

DVANAJSTA BRIGADA

16

LADO AMBROŽIČ-NOVLJAN

DVANAJSTA BRIGADA

**KNJIŽNICA
NOV IN POS**

LADO AMBRÓ2IC-NOVLJAN

DVANAJSTA BRIGADA

Ljubljana 1976

LADO AMBRÓZIC-NOVLJAN

DVANAJSTA BRIGADA

Ljubljana 1976

UVOD

Petnajsta divizija je bila po številu borcev in oborožitvi najmočnejša divizija narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

V njeni sestavi se je borila poleg Gubčeve, Cankarjeve in Petnajste brigade tudi Dvanajsta udarna brigada, ki je prehodila slavno bojno pot in prispevala velik delež k osvoboditvi naše domovine. Z veseljem sem se odzval povabilu odbora 12. brigade, naj napišem monografijo o tej slavni partizanski enoti. To sem storil toliko lažje, ker sta že izšli monografiji sestrinih brigad Gubčeve in Cankarjeve, Mile Pavlin pa je obdelal zgodovino Petnajste brigade.

Dvanajsta brigada je prejela naziv udarna za svoja slavna bojna dejanja. Po vojni je bila odlikovana z dvema odličjema: z ukazom predsednika Jugoslavije tovariša Tita je 22. decembra 1961 sprejela orden zasluge za narod z zlato zvezdo in orden bratstva in enotnosti z zlatim vencem. Ti visoki odlikovanji je prejela za zasluge v borbah za osvoboditev naše države, za organizacijo in krepitev jugoslovanske ljudske armade ter za razvijanje politične enotnosti naših narodov in narodnosti. Občinski skupščini Novo mesto in Sevnica sta ji leta 1966 in 1967 podelili domicil z namenom, da bi se ohranile in krepile herojske tradicije narodnoosvobodilne borbe. Pionirska organizacija osnovne šole Bršljin-Novno mesto je bila poimenovana po 12. brigadi, mladinska brigada pri občinski konferenci ZSMS pa je tudi prejela njeno ime.

Pri pisanju monografije o Dvanajsti brigadi so bile okolnosti, ki so delo oteževale. To je bilo zlasti pomanjkanje dokumentacije. Premalo je bilo podatkov o drobnem vsakdanjem delu borcev in bork, njihovih odnosih in skrbah, o veselju nad doseženimi bojnimi uspehi in uspehom pri politično-kulturnem delu, pa tudi o žalosti zaradi neuspehov in porazov v

bojih. V dokumentih je tudi premalo podatkov o posameznih borbah in borkah, o njihovih junaštvih in požrtovalnosti.

Pisanje pa mi je olajševalo to, da je bilo o bojih brigade napisanih precej spominskih študij, da so nekateri partizani Dvanajste ohranili izredno živo v spominu pomembne dogodke in mi jih posredovali. Nadalje mi je pomagala izredna aktivnost odbora 12. brigade ter posamezniki, ki so žrtvovali veliko prostega časa, da so na sestankih ali pa v osebnih razgovorih prispevali važne podatke. Posebna olajšava je bila v tem, da so doslej že izšle monografije o treh brigadah XV. divizije. Zato niso bile potrebne posebne študije o bojnih razmerah na operativnem področju divizije in 12. brigade ter razvrščanje dogajanj v ustrezna poglavja. Tudi monografija Jožeta Peskarja o Dolenjskem odredu, ki se je razvil iz bataljona 12. brigade in ki se je često boril skupaj z Dvanajsto, je bila pomemben izvir informacij za monografijo o Dvanajsti.

Dosedanje izkušnje pri pisanju monografij o slovenskih brigadah in vojno političnih študij so mi povedale, da je potrebno izločiti iz teksta vse tiste manjše akcije in boje, ki so sicer pomembni za zgodovino brigade, vendar v svoji podrobnosti in pogostnosti zamegljujejo podobo o bistvenih vprašanjih partizanske enote. Temu sem se izognil na ta način, da sem v tekstu opisal le najpomembnejše boje in akcije ter vso problematiko razvoja in rasti brigade, medtem ko sem na koncu vsakega poglavja dodal kroniko akcij in bojev Dvanajste brigade za ustrezno obdobje. Upam, da sem s tem olajšal prebiranje monografije in omogočil pregled nad vsemi dogodki v zgodovini te partizanske enote. Upam tudi, da sem s tem vpeljal v metodološke prijeme obdelovanja zgodovine partizanskih bojnih enot novost, ki bo prispevek h kvalitetnejšim pristopom pri zgodovinskih delih s področja narodnoosvobodilne vojne.

Največ zaslug za organizacijo, ki zadeva pisanje in izdajo monografije o 12. brigadi, ima odbor te brigade, ki je bil ustanovljen 3. decembra 1965 v Ljubljani in si je zadal za najvažnejšo nalogo zbirati gradivo za zgodovino brigade. Sedež tega odbora so leta 1966 premestili v Novo mesto, pododbore pa so ustanovili v Kopru, Mariboru, Ljubljani in v Trbovljah. Odbor je načrtoval, da bo zgodovina izšla že ob 25-letnici ustanovitve brigade, torej leta 1968, kar pa je bilo nemogoče uresničiti. Zato so za ta datum po gradivu, ki ga je zbral

polkovnik Vid Jerič, nekdanji komandant brigade, pripravili posebno brošuro ter jo na proslavi 25-letnice razdelili med borce in svoje padlih ter po vojni umrlih borcev in bork. Brošura o zgodovini 12. brigade je izšla v 2000 izvodih. Odbor 12. brigade pod predsedstvom Vida Jeriča, Jožeta Butare in Ivana Slapnika mi je nudil vso pomoč. Poleg že omenjenih predsednikov so bili posebno aktivni še naslednji člani odbora: Jože Lužar, Rudi Pintar, Boris Kos, Štefan Seničar, Marjan Žitnik, Brane Suhy, Zan Zupančič in Franc Kopic. Za posebno težko nalogo, tj. zbiranje finančnih sredstev, je odbor ustanovil finančno komisijo, ki so jo sestavljali Štefan Senčar, Rudi Pintar in Boris Kos. Pri zbiranju denarja so sodelovali tudi člani odbora iz Novega mesta in Celja ter člani pododborov v Trbovljah in Mariboru. Tu se je posebno odlikoval tovariš Semprimožnik Lojze. Finančna sredstva za pripravo in tiskanje monografije so zagotovile občinske skupščine, družbenopolitične organizacije in samoupravne interesne skupnosti, delovne in druge organizacije ter posamezniki, ki se jim odbor zahvaljuje v posebni prilogi. Odbor je sproti prebiral rokopise te monografije in dajal koristne pripombe. Toplo se mu zahvaljujem za pomoč, ki mi jo je izkazoval kadarkoli sem jo potreboval.

Od sodelavcev, ki so dajali prispevke za zgodovino 12. brigade ali pa kakorkoli sodelovali pri zbiranju gradiva, naj posebej omenim polkovnika Vida Jeriča, ki mi je dal na voljo gradivo, ki ga je zbral v dolgoletnem delu, in ki obsega mnogo tipkanih strani. Iz neizčrpne zakladnice svojega svežega spomina mi je posredoval mnogo podatkov. Ljudmila Krese-Maruša, nekdanja namestnica političnega komisarja brigade, in Franc Krese-Coban sta bila delavna povezovalca med menoj in odborom 12. brigade in sta opravila tudi mnoga druga dela. Ljudmila Krese-Maruša je prispevala mnogo podatkov o borbah in politično-kulturnem ter partijskem delovanju enot 12. brigade. Dnevnike, zapise, pesmi, sezname in razno gradivo so prispevali Jože Lužar, Lojze Šonc, Žarko Zavrl, Josip Moretti in Ivan Meglica.

Nadalje naj omenim Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, kjer smo našli skoraj vse potrebno gradivo za zgodovino. Pri tem so mi veliko pomagali Ljudmila in Franc Krese ter sodelavci inštituta, zlasti delavci v arhivu so poskrbeli, da so bili gradivo in dokumenti vedno pravočasno na voljo

raziskovalcem. Skice je izdelal po predlogah avtorja znani risar Vladimir Štimac. Likovno gradivo je prispeval pod¹ vodstvom Zlate Slugove muzej ljudske revolucije v Ljubljani. Recenzijo sta opravila podpolkovnik Jože Novak in dr. Miroslav Stiplovšek. Prispevala sta veliko stvarnih pripomb ter idej za izboljšanje v metodologiji obravnave zgodovine. Lektorsko delo je opravila profesorica Alenka Konc, korekture pa Jože Čertalič. Pregled poveljniške sestave brigadnih enot so pripravili Ljudmila Krese-Maruša, Jože Butara, Vid Jerič, Jože Lužar, Ivan Slapnik, Marjan Žitnik in Lado Ambrožič-Novljan. Register sta sestavila Jože Novak in Jože Čertalič. Partizanska knjiga je delo izdala, knjigo pa je natisnila in vezala tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani. Vsem, ki so prispevali, da smo zgodovino Dvanajste brigade lahko dovolj hitro pripravili, se najpristrčneje zahvaljujem.

Želim, da bi vsi pripadniki slavne Dvanajste brigade našli v dogodkih, ki so opisani v tej zgodovini, vsaj drobec svojega nesebičnega in požrtvovalnega dela ter spoznali okoliščine, ki so narekovale boj za svobodo. Mladina pa naj bi iz pričujoče knjige spoznala, kakšna pota je našla Dvanajsta brigada, da je zmagovala nad sovražnikom in da je neprestano utrjevala svojo rast in razvoj.

Stare žage, 15. septembra 1976.

Lado Ambrožič-Novljan

USTANOVITEV DVANAJSTE BRIGADE

(24. septembra 1943)

Slavna Dvanajsta narodnoosvobodilna udarna brigada je bila ustanovljena 24. septembra 1943 na slavnostnem mitingu v Mokronogu. Sestavili so jo iz jedra VI. (štajerske) brigade Slavka Slandra, iz 4. batalipna Gubčeve brigade, iz novomobiliziranih partizanov z Dolenjskega, iz ljubljanskih prostovoljcev in drugih borcev, ki so se vključevali v brigado iz raznih delov takratne Ljubljanske pokrajine.

Prihod Šlandrove brigade na Dolenjsko

Šlandrova brigada je bila tista partizanska enota, iz katere se je razvila Dvanajsta brigada,* zato si bomo najprej ogledali njeno bojno pot. Ustanovili so jo na Šipku nad Blagovico 6. avgusta 1943. Na ustanovnem mitingu so se zbrali trije bataljoni. Prvi je nastal iz Savinjskega bataljona in je bil pod poveljstvom komandanta Alojza Packa-Platina ter političnega komisarja Dušana Rebolja-Bora, drugi se je razvil iz Zasavskega bataljona in sta mu poveljevala komandant Peter Kos-Petruška in politični komisar Jože Babič-Vojteh. Komandant tretjega ali Kamniškega bataljona je bil Jakob Golob-Metcd, politični komisar pa Jakob Molek-Mohor. Po številu borcev je bila brigada ob ustanovitvi kar močna partizanska enota, saj je štela 750 partizanov in partizank. Od borcev pa jih je bilo le 350 starih, medtem ko so bili drugi novinci, ki so bili po večini neoboroženi. V brigadi

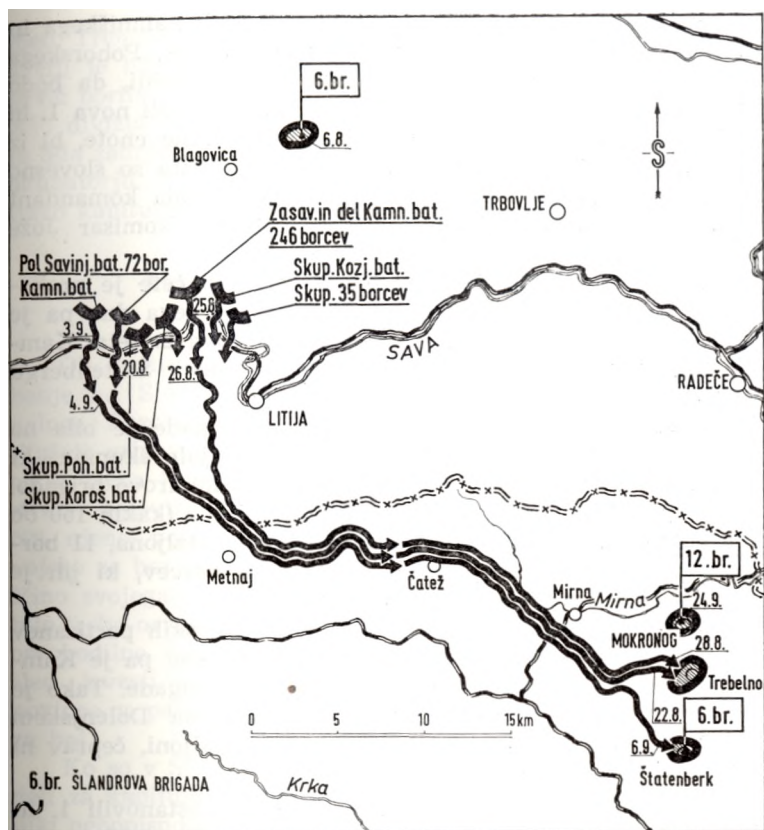
* Dvanajsto narodnoosvobodilno udarno brigado bomo vnaprej na kratko imenovali Dvanajsto ali 12. brigado.

je bilo tedaj 287 pušk, 12 mitraljezov in nekoliko drugega orožja, kot bombe in pištole. Razmeroma slaba oborožitev in mnogi neoboroženi novinci so seveda slabili udarno moč brigade. Prvi komandant Janko Sekirnik-Simon in politični komisar brigade Mitja Ribičič-Ciril sta bila zato zadolžena tudi za dve odgovorni nalogi: čimprej oborožiti vse borce in obvarovati zlasti neoborožene pred izgubami.¹

2e julija 1943 je postalo jasno, da Italija ne bo mogla več dolgo vzdržati v vojni proti zaveznikom in da konec njene vojaške moči ni več 'daleč. Vodstvo osvobodilnega gibanja na Slovenskem se je tega zavedalo in je hitelo ukrepati, da ga važni dogodki, ki jih je pričakovalo, ne bi prehiteli. Sodilo je, da bo ob kapitulaciji Italije najvažnejše razorožiti okupacijsko vojsko, zlasti v Ljubljanski pokrajini, uničiti piavo in belogardizem, zavarovati osvobojeno ozemlje, izvesti mobilizacijo in nato preiti v ofenzivne akcije proti Nemcem. Zato je izdalo ukaz o koncentraciji vseh slovenskih brigad v Ljubljanski pokrajini. Po ustanovitvi je poveljstvo Slandrove že imelo povelje, naj se brigada premesti na Dolenjsko. Stab je pripravil vse potrebno, da bi izpolnil povelje, vendar tega ni mogel storiti takoj, ker so Nemci pripravili proti brigadi veliko akcijo. Brigada se je branila, vendar je imela precejšnje izgube.

Savinjski bataljon, ki je postal 1. bataljon Slandrove brigade, se je med hajko, v kateri je imel velike izgube, razdelil v dva dela. En del, pod poveljstvom Alojza Kolmana-Maroka (štel je 72 borcev), je zgodaj zjutraj 20. avgusta prebredel Savo pri Senožetih in se povzpel v gozd nad Jevnico.

S tem se je izmaknil nemški hailki. Alojz Kolman je povedel skupino še isti dan zvečer čez mejo, na Trebelno pa so »prispli 22. avgusta. Ker je ta skupina izgubila povezavo z matično enoto, so jo porazdelili v Gubčevo brigado, kjer so ustanovili 4. bataljon. Osnovali so ga dne 25. in 26. avgusta iz 28 oboroženih borcev 1. savinjskega bataljona Slandrove brigade in iz treh vodov, ki so jih odcepili iz vsakega od treh bataljpnov Gubčeve brigade. V zameno so vsakemu bataljonu Gubčeve dali po peti do šest neoboroženih šlandrovcev 1. bataljona, avtomatsko orožje pa so enakomerno porazdelili med vse štiri bataljone Gubčeve brigade. Kot rojstni datum 4. bataljona Gubčeve brigade velja 25. avgust 1942.²

Prehajanje Slandrove brigade in nekaterih skupin iz štajerskih partizanskih enot čez Savo avgusta in septembra 1943

Naslednja skupina brigade je prebrodila Savo zahodno od Litije pri Kresnicah v noči na 26. avgust. Štela je 246 borcev, med katerimi jih je bilo največ iz 2. zasavskega bataljona, nekaj pa iz 3. kamniškega bataljona. Čez bivšo nemško-italijansko demarkacijsko linijo so prišli pri vasi Pristava nad Stično in so bili 28. avgusta že na Trebelnem. Nato so se naselili v Češnjicah pri Trebelnem. Postali so jedro Slandrove brigade v sestavi XV. divizije.

Pričakovali so še prihod ostalih delov 3. kamniškega in

1. savinjskega bataljona in še borce Koroškega, Pohorskega in Kozjanskega bataljona. Zaenkrat so se odločili, da bodo iz skupine Šlandrove brigade v Češnjicah osnovali nova 1. in 2. bataljon, ko pa bodo prispele še pričakovane enote, bi iz njih sestavili 3. in 4. bataljon. Dne 30. avgusta so slovesno ustanovili 1. in 2. bataljon, ki sta ga pregledala komandant XV. divizije Rajko Tanaskovič in politični komisar Jože Borštnar.³

Jedro Kamniškega bataljona — brez 2. čete je prekorlačilo Savo v noči na 4. september, zvečer tega dne pa je prišla na ozemlje južno od Save tudi njegova 2. četa. Kamniški bataljon se je nato javil štabu brigade v Štatenbergu 6., njegova 2. četa pa 8. septembra 1943.⁴

Čeprav je večina borcev Šlandrove brigade že bila na Dolenjskem, so s Štajerske še vedno prihajale skupine, ki so jih povsem ali pa deloma vključevali v Šlandrovo brigado. To so bile skupine borcev Koroškega bataljona (kakih 150 do 170 borcev), skupina borcev iz Pohorskega bataljona, 11 borcev Kozjanskega bataljona in skupina 35 borcev, ki jih je čez Savo privedel Dušan Rebolj-Bor.⁵

Iz Kamniškega bataljona in skupin štajerskih partizanov zaenkrat še niso ustanovili dveh bataljonov, pač pa je Kamniški bataljon postal 3. bataljon Šlandrove brigade. Tako je prav na dan italijanske kapitulacije bila na Dolenjskem zopet zbrana Šlandrova brigada s tremi bataljoni, čeprav ni bila tako številna kot ob ustanovitvi.

Pripomniti je treba, da so 30. avgusta ustanovili 1. in

2. bataljon iz skupine, ki je prešla Savo v noči na 26. avgust in je štela 246 borcev. Savinjskega ali 1. bataljona Šlandrove brigade namreč praktično ni bilo več. Prva skupina tega bataljona je bila porazdeljena v Gubčevo brigado, od drugega dela Savinjskega bataljona pa je po hajiki ostalo le kakih 17 borcev, medtem ko so drugi padli ali pa so bili ujeti.

Ko so Šlandrovo brigado nekoliko uredili, se je udeležila velike akcije XV. divizije, ki je bila usmerjena proti železniški progi na odseku med Novim mestom in Trebnjem ter Trebnjem in Ponikvami. Gubčeva brigada je napadala železniško postajo Mirna peč, Cankarjeva italijansko postojanko Dolenje Kamence, Šlandrova pa je dobila odsek železnice

med Trebnjem in Ponikvami. Sodelovanje v tej divizijski akciji je bilo za Šlandrovo brigado nekaj novega, saj se je prvič borila v tako veliki sestavi. V noči na 8. september je XV. divizij z delnim uspehom opravila napad na progo, ki je bila zadnja operacija te divizije v boju proti italijanskemu okupatorju. Dne 8. septembra ponoči je namreč stopila v javo kapitulacija Italije.⁶

Aktivnost Šlandrove brigade do vrnitve na Štajersko

Ob kapitulaciji Italije so se zgrnile nad osvobodilno gibanje na Slovenskem na prvi pogled skoraj neuresničljive naloge. Razorožiti je bilo treba italijansko vojsko ali pa jo skušati pripraviti do skupne akcije proti nemškemu okupatorju, treba je bilo uničiti belo vojsko, tako imenovane vaške straže, poloviti plavogardistično vojsko, in v kali onemogočiti njeno ponovno organiziranje; treba j/e bilo pripraviti vojsko za boj proti Nemcem, ki bodo vsekakor prevzeli dedščino svojega nekdanjega italijanskega zaveznika, braniti je bilo treba osvobojeno ozemlje in omogočiti, da se utrdi oblast osvobodilne fronte in narodnoosvobodilnih odborov in naposled, izvesti je bilo treba popolno mobilizacijo in vključiti novince v partizanske enote ter jih pripraviti in usposobiti za boj.

Ko so v Šlandrovi brigadi 9. septembra navsezgodaj zvedeli za kapitulacijo Italije, ije zavladalo med borci in poveljniki nepopisno veselje. Eden od velikih sovražnikov je položil orožje in svoboda se je približala za velik korak. Toda za izražanje radosti ni bilo mnogo časa. Šlandrova je namreč prejela povelje, naj zbere 25 prostovoljcev, ki bodo spremljali v Novo mesto partizanskega parlamentarca Eda Mihevca-Doreta Trdino, nekdanjega člana glavnega poveljstva narodnoosvobodilne vojske Slovenije, ki je bil tedaj pri štabu XV. divizije. V brigadi se je priglasilo mnogo prostovoljcev, med njimi pa jih je komandant brigade izbral 25. Preoblekli so jih v najboljše uniforme, ki jih ip brigada premogla, nato so pod poveljstvom komandirja Karla Krautbergerja-Gagoviča pospremili Eda Mihevca v mesto. Skupina se je kmalu .potem znašla sredi vojaškega vrveža italijanskih in belogardističnih

Z leve proti desni: Karel Krautberger-Gagovič, komandir čete, Josip Berkopec-Mišel, politični komisar Šlandrove brigade, in Peter Kos-Petruška, komandant bataljona

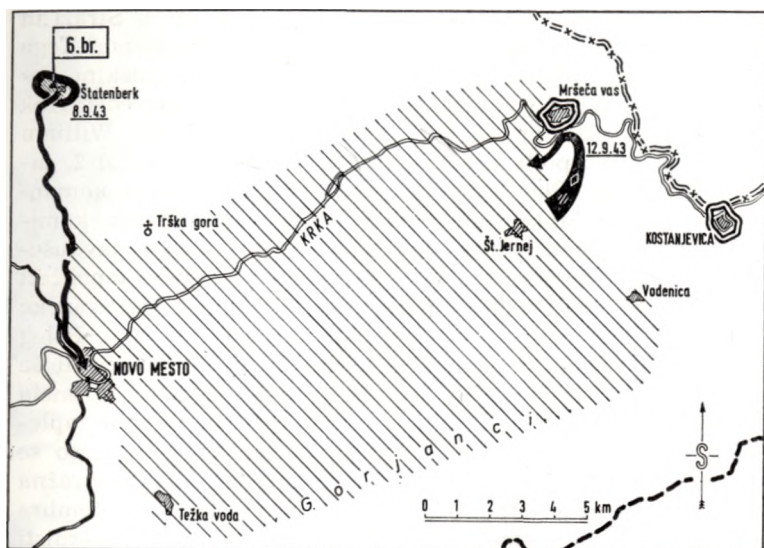
vojakov v Novem mestu, zavarovala Mihevca, (ki se je nemudoma začel pogajati z italijanskim generalom Ceruttijem, predstavnikom divizije »Isonzo« in vzpostavila zvezo z brigadnim poveljstvom. Partizanski parlamentarec je le stežka lomil odpor italijanskega generala, da bi izročil orožje partizanski vojski. Italijansko trdovratno vztrajanje pri tem, da bi oboroženi zapustili Slovenijo, je bilo še večje zato, ker je nanj vplival belogardistični komandant novomeške skupine kakih 1000 vaških stražarjev Vuk Rupnik.

Med Mihevčevimi pogajanji v Novem mestu so partizanske čete začele obkoljevati mesto in izvajati pritisk na italijansko vojsko. Šlandrovi brigadi so 9. septembra proti večeru ukazali, naj se približa Novemu mestu in naj onemogoči odhod italijanske in belogardistične vojske proti Trebnjemu. Šlandrovci so v noči na 10. september rušili vse komunikacije, ki so bile na njihovi zavarovalni smeri, zjutraj 10. septembra pa so se približali italijanskemu bloku v Bučni vasi. Ker je

bataljon Gradnikove brigade zaprl pot v smeri proti Straži in Dolenjskim Toplicam, je bilo Novo mesto obkoljeno. Tega dne so prišli v Novo mesto na razgovore z italijanskim komandantom še Boris Kidrič, general Jaka Avšič in predstavnik angleške vojaške misije pri glavnem štabu majpr William Jones. Nekoliko po 9. uri pa je v Novo mesto vkorakal 2. zasavski bataljon Šlandrove brigade pod poveljstvom komandanta brigade Janka Sekirnika-Simona in političnega komisarja Mitje Ribičiča. Novomeščani so slovesno in z navdušenjem sprejeli šlandrovce. Ker še vedno ni uspelo omehčati trmoglavosti italijanskega poveljnika, so začele partizanske enote v Novem mestu razoroževati italijanske vojake. Poleg

2. bataljona Šlandrove brigade so se tej akciji priključili še gradnikovci, dalje narodna zaščita Novega mesta, ki je imela že pet čet, železničarska četa in prebivalstvo. Število zaplenjenega orožja je hitro naraščalo, partizanske čete pa so se oboroževale. Italijani pa se še niso predali. Vsa sovražna skupina z belogardisti je Novo mesto zapustila 10. septembra zvečer in odšla v smeri proti Straži. Tukaj so belogardisti zapustili svoje nekdanje gospodarje in pobegnili v Gorjance, od tam pa čez mejo v nemško varstvo pri Mršeči vasi. General Guido Cerutti pa je klonil šele 11. septembra, ko je izdal ukaz o odložitvi orožja vsej, diviziji »Isonzo«. Šlandrova brigada je do 10. septembra skupaj z drugimi partizanskimi enotami zasedla Novo mesto, zunaj mesta je pustila le manjše zaščitne skupine.⁷

Nato je nadaljevala z aktivnostjo na podlagi navodil štaba XV. divizije. Ta štab je namreč razdelil operativno področje, ki mu je pripadalo po odredbi glavnega štaba, med svoje tri brigade. Levo je Cankarjeva brigada kontrolirala ozemlje od Ljubljane do Sv. Križa pri Litiji (sedaj Gabrovka), desno od nje je bila Gubčeva brigada na ozemlju od Sv. Križa do Škocjana, desno od nje pa so odsek od Škocjana do hrvaške meje dodelili Šlandrovi brigadi. Nasproti slednji so bile ob meji nemške enote, zlasti del 1. bataljona 19. SS policijskega polka ter nekatere od 12 samostojnih policijskih in orožniških motoriziranih čet. Prva četa 1. bataljona 19. SS policijskega polka je že 9. septembra vdrla čez mejo in zasedla Kostanjevico. V Mršeči vasi pa se je utrdila belogardistična skupina Vuka Rupnika, iki so ji Nemci naklonili vsot zaščito in

Operativno področje Šlandrove brigade od 8. do 17. 9. 1943. Boj pri Mršeči vasi 12. 9. 1943

jo vzeli v varstvo. To so bile sovražne enote na odseku Šlandrove brigade.

Najprej je štab XV. divizije zaupal Šlandrovi brigadi nalogo, naj napade in uniči belogardistično postojanko v Mršeči vasi. V napad je štab brigade poslal 1. in 3. bataljon, ki ju je oikrepil s tanki in težkim orožjem. Medtem so se namreč šlandrovci oborožili z zaplenjenimi italijanskimi lahki tanki in oklopnimi avtomobili iz sestave divizije »Isonzo«. Seveda so imeli šlandrovci velike težave s težkim orožjem, ker niso imeli dobrih topničarjev. Poveljniki tudi niso vedeli, kako naj taktično uporabijo vse to novo orožje. Dne 12. septembra se je dopoldne začel boj pri Mršeči vasi. Nemci so 735 belogardistom poslali v pomoč 1. četo 1. bataljona 19. SS policijskega polka, lovski odred mejnih stražnikov in 3 letala z letališča v Cerkljah ob Krki. To je zadostovalo, da se je belogardistična obramba utrdila in da je bil napad Šlandrove brigade neuspešen. Brigada je imela 37 borcev

ranjenih ali mrtvih, 6 pa jih je sovražnik ujel in odpeljal v Maribor.

Po neuspelem napadu se je Slandrova v noči na 13. september umaknila. Porušila je mostove čez Krko in zavarovala prehode čez reko. Razporedila se je tako, da je bil 1. bataljon okoli Mokrega polja, del 3. bataljona ob Krki blizu Bele cerkve, medtem ko je bilo jedro brigade s štabom okoli Orehovice. Tudi belogardisti so se umaknili iz Mršeče vasi in se naselili v Kostanjevici. Nemški poveljnik mesta in vseh enot v njem, komandant 1. bataljona 19. SS policijskega polka, major Richard Maiwald, je imel sedaj na voljo precej čet in se je odločil za napad na šlandrovce. Izvedli so ga 15. septembra in so presenetili 1. bataljon Slandrove brigade v Mokrem polju. Kljub presenečenju so se borci odločno postavili v bran in nemško-belogardistična skupina se je morala umakniti v Zameško. Ker se je štab XV. divizije bal ponovnih napadov na Šlandrovo brigado, je ukazal Gubčevi brigadi, naj postavi desnokrilni bataljon tako, da bo lahko pomagal šlandrovcem v primeru novega napada. Gubčeva brigada je premaknila 4. bataljon iz Zbur k vasi Dobrava na cesto, ki povezuje St. Jernej z Rako. Bataljon se je v noči na 16. september povezal s šlandrovci in jim bil pripravljen priskočiti na pomoč. Za okrepitev protitankovske obrambe med Krko in Gorjanci je Gubčeva brigada Šlandrovi poslala protitankovski top s 50 granatami.

Kljub tem ukrepom pa štab XV. divizije ni bil zadovoljen. Spoznal je, da je odsek Slandrove brigade pomembnejši in se je zato odločil, da bo Šlandrovo zamenjal z Gubčevo. Tako bi na važnejšem odseku med Zburami in Gorjanci bila bolj izkušena Gubčeva brigada, Slandrova pa bi se približala izhodiščem za vrnitev na Štajersko. Se preden pa sta brigadi zamenjali položaje, so sovražne čete 16. septembra napadle 1. bataljon Slandrove brigade iz Kostanjevice v smeri proti St. Jerneju (zdaj Šentjernej). Sovražna kolona, ki je štela okoli 500 mož, povečini belogardistov in ki je napadala s pomočjo topov, tankov in letal, je bila odbita.

Pohod na novi odsek je Slandrova brigada začela 17. septembra. Najprej se je zbrala v Mokrem polju, a brez 1. bataljona, ki je ostal zaradi zaščite še pri St. Jerneju. Sem je Dušan Rebolj-Bor tedaj, pripeljal skupino borcev Koroškega

bataljona, o kateri smo že govorili. Iz nje so ustanovili 4. bataljon. Nato je zvečer vsa brigada brez 1. bataljona odšla v Novo mesto, od tam pa se je v noči na 18. september prepeljala z vlakom do Trebnjega, nato jp odšla peš v Mokronog, kamor je prispela 18. septembra zjutraj. Tega dne je brigada praktično vključila v svojo sestavo tudi 4. bataljon Gubčeve brigade, ki je bil pod poveljstvom komandanta Jožeta Logarja-Slovana in političnega komisarja Ivana Strnada. Ta bataljon je tedaj postal 5. bataljon Šlandrove brigade. Operativna povezava tega bataljona z matično Gubčevo brigado je prenehala 17. septembra 194C.

Na področju Mokronoga se je Šlandrova še isti dan razporedila na odseku, ki ji je bil zaupan. Štab brigade in 3. bataljon sta ostala v Mokronogu, ostali štirje bataljoni pa so odhiteli na mejo in jo zasedli od Tihaboja do Krmelja. Komaj so se bataljoni dobro razgledali, že se je 19. septembra začel nov nemški napad. To pot se udarili z nemškega okupacijskega področja v smeri Št. Janža (sedaj Šentjanž) in Krmelja. Kakih 300 sovražnih vojakov, med njimi so bili tudi belogardisti, je najbolj udarilo proti 5. bataljonu, ki mu je kmalu prihitel na pomoč 3. bataljon. Nemci so uporabili tudi topništvo. Po težkem boju sta bataljona prisilila sovražnika k umiku. Menda je padlo 20 sovražnih vojakov, nekaj pa jih je bilo ranjenih. Bataljona sta uničila tank in dva avtomobila. Nek belogardist pa je tedaj, ko se je 3. bataljon vračal v Mokronog, vrgel med borce bombo, ki je ranila 10 partizanov, med njimi dva huje. To je bil zadnji boj Šlandrove brigade pred njenim povratkom na Štajersko.⁸

Razmere, pomembne za štajerske enote na Dolenjskem

Mnoge naloge, ki so bile ob kapitulaciji Italije postavljene pred narodnoosvobodilno gibanje, so bile izpolnjene. V času od 8. do 12. septembra so partizanske enote, aktivisti osvobodilnega gibanja in prebivalstvo razorožili v Ljubljanski pokrajini vso divizijo »Isonzo«, celotno fašistično grupacijo »XXI Aprile«, del divizije »Lombardia« in »Cacciatori delle Alpi«, večjpi del enot obmejnih straž, karabinjerje in še druge enote italijanskega XI. armadnega korpusa. Razoroženih je

bilo okoli 30.000 italijanskih vojakov, zaplenjena skladišča divizije »Isonzo«, vse njihovo težko orožje in tehnična oprema. Tudi partizanske čete in prebivalstvo Slovenskega primorja in Istre so razorožili mnogo italijanskih enot.

Belogardistične vaške straže so imele konec julija 1943 v 107 postojankah 6134 vojakov. Ob kapitulaciji Italije je belogardizem doživel popoln zlom. Njihove vojaške formacije so bile zajete, uničene ali razorožene, le okoli 2000 belogardistom se je posrečilo, da so se zatekli v nemško varstvo. Tiste bele enote in posamezniki, ki so se vdali partizanom, so bili deležni obče amnestije in so se tako izognili kaznovanju. Tisti pa, ki so se upirali z orožjem, so bili' po likvidaciji njihovih utrjenih postojank postavljeni pred sodišče. To so bili zlasti beli voditelji, ki jih je Prešernova brigada ujela na Turjaku ter plavogardisti, ki jih je prisilila k vdaji v Grčaricah Sercerj | eva brigada.

Naloga razorožitve vseh sovražnih enot je bila torej uspešno končana. V njej je sodelovala tudi Šlandrova brigada na področju Novega mesta in pod Gorjanci, kjpr so se skrivali belogardisti, ki so zapustili svoje enote. Partizanske enote so v Ljubljanski pokrajini osvobodile veliko ozemlje. Le Ljubljana in nekatere postojanke ob nekdanji južni železnici med Ljubljano in Pobjno so bile še v nemških rokah. Petnajsta, XIV. in XVIII. divizija sol se razporedile na mejah Ljubljanske pokrajine, branile osvobojeno ozemlje in omogočile, da so Osvobodilna fronta in narodnoosvobodilni odbori prevzeli oblast na celotnem osvobojenem ozemlju, kjer so razpisali in začeli izvajati volitve v organe oblasti.

Šlandrova brigada je z vso vnemo izvajala mobilizacijo. Ze v Novem mestu in okolici je zbrala okoli 300 novincev in jih vključila v svoje čete. V Novem mestu so do 12. septembra npr. razne partizanske enote zbrale že 600 mož in žena, v novomeškem rajonu pa kar 1032. Razume se, da vseh niso vključili v Šlandrovo brigado, ker jih je mnogo ostalo v mestu v raznih enotah in političnih odborih. V šmarješkoškocjanskem podokrožju, kjer se je mudil tudi del Šlandrove brigade, so mobilizirali kakih 553 ljudi. Od teh jih je nekaj dobila Šlandrova. V šentjemejskem podokrožju je mobilizacija dobro napredovala. Le v krajih, kjer je bila sovražna

kontrola močnejša, kot npr. v kostanjeviškem in svetokriškem (Podbočje) rajonu, je bilo nekoliko slabše. Vsi omenjeni kraji in rajoni so bili v operativnem področju Slandrove brigade in je zato največji delež pri mobilizirancih pripadel njej. Tudi v mokronoškem področju, kamor se je brigada preselila, so uspešno mobilizirali. Manjši delež je pripadel Slandrovi, večji pa Gubčevi brigadi, ki je bila po kapitulaciji Italije prva na tem področju. Omeniti jp treba še, da se je v Slandrovo brigado vključilo tudi nekoliko Ljubljančanov. Ljubljana je dala po padcu Italije veliko prostovoljcev, več kot so bili predvidevali. Eni so se podali peš na Krim in Mokre, drugi pa so se z vlaki prepeljali v Trebnje in šli v Mokronog. Ljubljana je s prostovoljci poslala tudi veliko aktivistov iz kvartnih, rajonskih in terenskih odborov, ki so okrepili politični kader v brigadah. Tudi Slandrova je bila deležna take okrepitve.⁹

Z mobilizacijo se je Slandrova brigada številčno zelo okrepila. Dne 15. septembra so brigade XV. divizije imele povprečno po 1600 borcev in bork. Vendar se je število borcev neprenehoma in hitro menjalo* Poleg tega je bilo vedno veliko partizanov zaposlenih izven brigade, tako da jih je bilo v bojni vrsti občutno manj. Dne 15. septembra je imela Slandrova 3 bataljone, 18. septembra pa je dobila še dva. Verjetno je skupina Korošcev štela okoli 150 partizanov, medtem ko je 4. bataljon Gubčeve verjetno imel nekaj nad 200 borcev. Moč Slandrove brigade se je torej do 18. septembra okrepila na 1850 borcev in bork, v bojnih vrstah pa jih je imela kakih 1700. Bila je torej izredno močna in izjemno številna, če jo primerjamo z Gubčevo in Cankarjevo brigado, ki sta v tem času imeli le po okoli 1100 borcev in bork. Slandrova se je tudi zelo dobro oborožila. Vsi borci so imeli puške, vsaka četa pa po en lahki minomet. Osnovali so tudi baterijo težkega orožja, v kateri je bilo 6 težkih minometov in protitankovski top. Tako moč je brigada dosegla zato, ker so poveljniki poskrbeli, da bi bila močna in sposobna za

* Komandant brigade Janko Sekirnik-Simon je avtorju »Slandrove brigade« Dr. Miroslavu Stiplovšku v prispevku k monografiji izjavil, da so mu v dneh okoli 15. septembra 1943 poročali, da šteje brigada 2500 mož. Stiplovšek, »Slandrova brigada«, 104., op. 36.

težke boje na Štajerskem. Nadalje je imela v svojih vrstah izjemno veliko število borcev, ker je med prvimi mobilizirala v Novem mestu in okolici, kamor so do tedaj partizani z mobilizacijo le rahlo posegali. Mnogo ljudi je mobilizirala tudi v krški dolini do Kostanjevice, kjer je bilo precej krajev in mest, ki so imeli do tedaj stalne sovražne posadke in zato vojni obvezniki partizanskim enotam niso bili dosegljivi.¹⁰

Šlandrova brigada je pravzaprav opravila svojo nalogo, zaradi katere so jo bili poklicali na Dolenjsko. Šlandrovci so bili navdušeni nad tem, da bodo dobro oboroženi in številčno močni razvili veliko bojno aktivnost na Štajerskem. Res so se na Štajerskem in na Gorenjskem razmere po kapitulaciji Italije zelo spremenile. Nemci so imeli veliko skrbi, da bi okrepili italijansko fronto in zadržali zavezniško prodiranje. Vse nekdanje okupacijsko področje italijanske vojske v Jugoslaviji je bilo na mah osvobojeno. Jadranska obala je bila v rokah partizanov. Nekdanja južna železnica, ena izmed najvažnejših prometnih zvez med jadranskim primorjem in fronto v Italiji, je bila v veliki nevarnosti, da jo partizani popolnoma porušijo. Gorica je bila pod neprestanim pritiskom primorskih partizanov. V Trstu pa je bila nemška posadka le maloštevilna. Da bi zakrpali vse številne vrzeli, ki so nastale z razorožitvijo italijanske vojske, so bili Nemci prisiljeni zmanjšati okupacijsko vojsko na Štajerskem in na Gorenjskem ter premestiti čete v postojanke ob važnih 'komunikacijah in mestih. Sedaj je nastala priložnost povečati aktivnost partizanskih čet v teh pokrajinah. Zato se je glavni štab odločil vrniti na Gorenjsko Prešernovo brigado, na Štajersko pa Šlandrovo. Ker je bila IV. operativna cona na Štajerskem ob ustanovitvi Šlandrove brigade ukinjena, je sedaj hotel glavni štab Slovenije ustanoviti tam Štajerski odred. Za njegovega komandanta je imenoval Franca Poglajena-Kranjca. Toda že 18. septembra je ponovno osnoval IV. operativno cono s komandantom Francem Poglajenom in političnim komisarjem Borisom Čizmekom-Borom na čelu. Ponovno ustanovitev IV. operativne cone je utemeljeval s tem, da imajo Nemci vedno večje težave in nimajo možnosti izkoriščati novih rezerv. Zato naj se na Štajerskem izvede nov razmah narodnoosvobodilne vojne, partizanske sile naj se pomnožijo in

naj z novo aktivnostjo udarijo na sovražnika. Glavni štab je zahteval, naj novi štab IV. operativne cone formira dve brigadi iz novih mobilizirancev na Štajerskem in iz sil, ki jih bo poslal na Štajersko. Ena brigada naj deluje na pohorskem področju, druga pa v južni Štajerski.¹¹

Ni znano, kakšna je bila zamisel glavnega štaba Slovenije o tem, katere sile bo poslal na Štajersko. Vsekakor je pomembno vlogo pri odločitvi o tem imelo dejstvo, da je na Štajerskem bilo več možnosti za mobilizacijo kot pa v Ljubljanski pokrajini, zato ni imelo nobenega pomena pošiljati na Štajersko enote, ki bi bile polne novincev z Dolenjske. Zato je razumljiva odredba glavnega štaba Slovenije, ki jo je 15. septembra poslal Šlandrovi brigadi, v kateri ji sporoča, da je dal Gorenjskemu in Štajerskemu odredu ukaz, naj prekineta odpošiljanje svojih enot na Dolenjsko. Glavni štab je sklenil, da bo pomagal štajerskim enotam s tem, da jim bo pošiljal zlasti avtomatsko orožje, lahke minomete in podobno.¹²

Glavni štab Slovenije je obvestil štab Šlandrove brigade že ob njenem odhodu z desnega brega Krke v Mokronog (17. ali 18. septembra), da namerava poslati večjo skupino borcev iz Šlandrove na Štajersko. Za realizacijo tega načrta sta bila 19. septembra pri štabu Šlandrove komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane in namestnik komandanta XV. divizije Alojz Kolman-Marok. Štab sta obvestila o sklepu glavnega štaba, da bo jedro Šlandrove brigade ostalo na Dolenjskem v sestavi XV. divizije, večjo skupino iz brigade pa bodo v kratkem poslali na Štajersko, kjer bo tvorila jedro, okoli katerega bodo zbrali preosnovano Šlandrovo brigado.¹³

Dne 21. septembra sta Franc Rozman-Stane in Alojz Kolman-Marok ponovno obiskala Šlandrovo v Mokronogu in ji sporočila končen sklep glavnega štaba Slovenije, da bosta namreč odšla na Štajersko le izbrana skupina partizanov in štab brigade.¹⁴ Glavni štab Slovenije je obljubil, da bo poslal na štajersko tiste tovariše, ki so bili tam že prej v partizanih.¹⁵ Nadalje je komandant glavnega štaba dovolil, da štab brigade izbere primerne borce iz vseh bataljonov brigade.¹⁶

V mokronoški šoli so se borci, ki so bili določeni za Štajersko, začeli pripravljati na odhod. Osnovali so začasno enoto, močno kot bataljon, se oborožili s 4 lahkimi minometi in 11

puškomitraljezi ter mnogimi brzostrelkami.* Dne 22. septembra so to skupino, skupaj s štabom brigade, to je kakih 180 partizanov, prepeljali najprej v Stično, čez Savo pa so prišli v noči na 27. september 1943.** Štab IV. operativne cone, ki je imel novega političnega komisarja Mitjo Ribičiča-Cirila, je takoj začel s sestavljanjem nove Šlandrove brigade.

Ustanovitev Dvanajste brigade

Na Dolenjskem je po odhodu štaba in dela Šlandrove brigade 22. septembra ostalo še veliko borcev in bork te brigade, Sodimo, da jih je bilo okoli 1500. Treba jih je bilo nekako preosnovati in jim dodeliti ime. Radikalna razdelitev Šlandrove brigade v dva dela se je globoko zarezala v zavest in spomin borcev, zlasti pa tistih Štajercev, ki so ostali na Dolenjskem. Zanje je bilo sedaj poglavitno vprašanje, ali se **bo** tudi dolenjski del nekdanje Šlandrove brigade vrnil na Štajersko?

V odredbi z dne 21. septembra 1943, ki jo je glavni štab Slovenije izdal z namenom, da se začne pohod omenjene skupine Šlandrove brigade na Štajersko, je ta štab izrecno potrdil, da po odhodu prvega dela Šlandrove brigade, drugi del »počaka in odide šele po prejemu naknadnih navodil od glavnega štaba.«¹⁷ V isti odredbi pa glavni štab zahteva od štaba IV. operativne cone, naj »stremi k temu, da takoj formira v novomobiliziranci kompletno brigado, ki se bo v skladu s položajem in potrebami, kretala na Pohorju in v kamniško-savinjskem področju; kakor hitro bo mogoče, pa naj se na vsakem od teh dveh terenov formira po ena samostojna brigada.« Iz te odredbe je razvidno, da se glavni štab Slovenije še ni do-

* Iz dokumentov in iz monografije o Šlandrovi brigadi dr. Miroslava Stiplovska ni razvidno, da bi bil za Štajersko določen formacijski bataljon iz sestave Šlandrove brigade. Verjetno so ga iz izbranih borcev formirali le zaradi lažjega poveljevanja.

** Pred odhodom je bil miting v Mokronogu, kjer so govorili tudi o ustanovitvi 12. brigade, ali kakor so jo tedaj imenovali »Štajerska brigada«. (Vid Jerič, ustni vir). Za nastopajoče na mitingu so zgradili lesen oder, na njem je bil pianino, ki so ga prinesli od mokronoškega zdravnika. Ciril Cvetko je najprej zaigral na njem nekaj skladb za izpolnitev programa, nato pa še nekaj za vedro razpoloženje po mitingu. (Izjava Cirila Cvetka, v arh. odbora 12. brigade).

Obležje o ustanovitvi Dvanajste brigade

končno odločil o odhodu dolenskega dela Slandrove brigade na Štajersko.

Enote Slandrove brigade, ki so ostale na Dolenjskem in ki so jim vzeli nekatere dobre kadre in precej orožja, je bilo treba organizacijsko urediti in povezati v novi brigadi. Glavni štab se je odločil, da jo bo imenoval Dvanajsta brigada. V štab ji je dodelil popolnoma nove kadre, kajti stan štab je skoraj ves odšel na Štajersko. Odločitev o formiranju 12. brigade je v Šlandrovo brigado prinesel komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane že 21. septembra. Doslej ni znano, katerega dne se je glavni štab odločil za ustanovitev Dvanajste, prav tako ni poznan njen ustanovni dekret.⁸ Priprave za ureditev brigade so potekale vzporedno z izbiranjem borcev za skupino, ki naj bi odšla na Štajersko. Dne 22. septembra je prispelo v Mokronog novo poveljstvo Dvanajste in je takoj začelo delovati.

Štab Dvanajste brigade je bil naslednji:
komandant brigade Radomir Božovič-Raco,*

* V Slovenijo je prispel s skupino oficirjev, ki jo je iz vrhovnega štaba pripeljal Arsa Jovanovič, načelnik vrhovnega štaba, v za-

Radomir Božović-Raco, prvi komandant brigade in narodni heroj

politični komisar Alojz Zofcalj-Džidži,*
namestnik komandanta brigade Ilija Badovinac,**
namestnica političnega komisarja Ljudmila Saje-Maruša.

Osebnost sestava brigadnega poveljstva je zagotavljala borbenost in aktivnost; komandant in njegov namestnik, danes sta oba narodna heroja, sta bila odlična borca, bojevita in osebno hrabra. Politični komisar je vnašal v brigadno sestavo razboritost in razgibanost političnega dela, namestnica političnega komisarja pa je bila izkušena partijska delavka.

Dvanajsta brigada je imela ob ustanovitvi pet bataljonov, topniško baterijo in prištabne enote.¹⁹

Komandant 1. bataljona je bil Alojz Pacek-Platin, politični komisar pa Franc Sever-Franta. Čeprav se je bataljon

četku novembra 1942. Božović se je rodil v kraju Piperi pri Titogradu leta 1915. Končal je trgovsko akademijo in eno leto ekonomske visoke šole v Beogradu. V partizane je odšel 13. julija 1941 in je bil v bataljonu »-18. oktober« Zetskega odreda kot komandir čete. V Prvi proletarski brigadi je bil komandir voda, v Tomšičevi brigadi komandant 2. bataljona, v Cankarjevi brigadi namestnik komandanta brigade.

* Bil je v Cankarjevi brigadi, od koder so ga premestili v Dvanajsto.

** Pred tem je bil namestnik komandanta Šlandrove brigade.

razvil iz prvega bataljona Šlandrove brigade, tj. iz Savinjskega bataljona, je ohranil v svoji sestavi le malo borcev tega štajerskega bataljona. Del Savinjskega bataljona se je namreč vključil na Trebelnem deloma v 4. bataljon, deloma pa v druge bataljone Gubčeve brigade. Verjetno so mu pozneje postopoma dodeljevali štajerske borce, kolikor je to bilo mogoče, sicer pa je bil izpopolnjen z novomobiliziranci, s prostovoljci iz Ljubljane in raznih krajev Ljubljanske pokrajine, Novomeščani in mobiliziranimi belogardisti. Nekoliko poveljniškega kadra so mu dodelili iz Gubčeve in Cankarjeve brigade. Poveljniški kader in manjši del borcev so imeli že borbene izkušnje, vendar je bilo potrebno neprestano urejevati bataljon, ga urediti in vključevati v bojne akcije, da bi se njegova borbena sposobnost utrdila.

Komandant 2. bataljona je bil Peter Kos-Petruška, politični komisar pa France Turner-Kostja. Ta bataljon se je razvil iz 2. ali Zasavskega bataljona Šlandrove brigade. V sestavi je imel tudi nekoliko borcev iz Kamniškega ali 3. bataljona Šlandrove brigade, zato je bil zelo štajerski, čeprav so mu dodelili veliko novomobiliziranih borcev in prostovoljcev. Bataljon se je že boril na Štajerskem in na Dolenjskem, bil je razmeroma homogen celota in kot tak primerne borbene vrednosti.

Na čelu tretjega bataljona sta bila komandant Jakob Golob-Metod in politični komisar Jakob Molek-Mohor. Bataljon je nastal iz 3. kamniškega bataljona Šlandrove brigade. Ohranil je borčevsko sestavo skoraj neokrnjeno, čeprav so mu tudi, kot drugim bataljonom, dodelili precej novih borcev. Tudi ta bataljon je imel bojne izkušnje iz bojov na Štajerskem in na Dolenjskem. Ohranil je tudi staro poveljniško jedro, kar je ugodno vplivalo na njegovo bojno vrednost.

Komandant 4. bataljona je bil Karel Krautberger-Gagovič, politični komisar pa Dušan Rebolj-Bor. Bataljon so ustanovili iz skupine koroških partizanov, ki jo je pripeljal na Dolenjsko Dušan Rebolj-Bor takoj po italijanski kapitulaciji. Okoli 150 borcev in bork te skupine so nato vključili 17. septembra v Šlandrovo brigado kot 4. bataljon. Med temi koroškimi partizani je bilo največ neoboroženih borcev, ki pa so se ob kapitulaciji hitro oboroževali. Glede na veliko število novincev bataljon po bojni moči ni dosegal 2. in 3. bataljona,

Del 4. bataljona Gubčeve brigade, ki so ga priključili Slandrovi brigadi, v Dvanajsti pa je postal 5. bataljon. (Fotografija je nastala 25. avgusta 1943 na Drečjem vrhu, ko so sestavljali 4. bataljon Gubčeve brigade.)

vendar pa je njegova borbenost s političnim delom, urjenjem in boji neprestano rasla.

Poveljnik 5. bataljona je bil Jože Logar-Slovan, politični komisar pa Ivan Strnad. Kot vemo, so ta bataljon ustanovili v Gubčevi brigadi 25. avgusta 1943. Povod za to ustanovitev je bil prihod prve polovice Savinjskega ali 1. bataljona Šlandrove brigade na Dolenjsko, ki so ga v celoti vključili v Gubčevo brigado. V bataljonu je pozneje prišlo do sprememb, saj so vanj vključevali novince, iz njega pa jemali stare partizane za vodilni kader v raznih enotah, zlasti v 12. brigadi. Jedro je v glavnem ostalo. Ta bataljon se je vključil v Šlandrovo brigado 17. septembra, praktično pa ga je štab brigade prevzel 18. septembra. V 12. brigadi je ta bataljon postal 5. bataljon in! ker je imel dobro jedro, zlasti pa dober poveljniški sestav iz Gubčeve in Šlandrove brigade, je bil dobre bojne kakovosti.²⁰

Najprej so po italijanski kapitulaciji v Šlandrovi brigadi ustanovili baterijo, ki je imela 5 minometov — kal. 81 mm in protitankovski top — 47 mm. Ščasoma pa so minomete porazdelili po bataljonih, da je vsak imel po enega, v brigadi pa so dobili nekoliko topov in sicer havbico — 100 mm in poljski top — 75 mm. Ker je Šlandrova že od prej imela protitankovec, je baterija 12. brigade imela 3 topove. Takoj je treba pripomniti, da je bila havbica pretežko orožje in jo je Dvanajsta morala kmalu oddati diviziji. Na čelu baterije je bil komandir Burja, politični komisar pa Vinko Kerin-Dolanc.

Glede na navodila glavnega štaba z dne 11. septembra 1943 štaboma XIV. in XV. divizije o oborožitvi²¹ in glede na znane podatke o oborožitvi, ki smo jih bili pravkar navedli* sodimo, da je bila 12. brigada takole oborožena:

topovi	3
težki minometi	5
lahki minometi	12
težki mitraljezi	30
puškomitraljezi	45
brzostrelke	12
puške	1000

Vendar je potrebno vedeti, da je mnogo lahkih minometov, puškomitraljezov in brzostrelk odnesla iz brigade skupina, ki se je vrnila na Štajersko, zato je bila tedaj Dvanajsta relativno slabše oborožena kot druge brigade.

V štabu brigade so poskrbeli za to, da bi čimprej! razvili prištabne enote. Ustanovili so obveščevalno enoto, ki je imela tudi izvidniške naloge, posebno pa so se potrudili, da so izpopolnili enoto za zvezo, kjer so imeli poleg kurirjev še konjenike in močno enoto telefonistov.²²

Dvanajsta brigada je ostala glede številčnosti borčevske sestave še vedno najmočnejša brigada XV. divizije. Njeno številčno stanje pa se je hitro menjavalo. To je bilo zato, ker je morala oddajati nekatere partizane v druge enote ali pa jih je pošiljala na tečaje in v šole. Ko je XV. divizija ustanavljala topništvo, je morala Dvanajsta oddati vse topničarje, ki niso bili nujno potrebni za njeno topniško baterijo. Nadalje je bilo treba oddati del šoferjev za tankovsko in transportno enoto pri glavnem štabu. Vendar sodimo, da je od 22.

Zbor Dvanajste brigade. (Fotografija je bila posneta dne 11. speterabra 1943, Ko je bila brigada prvič v celoti zbrana pri vasi Gabrijele blizu Krmelja.)

do 24. septembra 1943 Dvanajsta imela v bojni vrsti, ali kakor so tedaj imenovali prisotnost borcev v enotah — na mestu — okoli 1400 do 1500 borcev in bork.

Na operativnem področju XV. divizije je 12. brigada prevzela operativni odsek Šlandrove brigade. Razporejena je bila na nekdanji nemško-italijanski demarkacijski liniji, ki jo bomo vnaprej kratko imenovali — »meja« — od Sv. Križa pri Litiji (sedaj Gabrovka) na levem krilu, kjer se je naslanjala na desno krilo Cankarjeve brigade, do Krke na desnem krilu, kjer se je navezovala na Gubčevo brigado. Torej je bila v središču bojne razporeditve XV. divizije. Njeni bataljoni so bili v prvi bojni liniji in so na »meji« zapirali vse najvažnejše prehode iz nemškega zasedbenega področja na osvobojeno ozemlje.²³

2e v razporeditvi 12. brigade se zrcalijo njene naloge: braniti osvobojeno ozemlje pred vdorom sovražnih čet s področja izza »meje«, napadati vse sovražne izvidniške in druge enote, ki bi se vtihotapljale na mejno področje, aktivna posegati na področje severno od »meje«, ogledovati in registrirati gibanje sovražnikovih čet, izvajati mobilizacijo, pomagati organizacijam osvobodilnega gibanja, okrepiti oblast in poskrbeti za politično in vojaško vzgojo čet.

Novi brigadni štab je imel na voljo dva dni za urejevanje enot. V tako kratkem času seveda ni mogel odločilno poseči v razmere po bataljonih. Organizacijo brigade je oteževalo tudi to, da so bili bataljoni zelo oddaljeni drug od drugega in od štaba. Brigada je imela zelo širokoi fronto, tako da povezava med enotami in štabi ni potekala hitro in zanesljivo.

Kljub temu so se odločili slovesno ustanoviti brigado že 24. septembra 1943. Slavnostni miting, ki so ga v ta namen pripravili, pa ni bil tak, kot je običaj pri ustanavljanju enot, ki so bile ustanovljene v razmerah, ko je bilo mogoče zbrati vse čete istočasno in na istem mestu (npr. Gubčeva in Cankarjeva brigada). Zato so sklenili, da naj se ustanovnega mitinga udeleže v celoti le naj bližje enote, medtem ko naj ostale pošljejo le manjše oddelke (čete ali skupine). V celoti se je torej mitinga udeležil le 4. bataljon in vse prištabne enote ter topničarji. Peti bataljon je poslal nekoliko večje zastopstvo, 1., 2. in 3. pa manjše. Kljub temu pa je bilo na slav-

Alojz Zokalj-Džidži, politični komisar
brigade

nostnem mestu zbranih kar kakih 600 do 700 borcev in bork. Veličastnost zbora je povečala imenitna oborožitev, zlasti težko orožje, topovi in veliko število mul za nošenje. Zboru so se pridružili predstavniki lokalnih ljudskih oblasti ter prebivalstvo.

Ko so se enote razvrstile, je komandant brigade Radomir Božovic-Raco sprejel najprej raport komandantov in komandirjev enot, nato pa je govoril politični komisar brigade Alojz Zokalj-Džidži. Poudaril je pomen ustanovitve 12. brigade in govoril o moči narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Ko je govoril o nalogah brigade, je poudaril, da se bodo partizani sedaj odločilno udarili z nemško vojsko, in da bodo prispevali k njenemu uničenju. Borce in borce ter prisotne je obvestil o nadaljevanju izdajalskega početja reakcije, ki je tedaj vključevala ostanke svoje poražene vojske pod nemško varstvo, vendar jo bodo partizani, hkrati z nemško vojsko, uničili in premagali ter osvobodili svojo domovino. Govor in petje, ki mu je sledilo, sta povzročila med borci in borkami izredno vzdušje: vzklikali so naši vojski in njenemu vrhovnemu komandantu Titu; nekateri so od navdušenja streljali, odgovarjali pa so jim tisti, ki so bili na »meji« na položajih. Inten-

dantje so poskrbeli, da so bili vsi udeleženci slavnostnega mitinga pogoščeni.*

Tako je bila ustanovljena slavna Dvanajsta udarna brigada, ki je v sestavi XV. divizije VII. korpusa odigrala vidno vlogo kot borbena in zanesljiva partizanska enota, ki se je, skupaj z drugimi slavnimi brigadami XV. divizije (z Gubčevo, Cankarjevo in Petnajsto), borila za osvobodilne cilje. Kot njen ustanovni datum velja 24. september 1943, torej datum ustanovnega mitinga, kakor je bilo v navadi ob ustanovitvah vseh enot narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije.

OPOMBE

¹ Dr. Miroslav Stiplovšek, »Šlandrova brigada«. Založba Partizanska knjiga. Knjižnica NOV in POS, str. 51–54 (vnaprej Stiplovšek, »Šlandrova brigada«),

² Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 66, 67. Lado Ambrožič-Novljan, »Gubčeva brigada«. Založba Partizanska knjiga, knjižnica NOV in POS (vnaprej Ambrožič, »Gubčeva brigada«), str. 298, 299.

³ Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 68, 69. Ivan Slapnik; ustni vir.

⁴ Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 71, 72.

⁵ Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 73.

⁶ Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 304–306. Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 82.

⁷ Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 85–92. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 316–324.

⁸ Vse o akcijah Šlandrove brigade od 13. do 19. septembra 1943, glej Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 97–101 in Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 356–357.

⁹ Poročilo Šentjernejskega podokrožja OF z dne 21. septembra 1943 izvršnemu odboru OF o mobilizaciji. Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 7, dokument št. 104 (vnaprej Zbornik VI-7-104). Dr. Tone Ferenc, »Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943 (vnaprej Ferenc, »Kapitulacija«), str. 229, 231, 233.

¹⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. septembra 1943 glavnemu štabu Slovenije o razmerah. Zbornik VI-7-65. Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 93, 99, 100 in 101.

¹¹ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 18. septembra 1943 za ustanovitev IV. operativne cone. Zbornik VI-7-85.

* Zanesljivih podatkov o poteku slavnostnega mitinga ni. Potek smo opisali po ustnem pričevanju Radomirja Božovica-Race, Ljudmile Saje-Kresetove ter Jožeta Butare.

¹² Povelje glavnega štaba Slovenije z dne 15. septembra 1943 štabu Šlandrove brigade. Zbornik VI-7-53.

¹³ Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 101.

¹⁴ Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 102.

is Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 18. septembra 1943 štabu Štajerskega odreda. Zbornik VI-7-85.

i* Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 110.

n odredba glavnega štaba Slovenije z dne 21. septembra 1943 o odhodu Šlandrove brigade na Štajersko. Zbornik VI-7-99.

i* Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 102.

¹⁹ Radomir Božovič-Raco, Jože Butara, Ljudmila Saje-Kresetova: ustne izjave.

²⁰ Osebna sestava poveljstev bataljonov po ustnih izjavah Radomirja Božoviča-Raca, Jožeta Butare in Ljudmile Saje-Kresetove. »XII. SNOUB« (brošura). Založba stalnega odbora borcev 12. brigade. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arhivu 12. brigade, prispevek za monografijo Dvanajste.

²¹ Navodilo glavnega štaba Slovenije z dne 11. septembra 1943 XIV. in XV. diviziji o oborožitvi. Zbornik VI-7-23.

²² Opisa prištabnih enot in topniške baterije sta po ustnih, izjavah Radomira Božoviča-Raca, Jožeta Butare in Ljudmile Saje-Kresetove.

²³ Vid Jerič, »Zgodovina 12. SNOUB«, v arhivu odbora 12. brigade. Pripombe članov odbora 12. brigade, ki so v arhivu tega odbora.

DVANAJSTA BRIGADA SE PREBIJE DO SAVE

(Od 25. septembra do 19. oktobra 1943)

Splošna značilnost vseh partizanskih enot tistega časa je bila, da so jih neprestano urejevali in preurejevali. Doba velikih posegov v organizacijo 12. brigade se je končala šele z odhodom Šlandrove brigade na Štajersko. Toda organiziranje enot, zlasti bataljonov, čet in vodov se je nadaljevalo, da bi čimprej sestavili takšno enoto, ki bi bila kos pričakovanim bojnim nalogam.

Organizacijsko Utrjevanje

Za Dvanajsto brigado je bilo pomembno, da je razmeroma dolgo ostala v takšni sestavi, kakršna se je izoblikovala ob njeni ustanovitvi. Medtem ko so druge brigade oddajale kar po cele enote, celo bataljone, da bi pomagale pri ustanavljanju novih brigad, ki sol nastajale iz dneva v dan (spomnimo se na primer, da je Gubčeva brigada dala Šlandrovi in s tem Dvanajsti kar celoten bataljon), je 12. brigada obdržala vse svoje enote do velike nemške ofenzive. To je bilo zanje ugodno, saj je bilo treba v zelo kratkem času opraviti mnogo organizacijskega in drugega dela, kajti brigada je morala čimprej v akcijo. Imela je tudi to prednost, da je obdržala skoraj vse poveljnike na istih položajih, kot so jim bili dodeljeni ob njeni ustanovitvi. Medtem ko so druge partizanske brigade morale neprestano pomagati na novo nastalim brigadam tudi s poveljniki in političnimi komisarji, je Dvanajsta obdržala svojo prvotno, več ali manj neokrnjeno, sestavo. Rezultat tega je bil, da so se razmere v vodstveni povezavi stabilizirale. Poveljniki in politični komisarji so se hitro seznanili z raz-

merami v enoti, ki so ji poveljevali in z njeno oborožitvijo; imeli so tudi priložnost spoznati podrejene poveljnike, borce in borke. Brigada se je umirila in začela razvijati svojo bojno moč. Vendarle so bile težave, ki jih ni bila mogoče tako hitro odpraviti. Poveljniki so bili mladi, nekateri še brez večjih izkušenj. Medtem ko so v starih partizanskih brigadah, kljub neprestanemu menjavanju in odhajanju poveljniškega kadra, vendarle ostali stari partizani, ki so predstavljali krepko borbena skupnost, tega v Dvanajsti v tolikšni meri ni bilo. Saj vemo, da se je Dvanajsta sama razvila iz mlade in komaj ustanovljene brigade, ki se notranje še ni utegnila povezati. Le čas, politično in vojaško delo ter borbe so mogli utrditi notranjo povezavo med poveljniškim kadrom in borci ter med borci samimi.

Politični komisarji so po enotah razvili intenzivno politično delo. Največ pozornosti so posvetili novincem, ki so jih seznanjali s temelji osvobodilnega gibanja slovenskega naroda. Neprestano so morali opozarjati partizane, da imajo zavezniki

Partizanski miting v Trzišču septembra 1943

na frontah sicer velike uspehe in da so Nemci na vseh bojiščih v škripcih, da pa se zato ni treba uspavati. Še veliko delo čaka narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije, preden bo dosežena zmaga. Nemci še niso poraženi in imajo še zadosti sil, da prebrodijo težave, ki jih je povzročila kapitulacija Italije. Partizani morajo računati z vdorom Nemcev na osvobojeno ozemlje in se pripraviti na težak boj. Politični komisarji so se morali povezovati s terenskimi organizacijami OF in KPS, prirejati so morali mitinge in sestanke s prebivalstvom in pomagati pri izvajanju volitev za Zbor odposlancev slovenskega naroda, ki jih je razpisal Izvršni odbor OF že 11. septembra 1943. Te volitve so morali izpeljati tudi v 12. brigadi. Politični komisarji so pojasnjevali borcem in borkam, da bo Zbor odposlancev v slovenski narodni zgodovini prvi demokratično izvoljeni zbor. Njegov pomen bo v tem, da bo pretresal temeljna vprašanja o nadaljevanju osvobodilnega boja slovenskega naroda in se bo odločal za novo demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo. Določeno je bilo, da bodo volitve med 20. in 25. septembrom 1943. Volitve v Dvanajsti so imele to značilnost, da so izvoljeni odposlanci predstavljali tudi Štajersko, saj je bilo na samem Štajerskem volitve težko izvajati. Kot volilno območje v vojski je Izvršni odbor OF določil bataljon, naj se torej v vsakem bataljonu izvoli po dva odposlanca. Dvanajsta je izvolila naslednje predstavnike za kočevski Zbor odposlancev: v 1. bataljonu sta bila izvoljena Anton Kos-Čoibo in Miha Gričar-Mile, v 2. Boris Amejšek-Maks in Alfonz Kerene-Tone, 3. je poslal v Kočevje Stanislava Nagliča-Džolija, 4. pa Janeza Brleča in Dušana Rebolja. Peti bataljon je dzivilil Silva Banovca-Leona in Vida Jeriča. Prištabne enote je zastopal Janez Ivanov-Rems (zato je tretji bataljon izvolil le enega odposlanca). Glede na to, da je brigada imela pet bataljonov, in da je bilo izvoljeno deset odposlancev, se je brigada na kočevski Zbor odzvala s polnim številom delegatov.¹

*

Vsekakor je značilno, da v brigadi ni bilo čutiti vpliva mobiliziranih in amnestiranih belogardistov. Premočan je bil vpliv naprednih sil, da bi belogardisti mogli uveljaviti svoje težnje glede demoralizacije novincev in s tem slabiti bojno pripravljenost brigadnih enot. Odločilno! vlogo pri vzgoji kadrov in borcev je odigrala organizacija KPS. V treh tednih

po ustanovitvi brigade so bile že v vseh enotah postavljene **skojevske** in **partijske** organizacije. Tako je imela vsaka četa **namestnika** političnega komisarja čete, ki je bil obenem sekretar partijske organizacije. Vsaka četa je imela tudi sekretarja SKOJ-a. Sekretarji so bili neumorni delavci. Skupaj s političnimi komisarji brigadnih enot so delovali politično in kulturno ter se povezovali s civilnim prebivalstvom in njihovimi osvobodilnimi organizacijami.

V brigadi so z vso vmeno vojaško usposabljali borce. Prirejali so vsakodnevne vojaške vaje. Poudariti pa je treba, da je bilo glede programa vojaškega urjenja precej slabosti. Več pozornosti so namreč posvečali »ekserdru«, kot pa bojnim vajam. Ta slabost je izhajala iz tega, ker v brigadi ni bilo niti primernih vojaških inštruktorjev niti primernih programov. Tudi v vojaški šoli je bilo podobno, čeprav v manjši meri. Velika pomanjkljivost je bila tudi v tem, da borce niso seznanili z učinkovitostjo streljanja njihovega orožja. Večina pušk je bilo italijanskih in ne preveč dobre kvalitete. Cevi so bile že zelo obrabljene in raztros krogel zelo velik. V brigadi ni bilo strokovnjakov — puškarjev, ki bi pregledali vsako puško in poučili strelca o njenih pomanjkljivostih. Seveda je to vplivalo na učinkovitost streljanja v boju. Nekoliko boljše je bilo pri težkem orožju. V partizanski vojski je bilo več nekdanjih oficirjev in podoficirjev — topničarjev, ki so se dobro znašli in hitro usposabljali artileriste za uspešno uporabo orožja. Ker mnogi topovi niso imeli merilnih naprav, so si topničarji pomagali s preprostim improviziranim ciljanjem. Hitro so navadili mlade partizane, ki so imeli veselje za topove ali minomete, da so kar dobro uporabljali svoje orožje. Glede taktične uporabe čet in orožja v boju pa je bilo znanje pomanjkljivo. Šele boj je naučil komandirje manevrirati z orožjem in četami in tako vnašati v boj prednost, ki jo je nudila partizanska taktika. Glavni štab Slovenije se je zavedal vseh teh pomanjkljivosti, zato je že avgusta 1943 ustanovil vojaško šolo. Drugi tečaj se je končal prav tedaj, ko je bila ustanovljena 12. brigada. Seveda je bila Slandrova brigada že prej poslala nekaj borcev v to šolo. Eni so po končanem šolanju odšli na Štajersko, drugi pa so se vključili v Dvanajsto. Glavni štab se je zavedal, da je ena sama šola premalo, da bi izurila in vzgojila zadosti kadra. Šlo je zlasti

za nižji podoficirski kader. Zato je glavni štab že 17. septembra ukazal, naj se v divizijah pa tudi v brigadah osnujejo tečaji za desetarje in vodnike. Petnajsta divizija je res ustanovila tak tečaj, v katerega je tudi Dvanajsta pošiljala svoje kaandidate. Tečaji so mnogo pripomogli k temu, da so se desetarji in vodniki usposobili samostojno voditi in poveljevati svojim enotam. Poleg vojaških tečajev so ustanovili tudi tečaje za partijske, kulturne in politične delavce.

Sanitetna služba je bila razmeroma dobro urejena. Po kapitulaciji Italije je prišlo v partizane veliko sanitetnega osebja, ki so ga enakomerno porazdelili po enotah. Posebno ugodno je bilo za 12. brigado to, da je sanitetna služba v Novem mestu ustanovila bolnico, kamor je brigada lahko pošiljala bolnike in ranjence. Tudi veterini so morali posvetiti veliko pozornosti. V brigadi je namreč bilo veliko tovornih in voznihih živali, ki so jih uporabljali za transport težkega orožja pa tudi za oskrbovalne potrebe. Brigada je dobila svojega veterinarja, kovača in nekoliko bolničarjev.

Do konca septembra 1943 je moč partizanske vojske na področju Ljubljanske pokrajine zelo narasla. Petnajsta divizija je imela pet brigad: Gubčevo, Cankarjevo, Dvanajsto, Petnajsto (Belokranjsko) in 14. železničarsko brigado; slednjo so ustanovili 25. septembra iz železničarjev s proge Ljubljana—Novo mesto; ta brigada sicer ni dolgo obstajala, vendar je oktobra prevzemala bojne naloge, ki jih ji je nalagal štab XV. divizije ali pa drugi višji štabi. Ustanovljena je bila tudi nova XVIII. divizija, ki je imela v sestavi 8., 9. in 10. brigado. Pri XV. diviziji so ustanovili artilerijo, ki je imela precej topov, ki so bili razvrščeni v dveh divizionih. Na ukaz vrhovnega komandanta, tovariša Tita, je bil 3. oktobra ustanovljen VII. korpus NOV in PO Jugoslavije, ki je povezoval vse partizanske enote v Ljubljanski pokrajini. Za komandanta korpusnega štaba so imenovali Rajka Tanaskovica, ki je bil do tedaj komandant XV. divizije; namesto njega pa so za komandanta XV. divizije imenovali Pera Popi vodo. Za političnega komisarja korpusa so postavili Jožeta Brileja-Bolka; politični komisar XV. divizije pa je še naprej ostal Jože Borštnar. Tako je bila urejena smotrna povezava vseh partizanskih enot v Ljubljanski pokrajini. Glavni štab Slovenije je sedaj mogel hkrati posvečati svojo pozornost in skrb vsem po-

veljujočim štabom v vseh slovenskih pokrajinah. Ustanovil je tudi organe vojaških oblasti v zaledju in je s tem razbremenil operativne enote nekaterih važnih nalog, kot so mobilizacija, prehrana, opremljanje, oskrbovanje vojske itd. Ustanovil je tri komande vojnih področij: novomeško, ribniško in belokranjsko. Novomeško vojno področje je imelo komande mest v Novem mestu, Trebnjem, Stični, Grosupljem in Žužemberku; belokranjsko pa v Črnomlju, Metliki, Vinici in v Starem trgu ob Kolpi. V skladu z napredkom obče organizacije vojske so tudi glavni štab Slovenije nekoliko preuredili in ga okrepili z nekaterimi novimi odseki in oficirji. Velja omeniti ustanovitev, oz. okrepitev operativnega in organizacijskega oddelka.

Nemške tegobe in nadloge

Med opisovanjem prizadevanj za ustanovitev 12. brigade in za ureditev njenih bojnih vrst smo kaj malo slišali o poglavitnem sovražniku, ki je ogrožal osvobojena ozemlja Ljubljanske pokrajine in Slovenskega primorja. Res je, da so Nemci bolj slabo posegali v osvobojeni prostor in vprašanje je, če so bili sploh sposobni izvesti kake odločilne ukrepe proti naraščajoči moči osvobodilnega gibanja. Trenutno res niso bili sposobni, da bi se spustili v odločilno akcijo in da bi. zatrli množično organiziranje osvobodilne fronte in organov oblasti. Se manj pa so se mogli spustiti v boj z narodnoosvobodilno vojsko. Njihove poglavitne težave so bile na italijanski fronti. Zavezniki so od Rima prodirali proti severu in grozili, da bodo zavzeli velik del italijanskega ozemlja ter se približali Alpam. **Kako** naj se potem obdrži nemška balkanska grupacija in kako naj zavarujejo južno krilo fronte v Sovjetski zvezi? Zato so **Nemci** hiteli mašiti vrzeli na fronti v Italiji, da bi zaustavili zavezniško prodiranje na taki razdalji od severnoitalijanskih nižin, da njihove fronte na Balkanu in v južnih predelih Sovjetske zveze ne bi bile ogrožene. V Jugoslaviji pa jim je tudi grozila velika nevarnost. Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije se je oborožila z italijanskim orožjem, osvobodila je pretežni del nekdanjega italijanskega okupacijskega področja, prodrla na Jadran, se številčno pomnožila in ogrozila sovražne enote na Balkanu. Kljub takemu razpletu dogodkov v Jugoslaviji so morali Nemci za nekaj časa odložiti vojaški poseg

v jugoslovanski prostor. Le nekatere važnejše komunikacije so nameravali obdržati v svojih rokah; najprej so si namreč hoteli nekoliko opomoči, potem pa pripraviti in začeti veliko ofenzivo, da bi razgnali narodnosvobodilno vojsko Jugoslavije. To so bili razlogi, ki so onemogočali tudi nemško intervencijo v Ljubljanski pokrajini. Obdržali so le nekdanjo južno železnico z nekaterimi kraji in okupirali Ljubljano. Na južni železnici Ljubljana—Trst so uporabili dele 71. pehotne divizije. Ko so se razmere na italijanskem bojišču utrdile, so začeli pripravljati okupacijo osvobojenega ozemlja na Slovenskem in v Jugoslaviji. Na Gorenjskem in Štajerskem so imeli tri bataljone 19. SS policijskega polka — s sedežem v Mariboru, ki mu je poveljeval podpolkovnik Nagel. Na voljo so imeli še dvanajst samostojnih policijskih in orožniških čet, ki so bile motorizirane. Toda višji vodja SS in policije v XVIII. vojnem okrožju SS grupenfirer in generallajtnant policije, Erwin Rösener, vseh teh enot ni mogel uporabiti za boj proti slovenskim partizanom, kajti dva policijska bataljona iz 19. SS policijskega polka je moral dati na voljo 71. pehotni diviziji za zaščito tržaške železnice in za razoroževanje italijanske vojske. Rösener, ki je bil odgovoren za boj proti slovenskim partizanom v Ljubljanski pokrajini, na Gorenjskem, Štajerskem in Koroškem, je torej imel na voljo le en policijski bataljon in samostojne čete. To! pa ni bilo dovolj, da bi partizane premagal. Del 1. čete 1. bataljona 19. SS policijskega polka je, kot smo že povedali, kmalu po kapitulaciji Italije zasedel Kostanjevico. Bataljonski poveljnik je hotel nadaljevati prodiranje proti Št. Jerneju, toda Rösener mu je to odločno prepovedal, češ da se mu to zdi taktično zgrešeno. Nikakor ni mogel na Dolenjškem uporabiti čet z Gorenjske in Štajerske. Prepovedal je nadaljnje zasedanje krajev na Dolenjskem, za Kostanjevico pa je menil, da je na ključnem položaju področja ob Krki, zaito je njeno zasedbo in obrambo dovolil. To svojo odločitev pa je moral kmalu spremeniti. Zaradi pritiska enot XV. divizije je bil primoran poslati nekoliko čet prav z Gorenjske in Štajerske. Uporabil je tudi 2. četo 98. bataljona »črnih srajc«, ki je pred partizani pribežala čez mejo in se priključila Nemcem in še nekatere raztepane skupine belogardistov, ki so pred Gubčevo brigado pribežale čez mejo v mirenski dolini ter se pri Št. Janžu ponudile Nemcem v po-

moč. Tudi belogardiste pod poveljstvom Vuka Rupnika, o katerih smo že govorili, je Rösener sprejel pod okrilje in jih takoj zaposlil pri Mršechi vasi in Kostanjevici v boju proti Stan dr o vi brigadi. Kakršnokoli večjo akcijo v Ljubljanski pokrajini proti partizanom pa je preprečevalo akutno pomanjkanje čet.²

1

Kljub vsem nevšečnostim so Nemci vztrajno in sistematično izpeljevali načrt o okupaciji slovenskega ozemlja. Najprej je bilo treba urediti italijansko dediščino in utemeljiti **organizacijske** zasedbe. Zato so takoj po kapitulaciji pohiteli in ustanovili najprej operacijsko cono »Jadransko primorje« iz pokrajin Furlanija, Gorica, Trst, Istra, Ljubljana in Kvarner ter iz območij Sušak, Băkar, Čabar, Kastav in Krk. To je bila zaokrožena pokrajinska enota, katere središče je bil polotok Istra. V tej coni je Hitler imenoval za vrhovnega komisarja »gauleiterja« in državnega namestnika Koroške dr. Friedricha Rainerja. Ta je dobival temeljna navodila od Hitlerja. Komaj je prevzeli oblast, se je že odpravil v Ljubljano, da bi najprej tam uredil vse potrebno za »ustoličenje« svojega uradništva in predstavništva. Dne 15. septembra je v slovenski prestolnici že poslušal predloge predstavnikov policije in domačih klerikalnih reakcionarnih krogov o postavitvi odgovornih ljudi na ključne položaje. Šlo je za to, kdo naj postane predsednik pokrajinske uprave v Ljubljanski pokrajini. Odločil se je za generala Leva Rupnika, ki je bil najbolj primerna osebnost za to mesto in ki je bil pripravljen prevzeti nase vso odgovornost za umazano delo, ki bo vsekakor moralo slediti njegovemu imenovanju. Dr. Rainer mu je 21. septembra 1943 v Celovcu izročil dekret o imenovanju za novega predsednika pokrajinske uprave v Ljubljanski pokrajini z naslovom predsednik. Rupnika so ustoličili v Ljubljani s primernim ceremonialom. To je bil začetek njegovega predsednikovanja, ki se je končalo nekaj dni pred koncem vojne. Seveda pa Rupnik sam ni mogel postati samostojen poverjenik dr. Rainerja. Kot svetovalca so mu po Himmlerjevi intervenciji postavili generala SS in policije Erwina Rösenerja. Vsa dejanska politična, vojaška in upravna moč v Ljubljanski pokrajini je bila torej v rokah tega človeka, Lev Rupnik pa je postal poslušna figura v njegovih rokah in pomočnik pri izvajanju tistih ukrepov, ki jih je ta general zahteval v interesu nemške oku-

pacijske oblasti. Tudi general Rösener ni spustil vajeti iz rok do konca vojne. Dne 30. septembra je ustanovil v Ljubljani »operativni štab za uničevanje tolpe« (Führungsstab für Bandenbekämpfung) in z njegovo pomočjo vodil vse operacije proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije v Ljubljanski pokrajini, na Gorenjskem, Štajerskem in na Koroškem. Tako je bila po italijanskem zlomu razmeroma hitro ustanovljena civilna uprava, ki se je opirala na slovenske kroge, v katerih so najpomembnejša mesta prehajala vse bolj v roke klerikalcev; v osebi Leva Rupnika pa je dobila poslušnega kvislinga in izdajalca.³

Razume se, da se Nemci niso zadovoljili le z vzpostavljanjem civilne oblasti na nekdanjih italijanskih zasedbenih ozemljih. Potrebno je bilo izvajati ukrepe proti vedno močnejši partizanski vojski, ki je imela v oblasti pretežen del teh ozemelj. Čeprav sprva, kot smo videli, niso imeli na voljo številnejših čet, da bi se spuščali v odprt boj s partizani, je bilo treba vendarle s tem, kar so premogli, ovirati razvoj partizanske vojske in omejiti širjenje razraščanja ljudske osvobodilne fronte. Zato so si pomagali s tem, da so vdiral na osvobojeno ozemlje, kjer so terorizirali prebivalstvo in skušali zadati partizanom lokalne poraze. V to vrsto njihovih akcij spadajo nekatere, ki smo jih že omenili, kot npr. vdor v Mokro polje — 15. septembra, akcija pri Krmelju — 19. septembra 1943 in druge, v katerih so se postavljale v bran čete Slandrove brigade. Dne 21. septembra so vdrli nai odseku Cankarjeve brigade prav do Višnje gore. Tudi na operativnem odseku XIV. divizije so izvedli nekaj terorističnih izpadov, od katerih je bil najpomembnejši vdor v Cerknico 19. septembra. Te akcije so Nemci podpirali z letalstvom. Bombardirali so mesta in razna naselja, zlasti Novo mesto in vasi med Novim mestom in Kostanjevico. Glavni štab Slovenije je v poročilu o teh akcijah vrhovnemu štabu imenoval to nemško taktiko »gangstersko* taktiko.«⁴ Z njo so res povzročali na osvobojenem ozemlju nekoliko nereda in skrbi, toda pomembnejših vojaških uspehov vendarle ni prinesla. Kakor nam je že znano, so Nemci ob pomanjkanju lastnih čet izkoristili pomoč, ki so jim jo ponudile razhajkane in razbite belogardistične čete in skupine, ki so ušle pred nezadržnimi napadi partizanske vojske v njihovo varstvo. Od nekaj več kot 6000 be-

logardistov, ki so bili pod italijansko okupacijo v vrstah strazarjev ali prostovoljne protikomunistične milice, kot so jo imenovali Italijani, je pribežalo v nemška zatočišča okoli 2000 belih vojakov. Zbirali so se v treh centrih. Od teh je za zgodovino 12. brigade najvažnejši tisti v Kostanjevici, kamor so Nemci spravili belogardiste, ki so pod poveljstvom Vuka Rupnika pri Straži zapustili Italijane in čez Gorjance pribežali v Mršečo vas. Drugo zatočišče je bilo v Ljubljani, kamor je pribežalo največ belih iz turjaške okolice in Zapotoka. Slednji niso bili nič kaj počaščeni, ko so jih pri vstopu v mesto Nemci najprej nekaj razorožili, nato pa jih popeljali skozi mestne ulice, kjer so si jih Ljubljanci z zasmehovanjem pošteno privoščili, v svoja taborišča. Tretje zatočišče je bilo v Logatcu, kamor so se po nemško pomoč zatekli belogardisti in četniki z Notranjske.

Po polomu belogardističnih čet sredi septembra Nemci niso bili presenečeni, ko jim je reakcija ponudila sodelovanje in pomoč svojih premaganih čet. Nemci so podobne ponudbe sprejemali in jih s pridom izkoriščali že v drugih delih Jugoslavije. Na tak razplet dogodkov so bili celo že pripravljeni. Tako je šef civilne uprave za, »Jadransko primorje« že 9. septembra 1943 v neki spomenici zunanjemu ministru Ribbentropu nakazoval, kako naj bi bila organizirana samoobramba civilnega prebivalstva pred boljševizmom. V Celovcu je Rainer opozoril Leva Rupnika na to, da ga je general Rösener informiral o neki oboroženi skupini v Ljubljanski pokrajini. Vprašal ga je, če bi se ta skupina dala uporabiti za pomožno policijo. Mislil je na tako imenovani 1. bataljon domobranske legije, ki je nastal v Ljubljani iz belogardistov, ki so se pred partizani z begom rešili iz Zapotoka. Lev Rupnik in Erwin Rösener sta že 15. septembra na Bledu sklenila dogovor o ustanovitvi slovenske milice, ki ji bodo morda nadeli ime »žandarmerija« ali »deželna straža.« Namenjena bi bila vzdrževanju javnega reda in miru. Domobranci, ki se ne bi javili za borce, bi uporabili za obnovo porušene dežele. Poglavitna naloga vseh teh bojnih enot naj bi bila napadati partizane in jih iztrebiti. Poveljniki čet, ki bi imeli po kakih 200 do 250 mož, bi bili Slovenci, ki bi jih nastavljal Rupnik, komandanti bataljonov in polkov pa bi bili Nemci.⁵ Nemci so torej ugoditi belogardistični prošnji in so dovolili belogardi-

stom, da so se organizirali. Beli so se združili v tri bataljone, ki so bili odvisni od nemškega poveljstva. Klerikalna stranka je nato 22. septembra; v Ljubljani ustanovila protikomunistični odbor za vodenja boja proti narodnoosvobodilnemu gibanju.

Dne 24. septembra, prav na dan ustanovitve 12. brigade, so v Ljubljani razglasili ustanovitev slovenske domobranske legije. Naslednjega dne je general Rupnik brez vednosti generala Rösenerja objavil, da je prevzel poveljstvo nad domobranstvom. To je bil začetek slovenskega domobranstva, ki je bilo po slabih izkušnjah pod italijanskim varuštvom sedaj na boljšem položaju, kajti Nemci so znali vse drugače^ uporabiti be-
lo vojsko, kot so to znali samoljubi Italijani. Slovensko domobranstvo je s privoljenjem reakcije postalo nemška pomožna policijska moč, dejansko pa temeljna sila za boj proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije. Seveda se general Rösener ni strinjal s postavitvijo generala Rupnika za poveljnika, zato je strukturo domobranske vojske spremenil v tem smislu, da je domobrancem dovolil le organizacijski štab pod vodstvom podpolkovnika Franca Krenerja. Slovensko domobranstvo je bilo torej operativno in taktično podrejeno (preko zveznega oficirja — ta je bil sprva policijski kapetan Erich Schumacher) nemškemu »operativnemu štabu za uničevanje tolp.« Nemci so poskrbeli, da so odslej domobranci dobivali mesečne prejeme, razne dodatke za sodelovanje v bojih in pomoč za družine in nepreskrbljene svojce. Slovenska reakcija in Nemci so se, boreč proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije, ki je bila del narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, pregrešili zoper mednarodne sporazume in predpise, ki okupatorski oblasti ne dovoljujejo uporabljati prebivalstva v okupiranih deželah za vojne operacije.* Tako je bilo urejeno tudi vprašanje bivših pripadnikov belogardističnih čet, ki so se zatekli po pomoč k Nemcem.⁸

* Reakcionarno vodstvo slovenskega domobranstva se je dobro zavedalo, kaj s takim sodelovanjem z okupatorjem politično tvega in se je hotelo glede tega opravičiti tudi v povojnem času. V publikaciji »Pliberska žaloigra« pojasnjuje to na tak način: ».... Rupnik (—) je organiziral in formiral slovensko vojsko, imenovano slovensko domobranstvo, ki je bilo postavljeno na vojaške osnove popolnoma v skladu s predpisi meddržavnih vojnih zakonov in pravil in sestavljeno iz odločno zavednih prostovoljcev (čigar številčno stanje je doseglo nekako 15.000 mož). Ta slovenska vojska je bila rojena v

Nemci so z znano natančnostjo in hitrostjo reševali tudi temeljni problem zasedbe vsega slovenskega ozemlja. Z neverjetno naglico so podrli vse zapreke, ki so se jim postavile na pot ob kapitulaciji Italije in 25. septembra, en dan po ustanovitvi 12. brigade, so začeli znamenito veliko jesensko ofenzivo proti narodnoosvobodilni vojski na Slovenskem. Začeli so jo v Slovenskem primorju in se z njenim krvavim valom bližali tudi Ljubljanski pokrajini. V naslednjih dnevih sicer ofenzivna nemška akcija ni pomembneje vplivala na operacije Vlij korpusa, vendarle pa je visela kot Damoklejev meč nad vsem osvobojenim ozemljem in pritiskala kot mora na vse ljudi, ki so se borili, da bi obdržali, kar so si bili pridobili z zmago nad italijansko okupacijsko vojsko.

Predofenzivno obdobje

Povedali smo že, da so skušali Nemci nadomestiti lastno pomanjkanje čet s terorističnimi akcijami proti civilnemu prebivalstvu in z nenadnimi vdori na osvobojeno ozemlje. Glavni štab Slovenije se ni zadovoljil z akcijami partizanskih enot; ni soglašal s tistimi, ki so ocenjevali, da pomeni formiranje regularne vojske, »ki jo predstavljajo naše divizije, že tudi prehod na frontalen način bojevanja.« Nekaterim se je namreč od zadnjih uspehov zavrtelo v glavi. Glavni štab Slovenije je v odločbi z dne 23. septembra) 1943 kritiziral nekatere poveljnike, ker so podcenjevali sovražnika, in samo čakali, kdaj bo objavil kapitulacijo. Nato je v omenjeni odločbi ukazal vsem enotam, da morajo po partizansko preiti v ofenzivo proti Nemcem, kajti v nasprotnem primeru se bo Nemcem posrečilo demoralizirati del prebivalstva.⁷ Ta intervencija glavnega štaba Slovenije, ki je prišla med partizanske štabe prav v času formiranja 12. brigade, je pomenila začetek partizanske ofenzive na vsem področju Ljubljanske pokrajine. Ofenziva je imela dva izrazita dela. V prvem so partizanske enote postopoma prehajale v napade in prevzemale pobudo v svoje roke,

nepozabni in zmagoviti bitki, bojevani v nedeljo, 12. septembra 1943 na obali reke Krke pri kraju Mršeca vas in jo je na licu mesta nemška okupacijska oblast uradno priznala (de facto in de jure) dne 19. septembra 1943. ■« Glej prevod ustreznega odstavka iz »Pliberške žaloigre« v »Taboru«, vestniku združenih slovenskih protikomunistov, 1. 1964, št. 1 do 4.

ne da bi bile dosegle kakšne večje uspehe. To lahko imenujemo predofenzivno obdobje, ki je trajalo od 24. septembra pa do 11. oktobra 1943. Nato je sledila odločna ofenzivna operacija vseh divizij, ki je dosegla pomembne uspehe.

Na temelju omenjene odredbe glavnega štaba je štab XV. divizije izdelal načrt za napadalne operacije. V njem nakazuje naloge posameznim brigadam. Predvsem je treba nadaljevati z rušenjem komunikacij in mostov. Dobro je treba zavarovati mejo in preprečiti vdore na osvobojeno ozemlje.⁸

Dvanajsta brigada je imela ob ustanovitvi operativni odsek med Gubčevo in Cankarjevo brigado. Bataljone pa je imela takole razporejene: na desnem krilu, od Bučke do Telč, je bil 1. bataljon, ki se je z desne povezoval z bataljonom Gubčeve brigade in je imel v sodelovanju z njim nalogo zavarovati mejo, zlasti v okolici Bučke ter budno paziti na poskuse vdorov sovražnih pa/trulj ali čet na osvobojeno ozemlje. Najvažnejša komunikacija, na katero je moral imeti uprto oko je bila cesta, ki je povezovala Rakó (prek Bučke) s Škocjanom. Levo od 1. je bil 3. bataljon, razmeščen od Telč do Krmelja. To je bil težiščni del vsega odseka 12. brigade, saj sta skozenj vodili glavni cesti, ki sta povezovali dolino Save z mirenko dolino. Prva komunikacija je bila cesta, ki pelje iz Sevnice po dolini reke Mirne mimo Tržišča proti Mokronogu, St. Rupertu in Mirni; druga pa je bila cesta, ki povezuje Radeče prek Brunka in Št. Janža na Dolenjskem tudi z mirenko dolino. Zaradi važnosti tega odseka je komandant brigade postavil 4. bataljon v rezervo v Mokronog in njegovo okolico, da je bil po potrebi pri roki. Peti bataljon se je razvil od Krmelja do Okroga. Od tu do Sv. Križa je bil 2. bataljon, ki se je na » levem krilu že povezoval s Cankarjevo brigado.

Četrty bataljon so že 25. septembra premestili čez mejo v okolico Litije, zamenjal ga je 3. bataljon, ki se je skupaj s štabom brigade, topniško baterijo in prištavnimi enotami naselil v Mokronogu ali njegovi okolici. Njegov položaj je zagotavljal skrb za varnost glavne smeri med Tržiščem in Krmeljem.⁹

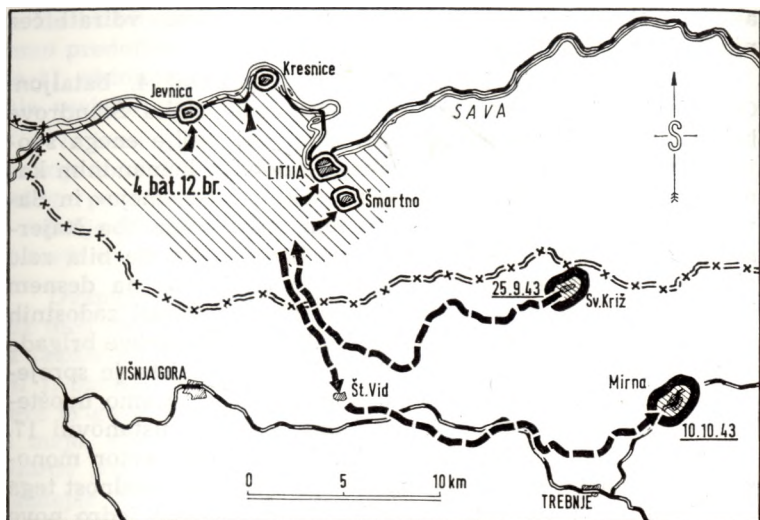
Dvanajsta je positopoma, toda vztrajno razvijala aktivnost na poverjenem odseku. Sprva se je spuščala v manjše akcije patroljnega značaja. Intenzivnost akcije pa se je vedno bolj stopnjevala. Ker so Nemci bili pasivni in se niso spuščali v

akcije tostran »meje«, je morala brigada sama vdirati čez njo in tam poiskati cilje za napade.

V tem času je izredno aktivnost pokazal 4. bataljon. Glavni štab je namreč 15. septembra izdal štabu Šlandrove brigade v posebnem povelju navodilo, naj pošlje enega svojih bataljonov (»po možnosti takega z dobrim komandnim kadrom in iz borcev domačinov«) na sektor med »mejo« in Savo. Razlog za to nalogo je bil v tem, da sta bila oba štajerska odreda zbrana na levem bregu Save in da sita bila zelo aktivna. Z aktiviranjem partizanskih enot tudi na desnem bregu Save Nemci ne bi mogli tako zlahka zbirati zadostnih sil za aktiven poseg na bojnem polju.¹⁰ Štab Šlandrove brigade je za to nalogo določil 4. bataljon. Tudi Dvanajsta je sprejela to odločitev. Poleg sposobnosti poveljstva moramo upoštevati tudi bojno vrednost 4. bataljona, ki so ga ustanovili 17. septembra 1943 na Mokrem polju. Jože Peskar, avtor monografije Dolenjskega odreda, takole opisuje bojno vrednost tega bataljona, ki je po veliki nemški ofenzivi postal jedro novo ustanovljenega Dolenjskega odreda: »V bataljonu je bilo vsaj polovico Štajercev. Skoraj na vseh poveljniških mestih so bili tisti borci, ki so prišli s Šlandrovo brigado na Dolenj siko. Bili so hrabri borci, ker so bili skoraj sami prostovoljci, saj so bili med njimi tudi partizani iz l. 1941 in 1942. Imeli so precej borbenih izkušenj, ker so sodelovali v številnih bojih na Štajerskem in na Koroškem.«¹¹ Naloga tega bataljona je bila vzpostaviti tesno in redno zvezo s štajerskimi enotami onkraj Save in omogočiti transport streliva in opreme ter orožja čez Savo štajerskim partizanskim enotam. Štabu 4. bataljona so dodelili še naslednje naloge: organizirati obveščevalno službo na svojem operativnem območju, uničevati železnico med Litijo in Zalogom, napadati manjše obmejne postojanke, napadati sovražne patrulje in manjše enote, mobilizirati, napraviti več prehodov na »meji« in politično delovati med prebivalstvom.*

Četrty bataljon je prekoračil »mejo« pri Obolnem v noči na 26. september in se prikrl na področju Tujega grma. Ze na-

* Četrty bataljon je do neke mere tudi prispeval k temu, da se je Šlandrova brigada v noči na 27. september laže prebila čez ozemlje med Savo in »mejo« in prebrodila Savo. Stiplovšek »Šlandrova brigada«, str. 114.

Akcije 4. bataljona Dvanajste brigade na področju med Savo in »mejo« od 26. .9. do 9. 10. 1943

slednjo noč je napadel sovražnikove straže v Šmartnem pri Litiji, kjer je v boju padlo kakih 9 nemških vojakov in belogardistov, okoli 20 pa je bilo ranjenih. Ne ve se, če je bataljon imel žrtve. Po tej akciji se je bataljon brez pristanka štaba XV. divizije vrnil v sestavo brigade k Sv. Križu pri Litiji, vendar se je moral nemudoma vrniti. Že zjutraj 30. septembra so ga na litijskem sektorju napadli Nemci (bilo jih je okoli 100). Bataljon je napad odločno odbil in je ostal na litijskem področju do začetka ofenzive XV. divizije.¹² »

Dvanajsta brigada se je do 27. septembra spopadala s sovražnikovimi patruljami. Istočasno je na vsem osvobojenem ozemlju Ljubljanske pokrajine temeljito porušila vse železniške proge. Tako je na dolenski progi porušila in razstrelila vse velike mostove in viadukte, isto se je zgodilo na kočevski progi. Železnici sta bili popolnoma uničeni in bi za njuno ponovno izgradnjo bilo potrebno veliko časa in materiala. Ker so tako ostali vsi železničarji brez prave zaposlitve, so 25. septembra ustanovili v Novem mestu novo 14. železničarsko brigado, v katero so vključili vse železničarje. Od-

Del brigade na pohodu pri Ornuški vasi

slej naj bi ta brigada delovala kot pehotna enota. Brigado so 26. septembra premestili v Bučno vas, da bi jo uredili. Tam je ostala do 6. oktobra. Vključili so jo v XV. divizijo.¹³ Omeniti je treba še, da so 28. septembra v Beli krajini ustanovili 15. brigado, oz. Belokranjsko, ki so jo kmalu dodelili v sestavo XV. divizije. Tako je XV. divizija imela v začetku oktobra poleg artilerijskih enot pet brigad v svoji sestavi. Ofenzivnost divizije pa se je z naraščajočo močjo vse bolj stopnjevala.

Od večjih in znamenitejših akcij enot XV. divizije in posebej 12. brigade do 8. oktobra 1943 bomo omenili najvažnejše. Najprej velja omeniti, da se je 12. brigada 27. septembra nekoliko pregrupirala. Gubčeva brigada je namreč zapustila področje okoli Kostanjevice in odšla na Gorjance, da bi skupaj s hrvaškimi partizanskimi enotami napadla ustaško postojanko Stojdrago. Poveljstvo 12. brigade je za zamenjavo Gubčeve pri Kostanjevici odredilo skupino, sestavljeno iz 1. in 3. bataljona. Bataljona sta zapustila položaje 27. septembra in sta se 28. septembra razmestila tako, da sta oklenila Kostanjevico in jo blokirala. Dne 30. septembra zvečer je

Gubčeva brigada, skupaj s hrvaškimi partizanskimi enotami in artilerijo XV. divizije, napadla Stojdrago in jo zavzela. Dvanajsta jo je pri tem podprla z demonstrativnim napadom na Kostanjevico. Uporabili so artilerijo in minomete. Sovražna posadka je z močnim ognjem iz težkih pehotnih orožij in artilerije dala vedeti, da se namerava odločno braniti in je demonstrirala svojo moč. Dvanajsta brigada je izkoristila akcije na desnem krilu in je ponoči tudi poskušala zavzeti postojanko v Bučki, kar pa se ji ni posrečilo.¹⁴ Akcija na Gorjancih je zelo odjeknila v krogih nemških poveljnikov, ki so zaskrbljeni in nemočni opazovali, kako partizanske enote drobijo njihovo mejo, uničujejo na njej žične ovire in minska polja ter zavzemajo postojanko za postojanko. Tudi Cankarjeva brigada je v noči na 1. oktober zelo uspešno napadla postojanko Javorje pri Litiji, ki je sicer ni zavzela, pač pa je imela več uspeha pri napadu na posadko.¹⁵

Sovražnik ni imel čet da bi prekinil partizansko akcijo na »meji«. Uporabil pa je vse sile, ki jih je še imel na voljo.

V akcijo je namreč pognal letala s cerkljanskega letališča, ki so 3. oktobra bombardirala Novo mesto, 5. oktobra Mokronog, Orehovico in še nekatere kraje pod Gorjanci, 7. oktobra pa so z bombami zasuli Črnomelj. Povsod so letala povzročila veliko gmotno škodo in tudi žrtev med civilnim prebivalstvom je bilo precej; toda demoralizacije med prebivalstvom niso mogla več povzročiti niti niso mogla zaustaviti ofenzivnega zaleta partizanskih čet.¹⁶

Petnajstva divizija je nadaljevala z akcijo prek »meje«. Med 5. in 7. oktobrom je Cankarjeva brigada prisilila graničarsko posadko v Gobi in orožniške postajo Dole pri Litiji, da sta zaipustili postojanki. Na desnem krilu XV. divizije sta 15. in Gubčeva brigada nadaljevali boj proti sovražnim postojankam skupaj s hrvaškimi partizanskimi enotami.

Izreden uspeh je 7. oktobra dosegla 3. četa 5. bataljona 12. brigade, ki je pod poveljstvom komandirja Vinka Drenika napadla obmejno postojanko Vrhek pri Tržišču. V njej je bilo okoli 30 graničarjev. Postojanko so postavili na hribček nad reko Mirno. Lega postojanke je zagotavljala uspešno obrambo. Poveljstvo 5. bataljona se je zavedalo, da je postojanka tudi močno utrjena. Z očitnim napadom je brez topništva ne bi bilo lahko zavzeti. Zato so se odločili, da bodo

Tak je bil Mokronog po bombardiranju 5. oktobra 1943

napadli ponoči in skušali presenetiti branilce. Tako se je tudi zgodilo. Četa se je ponoči prikradla prav v bližino postojanke in odondod iznenada jurišala med utrdbe. Sovražna posadka je bila presenečena, a vseeno so nekateri graničarji hiteli k orožju, da bi se uprli. Toda pri orožju so že bili partizani, zato se je večina sovražnih vojakov pognala v beg, le nekateri so streljali. Partizani so odpor strli, zavzeli postojanko, jo porušili in pobrali orožje. Četa je imela le dva ranjena borca. Zaplenili so tri težke mitraljeze, brzostrelko in 8 pušk.* Major Maiwald je sicer posadki v Vrhku poslal na pomoč 3. četo 19. SS policijskega polka in četo vermanšafta, ki sta našli le porušeno in oplenjeno postojanko.¹⁷

Istega dne zvečer je 4. bataljon izvedel izredno akcijo. Na odseku proge med Kresnicami in Jevnico je pripravil past

* Po podatkih zgodovine »XII. SNOUB« je 3. četa zaplenila dva Puškomitraljeza, 40 pušk in 15 pištol, ubila 15 graničarjev, 10 jih je ranila, 6 pa ujela. Podatki iz poročila obveščevalnega centra XV. divizije pa govore o tem, da so partizani ujeli le enega graničarja, enega pa ranili.

za nemški transport, v katerem naj bi bil bataljon sovražnih vojakov, 42 konj in 14 tovornjakov. Minerei so zaminirali progo, bataljon pa se je postavil ob njej. Vlak je zapeljal na mino in dva vagona sta zletela v zrak. Četrty bataljon je nemudoma udaril z vsem orožjem po vagonih. Učinek je moral biti dober, kajti partizani so streljali iz neposredne bližine. V vlaku je nastala zmešnjava. V vagone so partizani izstreljevali mine iz lahkega minometa. Med napadom so minerei uničili tudi obe lokomotivi. Četrty bataljon je končal napad okoli polnoči, ko so že začele prihajati na pomoč sovražne čete iz Litije in Jevnice. Točnih poročil o sovražnikovih izgubah ni. Partizanska poročila navajajo pretirane podatke o 400 ali 600 mrtvih vojakih. Gotovo je le, da so bili v vagonih pobiti skoraj vsi konji in uničeni vsi tovornjaki. Dve lokomotivi sta bili popolnoma uničeni, bolj ali manj poškodovani pa vsi vagoni. Bataljon se je po akciji umaknil v gozdove nad progo. Med umikom se je v temi izgubilo 7 borcev, a so naslednjega dne že našli svojo četo; dva borca sta bila ranjena.¹⁸

Ko je Cankarjeva brigada v noči na 8. oktober zavzela še postojanko Javorški križ, je bila nekdanja nemško-italijanska »meja« hudo načeta. Partizanski minerei so jo rušili, podirali žične ovire, pobirali mine in ročne bombe ter napravili skozi mejne ovire veliko prehodov. Nemci niso bili v stanju, da bi nanovo zgradili, kar so partizani porušili. Z uničenjem nekaterih orožniških in graničarskih postojank je bila tudi »meja« hudo načeta in vse je kazalo, da bodo enote XV. divizije kmalu vdrle na nemško zasedbeno ozemlje.¹⁹

Potrebno je presoditi moč in vrednost napadalnih akcij enot XV. divizije v začetku oktobra. Ne moremo jih oceniti kot dobro organizirano ofenzivo (vključno s slovensko-hrvaškimi akcijami na Žumberku in ob Kolpi), pač pa kot pripravljalno operacijo za poznejšo ofenzivo. Prav poučna je primerjava med temi akcijami in akcijami primorskih in gorenjskih partizanskih čet, ki so približno ob istem času prav tako udarile na postojanke graničarjev, orožnikov in obmejnih straž na nekdanji jugoslovansko-italijanski meji. Tudi te čete so uničile ali pa pregnale vse obmejne posadke, »mejo« pa očistile ovir, zlasti min in jo ponekod do tal uničile. Čeprav so enote XV. divizije na Dolenjskem v tem obdobju imele očitno veliko premoč nad sovražnikom, uspehi na »meji« in

čez njo niso bili temu primerni. To je bilo razumljivo. Poveljniki še niso bili veščiji večjim nalogam. Niso si še pridobili **zadosti** znanja za večje in težavnejše akcije kot so, npr. **napadi** na utrjene postojanke in zato še niso znali izvajati **bojnih** ukrepov za njihova popolno uničenje. **Primanjkovalo** jim je **dobrih** zamisli za akcije niti niso še znali organizirati **dobrega** sodelovanja med artilerijo, tankovskimi enotami in **pehoto**. Vse to je bilo še na začetniški stopnji, saj so partizani šele nekaj dni imeli na voljo tudi težko orožje. Posebno slabo je bilo to, da niso poznali umetnosti manevriranja s težkim orožjem in tako niso znali uporabiti velike sile ognja, ki so ga imeli na voljo v boju proti najvažnejšim sovražnim ciljem. Tudi poveljevanje višjih štabov je bilo, razume se, iz istih **razlogov** pomanjkljivo. Operacij večjega obsega niso mogli **organizirati**, saj so imeli zelo slaba sredstva za zvezo, pa še ta so nekateri poveljniki odklanjali ali pa se jih niso posluževali. Vendar je ofenzivna dejavnost enot XV. divizije le **pritisnila** ob steno nemška poveljstva, ki si spričo pomanjkanja **čet** niso mogla pomagati. V splošnem bi lahko glede na **razmerje** sil in sposobnosti **čet** označili to predofenzivno obdobje **kot** uspešno obrambo osvobojenega ozemlja in stopnjevanje napadalnosti **čet** XV. divizije.

Bojni pohod k Savi

Glavni štab Slovenije se je zavedal vseh slabosti svojih **čet** in podrejenih štabov, zato je postopoma ukrepal, da bi jih **■odpravil**. Ukazal je začeti organizirano ofenzivno operacijo na vseh frontah divizij VII. korpusa.

Značilno za dneve okoli 10. oktobra je bilo to, da so Nemci nadaljevali veliko jesensko ofenzivo na slovenskem ozemlju z nezadržno ostrino in krutostjo. Konec septembra je bila **končana** prva faza na Primorskem, nato so jo sprožili v Istri in Brkinih. Medtem pa so imeli Nemci težave na vsej bojni črti v Ljubljanski pokrajini. Očito je bilo, da je bil njihov cilj **vzdržati** z vsemi sredstvi na vseh frontah Ljubljanske pokrajine, dokler se ne prenese val velike nemške ofenzive tudi na njeno področje. To je bila logična in ekonomična zamisel. **Vprašanje** je bilo le, ali bodo morali za izvajanje take zamisli plačati določeno ceno? Ako bi s četami, ki so jih imeli

na voljo, zadržali partizanske divizije na mejah, potem bi to bila zanje zelo ugodna rešitev. Toda partizani so z nezmanjšano močjo vdiral na njihova okupacijska področja. Najhujše za Nemce je bilo na fronti XV. divizije, kjer so partizani ogrožali nemško naselitveno področje med Savo in »mejo«. Šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko v Gradcu je bil zelo zaskrbljen za usodo tega področja, »kjer je bila prava babilonska mešanica v malem«, kakor je dr. M. Mikuš imenoval sestavo naseljenega prebivalstva. Na tem področju je ndmreč tedaj živelo ob 3642 ognjiščih 14 428 oseb: Kočvarjev, Južnih Bukovincev, Besarabcev, Dobrudžkih Nemcev, Bosanskih Nemcev, Južnih Tirolcev in invalidov ter ranjencev.²⁰ Če bi se posrečilo partizanom vdreti čez »mejo« in pregnati naseljence, bi nemški prestiž doživel velik udarec. Poleg tega pa je bila ob Savi najvažnejša železniška proga, ki bi jo utegnili partizani temeljito uničiti, če bi jim uspel prodor do reke in čez njo.

Štab VII. korpusa je na ustno povelje glavnega štaba Slovenije do 9. oktobra pripravil načrt) za ofenzivo in ga razposlal kot bojno povelje vsem sodelujočim enotam. Petnajsti diviziji so bili odrejeni cilji na liniji Litija—Brežice. Porušiti je bilo treba vse komunikacije, ki so služile okupatorju in zavzeti vse graničarske postojanke vzdolž »meje«. Na desnem krilu je bilo treba zavzeti Kostanjevico in Bučko ter porušiti vse mostove na Krki. Na srednjem odseku, kjer je bila 12. brigada, je bilo treba potisniti sovražnika do Save. Poglavitna smer ofenzive pa je potekala proti Zidanemu mostu. Bataljoni naj bi se pripravili na rušenje mosta pri Radečah. Na levem krilu bi morala XV. divizija počistiti ozemlje proti Litiji in se povezati z enotami XVIII. divizije. Na desnem krilu pa naj bi se divizija povezala tudi s hrvaškimi enotami. Tudi 15. brigada bi morala skupaj s hrvaškimi četami kreniti v napad na hrvaškem ozemlju. Kot cilj te pomembne operacije je štab korpusa določil, da je treba uničiti sovražnikovo živo silo in si pridobiti orožje, nadalje, da je treba dobro izkoristiti bojne kvalitete topništva in motorizacije in da je treba težišča napadov usmeriti na naj slabotnejše sovražnikove točke, seveda pa je treba čuvati lastno moštvo pred pretiranimi izgubami in zato se je treba posluževati partizanske taktike.¹

Takoj lahko ugotovimo slabosti, ki jih je vsebovalo to bojno povelje. Štab korpusa je namreč označil kot cilje le manj važne sovražne objekte, medtem ko je najvažnejše, to je železniško progo ob Savi in objekte na njej, izpustil (z izjemo mostu pri Radečah). Nadalje je le slabo označil najvažnejši cilj, ki je bil v tem primeru Zidani most, oz. železnica in njeni objekti na tem odseku. Te slabosti so se odrazile tudi pri nadaljnjem planiranju operacije.

Štab XV. divizije, ki je do začetka ofenzive imel razporejene enote od Metnaja na levem krilu, pa čez Gorjance vse do Kolpe, je napravil nekoliko bolj prožen načrt. Njegova zamisel je bila taka, da bi podrejene enote po pripravi, ki bi trajale od 7. do 11. oktobra 1943, krenile v akcijo v smeri proti Savi. Z glavnimi silami bi proti ireki prodirali frontalno in bi se držali treh komunikacij, oz. smeri: prva bi bila Sv. Križ pri Litiji — Dole — Radeče, sem je XV. divizija postavila preizkušeno Cankarjevo brigado; druga bi potekala iz Mokronoga skozi Tržišče, nato pa v dveh smereh (po cesti ob Mirni in skozi Št. Janž) proti Boštanju. Sem je poveljstvo XV. divizije postavilo 12. brigado. Tretja smer pa bi peljala iz Škocjana skozi Bučko proti Sevnici. Sem so postavili 14. železničarsko brigado. Na desnem krilu divizije, v dolini Krke, je Gubčevi brigadi bila napoti močna postojanka v Kostanjevici, zato je dobila nalogo, naj jo zavzame. To, kar smo ugotovili doslej, je bila tako imenovana bližnja naloga enot XV. divizije. Ko bi brigade zavzele določene cilje, bi se začel manever. Cankarjeva brigada naj bi iz Radeč udarila proti Zidanemu mostu in Litiji, Dvanajsta in Železničarska pa naj bi iz Boštanja in Sevnice začeli pohod proti Krškemu in Brežicam, vdrli naj bi v zaledje sovražnih čet pri Kostanjevici in s tem podprli Gubčevo brigado.²² *

Zamisel štaba XV. divizije je bila že bolj »maneverska«, vendar je bila njena slabost v tem, da ni natančno opredeljevala poglobitvinih nalog na smeri Radeče—Zidani most—Litija in da ni temu primerno razporedila svojih sil.

* Glavni štab in VII. korpus sta vsem partizanskim enotam v Sloveniji zapovedala ofenzivo. Osemnajsta divizija je dobila smer med Ljubljano in Litijo, Štirinajsta pa proti železnicama Ljubljana—Postojna in Št. Peter na Krasu (sedaj Pivka) — Ilirska Bistrica, štirinajsta je dobila važno nalogo, naj razruši železniška mostova Pri Preserju in Verdu (Štampetov most) ter borovniški viadukt.

Kot smo videli, je bila 12. brigada v središču divizijske bojne razporeditve. Njen cilj — Boštanj — ni bil daleč. Bil je razmeroma lahko dosegljiv, saj je k njemu peljala dobra cesta po dolini Mirne. Iz St. Janža pa se je bilo zlahka vzpeti na Brunk. Brunk z Brunško goro je bil ena najvažnejših pozicij na tem področju. Dvanajsta brigada je obvladala vse poti, ki so vodile z vrha grebena proti Boštanju ali pa proti Radečam. Potemtakem je bila smer čez Brunk tudi pomožna smer za napredovanje iz Sv. Križa pri Litiji (Gabrovka) proti Radečam. Levo krilo 12. brigade je postalo na ta način tudi pomožna sila za napredovanje Cankarjeve brigade. Ker je 12. brigada obvladovala Brunk, je imela še eno prednost. Če bi se ji namreč zataknilo na cesti ob reki Mirni, bi se čete z Brunka z manevrom pognale sovražniku za hrbet v dolino Mirne in vrata pri Boštanju bi se na široko odprla. Dvanajsta brigada je na svoji poti imela le po eno zapreko: postojanko v Št. Janžu.

Glede cilja, ki ga je dobila Dvanajsta, je treba spregovoriti nekaj kritičnih besed. Sam Boštanj namreč ni bil pravi bojni cilj. To je bila le vasica z manjšim gradom na desnem bregu Save, ki kot vojaški cilj sama po sebi ni mogla predstavljati nobene vrednosti. Toda blizu Boštanj a sta bila dva velika mosta prek Save, cestni in železniški, ki sta bila velikega pomena za načrtovano operacijo. Preko njiju je bilo namreč mogoče vdreti čez Savo v Sevnico, ki pa je pomenila cilj, kajti kdor bi imel v rokah Sevnico, bi bil gospodar nad železniško progo na odseku Krško—Zidani most. Iz Sevnice tudi ni bilo daleč do Krškega. V primeru, da partizani ne bi mogli prodreti v Sevnico ali pa, da je ne bi mogli obdržati, če bi jo bili zavzeli, potem bi lahko razrušili vsaj mostova^a s čimer bi za dalj časa onemogočili uporabo teh važnih prehodov v mirensko dolino. Tako sovražni poveljniki nekaj časa na področju mirenske doline ne bi mogli uporabljati motoriziranih enot. Sklenemo lahko torej z ugotovitvijo, da 12. brigadi niso postavili pravih bojnih ciljev.

Sedaj si oglejmo, katere čete je imel na voljo sovražnik, da bi se ubranil napada XV. divizije. Do 1. oktobra je imel na zasedbenem območju pred fronto XV. divizije le orožniške in graničarske postaje, v Kostanjevici pa poleg 75 graničarjev še okoli 800 belogardistov. V začetku Oktobra pa so Nemci na ogroženo področje že začeli pošiljati okrepitve in sicer

pet policijskih čet, tri čete vermanšafta in rezervno orožniško motorizirano četo. To so bile enote, ki so se bojevale pod poveljstvom komandanta 1. bataljona 19. SS policijskega polka, majorja Richarda Maiwalda, proti Cankarjevi in 12. brigadi. Bilo jih je za tri bataljone, če ne štejemo graničarskih in orožniških enot. Vse so bile na fronti pred Cankarjevo in 12. brigado, a niso zmogle preprečiti vdiranja partizanskih čet čez »mejo«.

Toda 7. oktobra se je kritično stanje čet na nemški strani nekoliko izboljšalo. Poveljnik redarstvene policije za Spodnjo Štajersko v Mariboru, podpolkovnik Nagel, je namreč tega dne s posebnim poveljem ustanovil bataljon vermanšafta, ki naj bi pomagal majorju Maiwaldu zavarovati obmejno ozemlje med Litijo in Tržiščem.* S tem se je prejšnjim 9 četam priključilo še 6 novih, ki pa do začetka partizanske ofenzive še niso bile vse v nemškem naselitvenem področju.²³ Vse čete skupaj so predstavljale 4 do 5 bataljonov, kar je bilo manj kot polovica sil XV. divizije na odsekih Cankarjeve, Dvanajste in 14. železničarske brigade. Zanima nas, ali je 2. alarmna četa »Maribor-okolica« pravočasno prispela na određeno mesto v Št. Janž, kjer je napadala 12. brigada. Odgovor je ne. Dvanajsta je torej napadala le lokalne enote v postojanki.

Priprave za operacijo so trajale od 7. do 11. oktobra. V tem času je moral štab brigade izdelati svoj načrt, pripraviti orožje in strelivo, izdelati bojno povelje, ga prenesti v čete in zbrati vse potrebne enote na izhodiščih za napad. Temeljna ideja štaba 12. brigade za akcijo je bila naslednja: na zasedeno ozemlje bo brigada vdrla čez »mejo« na dveh mestih, v dveh kolonah. Poglavitne sile bodo prodirale proti glavnemu cilju, tj. proti Št. Janžu in Brunku, pomožna smer pa bo potekala iz Tržišča po dolini Mirne proti Boštanju. Na glavnih smeri so imele brigadne enote tri važne naloge. Prvič, morale so zavzeti največjo postojanko' na poti proti Savi, ki je

* Sestava in razmestitev tega bataljona: 1. in 2. alarmna četa »Brežice« v Doleh pri Litiji, 1. alarmna četa »Maribor-mesto« v Polšniku. Poleg teh pa so imeli v načrtu do 11. oktobra zvečer vpoklicati še 2. alarmno četo »Slovenj Gradec« v Izlake in 2. alarmno četo »Maribor-okolica« v Št. Janž. Vsaka četa je štela po 150 vermanov. Alarmne čete so sklicevali v primeru bojne potrebe od tod naziv alarmne.²⁴

bila v Št. Janžu na Dolenjskem; drugič, zavarovati so morale akcijo Cankarjeve brigade, ki je prodirala po cesti iz Sv. Križa pri Litiji proti Radečam in tretjič, varovati so morale levi bok brigadne kolone v dolini reke Mirne. Kolona v dolini Mirne pa se je tudi sama zavarovala z močnejšo pobočnico. Ker so brigadi dodelili težko orožje, ga je razporedila med svoje enote, kaikor se ji je zdelo najbolj važnoi in potrebno. Tako so tri topove in dve tanketi dodelili levi koloni, da bi mogla podpreti brigado pri likvidaciji Št. Janža. Omeniti je treba še, da so bile dobro pripravljene inženirske enote, ki naj bi očistile »mejo« min in zaprek ter pomagale uničevati bunkerje v sovražnih postojankah.

Po tej zamisli je komandant 12. brigade takole razdelil naloge med enote: levokrilno skupino sta sestavljala 2. in 5. bataljon, okrepljena s 3. četo 1. bataljona, s tremi topovi in dvema tanketama. V desnokrilni koloni v dolini Mirne je bil 3. bataljon, v njegovi levi pobočnici pa 1. bataljon brez 3. čete. Četrti bataljon pa je štab brigade postavil v rezervo.

K pripravam je sodilo tudi zbiranje brigadnih enot, saj so 7. oktobra bile še vedno na zelo široki fronti od Litije do Gorjancev. V ta namen so poklicali 4. bataljon iz savske doline. Bataljon je bil zelo aktiven na področju Litije in je tam opravil pomembne in koristne akcije.

V noči na 101 oktober je 4. bataljon prekoračil »mejo« pri Obolnem in je 10. oktobra že prispel v Mirno, kjer se je začel intenzivno pripravljati na akcijo, za kar je imel le slab dan časa. Ker je Gubčeva brigada zapustila Hrvaško in se 8. oktobra postavila na izhodiščne položaje pred Kostanjevico, sta bila 1. in 3. bataljon 12. brigade prosta. Šla sta čez Krko in sta verjetno že 8. oktobra prispela do Mokronoga, kjer sta sè pripravila na ofenzivo. Omeniti moramo še, da je XV. divizija že 1. oktobra poslala na območje Škocjana 2. bataljon 14. železničarske brigade, s čimer je nekoliko zgostila svoje čete na »meji«. Dne 6. oktobra pa so premestili celotno 14. brigado v Trebelno, kjer je bila pri roki za akcije. To brigado so, razume se, uporabili v ofenzivi na odseku med Bučko in Telčami, kjer so pred tem bili bataljoni Dvanajste. S temi premestitvami se je operativni odsek 12. brigade zelo skrčil, kar se je pri teh akcijah moralo izkazati kot dobro. Štirinajsta brigada je na desnem krilu Dvanajste dobila nalogo

zavzeti Bučko, nato prodreti do Sevnice, se tam zaokreniti ob Savi navzdol in napadati v hrbet tiste sovražne čete, ki se bodo upirale Gubčevi brigadi na področju Kostanjevice in Brežic. V vrsto priprav na ofenzivo je spadala tudi organizacija oskrbovanja čet. Oskrbovanje tako številne brigade je zahtevalo precej truda in spretnosti. Glavni brigadni intendant je bil tedaj Oskar Malič, ki je bil V Dvanajsto premeščen iz Cankarjeve brigade. Oskrba se je zelo izboljšala, ko so brigadne enote prodrle čez »mejo« in zaplenile veliko materiala, prehrabnih artiklov, municije in drugega. Tudi politični komisarji so se z vso vnemo posvetili politični pripravi na akcijo. Po vseh enotah SO' bili sestanki, ki so urejevali politične razmere, posebne sestanke pa so imeli člani Komunistične partije. Sicer pa mladih borcev v brigadi ni bilo treba posebno navduševati. Sami so komaj čakali, kdaj bodo lahko planili čez »mejo« in udarili po okupatorju.

Preden se je ofenziva začela, je štab brigade pripravil posebno svečanost, da bi S tem poudaril velik pomen celotne operacije enot VII. korpusa. Vse enote brigade so se 11. oktobra zvečer zbrale na travniku pri vasi Gabrijele, nedaleč od »meje«. Vseh pet bataljonov in vse druge enote, kot topništvo in tankovski vod, so se razvrstili v obliki podkve. Razpoloženje je bilo res svečano, posebno še, ker so partizani prvič videli zbrano vso brigado. Spoznanje, kako številna in močna bojna sredstva ima v rokah brigada, je še posebej stopnjevalo svečanost vzdušja in bojno samozavest borcev. Tu je bilo težko orožje, tu je bila množica tovornih živali za prenos orožja in municije, itu so stale komore. Borci niso mogli prešteti številnih mitraljezov, ki so se lesketali v razporejenih vrstah. To je bilai res mogočna podoba bogato opremljene partizanske brigade. Komandant brigade, Radomir Božovič-Raco, je tedaj sprejel raport vseh sodelujočih enot, nato pa je spregovoril politični komisar brigade, Alojz Žokalj-Džidži, ki je razložil, kakšen pomen ima ofenziva, ki jo na ta dan začnajo, in kako je potrebno, da na ozemlju, s katerega je okupator pregnal Slovence in tam naselil priseljence nemške narodnosti, zlasti Kočevarje, z akcijo preženejo tuje vsiljivce in spet vrnejo zemljo domačim ljudem. Še nikoli dotlej ni ob »meji« bila pripravljena tolikšna partizanska moč. Brigadni politični komisar je zaključil svoj govor z zanosnim in vzpod-

budnim pozivom partizanom, da morajo v dveh dnevih napojiti konje v Savi.

Po mitingu so se brigadne enote okoli 19. ure razvrstile za bojni pohod. Najprej bomo spremljali levokrilno sikupino. Drugi bataljon je okrepljen s 3. četo 1. bataljona in v spremstvu tanket ter treh topov šel do Krmelja. Tam je prekoračil »mejo«. Kmalu za tem se je njegova predhodniška patrolja spopadla z neko nemško patroljo in en partizan je bil ranjen. Po krajšem postanku je bataljon v temni noči nadaljeval pohod in je neopažen prišel do Št. Janža. Peti bataljon je odšel z zbornega mesta po drugi poti. Pri Cirkniku je prekoračil mejo, nato pa je napredoval skozi vasi Podboršt in Hinje. Ena četa tega bataljona se je vključila v sikupino za direkten napad na šti. Janž, medtem ko je bataljon brez te čete odšel nekoliko zahodneje od Št. Janža in je varoval napad na postojanko. Predhodniške patrolje skupine za neposreden napad so spotoma zvedele, kje je sovražna posadka. Razporejena je

Dvanajsta brigada se po zboru pri Gabrijelah 11. oktobra 1913 razvija v kolono za bojni pohod k Savi

Enote Dvanajste brigade so zavzele Št. Janž 12. oktobra 1943

bila v bunkerjih okoli vasi in v strelskih jarkih, glavna od-porna točka pa je bila v šolskem poslopju.

Borci so začeli obkoljevati postojanko, nato pa so se pog-nali v silovit juriš. Nekatere bunkerje so v naletu zavzeli, vendar pa se je posadka, v kateri je bilo 21 orožnikov in okoli 60 graničarjev odločno uprla.²⁵ Posadka, o kateri govorimo, je bila formacijska posadka. Vendar moramo tukaj opozoriti na naslednje: posadke v krajih, kjer so bili nemški naseljenci, so v primeru močnejšega napada navadno poklicale na pomoč tudi oborožene domačine, tako da je tedaj v postojankah bilo več branilcev, kot pa jih navajajo nemški službeni podatki. V primeru akcije 12. brigade se je dogajalo tudi to, da so se v se nezavzete postojanke zatekale tudi skupine iz tistih posto-jank, ki jih je brigada v naletu zavzela ali pa tiste skupine, ki Jih je brigada med napredovanjem razgnala. Sodim, da v tem tičijo tudi vzroki za tako različno navajanje izgub, ki jih je utrpel sovražnik. Partizanska poročila seštevajo izgube vsega vojaštva, s katerim so se spopadali v šentjanski postojanki, medtem ko nemška poročila navajajo le podatke o izgubah

formacijskih posadk. Iz takega načina poročanja nastajajo tudi razlike v navajanju števila branilcev. Pripomniti je treba še to, da so partizanska poročila prištedla k sovražnim izgubam tudi tiste domačine nemškega rodu, ki so se upirali ali pa bežali in so bili ubiti. Partizani so namreč temeljito preiskovali domove nemških priseljencev, preganjali za boj sposobne moške in izgnali prebivalstvo z domačij. Zaplenili so jim imetje in ga s kamioni ter vozovi odvažali čez »mejo« na osvobojeno ozemlje.

Ker se je odpor branilcev v St. Janžu stopnjeval, so poveljniki poklicali na položaje tanke in topove. Nepopisno navdušenje je zavladalo med borci, ko so' zaslišali tanke in prve strele artilerije. Nekateri borci so kar pred tanki stekli v postojanko, drugi pa so od veselja vriskali in peli. Razume se, da sovražnik ni bil kos takemu naletu. Zato se je najprej umaknil v šolsko poslopje, ko pa je uvidel, da ne bo mogel vzdržati, se je prebijal v smeri, kjer je čutil naj slabši pritisk.* To je bila smer proti Brunku. Delu posadke se je tako posrečilo, da se je umaknil. Boj za StL Janž je trajal od večera 11. do polnoči 12. oktobra 1943.²⁶

Podatki o izgubah in plenu so zelo različni. Po sovražnikovih podatkih sta bila dva orožnika mrtva, dva pa pogrešana. Po partizanskih podatkih pa je imela sovražna posadka 23 mrtvih 52 ranjenih, 6 pa so jih zajeli. Partizani so zaplenili 5 težkih in 3 lahke mitraljeze, en minomet — 81 mm, dva lahka minometa, nekaj municije in opreme. Partizani so imeli 7 mrtvih, 18 ranjenih, 5 pa so jih pogrešali.²⁷

Med boji v St. Janžu je 5. bataljon nadaljeval pohod in* hitel proti Brunku, da bi odondod zavaroval partizansko skupino pri St. Janžu. Nekateri sovražni vojaki so se prav tako umikali v smeri proti Brunku, kjer so jih borci 5. in 2. ba-

* Namestnica brigadnega političnega komisarja Ljudmila Saje-Kresetova (Maruša) se spominja, da so borci v vasi morali zavzeti hišo za hišo. Povsod so kaj zaplenili, bodisi mitraljez ali pa minomet.

V šoli je sovražnik imel minomet in je z njim obstreljeval partizanske skupine. Iz šolskega poslopja se je oglašalo tudi več mitraljezov. Ko so po prihodu tankov branilci zaslišali grozovito vpitje borcev »juriš!«, so ušli pri zadnjih vratih šole, vendar so padli v partizansko zasedo in borci so jih polovili. V postojanki so zaplenili poleg orožja tudi mnogo hrane. Nemškim naseljencem pa so zaplenili imetje in ga odpeljali s seboj čez »mejo.«²⁸

taljona zajeli, le nekaj jih je ušlo proti Radečam ali proti Boštanju. Po zavzetju postojanke so tudi ostale čete levokrilne partizanske skupine hitele proti Brunku, ki so ga zasedle in se tam pripravile na obrambo. Nekatere enote so pregnale nemške priseljence in evakuirale obilen plen. Z zasedbo Brun'ka in uničenjem šentjanske postojanke je bila pravzaprav opravljena naloga levokrilne skupine 12. brigade. Vse ozemlje, levo in desno od ceste Krmelj—Brunk, je bilo očiščeno, nikjer ni bilo sovražnika. S tem je bila zavarovana akcija desnokrilne skupine 12. brigade. Z zasedbo Brunka pa je leva partizanska skupina 12. brigade posredno zavarovala tudi področje, koder pelje cesta iz Sv. Križa pri Litiji proti Radečam in koder je v težkih bojih napredovala Cankarjeva brigada.

Desna skupina 12. brigade se je razdelila v dva dela. Jedro je tvoril 1. bataljon, ki je pri Tržišču prekoračil mejo in nadaljeval prodiranje po cesti in ob železnici. Na prvo zapreko je naletel v vasi Dobje, kjer je bila manjša sovražna postojanka. Bataljonski jurišni oddelki so kar med maršem napadli postojanko, ne da bi se bili prej informirali o njeni moči. To je bilo potrebno zato, ker se bataljon ni smel preveč zadrževati in ker je bila njegova temeljna naloga čimprej predreti do Save. Jurišni oddelki so v naletu zavzeli postojanko, sovražniki pa so se hitro umaknili. Partizani so jih nekaj ujeli, nekaj pa pobili. Zaplenili so težko strojnico, 4 puškomitraljeze in kakih 50 pušk. Po partizanskih poročilih so ubili

15, ujeli ali ranili pa 26 sovražnih vojakov. To je bil pomemben uspeh, ki je borcem vlil zaupanje vase in v lastno orožje. Ko je opravil v Dobju, je bataljon nadaljeval prodiranje po dolini reke Mirne. Tedaj so izvidniki sporočili, da imajo pred seboj v vasi Vozenk, nedaleč od Drušč, sovražno postojanko. Del bataljona (dve četi) se je takoj podal v hrib, da bi še v jutranjem mraku napadel postojanko in jo uničil. Bilo je megleno in četi sta hiteli, da bi še pred dnem izpolnili zadano nalogo, kajti dnevna luč bi sovražniku koristila. Toda, ko so se približali vasi, jih je le prehitel dan in sovražnik je začel streljati. Komandirja čet sta se dogovorila, da bosta napadla kljub svetlobi. Toda njun napad so Nemci odbili in četi sta se umaknili v zavetje, da bi ponoči ponovno napadli. Tedaj je Prispele na bojišča komandant 1. bataljona Alojz Pacek-Platin,

kateremu sta komandirja poročala o razmerah na bojišču. Komandant bataljona je ukazal, naj pripeljajo v bojno vrsto top, ki bo podpiral ponovni napad. Tedaj partizani namreč še niso preveč zaupali topovom, ker še mnogi niso videli, kako delujejo in tako niso poznali njihovega učinka. Topničarji so kmalu skrivoma postavili top na ognjeni položaj, nedaleč od sovražnih ciljev in začeli obstreljevati najprej težki mitraljez v bunkerju, ki je četama povzročal največ preglavic. Že druga granata je uničila bunker in mitraljez je utihnil. Nato so topničarji usmerili ogenj proti hiši, odkoder se je najbolj oglašalo streljanje iz mitraljezov. Vsaka granata je zadela. Po tretjem strelu je začela hiša goreti in sovražnik se je moral umakniti v druga poslopja. Obe četi sta tedaj jurišali in pod varstvom topniškega ognja pregnali sovražnika iz vasi. Sovražni vojaki so se porazgubili v megli in gozdovih v smeri proti Sevnici. Na bojišču so pustili dva mrtva, dva so partizani ujeli, nekaj ranjenih pa je sovražnik odvedel s seboj.¹²⁹

Vzporedno s 1. bataljonom je na levem krilu kot bočno'zavarovanje prodiral 3. bataljon brez ene čete. »Mejo« je prekorščil pri Krmelju in takoj naletel na sovražno skupino v vasi Brezje. Vas je stala na vzpetinici. Od »meje« je bila oddaljena kakih 800 metrov. Že leta 1941 in 1942 so Nemci iz Brezja izselili vse vaščane, na njihove domove pa so naselili priseljence nemške narodnosti. Vsi, ki so bili sposobni za nošenje orožja, so bili oboroženi in so imeli doma orožje in uniforme. To je bila nekakšna oblika samozaščite. Lahko so se branili če so bili napadeni, kadar so bili poklicani, pa so morali priskočiti na pomoč tudi nemškim vojaškim, orožniškim ali financarskim enotam. Prebivalci so si iz hiš napravili zasilne utrdbe, postavljali so straže in se na ta način zavarovali. Najprej sta se komandirja obeh čet posvetovala. Sestavila sta bombaske, oz. jurišne oddelke, ki so se na čelu čet začeli v temi približevati vasi. Iz nje je bilo slišati smeh in pogovor vaščanov, čeprav je na meji že pokalo. Jurišne oddelke pa je vendarle opazil stražar, ki je z rafalom iz strojnice opozoril vojake, da se približuje nevarnost. Toda jurišni oddelki so hitro vdrli v vas in zasuli utrdbe z bombami. Četi sta prepredčili, da bi sovražni branilci zasedli jarke. Nato so borci vdrli v hiše in začeli čistiti vas. Le v eni hiši so se branilci močneje upirali, toda četa je kmalu strla njihov odpor. Sovražnik

je začel bežati iz vasi, ki je bila že vsa v plamenih. Borci so hiteli pospravljati plen, kolikor je bilo v njihovi moči. V vasi so dobili precej hrane, streliva in drugega materiala. Sovražnik je imel nekoliko izgub, partizani pa so izgubili namestnika komandanta bataljona Toneta Ljubiča. Ko je bil boj končan, je del enot zasledoval bežeče branilce, del pa je vozil na varno plen. Potem je bataljon nadaljeval pot proti vasi Križ. Tu so se postavili po robu nekateri sovražni vojaki, ki pa so jih partizani kaj hitro obvladali.³⁰

Po osvojitvi Dobja je 1. bataljon nadaljeval prodiranje proti Boštanju. Obveščevalci so kmalu zvedeli, da se tam zbirajo razkropljeni sovražni oddelki, zato so partizani pohiteli, da bi jih zajeli. Spotoma so naleteli na 14 vermanov, ki so se takoj predali.

V Boštanju je bila posadka sestavljena iz 12 orožnikov, vojakov protiletalske opazovalnice in 10 vermanov. V postojanko je pribežalo tudi nekoliko razkropljenih skupin, tako da je štela okoli 50 mož. Kakor hitro so začutili, da jih partizani

Nemška orožniška postaja v Boštanju po uničenju 13. oktobra 1943

obkoljujejo, in da imajo s seboj tank, so zbežali čez železniški ali cestni most v Sevnico. Bataljon je zajel 2 sovražna vojaka, 3 so padli, 8 pa je bilo ranjenih. Partizani so zaplenili 16 pušk, 3 brzostrelke, težki mitraljez in veliko vojaške opreme, med drugim dve radijski postaji. Nato je bataljon zažgal boštanjski grad in poslopje orožniške postaje. Evakuirali so plen in začeli s težkim orožjem obstreljevati Sevnico. Levo od 1. bataljona so z Brunka do Save prodrli tudi izvidniški oddelki levokrilne brigadne skupine. S tem je bila naloga, ki jo je dobila 12. brigada, v celoti izpolnjena in bojni cilji doseženi.³¹

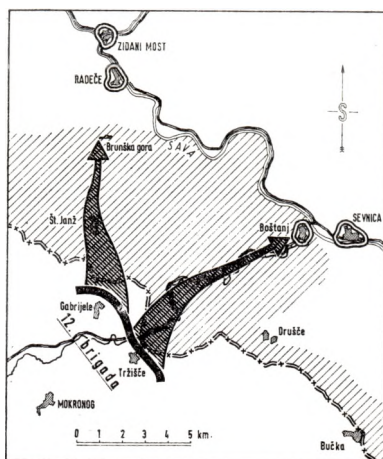
Kakšne uspehe pa so med tem časom dosegle druge enote XV. divizije? Levo od Dvanajste je Cankarjeva brigada 12. oktobra zavzela postojanko Sv. Jurij pod Kumom (sedaj Pcdkum) in Polšnik. S tem si je odprla dve smeri za napredovanje. Iz Polšnika je bilo mogoče udariti na komunikacije v savski dolini, vzhodno od postaje Sava pa vse do Zidanega mosta; s padcem Podkuma pa je bila odprta pot do Radeč. Brigadna predhodnica je bila že pri vasi Zagrad, kjer se je spopadla s sovražno zasedo in jo pregnala. Od Zagrada do Radeč je Cankarjeva imela le 10 kilometrov! Desno od Dvanajste se je borila 14. železničarska brigada. Napadala je graničarsko postojanko Bučka. V prvem napadu ni uspela, potem pa je sovražnik 12. oktobra postojanko izpraznil. Čisto na desnem krilu XV. divizije se je Gubčeva brigada, dobro oborožena in podprta s težkim orožjem, lotila močne sovražnirove posadke v Kostanjevici. Boji so bili krvavi, toda brigada do 12. oktobra mesta ni zavzela.

#

Če sedaj pregledamo in ocenimo uspehe XV. divizije, potem moramo reči, da je 12. brigada na centralnem delu bojišča izpolnila nalogo, Cankarjeva brigada si je odprla smeri za spust v savsko dolino. Desna polovica bojišča XV. divizije pa ni imela uspehov.

Lahko si mislimo, kako je nemška poveljstva in politična vodstva na Spodnjem Štajerskem vznemirila vest o splošnem napadu XV. divizije. Posebno so bili zaskrbljeni zaradi vesti, da je na pohodu 4 do 5 tisoč partizanskih borcev in da je ogroženo zlasti naselitveno področje, ki so ga bili doslej tako skrbno varovali. Vznemirili so se tudi zato, ker so njihova poročila govorila o tem, da so partizani oboroženi s tež-

Ozemlje, osvobojeno do 12. 10. 1943
na odseku Dvanajste brigade med
ofenzivno operacijo XV. divizije

kim orožjem in da jih podpirajo tanki in motorizacija, razen tega so tudi že dobro organizirani in imajo dobro vodstvo. Šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko, dr. Uiberreither, se je zavzemal za obrambo naselitvenega področja in je povsod iskal pomoč. Tudi Himmlerju je poslal pismo z dne 26. oktobra, iz katerega je mogoče povzeti njegovo zaskrbljenost. V njem se je pritoževal nad generalom Rösenerjem, češ da ni storil nič za zavarovanje »meje« in naselitvenega področja, čeprav ga je on (Uiberreither), opozarjal na to. Ko je Himmlerju opisoval začetek ofenzive XV. divizije, je med drugim tudi dejal, da se je zgodilo to, česar se je bal, kajti) banditske skupine so s pomočjo topniškega obstreljevanja na nekaj mestih vdrle na Spodnje Štajersko in požgale kraje, v katerih so živeli naseljenci; le-te so morali umakniti na sever, če niso ze sami prej zbežali v gozdove. »Naša uspešna graditev v naselitvenem območju je s tem ogrožena,« pravi Uiberreither, »saj so naseljenci ostali brez zaščite rajha, ki smo jim jo obljubili.« Iz tega pisma lahko vidimo, kakšen vtis je na nemško politično vodstvo napravila divizijska akcija. Uiberreither je pisal tudi Martinu Bormannu, šefu pisarne NSDAP in ga prosil, naj obvesti Hitlerja o razmerah na Spodnjem Štajerskem, kar je ta tudi storil.³²

Popoldne, 12. oktobra, so boji nekoliko prenehali. Cankarjeva brigada se je morala celo nekoliko umakniti, tako da se

je znašla skoraj na izhodiščih.* Štab XV. divizije je tedaj analiziral potek akcije z dne 11. in 12. oktobra in sklepe razposlal vsem brigadam. Štab divizije je sodil, da so se brigade preveč zadrževale ob postojankah, namesto da bi jih bile onemogočile z manjšimi enotami, z jedri pa nadaljevale prodiranje. Nadalje je štab sodil, da so brigade prezrle, da je bil temeljni namen ofenzive čimprej prodreti do Save. Topništvo je bilo preveč oddaljeno od postojank, zato ogenj ni bil povsem učinkovit. Nato je štab divizije ukazal brigadam, naj zvečer, 12. oktobra, nadaljujejo operacijo.³³

Zaradi akcije, ki jo je sprožila XV. divizija, Nemci niso mogli ostati pasivni in križem rok čakati, kako bodo partizani izgnali vse njihove naseljence čez Savo, in se pojavili na glavni železniški progi Zagreb—Zidani most in celo pred samim Zidanim mostom. Najbolj aktiven je bil šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Uiberreither. Major Maiwald, komandant 1. bataljona 19. SS policijskega polka, ki je bil odgovoren za varnost odseka med Kostanjevico in Zidanim mostom, pa je bil v hudih škripcih, kje naj vzame čete, da bi se postavile po robu napadu partizanskih brigad. Že v noči na 12. oktober in zjutraj tega dne je policij siki majoir postrgal vse čete, ki jih je mogel doseči, večinoma so bile drugorazredne bojne kvalitete, in jih poslal proti diviziji. Proti Št. Janžu je poslal četo deželnih strelcev, vod težkih strojnic, 2 gorska topa in orožništvo. V dolino Mirne pa je pognal oklopni avto in 70 graničarjev. Poleg nekaterih manjših oddelkov, ki jih je poslal proti Bučki, je to bilo vse, več ni imel na voljo.

Dr. Uiberreither pa je takole ukrepal: že v noči na 12. oktober je prosil poveljnika šolskega dopolnilnega bataljona iz Lipnice na Koroškem, »SS sturmbannführerja« Langa, naj pohiti na »mejo« in naj bo> v Radečah na voljo majorju Maiwaldu. V ta namen je dr. Uiberreither izsilil (!) od državnih železnic vlak, ki je 12. oktobra zjutraj res pripeljal v Radeče omenjeni bataljon SS tankovske grenadirske divizije »Wiking«, ki je štel 900 vojakov. Ker pa ves bataljon ni šel na

* Linija 12. brigade je bila do neke mere načeta, ker so enote vermanšafta že 12. oktobra popoldne napadle 2. in 5. bataljon na Brunški gori, kjer so bili težki boji. Bataljona Dvanajste sta se morala naposled umakniti nekoliko proti jugu, nakar so čete vermanšafta zasedle Leskovec, Hrušico, Srednik in Trebelno, kjer so se utrdile.

vlak, so del čet morali prepeljati tudi s kamioni. Od vojske je izprosil tudi havbično baterijo kal. 150 mm, od letalstva pa letalsko pomoč. Šef štaba XVII. zračnega območja je sam ponudil pomoč protiletalskega topništva. Nadalje je vpoklical 9 čet vermanšafta in jih dodelil majorju Maiwaldu, ki prav tedaj, v najbolj kritičnih trenutkih, ni imel zveze z generalom Rösenerjem. Major Maiwald je nato dobil še tri protitankovske topove kal. 3,7 cm.* Iz vseh vermanšaftskih enot so 12. oktobra ustanovili vermanšaftsbataljon »Süd« (Jug), ki so mu postavili na čelo zveznega vodjo štajerske domovinske zveze SA — oberfirerja Franza Steindla.

Nadalje se je dr. Uiberreither potrudil, da je obvestil najvišje politične in vojaške voditelje rajha o kritičnih razmerah na področju med Savo in »mejo«. Dosegel je, da je nemško vrhovno vojaško poveljstvo že 12. oktobra 1943 naročilo generalfeldmaršaloma Rommlu in Weichsu, da marata na Slovenskem ofenzivne operacije izvajati talko, da partizani ne bodo mogli več priti na Spodnje Štajersko. Področje med Savo in »mejo« pa je treba očistiti.

Prizadevanja nemških voditeljev ob začetku ofenzive XV. divizije smo opisali nekoliko bolj na široko in podrobneje, da bi bilo bolj jasno, kakšen pomen je imela divizijska akcija in na kako občutljivo mesto je bila zadeta nemška okupacijska oblast. Obenem nam postane tudi bolj jasno, kakšen uspeh je dosegla Dvanajsta že do 12. oktobra in kako je njen prodor do Save odjeknil prav do vrhov političnega in vojaškega vodstva nemškega rajha.

V skladu z divizijskim ukazom o nadaljevanju operacije, so brigade XV. divizije 12. oktobra proti večeru nadaljevale akcijo. Dvanajsta brigada je sicer nalogo že izpolnila, vendar je bilo treba očistiti še nekatere predele, pregnati sovražne vojake, prepoditi naseljence ter odpeljati plen.

Brigada je imela nekoliko spopadov pri Sv. Marjeti pri Svibnem (kjer so njene enote prodrle prav k cesti, po kateri je Cankarjeva brigada napredovala proti Radečam), pri Boštanju in pri Brunški gori. Sovražnik je bil prisiljen izprazniti tudi manjše postojanke. S tem je bilo vse operativno področje 12. brigade popolnoma očiščeno.³⁴ Tako se je brigada v noči na

* To je bil sicer majhen kaliber, toda za tanke in tankete, ki so jih uporabljali partizani, zadosti učinkovit.

Ilija Badovinac, namestnik komandanta brigade in narodni heroj

13. oktober razmestila za obrambo osvojenih položajev. Na levem krilu je bil 2. bataljon, ki se je utrdil ob cesti Št. Janž—Radeče. Njegove obrambne točke so bile zlasti močne na Brunku. Levo se je povezoval s Cankarjevo brigado. Desno od

2. je bil 5. bataljon, ki se je razporedil do Veternika, nato je bil do Radne ob Savi 1. bataljon. Tretji bataljon so pustili v drugi liniji za prvim. Bataljoni so zavzeli višinske točke nad Savo, od koder so imeli lep pregled nad dolino, obenem pa dobre položaje za obrambo ali pa izvrstna izhodišča za napad.³⁵

Zopet se moramo seznaniti z vojaškim položajem na levem in desnem krilu Dvanajste in seveda na vsej fronti XV. divizije. Cankarjeva brigada, ki se je bila 12. oktobra umaknila skoraj na izhodišče, je v noči na 13. oktober spet naglo dosegla prejšnje položaje in se približala Radečam. Toda tokrat se je zapletla v večje boje s sovražnimi četami, ki jim je v Radečah poveljeval policijski major Maiwald. Za hrbtom je imela še dve neosvojeni postojanki v Polšniku in V. Preski, vendar se je vztrajno pomikala proti Radečam. Desno od Dvanajste je 14. železničarska brigada zavzela Bučko, pri Kostanjevici pa Gubčeva še ni dosegla odločilnega uspeha. Čeprav je kritika štaba XV. divizije z dne 12. oktobra zadela v črno, ko je

ocenjevala delovanje brigad prvega dne operacije, pa vseeno ni vzpodbudila pri brigadah zadosti pozornosti in sprememb. Brigade so bile še vedno previdne in so se zaustavljale na preprekah, ki jih je sovražnik postavljal v obliki zased. Ta previdnost je gotovo bila posledica tega, da so brigade imele težko, dragoceno orožje in so se bale, da bi ga izgubile. Nadalje jih je k previdnosti vzpodbujal tudi štab divizije sam, ko jim je v povelju z dne 13. oktobra priporočal, naj pazijo, da jim pri prodiranju proti Savi sovražnik ne pride za hrbet. Zlasti Cankarjeva in 12. brigada naj dobro izbirata položaje in naj se ne spuščata predaleč. Pri tem pa je pripomnil, da to še ne pomeni, da je treba ustaviti ofenzivno operacijo. Le k Savi je treba pošiljati manjše enote. Štab divizije je bil tudi že obveščen o tem, da se je začela tretja faza velike nemške ofenzive v Gorskem kotarju ter je računal na možnost večjega sovražnikovega posega na področje Ljubljanske pokrajine. Zato je naročil brigadam, naj se v primeru večjega sovražnikovega pritiska umikajo v smeri Gorjancev. Glede na to nam postane popolnoma jasna in logična razporeditev 12. brigade 13. oktobra, ko je v skladu z divizijskimi navodili zasedla ustrezne položaje južno od Save. Vsekakor je divizijska odredba posredno nakazovala pojevanje divizijske operacije. Odhod 14. železničarske brigade s položajev pri Bučki je bil prav tako znak, da divizijska operacija pojema. Brigado je namreč štab VII. korpusa poslal proti Kolpi, kjer so se pojavile močnejše nemške enote.

Dne 13. oktobra je Cankarjeva brigada ves dan nadaljevala akcijo. Zavzela je Presko in Polšnik in si ponovno ustvarila pogoje za napredovanje proti Radečam. Pripomniti je treba, da je z zavzetjem Polšnika ogrozila že Zagorje, Hrastnik in Trbovlje in zato so Nemci pohiteli, da so z lokalnimi silami zavarovali mostove čez Savo pri navedenih mestih.³⁶

Dne 13. oktobra zvečer se je zaradi nemške protiakcije, ki se je začela 14. oktobra, na fronti Cankarjeve in 12. brigade končala ofenzivna operacija XV. divizije. Primerno je tedaj nekoliko oceniti to prvo večjo operacijo divizije po italijanski kapitulaciji in proti novemu sovražniku — Nemcem. Operacija je bila zamotana zaradi uporabe novega orožja, ki ga dotlej brigade v taki meri ali pa sploh niso še uporabljale. To so bili tanki in topništvo. Dalje je važno, da brigade ni-

so več nastopale popolnoma samostojno, pač pa v tesni povezanosti z ostalimi enotami divizije. Zato je bilo poveljevanje v brigadah postavljeno pred težko preizkušnjo, kar velja seveda tudi za štaba XV. divizije in VII. korpusa. V zvezi s tem so se pojavljale mnoge slabosti. Največja je bila ta, da štabi po svoji presoji razmer niso našli pravih odgovorov na vprašanje, kateri cilji so v danem trenutku najvažnejši in kje je treba zbrati največje sile. Partizanske čete so bile enakomerno razporejene skoraj po vsej fronti in skoraj nikjer ni bil popolnoma odločno izražen poglavitni cilj (Radeče in Zidani most); nikjer niso bila sredstva tako porazdeljena, da bi odgovarjala zamisli višjega štaba. Zato se je divizijska operacija poprijela bolj frontalne taktike in ni dosegla odločilnih rezultatov. Dvanajsta brigada je sicer izpolnila svojo nalogo, vendar se ni lotila rušenja dveh velikih mostov čez Savo na razdalji Sevnica—Mirna. Divizija 12. brigadi ni naložila dodatnih nalog, ko je le-ta že v prvem naletu uspešno izpolnila svojo prvo nalogo. Najvažnejše bi bilo, da bi divizija po zavzetju Brunka in Boštanja usmerila brigado proti severozahodu — proti Radečam, kar bi gotovo imelo za posledico uspeh in bi morda pripeljalo do zavzetja Radeč in uničenja katerega od mostov. Ko zaključujemo to kratko analizo, moramo poudariti in ponoviti, da je 12. brigada dosegla zastavljene cilje, ki pa so bili določeni zelo skromno in tako, da niso mogli prispevati k odločilnim uspehom operacij XV. divizije.

Konec ofenzivne operacije XV. divizije obeležujejo naslednji dogodki: Štirinajsta divizija je na svojem operativnem področju med največje uspehe zabeležila porušenje Štampetovega mostu 13. oktobra 1943. Skozi Gorski kotar so se bližale Ljubljanski pokrajini nemške divizije, ki so izvajale 3. fazo velike nemške ofenzive. Grozile so, da bodo preko Kolpe in Hrvaške udarile na slovensko ozemlje in se pojavile enotam VII. korpusa takorekoč za hrbtom. Glavni štab je po hitel, da bi v skladu s to grožnjo izpeljal ukrepe za zavarovanje Ljubljanske pokrajine z juga, jugovzhoda in jugozahoda. V Brod na Kolpi in v vse ogrožene obmejne predele na Kolpi je začel pošiljati okrepiteve. S tem je razredčil čete na frontah vseh treh divizij. Kot smo že povedali, je XV. divizija v ta namen izločila iz frontne sestave vso 14. brigado (Železničarsko) in jo poslala proti Kolpi. Dvanajsti brigadi pa

je ukazala, naj pošlje skozi Belo krajino na Hrvatsko dva bataljona. Naloga teh bataljonov je bila, da zavarujeta smer proti Karlovcu in se povežeta s 15. brigado (Belokranjsko) in s hrvaškimi enotami. Divizija naj bi te sile razmestila na severnem bregu Kolpe. Po potrebi pa naj bi poslala tja kar celo brigado. Štab XV. divizije je še istega dne, tj. 13. oktobra, ukazal 12. brigadi, naj odredi dva bataljona za to nalogo. Bataljona naj pod poveljstvom namestnika komandanta brigade Ilije Badovinca nemudoma kreneta na pot. Štab brigade je odpoklical 2. in 5. bataljon, ki sta bila, kot vemo, na levem krilu brigadne bojne razporeditve in najbližja »meji« ter ju še istega dne v naglici pripravil za pohod. Na položaje teh dveh bataljonov je poslal četrtega. Kako hitro je brigada ukrepala, spoznamo iz tega, da sta oba brigadna bataljona že v noči na 14. oktober odkorakala skozi Mokronog in Novo mesto in preko Gorjancev v Belo krajino. Iz Suhorja so ju porazdelili na položaje: 2. bataljon k Loviču Prekriškemu, 5. pa na Grandič breg. Verjetno sta bataljona prispela na položaje 15. ali 16. oktobra 1943. Bataljona in 15. brigado, ki je imela tu nekoliko enot, je prevzel namestnik komandanta XV. divizije Alojz Kolman-Marok in jim poveljeval. Bataljona sta bila postavljena na smer Karlovac—Metlika, da bi jo branila v primeru sovražnega napada s te strani.³⁷

Dvanajsta brigada je tako ostala na bojišču le s tremi **bataljoni**. Čeprav je bila oslABLJENA, je morala zaradi odhoda 14. brigade prevzeti še del njenega odseka, kar je storil 1. bataljon 13. oktobra 1943.³⁸

Glavni štab je 14. oktobra, ko so se v glavnem končale **ofenzivne** operacije enot VII. korpusa, s posebnim dnevnim **poveljem** pohvalil vse tri divizije. V njem je okvirno označil vse bojne uspehe in povedal, da so partizanske enote »v težkih in žilavih bojih uničile mejo, ki sta jo postavila nemški in italijanski okupator na sektorju od Ljubljane do Kostanjevice.« Dnevno povelje poroča, da so partizanske enote **pregnale** sovražnika do Save in deloma še čez njo in zavzele vse **postojanke**, ki so jih v svojem ofenzivnem naletu dosegle. Večina **Kočevarjev**, ki je bila naseljena na tem področju, je pobegnila čez Savo. Štirinajsta divizija pa je podrla Štampetov most v **dolžini** 150 metrov. Od bojnih uspehov Dvanajste pa dnevno **povelje** omenja zlasti zavzetje sovražnih postojank v Št. Jan-

žu na Dolenjskem in Boštanju, obstreljevanje železniškega mosta pri Sevnici z artilerijo in uničenje vojaškega transporta med Jevnico in Litijo. S to operacijo so partizanske enote, pravi posebno dnevno povelje, dokazale, da se znajo boriti tudi proti Nemcem in da zmorejo pognati v beg tudi Hitlerjeve tolpe.³⁹

Umik na mejo

Nemško protiakcijo, ki je sledila ofenzivni operaciji XV. divizije, lahko razdelimo na dva dela: na pripravo in na prvi napad, ki je imel nalogo potisniti partizane na izhodišča pred ofenzivo. Nemci so izbrali dve smeri za pripravljalni podvig. Ena smer je vodila po cesti iz Radeč proti Brunku in Št. Janžu na Dolenjskem, druga pa iz Boštanja in Sevnice po dolini reke Mirne. Dne 14. oktobra je prispel v Radeče komandant 19. SS policijskega polka podpolkovnik Nagel, Tei je na ukaz generala Rösenerja pripravil akcijo proti Cankarjevi in 12. brigadi. Ena kolona je prodirala po dolini Mirne, druga, ki je bila sestavljena iz enot vermanšafta in pod poveljstvom Franza Steindla, je prodrla skozi Boštanj dalje proti Št. Janžu, šolski bataljon SS iz Lipnice pa so poslali po cesti Radeče—Litija v smeri proti Svibnemu. Vse sovražne skupine so se spopadale z enotami Dvanajste in Cankarjeve brigade Okoli Brunka, kjer je bil tedaj namesto 2. in 5. bataljona 4. bataljon 12. brigade, so bili ostri boji. Dvanajsta je med Brunkom in Budno vasjo napadla 3 sovražne avtobuse in oskrbovalni avtomobil. Oba avtobusa je zažgala. Padla sta šofer in en verman. Brigada je napadla tudi Steindlov osebni avtomobil, ki pa je bil prazen. S teh pozicij je Steindl pošiljal izvidniške oddelke proti Leskovcu in Št. Janžu, ki so prodirali v zaledje 12. brigade in ji povzročali precej skrbi. Sovražni-kove enote so se na odseku Cankarjeve brigade postavile tako, da so zavarovale Radeče. Tako so pripravile izhodišča za napadalni sunek proti »meji«.⁴⁰

S tem so dozorele razmere za odločilno akcijo, ki ji je stopil na čelo general Rösener. 15. oktobra je izdal bojno povelje za očiščenje obmejnega naselitvenega področja med Savo in »mejo«. Sodil je, da je na cesti Radeče—Litija, okoli Podkuma, jedro partizanskih čet, ki jih je ocenil na 5000 mož, in ki nameravajo prodreti v Radeče in Zidani most. V oceni

«e je seveda zelo zmotil, kajti Cankarjeva brigada je imela na tem področju le okoli 1000 mož. Če k cankarjevcem prištejemo še del 4. bataljona 12. brigade, tj. največ 400 partizanov (4. bataljon je na desnem krilu podpiral Cankarjevo brigado), potem je bilo na glavni smeri zbranih okoli 1500 partizanov. Rösener se je odločil, da bo to skupino obkolil in uničil ali pa jo odrinil onstran meje. Za izpolnitev te naloge je zbral 5 bataljonov, 4 čete, baterijo topov — 150 mm in eskadriljo letal iz Cerkelj ob Krki.* Na odseku 12. brigade je bil pri Brunku vermanšaftski bataljon »Süd«. Smer njegovega napada je bila po cesti Radeče—Št. Janž proti 4. bataljonu 12. brigade. Po dolini reke Mirne ter levo in desno od nje sta bila zaposlena šolski bataljon SS tankovske grenadirske divizije »Wiking«; in okrepljeni bataljon 1. SS tankovskega grenadirskega polka, ki sta uperila napade proti 3. in 1. bataljonu. Baterija 150 mm topov se je postavila severno od ceste Zidani most—Trbovlje. Akcija naj bi se začela naslednji dan 16. oktobra zjutraj.⁴¹

Štab XV. divizije so ujetniki obvestili o nameravani sovražni akciji. Ko je natančno pretehtal razmere na bojišču in razmerje v moči med partizani in sovražnikom, je spoznal, da so Nemci zbrali zadosti veliko moč, da bi premagali Cankarjevo in 12. brigado. Zato je odredil umik vseh enot na »mejo«, da bi preprečil vsakršno neugodno presenečenje. Umik je veljal le za ti dve brigadi, za Gubčevo na desnem krilu med Bučko in Kostanjevico pa ne. Štab divizije je torej dobro presodil, da bo sovražnikov udarec naperjen le proti levokrillnima brigadama. Umik obeh brigad pa ne bi bil le pohod nazaj, pač pa bi bil povezan z aktivnostjo, ki bi se izrazila v tem, da bi brigadi z »meje* pošiljali posamezne bataljone čez »mejo« v sovražnikovo zaledje, da bi rušili železnico in postavljali zasede. Brigadi naj bi se torej ponovno poprijeli partizanske taktike. Vsaki od brigad so torej naročili, naj pripravi napad na kako postojanko, ki je v ofenzivni operaciji

* Sestava in razporeditev sovražnih enot na odseku Cankarjeve brigade: tri čete italijanskih fašistov na zavarovanju med krajem Savo in Trbovljami, 1. rezervna motorizirana orožniška četa »Alpenland« na cesti Litija—Preska, 2. bataljon 19. SS policijskega polka in 1. bataljon 19. SS policijskega polka pri Svibnem, 2. in 3. četa, 2. četa stražnega bataljona, 2. četa slovenskega domobranstva, vod težkih minometov iz 3. bataljona 19. SS policijskega polka, vod pehotnih topov in oddelek tankovskih lovcev.⁴²

XV. divizije še niso bili zavzeli. Na »meji« bi brigade XV. divizije imele približno tako razporeditev kot pred ofenzivo. Cankarjevi so dodelili odsek od Leskovca (severno od Višnje gore) do Sv. Križa pri Litiji, Dvanajsti od Sv. Križa do Bučke, Gubčevi pa od Bučke do hrvaške meje na Gorjancih.⁴³

Na fronti 12. brigade je sovražnik zamišljal takole akcijo: predvsem hitro prodreti po dolini Mirne v Tržišče in tako priti 12. brigadi za hrbet. Pri tem je imel odločilno vlogo bataljon 1. SS tankovskega grenadirskega polka, ki so ga na prevozu proti Krškemu ustavili v Sevnici, ga tam izkrcali, nato pa takoj poslali v akcijo. Trije bataljoni 12. brigade so se postopoma umikali in se spotoma borili s sovražnimi bataljoni.

Na levem krilu 12. brigade, kjer je bil 4. bataljon, so se ves dan 16. oktobra bili ogorčeni boji. Tu je imel vermanšaftski bataljon »Süd« to prednost, da si je bil že prej izbojeval dobre pozicije na Brunški gori. Do večera se je del njegovih čet prebil do Leskovca, del pa celo do Št. Janža in Birne vasi.* Po dolini Mirne so deli okrepljenega bataljona 1.

Po težkih bojih kratek počitek

* Birna vas leži približno en kilometer jugovzhodno od Št. Janža.

SS tankovskega grenadirskega polka hitro prodirali.⁴⁴ Prvi bataljon pri Vozenku je sprva nameraval napasti postojanko Drušče. Toda zaradi uspešnega prodiranja sovražnikovih enot po dolini reke Mirne tega načrta ni izvedel, pač pa se je moral tudi on 16. oktobra postopoma umikati. Zasedel je položaje pri Tržišču. Drugo četo je postavil k Vodalam, 1. četa je zasedla hribček pri cerkvi Sv. Jurija, kjer so bili najboljši položaji tega področja, 3. četa pa je zasedla Tržišče. Kmalu popoldne, 16. oktobra, so pridrveli sovražnikovi oddelki pred Tržišče in ogrozili 3. četo in štab bataljona ter še nekatere enote, ki niso slutile nevarnosti, misleč da sovražnik ne more v tako kratkem času prodreti tako daleč. K sreči je stražar opazil Nemce in dal znak za preplah, nakar se je četa pripravila na boj, še prej pa je morala pustiti kosilo. Ko se vnel boj s sicer maloštevilno sovražno izvidniško skupino kakih 60 mož, sta prihiteli tudi 1. in 2. četa ter odrinili sovražne vojake v dolino k Mirni, kjer so se znašli v zelo neugodnem položaju, saj so jih z vseh strani obstreljevali. Megla je pomagala nemški bojni skupini, da se je srečno umaknila. Bataljon je zaplenil tri puškomitraljeze in še nekoliko orožja in opreme, na bojišču pa je našel nekoliko mrtvih sovražnih vojakov. Tudi sam je imel žrtve. Uspeh pri Tržišču je odstranil nevarnost, da bi bataljon pri Krmelju ali pa južno od Št. Janža obkolili, vendar pa je prodor sovražne skupine pomenil opomin za Dva-najsto, da bo morala biti oprezna in bo morala upoštevati sposobnost sovražnikove vojske za hitro manevriranje. Boji 16. oktobra so tudi pretrgali povezavo med enotami 12. brigade.⁴⁵

Dne 17. oktobra je bilo nemško napredovanje podobno bolj tipanju kct pa akciji smelih manevrov, kakršne so bili Nemci navajeni uprizoriti. Verjetno so bili še vedno pod vtisom napačne ocene razmer na bojišču generala Rösenerja. Tega dne so ponovno okrepili svoje desno krilo na področju Sv. Jurija pod Kumom (Podkum), kamor so poslali polk gorskih lovcev »Admont«, ki je prišel peš z Vrhnike v Litijo. Tudi tega dne se je 12. brigada spopadala z nemškimi četami. Njene akcije pa so bile zaradi neusklajenosti vedno slabše in čete so se vedno bolj umikale za »mejo«.

Do 18. oktobra zvečer so sovražne čete končno popolnoma izrinile enote XV. divizije čez »mejo« in jo zasedle. Vendar

boji s tem še niso prenehali. Partizani so še vedno vdirali čez »mejo«, sovražne čete pa tudi niso mirovale in so, kjer je bilo mogoče, vdirale na osvobojeno ozemlje. General Rösener je

18. oktobra zvečer prekinil akcijo za osvoboditev naseljenega področja med Savo in »mejo« in se vrnil v Ljubljano. Bataljoni 12. brigade so se postavili tako, da je bil 4. na levem križu pri Cirkniku, 3. in 1. pa sta branila mejni odsek med Tržičem in Bučko.⁴⁶

Nemška protiakcija je torej popolnoma uspela. Ko je bila končana, so nekatere enote umaknili z »meje«, nekatere pa so morale tam še ostati, da bi preprečevale partizanske vdore na naseljeno ozemlje. Kako so si po tem uspehu Nemci oddahnili, pričajo dogodki, ki so sledili. Šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko je 19. oktobra osebno odpotoval v St. Janž, kjer je vermanom iz sestave vermanšaftskega bataljona »Süd« podelil železne križce za vojne zasluge. Ko se je vrnil v Gradec, je poslal poročilo državnemu vodji SS Heinrichu Himmlerju o razmerah na južni meji Spodnje Štajerske. Dejal je, da mu varovanje »meje« povzroča veliko skrbi. Ni bil prepričan, da bo na »meji« po ofenzivi mir. »Glede na težavne terenske razmere, veliko prilagodljivost banditov in bližajoči se letni čas (zima! op. avt.) je treba tudi po izvedbi velike akcije računati z ogrožanjem »meje«. Po očiščenju prostora južno od naše »meje« bodo potrebni posebni ukrepi za zaščito naselitvenega območja.«

Dr. Uiberreither je zelo realno ocenil vrednost nemške protiakcije, ki se je tedaj pravkar končala. Zanimivo je, da ni veroval v popoln uspeh velike nemške operacije, ki je bila pred durmi.⁴⁷

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 24. SEPTEMBRA DO 19. OKTOBRA 1943

24. 9. 43. je bila ustanovljena Dvanajsta brigada v Mokronogu.

25. do 28. 9. 43. Drugi bataljon je imel na področju med Krmljem in Ostrogom več patroljnih spopadov, a verjetno v tem času ni imel izgub.

28. 9. 45. Prvi in 3. bataljon sta odšla na področje Kostanjevice zamenjat Gubčevo brigado.

29. 9. 43. Patrulja 2. bataljona se je onstran »meje« pri Krmelju spopadla z nemško skupino kakih 15 vojakov. Nemci so dobili pomoč, zato so se partizani umaknili. Manjše enote 5. bataljona so šle čez mejo in med drugim napadle nemško posadko, ki se je zadrževala v nekdanji bolnišnici pri Krmelju. S silovitim in nenadnim napadom so pregnali Nemce in zasedli postojanko. Oddelek 3. čete 5. bataljona je pod poveljstvom komandirja Vinka Drenika med Brezjem in St. Janžem naletel na nemško patroljo, se z njo spopadel, a se nato umaknil, ker je sovražnik dobil pomoč.

30. 9. 43. Prvi in 3. bataljon sta demonstrativno napadla Kostanjevico. V Tržišču so na pokopališču organizirali komemoracijo padlim borcem. Sodelovale so nekatere enote 5. bataljona. Komemoracija je napravila velik vtis na prebivalstvo. Druga četa 5. bataljona, pod vodstvom Vida Jeriča in Toneta Gorenca-Jesena, je na očeh nemških vojakov na nekdanjem italijanskem prehodu čez »mejo« pri Krmelju svečano dvignila slovensko bojno zastavo, ne da bi se bili Nemci upirali. Enote 4. bataljona so razdejale 300 metrov ceste na odseku Šmartno pri Litiji—Litija. Enota 12. brigade je poskušala z nenadnim napadom zavzeti sovražno postojanko Bučka, a se ji to ni posrečilo.

3. 10. 43. Četrty bataljon je zažgal železniško postajo Jevnica ob Savi, nato pa v noči na 4. 10. 43. napadel sovražno posadko v Litiji.

5.10. 43. Peta četa 2. bataljona se je spopadla z večjim nemškim oddelkom. Sovražnik se je naglo umaknil.

7. 10. 43. Tretja četa 5. bataljona je zavzela sovražno postojanko Vrhek (podrobnejši opis akcije je v tekstu!). Četrty bataljon pa je z izrednim uspehom napadel vlak med Jevnico in Kresnicami (glej tekst!).

10. 10. 43. Četrty bataljon je prispel na Mirno na Dolenjskem.

11. 10. 43. Začela se je ofenziva XV. divizije proti Savi. Dvanajsta brigada je zavzela Št. Janž. (Šentjanž) in Brezje.

12. 10. 43. Brigada je prodrla do Brunka, zavzela pa je postojanke Dobje, Vozenk in Boštanj. Z artilerijo je obstreljevala mostova čez Savo.

13. 10. 43. Konec ofenzive XV. divizije. (Ofenziva enot XV. divizije in s tem v zvezi akcije 12. brigade so podrobno opisane v tekstu.)

14. 10. 43. Drugi in 5. bataljon sta odpotovala v Belo krajino in na Hrvaško. Nemška akcija za očiščenje naselitvenega področja se je začela.

16.10. 43. Dvanajsta brigada se je umaknila na mejo. Drugi in 5. bataljon sta prispela na cilj.

17. 10. 43. Drugi in 5. bataljon sta se premestila k Vinici.

18. 10. 43. Nemške čete zasedejo »mejo«.

19. in 20. 10. 43. Umik dela nemških čet od »meje«,⁴⁸

OPOMBE

¹ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 316. »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade.

² Ferenc, »Kapitulacija«, str. 251—255.

³ Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 336—338.

⁴ Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 22. septembra 1943 vrhovnemu štabu o nalogah in delovanju partizanskih enot po italijanski kapitulaciji. Zbornik VI-7-106.

⁵ Metod Mikuž, »Pregled zgodovine NOB v Sloveniji«, izdala Cankarjeva založba v Ljubljani, str. 46—47 (vnaprej Mikuž, »NOB«), Ferenc, Kapitulacija, str. 354, 368, 369.

⁶ Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 338—341. »

⁷ Odločba glavnega štaba Slovenije z dne 23. septembra 1943 o nalogah in taktiki podrejenih enot. Zbornik VI-7-111. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 359, 360. Ferenc, »Kapitulacija«, str. 274.

⁸ Odločba štaba XV. divizije z dne 23. septembra 1943, v arh. IZDG.

⁹ »XII. SNOUB« (brošura). Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 18. Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 101. Pripomba odbora Dvanajste v arhivu 12. brigade.

¹⁰ Povelje glavnega štaba Slovenije z dne 15. septembra 1943 štabu Štajerske brigade. Zbornik VI-7-53.

¹¹ Peskar, »Dolenjski odred«, str. 18.

¹² Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. septembra 1943 glavnemu štabu Slovenije o bojih od 27.—29. septembra 1943. Poročili propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 1. in 2. oktobra 1943. Zbornik VI-7-175, 180. Peskar, »Dolenjski odred«, str. 18—20.

¹³ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 25. septembra 1943. Zbornik VI-7-131. Poročilo štaba XV. divizije z dne 25. septembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-7-138. Mikuž, »NOB III«, str. 23.

¹⁴ Poročili štaba XV. divizije z dne 29. septembra in 2. oktobra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-7-164, 176. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 360, 365.

¹⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. oktobra 1943. Zbornik VI-7-176. Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 2. oktobra 1943. Zbornik VI-7-181.

¹⁶ Poročilo komande novomeškega vojnega področja z dne 4. oktobra 1943. Zbornik VI-7-203. Poročilo okrožnega odbora OF za Novo mesto z dne 7. oktobra 1943. Zbornik VI-7-222. Poročili propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 7. in 8. oktobra 1943. Zbornik VI-7-224, 216.

¹⁷ Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 7. oktobra 1943. Zbornik VI-7-216. Poročilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 6. oktobra 1943, v arh. IZDG. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade. Ferenc, »Kapitulacija«, str. 281.

¹⁸ Poročilo obveščevalnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 12. oktobra 1943. Zbornik VI-7-249. Poročilo štaba XV. divizije

z dne 24. novembra 1943. Zbornik VI-7-130. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 20.

¹⁹ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 11, v arh. odbora 12. brigade.

²⁰ Mikuž, »NOB III«, str. 87.

²¹ Bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 9. oktobra 1943. Zbornik VI-7-232.

²² Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa. Zbornik VI-7-130. Mikuž »NOB III«, str. 97.

²³ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 417.

²⁴ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 417.

²⁵ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 419.

²⁶ O boju za St. Janž na Dolenjskem: poročili štaba XV. divizije z dne 8. oktobra in 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa. Zbornik VI-7-288 in Zbornik VI-8-130. Poročilo obveščevalnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 13. oktobra 1943. Zbornik VI-7-225. Poročilo propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 18. oktobra 1943. Zbornik VI-7-278. Pregled borb 12. brigade oktobra 1943. Arhiv IZDG, fase. 180/1. Mikuž, »NOB III«, str. 98. Ferenc »Kapitulacija«, str. 418–430. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade. »XII. SNOUB« (brošura). Boris Savnik. »Pred zborom XII. SNOUB«. Dolenjski list, 12. avgusta 1955. Jano Koprivc, »O napadu na St. Janž«. Slovenski poročevalec 17. septembra 1955.

²⁷ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 419. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 15, v arh. odbora 12. brigade. »XII. SNOUB« (brošura).

²⁸ Ljudmila Saje-Kresetova: ustni vir.

²⁹ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade. »XII. SNOUB« (brošura). Opombe odbora 12. brigade, v arh. te brigade.

³⁰ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade.

³¹ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 425, 426. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade« (koncept), str. 18, 19, 20, v arh. odbora 12. brigade. »XII. SNOUB« (brošura).

³² Ferenc, »Kapitulacija«, str. 422–424.

³³ Povelje štaba XV. divizije z dne 12. oktobra 1943, v IZDG.

³⁴ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 422–429.

³⁵ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 27, v arh. odbora 12. brigade

³⁶ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 431.

³⁷ Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 50, Založba Partizanska knjiga 1969 (Knjižnica NOV in POS 18), Ferenc, »Kapitulacija«, str. 447. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 49, v arh. odbora 12. brigade.

³⁸ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 22–26, v arh. odbora 12. brigade. »XII. SNOUB« (brošura).

³⁹ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije o pohvali divizijam. Zbornik VI-7-261.

⁴⁰ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 430, 431.

⁴¹ Tudi tam.

⁴² Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 318, 319.

⁴³ Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 319.

⁴⁴ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 432, 433. Peskar, »Dolenjski odred«, str. 24, 25. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 319, Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 31, 36, v arh. odbora 12. brigade.

⁴⁵ Pripombe odbora 12. brigade, v arh. tega odbora.

⁴⁶ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 434.

⁴⁷ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 434, 435.

^{4K} Dokumenti in gradivo za kroniko 12. brigade od 24. septembra do 19. oktobra, 1943: poročilo štaba XV. divizije z dne 29. septembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-7-164. Poročilo štaba XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 8. oktobra 1943. Zbornik VI-7-228. Poročila propagandnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 1., 2. in 8. oktobra 1943. Zbornik VI-7-175, 181, 224. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade. Žarko Zavri, »Dnevnik mojega življenja v partizanih«, v arh. avtorja dnevnika.

MED VELIKO NEMŠKO OFENZIVO

(od 20. oktobra do 2. novembra 1943)

Dvanajsta brigada še ni bila stara mesec dni, ko jo je zajela četrta operacija velike nemške ofenzive. Med tem časom je zgradila organizacijsko strukturo, razvila bojno moč do določene višine, okrepila organizaciji KPS in SKOJ, moralno in politično vzgojila borce in borke, spoznala orožje, ki ji je bilo na voljo in izvedla nekoliko bojev, ki so bili napadalnega značaja v sestavi ofenzivne operacije XV. divizije. Ali je bila zadosti trdna, da bo prestala veliko preizkušnjo, ki jo je prinašal ofenzivni val nemškega vojaškega stroja? Brigada se je namreč komaj umaknila na nekdanje izhodiščne položaje med Mokronogom in Št. Rupertom, potem ko so jo bile nemške čete odrinile s področja ob Savi, komaj se je šele nekoliko uredila, saj jo je bil nemški sunek nekolikanj razrahljal, ko se je zapletla v težke obrambne boje z nemškimi frontnimi divizijami in preizkušenimi policijskimi bataljoni.

Nemški bojni cilji in sredstva

Ko so nemške divizije, ki so jih določili za izvedbo velike ofenzive na Slovenskem in deloma na Hrvaškem, končale tretjo ofenzivno operacijo na področju Gorskega kotarja, so se lotile četrte operacije. Ze v akcijah na naselitvenem področju med Savo in »mejo« so sodelovale nekatere nemške enote, ki so sicer bile določene za izvajanje četrte operacije. Velika nemška ofenziva se je namreč na pobudo vrhovnega poveljstva nemških oboroženih sil in ob sodelovanju Hitlerja, ki je v načrt vnašal svoje zamisli in ideje, začela 25. septembra 1943 v Slovenskem primorju. Po zamisli sovražnih generalov

naj bi očistila in pomirila vse slovensko področje z Istro in Gorskim kotarjem, kjer se je bilo osvobodilno gibanje zelo razmahnilo. Nemcem je pretila nevarnost, da bi osvobojeno ozemlje in številne ter močne partizanske enote privabili za-veznike k izkrcanju v Istri ali pa na Jadranski obali. To je bilo treba preprečiti. Hitler je od svoje armade zahteval, naj na področju, ki ga bo napadla, postopa z vso brezobzirnostjo. Feldmaršalu Erwinu Rommlu, znanemu poveljniku afriškega korpusa, ki je bil tedaj odgovoren za fronto na Apeninskem polotoku (Italija), je naročil, da mora popolnoma uničiti komunistično gibanje na Slovenskem in v Istri. Ukrepati mora brezobzirno in učinkovito. Vse tiste, ki bi se kakorkoli upirali, bo treba postreliti. Vojaške sile, ki bodo izvajale operacijo, morajo imeti tako zasnovo in moč, da bodo dosegle velik uspeh in da bodo na voljo še za izvedbo drugih nalog. Ko bo operacija končana, slovensko prebivalstvo ne bo smelo več pomeniti nevarnosti.*

Po Hitlerjevem ukazu je bil za izvedbo ofenzive določen štab II. SS tankovskega korpusa. Sodil je pod poveljstvo skupine armad »B« v Italiji. Komandant tega korpusa je bil SS-obergruppenfirer in general enot SS Paul Hausser, načelnik štaba pa je bil SS-oberfirer Werner Ostendorf. Najbolj nas zanima četrta ofenzivna operacija, ker je zajela v svoj bojni vrvež tudi 12. brigado.**

Komandant skupine armad »B« si je takole zamislil četrto operacijo: akcijo naj bi nemške divizije začele pri Ljubljani in se nato pomikale proti Hrvaški. Ta načrt je bil glede gibanja čet podoben italijanskemu pred letom dni. Ko pa so Hitlerja seznanili z njim, ga je spremenil. Sodil je namreč, da so sile III. SS tankovskega korpusa na Hrvaškem, ki so pripadale jugovzhodni grupaciji pod poveljstvom generalfeldmaršala von Weichsa, preslabotne, da bi zadržale umikajoče

* Zaradi lažjega razumevanja bomo nemško jesensko operacijo v tej knjigi imenovali velika nemška ofenziva, ki je imela štiri ofenzivne operacije. Četrta je bila v Ljubljanski pokrajini.

** Prva ofenzivna operacija v Slovenskem primorju se je začela 25. in končala 28. septembra 1943. Uspeh ni bil velik. Druga operacija, čiščenje Istre in Brkinov, se je začela 2. in končala 11. oktobra 1943. Ta je imela več uspeha. Tretja operacija v Gorskem kotarju pa se je začela 7. oktobra in je dosegla nekaj uspehov. Del nemških enot je še med izvajanjem tretje operacije vdrl do Broda na Kolpi in vzpostavil mostobran čez reko.

se partizanske brigade, ki bodo zaradi nemškega pritiska z zahoda, vdrle na Hrvatsko in tam mogoče ponovno zanetile bojni požar. Hitler je torej ukazal, naj se operacija v Ljubljanski pokrajini odvija v nasprotni smeri, od slovensko-hrvaške meje na zahod proti Ljubljani. Na komunikacijah med Rakekom, Ljubljano in Kostanjevico bo namreč lažje ustvariti take zapore, ki bodo partizanom onemogočile preboj proti zahodu, nemško naselitveno področje pa bi tudi bilo zavarovano. Ta Hitlerjeva intervencija je bila umestna in je povzročila velike težave vsem tistim partizanskim enotam, ki so dopustile, da so jih nemške čete gnale proti omenjeni zapori. Po takšni spremembi prvotne zamisli je štab armad skupine »B« izdal bojno povelje za četrto ofenzivno operacijo, iz katerega povzemamo temeljno zamisel, ki jo je štab takole formuliral: »Čiščenje prostora južno in jugovzhodno od Ljubljane se bo izvedlo z zaporo črte Reka—Ljubljana—Kostanjevica in ? napadom od italijansko-hrvaške meje proti severozahodu, da bi tolпам onemogočili preboj na Hrvaško ...«

Bojna sredstva, ki jih je imel na voljo II. SS tankovski korpus za izvedbo tega načrta so bila naslednja: štab drugega SS tankovskega korpusa, ki je iz Ljubljane vodil operacijo, 44., 71. in 162. divizija* dvanajst okrepljenih polkov,** samostojni bataljoni in bojni oddelki ter druge enote. Divizije niso bile elitne, bile pa so dobro oborožene in izurjene ter dobre bojne kakovosti. Prvovrstne bojne kakovosti pa so bili nekateri polki, kot 1. SS tankovski grenadirski, okrepljeni 19. SS policijski, 901. tankovski grenadirski in še nekateri. Nekaterе enote so se iz zalog italijanske vojske bogato opremile za planinske boje.

* Poveljnik 162. divizije (»Turkestanske«) je bil generallajtnant dr. Oskar Ritter von Niedermeyer. Moštvo so sestavljali ujetniki Turkeščanci in Azerbejdžanci. Poveljniški kader je bil večinoma nemški. Divizija je bila dobro oborožena in posebej izurjena in slabše moralno politične kakovosti. Generallajtnant dr. Bayer je poveljeval 44. grenadirski »Hoch-und Deutschmeister« diviziji. Stela je 18.482 mož avstrijske in nemške pripadnosti. Bila je dobro oborožena in tudi njena bojna kakovost je bila dobra. Tretja 71. pehotna divizija je imela tri okrepljene pehotne polke in enega topniškega. Tudi ta je bila dobre bojne kakovosti.

** To so bili 1. SS tankovski grenadirski polk, 901. tankovski grenadirski polk, 131., 132., 194., 303. in 314. grenadirski polk, polk Planinskih lovcev »Admont«, 112. topniški polk ter 14. in 19. SS policijski polk.

Nemci so v tej ofenzivni operaciji dali priložnost tudi domobranskim enotam, da se izkažejo. Do pričetka operacije je slovensko domobranstvo ustanovilo tri bataljone. Nemci so jih deloma vključili v operativne plane, vendar največ kot vodiče in poznavalce terena ter prebivalstva, saj bi se nemške enote kaj težko znašle, ko bi se bilo med akcijo treba odločati, kdo je pripadnik OF, kdo pa simpatizer domobranstva, oz. Nemcev. Nemškim operativnim enotam je slovensko domobranstvo dodelilo nekoliko desetin domobrancev, ki bi jim služili kot vodiči. V štab 162. pehotne divizije (Turkestarske) so na primer poslali 48 domobrancev, od katerih pa so jih Nemci zadržali le 15, kajti očitno so našli v bataljonu v Kostanjevici, ki je bil pod poveljstvom Vuka Rupnika, zadosti zanesljivih sodelavcev in pomočnikov. Tako je bila bojna vloga domobranstva v veliki nemški ofenzivi, zlasti pa v četrti operaciji, zreducirana na ovaduško delo.

Če sedaj naštejemo vse sovražne enote, nam seštevek pokaže, da so Nemci uporabili proti osvobodilnim silam v Ljubljanski pokrajini okoli 50.000 vojakov, ki jih je podpiralo nad 110 tankov, kakih 10 samohodk, nad 140 motoriziranih protitankovskih topov, mnogo topov iz sestave divizijskih artilerijskih divizionov in baterij ter topništva v polkih in samostojnih bataljoni. To je bila za slovenske vojne razmere zstrašujoča vojna moč, ki je znala pustošiti in se krvavo znašati nad civilnim prebivalstvom.¹ Vsa ta velika vojska je začela boj proti VII. korpusu in enotam, ki so bile podrejene glavnemu štabu Slovenije. To so bili glavni štab Slovenije, štab VII. korpusa z enotami za zaščito in zvezo, tri partizanske divizije (XIV., XV. in XVIII.) z enajstimi brigadami in tremi topniškimi divizionami ter tankovsko četo, komande področij in mest, vojaška šola glavnega štaba Slovenije in druge enote. Če računamo, da so partizanske enote tisti čas štejele 12.000 do 13.000 borcev in bork, so Nemci ustvarili premoč v razmerju 1 : 3,8 v svojo korist. Posebno premoč so izkazovali tudi v bojni tehniki, kajti partizani ji niso mogli postaviti po robu lastne tehnike, saj so tanke in topove domala poskrili in zakamuflirali.

Ker je bila to druga velika ofenziva na ozemlju nekdanje Ljubljanske pokrajine, med narodnoosvobodilno vojno, bi bila zanimiva primerjava med tem, kaj so postavili na bojišče Italijani jeseni 1942, kaj pa Nemci sedaj. V ta namen si bomo

sposodili razpredelnico iz zgodovine Cankarjeve brigade, ki nam prikazuje razmerja o moči ene in druge ofenzive.²

	Velika italijanska ofenziva		Velika nemška ofenziva	
	Italijani Partizani		Nemci Partizani	
Število vojaštva	82.000	3300	50.000	13.500
Razmerje	27 : 1		3,8 : 1	
Trajanje	112 dni		22 dni	

Številke govore o tem, da je bila italijanska ofenziva izvajana z veliko večjimi silami kot nemška, vendar je treba pripomniti, da je bila moč nemške vojske po sposobnosti pove-ljujočega kadra za vodenje bojov in za manevriranje tudi zelo velika.

Vodstvo osvobodilnega gibanja je imelo dobre, a bridke izkušnje, ki si jih je bilo pridobilo v italijanski ofenzivi. Zato se ni delalo utvar glede izgledov za obrambo proti tako veliki nemški premoči. Vedelo je tudi, kaj je potrebno storiti, da nemška ofenzivna operacija ne bo uspela. V prvi vrsti je bilo treba poskrbeti, da sovražna ofenziva partizanov ne bi presenetila. V ta namen je glavni štab Slovenije energično ukrepal. Svoje enote je neprestano opozarjal, da se morajo pripravljati na možnost velike sovražne operacije. Misel na sovražno ofenzivo je bila prisotna v zavesti slehernega partizana ali političnega aktivista. Ko so se pojavile sovražne čete na hrvaškem ozemlju in na področju Broda na Kolpi, se je glavni štab nemudoma odzval in je tja poslal izdatno moč. Poleg 15. brigade je poslal na Hrvaško, severno od Kolpe, tudi dva bataljona 12. brigade in s tem zelo oslabil XV. divizijo. Plen, ki so ga partizani zajeli ob italijanski kapitulaciji, je bil dobro prikrit spravljen na varna mesta. Tudi topove so partizanske enote postopoma poskrile. Prav tako je bilo s tanki. Vse komunikacije, ki so jih imeli v svojih rokah, so partizani popolnoma uničili. To je bil taktičen ukrep, ki je bil izveden pravočasno in ki je izenačil možnosti za gibanje partizanskih in sovražnih čet. Masovni pohod tankov je bil tako popolnoma onemogočen. Partizanski borci so bili moralno pripravljeni na težave, ki bodo nastopile v bodoči ofenzivi. Borci so v

nenehnih bojih z Nemci izgubljali strah pred njimi in si po-stopoma pridobivali samozavest. Večina poveljniškega kadra v enotah je prestala veliko italijansko ofenzivo in je zato po-znala vse slabosti, ki ponavadi nastanejo v takih primerih. Panike ne sme biti več, paziti je treba na novince, da se ne bi demoralizirali, skrbno je treba spremljati sovražno taktiko in najti sredstva za nasprotne taktične prijeme. Frontalno se ne kaže boriti, pač pa se je potrebno oprijeti preizkušene par-tizanske taktike, ki je v tem, da se premočnemu udarcu iz-makneš, napadeš pa tam, kjer je zato ugodno. Posebno pozor-nost je treba posvetiti manevriranju in gibanju. Štabi so se razbremenili vsega prištabskega balasta; politični delavci in tisti, ki niso bili določeni za borbene enote pa so se priklju-čili brigadam, kjer naj bi se borili in kjer bi bili zavarovani pred sovražnikovimi pokoli.

Pri vsem tem pa je vodstvo osvobodilnega gibanja vodila ena sama misel: da se je treba upreti sovražniku. Braniti je treba osvobojeno ozemlje, se hrabro boriti in prizadejati sov-ražniku čim več izgub. Videli bomo, kako je 12. brigada re-ševala svoje bojne probleme v tej ofenzivi in ali je imela uspehe ali neuspehe.

Delovanje 2. in 5. bataljona v Beli krajini

Prve udarce nemške ofenzivne operacije sta prestregla 2. in 5. bataljon 12. brigade, ki sta bila že 14. oktobra poslana na Hrvaško, da bi na znanih položajih severno od Ozlja pre-stregla sovražne čete v napadu in jih zavrnila. Namenjena sta bila torej zavarovanju smeri iz Ozlja in Karlovca proti Beli krajini. Ko sta okoli 16. oktobra prispela na Hrvatsko, so ju razporedili: 2. bataljon na Lovič Prekriški, 5. pa na Grandič-breg. Ta dva položaja sta bila najbolj primerna za obrambo pred sovražnikovimi prodori iz Karlovca in Ozlja. Slovenskim partizanom sta bila znana že od znamenitih zim-skih bojov februarja 1943, ko so prav tukaj skupaj s hrvat-skima brigadama, 13. proletarsko in 4. kordunaško, potolkli italijansko grupacijo. Bataljonoma ni bilo treba dolgo čakati na spopad s sovražnikom. Že naslednjega dne se je iz Ozlja približala skupina kakih 600 vojakov, ki ju je napadla. Ta sovražna akcija je bila posledica tega, da so se v Ozlju, Kar-lovcu in drugih krajih Hrvaške ob Kolpi začele zbirati sov-

ražne čete za napad na osvobojeno ozemlje. Sovražna skupina, ki je napadala bataljona, je bila verjetno iz sestave okrepljenega 303. grenadirskega polka, ki so mu dodelili odsek med Metliko in Jastrebarskim kot izhodišče za ofenzivno operacijo. Bataljona sta se nekaj časa upirala, ker pa je sovražnik imel tanke in topništvo, mu nista bila kos in sta se umaknila na Lovic Prekriški. Imela sta 3 mrtve in 5 ranjenih, sovražnik pa 8 mrtvih in 12 ranjenih.

Tedaj ju je poveljstvo XV. divizije odpoklicalo in poslalo na drugo bojišče. Na jugu Bele krajine pri Vinici so se namreč začele zbirati sovražne enote, ki so postale zelo agresivne in so venomer silile čez Kolpo na ozemlje Bele krajine. Partizanskim poveljstvom je bilo vedno bolj jasno, da to zbiranje naznanja začetek ofenzive. Na odseku ob Kolpi med Starim trgom in Vinico se je res zbiral 14. SS policijski polk, ki so mu v ofenzivni operaciji dodelili nalogo, naj se prebije čez Kolpo, zajame vse partizanske čete na tem območju in nato napreduje proti Kočevskemu. Partizanska poveljstva so bila zaradi tega zaskrbljena, zlasti še zato, ker pri Vinici ni bilo posebno močnih partizanskih čet. Komanda mesta Vinice je imela tukaj le četo partizanske straže, v Dragatušu pa vod te straže.³ Poveljstva so zdaj hitela premeščati partizanske čete na viniški odsek. Tukaj je bil že 4. ali »težki bataljon« 15. brigade. Tudi bataljonom 12. brigade so ukazali, naj se hitro premestita k Vinici in naj okrepita tamkajšnjo obrambo. Bataljona sta se po borbi na Gradič-bregu podala na pot, šla sta skozi Metliko in se 17. oktobra priključila branilcem Vinice.⁴ Istega dne je na to bojišče prispel 3. bataljon hrvaškega Karlovačkega odreda, ki so ga od Bosiljeva in Severina pregnale predhodniške enote 14. SS policijskega polka. Tako je bilo pri Vinici kar precej partizanskih čet: štirje partizanski bataljoni in četa partizanske straže komande mesta Vinica. Bataljona 12. brigade sta se razporedila za obrambo viniškega prehoda čez Kolpo, kjer je bil še most. Peti bataljon je bil pri Vinici ob Kolpi, 2. pa se je postavil nekoliko zahodneje od Vinice v smeri proti Sinjemu vrhu. Vse partizanske čete so branile most in onemogočale sovražniku, da bi vdrl čez Kolpo.⁵ Potem so most razstrelile, da bi okrepile obrambo na tem odseku. Rušenje mosta je bilo pomembno zato, ker so tako partizani onemogočili sovražniku, da bi uporabljal tanke.

Vesti o bližnji sovražnikovi ofenzivi so se med civilnim prebivalstvom in v partizanskih enotah vedno bolj širile. Ni bilo težko ugotoviti, da se na drugem bregu Kolpe zbirajo močne sovražnikove čete, ki bodo bržkone začele izvajati veliko očiščevalno operacijo. Vesti o tej operaciji so paničarji razširjali v taki obliki, da so zbujali zaskrbljenost med borci. Taki razdiralni propagandi so se pridružili tudi tisti belogardisti v enotah, ki se jih vzgojno-politično delo zaradi njihovega zastrupljenega mišljenja, ni prijelo. Moralno stanje se je v partizanskih enotah nekoliko slabšalo, ponekod pa je bilo tudi na terenu opaziti malodušje in zaskrbljenost. Tudi belogardisti so se lotevali akcij, ker so pričakovali skorajšnjega vdora nemških čet. Tako je na primer neke noči, ko je bil 5. bataljon na položajih pri Vinici, neki kmet zvito razorožil partizana iz tega bataljona in ga zaprl v klet, da bi ga izročil sovražniku, ki ga je v kratkem pričakoval.⁶ Razume se, da tudi bataljona 12. brigade nista bila povsem odporna proti razdiralni propagandi, vendar pa nista dopustila demoralizacije. To je bila ena od slabosti bataljonov 12. brigade. Druga pa je bila v tem, da pri Vinici bataljona nista imela skupnega poveljstva. Že na pohodu proti Beli krajini in Hrvatski sta ju namreč zapustila namestnik komandanta brigade Ilija Badovinac in namestnica političnega komisarja brigade Ljudmila Saje-Maruša, ki je tudi spremljala enoti 12. brigade. Bataljona sta prepustila na Suhorju poveljstvu 13. hrvaške brigade in se vrnila v sestavo brigade. Pomanjkanje skupnega poveljstva pred Vinico je slabilo bojno moč bataljonov, odrazilo pa se je tudi v moralno-političnem obnašanju poveljniškega kadra. Dne 21. oktobra je odpovedala povezava tudi z drugimi partizanskimi poveljstvi v Beli krajini, zlasti s štabom XV. divizije, oziroma z namestnikom komandanta te divizije, ki je ta štab predstavljal. Oba komandanta bataljonov sta bila zaradi dogodkov, ki so spravili partizanske enote v tako neugoden položaj, na slabem glasu tudi zato, ker sta prihajala iz Slan-drove brigade in nista poznala razmer na Dolenjskem, še manj pa v Beli krajini. V takih razmerah pa je bilo zelo težko ukrepati.⁷

Nemci so vztrajno pritiskali pri Vinici, da bi si ustvarili mostišče. Prvič se je pri viniškem mostu pojavila sovražna izvidniška patrolja iz sestave 14. SS policijskega polka 19. oktobra dopoldne. Za njo je po cesti »Luizijani«⁸ že prodiral

večji predhodniški oddelek tega polka iz Lukovega dola skozi Severin in prispel do Bosancev. Seveda se je ob prihodu predhodniških oddelkov k viniškemu mostu vnel boj. Ker sovražni tanki niso mogli čez Kolpo, je prišlo do obstreljevanja čez reko. Naslednjega dne je bilo medsebojno obstreljevanje še bolj živahno in močno. Nemci so s topovi in minometi obstreljevali Vinico in okoliške vasi. Šest hiš je zgorelo, med prebivalstvom pa sta bila dva mrtva. Bataljona Dvanajste sta skupaj z drugimi partizanskimi enotami odgovarjala in streljala z minometi in mitraljezi. Po naraščajoči moči sovražnega ognja je bilo sklepati, da sovražnik zbira čete in da bo napadel, da bi se prebil čez reko. Boji in obstreljevanje so se torej od 20. do 21. oktobra na viniškem bojišču stopnjevali.⁸

V takih razmerah sta se poveljstvi bataljonov 12. brigade odločili, da bosta poslali v Črnomelj zanesljivo patroljo, ki naj bi se povezala s štabom divizije, oziroma s katerikoli višjim štabom. Preko te patrolje bi bataljona obvestila višji štab o razmerah na viniškem bojišču in o stanju v bataljonih, zlasti pa sta želela dobiti navodila za nadaljnje postopanje. Ko je patrolja 21. oktobra proti večeru prišla v bližino Črnomlja, je zvedela, da so nemške tankovske enote vdrle iz Novega mesta skozi Semič v Črnomelj in da so se tudi tankovske čete pri Gribljah na splavih z opremo prepeljale čez Kolpo in da zdaj prodirajo proti Črnomlju, kjer se nameravajo združiti z enotami iz Novega mesta.⁹ Patrolja se je hitro vrnila k Vinici in obvestila oba komandanta bataljona, kaj sta videla in zvedela pri Črnomlju.

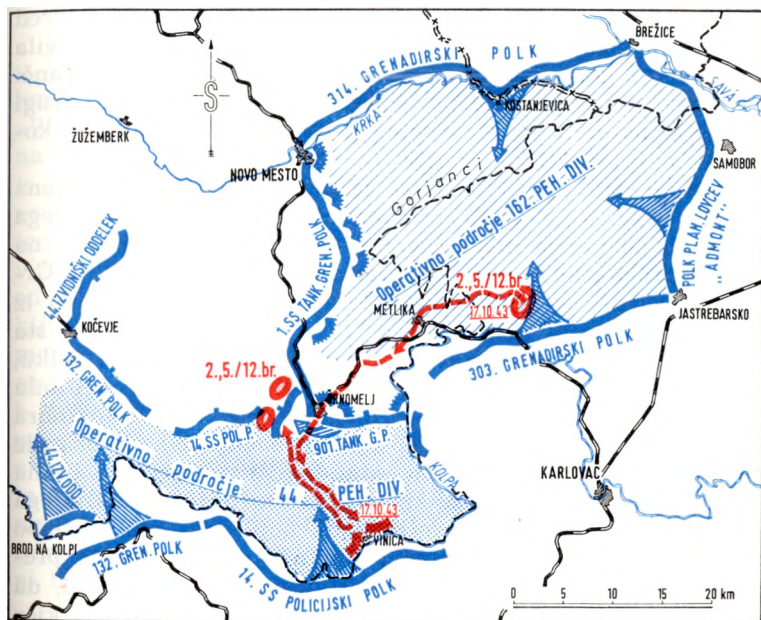
Kaj je pomenil nenaden prodor sovražnih enot iz Novega mesta v Črnomelj in kaj je pomenilo prehajanje čet čez Kolpo pri Gribljah? Za Belo krajino sta bili ti dve sovražni akciji popolno presenečenje, zaradi katerega so prišle v škripce vse partizanske enote v Beli krajini in tudi civilno prebivalstvo ter politični aktivisti. Nekatere politične delavce so Nemci zalotili celo pri sestankih in jih pokončali. Omenjeni dogodki 21. oktobra so naznanjali začetek četrtе operacije velike nemške ofenzive. Sovražna skupina pod poveljstvom 162. turkeštanske divizije je imela nalogo s hitrim prebojem partizanske fronte pri Kostanjevici vdreti v Novo mesto, pustiti tam manjši oddelek, nato pa naglo nadaljevati prodiranje v Belo krajino skozi Jugorje in Semič ter zavzeti Črnomelj. To nalogo so opravili oddelki 1. SS tankovskega grenadirskega pol-

ka, ki so v Novem mestu presenetili prištabne dele XV. divizije, da so se morali reševati z begom. Pri Semiču so oddelki presenetili oficirsko šolo glavnega štaba, ki pa se je hitro znašla in se Nemcem uspešno postavila po robu. Do večera so predhodniški deli 1. SS tankovskega grenadirskega polka vdrli v Črnomelj. Tako je bila njihova naloga za ta dan uspešno opravljena.

Zatem je začela 162. turkestantska divizija obkoljevati obširno planinsko področje Gorjancev in Zumberka. Na voljo je imela 4 polke, ki so se 21. oktobra 1943 z izhodišč začeli pomikati proti goram. Naloga 162. divizije je bila torej izpeljati obkoljevalni manever. Ker je med Kolpo in Črnomljem po razporeditvi štirih polkov nastala vrzel, so jo že 21. in 22. oktobra zamašili z deli 901. grenadirskega polka, ki pa ni pripadal bojni skupini 162. turkestantse divizije. Del tega polka je 21. oktobra zjutraj pri Gribljah prekoračil Kolpo, s splavom je prepeljal vse čete in material, nato pa 22. oktobra prodril do Črnomlja.

Bataljona 12. brigade sta se s premestitvijo na področje Bele krajine pri Vinici izognila obkolitvi. Toda štab II. tankovskega korpusa je istočasno z akcijo 162. divizije pripravil še drugo, ki jo je vodil štab 44. grenadirske divizije. Njena naloga je bila očistiti preostali del Bele krajine in del Kočevskega ter doseči izhodiščne položaje za napad na Kočevski Rog. Operacije so se udeležile naslednje enote: na desnem krilu je prodiral 901. tankovski grenadirski polk, o katerem smo že govorili, levo od njega je bil 14. SS policijski polk, ki smo ga tudi že spoznali, saj se je pri Vinici boril z bataljonom 12. brigade in z drugimi partizanskimi enotami na tem odseku. Polk je imel nalogo pri Zilju, vzhodno od Vinice, pri Vinici in pri Starem trgu prekoračiti Kolpo ter prodirati proti severozahodu ob cestah Vinica—Tanča gora in Stari trg—Knežja lipa. Levo od njega je bil 132. grenadirski polk, ki naj bi s črte Vrbovsko—Delnice v Gorskem kotaru prodiral proti severu. Štiriinštirideseti izvidniški oddelek 44. grenadirske divizije pa si je bil že prej s težkimi boji priboril mostišče na levem bregu Kolpe, nato pa je prodiral proti Stari cerkvi in Staremu Logu.¹⁰ Operacija 44. grenadirske divizije torej ni bila izrazito obkoljevalna.*

* Na ustrezni skici smo v grobih črtah ponazorili zamisli za obe operaciji in značaj njihovih taktičnih prijemov.

Prva faza 4. ofenzivne operacije velike nemške ofenzive (Wolkenbruch I) od 21. do 25. 10. 1943 Premiki 2. in 5. bataljona Dvanajste brigade (Skica je narejena po monografiji dr. Toneta Ferenca, »Kapitulacija Italije«.)

Iz navedenih podatkov je razvidno, da sta bila 2. in 5. bataljon 12. brigade zajeta v operacijo 44. grenadirske divizije. Za njiju je bil zelo nevaren zahrbtni prodor delov 901. grenadirskega polka iz Gribelj v Črnomelj.

Obe sovražni divizijski operaciji sta bili del 1. faze četrte operacije velike nemške ofenzive. Oba štaba bataljonov 12. brigade sta dobro razumela pomen akcij sovražnih polkov. Poročilo posebne patrolje z dne 21. oktobra je razjasnilo razmere na bojišču in sedaj ni bilo nobenega dvoma več, da se je začela nemška ofenziva in da je položaj vseh partizanskih enot pri Vinici postal nevzdržen. Obe poveljstvi bataljonov sta se pravilno odločili, da se bosta umaknili v take kraje, kjer bo mogoče manevrirati in se uspešno umikati pred sovražnikovimi silami, ki so bile v premoči. To pa je bilo edino na obrobju Kočevskega Roga pri Tanči gori, oziroma Mavrlenu. Bataljona sta zapustila položaje pri Vinici v noči na 22.

oktober (tudi ostale partizanske enote so se umaknile izpred Vinice) in odšla po cesti, ki pelje proti Črnomlju ter zavila proti Tanči gori. Peti bataljon je zasedel položaje pri Tanči gori, tako da se je branil iz smeri Vinice in Črnomlja, drugi pa se je postavil na Mavrlenu, da se je lahko branil iz kočevske in črnomklske smeri.¹¹

Drugi dan, 22. oktobra, se je pokazalo, da sta bataljona storila prav, ko sta se premaknila na obrobje Kočevskega Roga. Tega dne so namreč enote 44. grenadirske divizije na celi fronti prešle Kolpo, 901. grenadirski polk pa se je v Črnomlju združil s 1. SS tankovskim grenadirskim polkom iz 162. turkestantske pehotne divizije. Pokazalo se je, da sta se bataljona postavila prav na pot 901. grenadirskemu polku, ki je imel nalogo prodirati proti Mavrlenu. Ker pa je bila akcija tega polka počasna, so njegove čete šele 24. oktobra prispele na odrejene položaje, kjer pa bataljonov 12. brigade ni bilo več. Poveljstvi obeh bataljonov na Mavrlenu in na Tanči gori sta imeli velike skrbi z načrtovanjem nadaljnega gibanja. Borci so bili po večdnevni bojih utrujeni in slabo hranjeni. Tudi prihodnji dnevi jim niso obetali boljše preskrbe s hrano. Bataljonski poveljstvi sta se namreč bali, da jih bodo sovražne čete odrinile prav v Kočevski Rog, kjer ni bilo nobenih izgledov za prehranjevanje. Zato so se štabi potrudili, da bi čete kolikor mogoče najbolje nahranili. Poveljstvi bataljonov sta se iz strahu pred stradanjem v Kočevskem Rogu odločili, da se bosta v hitrem dnevnem maršu premaknili na področje Dolenjskih Toplic. Upali sta, da bodo tam razmere vsaj za prehrano boljše kot pa v roških gozdovih. Bataljona sta torej zapustila Mavrlen in Tančo goro 24. oktobra zjutraj, ko so sovražne čete že silile na njune položaje.¹²

Tako sta 2. in 5. bataljon prva iz sestave 12. brigade s spretnimi in iznajdljivimi premiki prestala začetni naval ofenzive. Čeprav so se v enotah pojavili prvi znaki demoralizacije, ki je tako značilna v razmerah, ko sovražnik napada z veliko močjo in ko ni izgledov, da bi se mu bilo možno uspešno postaviti po robu, je bilo moralno-politično stanje bataljonov še kar zadovoljivo.

»Wolkenbruch« II

Doslej smo zasledovali bojno pot 2. in 5. bataljona 12. brigade med I. fazo sovražne ofenzivne operacije pod šifro »Wolkenbruch« I. Zanima nas, kaj se je medtem dogajalo na bojišču pri Mokronogu, kjer je bilo jedro 12. brigade, to je njen 1., 3. in 4. bataljon s štabom brigade? Kot sma že povedali, prva ofenzivna faza sovražnikove operacije ni zajela jedra 12. in Cankarjeve brigade ter še nekaterih enot XV. divizije. Petnajsta divizija je imela tedaj svoje enote razmeščene od Temenice do Hrvaškega, a ker so bile zveze zelo pomanjkljive, jim ni mogla poveljevati. Tudi štab Dvanajste se je mogel uspešno povezati le s tremi bataljoni, ki so bili pri njem, medtem ko je posegal s povelji v Belo krajino k 2. in 5. bataljonu le posredno preko štaba XV. divizije. Tudi ta povezava je bila, kot smo videli, zelo pomanjkljiva. Informacije o razmerah na bojišču so zato v štabe prihajale zelo poredko in še tedaj z zamudo. To je bil vzrok, da odgovorni poveljniki niso dobro poznali razmer ali pa so imeli popolnoma izkrivljeno sliko o njih. Pogojev za pravilne odločitve potemtakem ni bilo.

Zelo slabo je bilo, da štab divizije ni pravilno ocenil pomena prodora delov 1. SS tankovskega grenadirskega polka v Novo mesto 21. oktobra zjutraj. Ti deli so pri Bučki in Škocjanu razpršili 4. bataljon Gubčeve brigade in nadaljevali pot skozi Škocjan, Belo cerkev in Mačkovec. Enot tega polka pravzaprav na poti ni nihče oviral, težave je imel le z zaprekami, ki so jih bili partizani že prej postavili na cesto. Štab XV. divizije tudi ni bil obveščen, da se pripravlja prvi ofenzivni sunek prav na njegovem operativnem področju, čeprav jo vedel za zbiranje močnejših enot na izhodiščih okoli Kostanjevice, Bučke in na Hrvaškem. Zato se ni čuditi, da je na predvečer začetka operacije izdal odredbo za spremembo razporeditve enot na bojišču. Prav tedaj, ko bi brigade XV. divizije morale biti pripravljene na sprejem najmočnejšega sovražnikovega udarca pri preboju obrambnih partizanskih položajev, jih je pognal v premike, ki so zelo škodovali obrambi na ogroženih odsekih. Tako je ukazal Gubčevi brigadi, ki je bila na najbolj izpostavljenih položajih, naj en bataljon pošlje v štab divizije za posebno nalogo, en bataljon naj postavi pred Kostanjevico, 4. bataljon, ki je bil do tedaj pri

Bučki, naj pomakne bolj proti levi, torej bliže položajem 12. brigade, en bataljon pa naj izpred Kostanjevice premesti k Bučki. Premika naj bi brigada začela izpeljevati 21. oktobra zjutraj. Vendar je štab XV. divizije pravilno spoznal, da je 12. brigada razcepljena in da je potrebno 2. in 5. bataljon vrniti v njeno sestavo. O tem je izdal ukaz 20. oktobra zvečer. Dvanajsti brigadi je z istim ukazom dodelil obrambni odsek od Sv. Križa pri Litiji (Gabrovka) v smeri proti desni, levo od nje pa naj bi se razporedila Cankarjeva brigada do Teme-nice. Premiki brigad in bataljonov, ki so se 21. oktobra navsezgodaj res začeli, so bili kot voda na mlin za 162. pehotno divizijo (Turkestarsko).

21. oktobra 1943 ob 5. uri so namreč sovražni polki začeli z akcijo. Najprej je 314. grenadirski polk prebil obrambo Gubčeve brigade, s čimer je pripravil pogoje za nastop drugega ešalona, ki ga je sestavljal 1. SS tankovski grenadirski polk. Ta polk je začel skozi prebojno vrzel (mimogrede povedano, kljub junaškemu odporu Gubčeve brigade so to vrzel Nemci zlahka izbojevali) hitro prodirati proti Novemu mestu po levem in desnem bregu Krke. Tiste sovražne čete, ki so prodirale iz Kostanjevice, so bile hitrejše in so se kmalu pojavile v Novem mestu, iz katerega so se v zadnjem trenutku umaknile številne partizanske čete in ustanove. Po levem bregu Krke so nekoliko kasneje pridrli v mesto tudi oddelki 1. SS tankovskega grenadirskega polka.

Štab XV. divizije, ki je šele opoldne zvedel za vdor sovražnih čet v Novo mesto, se je zelo razburil, ker so partizanske čete to dopustile. Zvečer je komandant divizije Pero Popivoda, ki pa mu situacija na bojišču ni bila jasna, pisal ostro pismo štabom brigad in artilerije, ker so dovolili, da se je sovražnik sprehodil v Novo mesto. Dejal je, da je sramota za ves komandni kader divizije, zlasti pa za Gubčevo brigado, da so dopustili kaj takega, še posebej je grajal štab Gubčeve brigade, ki se je prav tedaj skupaj s svojimi bataljoni krvavo boril na pobočjih Gorjancev, ker ni določil vsaj bataljona za napad na posadko v Novem mestu.¹³ Takšno napačno gledanje štaba XV. divizije pa ni bilo le slučajno in le ta dan. Štab je bil pod vtisom ocene, da je sovražnikov vpad v Novo mesto le bojna epizoda, podobno kot je bil vdor Nemcev v Cerknico ali pa v Višnjo goro in da s kakšno ofenzivo nima nobene zveze.

Kakor hitro so nemške čete prodrle po smeri Bučka—Bela cerkev—Mačkovec (pri Novem mestu) v Novo mesto, se je štab divizije odzval na ta način, da je razporedil enote, s katerimi je še imel zvezo, na take položaje, s katerih bi pregnale posadko iz Novega mesta in z zasedbo ceste Novo mesto—Bela cerkev Nemcem onemogočile oskrbovanje. Štab 12. brigade je v skladu z navodili štaba XV. divizije pustil 3. bataljon pred Mokronogom, 1. in 4. pa sta se pomaknila proti vzhodu in zasedla položaje pri vasi Vrh nad Šmarjeto, odkoder sta napadala nemške oskrbovalne oddelke in postojanke, ki so jih bili Nemci postavili kot etapna zavarovanja. Skupaj s civilnim prebivalstvom sta rušila tudi cesto ob Krki. To komunikacijo so namreč Nemci zavarovali na ta način, da so postavili manjše postojanke v Bršljin, na Trško goro, v Loko pri Novem mestu in Mačkovec. To naj bi bili cilji za napade enot XV. divizije. Vse od 21. do 23. oktobra so se partizanske enote razmeščale na nove položaje. To ni bilo lahko, kajti 4. bataljon Gubčeve brigade je bil, kot vemo, 21. oktobra pri Bučki precej razbit in se je zbiral do 24. oktobra v Jablanu, kjer se je pridružil 2. topniškemu divizionu XV. divizije. Ta divizion, ki ga prodor Nemcev na levem bregu Krke 21. oktobra ni dosegal, je že 22. oktobra s položajev na Hmeljniku in Trške gore napadel nemško postojanko v Mačkovcu, toda bil je odbit. Divizion se je boril kot pehotna enota. Ko sta se 4. bataljon Gubčeve brigade in 2. divizion združila, je poveljstvo nad njima prevzel komandant artilerije XV. divizije Petar Brajovič. Ker sta na položaje k Vrh pri vasi Šmarješke Toplice prišla tudi bataljona 12. brigade, so bile tako zbrane sile za napad na Novo mesto in na pomožne postojanke ob cesti. Medtem pa se je na fronti okoli Mokronoga in Št. Ruperta razvila borba, ki je izstopala po predrznem napadu vermanskega bataljona »Süd« v Mokronog.

Na fronti, kjer sta bili ob »meji« 12. in Cankarjeva brigada, so bile 20. oktobra naslednje sovražne enote: Pred Cankarjevo brigado je bil 19. SS policijski polk; z njim se je Cankarjeva ostro spopadala. Pred 12. brigado pa je bil na položajih okoli Krmelja, Št. Janža in Velikega Cirknika vermanski bataljon »Süd«. Bataljon je imel v svoji sestavi kar 12 čet s 1225 vermani in je bil zato pomembna bojna sila. Dvanajsta ga je napadala do 21. oktobra; v tem času se je bataljon le branil. Ker pa je brigada umaknila dva bata-

ljona proti Krki, je vermanšaftski bataljon postal aktivnejši. Ko je Steindl v napadu proti Št. Rupertu 22. oktobra popoldne spoznal, da partizani pred njim pravzaprav niso tako močni, kot se je zdelo, se je odločil, da bo napadel Mokronog kot povračilo za poprejšnje napade enot XV. divizije na nemške naseljence. Mokronog je sicer branil 3. bataljon 12. brigade, toda 23. oktobra je bilo njegovo jedro na raznih pohodih in akcijah. Mokronog je bil torej slabo zavarovan. To je Steindl izkoristil. Njegova udarna skupina je 23. oktobra skoraj brez boja skozi Martinjo vas vdrla v Mokronog in se je šele zvečer ob osmih vrnila proti Cirkniku. Razume se, da Steindlov vdor v Mokronog ni bil nikakršen turističen podvig, ampak so njegovi vermani plenili po mestu in okoliških vaseh, naropani plen pa vozili na »mejo«. Slab odpor 3. bataljona 12. brigade ni dobro vplival na prebivalstvo in na borce. Drugega dne, 24. oktobra, je Steindl zopet pripravil akcijo. To pot se je namenil oropati tovarno usnja v Mokronogu. Nekoliko pred poldnevom je s posebno udarno skupino krenil proti Mokronogu, ki pa ga je tedaj zasedel 3. bataljon 12. brigade. Vendar so vermani bataljon deloma odrinili iz mesta in med borbo uspeli odpeljati iz tovarne usnje na dveh tovornih avtomobilih. Boj tega dne je bil nekoliko bolj oster in vermani so se morali proti večeru kar podvizati, da so se umaknili partizanom, ki so vse ostreje napadali roparsko skupino. Vermani so imeli enega ranjenega in so se zvečer vrnil v Cirknik. Ostrejši odpor borcev 3. bataljona je nekoliko ublažil neuspeh prejšnjega dne. Upoštevati je seveda treba, da je sovražnik na fronti pred 3. bataljonom imel popolno premoč. Nadalje je važno, da sovražne enote na »meji« niso bile posebno aktivne, saj so bile namenjene za pasivno obrambo in za organiziranje zapore na »meji«, ko se bo začela II. faza ofenzivne operacije na tem področju. Aktivnost vermanov je pripisati le pobudi zveznega vodje Steindla, ki se je z bojnimi skupinami pogajal čez »mejo«, da bi kolikor mogoče izropal prebivalstvo. Steindl je imel v načrtu še več akcij, a so vermanšaftski bataljon 27. oktobra podredili štabu 19. SS policijskega polka, da je kot njegov 4. bataljon zapiral določen odsek na »meji« skupaj z bataljoni 19. SS policijskega polka in drugimi nemškimi enotami.

Štab XV. divizije je 25. oktobra dopoldne ukazal ponovno razmestitev enot. Tiste, ki so bile na »meji«, je glede na to,

da je zbiral čete za napad na Novo mesto in njegove pomožne postojanke, pomaknil nekoliko proti desni. Tako je Cankarjevi dodelil odsek od Čateža in St. Ruperta do Tržišča, Dvanajsti je naročil, naj postavi naj zanesljivejši bataljon od »meje« pri Tržišču do Krke, dva bataljona pa naj se razporedita od St. Petra ob Krki (sedaj Otočec) na Trško goro in do Kamenja. Tu naj se povežeta z 2. divizionom, ki je bil na Daljnem vrhu. Nato naj vse enote v noči na 26. oktober napadejo Novo mesto, cesto proti Škocjanu pa naj s prekopavanjem in zaprekami onespособijo za promet. S to naredbo je štab divizije dal tudi kratko oceno o položaju, menil je, da sovražnik ne kaže nikakršnega ofenzivnega namena in da ni sposoben škodovati partizanskim enotam.¹⁴ Vse enote pred Novim mestom, torej 1. in 4. bataljon 12. brigade, 4. bataljon Gubčeve brigade in 2. divizion artilerije XV. divizije so v noči na 26. oktober napadli Novo mesto, Trško goro, Ločno, Bršljin in Mačkovec pri Novem mestu. Bataljona 12. brigade sta udarila na Trško goro in Mačkovec. Napad pa je bil popolnoma brezuspešen, kajti v teh postojankah so bile sovražnikove čete že pripravljene na začetek 2. faze ofenzivne operacije na področju, kjer je bila 12. brigada. Po nočnem napadu so se vse enote umaknile na izhodišča. Četrty bataljon 12. brigade jfe šel v Novo goro, da bi patroljiral proti Trški gori, Kamencam in Mirni peči, medtem ko je brigada pustila na cesti Kronovo—St. Peter (Otočec) le zasede iz 1. in 3. bataljona.¹⁵

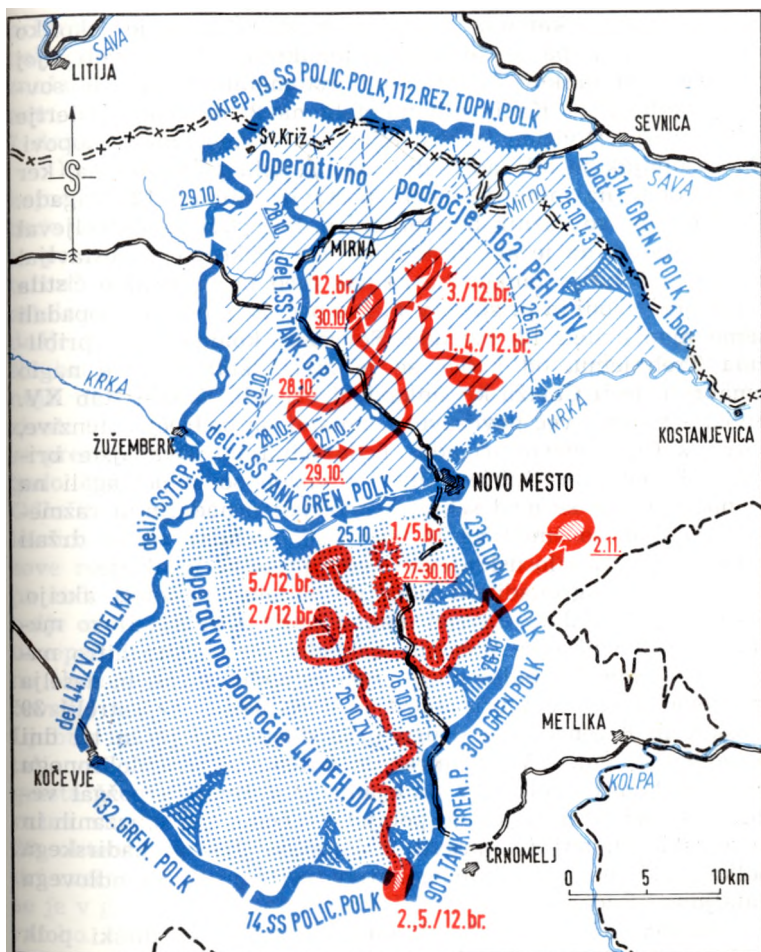
Dvanajsta v boju s Turkestansko divizijo

Dne 26. oktobra se je torej začela 2. faza 4. nemške ofenzivne operacije. Na področju Dolenjske in Kočevskega Roga je pripravil štab II. tankovskega korpusa sočasni operaciji, ki sta bili na stičiščih operativnih področij medsebojno povezani. Posameznim področjem sta spet poveljevala štaba 162. pehotne in 44. pehotne divizije. Medtem ko je 44. obkolila Kočevsik Rog, je 162. zajela območje med Krko, nemško mejo in cesto Žužemberk—Čatež.

Štab 162. pehotne divizije je takole razporedil svoje enote: ob nekdanji nemško-italijanski meji je bil z vermanšaftskim bataljonom »Süd« okrepljen 19. SS policijski polk ter moštvo 112. topniškega polka. Njuna naloga je bila pasivna. Zapirati sta morala »mejo« in tako ubraniti naseljeno področje pred

ponovnimi vdori partizanov. Zato sta napravila na primernih položajih zapore, si:er pa sta mirovala, čeprav se je zvezni vodja Steindl le ner.d usedel na svoj odsek ter čakal na konec operativne faze. Pri SS tankovski grenadirski polk pa je imel manevrsko nalogo. Prodirati je moral po dolini Krke proti Žužemberku; imel je dvojno nalogo. Z delom svojih čet je moral nekoliko dni iodelovati pri vzpostavitvi zapore na črti Soteska—Žužemberk kot pomoč 44. pehotni diviziji pri njeni akciji na Kočevski Sog; z delom sil pa je moral prodirati proti Čatežu in »meji« pri Moravčah. Druga skupina tega polka naj bi vdrla s tanti in motorizacijo iz Novega mesta proti Mirni, potolkla tarkajšnje partizanske čete ter se pri Sv. Križu pri Litiji (Gabrovka) združila z delom svojega polka, ki bo tja prispel iz Žužemberka. Ta tankovski polk bi, kot je razvidno iz skice, napravil na zahodu operativnega področja dve zapori, ki naj K preprečili partizanom, da bi se izmuznili proti Stični. KomarcJant 162. divizije je dal 314. grenadirskemu polku nalogi frontalno prodirati z linije Bošanj—Zameško proti zaporn liniji 1. SS tankovskega grenadirskega polka. Zamisel o tq akciji komandanta 162. divizije je bila nekoliko drugačna kot pa za 1. fazo, ki jo je izvedel na Gorjancih. Tam je bila >bkolitev gorjanskega masiva enakomerna in polki so se koncentrično vzpenjali proti hrbtu Gorjancev in Zumberka, medtem ko je sedaj 314. polk partizane odrival proti zapori in spotena drobil čete, na katere je naletel. Akcija tega polka je bila udi manevrska, saj ni potekala na enem samem mestu, ampak se je gibala, kot se za tankovske enote spodobi. Zapora na severu je bila poseben ukrep, ki jo je zahteval poseben pložaj naselitvenega področja. Zamisel za opisano fazo operaije je bila torej prežeta z manevrskimi idejami pa tudi s težnjami po obkoljevanju.

V nadaljevanju razprave bomo videli, kako se je 12. brigada znašla v bojni vihri, ki se je začela 26. oktobra zjutraj in kako se je godilo tudi drugim partizanskim enotam, zlasti tistim, ki so se pretikale in borile skupaj z Dvanajsto. Ko so se partizanske enote 26. oktobra zjutraj po slabo opravljenem napadu na Nemce T Novem mestu in na nekatere postojanke začele vračati na izhodišča, je 4. bataljon Gubčeve brigade pustil pred Novim mestom ob cesti Novo mesto—Trebnje četo, da bi zapiralato smer. Na to četo so zjutraj prve udarile predhodnice 1. SS tankovskega grenadirskega polka, ki so se

Del druge faze četrte operacije velike nemške ofenzive (Wolkenbruch II) od 26. do 30. 10 1943. Premiki 12. brigade (po dr. Toneta Ferencu, »Kapitulacija Italije«)

vsule s tanki in kamioni iz Novega mesta. Četa se je nekoliko upirala, potem pa se je morala umakniti, saj je proti njej prodiralo 40 tankov in oklopnih avtomobilov. Nato je sovražna kolona na Kačji ridi naletela na 2. divizion artilerije XV. divizije. Divizion je obstreljeval sovražne tanke s topovi. En oklopnjak je bil zadet, dva pa sta bila poškodovana, ker sta naletela na mine, ki so jih postavili minerei 12. brigade. Odslej je bil sovražnik bolj previden. S topovi je obstreljeval minska polja, da je aktiviral mine, čez jarke pa je postavljaj mostove. Tako je tankovska kolona med boji vztrajno čistila cesto pred seboj in prispela v Mirno peč. Z njo so se spopadali samo manjši deli 12. brigade. Sovražna kolona se je približala Trebnjemu, od koder se je moral štab divizije naglo umakniti proti Čatežu k Cankarjevi brigadi. Kmalu štab XV. divizije ni imel več povezave z enotami na področju ofenzive, razen s Cankarjevo brigado. Trije bataljoni Dvanajste brigade, 4. bataljon Gubčeve in 2. divizion so si pomagali na ta način, da so se med seboj dogovarjali o nadaljnjih razmerah, kolikor so imeli za to možnosti. Vendar so se držali skupaj in so za silo usklajevali svoje premike in akcije.

Tudi 314. grenadirski polk je 26. oktobra začel akcijo. Do večera je zlahka dosegel etapno linijo Krmelj—Novo mesto. Spotoma ni imel nobenih spopadov in je zato hitro napredoval. Namesto bojev pa se je ob prihodih v vasi in naselja izkazoval z največjo brutalnostjo. V Krmelju je postrelil 39 moških in 8 žensk, vse drugo prebivalstvo pa je za tri dni preselil v Sevnico. V Jesenicah in Hrastovici pri Mokronogu je pobil 17 prebivalcev, v Škocjanu pa 8 ljudi in požgal veliko hiš, tudi v Šmarjeti je pobijal.¹⁶ Večino teh umazanih in nevojaških dejanj je opravil 2. bataljon 314. grenadirskega polka, verjetno pa so pomagali tudi vermani iz Steindlovega bataljona »Süd«.

Naslednjega dne, 27. oktobra, je 314. grenadirski polk nadaljeval pohod proti zahodu. Na pohodu je naletel na bataljone 12. brigade. Vneli so se težki boji. Četrty bataljon se je ustavljal sovražnemu navalu na Novi gori, prvi in tretji pa sta se bojevala pri Češnjicah pri Trebelnem, kjer sta Nemcem uničila tank. Potem sta se umaknila in imela boje še pri Brezju (pri Trebelnem), Čilpohu in pri Rihpovcu. Trije brigadni bataljoni so se srdito borili ves dan 27. oktobra. Ker so bataljoni 314. grenadirskega polka z vseh strani vedno bolj

pritiskali nanje, je postajal njihov manevrski prostor vedno bolj omejen. Vojaki 162. pehotne divizije so se tudi ta dan znašali nad prebivalstvom. Divjali so v Češnjicah pri Trebelnem, v Dolenji Dobravi pa so preiskali vso vas in ustrelili

7 domačinov.¹⁷

Brigada je bila tega dne v bojih sicer uspešna, vendar bojne razmere niso bile nič kaj rožnate. Jasno je bilo, da jo bodo sovražne čete drugega dne popolnoma obkolile. Brigado so pestile še druge nevšečnosti. Povezava med enotami, s katerimi se je dotlej skupaj borila, se je zrahljala in brigada je ostala skoraj sama na bojišču. Med četami se je širilo malodušje, ki mu je bil vzrok težek položaj, v katerem se je znašla brigada a tudi prikriti belogardisti so postajali vse glasnejši in so začeli širiti med partizani defetistične vesti in pozivati borce, naj zapuste brigado in se prebijejo domov ali pa se predajo Nemcem. Nekateri belogardisti so že zapustili brigado. Vse to je prisililo brigadni štab, da je začel ukrepati. Odločil se je, da bo v noči na 28. oktober šel čez cesto na železnico, ki povezuje Novo mesto s Trebnjem, na področje Brezove rebri in Ajdovca, kjer je bil teren ugoden za obrambo pa tudi za manevriranje. Tudi štab XV. divizije, ki je bil že bolje seznanjen z razmerami, je s svojo zamisljo posegel v ukrepanje brigade. Ukazal ji je namreč, naj gre čez progo na območje Brezove rebri, nato pa v Kočevski Rog, oz. Kočevsko, kjer naj poišče 2. in 5. bataljon (tedaj sta bila na Ljubnu in Radohi) in ju vključi v svojo sestavo. Tudi 4. bataljonu Gubčeve in 2. divizionu je štab XV. divizije ukazal, naj gresta čez progo, od tam pa naj na Kačji ridi napadata sovražna vozila.¹⁸ Vse tri enote so prekoračile progo v noči na 28. oktober. Dvanajsta brigada je prišla na progo že ob 10. uri zvečer in jo je prečkala jugovzhodno od Mirne peči. Skrila se je v gozdove južno od vasi Globodol in se pripravila na obrambo. Prvi in 3. bataljon sta bila na vzhodni strani Ostrega vrha, 4. pa se je postavil v smeri proti Vrbovcu, Rdečemu kalu in Podlipi. Tudi obe drugi partizanski enoti sta zavzeli položaje, vendar ju je dopoldne 28. oktobra že napadel sovražnik. Partizani še niso bili dobro pripravljeni in so se po kratkem spopadu tudi morali umakniti na položaje južno od vasi Globodol. Ker se je frontna linija 314. grenadirskega polka tega dne raztegnila tudi na področje Brezove rebri, je poveljstvo polka verjetno uvedlo v boj svoje rezerve. Čez progo

je verjetno prišel 1. ali pa 3. bataljon nemškega polka. Bataljon se je najprej spopadel s četo 4. bataljona Gubčeve brigade, nato pa je odrinil tudi 2. divizion proti jugu v gozdove. Sovražnik, misleč da je s tem opravil s partizani, je vdrl v tri vasice Globodola, ki leži v globeli, okoli in okoli njih pa je obdelovalno polje, torej čistina. Sovražni vojaki so požigali in niso slutili, da se južno od njih v gozdovih skrivoma pripiavljajo partizanske enote za napad. Ko so jih partizani napadli, so jih našli nepripravljene za boj, saj se zanj v obstoječih razmerah niso pripravili. Ker so imeli ugodne položaje, so partizani prizadejali sovražniku precejšnje izgube, tako da se je moral umakniti proti Golobinjeku. Za partizanske enote je bila ta zmaga, čeprav nepopolna, zelo pomembna, ker je borcem vlila novih moči in zaupanje, da se bo ofenziva ugodno končala. V tem boju je sodelovala tudi 12. brigada z vsemi tremi bataljoni, boj pa moramo pripisati vsem trem partizanskim enotam, ki so se znašle na tem področju.* Med boji v Globodolu je imel sovražnik 20 vojakov mrtvih, 8 ranjenih in 4 ujete. Brigada pa je imela 4 mrtve in 2 ranjena.

Po boju je 12. brigada odšla k Brezovi rebri in se skupaj z 2. divizionom potajila v gozdu. Sovražni bataljon seveda pri Globodolu ni bil odločilno poražen, saj je naslednjega dne nadaljeval čiščenje področja okoli Brezove rebri. Popoldne ob

14. uri je naletel na 12. brigado in 2. divizion in se z njima spopadel. Partizani so napad odbili. Do večera ni bilo več bojev, sovražnik pa je čistil področje Ajdovca.**

* Tedanja pomočnica političnega komisarja brigade, Ljudmila Saje-Kresetova (Maruša), je v prispevku za zgodovino Dvanajste brigade takole opisala borbo pri Globodolu: »Zadnje dni oktobra 1943 smo se morali umakniti čez progo med Novim mestom in Mirno pečjo Hodili smo vso noč po hudem dežju. Zgodaj zjutraj pa je k nam pritekel sekretar krajevnega odbora in nam povedal, da so Švabi prišli v Globodol. Oddelek, ki je počival nad Globodolom, je bil med tem že napaden. Po napadu na ta oddelek so se Švabi pomikali za topničarji in vpili ter jurišali, prepričani, da jih bodo polovili. Niti najmanj niso pričakovali, da jih v gozdu čakata naša dva bataljona (1. in 4., op. avrt.), da jim bosta udarila v hrbet. Ko smo odprli ogenj, so se Švabi prestrašeni ustavili in nekaj časa niso vedeli, na koga naj bi streljali. Nekaj jih je padlo in morali so se umakniti v Globodol. Nato so požgali nekaj hiš v vseh treh Globodolih in se umaknili v Mirno peč.

** Še en opis Ljudmile Saje-Kresetove (Maruše) o dogodkih okoli Brezove rebri: »Ponoči smo se premaknili na nove položaje okoli Brezove rebri. Takoj po razpadu Italije smo v to vas zvozili

Razmere na bojiščih, ki so bile pomembne za 12. brigado, so bile 29. oktobra naslednje. Operacije 2. faze so se bližale koncu. Naslednjega dne so bile končane. Vendar brigada za to ni mogla vedeti. Drugi in 5. bataljon Dvanajste nista bila daleč. Le kratek nočni pohod in bataljoni bi se združili, kajti oddvojena bataljona sta bila na Ljubnu in v Radohi. Tudi na Kočevskem Rogu je operacija šla h koncu. V štabu brigade so imeli zvečer 29. oktobra posvet. Odločali so se, kaj naj store: ali naj se pokore ukazu XV. divizije in naj gredo na Kočevsko? Vedeli so, da tam boji še niso končani in da bi zašli v novo ofenzivno področje, ki bi jim prizadejalo nove težave. Kar naravnost čez Krko pri Straži pa si niso upali, ker niso poznali razmer na tem področju. Odločili so se za ukrep, ki je tedaj v taktičnem pogledu bil najbolj primeren in čisto partizanski, tj. vrniti se na tisto območje, kjer so sovražne čete naloge čiščenja že opravile. Upali so, da bodo na območju Trebelna imeli mir in da bodo lahko zakrpali rane, ki jim jih je prizadejala ofenziva. Obenem so upali, da si bodo čete odpočile, saj so bile noč in dan na pohodih in v bojih. Tudi nahraniti bi jih bilo treba. Lakota in pomanjkanje sta borce hudo pestila. Nadalje je štab brigade upal, da bo zaježil neugodna gibanja v četah, ki so ogrožala moralo in disciplino vojske. Na štabnem posvetu si člani štaba sicer niso bili edini, a je z večino glasov zmagala ideja o vrnitvi na področje, ki so ga bili zapustili v noči na 28. oktober. Če analiziramo to brigadno odločitev, potem moramo potrditi, da je bila najbolj v skladu s partizansko taktiko. Toda v sebi je nosila nepričakovano slabost, ki je ni bilo mogoče predvideti. Šlo je namreč za tiste partizane s Štajerske, ki se na doljenjskem terenu nikakor niso mogli znajti. Voditi čete po ne-

precej sladkorja. V tej vasi smo sedaj kuhali, počivali in imeli politične ure. Ko je sedel ves bataljon pri politični uri, opazi nekdo dva Švaba, ki sta se znašla le 10 metrov pod nami, kjer sta bila privezana naša dva konja. Jože Logar-Slovan, komandant 4. bataljona, tedaj zavpije: 'Švabi so tu!' V tem trenutku pa je že začelo pokati. Tolkli smo se na nekaj metrov z brzostrelkami in bombami. Slovan je tedaj izginil, čez nekaj minut pa se je s štirimi borci že pojavil Nemcem za hrbtom in jim zavpil: 'Hej, Švabi, smo že tu.' Nemce smo čisto zmešali. Začeli so teči po hribu navzdol proti vasi———V Brezovi rebri smo zajeli 4 nemške voznike, ki so čakali, da bi z vozovi odpeljali naš sladkor. Povedali so nam, da jim je zjutraj nemška komanda sporočila, da tod okoli ni nobenega partizana več.« Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade« str. 63, v arh. odbora 12. brigade.

znanem terenu je pomenilo prehudo odgovornost za bataljonske poveljnike. Vse to je podpiralo težnje k vrnitvi na Štajersko, ki so zajele nekatere poveljnike in borce. Ko se je brigada v noči na 30. oktober zopet vrnila na področje Rihpovca, je zjutraj štab ugotovil, da sta komandant in politični komisar s skupino borcev 3. bataljona samovoljno zapustila brigado in se usmerila proti »meji«, ter jo prekoračila, pri čemer sta veliko tvegala zaradi njene močne zasedenosti. Odšla sta k Savi, da bi jo čimprej prekoračila.*

Druga faza ofenzivne operacije se je končala zvečer 29. oktobra 1943. Cankarjeva brigada se je neporažena premaknila proti zahodu. 2. divizion je istega dne kot 12. brigada šel čez železnico in se nastanil v Cerovcu, 4. bataljon Gubčeve pa je do 2. novembra ostal na področju Ajdovca, nakar se je tudi premestil čez železnico v Radno vas.¹⁹

Doživetja 2. in 5. bataljona

Drugi in 5. bataljon 12. brigade smo pustili v Tanči gori in Mavrlenu. Naključje je bilo, da sta bila oba kraja prav na področju, kjer so bila izhodišča 901. tankovskega grenadirskega polka za akcijo v 2. fazi ofenzivne operacije. Štab 44. pehotne divizije je namreč imel nalogo, da v drugi fazi obkoli Kočevski Rog in ga nato s koncentričnim gibanjem polkov preišče in uniči vse partizanske čete, na katere bi naletel in vse bolnice ter skladišča, ki bi jih našel. Štab 44. pehotne divizije je imel za to akcijo na voljo pet polkov in izvidniški oddelek. Akcija te divizije je bila podobna operaciji italijanskih enot, ko so avgusta 1942 čistile prav to področje. Razlika je bila le v tem, da je tedaj XI. armadni korpus uporabil za akcijo okoli 40.000 vojakov, sedaj pa jih je nemška divizija imela na voljo kakih 20.000. Na liniji Stari Log, Dvor, Soteska, Novo mesto, kjer je bilo stičišče operacij obeh nemških divizij, je bila v začetni fazi uporabljena enota iz sestave

* Ta skupina se je pridružila Šlandrovi brigadi 8. novembra 1943 na Krajnem brdu. V tej skupini je bil tudi namestnik bataljonskega političnega komisarja Janez Brlec-Nace. Skupina je borcem Šlandrove pripovedovala o nemških in belogardističnih zločinih med veliko nemško ofenzivo. V Šlandrovo so prihajali posamezno še nekateri borci 3. bataljona 12. brigade. Do 15. novembra se jih je vrnilo 45. (Stiplovšek, Šlandrova brigada, stran 165).

162. pehotne divizije, dokler je ni zamenjal polk iz 44. pehotne divizije. Na ustrezni skici lahko sledimo zamisli komandanta 44. pehotne divizije, jasno razvidno pa je tudi sodelovanje obeh nemških divizij med Novim mestom in Dvorom oz. Starim Logom.

Na področju operacije 44. pehotne divizije sta se znašla 2. in 5. bataljon 12. brigade. Ko sta s položajev pri Tanči gori in Mavrlenu presojala bojne razmere in poslala v razne smeri patrulje, sta kmalu ugotovila, da na področju Dolenjskih Toplic in Črmošnjic ni sovražnika. Zato sta se odločila, da se bosta usmerila tja v upanju, da bosta našla boljše pogoje za prehrano čet in da se bosta morda sestala z jedrom brigade. Bataljona sta dva dni ostala na doseženih položajih in sta ta čas izkoristila za to, da sta kljub težkim razmeram kolikor toliko dobro nahranila borce. Poveljniki in komandirji so se namreč zavedali, kaj pomenita hrana in dobra oskrba v razmerah, ko sovražnik izvaja veliko ofenzivo. To je, kakor bi vlival enotam ne samo materialno moč pač pa tudi moralo. Partizani v takih razmerah hrane niso zastonj imenovali morala. Poveljstva enot so se iz lastne izkušnje tudi dobro zavedala, koliko naporov bo treba še prestati, preden se bo ofenzivna operacija končala. Razen tega, da je bilo treba vojsko nahraniti, dokler so bili pogoji še kolikor toliko ugodni, se je bilo treba nujno tudi nekoliko založiti z živežem za težke dneve, ki so se obetali partizanom. Poveljnikom Kočevski Rog, na čigar obrobju so se trenutno zadrževali, ni bil nič kaj po volji. Glede varnosti in možnosti za skriven manever je bil še kolikor toliko primeren, toda lakota je zijala iz vsake njegove globeli, iz vsakega gozda. To so bili razlogi, da sta se bataljona odločila rajši za Dolenjske Toplice.

Dne 24. oktobra, še preden je 303. grenadirski polk prispele do obrobja Kočevskega Roga, sta se bataljona podala na pot. Potovala sta kar podnevi, saj so ju gozdovi dobro zakrivali pred sovražnimi letali, ki so bila zelo aktivna. Do večera

25. oktobra so srečno prispeli do Podturna. Tedaj so se hoteli spoznati z razmerami, ki so vladale tam. Toda v vasi so našli le politične aktiviste, ki razmer niso poznali. Nič ni kazalo, da bi kje v bližini bila kakšna partizanska enota ali partizanski štab. Bataljona sta bila osamljena in brez vsakršnih navodil, zato sta iskala povezave z drugimi partizanskimi enotami. Bataljona sta zvedela le to, da nameravajo politični delavci

v primeru sovražnikovih posegov na to področje oditi v Kočevski Rog in tam počakati na konec viharjev. S seboj so nameravali vzeti nekoliko hrane, ki bi jo porabili v hudi stiski, za katero so vedeli, da je neizbežna. Bataljona zaenkrat po lastni presoji razmer nista mislila na umik v Kočevski Rog. Patrulje so prinesle obvestila, da nikjer v okolici ni sovražnika. Črmošnjice so proste, Dolenjske Toplice svobodne. Zato sta bataljona sklenila, da bosta ostala na tem področju in se tukaj zavarovala. Peti bataljon je 26. oktobra zjutraj prevzel nalogo zavarovati področje Dolenjskih Toplic in Podturna.

V ta namen je 1. četa pod poveljstvom komandirja Stanislava Nagliča-Džolija (to je bil študent, doma iz Ljubljane, padel 1. 1. 1944 kot pripadnik 10. ljubljanske brigade) zasedla prehode čez Krko pri Soteski, druga četa, pod poveljstvom komandirja Vida Jeriča in političnega komisarja Toneta Gorenca, pa se je postavila na ozemlje med Podturnom in Dolenjskimi Toplicami. En vod pa je poslala na prehod čez Krko pri mostu v vasi Polje. Pri tej četi je bilo tudi jedro bataljonske čete težkega orožja pod poveljstvom komandirja Vlada Cenclja-Zivka. Komandir Vinko Drenik je povedel 3. četo h Gradišču in Rumanji vasi, da bi branila dohode iz Straže k Dolenjskim Toplicam. Bataljon je na ta način zavaroval vse dohode k Dolenjskim Toplicam in se je tako počutil varnega. Drugi bataljon pa je pri Črmošnjicah zaprl dolino, po kateri je vodila cesta iz Semiča proti Podturnu. Ta smer je bila važna, kajti vodila je v hrbet jedru obeh bataljonov. Jedro 2. bataljona se je razmestilo v Poljanah. Vse je bilo v najlepšem redu, le štaba bataljonov sta pri tem napravila veliko napako, ker sta ostala nekaj časa v Podturnu precej odmaknjena od najvažnejših obrambnih položajev in od svojih čet.

Dne 26. oktobra, ko so oddelki 2. bataljona zasedali položaje med Črmošnjicami in Poljanami, so nenadoma naleteli na tanke. To so bile predhodniške tankovske in motorizirane enote 303. grenadirskega polka, ki si je na levem krilu izbral za premik cesto Blatnik—Podturn, torej prav tisto pot, po kateri sta bataljona prikorakala v Dolenjske Toplice oz. v Podturn. Udarec je bil nenaden in ker so sodelovali tanki, so se partizani razbežali levo in desno od ceste Črmošnjice—Podturn. En del bataljona je odšel v gozdove Kočevskega Roga, drugi je ubral smer proti Riglju, Uršnim selam in Rožnemu dolu. Drugi bataljon se je torej razbil na tri dele, štab

pa se je z nekaterimi deli kasneje tudi umaknil proti Kočevskemu Rogu.

Enote 5. bataljona so se počutile že popolnoma varne, ko so naenkrat zapazile okoli Podturna rakete, ki so jih vojaki izstreljevali proti nebu. Vendarle so četni komandirji nekaj zaslutili in so postali pozorni na to dogajanje. Komandir 2. čete je določil patroljo, z nalogo, da odkrije, od kod rakete. Ko se je patrolja neprevidno približala vasi, je zapazila tanke; borci so mislili, da so partizanski. Tedaj je sovražni tankist s strojnico vžgal po njih in s tem pojasnil, čigave čete so v Podturnu. Patrolja se je komaj rešila na varno. Tako je bila komanda druge čete obveščena, da so jim za hrbet prodrli Nemci. Hitro so poslali 1. in 3. četi navdilo, naj se začeta nemudoma umikati proti Riglju. Druga četa je počakala ostale enote, da so prišle k njej. Le 1. čete ni bilo, čeprav so ji večkrat zapored poslali vesti o sovražniku in določili smer za umik. Tako se je zgodilo, da se je tudi 5. bataljon razdelil na tri dele. Druga in tretja četa sta se skupaj umikali proti Riglju, 1. četa pa je zavila v kočevske gozdove, ker se ji je tam zdelo najbolj varno. Isto je storil štab bataljona.

Kaj se je medtem dogajalo na fronti 44. pehotne divizije in katere so bile enote, ki so presenetile najprej 2. potem pa še 5. bataljon? Če pogledamo na ustrezno skico, bomo opazili, da so 26. oktobra krenili vsi polki te divizije v napad. Proti Dolenjskim Toplicam in Podturnu sta bila usmerjena dva polka oz. njihovi deli. To je bil 1. SS tankovski grenadirski polk iz sestave 162. divizije, o katerem smo že govorili, in ki je iz Novega mesta prodril mimo Straže in Soteske na Dvor že 25. oktobra. Z njim se je spopadel pri Straži 1. bataljon Cankarjeve brigade. Drugi je bil 303. grenadirski polk, ki je bil tudi iz sestave 162. pehotne divizije, a je bil vključen v akcijo 44. pehotne divizije. Ta polk je imel izhodiščne položaje od Jugorja do Novega mesta in je 26. oktobra začel na vsej črti prodirati v notranjost osvobojenega ozemlja. Do opoldne je že dosegel linijo, ki je bila na cesti Novo mesto—Uršna sela—Semič, ne da bi se bil spopadel s kako partizansko enoto. Do večera pa je že zasedel cesto Črmošnjice—Podturn, s čimer je bila njegova naloga za ta dan izpolnjena. Levo krilo tega polka je bilo tisto, ki se je med Podturnom in Črmošnjicami spopadlo z 2. bataljonom 12. brigade in prodrlo do Podturna. Ko je 303. grenadirski polk dosegel cesto

Črmošnjice—Soteska, se je 1. SS tankovski grenadirski polk pomaknil bolj proti Žužemberku, kajti njegove naloge okoli Soteske in dalje proti Dvoru je postopoma prevzemal 303. grenadirski polk.

Razen že omenjenih stikov s sovražnikom nobena partizanska enota niti skupina aktivistov ni imela bojov z nemškimi četami. Vzrok je tičal v tem, da je nemški polk prodiral zelo hitro in je pri tem uporabljal tudi vozila, tako da pri čiščenju zemljišča ni ustvarjal strnjene fronte. Prvi bataljon Cankarjeve brigade se je pritisknil ob naselja južno od Novega mesta, jedro 5. bataljona 12. brigade, ki ga bomo sedaj spremljali, pa se je umaknilo najprej na področje Riglja, ki ga nemške čete do popoldne tega dne še niso prečesale, nato je v večernih urah prešel cesto Uršna sela—Dolenjske Toplice in se povzpел na hrib Ljuben. Hrib ponuja zelo ugodne položaje za obrambo. Je zelo gozdnat in slabo obljuden in kar je najvažnejše, z njega je mogoč popoln pregled zemljišča. Na tem hribu skoraj ni mogoče presenetiti tistega, ki se je na njem utrdil.

Pohod 5. bataljona s področja Dolenjskih Toplic na Ljuben je bil povezan z mnogimi težavami. Ena od njih je bila, da komande nikakor niso mogle najti poveljstva bataljona, kajti cesta ob podnožju Kočevskega Roga je bila do večera že tako zasedena, da patrolje ali partizanski oddelki niso mogli čeznjo. S tem je vsakršno upanje na vrnitev štaba bataljona in izgubljene 1. čete v sestavo bataljona splavalo po vodi. Druga težava je bila v tem, kako urediti poveljevanje, da se ne bi še preostali del bataljona pri prvem spopadu razbil. Poveljstva čet so bila zaskrbljena za usodo svojih enot. Zavedala so se, da jih morajo brez prevelikih izgub pripeljati skozi ofenzivo. Da pa bi to dosegla, so morala držati čete pod trdnim vodstvom in sproti zatirati vse težnje posameznikov, da bi se izmuznili in se na svojo roko prebijali skozi ofenzivo ali pa da bi odšli domov. Nekateri so hoteli celo dezertirati in se predati sovražniku. Zato so poveljstva morala skrbeti za strogo tajnost premikov, kar so dosegla na ta način, da so šele tik pred pohodi seznanila borce z izbrano smerjo. Uvesti je bilo torej treba strogo disciplino. Poveljevanje so organizirali tako, da so se med seboj dogovarjali in se potem držali skupnih sklepov. To je bilo nekako kolektivno poveljevanje, ki ni bilo le posebnost 12. brigade, pač pa so ga parti-

zanske enote uporabljale tedaj, kadar so izgubile poveljnika in še ni bilo mogoče določiti novega.

Ko je 5. bataljon 27. oktobra ob 3. uri po polnoči prispel na Ljuben, se je takoj razporedil za obrambo. Na Ljubnu so partizani našli komando mesta Novo mesto. Novomeščani so se razveselili, da so končno v težkem trenutku našli partizansko bojno enoto, na katero se bodo lahko naslonili. Pri 5. bataljonu pa so bili drugačnega mišljenja. Komanda mesta je namreč imela največ neoboroženih partizanov, to pa jo je seveda obremenjevalo in slabilo njeno bojno kakovost. Med pripadniki komande mesta tudi ni bilo prave discipline. Posamezniki so širili panične vesti o moči sovražnika in o razmerah, v katere so zašli. Poveljstva čet 5. bataljona so se bala, da se ne bi demoralizacija iz komande mesta razširila tudi na borce njihovih enot, saj so tudi sama že s težavo zatirala alarmantne vesti o sovražniku in njegovi moči ter obnašanju. Poveljniki so se bali razsula bataljona in so o tem obvestili komando mesta ter ji povedali, da se ne bodo zadrževali na tem terenu, pač pa bodo nemudoma poiskali kako enoto XV. divizije in se ji priključili. To je pomenilo, da s komando mesta niso želeli sodelovati. Komanda mesta je protestirala proti takemu stališču četnih poveljstev. Grozila je, da bo poveljnike, ki so v najtežjih trenutkih pustili slabo oboroženo in neurejeno komando na cedilu, ob prvi priložnosti obtožila. Ko so četna poveljstva ponovno presodila razmere, so prišla do zaključka, da bi bilo res nepravilno prepustiti komando mesta usodi, saj bi zaradi tega lahko nastale nepopravljive posledice: izgube, dezertacije, izdaje in končno bi lahko prišlo do razsula enot. Poveljstva čet so popustila, in sprejela predlog komande Novega mesta za skupno akcijo. Dogovorili so se tudi, da se bodo čimprej premaknili na Gornje, ker so upali, da so tam bolj ugodne razmere.

Poveljstva čet niso posebno zaupala zemljišču, na katerem so se ustavili. Ljuben je sicer ponujal dobro obrambo, toda komunikativno zemljišče je omogočalo hitro koncentracijo motoriziranih ali tankovskih enot, in napadu težkega orožja bi se partizani težko ubranili. Zato so se dogovorili, da bodo v taborišču uvedli režim, ki bo zagotavljal tajnost. Po sodbi poveljstev zbranih enot je bilo to edino, kar so v danem trenutku mogli storiti. Zato nihče ni smel zapustiti taborišča ali se oddaljiti od linij, ki so jih patrolje ali stražarji zavarovali.

vali. Vse partizane, ki so bili oboroženi, so razporedili na položaje okrog in okrog taborišča v obliki krožne obrambe, v sredini pa so se utaborili neoboroženi partizani. Ko so borci to izvedli, je nastalo med njimi nezaupanje, ker ukrepov poveljstva niso dobro razumeli. Ko pa so jim poveljniki pojasnili, čemu taki ukrepi, se je stanje nekoliko izboljšalo.

Z dnem, ko sta se 5. bataljon in komanda Novega mesta utaborila na Ljubnu, je bilo vojaško čiščenje vsega zemljišča med Krko, cesto Novo mesto—Jugorje in cesto Semič—Soteska pravzaprav končano. To so nemške čete mimogrede opravile 26. oktobra. Ker so bile na tem področju zaledne ustanove in enote 303. grenadirskega polka, so neprestani premiki čet dajali videz, kot da je akcija čiščenja še vedno v teku. Poveljstva partizanskih skupin na Ljubnu so na vse strani razpošiljala patrulje, ki so imele nalogo ugotoviti, ali se da priti čez cesto Novo mesto—Uršna sela—Semič. Patrulje, ki so bile prežete s splošno skrbjo za varnost partizanov na Ljubnu, pa niso mogle doumeti bistva sovražnikovih gibanj in so jih imele za bojno akcijo, ki je obetala nadaljnje čiščenje področja, na katerem so se zadrževali partizani. Vendar pa so patrulje prinesle tudi veselo vest, da se namreč na Gorjancih v Gabrju nahaja Gubčeva brigada. To je vzpodbudilo up partizanskih poveljnikov na skorajšnje olajšanje položaja. Trdno so sklenili, da bodo čimprej prešli cesto med Birčno vasjo in Uršnimi seli, se preselili v Radoho, nato pa odšli na Gorjance k brigadi. Ta cilj je bil doslej akcijsko vodilo partizanske skupine na Ljubnu.

Prvega dne, 27. oktobra, je bil na Ljubnu miren dan. Sovražnikove čete se niso spuščale v hribe in so se pomikale le po cestah. Partizani so komaj čakali noči, ki bi jih vsaj za nekaj časa obvarovala skrbi pred napadom. Razen tega že dva dni niso jedli, pa so se to noč hoteli nasititi. Toda čete so bile brez kuharskega pribora, ker je ostal pri bataljonu. Poveljstva so se odločila, da bodo problem prehrane rešili na preprost način. Močni partizanski oddelki so namreč v noči na 28. oktober obkolili vas Podljuben. Pri kmetih so dobili kotle. Ko so jih partizani dobro očistili, so v njih čez noč skuhal krepak obrok. Mesarji so zaklali vola, ga zmetali v kotle, dodali krompir in še kaj in obrok hrane je bil okusno pripravljen. Hrano so nato znosili v taborišče na Ljuben in borci so se takrat do sitega najedli. Vsakdo je dobil kot že-

lezno rezervo še kos mesa, ki ga je smel pojesti le po posebnem predhodnem povelju. Prehranjevalna akcija je v taborišču popravila moralno stanje partizanov, ki so spoznali, da poveljstva skrbijo za borce. Zaupanje v komandirje in ves poveljniški kader se je okrepilo. V partizanske vrste se je vrnila borbenost in čez dan so partizani v ljubenskem taborišču že laže dihali. To je bilo 28. oktobra. Borci so se nekoliko razburili, ko so opoldne opazili, da je prišla iz Straže v vas Prapreče in v Podljuben skupina kakih 100 sovražnih vojakov. Komanda na Ljubnu je sodila, da je bolje pustiti sovražnika pri miru, da bi taborišče še nadalje ostalo tajno.

V noči na 29. oktober so partizani ponovili prehranjevalno akcijo prejšnje noči. To pot so izbrali vas Prapreče in partizansko taborišče je bilo ponovno nahranjeno. Ves dan 29. oktobra je bil mir. Partizanov ni nihče napadal in vse je kazalo, da se bo ofenzivna vihra na tem področju kmalu poglobila. Posebno zahvalo so bili partizani dolžni prebivalstvu vasi, kjer so ponoči kuhali hrano. Domačini sami so jim jo pomagali pripravljati in kar je najpomembnejše, nihče od vaščanov jih ni izdal sovražniku.

Nastopil je 30. oktober. S cest so izginila sovražna vozila in ni bilo težko uganiti, da je ofenzive na tem področju konec. Partizanska poveljstva na Ljubnu so zato sklenila, da bodo zvečer izpeljala načrt o premiku v Radoho. Načrt so v najlepšem redu uresničili v noči na 31. oktober in tako so zjutraj borci že počivali v Radohi, kjer so se združili z delom 2. bataljona. Nato so poveljstva razposlala patrulje za zavarovanje in za povezavo z Gubčevo brigado. Borce pa so ta dan nasitili tako, da so zaklali mladega žrebca. Skuhali so golaž in vsi so se dobro najedli. Razpoloženje se je še posebno izboljšalo, ko so partizani zvedeli, da so patrulje našle stik z Gubčevo brigado, ki je bila v okolici vasi Gabrje. Zvedeli so, da sta na Gorjancih tudi 15. brigada in 1. divizion artilerije XV. divizije. Še ena vest je povzročila burno radost med borci, vest, da je jedro njihove matične enote, torej 12. brigade, v okolici Trške gore. Kmalu je bilo torej pričakovati združitev vseh brigadnih enot. Zvečer 31. oktobra so se borci 5. bataljona poslovili od borcev komande Novega mesta, s katerimi so nekaj dni preživljali razburljive dogodke, in odšli iz Radohe. Naslednjega dne, 1. novembra, so se ustavili v Korški vasi, dne 2. novembra pa so prispeli na cilj v vas Gabrje

na Gorjancih. Povezava z enotami Gubčeve brigade je bila vzpostavljena.

Kakor bi se bile dogovorile, so v Gabrje začele prihajati približno ob istem času tudi ostale razpršene skupine 5. in 2. bataljona. Komandant in politični komisar 5. bataljona sta prišla s svojimi prištavnimi enotami, medtem ko sta njuna namestnika pripeljala 1. četo. Drugi bataljon, ki se je bil med Poljanami in Črmošnjicami razbil na tri dele, se je po sledovih 5. bataljona začel vračati iz Kočevskega Roga in z drugih področij. To je bila tista skupina 2. bataljona, ki je imela podobne težave kot jedro 5. bataljona, saj je bila na istem operacijskem področju kot sovražnik. Vendar bojov z njim ni imela. Drugi deli 2. bataljona, ki so se umaknili proti Kočevskemu Rogu, so se izmikali spopadom s sovražnikom južno od ceste Dolenjske Toplice—Črmošnjice in Semič. To se jim je deloma tudi posrečilo. Vendar pa je te čete vse dni hudo pestila lakota, kajti hrane na tem področju ni bilo mogoče dobiti, s seboj pa je tudi niso imele dovolj. Razume se, da je tako pomanjkanje še bolj negativno vplivalo na borce in da so se čete kljub temu, da niso imele težjih bojov, precej osi-pale. Dne 30. oktobra, ko je bilo bojne vihre v Kočevskem Rogu konec, so se usmerile proti tistemu področju, ki je obetalo najboljšo preskrbo in prehrano, proti Gorjancem.²⁹

Z doživetji jedra 5. bataljona smo se posebno podrobno seznanili iz dveh razlogov. Prvi je bil ta, da je v »Zgodovini 12. brigade,« ki jo je napisal Vid Jerič, prav delovanje jedra tega bataljona tako izvrstno in podrobno obdelano, da smo ga mogli skoraj v celoti uporabiti; drugi razlog pa je bil ta, da so iz gibanja in delovanja jedra tega bataljona razvidne vse težave, ki med veliko ofenzivo lahko zadenejo partizansko enoto. Te težave torej niso bile tipične le za jedro 5. bataljona, ampak tudi za 2. bataljon in ostale enote 12. in drugih brigad. Tu mislimo zlasti na moralen pritisk, ki ga na borce izvaja velika premoč sovražnih čet, ne glede na to, ali se spopadajo z njimi ali ne, nadalje, na vplive slabega vedenja nekaterih posameznikov, paničarjev in kapitulantov, na vplive potencialnih dezertarjev, oportunistov in drugih. Posebne težave pa povzroča še to, da partizanske enote, kar je bilo značilno zlasti za 12. brigado, izgube svoja poveljstva in morajo zato vzeti vajeti v roke mlajši in manj izkušeni poveljniki, ki si pomagajo v takih zares težkih razmerah, kakor vedo in

znajo. V tem pogledu moramo že na tem mestu pohvaliti in posebej poudariti zavest o veliki odgovornosti četnih komand in drugih funkcionarjev ter partijskih delavcev v vojski, ki so pokazali tako veliko politično in moralno moč ter našli toliko sile, da so pripeljali enote 2. in 5. bataljona srečno mimo vseh čeri velike nemške ofenzive in pri tem niso doživeli brodoloma. Kljub temu pa je že sedaj treba pripomniti, da se enote 2. in 5. bataljona niso zbrale na Gabrju v polnem številu. Val dezerterstva in posledice sovražne belogardistične propagande so prizadeli tudi nje.

Pregled razmer po ofenzivi

Četrta faza velike nemške ofenzive se je sicer končala 11. novembra 1943, za enote XV. divizije, ki so bile na področju Dolenjske in Bele krajine ter Žumberka, pa že ob koncu druge faze, okoli 30. oktobra. Le Cankarjeva brigada se je borila do 5. novembra, ko se je končno prebila v zaledje nemških enot.

Najhujše boje sta imeli najstarejši brigadi XV. divizije, Gubčeva in Cankarjeva. Gubčeva je imela pri tem to nezgodo, da je morala sprejeti prve nepričakovane napade enot 162. turkestantske pehotne divizije. Prvi udarec je Gubčevo nekoliko zamajal, vendar se je hitro znašla in se med neprestanimi boji pomikala proti grebenu Gorjancev, odbila vse napade, onemogočila ožjo obkolitev in kot združena enota dočakala konec ofenzivne operacije na Gorjancih. Imela pa je precejšnje izgube. Od 1395 borcev, kolikor jih je bilo v brigadi 21. oktobra 1943 pred začetkom ofenzivne operacije, jih je po ofenzivi ostalo v brigadi še 986 ali 70,4 odstotka. To so bile velike izgube, vendar te številke ne pomenijo le mrtvih in ranjenih, pač pa predvsem dezertarje. Teh je bilo namreč 25,3 odstotka, mrtvih pa le 3,9 odstotka.²¹

Tudi Cankarjeva brigada je imela precejšnje izgube. Od 21. oktobra do 5. novembra 1943 je izgubila 265 borcev in bork ali 27 odstotkov številčne moči. Med temi je bilo tudi 160 dezertarjev, kar je predstavljalo 16,2 odstotka izgub.²²

Kot vidimo gre največji procent izgub na račun dezerterstva, ki je bilo med ofenzivo pomemben činitelj obnašanja v brigadah. Tudi 15. brigada je imela veliko dezertarjev, ver-

jetno več kot Gubčeva. Največ pa jih je imela 14. železničarska in to več kot 50 odstotkov.

Izgube drugih enot XV. divizije smo navedli zato, da nam bo primerjava z izgubami 12. brigade razumljivejša. Dvanajsta je imela med ofenzivo le okoli 8 mrtvih in 20 ranjenih. To je bilo razmeroma malo glede na to, da je imela težje boje od 25. do 29. oktobra. Hujše je bilo z dezertjerji in tistimi, ki so samovoljno zapustili brigado. Koliko jih je bilo? Vsa ohranjena poročila iz tistih časov in spominski zapisi poročajo, da je dezertiralo, oz. zapustilo brigado okoli 400 borcev in bork. Če upoštevamo podatke iz uvodnega poglavja te zgodovine, da je brigada ob ustanovitvi imela okoli 1400 do 1500 borcev in bork, potem nam mora biti to osnova, na temelju katere bomo z analizo našli približno podobo številčne moči Dvanajste po združitvi vseh njenih enot 7. novembra 1943. Vsekakor po brigadni ustanovitvi število borcev in bork v njenih enotah ni ostalo vedno isto. Zelo je nihalo. Brigada je npr. morala poslati precejšnje število partizanov v druge enote, zlasti v divizijske, kjer so nastajale in se krepile artilerijske enote, enote za zvezo itd. Nadalje je treba upoštevati, da sta oktobrska ofenziva XV. divizije v smeri proti Savi in nato nemška protiakcija na področju med Savo in »mejo« povzročili velik osip v brigadi. Sodimo, da je številčno stanje brigade v tem obdobju padlo od 1400 na 1200 do 1300 borcev in bork. Vzrok osipa so bili tudi boji med 20. in 25. oktobrom, ko Dvanajsta še ni bila zajeta v drugo fazo nemške ofenzivne operacije. Tudi te akcije so prispevale k občutnemu padcu številčnega stanja brigade, kar pa ni bilo značilno le za Dvanajsto, pač pa za vse tiste brigade, ki so bile ustanovljene po italijanski kapitulaciji. Torej lahko sklepamo, da je Dvanajsta imela ob začetku druge faze sovražne ofenzivne operacije 25. oktobra okoli 1200 do 1300 borcev in bork. Ko so po ofenzivi okoli 6. in 7. novembra 1943 prešteli vse partizane, so ugotovili, da ima brigada le še okoli 800 ljudi. Splošne izgube med ofenzivo so torej bile 400 do 500 borcev, med njimi pa je bilo le 8 mrtvih in okoli 20 ranjenih. V skladu s temi izgubami so bile tudi izgube v orožju.²³

Naša naloga je spoznati, kolikor je to zaradi pomanjkljivih podatkov sploh mogoče, koliko je bilo od teh izgub pravih dezertjerjev, koliko pa tistih, ki so brigado samovoljno zapustili ter se priključili drugim partizanskim enotam. V času, ki ga

opisujemo, so bili štabi zelo strogi glede zapuščanja partizanskih enot. Kratko in malo so vse take borce proglasili za dezertarje. V resnici pa nagibi, ki so posameznika pripeljali do tega, da je zapustil enoto, niso bili enostavni, ampak zelo raznovrstni in zapleteni, tako da je treba zapuščanje enot ocenjevati z različnih vidikov. Med prave dezertarje, in teh je bilo največ, bi prištevali tiste borce, ki so komaj čakali na priložnost, da bi pobegnili in se priključili sovražniku, torej domobranskim enotam. To so bili ujeti belogardisti, vaški stražarji in tisti belogardistični somišljeniki, ki so jih partizani mobilizirali in vključili v svoje čete, v upanju, da jih bodo prevzgojili in da bodo iz njih napravili dobre borce. Za nekatere partizanske brigade imamo podatke, koliko je bilo takih primerov, za Dvanajsto pa tega ne vemo. Nadalje so bili med borci taki, ki so se ob nemški ofenzivi prestrašili, se demoralizirali in se zato zatekli na domove. Pozneje so se nekateri vrnili v brigado, nekaj se jih je poskrilo po domovih, nekaj so jih Nemci vključili v delovne enote, preostali pa so se priključili domobrancem. Takih primerov v Dvanajsti, tako sodimo, ni bilo veliko. V naslednjo kategorijo tistih, ki so zapustili Dvanajsto, štejemo borce — verjetno pa tudi teh ni bilo veliko — ki so iz lokalpatriotskih razlogov izkoristili popuščanje discipline v brigadi in odšli na Štajersko, kjer so se po večini priključili štajerskim partizanskim enotam. Nekateri od njih so na poti na Štajersko padli, nekaj so jih Nemci ujeli, drugi pa so se poskrili doma in so se kasneje javili v partizanske čete. Po naši oceni je bilo takih partizanov okoli 150. Kot poseben primer moramo omeniti akcijo, ki sta jo izvedla komandant in politični komisar 3. bataljona Dvanajste.²⁴

Ko se je končala velika nemška ofenzivna operacija na Slovenskem, so bili štabi glede dezertacij in zapuščanja partizanskih enot mnenja, da je bilo to po eni strani vendarle koristno, saj so se partizanske enote s tem očistile nezaželenih in sovražnih belogardističnih elementov. Vse pismene in ustne izjave poveljnikov iz tega obdobja izzvenijo v takem tonu. Res je bilo, da so se partizanske enote med ofenzivo očistile najslabših — belogardističnih elementov, ki so pomenili veliko nadlogo v brigadah in veliko nevarnost za politično in moralno moč partizanskih enot. Vseeno pa je izguba vsakega borca negativno vplivala na številčno moč partizanskih enot,

saj je bilo za mobilizacijo v Ljubljanski pokrajini v prihodnje bolj malo možnosti. Nadalje je treba upoštevati, da je bil vsak borec dragocen tudi s političnega stališča. Ni bilo vseeno ali smo s političnimi razlogi skušali prepričati borca, da je ostal v partizanih, ali pa smo dopustili, da naši politični razlogi niso imeli vpliva nanj in da je zato odšel iz narodnoosvobodilne vojske. Vsak dezertter je bil potemtakem čista izguba za osvobodilno gibanje, saj je postal rezerva za belogardistično mobilizacijo, ki ga je prej ali slej tudi zajela. Tako so postali mnogi borci vir za krepitev oborožene moči kontrarevolucije.

Ko analiziramo slabosti brigade v ofenzivi, pa ne moremo preko dejstva, da so se nekateri bataljonski poveljniki slabo obnašali. Od petih bataljonskih poveljstev, pri čemer mislimo na komandanta in političnega komisarja, so se kar tri slabo izkazala. Dve bataljonski poveljstvi sta, kot smo že omenili, med ofenzivo zapustili svojo enoto in se nista zadosti potrudili, da bi se tesno povezali z borci enote in se skupaj z njimi pretolkli skozi nemško ofenzivno operacijo; eno poveljstvo pa je, kot nam je znano, organiziralo pobeg iz brigade in prehod na Štajersko.

Doslej smo govorili le o slabih straneh brigade. Vendar je treba spregovoriti tudi o tem, da je bilo v brigadi mnogo junastev, da so se mnogi poveljniki odlično znašli in pokazali izreden smisel odgovornosti ne samo za svojo enoto, ampak tudi za sosednjo, če je zašla v škripce. Omeniti je treba izredno spretnost, ki so jo celotna brigada, kot tudi njeni deli, izkazali pri manevriranju.

Vsekakor je potrebno omeniti tudi delovanje političnih funkcionarjev v brigadi, kajti tudi oni so bili odgovorni za uspehe ali neuspehe brigade v dobi, ki jo opisujemo. V prvi vrsti je treba poudariti, da politični komisarji niso mogli v tako kratkem času, ki so ga imeli na voljo, politično zajeti vseh borcev in bork v brigadi, zlasti pa še prispevati dobršen del svojih prizadevanj prevzgoji politično nezanesljivih mobilizancev in belogardistov. Pravzaprav je imela brigada le malo časa (18 dni) za intenzivno politično delo, tj. od njene ustanovitve do začetka ofenzive proti Savi 11. oktobra, kar je bilo znatno prekratko časovno razdobje. Brigada je kmalu krenila v ofenzivno akcijo in se borila vse do konca nemške ofenzivne operacije. Čeprav je bilo v njej veliko politično razgledanih ljudi, ki so prišli iz Ljubljane ali pa iz drugih večjih

krajev, kjer so si z ilegalnim delom že nabrali dragocene izkušnje v boju proti okupatorju, politični delavci in partijska organizacija niso mogli zajeti tako številne brigade in jo v kratkih 20 dnevih politično preoblikovati. Zato se je v Dvanajsti zgodilo, podobno kot v drugih mlajših brigadah, ustanovljenih po italijanski kapitulaciji, da je v brigadi ostalo po nemški ofenzivi toliko politično neosveščenih ljudi, kolikor so to dovoljevale okoliščine. Lahko trdimo, da je vojna praksa pokazala, da so sovražne ofenzive zmanjšale številčno moč brigad vedno in vselej na tisto stopnjo, ki jo je narekoval odnos med moralnopolitično in vojaško silo brigade ter protipritiskom in izkazano bojno premočjo sovražnikovih čet. Pokazalo se je še neko dejstvo: dejstvo, da je doba enega ali dveh mesecev prekratka, da bi zmogli utrditi in doseči tako bojno in politično enotnost brigad, da bi bile sposobne kljubovati sovražnikovi premoči v izrednih razmerah. Med našo narodno-osvobodilno vojno so bili potrebni vsaj trije meseci intenzivnega političnega in vojaškega dela v relativno mirnih razmerah, da bi se dosegla zadovoljiva bojna moč in bojna odpornost brigade. Dvanajsta brigada pa je bila ob koncu svoje bojne poti v nemški ofenzivi stara komaj dva meseca. V tem tičč objektivni razlogi za delen neuspeh brigade v nemški ofenzivi.

Zanimivo je še pogledati, kako je na stanje in na borbo Dvanajste gledalo poveljstvo XV. divizije. V ta namen objavljamo oceno stanja, ki jo je štab divizije 7. novembra med poročilom o operacijah te divizije poslal glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Poročilo je zanimivo, ocena pa nekoliko pretirana in taka, da ni upoštevala vseh pogojev rasti brigade in objektivnih možnosti za poveljevanje. Poročilo pravi, da je stanje 12. brigade zelo slabo, saj je skoraj prepolovljena. Skoraj vsi Štajerci so organizirano dezertirali z orožjem in opremo vred. Organizacijo pobega pa so izvedli nekateri štabi bataljonov. Poleg teh je iz brigade dezertiralo ali pa odšlo na domove okoli 400 novomobiliziranih borcev, vendar pa so se kmalu vrnili v partizane. Štab brigade, zlasti pa politično vodstvo, nista ničesar storila, da bi se število dezerterjev zmanjšalo.²⁵

Z dnem, ko je jedro Dvanajste prispelo na področje Trebelnega, in ko sta 2. in 5. bataljon začela pohod proti Gornjem, se nemška ofenzivna operacija seveda še ni končala.

Nemci so jo nadaljevali in prodirali proti zahodu. Šele 11. novembra so jo končali na področju Krma, Mokrca in Notranske. Operacija je zelo prizadela partizanske enote. Številčna moč brigad se je zmanjšala, mnogo je bilo dezertiranja in taktično slabo zamišljenih manevrov. Partizanska obramba v tej ofenzivi ni dosegla uspehov, kakršne so pričakovali in kakršne so navajala poročila štabov. Glavna slabost je bila v tem, da štabi niso pravočasno doumeli temeljne zamisli nemških poveljstev za ofenzivno operacijo in zato niso znali ukrepati tako, da bi se izognili najtežjim udarcem. Mnoge partizanske enote so dopustile, da so jih nemške divizije potiskale na takšna področja, na katerih je sovražnik pripravil obkoljevalne akcije, ki so mu zato tudi večkrat uspevale. Slabost partizanskih enot je bila tudi v tem, da je bila medsebojna povezava kmalu pretrgana in da so se posamezne partizanske enote morale boriti na svojo roko. Najslabše pa je bilo to, da zaradi pomanjkanja zvez štabi niso mogli dobiti potrebnih podatkov, da bi pravilno presodili razmere na bojiščih in temu primerno ukrepali. Pri tem pa moremo ugotoviti, da so enote XV. divizije, ki so bile deležne prvega udarca sovražne ofenzive, izredno pravilno ukrepale in da so vse prej ali slej našle pot za izvedbo takšnega premika, ki jim je omogočil, da so se izmotale iz sovražnega akcijskega področja in si ustvarile pogoje za nadaljevanje samostojne akcije. Petnajsta divizija je bila tako že v začetku novembra naréd, da sicer oslABLJENO močjo začne protiakcijo.²⁶

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 20. OKTOBRA DO 2. NOVEMBRA 1943

20. 10. 43. Obstreljevanje med 2. in 5. bataljonom 12. brigade ter nemškimi četami čez Kolpo pri Vinici.

21. 10. 43. Začetek 4. ofenzivne operacije velike nemške ofenzive. Drugi in 5. bataljon zapustita viniško bojišče. Prvi in 4. bataljon se premestita k vasi Vrh nad Smarjeto.

22. 10. 43. Peti bataljon se postavi na položaje pri Tanči gori, 2. pa pri Mavrlenu.

23. 10. 43. Del vermanšaftskega bataljona vdre v Mokronog.

24. 10. 43. Ponoven vdor dela vermanšaftskega bataljona v Mokronog. Drugi in 5. bataljon se umakneta v Kočevski Rog.

25. 10. 43. Prvi in 4. bataljon ponoči brezuspešno napadeta so-
vražnika na Trški gori in v Mačkovcu. Zvečer prispeta 2. in 5. bata-
ljon v Podturn pri Dolenjskih Toplicah.

26. 10. 43. Začela se je 2. faza 4. ofenzivne operacije. Četrti ba-
taljon 12. brigade se umakne na Novo goro, 5. pa na Ljuben.

27. do 29. 10. 43. boji 1., 3. in 4. bataljona.

30. 10. do 2. 11. 43. premik 5. bataljona na Gorjance.*

OPOMBE

¹ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 375—395, 438—463. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 389—395. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 440—448.

² Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 449.

³ Radko Polič, »Belokranjski odred«, str. 469.

⁴ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 50, v arh. 12. brigade.

⁵ Radko Polič, »Belokranjski odred«, str. 469. Vid Jerič, »Zgo-
dovina 12. brigade«, str. 50, 51, v arh. 12. brigade.

⁶ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 51, v arh. 12. brigade.

⁷ Tudi tam, str. 51 in Ljudmila Saje-Kresetova (Maruša), ustni
vir.

⁸ Radko Polič, »Belokranjski odred«, str. 469, 470.

⁹ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 51, v arh. 12. brigade.

¹⁰ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 473—474.

¹¹ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 52, v arh. 12. brigade.

¹² Tudi tam.

¹³ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 470.

¹⁴ Odredba štaba XV. divizije z dne 25. oktobra 1943, v arh.
IZDG. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 30.

¹⁵ O akcijah enot XV. divizije na področju Mokronoga, Trebel-
nega in Trške gore od 21.—26. oktobra 1943, glej Ferenc, »Kapitu-
lacija«, str. 477—479, 491, 502—506. Vid Jerič, »Zgodovina 12. bri-
gade«, 37—41, v arh. 12. brigade. Zbornik VI-8-27, 28, 34, 36, 38, 98,
129, 130, 175, 178, 179, 188. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 29—33.

¹⁶ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 506. Jože Peskar, »Dolenjski od-
red«, str. 33, 34.

¹⁷ Tudi tam.

is Ferenc, »Kapitulacija« str. 506.

¹⁹ O premikih in bojih 12. brigade od 26. do 30. oktobra 1943,
glej Ferenc, »Kapitulacija«, str. 505—509. Zbornik VI-8-48, 52, 77,
88, 89, 129, 130. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 415. Vid Jerič,
»Zgodovina 12. brigade«, str. 41—49. Pripombe članov odbora 12.
brigade, zapisnik je v arh. odbora.

²⁹ Ferenc, »Kapitulacija«, str. 495, 496. Vid Jerič, »Zgodovina
12. brigade«, str. 53—60, v arh. 12. brigade. Pripombe članov odbo-
ra 12. brigade, zapisnik je v arh. odbora.

* Akcije tega obdobja so podrobno opisane v tekstu, kjer je na-
vedena ustrezna dokumentacija.

²¹ Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 425.

²² Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 370.

²³ Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-8-77. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 61, 62, v arh. 12. brigade. Jože Peskar, »Dolenjski odred« str. 36. Ferenc, »Kapitulacija«, str. 509.

²⁴ Ustne izjave Radomira Božoviča-Raca, Ljudmile Saje-Kresetove (Maruše) dn Jožeta Butare.

²⁵ Poročilo štaba XV. divizije ,z dne 7. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-8-77.

²⁶ Podatki o drugi fazi nemške ofenzivne operacije v Ljubljanski pokrajini so vzeti iz: Mikuž, »Pregled NOB«, str. 109, 125, 126, 127. Ferenc, »Kapitulacija«, str. 550—553. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 407—409 in 426, 427, 431. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 378, 383. Žarko Zavrl, »Dnevnik mojega življenja v partizanih«, v arh. avtorja dnevnika.

UDELEŽBA PRI NAPADU NA NOVO MESTO

(Od 3. do 16. novembra 1943)

V začetku novembra 1943 je bilo stanje na Dolenjskem v okolišu Novega mesta, v Beli krajini in na Kočevskem zelo zanimivo. Medtem ko je nemška ofenziva divjala z nezmanjšano silo, je v njenem zaledju nastajalo osvobojeno ozemlje in enote XV. divizije so iz dneva v dan krepile svoje napade na nemške transporte in sovražne čete. Petnajsta divizija je imela na področju od Čateža pri Litiji do hrvaške meje v Beli krajini zbrane vse svoje brigade in artilerijo. Le 14. železničarske brigade, ki je imela med ofenzivo velik osip borcev, ni mogla več šteti med svoje taktične enote in jo je kmalu razpustila. Jasno je, da so partizanska poveljstva razumela ugoden položaj in so si na vso moč prizadevala, da bi XV. divizija na svojem operativnem območju, kjer so še ostale oslABLJENE sovražne čete, okrepila akcije. To je bilo v skladu z običnimi pravili partizanskega vojskovanja, namreč, da je treba v sovražnikovem zaledju nemudoma preiti v ofenzivo, kakor hitro je krizna situacija obvladana. Petnajsta divizija je na zahtevo štaba VII. korpusa in glavnega štaba Slovenije vzela na muho sovražnikovo postojanko v Novem mestu, ki je bila še slabo utrjena in pa nekatere manjše postojanke Nemcev in slovenskih domobrancev v Beli krajini. Ne glede na nujnost, da bi po težkih defenzivnih bojih uredila svoje brigade, je XV. divizija hitela s pripravami za nameravano akcijo. Tudi 12. brigada v sestavi XV. divizije bi po načrtih morala sodelovati, vendar pa je štab XV. divizije upošteval vse težave te brigade, ki so bile posledica težkih izkušenj med veliko nem-

ško ofenzivo. Zato je najprej ukrepal v tem smislu, da bi se brigada čimprej usposobila za sodelovanje v divizijskih operacijah.

Ukrepi za okrepitev bojne moči Dvanajste

Poleg štaba divizije je seveda tudi sam štab brigade po-hitel, da bi odstranil posledice velike nemške ofenzive in da bi vmil brigadi nekdanjo bojno moč ter borbenost. V prvi vrsti je bilo treba poskrbeti za dva bataljona, ki sta bila iz brigade odsotna že od 13. oktobra in ju spet čimprej vključiti v brigadno sestavo. V ta namen je komandant brigade odpotoval na Gorjance v okoliš Gabrja, kjer je obiskal 2. in 5. bataljon svoje brigade. Z bataljonoma se je sestal 3. ali 4. novembra 1943. Bataljonskima poveljstvom je izrazil zaskrbljenost brigadnega štaba glede njune usode med nemško ofenzivno akcijo. Brigadni štab je namreč dobil nepreverjena poročila o tem, da sta bila bataljona popolnoma razbita in uničena, Komandant je izrazil veselje nad tem, da je našel oba bataljona zbrana in da je nastopila priložnost, ko ju bo mogel povesti čez Krko v sestavo brigade. Povedal je tudi, da je njegova naloga prepričati se o stvarnem stanju bataljonov in razmer v njih. Štaba bataljonov sta komandantu Radimirju Božoviču-Racu poročala o dogodkih med ofenzivo. Komunisti 5. bataljona so zahtevali sestanek partijske organizacije, ki naj bi mu prisostvoval komandant brigade, na katerem bi govorili in ukrepali o obnašanju nekaterih poveljstev v tem bataljonu. Komandant brigade je zahtevo komunistov sprejel, nakar so sklicali sestanek partijske organizacije, ki ji je poleg komandanta brigade prisostvoval tudi namestnik komandanta XV. divizije Alojz Kolman-Marok. Najprej sta poročala komandant in politični komisar bataljona. Toda z njunimi poročili komunisti niso soglašali in so jih ostro kritizirali. Pri tem so bili zlasti odločni komunisti iz 2. in 3. čete ter komunisti iz spremne čete tega bataljona. Komandant brigade in namestnik komandanta divizije sta soglašala s stališči komunistov in sta negativno ocenila poveljstvo enot 5. bataljona. Na odločno zahtevo komunistov je bil komandant bataljona razrešen svoje dolžnosti v bataljonu, na njegovo mesto pa so imenovali novega komandanta Toneta Kamina.

Tudi komunisti 1. čete 5. bataljona so imeli mnogo kritičnih pripomb o obnašanju svojega komandirja med ofenzivno operacijo. Zahtevali so, da se izbere novega. Zaradi komandirjevega nezadostnega občutka odgovornosti za enoto je imela četa večje izgube. Sam komandir je prišel na zborna mesto le s peščico borcev, medtem ko so komandirji vodov sami pripeljali ostali del čete. Tudi zahteva komunistov 1. čete je bila sprejeta in komandant brigade je imenoval novega komandirja. S tem je bil sestanek komunistov 5. bataljona končan in eden od ukrepov za okrepitev bojne moči v bataljonu je bil izveden, kar je ugodno odmevalo med borci.¹

Ko je komandant brigade obiskal tudi 2. bataljon in pregledal razmere v njem, je 7. novembra popeljal oba bataljona čez Krko na področje Trebelnega v sestavo brigade.

Ker se je število borcev v brigadi zelo zmanjšalo, je bilo očitno, da je razvrstitev brigade v pet bataljonov preširoka. Zato so 7. novembra 43 ukinili 3. bataljon. Preostale borce tega bataljona so porazdelili v druge brigadne enote, kakor je pač kazala potreba po kadrih in borcih. Četrty bataljon so nato preimenovali v tretji bataljon, peti pa je postal četrti. Brigada je torej odslej imela le štiri bataljone. Omeniti je treba, da se je novi 3. bataljon zelo okrepil. Še nadalje sta mu poveljevala komandant Jože Logar-Slovan in politični komisar Dušan Rebolj-Bor. Iz prejšnjega 3. bataljona pa sta se vključila v novega, kot namestnik komandanta — Anton Stojan in kot namestnik političnega komisarja — Ančka Hafner. Štab si je zelo prizadeval, da bi z mobilizacijo okrepil število borcev. In res se je bataljonu posrečilo, da je pobral dokaj fantov, ki so se bili med nemško ofenzivno operacijo zatekli na domove. Bataljon je 21. novembra 43 štel že kakih 200 borcev in bork in je bil najmočnejši v brigadi.²

Tudi štab XV. divizije se je zelo zanimal za razmere v 12. brigadi. Kot vemo, štab divizije ves čas med nemško ofenzivno operacijo ni imel povezave s to brigado. Obiskal jo je šele 7. novembra 43 v Ornuški vasi. Tedaj je bila brigada že v celoti zbrana in nekateri ukrepi štaba brigade so bili že uveljavljeni. Na konferenci s štabom brigade se je štab divizije seznanil z razmerami v brigadi in z obnašanjem članov štaba med nemško ofenzivo. Štab divizije je sodil, da se poveljstvo brigade med ofenzivo ni znašlo in da ni bilo dovolj budno glede de-

zertacij in svojevoljnih odhodov celih skupin iz brigade. Političnemu kadru v brigadi je očital, da se ni zadosti pobrigal za politično izgradnjo borcev in bork in da je tudi to bil eden od vzrokov za izgube brigade med ofenzivo. Štab divizije je kaznoval ves štab brigade s strogim ukorom in je v pismenem povelju vsem štabom brigad pojasnil, da je takoj po vdoru Nemcev v Novo mesto, 21. oktobra, ukazal štabu brigade, naj zamenja komandanta in političnega komisarja 3. bataljona in ju postavi pred vojaško sodišče zaradi slabega obnašanja med akcijami. To velja posebno za komandanta bataljona, ki je širil panične in neresnične vesti, ko je trdil, da je videl Nemce na Trebelnem, kar je povzročilo umik partizanskih enot izpred Trške gore. Štab brigade pa tega povelja ni izpolnil. Namesto da bi bil nemudoma postavil oba poveljnika pred sodišče, je dopustil, da sta se neovirano gibala po bataljonu in končno brigado samovoljno zapustila. Nezadostna budnost in neodločnost štaba sta povzročala nadaljnje dezertacije. Štab se je ves čas ofenzive pasivno obnašal in ni izpolnil ukazov glede organizacije zasilne bolnišnice, ni pošiljal poročil in ni kontroliral izdanih povelj.*⁸ Omeniti je treba, da je štab XV. divizije 26. novembra 43 imenoval tudi novega političnega komisarja brigade Lojzeta Colariča in razrešil dotedanjega političnega komisarja ter namestnika komisarja njunih dolžnosti zaradi nepravilnih odnosov do političnih delavcev na terenu.⁴

Dezerterstvu, samovoljnemu zapuščanju in vključevanju v druge enote so v brigadi ves čas posvečali veliko pozornosti. Ne moremo trditi, da se je s tem vprašanjem spoprijel štab brigade šele po nemški ofenzivi. Tako so že 24. oktobra obsojili na smrt in ustrelili dva dezerterja, ki sta nameravala oditi k domobrancem. Zanimivo je, da sta bila ustreljena prav pred razvrščenim 3. bataljonom. Propagandni odsek 12. bri-

* Pismeno naredbo o kaznovanju štaba brigade je štab divizije napisal šele 24. novembra 43, torej teden dni po končanem napadu na Novo mesto, vendar so bili v naredbi navedeni razlogi tudi predmet razprave v brigadnem štabu, 7. novembra 43 v Ornuški vasi.

Vsi razlogi za kaznovanje štaba brigade, ki so bili navedeni v divizijski dokumentaciji, niso bili povsem pravilni. Tako npr. štab 12. brigade, kakor se spominja tedanja namestnica političnega komisarja brigade, ni bil zadolžen za organizacijo zasilne bolnišnice v Jagodniku.

gade je to kazni objavil v posebni informaciji, v kateri med drugim pravi, da sta bila ustreljena kot izdajalca in dezerterja, »kar pomeni danes, bolj kakor kdajkoli prej, psovko, pred katero se mora zgroziti vsak pošten Slovenec«. ⁵ Tudi po ofenzivi so si prizadevali, da bi zavrli samovoljno odhajanje iz brigade, kar pa se jim ni povsem posrečilo.

Dezerterstvo, samovoljno zapuščanje partizanskih enot in samovoljno prestopanje v druge enote seveda niso delali preglavic le 12. brigadi. Vse partizanske enote so bile več ali manj deležne tega negativnega pojava in so se morale dobro spoprijeti z njim. Štab VII. korpusa je bil z rezultati ostrih ukrepov zelo zadovoljen, saj je v poročilu glavnemu štabu Slovenije z dne 9. novembra ugotovil, da je dezerterstvo v enotah XV. divizije, ki so bile na desnem bregu Krke, popolnoma izginilo. ⁶ Tudi komandant VII. korpusa je 11. novembra v poročilu glavnemu štabu Slovenije potrdil, da dezerterstva ni več. ⁷ Te izjave, ki seveda ne odražajo realnega stanja pri enotah, vendarle kažejo, da so si partizanska poveljstva prav v času, ko se je na zahodu Ljubljanske pokrajine končavala velika nemška ofenzivna operacija, oddahnila pred veliko nevarnostjo osipanja v enotah. Da je bilo zapuščanje enot res zelo neprijetna stvar za narodnoosvobodilno vojsko Slovenije, izpričuje dejstvo, da je iz 3. bataljona 12. brigade odšlo na Štajersko tudi 29 partijcev in 12 skojevcev, kar navaja poročilo XV. divizije o razmerah v partiji. ⁸ Sodimo, da naj ostrejši ukrepi proti dezerterstvu niso bili najboljše orožje, da bi se ohranila borbena skupnost enot. Brigada je takšne ukrepe uporabila zelo poredko in to le tedaj, kadar je šlo za take ljudi, ki sio poleg dezertiranja, z nagovarjanjem poskušali porušiti moralno-politično trdnost enote, ki so ji pripadali. Še vedno sta bili politično delo, zlasti pa zgledno obnašanje poveljujočih partizanov, najučinkovitejši sredstva za visoko moralo v enotah.

Dvanajsta brigada je imela skoraj 10 dni časa, da je uredila svoje vrste, izvedla reorganizacijo bataljonov, zamenjala neprimerne poveljnike in politične komisarje ter organizirala politične sestanke po enotah. Štabu brigade in poveljstvom bataljonov je uspelo v tem kratkem času ponovno urediti bojne vrste. Politično sovražnih elementov v četah ni bilo več, popolnoma je prevladal vpliv osvobodilni fronti predanih borcev ter bork in partijska organizacija si je opomogla. Na žalost

brigada še ni imela urejene administracije, ki bi nam prikazala tedanje razmere v brigadi tudi s številkami in drugimi podatki. Sodimo pa lahko, da so se razmere v brigadi do začetka napada na novomeško sovražno posadko korenito spremenile in da je bila brigada sposobna postaviti na fronto za boj dovolj pripravljenote, da bi izpolnile naloge, ki so bile v tej akciji brigadi poverjene.

Preden se je začela akcija, ki jo je XV. divizija uperila proti novomeški posadki, so 12. brigado premestili s področja Štatenberga in Trebelnega na področje Ajdovca, kjer se je gibal med Mačkovcem pri Dvoru in Prečno in kjer je razvijala politično delo in rušila komunikacije. Glede na priprave za napad na Novo mesto je bila ta premestitev brigade na področje Ajdovca popolnoma nepotrebna. To se je zgodilo zato, ker med štabom XV. divizije in štabom VII. korpusa ni bilo dobre povezave. Štaba nista imela enotnih idej in zamisli. Štab XV. divizije je motila raztresenost njegovih enot na obširnem področju Dolenjske in Bele krajine, štab VII. korpusa pa je celo pred napadom na Novo mesto zahteval, naj bi se Gubčeva brigada premestila na področje Sel pri Šumberku, kjer naj bi izvajala samostojne akcije. Dvanajsta brigada seveda ni ostala dolgo na področju med Mačkovcem pri Dvoru in Prečno, saj se je morala že do 10. novembra vrniti na področje Trebelnega in zasedi položaje ob cesti Škocjan—Šmarjeta—Novo mesto.⁹

Sodelovanje pri napadu na Novo mesto

Za nemškega okupatorja in za sovražno posadko Novega mesta je bilo gotovo neugodno, ko se je po drugi fazi 4. ofenzivne operacije velike nemške ofenzive pred mestom pojavilo veliko število partizanov. Z Gorjancev se je proti dolenjski prestolnici pomikala Gubčeva brigada, na gorjanskih prelazih in v Beli krajini ter Zumberku so bile 15. brigada in nekoliko hrvaških enot, severno od Novega mesta pa so bili 12. brigada, 4. bataljon Gubčeve in II. divizion artilerije XV. divizije — kot pehotna enota. Ni bilo dvoma, da bodo partizani napadli Novo mesto, kakor hitro bodo izvedli vse potrebne priprave. Poleg tega pa se je na Čatežu pojavila še Cankarjeva brigada. To so bile sile, ki so bile sposobne spraviti novomeško posadko v škipce. Sovražnik je bil zaradi tega presenečen, saj je bil

prepričan, da je ofenzivna operacija opravila s partizani na Dolenjskem in v Beli krajini.

Zamisel za napad na Novo mesto se je pri partizanskih štabih porodila že tedaj, ko so Nemci 21. oktobra vdrl v Novo mesto. Štab korpusa in XV. divizije sta neprestano priganjala partizanske enote, naj vendar preženejo iz Novega mesta maloštevilno sovražno posadko. Toda nastopila je druga faza ofenzivne operacije in štabi so se zavedali, da se je treba upreti najprej njej in da bo šele potem mogoče ukreniti kaj glede napada na Novo mesto samo.

Težave pri organizaciji nameravane akcije pa niso bile le pri partizanskih enotah, ki so se trudile, da bi čimprej pri sebi odpravile posledice nemške ofenzive, ampak tudi pri štabu XV. divizije in štabu VII. korpusa. Njune medsebojne povezave so bile slabe, slabe pa so bile tudi zveze med štabom XV. divizije in njegovimi brigadami ter artilerijo. Velika prepreka je bila Krka od Novega mesta navzdol, ki so jo nadzorovale sovražne čete iz Novega mesta in Kostanjevice ter čete, ki so iz Krškega oskrbovale novomeško posadko. Štab XV. divizije se je že pred začetkom druge etape ofenzive razdelil v dva dela. Medtem pa, ko je bil namestnik komandanta pri enotah na desnem bregu Krke, torej pri Gubčevi in 15. brigadi ter pri I. divizionu artilerije XV. divizije, sta bila komandant in komisar divizije pri enotah na levem bregu Krke, torej pri Cankarjevi in 12. brigadi, pri II. divizionu artilerije XV. divizije in pri 4. bataljonu Gubčeve brigade. Oba sta med drugo etapo ofenzive prehodila precej ozemlja, preden sta se vrnila na področje Trebelnega in začela povezovati enote, ki so se tam zbirale.

Priprave za akcijo proti novomeški posadki so se zavlekle iz že omenjenih razlogov in pa zaradi tega, ker je sovražnik v Metliki in Črnomlju naselil manjši posadki, ki sta bili seveda trn v peti osvobodilnemu gibanju. Najprej je bilo torej treba uničiti njiju. Komandant VII. korpusa ju je nameraval uničiti z enotami, ki so bile pri roki tikoli Gorjancev in v Beli krajini sami. Akcijo naj bi izvedli v noči na 10. november, toda posadki Črnomlja in Metlike sta že 9. novembra panično pobegnili in tako je bila Bela krajina zopet popolnoma svobodna. Sedaj so bile partizanske enote na desnem bregu Krke proste in tako so bili dani vsi pogoji, da se izvede pglavitna akcija proti novomeški posadki. Stanje pa je bilo ugodno tudi zato,

ker daleč okoli Novega mesta ni bilo stalnih sovražnih postojank. Sovražne čete v Trebnjem so bile sicer v neprestanem gibanju, toda niso pokazale volje, da bi ustanovile postojanko. Trebnje je bilo le prehodna postaja za premike nemških čet, ki so opravile četrto fazo velike nemške ofenzive, na nova področja. Močnejša postojanka je ostala le v Kočevju. Tudi v Grosupljem so bile le prehodne sovražne enote. Novo mesto in Kočevje sta postajali torej veliki, globoko v osvobojeno ozemlje Ljubljanske pokrajine zariti postojanki.

Partizanski štabi niso bili dobro obveščeni o moči in sestavi novomeške posadke. V mestu sta bila okrepljeni 1. bataljon 19. SS policijskega polka in 3. bataljon slovenskih domobrancev pod poveljstvom Vuka Rupnika. Nemški policijski bataljon je bil dobre bojne kakovosti, česar pa ne bi mogli trditi ta domobranci. Za manevrski boj so bili skoraj nesposobni, Dač pa so se bolje borili v utrdbah. Domobranski bataljon je bil sestavljen iz petih čet in iz komandne čete, kar je bilo okoli 500 do 400 mož. Povedati moramo, da je organizacija domobranske vojske še vedno šepala, čeprav so jo tedaj Nemci izlatno podpirali. Domobranci so dali kadre, orožje in opremo. General Rösener je že 6. novembra 1943 iz svojega operativnega štaba odredil 8 oficirjev in 50 podoficirjev, ki naj bi forrirali in izurili domobranske čete. Domobranci s pomočjo lemskih inštruktorjev do 10. novembra 43 niso mogli kaj prila izboljšati borbene pripravljenosti svojih čet in jim zato ni »reostalo nič drugega, kot da se v utrdbah krčevito branijo >red partizani. Nemci in domobranci so morali zaradi svoje elativno majhne moči hiteti z utrjevalnimi deli v mestu, da >i nekoliko zamašili vrzeli v svoji lastni obrambni sposobnosti, ded partizani in sovražno posadko se je tedaj razvila tekma. >artizani so hiteli, da bi čimprej napadli, sovražnik pa je hitel, la bi čimprej zgradil utrdbе, v katerih bi se branil. Pri tej tekni je imel sovražnik srečo. Partizani so bili prisiljeni iz dneva dan odlagati napad, sovražnik pa je s pomočjo inženircev in lobiliziranega civilnega prebivalstva mesto vedno bolj utr- eval.

Štab VII. korpusa je neprestano priganjal XV. divizijo, naj endarle že začne predvideni napad. Štab divizije pa se je pravičeval, češ da je bilo osvobajanje Novega mesta postavieno zelo nepravilno, »vsaj kar se tiče roka in insistiranja,

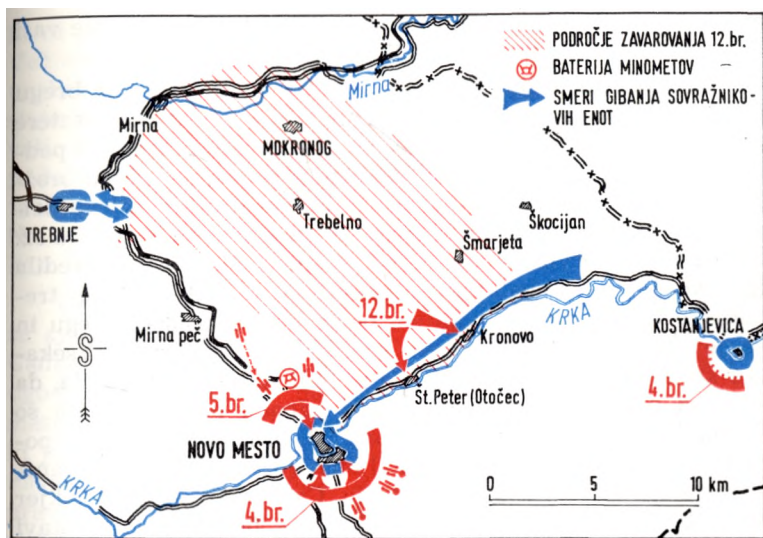
da se napade takoj in za vsako ceno . . .«¹⁰ Zahteval je odložitev napada za nekoliko dni, da bi za boj pripravil zlasti Cankarjevo brigado, ki je po težkih bojnih naporih komaj prispela v rajon Čateža pri Litiji in artilerijo, ki je imela zakonspirirane topove. Veliko oviro so predstavljale tudi razdrte ceste in poti, ki jih je bilo najprej treba usposobiti za prevoz topništva. Končno sta se štaba sporazumela, da se bo napad začel v noči na 13. november. Vendar tedaj enot na levem bregu Krke, torej Cankarjeve in 12. brigade, 4. bataljona Gubčeve ter II. divizion artilerije XV. divizije — kot pehotne enote, še ne bo moglo podpreti topništvo. Veliko akcijo je pri napadu na Novo mesto vodil štab XV. divizije. Poleg enot na levem bregu Krke, ki smo jih že omenili, je imel na voljo še Gubčevo in 15. brigado ter I. divizion artilerije. Te enote so bile na, desnem bregu Krke. Glede na tako razporeditev je bilo lahko zaključiti, da divizija pred akcijo ne bo izvedla nobene preureditve in da bosta napadli dve skupini, vsaka v svoji smeri. Čeprav v zamisli štaba XV. divizije za akcijo ni bila izražena poglobljena smer, je VII. korpus vendarle dajal prednost napadu z levega brega Krke, kjer je poglobljena naloga bila poverjena sijajni Cankarjevi brigadi. Vendar pa oba štaba nista mogla ničesar ukreniti za to, da bi brigada glede na pomembnost smeri, kjer naj bi napadla, dobila tudi oporo v artileriji, ki je do 12. novembra še niso mogli postaviti na njene položaje. Bolje je bilo glede podpore artilerije na desnem bregu Krke pri Gubčevi brigadi, ki je bila nosilec glavnega napada s svoje strani. Petnajsti brigadi so naložili nalogo, naj zavaruje kočevsko smer. Glede na krizno stanje v njej so 12. brigadi sprva oddredili pomožno nalogo. Postavili so jo v rezervo, vendar so ji naložili toliko nalog, da se je zaposlila v polnem številu in z vso močjo. Njena naloga je namreč bila zavarovati levo krilo Cankarjevi brigadi in ne dovoliti, da bi sovražnik prodril iz Škocjana ali Mokronoga skozi Šmarjeto in Belo cerkev v Novo mesto. Posadko v mestu je po tem načrtu bilo treba popolnoma osamiti. In še eno nalogo so naložili 12. (brigadi. Organizirati je morala divizijski sanitetni center v vasi Kamenje, ga zavarovati in poskrbeti za pravočasno evakuacijo ranjencev, ki bi prihajali iz partizanskih enot z levega brega Krke. Naloga 12. brigade je bila torej zelo delikatna. Ni bilo namreč lahko preprečevati komuniciranja med novomeško posadko in četa-

mi, ki so bile zadolžene, da iz Krškega povezujejo novomeško posadko in jo oskrbujejo s potrebščinami za boj. Trebanjsko smer, ki je bila tudi važna in kjer so se neprestano gibale sovražne enote, so prepustili varstvu Cankarjeve brigade.¹¹

V teh razmerah je mogel biti načrt sovražne posadke za obrambo tak, da bi se bilo treba odločno braniti in v te namene izkoriščati zgrajene utrdbe. Obramba naj bi vzdržala toliko časa, dokler ne bi bilo nemško poveljstvo v stanju z okrepitevami odriniti partizane od mesta in zagotoviti nemoteno povezavo z zaledjem. Če pa bi ta povezava zaradi partizanskega delovanja bila ovirana ali onemogočena, naj bi letalstvo oskrbovalo posadko.

Taki so bili načrti za napad in obrambo Novega mesta. Vendar vse ni teklo tako, kot si je štab XV. divizije zamišljal. Na levem bregu Krke Cankarjeva brigada ni mogla pravočasno razviti svoje bojne moči. Dvanajsta brigada pa jo je v pravem času razvila na odrejenem odseku za zavarovanje in je imela več bojov s sovražnimi četami, ki so silile iz mesta ali pa so skušale prodreti v mesto. Njeni bataljoni so bili takole razporejeni. Prvi je bil v Mačkovcu (pod Trško goro), 2. je zavaroval cesti Mokronog—Škocjan in Šmarjeta—Škocjan, 3. je bil pri Kronovem, 4. pa v rezervi okoli Kamenja, kjer je bil tudi štab brigade. Ves čas do začetka velike akcije je 12. brigada prekopavala ceste, ki so ji bile poverjene v zavarovanje. Zlasti v noči na 10. november je rušila odsek Novo mesto—Št. Peter (Otočec) in se hudo spopadla s sovražnimi četami, ki so imele po poročilu političnega komisarja VII. korpusa, Jožeta Brileja, na dveh mestih skupaj 15 mrtvih. Med Novim mestom, Škocjanom in Mokronogom je brigada porušila 5 mostov.¹²

Dne 12. novembra so bili hudi boji na odseku, ki ga je varovala 12. brigada. Pri Mačkovcu je hotela sovražna motorizirana kolona prodreti skozi obrambo 1. bataljona. Po poročilu štaba brigade naj bi sovražnik imel že dopoldne 26 padlih. Do večera pa se je to število povzpelo na 50 padlih, mnogo pa je bilo ranjenih. Zaradi gostega ognja je sovražnik hotel reševati kamione in vojaštvo na ta način, da se je premikal iz kraja v kraj in iskal kritje. Bataljon je razbil več kamionov in osebnih avtomobilov. Nemci in belogardisti so jih odvedli v Št. Peter (Otočec). Na begu jih je bataljon spremljal z mitra-

Udeležba 12. brigade pri napadu XV. divizije na Novo mesto v noči na 13. 11. 1943

lješkimi ognjem, tako da je sovražnik iz kolone 16 vozil (tankov, avtoblind in kamionov) izgubil še tri kamione.¹³

Drugi bataljon je zavaroval cesto Mokronog—Šmarjeta—Škocjan. Na vse strani je razpošiljal patrulje, ki so kontrolirale sovražnikovo gibanje. Neka patrulja je pri Bučki mobilizirala 8 ljudi. Ko se je v mraku vračala, je opazila dva človeka, od katerih je eden iztrgal mitraljezcu orožje in pobegnil, drugega pa je mitraljezec ubil. Drugih spopadov ta bataljon tega dne ni imel.¹⁴ Dvanajsta je ta dan uspešno preprečevala premikanja! sovražnih vozil na poti Novo mesto—Krško, kar je slabilo oskrbovanje obkoljene sovražne posadke v Novem mestu.

Zvečer, 12. novembra 1943, naj bi se začel glavni napad vseh enot na Novo mesto. Nastale pa so težave, ki so tako enotno in usklajeno akcijo preprečile. Štab divizije je dal ukaz za napad, ki naj bi se začel v noči na 13. november. Enote na levem bregu Krke so akcijo začele, tiste na desnem bregu pa zaradi nepovezanosti štabov ukaza v polni meri niso izpolnile. Tako so enote z desnega brega (Gubčeva brigada) izvedle obkoljevanje Novega mesta in na njegovi periferiji uničile tri

bunkerje. Pognale so manjše sovražnikove enote iz Žabje vasi in sovražnik se je umaknil v Kandijo.¹⁵

Drugače pa je bilo pri partizanskih četah na levem bregu Krke, kjer sta bili 12. in Cankarjeva brigada in še nekatere enote. Kot vemo, ni bilo mogoče o pravem času preskrbeti podpore topništva in brigadi sta napadali le s svojim težkim orožjem, tj. protitankovskim topičem in minometi. Cankarjeva brigada je prišla na izhodiščne položaje pred Novo mesto šele 12. novembra. Za neposreden napad v smeri Marofa je odredila dva bataljona. En bataljon je uporabila za zavarovanje trebanjske smeri, njen 1. bataljon pa je bil na desnem bregu in se je tudi v sestavi Gubčeve brigade udeležil bojev. Vsekakor sta štab Cankarjeve brigade in tudi štab divizije sodila, da sta dva bataljona na glavni smeri napada premalo. Zato so vključili v boj še četo 3. bataljona 12. brigade, ki je pod poveljstvom komandanta tega bataljona, Jožeta Logarja-Slovana, zavzela izhodišče na desnem krilu Cankarjeve brigade, kjer se je boril njen 4. bataljon.* Ta četa je bila bodisi v sestavi 4. bataljona Cankarjeve ali pa se je v sestavi Cankarjeve brigade samostojno borila. Medtem ko so bataljoni 12. brigade budno varovali levo krilo Cankarjeve brigade, kar je razvidno iz ustrezne skice, sta se Cankarjeva bataljona okrepljena s četo 3. bataljona 12. brigade, podala v boj okoli 10. ure zvečer. Četrty bataljon je prodrlo zelo daleč proti mestu. Približal se je celo tunelu, kjer pelje železnica z novomeške postaje proti mositu, vendar je bil tu oklopni vlak, ki mu je preprečil napredovanje in ga celo zavrnil. Nič bolje se ni godilo 2. bataljonu,

* Omeniti je treba, da so partizanska poročila glede ugotavljanja datumov in časa za akcije zelo nepopolna. Zato je treba veliko študija in osebnih pričevanj, da bi izvedeli za točne datume pomembnih akcij. V primeru čete 3. bataljona 12. brigade pripeljejo brigadna poročila raziskovalca v veliko zagato. V poročilu 12. brigade z dne 13. novembra, ki govori o napadu na Novo mesto, je namreč rečeno, da je ta četa napadla 12. novembra ob 10. uri, ne da bi bilo mogoče iz poročila razbrati, ali je bilo to dopoldne ali zvečer. V »Zgodovini Cankarjeve brigade«, str. 387, sem vzel kot čas napada deseto uro, ki je bila naznačena v poročilu.

V resnici pa je bilo drugače, kar je razvidno iz »Zgodovine Dolenjskega odreda«, Jožeta Peskarja. Akcija čete 3. bataljona 12. brigade je bila zvečer 12. novembra 1943 in je bila vsekakor povezana z akcijo Cankarjeve brigade. (»Zgodovina Dolenjskega odreda«, Jožeta Peskarja, str. 39 in ustna izjava Jožeta Peskarja.)

ki ni mogel zavzeti položajev, ki so mu bili odrejeni za cilj. Več sreče je imela četa 3. bataljona 12. brigade, ki je najprej uničila bunkerje v Bršljinu, nato pa prodrla do železniške postaje, čeprav so jo iz Kapiteljskega Marofa močno obstreljevali. V vagonih na postaji je bilo nekaj domobrancev, ki jih je četa nemudoma napadla. Belim pa so prihiteli na pomoč 4 tanki in jih rešili. Pred oklopniki se je četa morala umakniti. Na umiku je zažgala barake in utrdbe ter našla v njih nekoliko municije.¹⁰

Cankarjeva brigada in četa 3. bataljona 12. brigade sta se zjutraj nekoliko umaknili iz mesta na varnejše položaje. Cankarjeva je na svojem odseku tesno oklenila mesto in čakala ugodnega trenutka za nadaljevanje napada. Sovražnik je v mestu pravzaprav zlahka odbil odbil prvi partizanski napad, ki je bil slabo pripravljen, zato pa ne tako silovit, kot so bili navadno partizanski napadi. Akcija Cankarjeve brigade je bila pravzaprav napad iz marša, a je že naletela na dovolj organizirano obrambo in na utrjene položaje. Sovražnik je bil sedaj seznanjen z močjo, s katero je XV. divizija napadala, vendar pa ni mogel biti popolnoma brezskrben. Lahko je vedel, da imajo partizani na voljo topništvo, ki ga bodo uporabili, kakor hitro ga bodo pripravili za boj. Zato so v mestu mrzlično popravljali utrdbe in usposabljali že zgrajene za obrambo pred topniškimi granatami. Toda naj večja skrb sovražnega poveljstva je bila, kako zagotoviti učinkovito in zanesljivo povezavo z zaledjem, ki je bilo potrebno za oskrbovanje. Boji so zahtevali veliko municije, a zaloge so hitro kopnele. Posadka je bila sicer sposobna odbijati partizanske napade, toda dolgo se brez oskrbe ne bi mogla upirati. Za oskrbovalne namene je imela na voljo tri smeri. Prva je bila kočevska, ki pa je bila predolga in zato nezanesljiva. Druga je peljala prek Trebnjega v Ljubljano ali v Litijo. Ta je vodila čez partizansko ozemlje, a je bila dolga in zato nepriporočljiva. Edina povezava je bila možna še nadalje skozi Kronovo proti Krškemu, saj iz Novega mesta do nemške »meje« ni bilo daleč. Nemška poveljstva so se odločila za to smer in odslej ukrepala tako, da bi si jo priborila in zagotovila. To je važno zategadelj, ker je prav na tej smeri bila 12. brigada. Pripomniti je treba, da si poveljstvo XV. divizije še ni bilo na jasnem, katero smer si bo sovražnik izbral.

Glede nadaljevanja napada na Novo mesto je v štabu XV. divizije spet vladala negotovost. Spet je komandant divizije vsem enotam izdal povelje, naj se v noči na 14. november izvede glavni napad. Ko pa je spoznal, da do tega roka ne bo mogoče postaviti topništva na ognjene položaje, je odločitev spremenil in se odločil za noč na 15. november 1943. To odločitev sita štaba XV. divizije in VII. korpusa uskladila na sestanku 13. novembra zvečer v štabu VII. korpusa. Tedaj so pripravili tudi že topništvo. Havbice so postavili na desnem bregu Krke za podporo napada Gubčeve brigade in istočasno za podporo Cankarjevi in 12. brigadi — vse do Kronovega, torej do skrajnih mej dometa topov. Dva topa iz sestave artilerije XV. divizije pa so nameravali postaviti na levi breg Krke v podporo Cankarjevi brigadi. Tako so partizanske enote imele dovolj časa, da so se pripravile na odločilen spopad.¹⁷

Sovražnik se prebija v Novo mesto

Iz dosedanje razlage lahko sklepamo o vlogi, ki jo je imela 12. brigada pri napadu na Novo mesto. Šlo je za to, da se zagotovi varnost Cankarjevi brigadi, ki je imela odločilno vlogo pri tej akciji, in da se ne dovoli, da bi sovražnik v Novem mestu dosegel povezavo v smeri Novo mesto—Bela cerkev. Glede zavarovanja smeri, po kateri je sovražnik oskrboval novomeško posadko, je bila 12. brigada na najvažnejšem in na najbolj odgovornem odseku.

Novomeška posadka je poskušala z izvidniškimi akcijami pomagati tistim enotam, ki so bile namenjene, da vzpostavijo z njo povezavo. Tako se je sovražna skupina z dvema tankoma in 5 kamioni že 13. novembra pripeljala iz Novega mesta do Mačkovca. Zasede 1. bataljona 12. brigade so sovražnika nemudoma napadle in ga prisilile, da se je pod varstvom tankov izkrcal in se zabarikadiral v cerkvi. Toda enote 1. bataljona so ga od tam pregnale, da se je moral vrniti v mesto. Brigada je sporočila, da je v tem boju ubila 30 sovražnih vojakov in uničila 3 kamione. Ker je bil most pri Mačkovcu porušen, so ga morali sovražni vojaki najprej popraviti. Kot poroča brigada, je bil tega dne most trikrat porušen in trikrat popravljen. Štab 12. brigade je sodil, da je sovražnik nameraval oditi

v Krško po municijo. Ker mu to ni uspelo, so letala proti večeru 13. novembra metala v Novo mesto strelivo.¹⁸

Dne 14. novembra so se nadaljevali ostri boji na zavarovalnih pozicijah 12. brigade. Že v noči na 14. november je skušala sovražnikova skupina pri Kronovem, kjer se je boril 2. bataljon 12. brigade, predreti skozi partizansko obrambo. Akcija ji ni uspela in bataljon je, po poročilih štaba VII. korpusa, ubil 73 sovražnih vojakov in razbil 3 osebne avtomobile ter

4 kamione. Podatki štaba VII. korpusa vsekakor pretiravajo sovražnikove izgube, vendar pa nam osvetljujejo ostrino bojev. Tudi 14. novembra so letala oskrbovala novomeško posadko. Razmere so se pri 12. brigadi nekoliko spremenile, ko je prišla vest, da je iz ljubljanske smeri prispelo v Trebnje 30 kamionov sovražnega vojaštva. Nenadoma je postala nevarna tudi ta smer, saj je peljala Cankarjevi brigadi naravnost za hrbet. Pri Ponikvah je to smer varoval 3. bataljon Cankarjeve brigade, vendar je divizija sodila, da je to premalo. Zato je ukazala, naj mu 12. brigada na področje Rihpovca pošlje na pomoč 1. bataljon in ta je res nemudoma krenil v označeno smer. Na ta način se je obramba krške smeri razredčila, kar pa ni bilo dobro. Tu je imela sedaj 12. brigada le 3 bataljone, ki jih je podpiral top s položajev v Herinji vasi. Podnevi, 14. novembra, je poskušal iz Novega mesta proti Škocjanu prodreti sovražni oddelek s tankom in 30 vojaki. Bataljon 12. brigade ga je zavrnil. Na Hmeljnik in Trško goro je brigada postavila

4. bataljon, ki je z eno četo na Trebelnem nadzoroval mokronoško dolino.¹⁹

V noči na 15. november se je začel odločilen boj v mestu. Gubčeva brigada je s podporo topništva prodrla proti Kandiji in nekateri njeni oddelki so prišli celo do mesta, kjer pa so jih sovražni tanki zavrnil. Po predhodnem rušenju bunkerjev in utrdb s topništvom je Cankarjeva brigada ostro napadla. Toda do jutra 15. novembra se je sovražna posadka držala na obrambnih položajih in partizani niso mogli prodreti v mesto. Akcija se je nadaljevala tudi podnevi 15. novembra.

Za 12. brigado je bil položaj 15. novembra dokaj neugoden. Že pogled na ustrezno skico nam pove, da je bila razporejena v širokem loku od Novega mesta preko Krenovega, Mokronoga in Mirne prav do Trebnjega. Razume se, da je tako razprostranjeno zavarovanje zahtevalo mnogo čet in brigada se je

Področje zavarovanja Dvanajste brigade med napadom XV. divizije na Novo mesto 15. in 16. 11. 1943

zato morala deliti na mnogo majhnih oddelkov in patrolj. Prvi bataljon je bil pri Rihpovcu in je skupaj s 3. bataljonom Cankarjeve brigade še naprej branil trebanjsko smer. Štab divizije je tema dvema bataljonoma postavil operativen štab s komandantom Ilijo Badovincem, ki je bil sicer namestnik komandanta 12. brigade, in s političnim komisarjem Josipom Zornado-Frenkom, ki je bil sicer politični komisar Cankarjeve brigade. Na glavni smeri zavarovanja je torej imela brigada le 3 nepopolne bataljone. Medtem ko je bila na teh položajih kriza za čete, je štab XV. divizije še vedno uporabljal 15. brigado na področju med Vah to na Gorjancih in med Mavrlenom. Branila je kočevsko smer, kjer pa ni bila v polni meri izkoriščena. Medtem ko je bila 12. brigada popolnoma zaposlena v bojih, na zavarovanjih in s prenosom ranjencev divizijskega previjališča, je 15. brigada prevzela vlogo divizijske rezerve. Bila je slabo zaposlena in kot na dlani je bilo, da bi jo morali uporabiti prav na levem bregu Krke, kjer bi prevzela zavarovanje trebanjske smeri ali pa okrepila obrambo 12. brigade.

Toda, za to sta bili dve oviri. Prva je bila v tem, da štab divizije nikakor ni razumel, da je poglobitna smer napada na Novo mesto na levem bregu, to je pri Cankarjevi brigadi. Če bi Cankarjevo okrepili in močno podprli s topništvom in minometi, bi bil njen napad uspešnejši in bi morda pripeljal do končnega uspeha. Omenimo naj samo, da so havbice na desnem bregu Krke, ki so najbolj podpirale Gubčevo brigado, imele možnost streljati na Kapiteljski Marof. Artilerijski ogenj vseh topov in minometov, ki jih je imela na voljo Cankarjeva brigada, skupaj z ognjem havbic z desnega brega Krke, bi zagotovo omajal nemško-domobransko obrambo ključnih položajev na Marofu. Druga ovira je bila v tem, da so 15. brigado namenili za posebno nalogo. Nemudoma naj bi namreč odšla na Hrvaško po sol.²⁰

Dne 15. novembra je sovražnik začel odločilno akcijo, da bi se pretolkel v Novo mesto in razbil blokado partizanskih enot. Iz smeri Krškega je tega dne začela prodirati kolona 30 kamionov in manjšega števila oklopnikov. Pri Kronovem se je skupina razdelila v tri kolone. Prva, okoli 30 mož, je krenila ob Krki in je bila leva pobočnica glavne kolone, ki se je pomikala po cesti. Desno pobočnico so sestavili iz pehote in tankov. Pehota se je razvila v strelce in se usmerila proti položajem 1. čete 2. bataljona zahodno od Kronovega. Z močnim mitralješkim ognjem in s pomočjo tanka je sovražna skupina potisnila partizansko četo z njenih pozicij, da se je morala umakniti na ugodnejše položaje. Tretjo glavno kolono so sestavljali tanki, 2 avtoblindi in 5 kamionov. Med vozili se je pomikalo po 5 mož pehote, skupaj okoli 30. Pri Št. Petru (Otočec) so se spopadli z zasedo 12. brigade, ki je sovražnika obstreljevala tudi z minometom. Bilo je že popoldne in vreme je bilo slabo. Megla je legala na krško dolino in obetala se je nevihta. Zato se je sovražni skupini kljub dobremu zavarovanju posrečilo prebiti obrambo 12. brigade in vkorakati v Novo mesto.* Del sovražnih enot je zasedel Herinjo vas in Črešnjice pri Otočcu. S tem je bilo ogroženo zaledje Cankarjeve brigade pri Novem mestu. Ko je za te dogodke zvedel štab XV. divizije, je izdal

* Tretja četa 2. bataljona je bila postavljena pri Starem gradu, 2. četa tega bataljona pa je še vedno bila pri Šmarjeti in je nadzorovala teren od Škočjana do Mokronoga. Prva četa 2. bataljona je bila v bataljonski rezervi.

12. brigadi ukaz, naj za vsako ceno drži Trško goro, ključni položaj tega področja, nato pa naj zbere zadostne sile in s protinapadom prežene sovražnika iz Herinje vasi in Črešnjic. Štab divizije je tudi poostril osebno odgovornost operativnega štaba pri 3. bataljonu Cankarjeve in 1. bataljonu 12. brigade pred Trebnjem, ker se je odondod bal intervencije. Gubčeva in Cankarjeva brigada se nista ozirali na to, da je sovražniku uspelo prodreti v mesto. Nadaljevali sta boj in se zgrizeno tolkli pred bunkerji. Ko je ponoči 12. brigada nekoliko uredila svoje vrste, je s 4. bataljonom in delom 2. bataljona napadla sovražne oddelke v Herinji vasi in Črešnjicah, jih pregnala in gonila v dolino. Sovražnik je bil presenečen, borci 12. brigade pa so ga odločno in brez milosti tolkli. Dvanajsta brigada je zasedla obe vasi in s tem je bila nevarnost za Cankarjevo brigado odstranjena.²¹

Proti večeru, 15. novembra, je torej nastala pred Novim mestom takale situacija: medtem ko je v mesto s severa prodirala sovražna skupina, je Cankarjeva brigada napadala z zahoda. Vso noč se je bil silovit boj v mestu. To je bil najbolj trdovraten napad na mesto. Toda, ko do jutra ni bilo uspeha in se je sovražnik obdržal na ključnih položajih svoje obrambe, je postalo jasno, da je boj za Novo mesto končan. Bil je neuspešen.

Zakaj enote XV. divizije niso mogle zavzeti Novega mesta? Pogoji za uspešno zaključitev akcije so vsekakor bili. Saj se je bil sovražnik v mestu komaj naselil in njegove utrdbe še niso mogle biti dovolj močne, da bi kljubovale topovom artilerije XV. divizije. Poglavitni vzroki neuspeha vsekakor niso bili pri borcih, saj so se le-ti hrabro in vztrajno borili v najtežjih vremenskih in bojnih pogojih. Med poglavitne razloge bi prištevali nezadostno premišljen načrt za akcijo. Štab XV. divizije se ni mogel odločiti, da bi odredil glavno smer napada, ki je bila vsekakor na zahodni strani mesta, in da bi v skladu s tem zbral na težišču glavne sile. Gre predvsem za artilerijo, ki bi jo moral uporabiti izključno na glavni smeri, torej za uničevanje utrdb na Marofu, kjer naj bi Cankarjeva brigada izpeljala preboj. Nadalje je veljalo urediti tudi zavarovanje na glavni smeri. Dvanajsta brigada ni imela zadosti čet, da bi zavarovala ves obširni prostor. Zato je razsejala svoje čete, ki jih potem ni mogla uporabiti tam, kjer je bilo naj-

bolj nevarno in najvažnejše: na severni smeri, med Kronovim in Novim mestom. Vsekakor bi bilo pametno kot okrepitev na ta odsek pripeljati celo brigado, morda celo Gubčevo, kar bi popolnoma spremenilo razmere na bojišču.

Ko sta štaba korpusa in XV. divizije spoznala, da se je akcija pred Novim mestom izjalovila, sta ukazala vsem enotam, naj se nekoliko odmaknejo od mesta in ga blokirajo. Ta odločitev je bila popolnoma na mestu, saj ni bilo mogoče dovoliti, da bi sovražne čete nemoteno šarile in ubijale v novomeški okolici. Z ukazom o blokadi Novega mesta se je 16. novembra začela dolgotrajna obrambna operacija, ki je trajala do konca vojne in ki je zahtevala mnogo partizanskih sil ter mnogo žrtev.⁵²

Potrebno je presoditi obnašanje 12. brigade med novomeško akcijo. Rezultati bojov nam povedo, da se je brigada po nemški ofenzivni operaciji kaj hitro postavila na noge, bodisi v borbenem, bodisi v moralnem pogledu. Brigada je z veliko voljo in požrtvovalnostjo izpolnjevala poverjeno bojno nalogo. Bila je kot prenovljena in njena visoka borbena morala se je izkazovala v mnogih bojih pred Novim mestom. Štab brigade se je dobro zavedal, kako pomembno nalogo so poverili njenim četam, zato se je potrudil, da je vodil akcijo odločno in da ves čas bojov ni izpustil poveljevanja iz rok. Štab XV. divizije je bil izredno zadovoljen z obnašanjem brigade. To zadovoljstvo je izrazil v ukazu o blokiranju Novega mesta z na slednjimi besedami: »Odlično so se držale enote 12. brigade, ki so izvajale juriš s pesmijo — naprej v borbo ! — in nagnale sovražnika v beg.« Na tem mestu velja omeniti podatek, da je 12. brigada imela tedaj 159 članov partije. Glede partijskega članstva je bila najmočnejša v XV. diviziji; Gubčeva je imela v bojni vrsti 148 članov partije, Cankarjeva 143, 15. brigada pa 102 partijca.²³

Posledice neuspešne novomeške operacije so bile velike, toda ne katastrofalne. Novo mesto je segalo globoko v osvobojeno ozemlje Dolenjske. Sovražna posadka je imela v svojih rokah Krko na najvažnejšem in najbolj priročnem prehodu in križišču. Sovražnik je pridobil odlično izhodišče za teroristične in roparske pohode po Dolenjskem in v Belo krajino. Zlasti slednja je bila za osvobodilno gibanje zelo občutljiva pokrajina. Tako je sovražnik vezal velike partizanske sile

na to mesto. S tem je odvajal partizanske čete od komunikacij in jih oviral pri rušenju železniških prog. Petnajsta divizija je morala imeti na blokadi mesta najmanj polovico svojih čet, včasih pa je bila zaposlena z večino svojih moči. Če se spomnimo, da je v nekem obdobju leta 1944 bila v Ljubljanski pokrajini le XV. divizija, ker so druge bile na Štajerskem in v Gorskem kotarju, potem si lahko predstavljamo, kako neugodna je bila novomeška postojanka za partizane v Ljubljanski pokrajini. Novo mesto je bilo po italijanski kapitulaciji prestolnica osvobodjene Slovenije. Sedaj pa so se morale iz mesta umakniti vse ustanove in politična vodstva, vsi aktivisti in organi oblasti. Prebivalci Novega mesta, ki so bili zvesti osvobodilnemu gibanju in njegovi goreči privrženci, so bili izročeni okupatorju, zlasti belogardistom, ki so jih začeli terorizirati, jih zapirati in, skupaj z Nemci, ubijati ali pošiljati v internacijo. Kako je bilo sedaj težko vzdrževati povezavo s skrivnimi aktivisti v mestu in koliko žrtev je to stalo, si lahko mislimo. Na borce 12. brigade je to dejstvo zelo boleče vplivalo, saj je bilo v tej brigadi skoraj četrtina novomeščanov, (okoli 200). Novo mesto in njegovi prebivalci so bili odslej do konca vojne ločeni od svoje vojske in političnih aktivistov s sistemom utrd, bunkerjev, minskih polj in bodeče žice. Iz Novega mesta je okupator lažje obvladal krško dolino, ki je bila bogata z življenjskimi potrebščinami, hrano, živino in drugim. Odslej je bil vsak partizanski poseg v krško dolino bojna akcija. Partizanski vojski in oskrbovalnim organizacijam ovobodilnega gibanja so z zasedbo Novega mesta odrezali najboljše in najkrajše prehode čez Krko. Partizani so jih sedaj morali pomakniti ob Krki navzgor do Soteske in še dalje proti Žužemberku. Pota so se podaljšala, transporti in prehodi so bili mučnejši in težavnejši. Vsekakor pa je treba pri ocenjevanju neuspelega napada na Novo mesto vedeti, da Nemci namreč še niso bili itako slabotni, da bi smeli dopustiti, da ostane tako važno mesto v rokah partizanov. Imeli so še zado-
sti moči, da bi sprožili ponovno akcijo za okupacijo Novega mesta.²⁴

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE
OD 3. DO 16. NOVEMBRA 1943

3. ali 4. 11. 43. Drugi in 5. bataljon je obiskal komandant brigade.

7. 11. 43. Pohod 2. in 5. bataljona na območje Trebelnega.

8. 11. 43. Brigada je bila na področju Ajdovca.

9. 11. 43. Brigada se je premestila k Trebelnemu.

10. do 12. 11. 43. Brigada se je razporejala za sodelovanje pri napadu na Novo mesto.

12. 11. 43. Brigada je imela hude boje na cesti Novo mesto—Bela cerkev. Zvečer se je začel prvi napad XV. divizije na Novo mesto.

13. 11. 43. Brigada je bila na obrambnih položajih vzdolž ceste Novo mesto—Bela cerkev in je imela boje. Prvi bataljon se je pri Mačkovcu spopadel s sovražnikovo skupino.

14. 11. 43. Ostri boji na zavarovalnih pozicijah 12. brigade so se nadaljevali. Prvi bataljon je bil premeščen k Rihpovcu. Zvečer se je začel drugi napad XV. divizije na Novo mesto.

15. 11. 43. Sovražnik se je zvečer prebijal v mesto skozi zaporo 12. brigade na cesti Novo mesto—Bela cerkev.

16. 11. 43. Konec napada in začetek blokade Novega mesta.

OPOMBE

¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. novembra 1943. Zbornik VI-8-77. Vid Jerič »Zgodovina 12. brigade«, str. 59, 60, v¹ arh. 12. brigade.

² Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 36. Ferenc, »Kapitulacija Italije«, str. 509.

³ Naredba štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 9/II. Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943. Zbornik VI-8-130.

⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 26. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 9/II. Pripomba odbora 12. brigade, v arh. te brigade.

⁵ Poročilo propagandnega odseka 12. brigade o ustrelitvi dezertarjev z dne 24. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 9/III.

⁹ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. novembra 1943. Zbornik VI-8-84.

⁷ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 11. novembra 1943. Zbornik VI-8-89.

⁸ Poročilo XV. divizije o razmerah v partiji. Arhiv IZDG, fase. 15/1.

⁹ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 8. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-8-81. Poročilo političnega komisarja VII. korpusa z dne 10. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 21. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 65, v arh. 12. brigade.

¹⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 24. novembra 1943 štabu VII. korpusa. Zbornik VI-8-130.

¹¹ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 8., 9., 11. novembra 1943. Zbornik VI-8-81, 84, 89. Mikuž, »Pregled zgodovine NOB, III«, str. 125, 126. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 440 in »Cankarjeva brigada«, str. 383. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 37, 38. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 67.

¹² Poročilo političnega komisarja VII. korpusa z dne 10. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 21/1.

¹³ Poročilo štaba 12. brigade z dne 13. novembra 1943 štabu XV. divizije. Zbornik VI-8-93.

¹⁴ Tudi tam.

¹⁵ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 13. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 21/1.

¹⁶ Poročilo štaba 12. brigade z dne 13. novembra 1943 štabu XV. divizije. Zbornik VI-8-93. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 387, 388. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 70. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 39.

¹⁷ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 14. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije, fase. 21/1. Borivoj Lah-Boris, »Prva slovenska artilerijska brigada«. Založba Partizanska knjiga. Knjižnica NOV in POS, str. 65 (vnaprej: Lah, »Prva artilerijska brigada«),

¹⁸ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 14. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 21/1. Pregled bojev NOV Slovenije od 21. oktobra do 15. novembra 1943. Zbornik VI-8-98.

¹⁹ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 16. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 21/1. Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-8-100. Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-8-101. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 73.

²⁰ Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 74.

²¹ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 16. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 21/1. Situacijsko poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 26/1. Situacijsko poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 9/11. Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943. Zbornik VI-8-100. Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943. Zbornik VI-8-101. Odredba štaba XV. divizije z dne 15. novembra 1943. Zbornik VI-8-102. Poročilo štaba 12. brigade z dne 15. novembra 1943. Zbornik VI-8-103. Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943. Zbornik VI-8-104. Vojno poročilo št. 16. štaba 12. brigade z dne 16. novembra 1943. Zbornik VI-8-106. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 77, v arh. 12. brigade.

²² Ukaz štaba VII. korpusa o blokadi z dne 16. novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 21/1. Ukaz štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943 o blokadi. Zbornik VI-8-104. Ukaz štaba XV. divizije z dne 17. novembra 1943 o blokadi. Arhiv IZDG, fase. 21/1.

²³ Ukaz štaba XV. divizije z dne 16. novembra 1943 o blokadi. Zbornik VI-8-104. Poročilo namestnika političnega komisarja XV. divizije novembra 1943. Arhiv IZDG, fase. 15/1.

²⁴ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 79—81, v arh. 12. brigade. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 44—46. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 398.

NA BLOKADI NOVEGA MESTA

(Od 17. novembra 1943 do 2. februarja 1944)

Nemci so torej obdržali v svojih rokah dolenjsko metro-polo. Sedaj je bila njihova naloga, da se osvobode oklepa, ki ga je okoli mesta organizirala partizanska vojska in da si pridobijo manevrski prostor, ki bi dovoljeval uporabo posadke v bojih, da ne bi brezdelno čemela v utrdbah in podlegala demoralizaciji. Partizanska odločitev o blokadi in sovražnikova potreba za aktivizacijo mestne posadke sta privedli do zelo čestih krvavih spopadov na blokadnih položajih Novega mesta, včasih do večjih ofenzivnih operacij, katerih cilj je bil vdreti na osvobojeno ozemlje Bele krajine ali pa si utreti pot proti Ljubljani.

Vojaške razmere v Ljubljanski pokrajini

Kmalu po nemški ofenzivni operaciji na področju Ljubljanske pokrajine se je razčistila vojaška situacija na tem področju. Najpomembnejše je bilo, da so Nemci uspeli utrditi dve izpostavljeni vojaški oporišči v Kočevju in Novem mestu. Zelo pomembno je bilo, da so se zaradi pomanjkanja čet morali umakniti skoraj iz vse Ljubljanske pokrajine ter prepustiti obširna področja partizanom, ki so jih zasedli in uvedli na njih operativna zavarovanja, obenem pa so ustvarili pogoje za ponovno uvedbo ljudske oblasti.

Razume se, da je moral sovražnik za obe izpostavljeni postojanki zagotoviti varnost, odpreti možnosti za oskrbovanje iz zaledja in zagotoviti možnosti za aktivno bojno udejstvovanje. Postojanki sta morali postati izhodišči za bojne posege

v okolico. V ta namen je nemško poveljstvo ukrepalo v obeh postojankah na tale način. Najprej si je hotelo zagotoviti varnost, zato je bilo treba pohiteti z utrjevalnimi deli. Novomeška posadka je dobro vedela, da so partizanske brigade še zelo močne in da imajo na voljo artilerijo z zadostnimi količinami municije. Urediti je bilo torej treba tako organizacijo utrjevanja mesta, da bo posadka sposobna v vsakem primeru odbiti kakršenkoli partizanski napad. Od 17. novembra 1943 dalje je bilo v Novem mestu okoli 1200 vojakov, to število pa se je še istega meseca povzpelo na skoraj 3000. Med temi vojaki je bilo okoli 1000 neoboroženih. Lahko uganemo, da so bile to posebne čete, namenjene za utrjevanje mesta, ki jih je vodil poseben inženirski štab. Delavstvo za utrjevalna dela je pravzaprav začelo prihajati v mesto že 16. novembra. Nemudoma je začelo z delom. Gradilo je utrdbe, ki so lahko kljubovale artilerijskemu ognju partizanskega topništva, kopalo jarke, gradilo žične ovire in poveljniška mesta ter centre za zvezo. Sovražnik je zaposlil posadko tako, da je oboroženo vojaštvo neprestano napadalo partizane na blokadi, s čimer si je zagotavljalo pobudo in omogočilo delavcem, da so mogli razmeroma v miru dokončavati utrjevanje. Ko pa so utrjevalna dela tolikanj napredovala, da je poveljnik postojanke sodil, da lahko ubrani mesto, se je število posadke kaj kmalu skrčilo in v mestu je ostal okrepljeni policijski bataljon ter skupina slovenskih domobrancev.

Nadaljnji ukrepi so bili v zvezi z zagotovitvijo oskrbe. Komandantu mestne posadke so bile na voljo tri poglavitne smeri za izpolnitev oskrbovalnih nalog. Prva je vodila iz Novega mesta v Kočevje. Ta je bila neprimerna, ker je bila dolga, saj je bilo možno potovati v Kočevje le po ovinku skozi Trebnje in Žužemberk. Naslednja je bila trebanjsko—grosupeljsko—ljubljska smer. Ta bi bila najbolj prikladna, ker je vodila v oskrbovalno središče sovražnih okupacijskih čet, vendar je pot peljala skozi osvobojeno in močno branjeno ozemlje Dolenjske. Obvladovati bi jo morali le, kadar bi uporabili večje sile, ki bi si z bojno akcijo pridobile prosto pot. Zato je zaenkrat ta smer odpadla kot poglavitna, vendar jo je imel sovražnik neprestano pred očmi in čakal trenutek, ko jo bo mogel uporabiti. Sovražniku je torej ostala tretja smer po dolini Krke, od Novega mesta skozi Belo cerkev in Škocjan na nemško zasedeno

ozemlje. Z namenom, da bi komunikacijo Novo mesto—Bela cerkev zavaroval pred partizanskimi napadi, je sovražnik pošiljal v vinogradniške hribe severozahodno od levega brega Krke čete, ki so napadale partizane in jih odrivale globlje na področje Trebelnega. Ob sami komunikaciji pa so Nemci zgradili manjše, vendar utrjene postojanke (Lešnica, Mačkovec, Št. Peter, Kronovo itd.), kjer so tvorili posadke večinoma slovenski domobranci. Prav to smer je največkrat branila 12. brigada in se zapletala v težke in krvave boje.

Nemška posadka v svojem programu ni imela vpadov prek Gorjancev v Belo krajino ali pa proti Dolenjskim Toplicam. Na to področje je vpadala le tedaj, kadar je mogla zbrati večje sile. Vzrok za to je bil v tem, da na pohodu v Belo krajino sovražnik ni mogel pričakovati nobene podpore v obliki sodelovanja s četami s Hrvaške niti ni mogel računati vsaj na delno sodelovanje domačega prebivalstva. Čete novomeške posadke so bile zelo aktivne na desnem bregu Krke, povezovala so se s postojanko v Kostanjevici in skušale odriniti partizanske brigade na tem blokadnem odseku čim dalje v Gorjance, da bi si zagotovile možnost za oskrbovanje iz kašč in kleti kmetov, ki so živeli v razmeroma bogatih vaseh pod Gorjanci.

Za sovražno posadko v Novem mestu je bilo torej poglavito blokadno področje na levem bregu. Napadi v tej smeri so ji zagotavljali redno oskrbovanje in povezavo z zaledjem.

Za narodnosvobodilno vojsko pa ta smer ni bila poglavitna. V tem je bilo neskladje med sovražnikovimi in partizanskimi zamislimi. Partizani so budno varovali Belo krajino. Poljedelsko področje med Krko in Gorjanci pa je bilo tudi zanje velikega pomena za oskrbovanje s hrano in drugimi potrebščinami. Zato so se razplamtevali boji z vso srditostjo tudi na desnem bregu reke Krke.¹

Skupaj s Cankarjevo na blokadi

Dvanajsta brigada je skupaj s Cankarjevo začela izvajati blokado mesta na istih položajih, kot jih je imela 16. novembra 1943 med napadom XV. divizije na Novo mesto, ko je sovražna kolona prodrla iz Kronovega v mesto. Prvi bataljon je bil na Trški gori in je držal v šahu Mačkovec pod Trško goro in Lešnico, 2. je bil v Herinji vasi zasedami pri Mokronogu in

pri Št. Petru (Otočcu), 3. se je postavil pri Rihpovcu in je pazil na mokronoško smer, 4. pa je bil v brigadni rezervi na Novi gori.² Desno od 12. je bila Cankarjeva brigada, ki se je tesno prilepila na Novo mesto in je pravzaprav držala še vedno iste položaje kot ob napadu na mesto, le toliko da se je zavarovala pred presenečenji. Njen 3. bataljon je bil pred Trebnjem pri Ponikvah in se je povezoval s 3. bataljonom Dvanajste pri Rihpovcu. Obe brigadi sta še vedno rušili dve poglavitni komunikaciji: cesto Novo mesto—Kronovo in dalje proti Krškemu, česar se je lotila 12. brigada in cesto ter železnico Novo mesto—Trebnje, ki sta bili na skrbi Cankarjeve.

Dne 17. novembra, ko sovražnik iz mesta še ni napadal, je 12. brigada ponovno porušila mostove pri Lešnici in Kronovem ter nadaljevala prekopavanje te ceste. V ta namen je mobilizirala tudi civilno prebivalstvo, če je bilo to mogoče in če delo ni bilo v vojni coni. Naslednjega dne pa je sovražnik iz mesta že napadel. To pot so njegove čete udarile iz Ločne pri Novem mestu in iz Lešnice v smeri proti 1. in 2. bataljonu.

Skupina borcev in bork 1. bataljona Dvanajste brigade

Toda ta napad ni bil kdo ve kaj močan in bataljona sta sovražnika pregnala. Dvanajsta je poročala XV. diviziji, da je v tej borbi ubila 10 sovražnikovih vojakov.³

Dne 18. novembra zvečer je štab XV. divizije sklical na posvet vse štabe v blokadi mesta sodelujočih enot. Tudi poveljstvo 12. brigade je bilo prisotno. Na tej konferenci so se pomenili o izvajanju blokade. Sklenjeno je bilo, da bosta dve partizanski skupini oklenili mesto. Na desnem bregu bo to Gubčeva brigada, kot nosilec blokade; okrepili pa jo bodo po en bataljon iz 12. in Cankarjeve brigade ter oba divizionarilerije XV. divizije — kot pehotni enoti. Na levem bregu pa bo blokado izvajala Cankarjeva brigada, ob cesti iz Trebnjega v Novo mesto, medtem ko bo Dvanajsta ostala ob cesti Novo mesto—Kronovo in bo zavarovala področje Trebelnega, kar je pomenilo, da bo zaščitila hrbet Cankarjevi brigadi. Štab XV. divizije je brigadam naročil, naj poleg glavnih cest porušijo in narušijo tudi stranska in manjša pota, da bo premikanje povsod otežkočeno in ovirana ali onemogočena uporaba tankov, ki so jih Nemci tedaj imeli v mestu kakih 10.⁴

Dvanajsta je ostala na določenih mestih do 21. novembra in se vsak dan spopadala s sovražnimi četami

Tedaj pa je štab XV. divizije nekoliko spremenil razpored enot na levem bregu Krke. Sodil je, da je treba porušiti tudi ceste v trikotu Novo mesto—Trebnje—Žužemberk in ob Krki navzdol do Novega mesta. Sem je poslal Cankarjevo brigado, Dvanajsti pa je namenil drugačno nalogo. Postavila naj bi se na cesto Novo mesto—Trebnje in nadaljevala njeno rušenje.

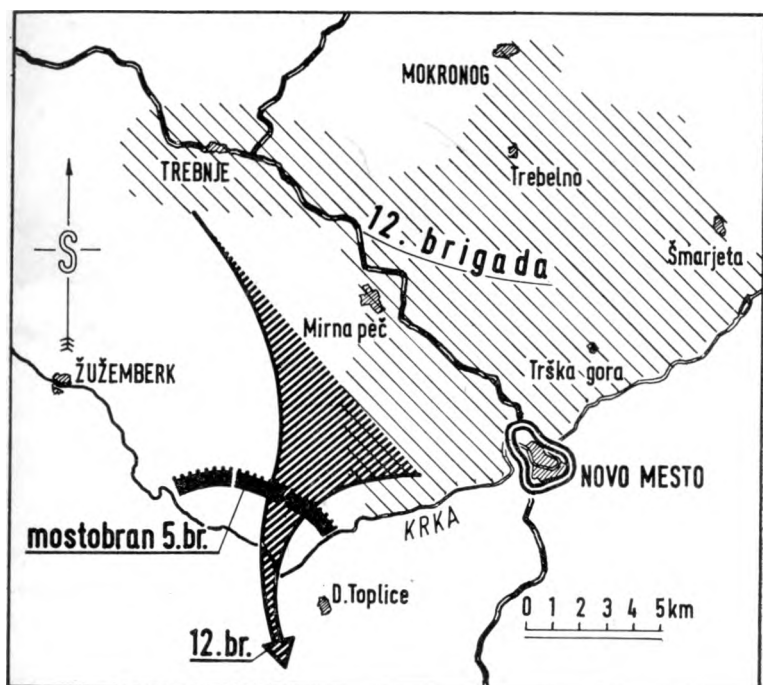
V Trebnjem tedaj že ni bilo več sovražnika. Štab XV. divizije je določil še druge naloge na svojem operativnem področju. Najprej bi bilo treba zavarovati divizijsko ambulanto v Zalo vicah, ki se je razvila v bolnišnico in poslati v rajon Čatež enoto, da bi nadzorovala »mejo« od Temenice preko Čateža do Zalo ke. Ranjence iz divizijske bolnišnice pa naj bi čim prej prenesli v roške centralne bolnišnice. Za varnost in oskrbo bolnišnice je štab divizije določil 12. brigado, kar je pomenilo, da bo morala nekaj časa delovati razdeljena po bataljonih. Premestitev brigade je pomenila tudi to, da je štab XV. divi zije opustil nadzor nad najvažnejšo komunikacijo Novo mesto —Bela cerkev—Krško. Razlogi za tako odločitev so bili vse kakor v spoznanju, da 12. brigada na tej cesti sovražniku ne

Skupina partizanov pod vodstvom Janeza Prezlja, namestnika političnega komisarja bataljona in pozneje komandanta bataljona, gre na akcijo

bo mogla več preprečiti oskrbovanja in da na tej smeri sovražnik začasno ne bo mogel posegati na osvobojeno ozemlje.

Obe brigadi sta se torej premestili. Dvanajsto je potovala podnevi 22. novembra. Zasedla je rajon med Ajdovcem, Brezovo rebrijo in Velikim Lipovcem. Na omenjenem področju se je naselila le s tremi bataljoni. Tretji je namreč ostal na starem mestu in se razdelil v dva dela. Eden je imel na skrbi divizijsko bolnišnico v Žalovičah, ki je bila po odhodu 12. brigade zelo ogrožena in bolniki so bili slabo oskrbovani, drugi pa je odšel na Čatež in prevzel nadzorstvo nad obmejnim področjem. Ukaz za naloge 3. bataljona je brigada prejela od štaba XV. divizije 23. novembra 1943 in mu takoj izdala ustrezna navodila. Tedaj je brigada, zlasti zaradi ustanovitve Dolenjskega odreda, ki mu je bil jedro prav 3. bataljon, izgubila povezavo s tem bataljonom. Velja torej, da je tretji bataljon šel iz sestave 12. brigade 23. novembra 1943. Od tega datuma dalje je brigada imela še tri bataljone.

Zamisel o zavarovanju prehajanja Dvanajste brigade čez Krko (decembra 1943) v primeru evakuacije slovenskih taktičnih enot na Hrvaško

Z novega področja je 12. brigada poslala tudi svoj 4. bataljon čez Krko, pod operativno poveljstvo Gubčeve brigade. V zameno za ta bataljon so ji pridelili II. divizion artilerije XV. divizije, ki se je odslej nekaj časa boril skupaj z njo.

Ce na kratko sklenemo razpravo o organizacijskih spremembah 12. brigade, ugotovimo, da je 3. bataljon odšel iz njene sestave in je v celoti postal jedro Dolenjskega odreda, 4. je začasno odšel čez Krko, kjer se je boril na odseku, ki je ščitil smer Novo mesto—Dolenjske Toplice, Dvanajsti pa se je začasno priključil II. divizion artilerije XV. divizije — kot pehotna enota. Torej je brigada odslej imela pod svojo komando 1. in 2. bataljon ter II. divizion.'

Premestitev dveh brigad, Cankarjeve in Dvanajste, bliže Krki, je imela še poseben vzrok, ki je bil v tem, da je glavni štab Slovenije prejel podatke, po katerih naj bi Nemci pripravili novo, še močnejšo ofenzivo proti NOV Slovenije. Glavni štab je bil zaskrbljen za usodo svojih enot, saj se je prepričal, da je velika jesenska ofenzivna operacija, ki se je bila pred štirinajstimi dnevi komaj končala, prizadejala partizanski vojski na področju Slovenije občutne izgube. Glavni štab se je v bodoče nameraval izogniti vsem pretiranim izgubam, in se je v ta namen dogovarjal z glavnim štabom Hrvatske za začasno evakuacijo jedra slovenskih partizanskih enot na Hrvaško, da bi jih tako umaknil pred sovražnikovim udarcem.

Ohranitev žive sile je bila poglobljena naloga v operacijah, ki bi jih sprožila eventualna ponovljena ofenziva sovražnikovih divizij. Glavni štab je pripravil načrt za premike divizije čez Krko in čez Kolpo, pri čemer je posebno pozornost posvetil 12. brigadi, ki je bila glede na omenjeni koncept na najbolj izpostavljenem mestu. Sodil je, da bi bil v bodoči ofenzivi prehod čez Krko za enote na levem bregu reke zelo težak in tvegan, če ne bi že vnaprej poskrbeli za zavarovanje. Zato so brigado pomaknili bliže Krki, enega njenih bataljonov pa poslali čez reko. Tudi ustanovitev Dolenjskega in Belokranjskega odreda je bila posledica zaskrbljenosti zaradi nove nemške ofenzive. No, iz vsega tega ni bilo nič. Izkazalo se je, da so bili premiki nemških in kvislinških čet v zvezi z redno operativno dejavnostjo sovražnika. Seveda je bilo nemogoče, da bi sovražnik, ki je s tako mujo zbral čete za minulo operacijo, zmogel napor za ponovitev ofenzive.⁶

Dvanajsta brigada je na področju Ajdovca izvajala poverjene naloge. Posebno pozornost je posvetila rušenju cest, zlasti dolenjske ceste med Novim mestom in Trebnjem, poleg manjših borb je imela tudi nekoliko težjih, od katerih naj omenimo borbo 4. bataljona dne 26. novembra, ki je bila pri Stranski vasi. Tega dne je namreč s 30 kamioni odšla iz Novega mesta v smeri proti Pogancam močnejša sovražnikova okupina, ki so jo zavarovali s 3 tanki. Tu se je od jedra odcepila skupina 3 tankov, 1 blindiranega avtomobila in nekoliko kamionov ter se usmerila po tedanji banovinski cesti mimo Stranske vasi proti Ruperč vrhu. V Stranski vasi je bil tedaj 4. bataljon 12. brigade, ki ga je sovražna enota presenetila in se je moral zato

hitro premestiti. Zavzel je položaje pri Gorenjih Lakovnicah in z borbo preprečil sovražniku juriš v Stransko vas. Sovražnik je s topništvom obstreljeval Stransko vas in napravil nekoliko škode. Zvečer se je sovražna skupina vrnila v mesto, 4. bataljon pa se je naselil v Gorenjih Lakovnicah. Na povratku so sovražni vojaki ropali po vaseh, zlasti hrano, ki so jo naloženo na vozove odpeljali v svoj garnizon.⁷ Zanimivo je, da je imel do 2. decembra 1943 največ bojev 4. bataljon 12. brigade.

Dvanajsta se je v času, ko je bila na področju Ajdovca in Gorenjih Lakovnic, trudila, da bi utrdila splošno moralno stanje v enotah, ki je bilo še nezadovoljivo. Posebno odnosi do civilnega prebivalstva še niso bili taki, kot bi morali biti. Zato so politični komisarji na političnih urah govorili o teh vprašanjih in po svojih izkušnjah dopovedovali borcem, kako se morajo obnašati na terenu in kakšne odnose morajo imeti s civilnim prebivalstvom. Res, da je bila morala nekoliko pomanjkljiva, zato pa je bila borbenost veliko boljša. Borci so na sestankih radi govorili o bojih, ki so jih bili preživeli ter nakazovali vse tisto, kar je pozitivno ali pa negativno vplivalo na rezultate boja. Partizani so čutili, da so njihove enote postale v bojih s sovražnikom krepkejše in da se znajo vedno bolj spretno boriti. Napredek v znanju taktike in njene pravilne uporabe v borbah jih je veselil.

Brigada je neprestano mobilizirala. Seveda na voljo ni bilo več mladih in politično zavestnih vojaških obveznikov. Mobilizacija je zajemala starejše ljudi in pa tiste, ki so se kakorkoli oddaljili od svoje enote ter se zatekli na domove. V brigadi pa je bilo še vedno precej takih borcev, ki so bili mobilizirani kot belogardisti in plavogardisti. Mnogi so se razvili v dobre borce in vse je izgledalo, da bodo ostali v četah. Z njimi so politični komisarji razvili tudi posebno individualno politično delo. V ta namen so odrejali borce, ki so bili za tako delo sposobni in ki so bili v stanju s svojimi političnimi nazori pozitivno vplivati na mobiliziranje.

Kljub temu pa dezerterstvo še ni popolnoma prenehalo. Še vedno je bilo eden poglavitnih problemov v enotah. Iz 1. bataljona je v opisanem razdobju dezertiralo 9 borcev. Odhajali so posamezno ali pa celo brez orožja. Štab brigade je čutil te dezertacije kot nekakšno olajšanje, kajti naj slabše je bilo tedaj, kadar so partizani odhajali iz enote organizirano, v sku-

pinah, celo pod vodstvom svojih poveljnikov in z orožjem. Sedaj takih primerov ni bilo več toliko. Brigadni štab je po dezenterje pošiljal patrolje, ki pa so se večinoma vračale brez uspeha. Na domovih dezenterjev so postavljali skrivne zasede, a tudi te niso rodile sadu. Dezenterji so dobro vedeli, kako se morajo izogibati ukrepom brigadnih in bataljonskih poveljstev, zato so se skrivali na takšnih krajih, ki so bili oddaljeni od njihovih domov in za katere brigadne patrolje niso vedele. Brigada je na vse strani razpošiljala tiralice in zlasti od komand mest zahtevala, naj poiščejo njihove ubežnike in jih pripeljejo v brigado.

Bližala se je zima in brigada je imela skrbi glede zimske opreme za 'borce in borke. Zlasti slaba je bila obutev. Večina partizanov je imela raztrgane čevlje. Usnje, ki ga je brigada imela, je zadostovalo le za popravilo. Razdelili so ga po bataljonih. Obleke so imeli partizani nekoliko boljše, vendar jih večina ni imela zimskih plaščev. Brigado je čakalo še veliko truda, da bi vse borce oskrbela za zimo. V tem času pa se je brigada zelo dobro hranila. Dvakrat dnevno so dobili borci mesni obrok, en obrok pa je bil brez mesa. Tudi zdravstveno stanje v četah je bilo dobro.⁸

Preoblikovanje 3. bataljona

O 3. bataljonu je treba povedati še nekoliko podrobnosti, saj je odigral v osvobodilni vojni pomembno vlogo in se je večkrat boril skupaj z nekdanjo matično enoto. Bila sta dva razloga, ki sta narekovala ustanovitev odredov v Ljubljanski pokrajini. Prvi je bil ta, da je glavni štab Slovenije pripravljal evakuacijo taktičnih enot na Hrvaško, da bi se izognil prevelikim izgubam v morebitni sovražni ofenzivi. Tako bi nekatera področja na Slovenskem ostala brez partizanskih enot. Tam kjer odredov kot najbolj primernih partizanskih enot za teritorialno vojskovanje ni bilo, jih je bilo treba ustanoviti. Zato je glavni štab že 23. novembra 1943 odredil, da je treba ustanoviti Dolenjski in Belokranjski odred. Zamisel za ta ukrep pa se je v glavnem štabu Slovenije izkristalizirala že 20. novembra. V omenjeni naredbi je glavni štab Slovenije ukazal, naj se iz 3. bataljona Dvanajste brigade, ki mu je tedaj poveljeval Jože Logar-Slovan, ustanovi Dolenjski odred,

ki naj ima 200 mož, razporejenih v dva bataljona. Ko je glavni štab odredil naloge odredom, je navedel tiste značilne, ki so jih partizanski odredi povsod izvajali. Med posebnostmi pa naj omenimo le nekatere. Operativni sektor tega odreda naj bi bilo področje zahodno od Gorjancev do Ljubljane. Odred naj bi vzdrževal zvezo s partizanskimi enotami onstran »meje«. Dejansko je bila Dolenjska med Savo in »mejo« tudi del operativnega področja odreda. Dolenjski odred je bil taktično podrejen glavnemu štabu Slovenije. Delovanje odreda je moralo biti takšno, »da se sovražnik nikdar in nikjer ne bo počutil varnega«. Odred je bil dolžan neprestano mobilizirati in viške borcev (preko 200) pošiljati operativnim enotam. Glavni štab je odredil, da morata biti oba odreda formirana do 26. novembra 1943.⁹

Drugi razlog za formiranje odreda je bil v tem, da na področju med Trebnjem in Grosupljem ni bilo partizanskih enot. Nujno je bilo treba ta prazen prosto zasesti, čeprav tu začasno ni bilo sovražnika.

Tretji bataljon je šele 25. novembra oddal ranjence iz Žalovič 1. bataljonu 12. brigade. Potem je bil 3. bataljon prost in je lahko začel ukrepati o ustanovitvi Dolenjskega odreda. Zato se je pod poveljstvom namestnika komandanta bataljona Antona Stojana (komandant bataljona Jože Logar-Slovan je bil namreč tedaj poklican v glavni štab po navodila za ustanovitev odreda in za natančnejšo določitev nalog temu odredu)

26. novembra zbral na Čatežu in v Gorenji vasi pri Čatežu. Tukaj je mobiliziral in čakal svojega komandanta. Dne 27. novembra je kurir glavnega štaba končno prinesel pismo naredbo o ustanovitvi Dolenjskega odreda. Štab bataljona se ni mogel brez komandanta odločiti za preosnovo bataljona V Dolenjski odred, ker se je bilo treba odločiti o važnih kadrovske spremembah glede na dva bataljona, ki ju je bilo treba iz enega ustanoviti. Ko je bataljon dva dni zaman pričakoval komandanta, se je štab odločil, da bo sam opravil spremembe v enoti. Medtem pa se je pokazalo, da z nemško ofenzivo, ki so jo pričakovali, ne bo nič. Zato je glavni štab Slovenije premestil 3. bataljon proti Ljubljani, na področje južno od Višnje gore. Nastanil se je v Krški vasi, kjer so 1. decembra slovesno ustanovili Dolenjski odred. Nekdanji 3. bataljon 12. brigade so razvrstili po sredi vasi. Politični komisar bataljona je par-

tizanom razložil, zakaj ustanavljajo odred in kakšne naloge bo imel. Borci so z zadovoljstvom in veseljem ob vzdikljanju Titu, Stalinu in Francu Rozmanu-Stanetu sprejeli odločitev glavnega štaba. Nato so člani štaba začeli po pripravljenem načrtu razvrščati borce v dva bataljona in postavljati poveljstva bataljonov in čet. Komandant odreda je postal nekdanji komandant 3. bataljona 12. brigade kapetan Jože Logar-Slovan, politični komisar pa prejšnji politični komisar 3. bataljona poročnik Dušan Rebolj-Bor. Za namestnika komandanta odreda so imenovali Antona Stojana, za namestnico političnega komisarja v odredu pa Ančko Hafnerjevo. Ko se je 2. decembra vrnil v enoto komandant Jože Logar-Slovan, je bilo v odredu takole stanje: odred je imel 217 partizanov, od tega 15 žensk. Imeli so 9 puškomitraljezov, 4 lahke minomete, 117 pušk in 1 brzo-strelko.

Tak je bil Dolenjski odred, ki se je razvil iz 3. bataljona 12. brigade. Posebno pomembne naloge je opravil na področju med »mejo« in Savo, ko se je boril proti nemškemu okupatorju in organiziral varno povezavo s štajerskimi partizanskimi enotami. Zavaroval in prepeljal je mnogo transportov mobiliziranih ljudi in prostovoljcev s Štajerske na Dolenjsko. Ob koncu vojne je osvobodil Litijo. Odred je odločno izvajal akcije kot samostojna enota. Kadar pa je bil v sestavi divizije poklican na boj z domobranci in Nemci, je sijajno opravil bojne naloge. Večkrat se je boril skupaj z Dvanajsto. Mnogokrat je bil pohvaljen.¹⁰

Tesneje k mestu

Ko je XV. divizija 22. novembra odmaknila Cankarjevo in 12. brigado izpred Novega mesta in ju postavila na območje med Novim mestom, Trebnjem in Žužemberkom, si je novomeška posadka nekoliko oddahnila, saj je bila njena glavna pot za oskrbovanje v smeri proti Kronovemu in dalje na nemško okupacijsko ozemlje svobodna. Nadalje je bilo Novo mesto na levem bregu Krke slabše blokirano kot na desnem. Na desnem je bila še vedno Gubčeva brigada, njej ob strani pa še 1. bataljon Cankarjeve, 4. bataljon Dvanajste in I. divizion artilerije XV. divizije. Nemško-domobranski posadki v Novem mestu je bilo torej lažje vdirati na področje Trebelnega in Trške gore. Razmere na tem delu partizanskega bojišča so bile eden od

vzrokov, ki so glavni štab Slovenije in štab VII. korpusa privedle do odločitve, da naj se z levega brega Krke poostri blokada Novega mesta in enote naj ponovno pritisnejo bliže meistu. Drugi razlog pa so bile sijajne zmage XIV. divizije proti domobranskim postojankam na Notranjskem. V noči na 24. november je namreč ta divizija v naletu zavzela belogardistično postojanko Grahovo pri Cerknici, kar je povzročilo, da sta sovražni posadki iz Begunj in Cerknice naslednjo noč v strahu pred enako usodo pobegnili na Rakek. S temi akcijami je XIV. divizija prevzela vlogo udarne skupine VII. korpusa in potrebno je bilo z vsemi sredstvi podpreti njen ofenzivni zalet. Štirinajsta se je usmerila proti sovražnim postojankam na kočevski progi, proti Velikim Laščam in Kočevju. Te akcije je bilo treba vsekakor izdatneje podpreti. Petnajsta divizija, pa je bila popolnoma zaposlena na blokadi Novega mesta. Štab VII. korpusa se je odločil, da bo XIV. diviziji poslal na pomoč Cankarjevo brigado s tremi bataljoni, blokado Novega mesta na levem bregu Krke pa bo prepustil 12. brigadi. Glede na ugodne vesti o porazih domobranskih posadk na Notranjskem je glavni štab izdal poseben proglas, namenjen domobrancem, s katerim jih je pozival naj se vključujejo v partizanske enote; zagotovil jim je amnestijo.¹¹

Cankarjeva brigada je zapustila področje okoli Dobrave pri Žužemberku v noči na 2. december 1943 in je odšla proti Grosupljemu, kjer naj bi skupaj z Dolenjskim odredom uničevala sovražne postojanke v tem okolišu, če bi tam bile, istočasno pa naj bi zavarovala akcije XIV. divizije. Rano zjutraj, 3. decembra, pa je štab XV. divizije ukazal 12. brigadi, naj se preseli bliže Novemu mestu, naj mesto tesno oklene in ovira oskrbovanje sovražnika v smeri Novo mesto—Kronovo. Zamisel za blokado Novega mesta, ki jo je štab XV. divizije posredoval 12. brigadi, je bila naslednja. Dvanajsta naj zasede položaje Kuzarjev kal (nad Prečno pri Novem mestu) — Gorenje in Dolenje Kamence—Bučna vas—Mačkovec. En bataljon naj postavi nad Kronovo. Zavarovati mora smeri od Mokronoga in Mirne. To so bile zelo zahtevne naloge, ki jih tedaj s sestavo, ki je bila na voljo, 12. brigada ni mogla izpolniti. Zato je štab XV. divizije ukazal, naj se v njeno sestavo vrne 3. bataljon, a njegovo mesto na blokadnih položajih na desnem bregu Krke naj zasede II. divizion artilerije XV. divizije, ki

je bi dotlej prideljen 12. brigadi.* Dvanajsta je bila s tem ukrepom spet popolna* imela je tri bataljone in spremno četo (pratečo četo). To je bila pomembna okrepitev za brigado, zlasti zato, ker je ponovno imela možnost vplivati na akcije 3. bataljona in na njegovo rast. Štab XV. divizije je zahteval, naj 12. brigada minira vse najvažnejše ceste in jih tudi prekoplje. Važne so bile tudi stranske poti, ki so peljale v hribe na področje Trebelnega. Tudi te je bilo treba minirati in napraviti prekope na takih mestih, ki so zagotavljala varnost pred nenadnimi vdori tankov in motorizacije. Glede miniranja glavnih cest je bil štab divizije zelo natančen in je zahteval, da se pod nobenim pogojem ne smejo poznati mesta, kjer bodo mine. Brigada mora minirati celo poti do mestnih blokov.¹²

Ko preštevamo vse naloge, ki jih je štab divizije naložil 12. brigadi, nam postane takoj jasno, da Dvanajsta vseh nalog v celoti ni mogla izpolniti. Morala je zelo ekonomično porazdeliti svoje čete, da bi vsaj deloma zadovoljila zahtevam štaba XV. divizije. Najbolje nam bo prikazalo razmere glede možnosti izpolnjevanja danih nalog poročilo političnega komisarja brigade z dne 18. decembra 1943, ki pravi, da je brigada »številčno majhna, saj ima le 543 mož. Od teh jih je v štabu brigade 63, to so kurirji, obveščevalni vod, kulturna sekcija, intendantca in tako dalje. V bataljonih so tovariši zaposleni pri težkem orožju, težkih in lahkih minometih, težkih mitraljezih, so konjevodci itd. Ko bi vse skupaj preračunali, dodelili vsakemu težkemu orožju najpotrebnejše število partizanov, bi tako dobili le nekaj tovarišev, ki bi jih lahko uporabili kot pešake. Zato so težave v tem, da morajo v patrole in v manjše zasede vedno eni in isti ljudje. Opaža se utrujenost, ki je vsekakor razumljiva. Po zadnji naredbi mora brigada še tesneje izvesti blokado Novega mesta, za kar je treba uporabiti vse ljudi, a tovariši nimajo najpotrebnejšega počitka.«¹³

Kljub vsem težavam pa je vendarle bilo potrebno izvesti zahtevano blokado z močmi, ki jih je brigada pač imela na

* Štab 12. brigade in štab XV. divizije sta 4. bataljon, ki je bil na desnem bregu Krke, preimenovala v 3. bataljon, ko se je poprejšnji 3. bataljon preoblikoval v Dolenjski odred. Iz ohranjene dokumentacije sicer ni razvidno, kdaj so 4. bataljon uradno preimenovali v tretjega. V naši razpravi ga bomo imenovali 3. bataljon od 1. decembra 1943 dalje.

Drago Jerman, komandant brigade in
narodni heroj

voljo. Razumljivo je bilo, da ne bo mogoče vkleniti svoražnika v mestne bunkerje, mogoče pa bo ovirati njegove premike, napadati oskrbovalne kolone in mu neprestano zadajati izgube. Relativna slabost brigade glede na posadko, oz. tisti del posadke, ki ga bo sovražnik oddelil za akcije na levem bregu Krke, je izhajala bolj iz tega, da je bila brigada razdeljena na majhne borbene skupine, ki so bile razmeščene na obširnem operativnem področju. Zato ob sovražnih napadih ni bilo mogoče zbrati zadostnih sil, ki bi na terenu zadale sovražniku udarce. Taka razporeditev čet je narekovala gibčno manevrsko taktiko. Tako je tudi bilo. Komaj se je namreč brigada razmestila na novih položajih, že jo je začel sovražnik napadati. Medtem ko so nemško-domobranske čete težile k temu, da bi brigadne oddelke obkolile in jih uničevale, so se čete 12. brigade branile na ta način, da so razvile dobro obveščevanje in izvidništvo, iz zased udarjale po sovražniku, se umikale premoči, zbrale vse čete, ki so jim bile pri roki na določenem odseku, in s protinapadom skušale poraziti sovražnika ali pa ga vsaj potisniti v postojanke. Slednje se jim je vedno posrečilo, kajti sovražne čete se ponoči niso borile izven postojank.

Tudi razmere pri sovražni posadki v mestu niso bile rožnate. Okrepljeni policijski bataljon je imel sicer pri obrambi

mesta glavno besedo, toda vseh nalog sam ni mogel obvladati. Poleg obrambe je bilo namreč treba aktivno posegati izven mesta in rahljati blokadno organizacijo XV. divizije. Boriti se je bilo treba na dve strani in še vzdrževati nemoten promet po cesti na nemško zasedbeno ozemlje. Zato je bil interes poveljstva nemškega bataljona, da bi čim bolje izkoristil čete slovenskega domobranstva. Moramo pripomniti, da so Nemci spčetka zelo slabo ravnali z domobranci. Nikakor jim niso dali do veljave, dajali so jim slabšo hrano, niso jih zadostno oskrbovali z orožjem in strelivom, skratka, obnašali so se do njih kot do manjvrednih ljudi. Toda sčasoma so se te razmere spreminjale v dobro domobrancev, deloma po zaslugi intervencij generala Rupnika, deloma po sili razmer, ko so Nemci spoznali, da so jim domobranci vendarle koristni. Sčasoma so jih začeli voditi na skupne akcije in jim zaupali obrambo manjših postojank. Bojna moč domobranskih čet se je krepila, samozavest je rasla, sovraštvo do partizanov pa se je stopnjevalo. V takih razmerah so Nemci v smeri 12. brigade izvajali enodnevnke akcije, v katerih so uporabljali domobranske čete, njihove vodiče in njihove možnosti za razpredanje obveševalne mreže.

Glavni štab Slovenije in štab VII. korpusa sta usklajevala borbe partizanskih enot na blokadi mesta z operacijami drugih divizij. V noči na 4. december je namreč XIV. divizija v naletu zavzela domobransko-nemško postojanko v Velikih Laščah in uničila domala vso posadko. To je bil eden največjih uspehov partizanskih enot, za domobranstvo pa eden največjih porazov.

V noči na 10. december pa je ista divizija ob sodelovanju dela XV. divizije začela veliki napad na Kočevje. Začela se je velika in slavna bitka slovenskih partizanov, značilna po tem, da je bilo odločno napadeno eno najbolj utrjenih mest na Slovenskem in po tem, da je le poseg nemške 162. divizije (Turkestanske) rešil kočevsko posadko popolnega uničenja. V pomoč akciji XIV. divizije na Kočevje je morala 12. brigada na svoji smeri preprečiti pošiljanje pomoči iz Novega mesta kočevski posadki. Brigada se je uspešno upirala sovražnikovim napadom in ni doživljala porazov. Načelnik propagandne skupine v brigadi, Mile Klopčič, je o tem zapisal v »Dolenjskem listu«, da »smo se spet premaknili, dan, dva kasneje so že izpadli iz Novega mesta natanko proti vasi ali grebenu, kjer je

bila naša brigada. In tako smo se nenehoma selili po tistih grebenih od Grčevja, Runčeca, Jagodnika do Karteljevega in pa spet nazaj .. . « Poglavitni položaji na blokadi so bili v tem času naslednji. Prvi bataljon je bil nad Mačkovcem, 2. nad Kronovim, 3. pa je zasedel Kuzarjev kal, kamor je z desnega brega Krke prispel 5. decembra 1943.

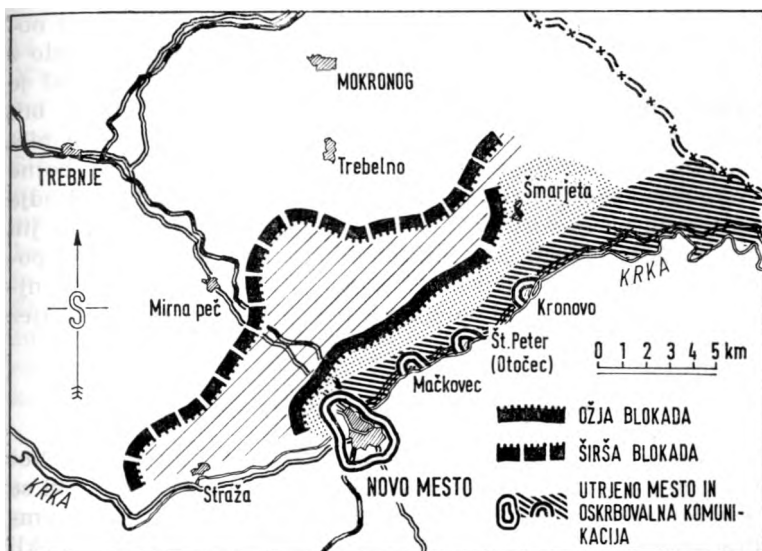
V brigadi so bili zelo zaskrbljeni tudi zaradi tega, ker je sovražnik tako hitro zvedel za premike njihovih enot. Sodili so, da imajo v enotah belogardistične ali gestapovske obveščevalce, ki organizirano pošiljajo sovražniku podatke. To je bil problem, ki je brigado dolgo časa tri, vendar zaenkrat še ni bilo podatkov, na podlagi katerih bi ga lahko rešili.

Kljub neprestanim bojem je štab brigade poskrbel za vojaško in politično vzgojo enot. Seveda so posebno skrb posvetili 3. bataljonu, ki je bil dolgo odsoten. Brigadni politični komisar ga je obiskal kmalu po tem, ko se je nastanil na Kuzarjevem kalu. Seznanil se je z razmerami v bataljonu, skupaj s štabom je poskrbel za kadre, poučil jih je o odnosih do civilnega prebivalstva, ki so na tem področju že sicer bili zelo prijateljski. Na sestanku z bataljonskim štabom so razpravljali še o političnem delu, o mitingih, ki naj bi jih priredil bataljon in o rekvizicijah, ki so bile vedno dvorezen nož.¹⁴

Štab brigade je v tem času tudi sklical sestanke štabov bataljonov. Razpravljali so o zunanjem in notranjem političnem položaju v Jugoslaviji in v svetu, poslušali so poročila štabov bataljonov in razpravljali o njih, jih ocenjevali in kritizirali, govor je bil o prihodnjih nalogah, zanimali so se, kako ravnajo z ranjenci, pogovorili so se o njihovem zdravljenju in transportih, pozorni so bili tudi na delo intendantov.¹⁵

Štab brigade je skliceval tudi sestanke s štabi bataljonov posamič. Tako je bil 11. decembra sestanek v 2. bataljonu, ki sta mu prisostvovala komandant in politični komisar brigade. Obravnavali so zlasti odnose do civilnega prebivalstva. Taki sestanki so bili zelo pomembni in učinkoviti, saj so z dneva v dan urejevali bataljone in krepili njihovo borbena ter moralna moč.^{1*1}

Za utrditev vojaškega znanja so še nadalje prirejali razne tečaje. Tako so od 1. do 10. decembra organizirali tečaj z vodniki in desetarji, ki sta ga vodila operativni oficir brigade in komandant 2. bataljona. Na tečaju so jih poučevali o razvijanju

Položaji ožje in širše blokade Novega mesta decembra 1943 in januarja 1944

vodov in desetih za boj, o borbeni razvrstitvi, o premikanju pod artilerijskim in minometalskim ognjem ter o vlogi deseterjev in vodnikov v boju. Med tem je bil v 3. bataljonu tečaj za urejevanje zvez. Vodil ga je Franc Doljšek. V prvi polovici decembra so imeli v brigadi 46 vojaških ur. Rezultati teh tečajev so se pokazali v izboljšanju vodstvenih sposobnosti nižjega poveljniškega kadra.¹⁷

Skladno s temi ukrepi in politično vzgojnim delom (o slednjem bo govor na koncu tega poglavja) ter zaradi bojnih uspehov, ki jih je brigada dosegla pri Novem mestu se je moralno stanje v četah dvignilo na višjo raven pa tudi disciplina je bila boljša. Štab brigade je bil s tem zadovoljen, ko je poročal višjim štabom, da so s tečajem, ki so ga imeli v 2. bataljonu, dosegli v bataljonu najlepši red. »Take kurze bi morali stalno voditi, pa bi lahko kmalu uvedli tako disciplino, kakor si jo želimo«.¹⁸ Tudi s plavogardisti in belogardisti, ki so jih mobilizirali po kapitulaciji in ki so ostali v brigadi, so bili zadovoljni. Prav dobro so se držali. Novomobiliziranci pa so bili zelo slabi. Večinoma so dezertirali, če se je le pokazala prilož-

nost. Nobenega zanimanja do vojske niso pokazali in tudi nobene volje do dela in borbe. Tudi vojaško in politično delo z njimi ni mnogo pomagalo. V prvi polovici decembra 1943 je brigada mobilizirala 45 obveznikov. Mnogi med njimi so bili bolni in so jih morali odpustiti iz vojske. Brigada pa ni bila zadovoljna niti s tistimi, ki so ostali in jih je uvrščala v bojne vrste samo zaradi velikega pomanjkanja moštva. Zdravi ljudje na terenu pa se niso dali mobilizirati, skrivali so se in ni jih bilo mogoče odkriti. Od 'novomobilizirancev' jih je v prvi polovici decembra dezertiralo 29. Odšli so posamezno ali v manjših skupinah. Nekateri so odnesli puške in celo puškomitraljez je bil tako izgubljen.¹⁹

Preboj Turkestancev v Novo mesto

Vzrok za veliko sovražnikovo aktivnost na področju Novega mesta je bil silovit napad XIV. divizije na Kočevje, ki se je začel v noči na 10. december 1943. Divizija je do 12. decembra zavzela že skoraj vse mesto. Le grad, kamor so se zatekli že premagani in demoralizirani branilci, je bilo treba še likvidirati. V krvavih bojih za kočevski grad je padel komandant XIV. divizije Mirko Bračič. Od zunanje intervencije Nemcev v prid kočevski posadki je bilo odvisno, ali bo Kočevje padlo še isti dan. Nemcem se je res posrečilo, da so zbrali 314. grenadirski polk 162. divizije (Turkestarske), ki se je 12. decembra iz Ljubljane in Notranjske prebil do Kočevja in rešil posadko popolnega poraza. Turkestarski polk je obnovil postojanko v mestu in se nastanil po vsej ribniški dolini. Njegove namere štabu VII. korpusa niso bile znane.

Neodvisno od teh dogodkov je 12. brigada nadaljevala boje na blokadi mesta. Dne 16. decembra je nekoliko zožila blokadne položaje in postavila pod tesnejšo kontrolo tudi cesto Novo mesto—Trebnje, kjer je bil del njenega 2. bataljona.²⁰ Taka postavitev je seveda izzvala še ostrejše akcije novomeške posadke.

Pojav 314. polka 162. divizije (Turkestarske) na področju Kočevja in v ribniški dolini ter nekatere nepreverjene vesti o zbiranju močnih sovražnih enot, so povzročili, da je glavni štab Slovenije izvedel nekatere ukrepe, ki bi bili pomembni v primeru ponovljene nemške ofenzive. V prvi vrsti je bilo

važno, da divizije zberejo svoje brigade na ožjem območju, da bi jih v najhujšem primeru imele pri roki. Skladno s tem je XV. divizija poklicala Cankarjevo brigado na področje Žužemberka. Njena naloga je bila, pomagati 12. brigadi, da bi se premestila v primeru potrebe na desni breg Krke. Glavni štab Slovenije je izdal posebno naredbo o ukrepih za primer sovražnikove ofenzive. Dejal je, da je treba vesti o sovražnikovih pripravah o ofenzivi vzeti resno, vendar ni treba izvajati nobenih defenzivnih premikov. Divizijske enote se morajo zbrati in biti tesno povezane pod enotnim vodstvom svojih štabov. Štirinajsta in XV. divizija bosta skupaj s hrvaškimi četami na žumberško-pokupskem področju enotna Skupina, ki bo manevrirala proti vzhodu. Osemnajsta divizija pa se bo približala IX. korpusu in se z njim povezala.

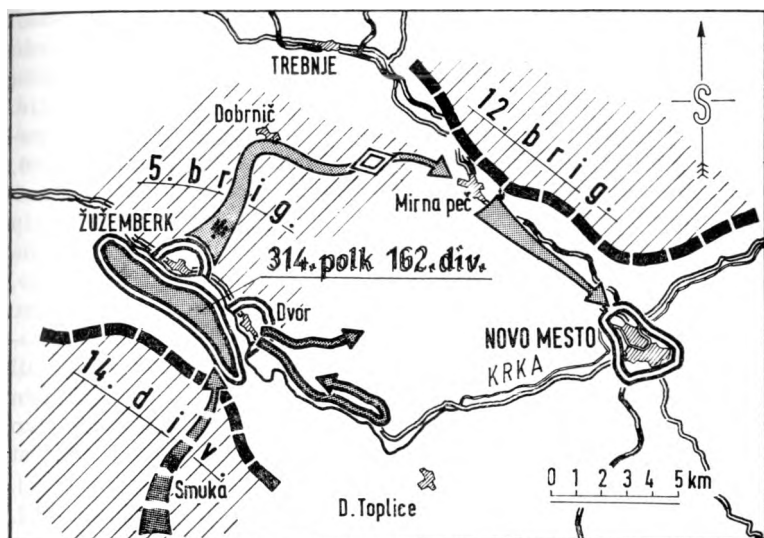
Štab VII. korpusa je na temelju te naredbe glavnega štaba izdal svojo, v kateri je uvodoma pojasnil, da ni izgledov za sovražno ofenzivno operacijo, toda svražnik še vedno lahko pripelje kake večje sile in nenadoma začne z akcijo.

Razmere pa so se na operativnem področju VII. korpusa obrnile povsem drugače. Dne 21. decembra 1943 ob 3. uri je namreč 314. polk 162. divizije začel prodirati iz Kočevja proti Dvoru. Namen tega premika je bilo težko ugotoviti, vendar je bilo jasno, da bo sovražnik skušal prodreti do Novega mesta, nato pa verjetno nekam proti nemški »meji« ali pa Ljubljani. Ni bilo znano, če bo spotoma napravil kako večjo akcijo proti osvobojenemu ozemlju. Poprejšnja skrb zaradi možnosti večje nemške ofenzivne operacije se je nenadoma spremenila v težnjo, kako zaustaviti prodor turkestarskega polka in mu zadati čim večji udarec, to pa zlasti zato, ker se je dalo ugotoviti, da sovražnik pri svojem premiku ni preveč napadalen. Njegova težnja je bila namreč s čim manjšimi napori in izgubami prekrižariti področje med Kočevjem in Novim mestom.²¹

Partizanski štabi so bili zelo presenečeni, ko se je čelo turkestarske kolone 21. decembra zjutraj pojavilo v Jami (Dvor). Most čez Krko pri Dvoru je bil podrt in Turkestanci so ga začeli popravljati. Vse je kazalo, da bo sovražnikova kolona z mnogimi prevoznimi sredstvi udarila po dolini Krke v smeri proti Soteski. Na levem bregu Krke XV. divizija ni imela nobenih drugih enot, razen 12. brigade. Glavni štab je že 21. decembra opozoril XV. divizijo o prodoru sovražnika do

Dvora. Obvestil jo je, da sovražnik popravlja most čez Krko pri Dvoru in jo opozoril, naj pripravi vse, da 12. brigada na blokadi Novega mesta ne bi bila presenečena, obe brigadi (Dvanajsta in Cankarjeva) pa odrezani od jedra VII. korpusa. Glavni štab Slovenije je spoznal, v kako neugodnih razmerah se je znašel sovražni polk. Iz zaledja je namreč začela pritiskati nanj XIV. divizija, pred čelom kolone pa je bila Krka, ki jo s tako veliko motorizacijo ni bilo mogoče prebresti, ampak je bilo treba na vsak način zgraditi mostove. Na levem bregu so bile okoliščine za oviranje prehajanja tako ugodne, da jih je opazil lahko vsak poveljnik. Torej je veljalo zasesti levi breg Krke med Žužemberkom in Dvorom in preprečevati sovražniku gradnjo mosta ter mu tako onemogočiti prehajanje čez reko, zadaj pa je bilo treba organizirati napad in sovražnika na desnem bregu Krke potolči. Glavni štab je tudi takoj spoznal dve smeri, ki bi ju sovražnik lahko uporabil pri nadaljnjem prodiranju. Najbolj nevarna je bila tista navzdol ob Krki proti Soteski. Sem je štab že poslal 3. bataljon 15. brigade, pri roki pa je bil tudi 1. bataljon Cankarjeve brigade na Hribu (Reber pri Žužemberku). Oba bataljona sta bila torej na položajih, ki so bili ugodni za obkoljevalni manever. Glavni štab je zato zahteval od štaba XV. divizije, naj onemogoči prehod po cestah Dvor—Novo mesto in Žužemberk—Trebneje. Iz te naredbe moramo omeniti še to, da je glavni štab zelo skrbel za 12. brigado. Diviziji je s poudarkom naročil: »Pazite, da ne izgubite izpod kontrole 12. brigade in vam je Nemci ne odrežejo od ostalih sil.«¹²²

Zamisel o obkolitvi sovražnega polka v dolini Krke je bila mamljiva, toda na voljo ni bilo prav nobenih posebnih enot, ki bi to zamisel tudi izpeljale. Tudi XIV. divizija na desnem bregu je le počasi zbirala brigade in le nalahno napadala Turkestance. Štab XV. divizije je mogel poklicati na bojišče le del 12. brigade, ki je bila najbližje Krki. In to je tudi storil. Na zahtevo komandanta XV. divizije je 12. brigada poslala 3. bataljon na področje Dvora. Ta je zlasti z minometi obstreljeval sovražnika, ki je popravljal most. No, sovražnikovi vojaki so nadaljevali delo in do večera most popravili. Toda ko so nanj zapeljali prvi kamioni, se je podrl. Nato je sovražnik prispel do Stranske vasi pri Žužemberku in ugotovil, da je tam most, ki je bil sicer tudi razrušen, primernejši za popra-

Prodor 314. polka turkestanske divizije v Novo mesto od 21. do 12. 1943

vilo. Zato je 22. decembra poslal čez reko enoto, ki je v Zafari postavila mostobran, nakar je začel popravljati most. Stab divizije je seveda hotel, da bi Cankarjeva brigada čimprej prišla k Žužemberku. Dne 22. decembra ob 3. uri zjutraj je komandant XV. divizije, ki si je ogledal bojišče, izdal bojno povelje, v katerem je nakazal načrt za boj proti 314. polku. Cankarjevi brigadi je ukazal, naj ga napade na Dvoru ali pa kjerkoli se trenutno zadržuje in mu prepreči prehajanje čez reko. Napada naj sporazumno z 12. brigado, ki bo v tem primeru prevzela zavarovanje bojišča z novomeške strani. Sovražniku je treba na vsak način preprečiti napredovanje ob Krki proti Novemu mestu ali pa po cesti proti Trebnjemu. Komandant je v duhu poprejšnjih naredb nakazal Cankarjevi in 12. brigadi tudi možnost, da bi sovražnik močneje in nevarneje pritislil ter ju ogrozil. V tem primeru mora Cankarjeva brigada postaviti pri Straži ali Soteski mostobran in omogočiti 12. brigadi prehod čez Krko, nakar mora še sama čez reko. Kot vidimo, je štabe še vedno motila misel na večjo sovražnikovo ofenzivno operacijo, kar je negativno vplivalo na na-

črtovanje akcij in vnašalo pasivnost med partizanske enote. Dvanajsti brigadi je komandant ukazal, naj se tesno poveže s Cankarjevo brigado in naj varuje novomeško smer. Dobro naj minira cesti Novo mesto—Straža in Novo mesto—Trebnje. Brigada ne sme dovoliti, da bi sovražnik iz Novega mesta poslal proti sovražnemu polku čete, ki bi se z njim združile. Ceto, ki jo ima brigada pred Mokronogom, naj odpokliče v sestavo ustreznega bataljona. Komandant divizije je še zahteval, da morajo partizani napadati sovražnika povsod, kjerkoli se bo pojavil in ne smejo dopustiti, da bi jih razbil. Pripomnil je še, da naj gredo brigade čez Krko res le v najbolj nujnem primeru in naj ne nasedajo lažnim vestem, ki se v takem primeru pojavljajo.²³ Kot je videti, tudi komandant pod vplivom navodil glavnega štaba Slovenije in štaba VII. korpusa ni bil odločen glede presoje moči in pomena akcije 314. polka. Razumljivo je, da je to vnašalo v štabe enot in med partizane nejasnost o razmerah na bojišču in zato neodločnost pri planiranju akcij.

Toda vsa prizadevanja štaba XV. divizije in štaba VII. korpusa, da bi obkolili sovražnikov polk na področju desnega brega Krke ali pa, da bi mu vsaj preprečili prehod čez Krko in pohod proti Novemu mestu, so se ponesrečila. Sovražni polk je namreč sprva nameraval udariti iz Dvora po dolini Krke proti Novemu mestu ali Dolenjskim Toplicam. Ko pa je spoznal, da dvorski most ne bo vzdržal vsega bremena motorizacije, je udaril čez most pri Žužemberku in začel pohod v smeri proti Dobravi, Jordankalu, Mirni peči in Novemu mestu. Obkoljevalni manever VII. korpusa se je torej izjalovil in sovražni polk je razmeroma lahko prodiral proti svojemu cilju, saj ga je Cankarjeva brigada skraja le medlo napadala. Tudi 12. brigada ni bila uporabljena tako, da bi skupaj s Cankarjevo na področju med Žužemberkom in Mimo pečjo mogla opraviti kakšno pomembnejše bojno delo, čeprav so ji ukazali naj začasno opusti blokado mesta.²⁴

Komandant XV. divizije je 23. decembra obiskal Cankarjevo in 12. brigado, da bi se seznanil z razmerami na njunih bojiščih. Štab 12. brigade je našel v vasi Brezje. Brigada je imela tedaj takole razporejene bataljone: 1. je bil v Velikem Kalu, 2. v Poljanah pri Mirni peči, 3. pa v Kamencah pri Kuzarjevem kalu. Komandant divizije je ugotovil, da je 1. bataljon vedel, da gre sovražnikova kolona iz Mirne peči proti

Novemu mestu, toda ni je napadel niti ni o tem obvestil štaba brigade. Šele 25. decembra zjutraj so odšli člani brigadnega štaba k bataljonom in jih povedli v boje proti sovražnemu polku. Komandant divizije je sodil, da se tudi ti štabi izmikajo borbi, kar je opazil tudi pri cankarjevcih. Ko je Cankarjeva brigada začela z začetja odločneje napadati kolono, je tudi 12. brigda 25. decembra ostreje napadla na odseku med Mirno pečjo in Novim mestom. Sovražnik je imel verjetno izgube, vendar je mrtve in ranjene odpeljal v mesto. Dne 25. decembra Ob 16. uri je 314. polk 162. divizije (Turkestanske) prispel z vsemi enotami v Novo mesto.

Glavni štab Slovenije se ni strinjal z odločitvijo VII. korpusa, naj 12. brigada začasno opusti blokado mesta. Dne 24. decembra je v tem pogledu dal navodila štabu VII. korpusa, v katerih je dejal, da ni za to, da bi partizanske enote strogo vztrajale na dosedanjih položajih. Sodil je, da je prav, da se blokadni položaji spreminjajo, da bi tako zvalili domobrance in Nemce iz mesta, nato pa bi jih dobro pripravljeni potolkli na odprtem terenu. Nadalje je glavni štab sodil, da je treba 12. brigado pri blokadi mesta tesno povezati s Cankarjevo in imeti v rezervi enote, ki bi preprečevale vpadanje v hrbet 12. brigadi.²⁵

Ko se je sovražna kolona zasidrala v dolenski prestolnici, je bilo vprašanje, kako naprej postopati na bojiščih, zlasti tam, kjer sta bili 12. in Cankarjeva brigada. Partizanskim štabom ni bilo znano, kaj namerava sovražnik početi v Novem mestu. Sodili so, da bo odšel v smeri proti nemški meji in dalje h Krškemu, kjer naj bi bila njegova akcija končana. Glede na tako presojo je štab XV. divizije 26. decembra odredil novo razporeditev enot, ki naj bi zagotovila oviranje sovražnikove kolone na poti proti Krškemu ter preprečila umik 314. polka proti Trebnjemu in dalje proti Ljubljani. V tej razporeditvi je bilo novo le to, da so en bataljon Cankarjeve brigade postavili na Kuzarjev kal, tako da je 12. brigada lahko svoj 3. bataljon pomaknila bolj proti severu, ob cesti Novo mesto—Kronovo. Dvanajsti brigadi je namreč štab XV. divizije odredil, naj zavzame položaje Kamence—Trška gora—Herinja vas — Šmarješke Toplice in naj prepreči premike po cesti. Brigada naj tudi aktivira top, ki se ji je bil pred dnevi pokvaril in naj ga uporabi v bojih okoli Novega mesta.²⁶

Tako se je 12. brigada z vsemi tremi bataljoni pritiskala ob cesto, ki je peljala iz Novega mesta proti Kronovemu, v oporo pa ji je bil bataljon Cankarjeve brigade na Kuzarjevemu kalu. Zanimivo je, kako je štab XV. divizije sodil o vzrokih neuspeha v boju s 314. polkom. Akcija ni uspela, ker enote XV. divizije niso bile pravilno razmeščene, ker so štabi bataljonov odpovedali, ko jim je bila povezava z brigadnimi štabi pretrgana in niso sami vzeli pobude v roke, nadalje, ker je bila tako gosta megla, da se včasih ni videlo 10 m daleč in končno, ker so bili borci Cankarjeve brigade zelo utrujeni.²⁷ Če k temu dodamo še, da kot ponavadi v zapletenih akcijah ni delovala zanesljiva povezava med enotami, da so bile presoje višjih štabov o razmerah na bojišču pomanjkljive in da je partizane še vedno obvladovala misel na novo ofenzivo, potem nam je slika o možnostih, da bi ob Krki potolkli sovražni polk, mnogo jasnejša. Odtod tudi nerealne naloge, ki so jih štabi nalagali svojim enotam.

Kakor je čez nekoliko dni pokazal razvoj dogodkov, 314. polk 162. divizije (Turkestanske) ni nameraval takoj oditi na nemško zasedbeno področje, s čimer bi svoj pohod skozi Žužemberk degradiral na izprehod, pač pa je nameraval vdreti v Dolenjske Toplice, razbiti tam partizanske sile in s tem blokado mesta. Področje za akcijo 314. polka je bilo torej na desnem bregu Krke. Vsa aktivnost, ki jo je posadka sprožila v tem času proti 12. brigadi, je imela le pomen pomožnih akcij.

Nemški polk je res že 27. decembra 1943 napadel partizanske enote na desnem bregu Krke, kjer so se borili Gubčeva brigada, bataljon Cankarjeve brigade in dva divizionarstveri XV. divizije — kot pehotni enoti. Tega dne je doživel poraz in se je moral umakniti v mesto. Nato je 29. decembra sledil napad ob Krki navzgor, vendar so tudi ta dan partizani ostali zmagoviti. Šele 30. decembra 1943 se je nemškemu polku posrečilo vdreti do Dolenjskih Toplic. Spotoma so sovražni vojaki streljali pripadnike OF, ki so jih izdali domobranci. Štab VII. korpusa je že začel zbirati enote, med njimi XIV. divizijo, da bi obkolil napadalce v Dolenjskih Toplicah, vendar se je sovražni polk 31. decembra umaknil v Novo mesto, takoj po novem letu pa proti Ljubljani in Litiji.

Čeprav je bila sovražna akcija izpeljana le na desnem bregu Krke, je tudi 12. brigada proti koncu leta imela ostre

boje.* Na blokadi Novega mesta je namreč kmalu ostala spet sama, ker je štab VII. korpusa poslal Cankarjevo brigado v Suho krajino. Dvanajsta brigada je imela nekoliko krvavih spopadov okoli Trške gore in Zdinje vasi in je v teh bojih izgubila dva komandanta bataljonov. Komandant 1. bataljona Karel Krautberger-Gagovič je bil težko ranjen in je ostal invalid, komandant 3. bataljona Tone Kamin pa je padel. To je bila kar velika izguba za 12. brigado, ki je sicer v teh bojih srčno odbijala sovražne kolone in jim tudi prizadejala izgube. S 314. polkom se je 12. brigada kot zadnja iz vrst partizanskih enot spopadla 2. januarja 1944 pri Mimi peči in okoli Poljan pri Mirni peči, ko je polk odhajal proti Ljubljani.

Poleg tega, da se je borila, je morala brigada nadomeščati padle in ranjene poveljnike ter tiste, ki so brigado zapustili, z novimi. Tako so za novega komandanta 1. bataljona postavili Ivana Slapnika-Bliska (prejšnji komandant je bil ranjen), mesto padlega komandanta 3. bataljona pa je bilo dodeljeno Vidu Jeriču. Postavili so tudi nove komandirje in politične komisarje, ki so v enotah manjkali. V drugi polovici decembra 1943 je brigado zapustil njen prvi komandant Radomir Božovič-Raco, ki ga je zamenjal Drago Jerman. Radomir Božovič-Raco je odšel v XV. divizijo in prevzel dolžnost namestnika komandanta divizije. Tudi politični komisar Lojze Colarič je zapustil brigado, ker so ga postavili za političnega komisarja artilerije XV. divizije. Zamenjal ga je Franc Tumer-Kostja, ki je bil do tedaj politični komisar 2. bataljona. Poveljniška sestava v brigadi je ostala torej v rokah izkušenih poveljnikov in političnih komisarjev. Ker so kadrovske vrzeli izpopolnjevali večinoma iz lastnih vrst, moremo sklepati na hiter in vzpodbuden razvoj partizanov, bodisi na političnem, bodisi na strokovnem področju. V skladu s tem je bilo tudi moralno-politično stanje v brigadi na visoki stopnji, prav tako pa tudi disciplina, saj sovražnik proti brigadi ni dosegel nobenega po-

* Ob koncu leta 1943 se je 12. brigada uvrstila med pomembne taktične enote narodnoosvobodilne vojske Slovenije, v sestavi XV. divizije pa je bila izvrstna partizanska enota, ki jo je lahko štab divizije uporabljal za izvrševanje zelo zamotanih bojnih nalog.

Za izpolnitev predstave o moči 12. brigade objavljamo za sedaj podatek z dne 22. decembra 1943 o stanju živine: 56 mul, 5 tovrstnih konj, 6 vozniških in 12 jahalnih.²⁸

Franc Turner-Kostja, brigadni politični komisar

Lojze Colarič, politični komisar brigade

membnejšega bojnega uspeha. Visoka moralna zavest se je izkazovala tudi v tem, da se partizani niso dali ujeti, kadar so bil ranjeni, rajši so se sami ustrelili. Znan je primer brigadnega kurirja Janeza Mraka, ki je bil star komaj

14 let. Ko so ga domobranci ranjenega ujeli, so ga strahovito mučili, vendar ni hotel izdati, kje ima skrito pošto. Ko so čez nekaj časa partizani našli kurirjevo truplo, so našli tudi skrito pošto še nedotaknjeno.

Dezerterstva v brigadi nikakor niso mogli popolnoma zatrei. Tako je 27. decembra iz 2. čete 1. bataljona dezertiralo 5 partizanov. Dezerterstvo je organiziral komandir čete in potegnil s seboj 4 partizane, med njimi 2 vodnika, političnega delegata in četnega intendanta. Četni komandir je nameraval odpeljati celo četo na Štajersko, kar pa se mu ni posrečilo.²⁹ Tudi v noči na 31. december sta dezertirala dva borca, doma iz Bučke oziroma iz okolice Št. Jerneja.³⁰ V noči na 21. december so dezertirali na Štajersko namestnik četnega političnega komisarja, 1 vodnik in 1 partizan. Štab XV. divizije je glavnemu štabu pojasnjeval, da je vzrok teh dezertacij tudi v tem, ker se širijo govorice, da se tistim Štajercem, ki so med veliko nemško ofenzivno operacijo zapustili brigado, ni nič zgodilo. Štab divizije je zato zahteval od glavnega štaba,

naj bi mu poslal prepis seznama kazni za vse tiste, ki so zapustili brigado in odšli na Štajersko. Ta seznam so namreč hoteli razglasiti po brigadah.³¹ Zanimivo je, da je komandant Franc Rozman-Stane zahteval od nekaterih brigad, med njimi tudi od Dvanajste, naj pošljejo nekoliko partizanov — Štajercev v Štirinajsto divizijo, ki se je prav tedaj pripravljala na svoj znameniti pohod. Vendar je bil odziv brigade, kot je videti iz dokumentov, kaj slab.³²

Predno se bomo seznanili z dejansko močjo brigade, naj nam naslednji podatki ilustrirajo bojno moč združene enote, ki ji je 12. pripadala. Petnajsta divizija, ki je 29. decembra 1943 imela štiri brigade, artilerijo in še nekatere enote, je tedaj štela skoraj 4000 borcev in bork in je bila za tedanje razmere zelo močna enota. Kot primerjavo naj navedemo, da je XIV. divizija imela 1318 borcev in bork, XVIII. pa 1588.³³

Ob koncu leta 1943 je bila 12. brigada stara nekoliko več kot tri mesece. Izkušnje nam kažejo, da je ta doba potrebna, da se brigada razvije v borbeno enoto in da se notranje uredi. Tako je borbeno zaživela tudi 12. brigada. Zanimivi so podatki, ki nam nekoliko pojasnjujejo njeno bojno zmogljivost. Po nepopolnih in vsekakor pretiranih podatkih je v mesecu novembru in decembru 1943 pobila 162 sovražnih vojakov, 211 pa jih je ranila. Ujela je 13 sovražnih vojakov. Brigada je imela v tem času 122 mrtvih in 231 ranjenih ter nekaj pogrešanih. Zaplenila je 2 težki strojnici, 52 pušk, 7 brzostrelk, 12 pištol, minomet 81 mm in težko italijansko brečo. Uničila je 4 tanke, 6 kamionov, oklopni avto, dva motocikla in minomet. Tudi brigada je izgubila precej orožja, vendar o tem ni podatkov.³⁴

Slabosti, težave in problemi, ki so se pojavljali v brigadi in njihovo odpravljanje so zahtevali veliko iznajdljivosti in upornosti poveljniškega in politkomisarskega kadra. Če se spomnimo, koliko bojev je imela brigada proti koncu meseca decembra in koliko bojnih problemov je morala reševati, potem vidimo, kako so se morala poveljstva truditi, da so vse to zadovoljivo obvladovali.

Manevrska blokada

Za Novo leto 1944 je imela 12. brigada mir in je počivala, ko si je prej postavila zavarovalne oddelke in poslala na vse strani patrolje. Skupaj s civilnim prebivalstvom je praznovala

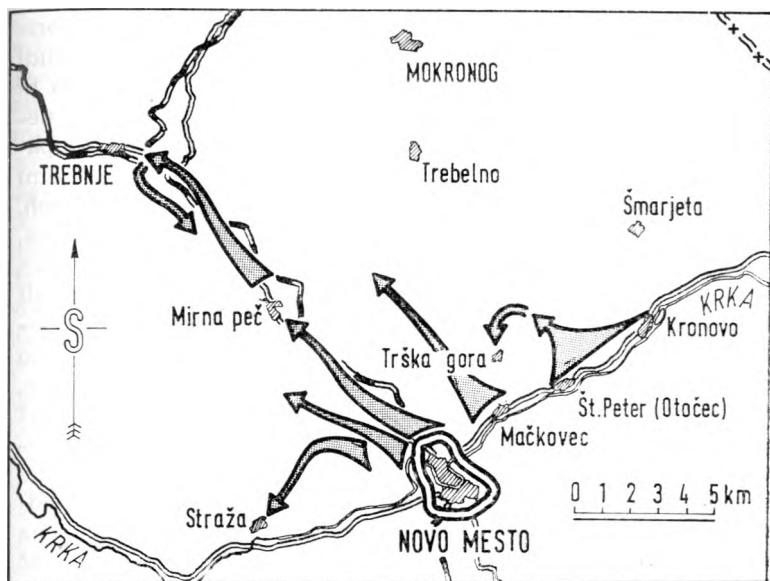
ново leto ob sicer skromnih, vendar s prisrčno zavzetostjo pripravljenih mizah. Prebivalstvo je partizanom dalo vse, kar je samo imelo. Pogostilo je borce in borke z vinom in pogačo, kjer so jo imeli. Bataljoni so bili takole razprejani: 1. je bil v Kerteljevem, 2. v Jagodniku in Gorenjem Kamenju, 3. pa v Novigori in na Štravberku. Štab brigade je bil s svojimi oddelki pri 1. bataljonu. Cete so bile utrujene od neprestanih bojov in dela, ki so ga opravljale pri rušenju komunikacij in postavljanju preprek. Partizani so bili na splošno še vedno slabo oblečeni in obuti in intendanti so komaj sproti našli material za krpanje čevljev in oblek. Štab brigade je bil zaradi tega zaskrbljen.³⁵

Brigada je bila številčno zelo majhna. Na voljo imamo prve točne arhivske podatke, ki govore o njenem številčnem stanju in oborožitvi z dne 1. januarja 1944. Objavljamo jih v obliki razpredelnice.³⁰

Enota	Število				Oborožitev					
	Po sp.		V enoti		t. mm*	l. mm	t. m.	p. m.	brz.	puške
	m.	ž.	m.	ž.						
Stab	56	3	56	3				1	2	30
1. bat.	120	11	97	11	1	3	4	8	3	97
2. bat.	142	9	141	9	1	3	3	6	2	100'
3. bat.	125	12	102	10	1	2	3	5	1	92
topniški odd.	34	2	34	2			1	1	—	26
Skupaj	477	37	430	35	3	8	11	21	8	345

Predstavljena razpredelnica ponuja podatke, na katere se moramo zanesti; in ker so to prvi dokumentarni podatki o moči 12. brigade, se moramo pri njih nekoliko ustaviti. Brigada, je imela v bojni vrsti 465 borcev in bork. V primerjavi s Cankarjevo brigado je bila kar za polovico manjša. Cankarjeva je tedaj imela 900 borcev in bork, Gubčeva pa, da bo podoba moči 12. brigade popolnejša, 820 borcev in bork. Dvanajsta je bila razmeroma dobro oborožena. Imela je 3 težke, 8 lahkih minometov in kar 11 težkih mitraljezov. Prav ti težki mitraljezi in minometi so reševali problem, ki ga je imela brigada, zaradi pomanjkanja borcev. Bataljoni so namreč v bojih naj-

* t. mm = težki minomet, l. mm = lahki minomet, t. m. = težki mitraljez, p. m. = puškomi traiz jez, brz. = brzostrelka.

Smeri najpogostejših izpadov novomeške posadke decembra 1943 in januarja 1944

rajši uporabljali to učinkovito orožje, ki pa je zahtevalo poseben način bojevanja. Zanimivo je, da je brigada imela topovski oddelek, ki je poleg topa imel še težki mitraljez in puškomitraljez. V razpredelnici ni prikazan top, ki ga je brigada sicer često uporabljala. Top se je večkrat pokvaril in so ga morali pošiljati v delavnico v popravilo.

Kot smo videli, je bil eden od razlogov za posebno taktiko na blokadi mesta, da je brigada imela razmeroma veliko težjega pehotnega orožja, ki nekoliko ovira hitro premikanje. Vendar ima to orožje drugo, izredno manevrsko sposobnost. Manever z ognjem, torej prenašanje ognja s cilja na cilj je izredno hiter. Brigada je to lastnost s pridom uporabljala. Bala pa se je, da težko orožje pri presenetljivih napadih na sovražnika ne bi bilo izgubljeno. Zato se je pomaknila nekoliko nazaj na položaje Nove gore in drugih točk, ki obvladujejo ves kompleks področja od Trške gore do Šmarjeških Toplic. Pred seboj je postavljala zasede, obveščevalne patrulje pa so imele nalogo

odkriti sovražnika, nakar je bilo še dovolj časa, da so se brigadne enote pripravile na spopad. Dvanajsta brigada je tudi zelo često spreminjala svoja bivališča in položaje zased, da bi se izognila nepričakovanim napadom. Uporabljala je torej neke vrste manevrsko blokado in se dobro pripravljena spopadala s sovražnimi četami. Brigada pravzaprav za napadanje ni imela primernih ciljev. Postojanke so bile zanjo pretrd oreh. Čakati je torej morala, da se je sovražnik pojavil na terenu, zato pa je njemu pripadala iniciativa. Tako so se skoraj dan za dnev vrstili boji na zemljišču, ki pa nikoli niso pripeljali do odločilnih rezultatov. Vzrok za to je bil v tem, da je sovražnik pošiljal v boj zadosti močne sile, največkrat policijsko četo, okrepljeno s četami ali oddelki slovenskih domobrancev, kar je bilo od 200 do 400 mož. Kjer je bilo mogoče, je podprl svojo akcijo s tanki. Drugi vzrok pa je bil v tem, ker 12. brigada v teh bojih nikoli ni mogla uporabiti vseh bataljonov hkrati. Preveč so bili raztreseni na širokem blokadnem področju. Večinoma se je boril en bataljon sam, ali pa celo ena njegova četa. Sovražnik je tako imel na bojišču vedno premoč v razmerju 1:2 ali celo 1:3. V takih razmerah moramo šteti brigadi v dobro, da se je izognila porazom in da se je razmeroma lahko obdržala na položajih, ki si jih je bila izbrala.

Večje premestitve bataljonov so bile povezane z željo, da se sovražniku onemogoči, da bi natančno spoznal mesto bivanja bataljonov ali brigadnih zased, deloma pa so bile v zvezi z akcijami XV. divizije ali pa VII. korpusa. V času večjih akcij XV. divizije ali korpusa na kočevski komunikaciji je brigada prejela le eno nalogo, da namreč onemogoči ali ovira novomeško posadko pri pošiljanju pomoči na kočevsko progo. Tedaj se je brigada razmestila tako, da je opustila nadzorovanje ceste Novo mesto—Kronovo in poostrila nadzor na cestah Novo mesto—Mirna peč in Novo mesto—Straža. Včasih je tudi demonstrativno napadala Novo mesto ali pa kako drugo postojanko ob Krki. Te akcije so bile vedno povezane z akcijami Gubčeve brigade in drugih partizanskih enot na desnem bregu Krke. Nikoli pa niso imele nekega posebnega odločilnega pomena, kajti sovražnik iz Novega mesta ni poskušal prodirati na kočevsko komunikacijo, saj za to ni nikoli imel zadosti moči.

Štab brigade je po sovražnikovem obnašanju sodil, da so v brigadnih enotah nemški oziroma belogardistični vohuni. To je sklepal iz tega, ker je sovražnik tako hitro zvedel za premestitve zased in bataljonov in je vedno napadal točno v cilj. Namestnica političnega komisarja brigade je poročala centralnemu komiteju KPS, da so se pokazala sabotažna dejanja, ki kažejo na vohunsko delovanje v brigadi. »To sklepamo tudi po dezertirjih,« pravi poročilo, »ki so nam dezertirali v Ljubljano in na Štajersko.« To se je pojavljalo zlasti v 1. bataljonu. V ta bataljon je štab brigade poslal zanesljivega in resnega tovariša, da bi izsledil vohune. Izkazalo se je, da so se vohuni v 1. bataljonu vtihotapili celo v partijo. Slabo je bilo tudi to, da, obveščevalna služba v brigadi ni dobro delovala.³⁷ Štab brigade je bil nadalje prepričan, da je bil napad z dne 13. januarja, ko je sovražnik v treh kolonah prodiral naravnost na položaje 1. bataljona pri Velikem Kalu, v zvezi z izdajstvom. Zanesljivi civilisti so obvestili štab brigade, da je v njenih enotah nekoliko špijonov, ki so izdali položaje 1. bataljona. Ko je 27. decembra 1943 dezertiral iz brigade komandir čete in pobegnil v Ljubljano, je v brigadi ostalo njegovo dekle, ki pa so jo aretirali in čakali na izid preiskave. Čeprav so se v brigadi zelo potrudili, da bi špijone odkrili, se jim to ni posrečilo. Štabu divizije so predlagali, naj se 1. bataljon premesti ali pa naj se cela brigada premakne na kak drug sektor.³⁸ Končno so vendarle sredi januarja 1944 zvedeli, da se brigadni obveščevalec Cveto Klopčič-Gorazd in Jože Borko obnašata zelo nedostojno in se povezujeta s sumljivimi ljudmi. Ko so vse bolj natančno raziskali, so ugotovili, da sta s pismi pošiljala v Ljubljano ženske, ki so očitno sodelovale z okupatorjem in domobranci; ko so se vračale, sta jih počakala in sprejemala iz Ljubljane sporočila in denar, ne da bi bila o tem obvestila kogarkoli v štabu brigade. Brigadno sodiše je ugotovilo krivdo obeh, ju obsodilo na smrt in bila sta takoj ustreljena. V zvezi z njima je bilo v brigadi še mnogo preiskav in zaslišanih je bilo mnogo partizanov iz obveščevalnega centra ter obveščevalcev v bataljonih. Izkazalo se je, da je večina vedela za sovražna dejanja obsojenih, vendar se ni nihče upal tega naznaniti poveljnikom ali pa so bili borci iz malomarnosti brezbržni do takega početja. Mnoge od teh partizanov je brigadno sodiše kaznovalo s strogiimi ukrepi, medtem ko smrtno kazni ni več izreklo. Iz obširne

dokumentacije o zaslišanjih in obsodbah je razvidno, da so si v brigadi zelo prizadevali, da bi razkrinkali sovražno delovanje obtoženih in so s tem izgubili mnogo časa in truda v upanju, da se bodo končno razčistile zadeve o sovražnih obveščevalcih v brigadi.³⁹

Januarja 1944 so ustanovili inženirske enote. Pobuda glavnega štaba Slovenije je izhajala iz izkušenj, ki si jih je bila narodnoosvobodilna vojska do tedaj pridobila. Glavni štab je sodil, da je sodelovanje minerjev in bombašev pri napadu na utrjene postojanke velikega pomena. Prav tako je važna pravilna razporeditev mreže protitankovskih zaprek, ki bodo partizanom v primeru sovražnikovega vdora na osvobojeno ozemlje omogočale pravilno postavitev zased. V skladu s tem je glavni štab Slovenije ukazal, naj v vseh brigadah ustanovijo inženirske čete, ki bodo sestavljene iz voda za zvezo, minerskega in pionirskega voda. Odredil je tudi, da je inženirska četa borbena enota, ki je oborožena s pehotnim orožjem in svojim specialnim orožjem, zlasti eksplozivom ter opremljena s posebno opremo. Dvanajsta brigada je do 1. februarja 1944 že ustanovila četo, ki je nemudoma začela z urjenjem. Pripomniti pa je treba, da je imela sprva le malo borcev, njeno ogrodje je sestavljal vod za zvezo in nekoliko izvežbanih minercev. Četa se je polagoma razvijala in je v brigadi odigrala pomembno bojno vlogo.⁴⁰

Zveza se je v partizanskih enotah tisti čas nekoliko popravila. Uredili so kurirske zveze, ki so bile še vedno temeljni način povezave med enotami, štab korpusa pa je začel sistematično uvajati tudi radijske zveze. V ta namen so odhajali sposobnejši partizani v tečaje oficirske šole glavnega štaba Slovenije, nekateri pa so odšli na šifrske kurze.

Januarja 1944 so morali v brigadi reševati tudi nekatera kadrovska vprašanja. Mesto prejšnjega političnega komisarja brigade, Franca Turnerja-Kostje, je zasedel Niko Šilih okoli

1. februarja 1944. Iz brigade je že v začetku januarja 1944 odšel na Štajersko namestnik komandanta brigade Alojz Pacek-Platin. Na njegovi mesto so imenovali kapetana Jovana Vukšo. Postavili so tudi novega načelnika obveščevalnega centra. To je bil Ljubo Podlogar, ki je prevzel dolžnost 25. januarja 1944. Nadalje je štab XV. divizije zahteval, naj brigade zberejo prostovoljce za Primorsko. Iz Dvanaste se jih je javilo šest.⁴¹

Skrivači so še vedno povzročali preglavice brigadnemu štabu. Tako spretno so se skrivali, da jih skoraj ni bilo mogoče odkriti. Štabi so se bali da ne bi slej ko prej odšli k domobran-
cem, zato so napeli vse sile, da bi jih izsledili. Seveda to ni bil siamo problem 12. brigade, ampak splošen partizanski pro-
blem v Ljubljanski pokrajini.

Dvanajsta brigada je bila na blokadi Novega mesta že več kot dva meseca, na odseku severovzhodno od Novega mesta pa že od ustanovitve, torej več kot štiri mesece. Čas je bil, da bi se premestila na kakšno drugo mesto. Razlogi za tak sklep so bili mnogoštevilni. Enoličnost nalog in operativnega področja je negativno vplivala na borce in uspavala njihovo budnost. Sovražnik je zlahka spoznal taktiko boja in način, ki ga je bri-
gada uporabljala pri blokadi mesta in pri postavljanju zased. Bližina nemške demarkacijske linije je spodbudno vplivala na razpoloženje Štajercev, da bi se vrnili čez Savo. Blokadne in druge naloge na levem bregu Krke so bile zaradi malošte-
vilnosti brigade že pretežke. In končno, brigada bi na kakem drugem sektorju preizkusila svojo bojno sposobnost in si raz-
širila poglede na boj pod drugačnimi pogoji. Zlasti je bilo važno, da bi se usposobila za sodelovanje z drugimi partizan-
skimi enotami v večjih operacijah in da bi se privadila so-
delovanju z drugimi vrstami orožja, kot so artilerija in tanki. Štab brigade je že 13. januarja 1944 predlagal štabu divizije novo razporeditev.⁴² Dolgotrajna blokada seveda ni bila v skladu s cilji partizanske taktike. Partizanske čete bi pravza-
prav morale biti v neprestanem gibanju, da bi si ustvarile po-
goje za uspešno akcijo na tistem mestu ali področju, ki je za-
nje najvažnejše. Vrhovni štab Jugoslavije je opozoril glavni štab Slovenije na škodljivost dolgotrajne blokade Novega me-
sta, kar je bilo popolnoma razumno in na mestu.⁴³ Partizani se ne smejo vkopavati pred utrjenim mestom in trošiti energijo in čas za zavračanje sovražnih čet v mesto. Sovražnika je tre-
ba napadati na širokem področju in zlasti rušiti komunikacije. Toda Novega mesta partizanski štabi tedaj niso mogli izpustiti iz klešč. Če bi odmaknili obe brigadi izpred mesta, bi se sov-
ražnikove čete razlile po osvobojenem ozemlju in začele velik teror nad civilnim prebivalstvom, kar je slovensko domo-
branstvo že imelo v načrtu. Za varstvo Bele krajine in pod-
ročja Dolenjskih Toplic, Podgorja, trebeljanskega področja in

Žužemberka je bilo treba prekršiti vsa pravila o izkoriščanju prednosti partizanske taktike. Pokazalo se je, da je bila blokada mesta, kot izjemen taktični prijem, zelo koristna in edina možnost, da se ohrani močno zaledje narodnoosvobodilne vojske Slovenije na Dolenjskem.

Seveda je sovražnik izkoriščal priklenjenost partizanskih enot ob mestno obzidje in poskušal sam z manevrom svojih sil izsiliti na določenem področju take prednosti, ki bi bile važne in celo usodne za nadaljnji razplet vojne na ozemlju bivše Ljubljanske pokrajine. Ker je ohranil Kočevje, kot važno in eksponirano postojanko, je hotel popolnoma obvladati kočevsko komunikacijo in ob njej postaviti nove postojanke. Obnoviti je hotel železniško progo. Ko bi to dosegel, bi premestil svoje sile na dolenjsko komunikacijo in jo poskušal prav tako obvladati. S tem bi bile partizanske čete popolnoma izrinjene z Dolenjskega. Ti načrti so bili očitni in štab VII. korpusa jih je kmalu spregledal. Ob kočevski komunikaciji je

Del vodilnega kadra 3. bataljona. Z leve stoje: Drago Vidmar, sekretar skoja, Marija Caci-N atija, politkomisarka čete, Simon Srdič, Tone Primožič, namestnik komandanta bataljona, Odon Pakiž, namestnik političnega komisarja bataljona

že imel Cankarjevo in 15. brigado in od časa do časa še kako brigado XVIII. divizije. Ta divizija je bila sicer v Gorskem kotarju. Zaradi pomanjkanja čet je bil VII. korpus v veliki zadregi. Tudi XIV. divizija je bila že dolgo časa na pohodu skozi Hrvaško proti Štajerski. Tako so bili VII. korpusu na voljo le XV. divizija in odredi ter še nekatere partizanske enote, kot artilerija XV. divizije in tankovski odred. Dve poglavitni nalogi sta konec januarja stali pred korpusom. Nadaljevati je bilo treba blokado Novega mesta in tako temeljito porušiti kočevsko železniško progo in cesto, da ju sovražnik dolgo ne bi bil v stanju popraviti. Tako bi njegov plan o obvladovanju komunikacij padel v vodo.

V tem smislu je glavni štab Slovenije 25. januarja ukazal štabu VII. korpusa, naj takoj pristopi k rušenju železniške proge med Predolami in Zdensko vasjo. To naj opravlja ena brigada, ki naj jo zavarujejo druge partizanske enote v smeri proti Grosupljemu.⁴⁴ Dne 21. januarja 1944 pa je bil v štabu VII. korpusa sestanek, na katerem so razpravljali o vseh teh stvareh. Na temelju tega posveta je štab VII. korpusa izdelal načrt, po katerem naj bi zamenjal enote na blokadi Novega mesta in jih poslal na kočevsko progo. Vendar ta zamenjava ne bi bila popolna, saj bi se Gubčeva brigada premestila le z desnega brega Krke na levega, njene položaje na desnem bregu pa bi prevzela Cankarjeva. Artilerijska diviziona bi ostala s Cankarjevo brigado. Na kočevsko progo pa bi odšli 15. in 12. brigada, ki bi ju kasneje nekoliko okrepili. Iz razporeditve partizanskih enot VII. korpusa sledi, da je korpus posvečal vedno večjo pozornost blokadi Novega mesta, saj je tja postavil dve najmočnejši brigadi XV. divizije. Dvanajsta in 15. pa sta bili razmeroma slabotni. Vendar je blizu Kočevja, v Gorskem kotarju, bila XVIII. divizija, ki se je borila skupaj s hrvaškimi partizanskimi četami, vendar je štab VII. korpusa že načrtoval tudi njeno uporabo na kočevski progi.⁴³ Z naredbo z dne 1. februarja je torej 12. brigada prejela ukaz štaba XV. divizije, naj se v noči na 2. februar 1944 začne pomikati na področje Sv. Gregorja in Male Slevice. Ukazali so ji, naj vzame s seboj gorski top in zadosti municije za minomete.⁴⁵ S pohodom na nove položaje se je končala akcija 12. brigade na blokadi Novega mesta, ki je trajala od 16. novembra 1943 do 2. februarja 1944, torej dva in pol meseca.

Politično in kulturno delovanje. Presoja KP o razmerah v brigadi

Politično in kulturno delovanje je bilo namenjeno vzgoji borcev in bork ter njihovi tesni povezavi z ljudstvom. Teme in gradivo za predavanja in razprave je brigadni politični komisar dobival večinoma od političnega komisarja divizije. Ob ravnavali so domače razmere, razmere v jugoslovanskem in svetovnem merilu ter razne probleme v brigadnih enotah. Našteli bomo nekoliko naslovov teh tem: Kaj je OF, Zasluge KP v Osvobodilni fronti, Odkod uspehi Rdeče armade, Zena v ZSSR, Oktobrska revolucija, O velikih zmagah Rdeče armade, O naši novi jugoslovanski vladi, Naša in begunska vlada, O Titu, O borbah NOV Jugoslavije in Slovenije, Informacije o dogodkih doma in v svetu, O naših zaveznikih, Teheranska konferenca, O nacionalnem vprašanju na Slovenskem, O dezertstvu, O Rupniku in slovenskem domobranstvu, O pozdravljanju, O zavestni disciplini, O odnosih do civilnega prebivalstva itd. Partizani so se na političnih urah dobro seznanili z razmerami doma in po svetu, zlasti dobro sliko pa so dobili o reakciji.

Vse te teme so politični komisarji in politični delegati vodov razlagali na sestankih. Glede na to, da so bile enote zelo zaposlene z boji, patroljami in stražarsko službo, ni bilo lahko zbrati na sestanku večje enote, kot je npr. bataljon. Vendar so politični komisarji in delegati vodov izkoristili vsako priložnost, da so sklicali sestanek. Pogosto so bili sestanki na položajih pri zasedah. Največ je bilo četnih političnih sestankov. Tako je bilo v brigadi npr. decembra 1943, 21 bataljonskih političnih sestankov, 106 četnih, v drugi polovici decembra pa še 11 vodnih. Glede na težave pri sklicevanju je bila brigada lahko ponosna na tako veliko število sestankov, ki so bili v decembru 1943. Verjetno jih je bilo približno toliko tudi januarja 1944.

Po sestankih se je razvila debata, v katero so borci in borke posegali z vprašanji. Največkrat jih je zanimalo naslednje: kaj je kapitalizem, položaj delavstva v ZSSR, kakšen bo družbeni razvoj v Jugoslaviji po končani vojni, kakšne so razmere v ZSSR-u. Seveda so se zanimali tudi za razvoj vojne, zlasti na vzhodni fronti. Politični komisarji so bili razmeroma

Nande Vidmar: partizana

dobro seznanjeni s podatki in so lahko na vprašanja zadovoljivo odgovarjali.

Mitingi so bili potrebni zato, ker so se partizani na njih bolje spoznavali in povezovali s prebivalstvom. Namenjeni pa so bili tudi zabavi borcev in bork. Sama brigada ni prirejala veliko mitingov, ker v obdobju, ki ga opisujemo, ni imela za to zadostnih sredstev in moči. Največ je bilo bataljonskih mitingov. Dnevni red je bil približno takšen: idejni operativni govor, čitanje resolucij in pozdravov, kar se je večinoma nanašalo na pozdrave tovarišu Titu im izražalo pripadnost in soglasnost s sklepi z zasedanja AVNOJ, sledile so recitacije, petje partizanskih pesmi, nastop pevca kitarista, šaljivi skeči in nastop harmonikarja. Uvodne nagovore so imeli večinoma politični komisarji bataljonov ali pa brigade. Včasih je kot govornik nastopil tudi kak (komandant ali komandir. Pevskega

zboru nekaj časa v brigadi ali v bataljonu niso imeli. Zato so pevske točke izvajali kar brez posebnih vaj, udeleževalo pa se jih je tudi prebivalstvo, ki je bilo prisotno na mitingih. Kasneje so se razmere spremenile, kajti v Dvanajsti je bil Ciril Cvetko, ki se je zelo zavzemal za kulturno-prosvetno delo in ga pospeševal zlasti na pevskem področju. V brigadni propagandni skupini so bili poleg Cirila Cvetka in drugih še Leč-Otavnik, Nande Vidmar in Milenko Doberlet. Ciril Cvetko si je začel zapisovati revolucionarne in ruske partizanske pesmi. Obiskoval je bataljone in poučeval pevske skupine, ki so se do konca novembra 1943 razvile v vseh bataljonih. Pevske skupine so nastopale na mitingih, prepevale pa so tudi na položajih in v taborišču med odmori. Zgodilo se je, da je propagandna skupina v brigadi sama priredila miting. Ciril Cvetko je na harmoniko spremljal pevce in tudi sam pel. To je bil nekakšen improvizirani kvartet, ki je požel veliko uspehov. Tudi v 2. bataljonu so imeli kvartet, ki ga je vodil Ciril Cvetko. V kvartetu so peli Lojze Jeraša-Miško, Jože Rolih-Ciril, Jože Žnidaršič in Jože Butara. Ta kvartet se je zelo izkazal na mitingih, ki so jih priredili v Velikem Lipovcu, Ajdovcu, Brezovi rebri, Gorenjem Kamenju, Karteljevem in v Poljanah pri Mimi peči. Na teh mitingih so sodelovali s petjem in plesi tudi 4 Rusinje in 2 Rusa. Pred začetkom mitinga je navadno nekdo iz kvarteta spregovoril o političnih razmerah doma in po svetu, nato pa so sledile pevske in plesne točke. Posebne skupine so nastopale tudi s šaljivimi skeči, v katerih so žigosale belogardiste, sovražnikove vojake in ubežno londonsko vlado. Miting je posebno poživil mojster harmonikar, ki so ga vsi radi poslušali. Borci so se na mitingih povezovali s civilnim prebivalstvom in razvijali prisrčne odnose med seboj. Posebno privlačno je bilo to, da so po mitingu nekoliko zaplesali in se pozabavali ali pa se je razvil pogovor med civilnim prebivalstvom in partizani. Ker so bili partizani o vsem dobro obveščeni, so prevzeli vlogo političnih komisarjev v malem in tako veliko prispevali k širjenju osvobodilne misli med ljudstvom. To je bilo pomembno zato, ker je bilo na mitingih vedno precej prebivalstva. Podatki, ki so ohranjeni, nam povedo, da je brigada imela, npr. v drugi polovici decembra 1943, 10 mitingov, ki jim je prisostvovalo 308 prebivalcev, v drugi po-

lovici januarja 1944 pa 11 mitingov, na katerih se je zbralo 326 ljudi iz okoliša, v katerem je bil miting in 235 partizanov.

Kulturno-prosvetno delo na splošno ni bilo zadovoljivo. Eden od razlogov je bil v tem, da brigada ni dovolj razvila organa za kulturno-prosvetno delo, čeprav je imela ob svoji ustanovitvi razmeroma precej ljudi, ki bi bili sposobni voditi tako delo. Za razvoj kulturno-prosvetne dejavnosti bi bilo potrebno precej časa in potrpljenja. To spoznamo iz tega, da sta npr. stari brigadi XV. divizije — Gubčeva in Cankarjeva — znali zadržati sposobne kadre in sta kulturno-prosvetno delo gojili že od svoje ustanovitve, med tem časom pa sta prebrodili že vse krize in premagali vse večje zapreke. Eden od razlogov za nezadovoljivo stanje takšne dejavnosti v brigadi je bil tudi v tem, da so v diviziji vedno bolj razvijali kulturno-prosvetno delo in pri sebi obirali najboljše kadre. Divizija naj bi pomagala brigadam pri udejstvovanju na tem področju. Prispevati bi morala k vedno kvalitetnejšim prireditvam in nastopom. Ob koncu januarja 1944 je imela brigada v odseku za propagando poleg vodje Pavla Herbsta (pred njim je to dolžnost opravljal Milan Košak) še vojnega poročevalca in tehnika.

V 1. bataljonu so imeli referenta za propagando in vojnega poročevalca, medtem ko sta bili v 2. in 3. bataljonu funkcija referenta za propagando in funkcija vojnega poročevalca združeni v eni osebi. Za primerjavo navajamo, da je Cankarjeva brigada imela v štabu 9 partizanov, ki so bili v odseku za propagando, Gubčeva pa 7. Glasilo 12. brigade je bilo »Svobodi naproti-«, glasilo SKOJ pa »Mladina piše«, vendar nista redno izhajali. Druga številka glasila »Svobodi naproti« je izšla 1. februarja 1944. Kulturno-propagandni odsek v 12. brigadi se je zaradi pomanjkanja sodelavcev omejil na izdajanje rednih vojnih radijskih vesti, na sodelovanje na bataljonskih mitingih, na vojno poročevalsko službo in na propagandne obhode po četah in bataljonihi. Tako je bilo politično in kulturno-propagandno delo v 12. brigadi.⁴⁷

Organizacija komunistične partije se je v brigadi dobro razvijala. Navajamo tabelo organiziranih članov KPS, kandidatov in skojevcev z dne 16. januarja 1944 iz poročila namestnice političnega komisarja brigade Ljudmile Sajetove centralnemu komiteju KPS. Tedaj je brigada imela 546 borcev in

bork, od teh pa so bili organizirani člani partije, kandidati in skojevci kakor sledi v tabeli:

Enota	Člani KPS	Kandidati	Skojevci	Stev. stanje
štab brigade	13	2	15	56
1. bataljon	35	6	34	141
2. bataljon	39	5	34	148
3. bataljon	33	11	37	170
spremna četa	14	0	12	31
skupaj	134	24	132	546

Ce seštejemo člane KP, skojevce in kandidate partije, dobimo število 290, kar pomeni, da je bilo v brigadi partijsko povezanih 290 borcev in bork ali 53 % vse borčevske sestave. To je bilo za tiste čase in v tedanjih razmerah zelo veliko, saj so slovenske brigade tak procent dosegle šele v drugi polovici leta 1944. Razumljiva je torej ugodna sodba partijskega brigadnega biroja o moralno-političnih razmerah v enotah. Sekretarka partijske organizacije je na temelju diskusij v štabu brigade in v partijskih organizacijah enot sodila, da je politična zavest v 2. in 3. bataljonu dobra, da je partija zdrava in da je dobra tudi disciplina. Bataljonski sekretarji skrbijo za študijske sestanke partijskih organizacij oz. njenega članstva. Komunisti se za take sestanke zelo zanimajo. Le v 1. bataljonu je slabše. Disciplina se je v brigadi izboljšala, starešine so pridobile na avtoriteti, le desetarji in vodniki je še niso imeli dovolj. Slaba pa je bila konspiracija, med partizani je včasih zavladata panika, ker se zaradi pomanjkanja borcev niso znali dobro zavarovati.

Ko so odkrili vohunstvo in kaznovali izdajalce, jev brigadi začasno zavladata razpoloženje nezaupanja. Partizani so imeli vtis, da drug pred drugim niso vami, zato je bilo potrebno še veliko političnega dela, da bi se utrdili tovariški odnosi in povrnilo medsebojno zaupanje.

Vsak četrti borec v brigadi je bil skojevec. To je bilo pomembno za borbenost in za politično razgibanost brigade. Skojevska organizacija je bila v 2. in 3. bataljonu dobra in skojevci delavni, le v 1. bataljonu je bilo slabše.

Moralno stanje v brigadi je bilo zadovoljivo. Najbolj je enote težilo to, da so bile zaradi pomanjkanja borcev preobložene z delom. Partijska organizacija pa je sodila, da bi

bilo treba glavna prizadevanja usmeriti v to, da bi dokončno odkrili vse vohune v brigadi in še bolj utrdili disciplino in avtoriteto poveljnikov.⁴⁸

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 17. NOVBEMBBA 1943 DO 2. FEBRUARJA 1944

18. 11. 43. Boj 1. in 2. bataljona pri Mačkovcu in St. Petru (Otočec).

19. 11. 43. Podnevi ni bilo bojev, pač pa so bili zvečer, ko je iz Krškega v Novo mesto pripeljala kolona 120 kamionov. Drugi bataljon jo je napadel in poškodoval 3 vozila.

20. 11. 43. Nemci so iz mesta vdrli po trebanjski cesti in se spopadli zasedama 3. bataljona Dvanajste in 3. bataljona Cankarjeve brigade. Sovražnika so zavrnil v mesto, da se ni mogel združiti s svojimi enotami v Trebnjem. Drugi bataljon 12. brigade je imel boj pri Kronovem. Sovražne skupine so prišle popravljat mositove, a jih je 2. bataljon pregnal in jim poškodoval 2 kamiona.

21. 11. 43. Prišlo je do ostrejših bojev. Sovražnik je pripravil dve skupini. Prva z dvema tankoma je šla iz Mačkovca proti Trški gori in je naletela na enote 12. brigade. Po kratkem spopadu se je vrnila. Druga je šla iz Bučne vasi in se je pri Hmeljniku spopadla z enotami Cankarjeve brigade. To skupino je napadel tudi 1. bataljon 12. brigade pri Novii gori. Tej skupini se je posrečilo da je prehajkala okoliš Trške gore in da se je nato vrnila proti Št. Petru (Otočec).

22. 11. 43. Brigada se je premestila k Ajdovcu, Brezovi rebri in Velikemu Lipovcu.

23. 11. 43. Iz brigadne sestave je odšel 3. bataljon. Četrty bataljon se je premestil na desni breg Krke pod operativno poveljstvo Gubčeve brigade.

24. 11. 43. Četrty bataljon je imel na področju Vavte vasi ostrejši spopad s sovražno skupino iz Novega mesta. Bataljon je imel 2 mrtva, sovražnikove izgube pa niso znane. Brigada je rušila ceste na vsem odseku: med Novim mestom in Trebnjem, zlasti na Kačji ridi in okoli Mirne peči ter med Stražo in Sotesko na levem bregu Krke.

25. 11. 43. Drugi bataljon je prenesel in prepeljal ranjence iz divizijske bolnišnice pri Zalovičah v cono Ajdovca.

26. 11. 43. Brigada je porušila cesto na odseku Novo mesto—Straža na 3 mestih, na odseku Novo mesto—Mirna peč na 4 me-

stih in na odseku Novo mesto—Jurka vas na dveh mestih. Sled-njo rušitev je opravil 4. bataljon, ki je imel ta dan težji boj. (Glej tekst!) Prvi bataljon je do tega dne popravil most na Dvoru in ga usposobil za vozovni promet. Nato je od 2. bataljona pri Ajdovcu prevzel ranjence in jih skozi Dvor popeljal na Kočevski Rog v centralne partizanske bolnišnice.

29. 11. 43. Prišlo je do ponovnega spopada med 4. bataljonom in sovražno skupino, ki je najprej napadla 4. bataljon Gubčeve brigade. Ta jo je odbil. Sovražnik je nato začel napadati 4. bataljon 12. brigade, ki je bil na položajih pri Dolenjih Lakovnicah. Najprej je odprla ogenj bataljonska mitralješka opazovalnica. Prednji oddelki sovražne skupine so odstranili zapreke na odseku ceste Pogance—Ruperč vrh, kar je omogočilo sovražnemu oklep-nemu avtomobilu, da je prodril nad vas Gorenje Lakovnice, kjer je bil štab bataljona. Vzporedno s tem prodorom je sovražnik s tremi minometi obstreljeval Gorenje Lakovnice. Vrgel je kakih 40 min in zažgal nekoliko gospodarskih poslopij. Borba, ki je trajala 4 ure, je bila ostra in bataljon je imel 1 mrtvega in 3 ranjene. Sovražnikove izgube pa niso znane. Proti večeru se je sovražnik umaknil v Novo mesto.

30. 11. 43. V noči na 1. december 1943 je imela 3. četa 2. ba-taljona zasedo na cesti med Novim mestom in Št. Petrom (Oto-čec). Ker na cesti ni bilo premikov, je četa pod vodstvom ope-rativnega oficirja demonstrativno in samoiniciativno napadla po-stojanko Lešnica pri Novem mestu. Sovražnik je razsvetljeval okolico postojanke s svetlečimi raketami in je močno odgovarjal z ognjem. Drugi bataljon Dvanajste in 2. divizion artilerije XV. di-vizije sta ves dan rušila cesto na odseku Novo mesto—Mirna peč. Sovražniku so zažgali 5 vagonov. Enoti sta na cesti napravili 7 prekopov.

1. 12. 43. Drugi divizion je imel težke borbe. Sovražna skupina iz Novega mesta je s tanki in oklopnimi avtomobili prodrla do mostu v Prečni, šla čezenj in napadla II. divizion, ki je bil v Ku-zarjevem kalu nad Prečno. Sovražnik je z manevrom iz vasi Ja-blan in s Kačjih ri d poskušal obkoliti topničarje. Razvil se je boj. Artileristi so se rešili iz obroča s prebojem na Novo goro. Imeli so 2' mrtva, 4 težko in 4 lahko ranjene. Tudi sovražnik je imel izgube. Izgube topničarjev so bile zelo boleče, zlasti še zato, ker je pred nekaj dnevi iz njihove enote pobegnilo 9 borcev s 3 pu-škomitraljezi. Tudi 4. bataljon 12. brigade, ki ga bomo odslej ime-novali tretji, je tega dne doživel močan napad. Bataljon je bil v Gorenjih Lakovnicah, ko ga je z dveh strani napadel sovražnik. Prva skupina je prišla iz Pogane, druga pa jo je spremljala na krilih. Bataljon je bil dobro razporejen na višinskih položajih,

medtem ko je bil sovražnik v dolini. 2e pri prvih sitrelih je imel sovražnik nekoliko žrtev. Dve četi sta tolkli jedro sovražnikovih sil v dolini, 3. četa pa je dobro vzdržala pritisk skupine, ki je prodirala bočno proti njej. Kmalu popoldne je sovražnik ustavil boj in se vrnil v mesto. Bataljon v tem boju ni imel žrtev. Dvanajsta je tega dne na odseku Novo mesto—Mirna peč porušila 300 metrov železniške proge.

2. 12. 43. Sovražnik je iz Novega mesta spet napadel 3. bataljon (prej 4.). Najprej je odbil prednje bataljonske zaščitne dele izpred Stranske in Birčne vasi in jih potisnil proti Dolenjim Lakovnicam. Nato se je moralo umakniti še jedro bataljona k cerkvi Sv. Florijana, kjer so bili odlični obrambni položaji. Medtem je bil napaden tudi 4. bataljon Gubčeve brigade, ki je bil levo od 3. bataljona 12. brigade. Gubčevci so sovražnika zavrnil, le-ta pa se je usmeril proti bataljonu Dvanajste, ga napadel in vnel se je boj. Tedaj je bataljon Gubčeve brigade nenadoma udaril sovražniku v bok, da se je začel umikati proti Novemu mestu. Enote bataljona so ga gonile vse do mesta, čeprav je umik sovražnih čet krilo sovražnikovo topništvo. Partizanska poročila sodijo, da je v tej borbi imel sovražnik 11 do 20 mrtvih, 3. bataljon Dvanajste pa je imel 1 mrtvega in 3 ranjene.

3. 12. 43. Brigada se je začela premeščati. na položaje ožje blokade Novega mesta. Prvi in 2. bataljon sta ponoči šla čez cesto in železnico Novo mesto—Trebno in prispela na Trško goro in Kuzarjev kal. Drugi divizion pa je ubral smer proti Straži, da bi šel čez Krko in zamenjal 3. bataljon 12. brigade okoli Gorenjih Lakovnic.

4. 12. 43. Nemško-domobraska skupina, kak bataljon, je napadla 3. bataljon, ki se še ni bil premestil čez Krko. Bataljon je branil Dolenje Lakovnice in Stransko vas. Sovražnik je streljal s težkimi minometi in dvema lahkima topoma. Minometi so zažgali del vasi Dolenje Lakovnice. Boj je bil izredno oster, saj XV. divizija poroča, da je imel sovražnik okoli 40 mrtvih in nekoliko ranjenih. Mrtve in ranjene je pod varstvom ognja iz minometov in topov rešil z bojišča. Tretji bataljon je imel 3 mrtve, 2 ranjena in 6 pogrešanih. Pogrešani so se kasneje vrnil. Bataljon je izgubil tudi težki mitraljez in puškami traljez. Puškomitraljez je bil izgubljen med jurišem, ko sta padla puškomitraljezec in njegov pomočnik.

5. 12. 43. Dopoldne je najprej začela ob podpori minometov prodirati iz Novega mesta proti Mačkovcu in v smeri Herinje vasi skupina sovražnih vojakov. Skupino je z ognjem sprejel 1. bataljon. Ko je sovražniku prispela pomoč kakih 100 vojakov, se je bataljon umaknil proti Trški gori in zadrževal sovražnika do ve-

čera ko se je le-ta vrnil v mesto. Drugo skupino je sovražnik kot pomožno poslal iz Novega mesta takoj za prvo kolono. Njena naloga je verjetno bila vezati partizane, da bi bil uspeh prve kolone popolnejši. Drugi bataljon jo je napadel, takoj ko se je pojavila pri bršljinskih blokadih. Smer sovražnega napada je bila Bršljin—Kačja rida. Skupina je prodrla komaj do Bučne vasi in Dolenjih Kamene, nakar se je zvečer že umaknila. V borbah tega dne je sovražnik imel menda 20 mrtvih in še več ranjenih. Po podatkih štaba 12. brigade je sovražnika vodil na položaje

1. bataljona nek dezertar, ki je bil istega dne ušel iz bataljona. Gibanje sovražnikove kolone proti 1. bataljonu je res pokazalo, da sovražnik dobro pozna razpored bataljona in ga je zaradi tega v začetku spravil v nevaren položaj. Le dobremu ogledniškemu delu se je moral bataljon zahvaliti, da je pravočasno odkril sovražnika in se umaknil njegovemu zahrbtnemu manevru. Tretji bataljon se je z desnega brega Krke premestil na levega v sestavo brigade.

7. 12. 43. Sovražnik je ponovno z dvema skupinama napadel

1. in 2. bataljon. Bil je meglen dan, ki ga je sovražnik izkoristil za prikrito približevanje partizanskim položajem. Dopoldne se je najprej iz Novega mesta pripeljala prva sovražna skupina do Mačkovca in je začela prodirati proti Zdinji vasi. Prvi bataljon jo je pravočasno opazil in se ji začel upirati. Ker se je zaradi slabe vidljivosti bal zahrbtnega napada, se je med borbo previdno umikal nad Zdinjo vas. Tu je bataljon zadržal nadaljnje napredovanje sovražne skupine proti Trški gori. Uporabil je minomete, ki so vrgli v Zdinjo vas 8 min in izgledalo je, da so bili zadetki dobri. Boj za Zdinjo vas je trajal od 12. do 15. ure. Ko je sovražnik spoznal, da ne bo mogel prodreti, je začel pri kmetih ropati prašiče in hrano in zvečer vse skupaj na voizovih odpeljal v Novo mesto. Druga sovražna skupina je dopoldne tudi napadla

2. bataljon pri Bučni vasi. Bataljon je napad odbil in sovražnik se je umaknil v mesto. Ko je 3. bataljon pri Kuzarjevem kalu zaslišal boj 2. bataljona, mu je odhitel na pomoč, vendar je prišel prekasno, ker je sovražnik že zapustil bojišče. Po presoji štaba

12. brigade je tega dne sovražnik imel 5—6 mrtvih in okoli 10 ranjenih, partizani pa so imeli 1 mrtvega in 1 pogrešanega. V noči na 8. december so minerski oddelki razrušili most pri Lešnici.

8. 12. 43. Brigada je razrušila mostova pri Zalogu (okoli 2 km jugovzhodno od Novega mesta ob Krki) in med Šmarjeto ter Zburami. Patrulja 1. bataljona je pri vasi Šmarješke Toplice ujela 4 skrivače in dezertarje.

10. 12. 43. Zvečer in v noči na 11. 12. 43 je 1. bataljon rušil cesto Ločna—Novo mesto — na dveh mestih, 2. bataljon cesto

Bela cerkev—Dobrava — na 6 krajih, 3. bataljon pa cesto Novo mesto—Mirna peč.

11. 12. 43. Novomeška posadka je ponovno napadla z dvema kolonama v smeri proti Herinji vasi in Trški gori. Partizanske čete so sovražnika pregnale ter mu preprečile naklep. Vrnil se je v Novo mesto. Partizani so uporabljali zlasti minomete in težke mitraljeze.

12. 12. 43. Novomeška posadka je zbrala skupino, močno kot oslavljen bataljon in začela napad v smeri Mačkovec—Herinja vas—šmarješke Toplice—Zaloviče. Pri Mačkovcu se je najprej z njo spopadel 1. bataljon. Sovražnik ga je odrinil s svoje smeri in nadaljeval bojni pohod, a 1. bataljon mu je isledil. Tedaj je štab brigade ukazal 3. bataljonu, naj demonstrativno napade Bršljin, 2. bataljon pa je poslal proti Zalovičam. Slednji je prispel v vas pred napadalci. Bataljon se je nad vasjo dobro pripravil na boj. Sovražni vojaki so vdrl v vas in se začeli potikati po hišah ter iskati hrane. Tedaj jih je 2. bataljon z dveh strani napadel z vso močjo in jih presenetil. Nekaj časa se je sovražnik skušal upirati, ker pa mu to ni uspelo, se je začel umikati. V vasi je imel 3 mrtve in 7 težje ranjenih. Na umiku je sovražnika sprejel 1. bataljon in mu sledil, dokler se ni rešil v zavetje postojank. Po partizanskih poročilih je imel sovražnik ta dan 15 mrtvih in kakih 30 ranjenih. Partizani niso imeli izgub. Štab brigade je v Mokronog poslal četo, da bi v tovarni usnja razbila tiste stroje, ki so še ostali po vdoru Nemcev v Mokronog 10. decembra. Tudi minerei so bili poslani s četo 1. bataljona.

13. 12. 43. Četa 1. bataljona in minerei so uničili v mokronoški tovarni usnja vse stroje in s tem preprečili sovražniku, da bi izkoriščal proizvodnjo te tovarne. Seveda je tudi za partizane ta možnost odpadla. Partizanom so pri razdejanju tovarne pomagali tudi domačini, ki so mislili, da bo to zadržalo sovražne vpade v mesto. Četa je odpeljala iz Mokronoga zadnje zaloge usnja, tovarna pa je zaenkrat končala s proizvodnjo.

14. 12. 43. Sovražnik je poskusil srečo na odseku 3. bataljona, ko je z dvema tankoma, avtoblindo in tremi kamioni začel napadati v smeri proti Prečni. Od bloka dalje so sovražnika spremljale partizanske patrulje, nad Prečno pa je že bila partizanska zaseda, ki se ji je sovražnik spretno izognil in prodrl do Dolenje Straže, nakar se je nemoten vmil v postojanko. Do spopada torej ni prišlo.

16. 12. 43. Vsi trije bataljoni so prekopavali ceste na svojih odsekih. Prvi bataljon se je pri Trški gori spopadel s sovražno patruljo. Sovražnik je imel verjetno 3 mrtve.

17. 12. 43. Sovražna skupina kakih 200 mož je prodrla v Dolenje Kamence. Partizanska četa se je iz zasede nekaj časa ustavljala napadom, potem pa se je umaknila proti Dobravi. Sovražnik je šel nato v Zdinjo vas, ker se je četa, ki je bila tu v zasedi, brez boja umaknila. Sovražnik je zato nepričakovano vdrl v vas Golušnik, kjer je bila komora 1. bataljona. Zaplenil je 9 mul in jahalnega konja, nato se je umaknil. Drugi bataljon je imel boj pri Št. Petru, ubil je 5 vojakov in 2 ranil. Ta dan so ponovno sestavili topovski oddelek.

18. 12. 43. Sovražnik je poskušal s 6 kamioni in osebnim avtomobilom prodreti iz Krškega v Novo mesto. Pri Kronovem je bil most porušen, nad cesto pa zaseda 2. bataljona, ki je sovražnika nepričakovano napadla in mu ni dovolila, da bi popravil most. Zato je iz Novega mesta odpotovala druga skupina na pomoč prvi. Toda pri Ločni se je zapletla v boj z zasedo 1. bataljona, ki se je sicer postopoma umikala, vendar je nastopila noč in sovražnik ni dosegel svojega namena. V noči na 19. 12. 43 je 1. bataljon s pomočjo topa napadel Mačkovec. Po prvem strelu se je posadka umaknila v močno utrjeno cerkev. Bataljon posadke ni mogel uničiti, ker se je top pri četrtem strelu pokvaril. Partizani so v vasi zažgali poslopja, kjer so bili prebivali. Druge brigadne enote so demonstrativno napadle Lešnico in Št. Peter (Otočec).

20. 12. 43. Prvi bataljon je bil boj s sovražnikom, ki je prodiral proti Starem gradu (Št. Peter) iz Mačkovca. Sovražnik se je umaknil in je nato obstreljeval bataljon z minometi. Drugi bataljon je odšel na mokronoški odsek, da bi napadel sovražno kolono, za katero so dobili sporočilo, da namerava v Mokronog. Prvi bataljon je šel z dvema četama na Veliki Kal, da bi rušil progo in cesto med Novim mestom in Mirno pečjo.

21. 12. 43. Del 3. bataljona je imel boj s sovražno patroljo pri Prečni. Dva sovražnikova vojaka sta bila ranjena. Prvi bataljon je rušil progo in cesto na odseku med Novim mestom in Mimo pečjo.

22. 12. 43. Drugi bataljon so poslali s trebeljanskega področja napadat sovražni 314. polk, ki je bil v Dvoru. Iz istega vzroka se je premaknil tudi 3. bataljon s Kuzarjevega kala na Brezovo reber. Začel je napadati sovražnika v Dvoru pri Žužemberku in ga ovirati pri popravljanju mosta čez Krko. Sovražna skupina je prodrla iz Novega mesta do Mirne peči. Pehota je šla čez Kuzarjev kal, motorizacija pa po cesti. Prvi bataljon pa kolone na cesti ni napadel. Le spremna četa 12. brigade se je udarila s sovražnikom pri Česencah nad Mirno pečjo in sovražnik je imel menda 2 mrtva in 1 ranjenega.

24. 12. 43. Prvi bataljon je imel boj s sovražnikom, ki je poskušal iz Novega mesta prodreti do Mirne peči. Sovražnik je imel 1 mrtvega in več ranjenih. Drugi bataljon pa se je na Brezovi rebri spopadel s sovražnikovo skupino, ki se je prebijala v Mirno peč. Partizanska poročila govore o velikih izgubah sovražnika.

25. 12. 43. Prvi in 2. bataljon sta zopet napadla sovražnika na področju Mirne peči, zlasti z lahkimi minometi in težkimi mitraljezi. Med temi boji je prišel 3. bataljon na področje vasi Gorenje in Dolenje Kamenje, da bi udaril na vračajočega se sovražnika.

26. 12. 43. Tretji bataljon se je spopadel s sovražnikom, ki je prodiral iz Zdinje vasi in Karlovca (severozahodno od Trške gore). Bataljon se je moral umakniti na Jagodnik in je imel 1 mrtvega in 1 ranjenega. Prvi bataljon se je premaknil v smeri proti Zdinji vasi, 2. pa v Veliki Kal. Tretji je bil ta dan v Herinji vasi, Grčevju in Trški gori.

27. 12. 43. Brigada je imela boje. Prvi bataljon se je boril v Zdinji vasi, del 3. bataljona pa okoli Trške gore. Po dveumi borbi sta 1. in 3. bataljon v skupni akciji trikrat jurišala in pregnala sovražnikovo skupino, ki je bilo za slab bataljon, proti Bučni vasi. Partizani so imeli 2 mrtva in 3 ranjene. Med ranjenimi je bil komandant 1. bataljona Karel Krautberger-Gagovič. Tudi komandir čete 1. bataljona je bil ranjen.

29. 12. 43. Bil je boj z dvema kolonama. S prvo se je spopadel 2. bataljon pri Karlovcu, blizu Trške gore. Boj je trajal od 9. do 14. ure. Sovražnik je imel po partizanskih poročilih 2 ranjena. Pri Zdinji vasi je udarila na skupino Nemcev zaseda 12. brigade in je ubila 6 Nemcev, 3 pa ranila. Tudi pri Novi gori je zaseda udarila na sovražnika, ki je prodiral iz Grčevja. Pabila je 4 Nemce isn jih nekoliko ranila, kakor poročajo partizani. Sovražnik se je potem umaknil. Tudi 3. bataljon je imel boje pri šmarjeških Toplicah in Gorenjem vrhu (Otočec). Sovražnik je bil trdovraten in je ponovno napadel, a je bil odbit. Imel je nekoliko mrtvih in ranjenih. V ostrih bojih je padel komandant 3. bataljona Tone Kamin, ranjen pa je bil komandir 1. čete. Bataljon je pogrešal 3 partizane. Po poznejših vesteh je komandanta bataljona ranila krogla iz mitraljeza v nogo. Ko so Nemci jurišali na ranjenega komandanta, se je sam ustrelil.

30. 12. 43. V noči na 31. 12. 43 je bila 3. četa 2. bataljona v zasedi na cesti Novo mesto—Št. Peter. Ker po cesti ni bilo prometa, je četa demonstrativno napadla postojanko v Lešnici. Sovražnik je odgovarjal z močnim ognjem in razsvetljeval okolico postojanke s svetlečimi raketami, četa se je nato umaknila.

2. 1. 44. Brigada se je spopadla s sovražno kolono, ko se je del 314. polka 162. divizije umikal po cesti iz Novega mesta proti

Trebnjemu in Ljubljani. V koloni je bilo 70 kamionov, 20 osebnih avtomobilov, okoli 200 mul, 6 topov, kakih 40 natovorjenih voz in 10 tankov. Prvi bataljon 12. brigade je kolono napadel pri Mimi peči. Bataljon je imel enega hudo, enega pa lažje ranjenega. Tretji bataljon na odseku Poljane—Rihpovec je pohitel prvemu na pomoč, a je bil prepozen. To je bil zadnji boj partizanov s 314. nemškim polkom v tem obdobju.

3. 1. 44. Brigadni obveščevalci so prinesli vest, da bo tudi ta dan iz Novega mesta prodirala sovražna kolona proti Ljubljani. Vendar vest ni bila točna. Sovražnikova skupina je šla le iz Novega mesta skozi Kronovo v Zameško. Za njo je 2. bataljon poslal četo, ki pa sovražniku ni mogla prizadejati posebnih izgub.

4. 1. 44. Položaje bataljonov so nekoliko spremenili. Prvega so poslali k Velikemu Kalu in k železniški postaji Mima peč, 2. je bil pri Hmeljniku in Jagodniku, 3. pa pri Sv. Ani, Poljanah in Česencah. Štab brigade je bil v Hmeljčiču. Sovražna skupina 30 do 40 vojakov s tremi puškami trai jezi in lahkim minometom je prodirala v smeri Dolenjih Kamene. Nasproti so ji poslali četo 2. bataljona, vendar se je sovražnik prej umaknil v mesto. Eno četo je brigada poslala tudi v okolico Trebnjega loviti skrivače, ena četa pa je bila poslana v Mokronog, da bi evakuirala še preostala usnje iz tovarne.

5. 1. 44. Sovražnik je s patroljami tipal za brigadnimi enotami in se spopadal s partizanskimi oddelki, nakar se je vrnil v mesto. Ta dan se je vrnila četa iz Mokronoga z usnjem.

6. 1. 44. Na Staro žago so poslali vod, ki je od tam prinesel zaboj težkih min. V noči na 7. januar so bataljoni zopet spremenili položaje. Prvi se je postavil k Velikemu Kalu, 2. v Kuzarjev kal, a 3. je ostal na področju Rihpovca in Poljan. Štab brigade se je naselil v vasi Brezje.

7. 1. 44. Drugi bataljon je imel težak boj na Kuzarjevem kalu. Sovražnik je v gosti megli presenetil zasedo tega bataljona, nato se je vnel enourni boj. Posebno sta se odlikovala mitraljezec in njegov pomočnik, ki sta se spopadala s 15 sovražnimi vojaki tako dolgo, da se je zaseda prebila iz obkolitve. Pomočnik mitraljezca je padel, mitraljezec pa je bil ranjen v obe roki, a se je vendarle prebil in rešil puškomitraljez. Zaseda je imela 1 mrtvega in 2 ranjena, sovražnik pa 2 mrtva in 2 težko ranjena. Ostali bataljoni so prekopavali ceste.

11. 1. 44. Zaseda 1. bataljona se je spopadla s sovražno skupino okoli 50 vojakov, ki je šla v smeri Nove gore. Sovražnik se je takoj umaknil.

12. 1. 44. Brigada je prerazporedila bataljone, da bi zaprla cesti Novo mesto—Trebnje in Novo mesto—Straža. To naj bi bila

podpora napadu XV. divizije na Kočevje. Prvi bataljon se je postavil pri vasi Hudo in pri Daljnem vrhu, 2. je šel k Straži, 3. pa je bil v rezervi v LukoVku. Bojev ni bilo.

13. 1. 44. Sovražnik je napadel s tremi kolonami. Prva je šla po cesti iz Novega mesta v Mimo peč in proti Velikemu Kalu, druga po progi v isto smer, tretja pa je proti Velikemu Kalu prodirala skozi Hmeljnik. Vsaka kolona je štela od 100 do 200 mož. Na glavni cesti je kolono spremljal tank. Prvi bataljon se je upiral najprej pri Daljnem vrhu, nato se je umaknil na Hmeljčič. Boj je trajal od 9. do 13. ure. Ko sta 1. bataljonu prišli na pomoč dve četi iz rezerve, se je sovražnik že umikal proti Novemu mestu in zasledovanje ni bilo uspešno. Namestnik komandanta bataljona je šel med tem bojem v spremstvu kurirja v gosti megli na položaje, pa je zašel med domobrance, ki so ga začeli klicati. Misleč, da je med partizani, se jim je približal. Tedaj so na njiju streljali. Namestnik komandanta bataljona je ranjen streljal na domobrance, nakar so ga domobranci zaklali in mu iznakazili obraz. Kurir pa je ušel. Bataljon je imel v tem boju 2 mrtva in dva lažje ranjena, sovražnik pa 2 mrtva in več ranjenih.

15. 1. 44. Prvi bataljon je bil pri Dobravi, Velikem Kalu in na postaji Mirna peč, 2. pri Hrastju, 3. pa pri Karlovcu in Novi gori.

17. 1.44. Sovražnik je napadel 3. bataljon pri Novi gori. Boj je trajal od 10. ure dopoldne.

18. 1. 44. Prvi in 2. bataljon sta poslala po en vod demonstrativno napadat Novo mesto.

19. 1. 44. Sovražnik je v gosti megli in slabem vremenu napadel 12. brigado. Z enim tankom je prodrl v Mimo peč. Do pravega manevrskega boja zaradi slabe vidljivosti ni prišlo, kljub temu pa je 1. bataljon imel izgube. Merilca lahkega minometa so z orožjem vred ujeli sovražni vojaki in tudi glavo težkega mitraljeza je bataljon izgubil.

20. 1. 44. V Straži je bil manjši spopad.

22. 1. 44. Sovražnik, kakih 200 mož, je prodrl s Trške gore na Novo goro. Borba je trajala od 12. do 17. ure. Partizani niso imeli izgub.

25. 1. 44. Brigada se je premestila na področje Rihpovca, Poljan in Cerovca.

26. 1. 44. Borb ni bilo, pač pa je zaradi nesporazuma pri postavljanju zased četa 2. bataljona udarila po sosednji četi, pri čemer sta bila ranjena komandant bataljona Peter Kos-Petruška in kurir.

28. 1. 44. Premik bataljonov na nove položaje. Prvi je šel v Poljane, 2. v Kamenje in na Novo goro, 3. na Veliki Kal.

29. 1. 44. Drugi bataljon se je spopadel s skupino domobrancev, ki so prišli na Dobravo po seno. Ceta je domobrance pregnala. Ena sovražna skupina, ki so jo podpirali 4 tanki, je prodrla do Mirne peči. Napad nanjo so partizanom preprečili tanki.

30. 1. 44. Drugi bataljon je poslal vod v demonstrativen napad na Lešnico. Sovražna posadka je takoj dobila pomoč na 2' kamionih.

31. 1. 44. Sovražnik je začel ob 9. uri zjutraj napadati 2. in

3. bataljon. Jedro sovražnikovih sil se je peljalo po glavni cesti na 24 kamionih proti Mimi peči, nakar je tank s predhodnico prišel prav pred vas Št. Jurij (Mirna peč). Ena kolona se je bataljonoma približala s Trške gore in je imela okoli 100 mož vojaštva. Boj je trajal do 14. ure, nato se je sovražnik umaknil. Imel je izgube, partizani pa ne.

1. 2. 44. Prvi bataljon se je spopadel s sovražno kolono okoli 40 vozil, ki je prodirala po glavni cesti proti Trebnjemu. Popoldne ob 16. uri je brigadni štab poslal še 3. bataljon, da bi prestregel kolono, ki se je vračala iz Trebnjega. Uspel pa je le nekoliko postreljati po začelju.

2. 2. 44. Bataljoni so še nadalje prekopavali ceste. Odhod brigade iz Poljan pri Mimi peči.⁴⁹

OPOMBE

¹ Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 462.

² Vojno-politično poročilo 12. brigade z dne 6. decembra 1943 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/1.

³ Tudi tam.

⁴ Naredba štaba XV. divizije z dne 19. novembra 1943. IZDG, fase. 9/II.

⁵ Vojno-politično poročilo 12. brigade z dne 16. decembra 1943 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/1. Poročilo namestnika političnega komisarja glavnega štaba Slovenije z dne 21. novembra 1943. Zbornik VI-8-116. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 22. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 9/II. Odredba štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943. Zbornik VI-8-20. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 84. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str 55, 56.

⁶ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 21. novembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-8-117. Odredba štaba XV. divizije z dne 21. novembra 1943. Zbornik VI-8-119. Navodila glavnega štaba Slovenije z dne 24. novembra 1943. Zbornik VI-8-133.

⁷ Poročilo štaba 12. brigade z dne 28. novembra 1943. Zbornik VI-8-141. Vojno-politično poročilo štaba 12. brigade z dne 6. novembra 1943. IZDG, fase. 190/1.

- ⁸ Vojno-politično poročilo štaba 12. brigade z dne 16. decembra 1943. IZDG, fase. 190/1.
- ⁹ Naredba glavnega štaba Slovenije z dne 23. novembra 1943 o ustanovitvi odredov. Zbornik VI-8-136.
- ¹⁰ Podatki o ustanovitvi Dolenjskega odreda so iz Jožeta Peskarja, »Dolenjski odred«.
- ¹¹ Naredba štaba VII. korpusa z dne 2. decembra 1943 o novih nalogah brigade, str. 412. Poziv glavnega štaba Slovenije domobrancem z dne 4. decembra 1943. Zbornik VI-9-19.
- ¹² Naredba štaba VII. korpusa z dne 2. decembra 1943. IZDG, fase. 21/1. Naredba štaba XV. divizije z dne 31. decembra 1943. Zbornik VI-9-15.
- ¹³ Vojno-politično poročilo štaba 12. brigade z dne 18. decembra 1943. Zbornik VI-9-86.
- ¹⁴ Poročilo štaba XV. divizije z dne 9. decembra 1943. Zbornik VI-9-35.
- ¹⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 10. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-9-41.
- ¹⁶ Poročilo štaba XV. divizije z dne 12. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-9-52.
- ¹⁷ Vojno-politično poročilo štaba 12. brigade z dne 18. decembra 1943. Zbornik VI-9-86.
- ¹⁸ Prav tam.
- ¹⁹ Tudi tam.
- ²⁰ Poročili štaba XV. divizije z dne 17. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 26/1.
- ²¹ Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 421—423.
- ²² Naredba glavnega štaba Slovenije z dne 21. decembra 1943. IZDG, fase. 26/1.
- ²³ Naredba štaba XV. divizije z dne 22. decembra 1943. IZDG, fase. 188/1.
- ²⁴ Povelje štaba VII. korpusa z dne 25. decembra 1943. Zbornik VI-9-119.
- ²⁵ Naredba glavnega štaba Slovenije štabu VII. korpusa z dne 24. decembra 1943. Zbornik VI-9-116.
- ²⁶ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 26. decembra 1943. IZDG, fase. 188/1.
- ²⁷ Poročilo štaba XV. divizije z dne 26. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 26/1.
- ²⁸ Poročilo veterinarskega referenta XV. divizije z dne 22. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 9/II.
- ²⁹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 29. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-9-144.
- ³⁰ Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. januarja 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-10-2.
- ³¹ Poročilo štaba XV. divizije z dne 23. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 9/II.
- ³² Ukaz glavnega štaba Slovenije januarja 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 13/1.
- ³³ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 29. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 21/1.

³⁴ Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 121, 122.

³⁵ Vojno-politično poročilo štaba 12. brigade z dne 17. januarja 1944. IZDG, fase. 190/11. Vid Jerič, »Zgodovina 12. brigade«, str. 125.

³⁶ Številčno stanje in oborožitev 12. brigade z dne 1. januarja 1944. Arhiv CK KPS.

³⁷ Poročilo namestnice političnega komisarja 12. brigade z dne 16. januarja 1944 CK KPS. Arhiv CK KPS.

³⁸ Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. januarja 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 154/11.

³⁹ Poročilo vojnega sodišča 12. brigade z dne 1. februarja 1944 višjemu vojnemu sodišču pri glavnem poveljstvu NOV in POS. IZDG, fase. 183/IV. Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 22. februarja 1944. IZDG, fase. 68/11. Sodba višjega vojaškega sodišča glavnega štaba Slovenije z dne 7. februarja 1944. IZDG, fase. 183/IV. Zaslisanje obveščevalnega centra 12. brigade z dne 7. februarja 1944. IZDG, fase. 183/IV. Zapisnik o zaslišanju z dne 3. februarja 1944. IZDG, fase. 183/IV. Sodbi brigadnega sodišča z dne 25. januarja 1944. IZDG, fase. 183/IV. Trije zapisniki brigadnega vojnega sodišča z dne 23. in 25. januarja 1944. IZDG, fase. 183/IV. Ukaza obveščevalnega oddelka glavnega štaba Slovenije z dne 19. januarja in 18. februarja 1944. IZDG, fase. 68/1. Sodba vojaškega sodišča 12. brigade z dne 24. januarja 1944. IZDG, fase. 183/IV.

⁴⁰ Ukaz glavnega štaba Slovenije z dne 11. januarja 1944 o ustanovitvi inženirskih čet. Zbornik VI-10-50. Poročilo štaba XV. divizije z dne 3. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 154/11.

⁴¹ Poročila štaba XV. divizije z dne 9., 23. in 26. januarja ter 3. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 150/VI, 26/11, 88/111 in 154/11.

⁴² Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. januarja 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 154/11.

⁴³ Pismo vrhovnega štaba Jugoslavije z dne 5. januarja 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 12/II-1.

⁴⁴ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 25. januarja 1944 štabu VII. korpusa. Zbornik VI-10-147.

⁴⁵ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 23. januarja 1944. Zbornik VI-10-131.

⁴⁶ Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 1. februarja 1944. IZDG, fase. 188/III.

⁴⁷ O političnem in kulturno-propagandnem delu glej poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 2. februarja 1944. IZDG, fase. 16/111. Poročilo štaba XV. divizije z dne 5. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 88/111. Poročilo štaba 12. brigade z dne 1. februarja 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 11/11. Poročilo štaba XV. divizije z dne 20. decembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 26/1. Poročilo 12. brigade z dne 18. decembra 1943 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/1. Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 17. decembra 1943. IZDG, fase. 150/1. Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. de-

cembra 1943 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 150/1. Pismeni prispevek Cirila Cvetka in Jožeta Butare, v arh. odbora 12. brigade.

⁴⁸ Politični poročili namestnice političnega komisarja 12. brigade centralnemu komiteju KPS z dne 16. januarja in 6. februarja

* 1944. Arhiv CK KPS in IZDG, fase. 16/1.

⁴⁹ Dokumenti in gradivo za kroniko 12. brigade od 17. novembra 1943 do 2. februarja 1944. Vojnopolitično poročilo štaba 12. brigade štabu XV. divizije z dne 6. 11., 3. 12., 6. 12. 43, 2. in 17.

I. 44 ter 2. 2. 44. Zbornik VI-9-86, IZDG, fase. 190/1 in 16/III-Poročilo štaba 12. brigade z dne 28. 11. 43. Zbornik VI-8-141. Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 30.

II., 1., 2., 3., 6., 7., 9., 10., 12., 13., 17., 19., 20., 24., 25., 29., in 30. 12. 43. in 1., 5., 7., 9., 10., 15., 16., 17., 19., 22., 23., 25., 27. ter 31. 1. 44 in še 1. in 3. 2. 44. Arhiv IZDG fase. 66/1, 26/1, 26/11, 150/1, 154/11 in 158/1, Zbornik VI-9-26, 35, 41, 52, 58, 144 in 147. Zbornik VI-10-2, 47, 91, 99, 127, 135, 148, 163. Poročilo glavnega štaba Slovenije o bojih enot VII. korpusa od 23. 11. do 7. 12. 43. Zbornik VI-9-31. Poročila informativnega odseka glavnega štaba Slovenije z dne 18., 24., 25. in 30. 12. 43. Zbornik VI-9-80, 117, 121, 146. Vojni poročili štaba 12. brigade z dne 6. in 12. 12. 43. IZDG fase. 9/III, Zbornik VI-9-38.

OB KOČEVSKI PROGI

(Od 3. februarja do 27. aprila 1944)

Na kočevski progi, ki je sicer bila za promet neuporabna, a si je sovražnik močno prizadeval, da bi jo popravil, je imel štab VII. korpusa v začetku februarja 1944 15. brigado, del XVIII. divizije (ta divizija je bila sicer v Gorskem kotarju) in del Dolenjskega odreda. Prvotna zamisel štaba korpusa je bila porazdeliti akcijske odseke kočevske železnice med 15. in 12. brigado na ta način, da bi imela Petnajsta odsek od Grosupljega do Zdenske vasi, Dvanajsta od Zdenske vasi do Ribnice, dalje do Kočevja pa tiste enote XVIII. divizije, ki so bile okoli Kočevja. V skladu s to zamisljo je štab XV. divizije 1. februarja 1944 ukazal svojim enotam prerazporeditev in ustanovil dve brigadni skupini. Prva, z Gubčevo in Cankarjevo, je imela nalogo okleniti Novo mesto in nadaljevati obleganje, drugo, 15. in 12. brigado ter Dolenjski odred, pa bi naslonil na kočevsko progo, vendar le na odsek Grosuplje—Zdenska vas. Dne 3. februarja 1944 je ukazal 12. brigadi, naj namesto k Sv. Gregorju, kakor so bili prvotno načrtovali, odpotuje ob Krki navzgor in se namesti na odseku Ilova gora—Hočevje.¹ Namen te spremembe je bil približati brigado tistemu odseku kočevske proge med Čušperkom in Zdensko vasjo, ki je bil ranljiv zaradi lahkega pristopa in blizu 15. brigadi, ki je že bila na tem odseku in je le s težavo premagovala vse ovire, ki jih ji je sovražnik dnevno postavljajl.

Boj za železniške naprave

Dvanajsta je prejela naredbo za pohod 2. februarja 1944. Ves dan je uporabila za pripravo. Po večmesečnem bivanju

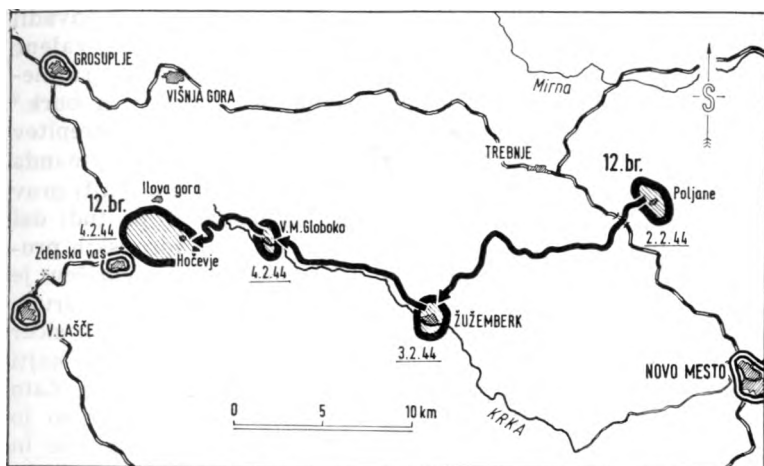
pri Novem mestu se je brigadni štab že nekoliko odvadil organizaciji pohodov, tudi brigadne enote so bile bolj vajene premikov v manjših skupinah. Brigada je bila tedaj razmeroma maloštevilna, saj je štela komaj 488 borcev in bork.²

V začetku meseca februarja je sicer dobila skromno okrepitev

18 novomobilizirancev, od teh jih je 10 poslala komanda mesta Črnomelj, vendar si s tem ni dosti opomogla, kajti prav v tem času je iz brigade pobegnilo 9 partizanov pa tudi del mobiliziranih jo je začel na skrivaj zapuščati. Kadrovskih problemov brigada ni imela, le mnogo sposobnih tovarišev je moralo zapustiti svoje čete in oditi na dolžnosti v druge enote. Glede bojne morale je treba povedati, da je bila sicer dobra, vendar ni bilo oprijemljivih uspehov v borbah, kajti brigada v spopadih ni mogla zapleniti orožja in opreme. Zato se je na maršu disciplina nekoliko poslabšala, vendar so jo kmalu okrepili. Še vedno je bilo pereče vprašanje opreme in obutve partizanov, medtem ko je bila hrana zadovoljiva.³

Brigada se je do večera 2. februarja 1944 zbrala v vasi Poljane pri Mirni peči in ponoči odkorakala proti Žužemberku. Ker se je premikala skozi osvobojeno ozemlje, marš ni bil nevaren. Kljub temu se je razporedila v marševsko kolono in se zavarovala, kot bi potovala po sovražnem ozemlju. Naprej je poslala obveščevalce in intendante, 1. bataljon pa je poslal četo v predhodnico. Za 1. bataljonom je korakal štab brigade s svojimi enotami, za njim pa 2. in 3. bataljon. Slednji je imel vlogo zaščitne enote.

Drugo jutro, 3. februarja 1944, ob 7. uri se je brigada razporedila za počitek v Žužemberku. Bilo je megleno in zelo hladno zimsko vreme in treba se je bilo dobro zavarovati pred nenadnimi sovražnikovimi napadi, kar so opravili s stražami in obhodnimi patruljami. Nato so borci odšli spat, štab brigade pa se je pripravljal za nadaljevanje pohoda. V Žužemberku je bil tudi štab XV. divizije, ki je obiskal brigado. Komandant in politični komisar divizije Franc Kočever-Ciril in Jože Borštnar sta prinesla štabu povelje za pohod in za bodoče naloge. Čete so imele čez dan bolj malo počitka. Po nekaj urah se je taborišče že predramilo in ko se je vojska nahranila, so se začele vsakodneвне intenzivne naloge. Komandirji so imeli vojaške vaje, politični komisarji pa so pridno izkoriščali prosti čas za politične ure. Razume se, da so borce in borke poučili o nadaljnjih bojnih nalogah. Posebno

Premik Dvanajste brigade k Zdenski vasi od 2. do 4. 2. 1944

veselo je bilo v brigadnih enotah tam, kjer so organizirali tekmovanja v spretnostih razstavljanja in sestavljanja orožja, pri čemer so bili nekateri že pravi mojstri.

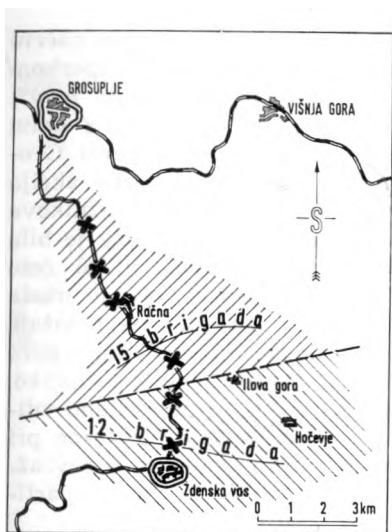
Zvečer je brigada nadaljevala pohod v smeri proti Zagradcu in se ustavila dne 4. februarja ob 4. uri zjutraj v Velikem in Malem Globokem. Tu so bili izhodiščni položaji za akcijo na progo, ki naj bi jo izvedla 12. brigada skupaj s Petnajsto.⁴

Medtem ko se je Dvanajsta pripravljala na akcijo, je v skladu z odredbo glavnega štaba Slovenije začela preurejevati organizacijo svojega štaba in štabov bataljonov. Vse je zelo poenostavila. V štabu brigade so imeli odslej namesto odsekov le odgovornega operativnega oficirja, referente za kadre, zveze, saniteto in propagando, obveščevalni center in intendanta brigade. V bataljonih pa so po novem postavili obveščevalca, deseterja desetine za zvezo, intendanta, bataljonskega bolničarja in propagandista. Ta organizacija je bila ugodna, saj je zmanjševala štabne odseke in osvobajala mnogo ljudi, ki so dotlej sedeli v štabih, za razna druga opravila, posamezniki pa so postali osebno odgovorni za svoje delo. S to naredbo je glavni štab Slovenije obenem uvedel v štabe nove dolžnosti, ki jih do tedaj v enotah niso imeli.⁵

Še istega dne, 4. februarja, sta obe brigadi po načrtu začeli akcijo na železniško progo na odseku med Čušperkom in Zdensko vasjo. Akcija je bila zamišljena tako, da bi 15. brigada imela za poglavitno nalogo rušenje proge, z enim bataljonom pa bi postavila zavarovanje v smeri proti Grosupljemu. Dvanajsta pa je dobila nalogo, naj zavaruje akcijo 15. brigade s smeri Zdenske vasi, kjer je bila sovražnikova posadka najbolj močna in najbolj aktivna; sestavljena je bila iz 9. čete, 3. bataljona 14. SS policijskega polka in 26. čete slovenskega domobranstva. Posadka v Zdenski vasi je imela takšen položaj, ki je omogočal aktivno posegati na položaje partizanov, če bi le-ti bili na progi ali pa bi zasedli Ilovo goro oziroma Hočevje. Tudi v Grosupljem so imeli postojanko, katere posadka ni bila pasivna. Njene čete so neprestano vdirale ob progi proti Zdenski vasi, da bi ovirale partizane pri rušilnem delu na progi. Posebno ofenzivno smer si je sovražnik izbral iz Grosupljega proti Ilovi gori, da bi vpadal parti-

Sanitetsna ekipa 12. brigade, fotografirana meseca februarja 1944 na Lazah v Suhi krajini. Prva z leve je Nada Kraševac, v sredi Nada Vukšinič, desna partizanka pa je Nada Midorfer

Odseka za uničevanje kočevske železnice Dvanajste in Petnajste brigade v začetku februarja 1944

zanom v hrbet, kadar bi bili v akciji na proti ali pa v dnevnih nastaniščih, kamor so se zatekali po utrujajoči akciji. Poleg tega je imel sovražnik na voljo oklopne vlake, ki jih je pošiljal iz Grosupljega proti Velikim Laščam. Kot je videti, je bila obramba kočevske proge dobra in je omogočala sovražniku vsestranske bojne posege. Vsak načrt za akcijo na progi so morali komandanti partizanskih enot prilagoditi sovražnikovim možnostim in njegovim potencialnim grožnjam.

Dvanajsta je svoje bataljone razpostavila tako, da je branila smer Zdenska vas—Račna, ki je bila za 15. brigado najbolj nevarna. Tu je postavila dva bataljona, od katerih je bil eden v rezervi in pripravljen priskočiti na pomoč 15. brigadi. En bataljon je 12. brigada postavila med Zdensko vas in Hoče, da bi onemogočila za promet ceste, ki je peljala v brigadna dnevna nastanišča in jo utrdila za obrambo.

Nočna akcija je imela uspeh. Deli Dvanajste so se spopadli le z oklopnikom, ki je silil iz Zdenske vasi proti progi in ga pognali v postojanko, 15. brigada pa je porušila in onemogočila za promet okoli 600 metrov proge. Zjutraj sta dva vlaka iz Grosupljega pripeljala sovražne čete. Te so odrinile Petnajsto s proge, tako da se je umaknila proti jugu, ena četa pa se je priključila za kratek čas 12. brigadi.⁶

Podnevi so se bataljoni Dvanajste premestili. Ob 5. uri zjutraj dne 5. februarja 1944 je odšel 1. bataljon proti krški dolini, kjer je bil v rezervi in je varoval brigado z zaledja,

2. in 3. bataljon pa sta se postavila med Ilovo goro in železnico, da bi čez dan ovirala sovražnika pri popravljanju proge.⁷

Čete 12. brigade so na različne načine uničevale progo. Največkrat so jo prevračale, kar je šlo zelo lahko in hitro od od rok. Toda spoznale so, da ta način ni primeren, kajti čez dan so mobilizirani delavci prevrnjene pragove s tračnicami ponovno namestili na stara mesta. Potem so partizani začeli z miniranjem spojev razbijati tračnice, pragove pa so zmetali v globeli ali pa jih zažgali. Štab XV. divizije nikakor ni bil zadovoljen z brigadnimi akcijami. Sodil je, da 12. brigada zadanih nalog ne izvršuje tako uspešno, kot bi bilo treba. Za rušenje, ki ga opravljajo ponoči, pošilja brigada majhne enote, ki se kmalu vrnejo in izjavljajo, da so jih pregnale sovražni-kove zasede. Tudi čez dan, ko bi brigada morala z zadostnimi zasedami preprečevati popravljanje proge, se dogaja, da sovražnik brigadne enote zlahka prežene, ker so preslabotne. Da bi te napake odstranil, je štab XV. divizije večkrat sam odredil moč enot, ki naj bi ponoči šle na progo in moč zased, ki naj bi podnevi preprečevale sovražniku popravilo. Tudi Glavni štab Slovenije je zadolžil štab VII. korpusa, da mora progi, ni bil zadovoljen z dosedanjim delom XV. divizije in njenih enot. Štabu VII. korpusa je očital, da poslana poročila niso točna in da enote niso rušile proge po izdanih odredbah. Glavni štab Slovenije je zadolžil štab VII. korpusa, da mora ukrepati v tem smislu, da bo rušenje proge potekalo nemoteno in nepretrgoma in da bo treba akcijo tudi ustrezno zavarovati. Z lastnimi ofenzivnimi akcijami je treba sovražniku preprečiti vsak poizkus motenja brigadnih enot pri delu. Glavni štab Slovenije je dal tudi podrobna navodila o načinu rušenja proge. Tračnice je treba ločiti od pragov, pragove zložiti na kupe in jih zažgati. Na goreče pragove je treba naložiti tračnice, ki se bodo zaradi vročine ukrivile.⁹

Med dvema brigadama in nemškimi ter domobranskimi četami se je razvilo tekmovanje za obstoj kočevske komunikacije. Osrednji odsek proge, okoli katerega so se vrtela vsa prizadevanja partizanov in sovražnika, je bil med Čušperkom in Zdensko vasjo. Le kakšna dva kilometra je manjkalo in kočevska proga bi stekla do Zdenske vasi in nato do Velikih

Stab brigade, fotografiran meseca februarja 1944 v vasi Laze blizu Zagradca. Spredaj kleči Drago Jerman, komandant brigade in narodni heroj, ob njem je kurirček Pavle Setrajčič-Pavček. Stoje v prvi vrsti z leve: Niko Šilih, politični komisar brigade, Ljudmila Saje-Maruša, namestnica političnega komisarja brigade, Anton Znidaršič-štefan in kurir Lojzek Saje. Zadaaj stojе z leve: administratorja Burja in Stojan Petrovič, kuhar brigadnega štaba Jaka Zlajpah in Rusinja Anica Giušenko-Olga

Lašč. Kar so partizani ponoči podrli, so skušali Nemci čez dan popraviti. V ta namen je imel sovražnik na voljo delavske čete pa tudi civilno prebivalstvo je uporabljal, če je bilo potrebno. Material so Nemci dovažali iz Ljubljane skozi Grosuplje in ga pripeljali tako daleč, kolikor so mogli. Ščasoma so privlekli s tovornimi vlaki kar izdelane konstrukcije proge in jih postavljali na nasipe. Delo je šlo hitro od rok. Vendar pa je bilo za sovražnika tekmovanje za obstoj proge popolnoma brezizgledno, ker se je partizanom posrečilo podreti njegova dnevna prizadevanja. Nemci so bili prisiljeni z vojaško močjo zavarovati na novo izdelani odsek proge. Zato so ob progi postavili zasede in zavarovanja. Toda to je bil le pasivni vojaški ukrep. Odločili so se tudi za aktivnega, in sicer s tem, da so čez dan napadali partizanski brigadi v njihovih nastaniščih z namenom, da bi ju utrjali in porazili in s tem zmanjšali njune možnosti za nočno razdiralno delo. Te

akcije so izpeljali navadno iz dveh smeri, zato da bi z manevrom pognali partizane z dobrih položajev na Ilovi gori in Hočevju. Ker pa so imeli na voljo le slaba dva bataljona, so ju okrepili s tankovskimi in oklopnimi enotami. Vendar vse to ni rodilo zaželenega sadu, kajti brigadi sta bili žilavi, imeli sta na voljo eksploziv in sta se trdovratno spopadali z železniškimi napravami. Nekaj časa so bile razmere na progi v stanju premirja, včasih je že izgledalo, da bodo Nemci vsak čas speljali progo do Zdenske vasi. Toda okoli 20. februarja

1944 je sovražnik omagal v tekmi z brigadnimi inženirci in partizanskimi četami in začasno prenehal s popravljanjem proge. Tako so partizani lahko neovirano podrli, kar je bilo še treba podreti in precej temeljito prekinili kočevsko železniško progo na svojem odseku. Dvanajsta in Petnajsta brigada sta torej po težkih naporih ostali zmagoviti.¹⁰

Zanimivo bi bilo še vedeti, kako je 12. brigada krotila sovražno posadko v Zdenski vasi. Ponoči so navadno postojanko blokirali z bataljonom. Ta blokada je bila seveda vedno uspešna, saj se sovražne čete ponoči niso spuščale iz utrjene vaškega rajona. Včasih pa je Dvanajsta tako trdo prišla branilce, da jih je zaskrbelo usoda utrd in varnega bivanja v Zdenski vasi. Tako je bilo zlasti v noči na 16. februar, ko je 12. brigada prejela nalogo, da zavaruje akcijo 15. brigade, ki naj bi naskakovala novo postavljeno postojanko v Račni in z dvema bataljonoma močno in demonstrativno napade Zdensko vas. Štab XV. divizije ji je ukazal, naj organizira prostovoljce, ki bi vpadli v vas in če bi se vpad posrečil, naj brigada začne z resno likvidacijo postojanke. Dvanajsta sicer v tej noči ni zavzela Zdenske vasi, pač pa je z nekaterimi skupinami vdrla v vas in likvidirala nekaj trdnjav, kar je zelo omajalo obrambno sposobnost posadke. O važnejših blokadah Zdenske vasi in o akciji v noči na 16. februar bomo pisali v naslednjem poglavju.¹¹

Pohodi in boji 12. brigade od 2. do 20. februarja so borce in borke zelo utrudile. K temu je prispevala tudi zima in mraz, saj je bilo tedaj obilo snega. Tudi slaba obutev in oprema sta stopnjevali trpljenje borcev. Hrana je bila še za silo dobra in poveljniki enot so se potrudili, da so jo kljub bojem partizani dobivali redno, kolikor je bilo to mogoče. Po 20. februarju je nastopilo nekakšno zatišje v tem smislu, da sovražnik ni več tako intenzivno popravljajl proge in je bilo noč-

no delo na železnici nekoliko lažje. Tudi podnevi ni bilo več toliko bojev. Med bivanjem na položajih pri Zdenski vasi je brigada dobila veliko okrepitev. Dolenjski odred ji je namreč poslal 114 novincev, ki so prispeli večinoma s Štajerskega in s Koroškega. Štab brigade jih ni takoj razdelil med bataljona, pač pa je sestavil posebno enoto, da bi se novinci navadili na partizansko življenje, da bi bilo mogoče z njimi dokončati politični tečaj in jih navaditi vojaških vednosti, šele po tem bi jih porazdelil med vse tri bataljone in inženirsko četo. Novinci so bili zelo dobri, brigada jih je bila vesela, saj so bili disciplinirani in so se dobro obnesli v prvih akcijah na progi, ko so pridno prevračali tire in brez godrnjanja prenašali mraz in pomanjkanje.¹²

Osvojitev Zdenske vasi

Kot smo videli, so bili ves mesec februar 1944 boji na kočevski komunikaciji s težiščem na odseku med Čušperkom in Zdensko vasjo. Sovražnikova postojanka v Zdenski vasi je pomenila glavno oviro za prenašanje rušilne akcije XV. divizije proti Velikim Laščam in dalje proti Kočevju, medtem ko je bila grosupeljska postojanka tista, iz katere sta prihajala material in delovna sila za popravilo proge.

Štab VII. korpusa je imel že ves februar namero odločno poseči v dogajanja na kočevski progi. Progo bi bilo treba tako temeljito porušiti, da popravilo za sovražnika ne bi bilo več zanimivo. Pred izpolnitvijo te naloge pa sta bili dve veliki oviri. Prva je bila v pomanjkanju bojnih enot. Štab VII. korpusa je imel na kočevski progi na voljo le dve brigadi XV. divizije in eno iz sestave XVIII. divizije med Ribnico in Kočevjem. Dve brigadi je štab korpusa držal pred Novim mestom, ki si ga ni upal deblokirati. Osemnajsta divizija pa je bila še vedno na Hrvaškem. Za izpolnitev nalog VII. korpusa je bilo vsekakor treba pripeljati na Kočevsko XVIII. divizijo. To je uvidel tudi glavni štab Slovenije in si je prizadeval, da bi hrvaški glavni štab v Gorskem kotarju zamenjal XVIII. divizijo s kako hrvaško enoto in XVIII. divizija bi se lahko vrnila v Slovenijo. S prizadevanji političnega komisarja glavnega štaba Slovenije — Borisa Kraigherja in s podporo Edvarda Kardelja je bilo res kmalu ukrenjeno vse potrebno za ta premik in proti koncu meseca februarja je XVIII. divizija začela pohod proti Kočevskemu. Tako je bila odpravljena

prva ovira na poti za popolno uničenje kočevske železniške proge.¹³

Druga ovira so bile sovražne postojanke vzdolž proge v Ribnici, Velikih Laščah in Zdenski vasi. Pomenile so res hudo prepreko za partizansko uničevanje proge in na vsak način bi jih bilo treba uničiti, če bi hoteli doseči odločilen uspeh. Najmočnejša med postojankami je bila, poleg kočevske, ribniška, najslabša pa v Zdenski vasi. Štab VII. korpusa se je odločil, da bo istočasno napadel Zdensko vas in Velike Lašče, nato pa nadaljeval operacijo v smeri Ribnice in Kočevja. Načrt za omenjeno operacijo, ki ga je štab VII. korpusa sporočil že 24. februarja 1944 glavnemu štabu Slovenije, je bil naslednji. Operacija naj bi se začela 27. februarja zvečer. Velike Lašče bi napadala XVIII. divizija, ki bi se sama zavarovala proti Kočevju in proti Pijavi gorici. Petnajsta divizija bi z eno brigado napadala Zdensko vas, ena bi zapirala ljubljansko smer pri Škofljici, ena brigada pa bi bila v operativni rezervi VII. korpusa. Dolenjski odred bi demonstrativno napadal Grosuplje, Notranjski odred bi rušil železnico Ljubljana—Postojna, en bataljon pa bi dal na voljo XVIII. diviziji. Pri Novem mestu bi še naprej ostala Cankarjeva brigada in en bataljon Gubčeve, medtem ko bi Gubčeva brigada v sestavi XV. divizije branila ljubljansko smer.¹⁴

To je bila po zamisli in uporabi čet velika operacija, ki je pomenila velik napredek vojskovanja na Slovenskem, zlasti še zato, ker so bile predvidene razmeroma velike topniške sile. Če bi se operacija posrečila, bi bila kočevska proga na mah uničena in sovražnik v Ribnici in Kočevju bi moral le še čakati, kdaj pride vrsta tudi nanj.

Sovražna posadka v Zdenski vasi se zaradi prisotnosti 12. brigade na njenem severu in zahodu ni dobro počutila.

V vasi sta bili dve četi. Deveta nemška četa je bila iz sestave

3. bataljona 14. SS policijskega polka. Bataljon je imel sedež v Kočevju, kjer sta bili nastanjeni tudi dve njegovi četi. Dne 15. februarja, torej na dan, ko je 12. brigada močno napadla oporišče, je nemška četa imela 141 vojakov, 28 podoficirjev in 3 oficirje. Bila je pod poveljstvom poročnika Heiniga, ki je bil namestnik komandirja čete in poveljnik posadke. Skupaj z nemško policijsko četo je bila 26. četa slovenskih domobrancev, ki je tedaj štela 160 domobrancev in je bila pod poveljstvom domobranskega oficirja. Številčno stanje vojaštva v

Zdenski vasi je bilo torej naslednje: 301 vojak, 28 podoficirjev in 4 oficirji, tj. vsega skupaj 333 mož, kar je bila precej močna posadka. Nemška četa je imela 26 strojnic, do katerih pa vojaki niso imeli posebnega zaupanja, ker so jih v mrazu in če so bile le malo umazane, težko nabijali. Zato bojno razpoloženje moštva ni bilo na posebno visoki ravni. Vojaštvo je bilo razmeščeno po privatnih hišah. Nemški poveljnik je imel radijsko zvezo s poveljstvom bataljona v Kočevju in s sosednjo 11. četo istega bataljona, ki je tvorila posadko v Velikih Laščah. Toda z radijsko povezavo ni bil zadovoljen. Zlasti v večernih in jutranjih urah je bila nezanesljiva. Nemška in domobranska četa sta imeli po dva lahka minometa, s čimer pa komandant postojanke spet ni bil zadovoljen, kajti ni se imel s čim upreti težkim minometom partizanov. Partizani so kar dobro poznali razmestitev posadke in njene utrdbe. To se je npr. videlo dne 13. februarja, ko so artileristi 12. brigade z velikim uspehom obstreljevali utrdbe pri Sv. Antonu in imeli odlične zadetke. Nemška posadka v Velikih Laščah, ki je imela približno tako močno in enako sestavljeno posadko kot v Zdenski vasi, je imela to prednost, da je razpolagala s havbično baterijo. Komandant 3. bataljona 14. SS policijskega polka stotnik Beiler je sodil, da lahko ta baterija pomaga posadki v Zdenski vasi, zato je ukazal, naj ukrenejo vse potrebno, da bi havbična baterija na poziv podprla posadko Zdenske vasi. Komandant nemškega 3. bataljona je opozarjal posadko v Zdenski vasi, ki je neprestano obveščala svoje poveljstvo o slabih straneh obrambe oporišča, da so na voljo tudi artilerija iz Grosupljega in oklopni vlaki, ki bi lahko podprli njihovo obrambo. Toda poveljnik v Zdenski vasi tudi s tem ni bil zadovoljen, kajti sodil je, da bodo partizani v primeru napada na to vas gotovo razstrelili progo in potem s pomočjo oklopnih vlakov ne bo nič. Na splošno je obnašanje poveljnika 9. policijske čete izražalo panično razpoloženje posadke, češ da je bila pravzaprav izročena partizanskim napadom brez zadostne zaščite. Ker je pričakoval večji napad na svoje oporišče, je zahteval pomoč težkega orožja, zlasti topov.¹⁵

Česar se je bal poveljnik postojanke v Zdenski vasi, se je zgodilo v noči na 16. februar 1944. To je bil napad 12. brigade, o katerem smo že govorili. Napad ni bil zamišljen kot odločilen, ampak je bil namenjen kot pomoč akciji 15. bri-

gade proti postojanki v Račni. Borci 12. brigade so to noč ostro prijeli posadko v Zdenski vasi. Ob 20. uri dne 15. februarja je namreč ugasnila v sovražnem oporišču električna razsvetljava, nato je 12. brigada začela streljati s 3 težkimi minometi. Začel se je splošni napad z vseh strani. Bil je nepričakovan. Prekinitev električne razsvetljave je opozorila posadko, da se pripravlja partizanska akcija in vojaštvo je nemudoma zasedlo položaje za obrambo. Partizanom je uspelo pobiti nekoliko posadk mitraljezov. Poveljnik posadke je moral takoj uporabiti rezerve, ki so po polurnem boju pregnale partizane iz vasi, toda že se je začel drugi napad s severo-vzhodne strani, ki pa ga je posadka tudi odbila. Partizani so nadaljevali obstreljevanje Zdenske vasi s težkimi minometi, okoli 22. ure pa so se oglasili tudi partizanski topovi. Na vas je padlo okoli 250 granat in min. Tedaj je poveljniku posadke uspelo uspostaviti zvezo z velikolaško posadko, od katere je zahteval pomoč artilerijskega ognja njene baterije. Ta ga je res okoli 23. ure usmerila na vzpetine vzhodno od vasi in partizanski topovi so utihnili. Poveljnik Zdenske vasi je zahteval od velikolaške posadke tudi pomoč v pehoti, ki je v spremstvu dveh izvidniških oklopnikov okoli polnoči res prispela v Zdensko vas. Stotnik Schmitz, poveljnik enot, ki so prispele na

Brane Suhy-Senk pregleduje orožje pred napadom na Zdensko vas

Pred odhodom v napad so se prostovoljci-bombašt oblekli v bele halje

pomoč zdenski posadki, je v vasi pustil okrepitve, sam pa je zjutraj 16. februarja ob 4,30 z nekoliko vojakov odpeljal v Velike Lašče ranjence. V nočnih bojih je namreč posadka utrpela izgube: nemška četa je imela 3 mrtve in 10 ranjenih, od katerih je eden umrl, domobranci pa 2 ranjena.

Ob pol sedmi uri zjutraj 16. februarja je 12. brigada obnovila napade na Zdensko vas. Zopet je bombardirala sovražno oporišče s kakimi 100 minami in granatami ter udarila na vas tudi s pehoto. V teh bojih so imeli slovenski domobranci 2 mrtva in 2 ranjena. Skupne sovražne izgube v nočnem boju na 16. februar in dne 16. februarja so bile torej 5 mrtvih in 14 ranjenih.¹⁶

Oster napad 12. brigade na Zdensko vas in velike izgube, ki jih je utrpela posadka, so še bolj zaskrbeli poveljnika postojanke pa tudi komandanta 3. bataljona 14. SS policijskega polka. Bala sta se ponovitve napada s še večjimi silami. Posadka je spoznala, da imajo partizani na voljo dovolj težkega orožja in streliva in da so partizanski artileristi dobri strelci. Komandant nemškega 3. policijskega bataljona je vsekakor hotel okrepiti omajano bojno moralo posadke v Zdenski vasi,

ko je dne 17. februarja z dvema nemškima policijskima četama, četo slovenskih domobrancev, s samohodnimi topovi in bojnim ter izvidniškim tankom prispel v postojanko. Vojaška moč, ki jo je pripeljal s seboj je bila za branilce Zdenske vasi kar ohrabrujoča in poveljnik postojanke se je že veselil, da bodo čete ostale pri njem kot okrepitev. Toda hudo se je zmotil. Okrepitve so ostale v Zdenski vasi le nekaj dni, nato pa so zapustile postojanko. Verjetno je komandant 3. bataljona 14. policijskega polka pustil v vasi le kak tank in kak top, medtem ko so se pehotne čete vrnile v svoje postojanke.¹⁷

Dne 21. februarja je poročnik Heinig izdal navodila za obrambo Zdenske vasi. Nastanišča za 9. policijsko četo je ukazal pripraviti na vzhodni polovici vasi, za 26. četo slovenskih domobrancev pa v zahodnem delu. Vojaki so se naselili v privatnih hišah. Tedaj je bila postojanka obdana z vrsto bunkerjev, kakih 50 metrov pred njo pa so bile postavljene žične ovire. Bunkerji so bili med seboj povezani s komunikacijskimi tranšejami. Od težjega orožja je posadka imela dva težka minometa in protitankovski top. Na severni strani je zasedla cerkev Sv. Antona. Tam so se ukopale desetina 9. policijske čete in tri desetine 26. čete slovenskih domobrancev. Tej postojanki so dodelili težki minomet in reflektor. Poveljnik je ukazal, da morajo biti enote na obrambnih odsekih v stalni pripravljenosti in da morajo noč in dan oprezovati za partizani.¹⁸

Medtem so dozorele razmere za napad na Zdensko vas in Velike Lašče. Najprej je štab VII. korpusa sklical konferenco štabov XV. in XVIII. divizije, ki ji je prisostvoval tudi komandant narodnoosvobodilne vojske Slovenije Franc Rozman-Stane. Na njej so pretresli načrt za operacijo in ga 25. februarja 1944 izrazili v obliki bojnega povelja, ki so ga štabi divizij prejeli še isti dan. Komandant Franc Rozman-Stane in štab korpusa sta dala štaboma divizij še podrobna navodila. Na splošno so bili štabi prepričani, da so načrti za operacijo realni in torej tudi izvedljivi. Petnajsti diviziji, ki je napadala Zdensko vas, so dodelili tri topove in dve havbici 100 mm.¹⁹

Poglavitno nalogo v operacijah XV. divizije so poverili 15. brigadi, 12. pa je bila v rezervi VII. korpusa. Akcijo je 15. brigada začela 27. februarja 1944 ob 18,30. Najprej je topništvo opravilo artilerijsko pripravo, ki pa ni uspela. Zaradi slabe vidljivosti partizanom ni uspelo uničiti najvažnejših

Komandant 1. bataljona Ivan Slapnik-Blisk je izdal bojno povelje za sodelovanje 1. bataljona pri napadu na Zdensko vas

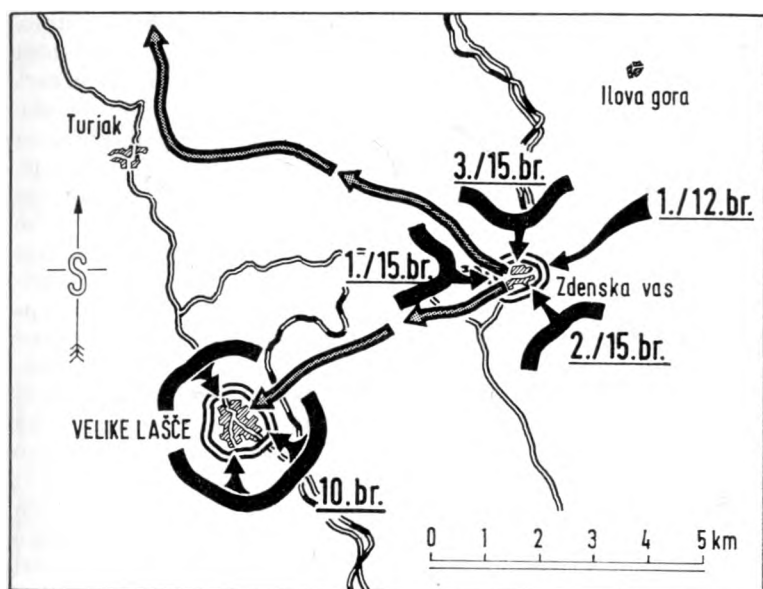
objektov v Zdenski vasi in pri Sv. Antonu. Zato tudi juriši bataljonov 15. brigade, ki so trajali vso noč na 28. februar, niso bili uspešni in sovražnik se je v postojanki ubranil. Cez dan, 28. februarja, je 15. brigada blokirala postojanko in se pripravljala na ponovitev napada. Poveljniki so hitro ugotovili slabosti prvega napada. Vedeli so, da je artilerija delovala razdrobljeno, da ni imela enotnega poveljstva in da je bilo slabo delovanje topništva glavni vzrok neuspeha. Vse to je bilo treba popraviti. Najprej so se odločili napasti del sovražne postojanke pri Sv. Antonu, ki so jo, kakor vemo, branile 4 desetine, nato pa se z vso silo vreči na Zdensko vas. Ker se je izkazalo, da je 15. brigada v prejšnjih bojih na kočevski železnici zelo trpela in da je bila maloštevilna in utrujena, so iz korpusne rezerve izločili 1. bataljon 12. brigade, ki naj bi okrepil akcijo 15. brigade.

Priprave za akcijo 1. bataljona so bile temeljite in v skladu s prakso, ki so jo za take primere uvedle partizanske enote. Okoli 11. ure se je iz štaba VII. korpusa vrnil komandant

brigade Drago Jerman, ki je v korpusu v navzočnosti štaba XV. divizije sprejel bojno povelje za 1. bataljon. Komandant

1. bataljona 12. brigade je na ukaz komandanta brigade razvrstil bataljon, da bi se borci seznanili z zadano bojno nalogo. Drago Jerman jo je v kratkem nagovoru pojasnil zbranim partizanom, ki jo bodo morali tega dne izpolniti. Povedal je, da se je 15. brigada borila za Zdensko vas že vso noč in ves dan in da bi jo bilo treba okrepiti za odločilni juriš, ki bo zvečer. Zdensko vas je bilo treba na vsak način osvojiti. Naloga 1. bataljona bo težka, toda častna. Za komandantom brigade je izdal bojno povelje komandant 1. bataljona Ivan Slapnik Blisk.* Razložil je razporeditev vseh treh čet, razmestitev orožja, pojasnil, kako jim bo artilerija pripravila juriš in razložil, kakšno je stanje v sovražnikovi postojanki. Nato je odredil način politične priprave, ki je bila navadno organizirana tako, da so se sestali člani partije in SKOJ in razpravljali o nalogi, nato so poklicali še vse enote in dodobra obdelali načrt za akcijo. Sestavili so skupine prostovoljcev-bombašev in jih opremili z belimi haljami. Bele halje so jih dobro prikrivale pri opravljanju najbolj odgovorne naloge, ko so morali skozi bodočo žico napraviti prehode za čete, vdreti v postojanko in z bombami zasuti bunkerje in utrdbe. Ko so bile priprave končane, se je bataljon zbral ob cesti Zdenska vas—Hočevje pod koto 511. Tukaj so bili tudi ognjeni položaji artilerije. Dva gorska topa — 75 mm in dve havbici — 100 mm so bili pripravljeni za strel. Prav to mesto je bilo najbolj prikladno za medsebojno izmenjavo podatkov med poveljniki artilerije in pehote, ki so bili važni za organizacijo sodelovanja. Dolo-

* Komandant 1. bataljona Ivan Slapnik-Blisk je izdal bojno povelje, ki je bilo po spominskem opisu Ivana Bratuna-Perka, četnega komandirja, takole: »Napad bomo izvedli iz severovzhodne smeri s položajev, ki jih vsi dobro poznamo. Borci bodo jurišali v treh linijah: spredaj bombaši, v drugi liniji 1. in 2. četa, v tretji pa 3. četa, brez tretjega voda, ki bo imel nalogo držati zvezo. Kosila in večerje ne bo. To pa zato, da bi lahko pomagali v primeru, če bi bil kdo od borcev ranjen v želodec.« Nato je komandant bataljona pozval prostovoljce za bombaše. Najprej je stopil pred vrsto komandir 2. čete. Ko se je ozrl okoli sebe, je opazil, da je sam. V bataljonu je bilo namreč zelo veliko novincev, ki še niso doživeli ostrejših borb. Tedaj se je pognala pred vrsto mlada, drobna partizanka Janja, ki je bila bataljonska sekretarka SKOJ. Z nežnim in hrabrim glasom je pozvala skojevece naprej. Na njen poziv se je

Napad na Zdensko vas 29. 2. 1944

čili so cilje, ki jih bo topništvo obstreljevalo, čas artilerijske priprave, signale za začetek ognja in njegovo prekinitev itd.

Topništvo je imelo seveda še druge naloge. Že ob 17. uri je začelo obstreljevati utrdbe pri Sv. Antonu, ki jih je napadala 15. brigada. Topovi so streljali neposredno, na razmehoma kratko razdaljo, zato so bili zadetki dobri in postojanka se je počasi rušila. Medtem se je 1. bataljon začel približevati

za bombaše priglasilo veliko število borcev. Med njimi je bil tudi politični komisar 2. čete Štefan Šlosar, ki je imel že 35 let. (Kasneje so ga v šali spraševali, koliko časa je že skojevec, saj je imel že precej sivih las.) Komandirju 2. čete, ki je bil že prej bombaš, so zaupali nalogo, naj izbere med prostovoljci 10 borcev in jih vodi v napad. Komandant bataljona ni bil zadovoljen, da se je k bombašem javil tudi komandir čete, skrbelo ga je, kdo bo vodil četo, saj je bil med bombaši tudi četni politkomisar. Končno pa se je moral sprijazniti z njuno odločitvijo. Komandir čete pa je ugovarjal, da bi bila med bombaši skojevka Janja, ker je bila slabotna. Toda komandant korpusa je dejal: »Ona je pozvala skojevce in z njimi pojde!« (Prispevek Ivana Bratuna-Perka, v arh. 12. brigade.)

izhodiščnim položajem za juriš. Bili so na vzhodni strani Zdenske vasi, oddaljeni kakih 400 metrov od linije bunkerjev in žičnih ovir. Noč je bila sicer temna, a ker je bil sneg, se je še kar dobro videlo. Bataljon bi torej moral jurišati po čistini in obvladati omenjeno razdaljo, preden bi vpadel v sovražnikove položaje. Prav pri premagovanju te razdalje bi jih morala varovati artilerija.

Ko je bataljon že razvil bojne linije in se približeval izhodiščnim položajem, ga je sovražnik obstreljeval z mitraljezi iz bunkerjev. Okoli 9. ure se je bataljon končno razvil v bojno vrsto na izhodiščnih položajih. Tedaj je začela streljati artilerija, bombaši pa so odšli proti utrjeni sovražni liniji, da bi napravili prehode. Topovi so dobro zadevali cilje, vendar je sovražnik bombaše obsipaval z ognjem, tako da je bilo njihovo delo zelo otežkočeno. Nato se je dvignila strelska linija 1. bataljona in se pod varstvom topniškega ognja začela po čistini približevati vasi. Med približevanjem je komandant bataljona prejel obvestilo, da sta napravljena skozi žične ovire dva prehoda. Tedaj je dal signal za prenos topniškega ognja v globino sovražnikove razporeditve. Ta signal je pomenil tudi začetek juriša. Borci 1. bataljona so se dvignili in v silovitem naskoku vdrli v sovražnikove položaje. Bili so prese-
nečeni. Odpora ni bilo. Sovražnik se je umaknil. Bataljon je hitro napredoval skozi vas. Komandant bataljona je odredil

2. četo, naj zasede položaje v smeri proti železniški postaji Dobropolje, da bi s te strani zavarovala bataljon pred napadom. Ko je bataljon prispel na nasprotno stran vasi, se je srečal s 3. bataljonom 15. brigade, ki je bil poprej zavzel Sv. Anton in pregnal njegove branilce v Zdensko vas. Tako je bila postojanka zavzeta.²⁰

Prvi bataljon 12. brigade je v zavzetih bunkerjih našel veliko orožja, ki ga je sovražnik v naglici pustil. Tu so bile še tople mitralješke cevi, različna oprema in naboji. Sredi vasi so borci našli ekonomat s kuhinjo. V kotlih je bila pripravljena večerja za sovražne vojake, zabeljeni makaroni. Našli so veliko hrane in cigaret. Slednjih so se najbolj razveselili. Sredi vasi je stal tudi nepoškodovan 9-tonskega tank, izpod katerega so izvlekli domobranca. V vasi so našli še 50 mm top brez zaklepa, nekoliko kamionov in druge opreme. Partizani so v postojanki zaplenili še dva radijska oddajnika, žaromet, 7 težkih mitraljezov, 5 puškomitraljezov, okoli 30

pušk in brzostrelk in še nekaj drugega materiala. O sovražnikovih izgubah ni podatkov. Partizani 1. bataljona 12. brigade pa so imeli naslednje izgube: ranjena sta bila komandant 1. bataljona Ivan Slapnik-Blisk in namestnik političnega komisarja 2. bataljona Jože Butara.²¹ Padla sta dva borca, ranjen pa je bil še kurir 1. bataljona.*

Osvojitev sovražnikove postojanke v Zdenski vasi, v kateri ni bila majhna posadka, je pomenila velik uspeh za 15. in 12. brigado. Skušajmo nekoliko osvetliti vzroke, ki so pripeljali do tako velike zmage. Dvanajsta brigada je že ves čas, ko je bila na progi med Grosupljem in Zdensko vasjo rahljala bojno moč sovražne posadke. Zlasti v noči na 16. in 17. februar ji je zadala težak udarec. Iz prejšnjega izvajanja je razvidno, da je bil poveljnik postojanke v Zdenski vasi zaskrbljen za usodo posadke, ker je sodil, da je preslabo oborožena in da ne bo mogla vzdržati partizanskega napada, ki ga bo za gotovo podpiralo topništvo. Gotovo je bila taka presoja odporne moči posadke eden od vzrokov, da sovražnik v Zdenski vasi ni bil preveč odločen in se ni bil pripravljen braniti z vso močjo. Ko je 15. brigada 28. februarja strla še posadko pri Sv. Antonu in ko je sovražnik opazil, kako se mu z vzhoda približuje 1. bataljon 12. brigade, ki ga izdatno podpira artilerija, se je odločil zapustiti postojanko. Ker so bila zaman vsa njegova prizadevanja, da bi z ognjem iz bunkerjev zaustavil bataljon, je na vrat na nos pobegnil v smer, kjer je čutil naj slabšo točko v partizanski bojni razporeditvi. Naglico, s katero se je sovražnikova posadka umikala, nam dokazuje dejstvo, da je sovražnik pustil v postojanki veliko dragocene bojne tehnike, ki je ni utegnil uničiti in mnogo raznovrstnega materiala. Ko so bombaši naskakovali žično oviro, da bi napravili pot svojemu 1. bataljonu, jih je sovražnik še močno obstreljeval z mitraljezi. Torej je 1. bataljon 12. brigade zadal sovražniku poslednji udarec, ki je pospešil njegov odhod iz postojanke. Artilerija je bila odločilna pri rahljanju sovražnikovih utrdb. Odpirala je pot bombašem in partizanskim četam v postojanko ter omogočila juriš. S skupini napori 15. in 12. brigade,

* Padli partizan Bole je bil doma iz Smolenje vasi pri Novem mestu, partizan Gričar pa iz Novega mesta. Ranjenemu kurirju je bilo ime Janez. (Iz zapisnika odbora 12. brigade, v arh. odbora brigade.)

1. bataljona 12. brigade in artilerije je bila izvojevana velika zmaga v boju za utrjeno postojanko, ki je vlivala ponos borkom in borkam, ki so se udeležili bitke za Zdensko vas. Pripomniti pa moramo, da je bila storjena napaka, ker je zahodna stran postojanke ostala nezasedena, kar je omogočilo sovražniku, da je pobegnil.²²

V okviru razprave o akciji na Zdensko vas je potrebno povedati še to, da je bil istočasno z napadom na Zdensko vas tudi napad XVIII. divizije na Velike Lašče, vendar brez uspeha. Poveljnik posadke v Zdenski vasi se je verjetno odločil za nagel umik iz postojanke 28. februarja zvečer po odobritvi komandanta 3. bataljona 14. SS policijskega polka ali pa je imel že navodilo tega komandanta, naj v primeru, če bi bil partizanski pritisk na postojanko prehud, ukrepa po svojem preudarku. Številčna slabost napadalca je bila poglaviten vzrok, da se je posadka pod vodstvom poznavalcev terena iz vrst slovenskih domobrancev srečno izmuznila iz vasi.

Na pragu Ljubljane

Z uničenjem postojanke v Zdenski vasi in z neuspehom pri Velikih Laščah so se razmere na kočevski progi poslabšale za sovražnika. Jasno je bilo, da je zaenkrat propadla zamisel o obnovitvi železnice iz Grosupljega proti Kočevju, čeprav je bil uspeh enot VII. korpusa le polovičen. Na kočevski komunikaciji so ostale še močne postojanke, s katerimi se bodo morali partizani spoprijeti. Za sovražnika je bil še vedno poglaviten cilj, da bi zadržal partizane čim dalje od tržaške železnice, kar se mu je tudi posrečilo. Njegova taktika je bila zaposliti enote VII. korpusa na obeh dolenskih komunikacijah in tako obvarovati južno železnico pred že kar strokovnim rušenjem. Štab VII. korpusa in glavni štab Slovenije sta uvidela, da bo potrebno še mnogo truda, preden bodo štabi obvladali načrtovanje tako zamotanih operacij, kot so bile korpusne z uporabo topništva in tankov. Zlasti uporaba artilerije partizanom še ni šla dobro od rok. Ko bodo obvladali tudi to, oziroma ko bodo poveljniki spoznali izredno moč topništva, če je le-to pravilno uporabljeno, se bodo lahko lotili še večjih korpusnih operacij, kot je bila sedanja. Štab korpusa se je odločil, da bo operacije vodil sam in s tem odločno prešel z divizijskih na korpusne operacije.

Konec februarja se je štab VII. korpusa odločil, da bo nadaljeval ofenzivno akcijo proti Ljubljani, v tej smeri popolnoma porušil železnico in poskusil zavzeti Grosuplje. To je bila poglavitna naloga. Kot pomožne pa si je zadal povečati aktivnost na novomeškem odseku bojišča in z manjšimi enotami prodreti čez mejo, nadalje približati se južni železnici in notranjskem odseku bojišča, uničiti manjše postojanke, ki branijo progo in rušiti progo. Zavzetje katere od postojank vzdolž proge proti Kočevju pa je odložil za pozneje.²³

Za izvedbo poglavitne naloge je štab VII. korpusa odredil 12. in 15. brigado ter Dolenjski odred. Brigadi sta se premaknili bolj proti Grosupljemu in začeli uničevati železniško progo.

Čas je, da ocenimo bojno moč 12. brigade. Uporabili bomo podatke iz poročila sekretarke KP v 12. brigadi, ki ga je 17. februarja 1944 poslala centralnemu komiteju KPS. Podatke G tega poročila navajamo v obliki tabele.²⁴

Število Enota	borcev in bork		Oborožitev						
	moški	ženske	ptt	tmm	lmm	tm	pm	brz	puške
Stab	43	6						4	29
C. mob.*	47						1		45
Inž. č.	46	3							
1. bat.	105	6		1	2	2	6	5	82
2. bat.	107	11		1	3	3	7	1	76
3. bat.	118	5		1	2	2	6	1	88
Skupaj	466	31	1	3	7	7	20	11	320

Iz gornjega pregleda je razvidno, da je 12. brigada pred akcijo na Zdensko vas štela 497 borcev in bork, kar je bilo manj, kot so jih v tedanjem času imele brigade. Še vedno je imela 3 bataljone, štab in inženirsko četo ter posebno četo novincev. V slednji je bilo 47 borcev oziroma bork. To je bila četa, v kateri so se novinci urili v partizanskem vojskovanju in prejeli prve napotke za razumevanje politične osnove osvobodilnega gibanja. Glede oborožitve je treba povedati, da je bila v skladu z oborožitvijo vseh tedanjih brigad, le stare brigade, kot so bile npr. Gubčeva in Cankarjeva, so bile

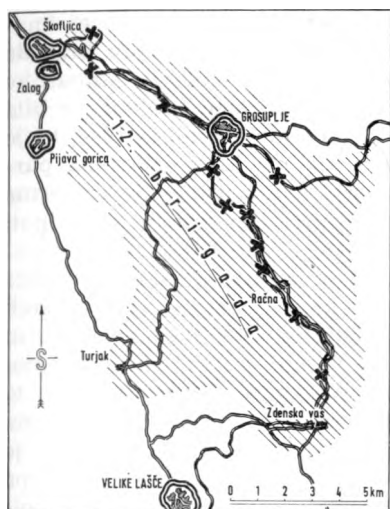
* Kratice pomenijo: ptt — protitankovski top, tmm — težki minomet, lmm — lahki minomet, tm — težki mitraljez, pm — puškomitraljez, brz — brzostrelka, č. mob — četa mobiliziranih, inž. č. — inženirska četa.

v tem pogledu nekoliko močnejše. Orožje je bilo precej enakomerno porazdeljeno po enotah. Težkih minometov brigada še ni imela združenih v spremni četi ali bateriji, ampak so bili porazdeljeni po bataljonih. Ognjena moč brigade je bila nekoliko slabša kot pa povprečna moč meseca maja 1944, ki jo v tej zgodovini jemljemo kot oborožitev, ki je glede na partizansko vojskovanje in možnosti oboroževanja bila norma za oborožitveno moč brigade. (Glej grafično podobo bojne poti 12. brigade v sklepnem poglavju.)

Razmere na bojišču XV. divizije so bile v začetku meseca marca 1944 v znamenju sovražnikove aktivnosti. Sovražnik namreč ni mogel prepustiti velikolaške posadke na milost in nemilost partizanom. Potrudil se je, da je zbral zadostne moči in priskočil Velikim Laščam na pomoč, čeprav sta mu to preprečevali 9. in Cankarjeva brigada. Po turjaški cesti se mu je po težkih borbah posrečilo vdreti v Velike Lašče, kjer je okrepil posadko, nato je vdrl še v Zdensko vas, od koder pa se je takoj umaknil, saj je bila nekdanja postojanka popolnoma porušena, plen pa evakuiran ali uničen. Ko si je nato priboril še možnosti za umik proti Ljubljani in ko je sodil, da je možna povezava med Ljubljano oziroma Grosupljim in Velikimi Laščami, se je končala njegova akcija za rešitev velikolaške postojanke.

Dvanajsta brigada se je tedaj z vso močjo vrgla na rušenje kočevske proge. Njen odsek je bil večinoma blizu Grosupljega. Tudi 15. brigada je opravljala enako delo. Dvanajsta je na svojem odseku zažgala vse pragove, s segrevanjem ukričila tračnice in minirala prehode in mostičke. Proga med Zdensko vasjo in Grosupljim je bila popolnoma uničena. Le še prav blizu Grosupljega je ostalo nepoškodovanih nekoliko objektov. Ta mesta je namreč varoval sovražni oklopni vlak iz Grosupljega, ki je bil preblizu grosupeljske postojanke, da bi ga partizani mogli minirati in tako onespособljenega za premik uničiti.

Dne 10. marca je štab XV. divizije premestil težišče svojih akcij proti Novemu mestu. Gubčeva brigada naj bi napadala sovražno postojanko na Trški gori pri Novem mestu, 12. in 15. pa naj bi branili grosupeljsko smer. Njuna akcija bi bila pomožna. Medtem ko bi 15. brigada demonstrativno napadala grosupeljsko posadko, bi morala Dvanajsta na povelje komandanta XV. divizije postaviti brigadno zasedo na železniški

Področje rušilnih akcij in bojov
Dvanajste brigade od 1. 3. do 27. 4.
1944

progi med Laniščem in Šmarjem. Na tem odseku je bila proga speljana po strmem ovinku. Če bi sovražnik prišel iz Ljubljane na pomoč Grosupljemu, bi ga morala 12. brigada spustiti globoko v zasedo in popolnoma uničiti. V ta namen ji je 15. brigada posodila protitankovske puške.

Toda akcija se je odvijala popolnoma drugače, kot je bila zamišljena. Najprej so brigado ovirala sovražna letala, ki so jo 10. marca ves dan napadala in ji onemogočila pohod. Šele zvečer se je z večurno zamudo odpravila na pot, tako da je prispela na odrejeno mesto šele opolnoči. Nadalje je sovražnik postavil okoli Šmarja in Lanišča zasede in nove postojanke, ki so 12. brigadi preprečevale njeno namero. Šmarje je bilo poleg tega tudi dobro utrjeno, zato so se čete 12. brigade po dnevi 11. marca zamen zaganjale proti temu kraju. Sovražnik je celo onemogočil prehajanje čez progo in cesto med Škofljico in Šmarjem in tako je 12. brigada ostala južno, 15. pa severno od železnice. Celotna akcija XV. divizije je bila neuspešna, saj tudi Gubčeva brigada ni mogla zavzeti Trške gore.²⁵

Dne 16. marca 1944 je sovražnik presenetil 4. bataljon Cankarjeve brigade na Javorovici in ga skoraj popolnoma uničil. Sovražnik, tj. 1. bataljon 14. SS policijskega polka in

dve četi domobrancev iz Novega mesta, je izkoristil uspavanost bataljona, ki se je že predolgo mudil na Javorovici, ga v noči na 16. marec obkolil in v zgodnjih jutranjih urah v boju uničil. Poraz tega bataljona je globoko odjeknil v vrstah partizanskih poveljstev, ki so začela nemudoma ukrepati, da do podobnih porazov ne bi več prišlo. Glavni štab je v posebni okrožnici zahteval največjo budnost in take ukrepe, ki bi pripomogli k temu, da bi se v enotah ohranila živa sila.

V akcijo je posegel tudi štab VII. korpusa. Centralni komite KPS je poslal partijskim organizacijam v enotah okrožnico o obnašanju partijskih organizacij in o delovanju za varnost enot. Tudi štab 12. brigade se je poslužil okrožnice in je v tej obliki poučil bataljone o tem, kako naj se zavarujejo v taborišču in na položajih. Štab XV. divizije pa se ni zadovoljil le z okrožnicami in sestanki, pač pa je organiziral tudi nadzorstvo enot. V 12. brigadi sta nadzor izvedla politični komisar divizije Janez Vipotnik in komandant divizije Franc Kočevar-Ciril, ki sta kritično ocenila obnašanje poveljujočih kadrov glede varnostnih ukrepov. Po nalogu štaba divizije je orožje v brigadi pregledal tudi divizijski orožar, ki je odkril, da je precej orožja, zlasti pa težkega, v zelo slabem stanju. V brigadi so vendarle povečali budnost in izboljšali ukrepe proti presenečenjem.²⁶

Zamisel o likvidaciji ribniške postojanke je vedno bolj dozorevala. Štab VII. korpusa se je končno odločil za njeno uresničitev, vendar ni organiziral korpusne akcije, kot je bilo ob napadu na Zdensko vas in Velike Lašče, ampak je napad na Ribnico poveril XVIII. diviziji. Ta ga je prvič izvedla v noči na 22. marec in ga brez uspeha ponovila še v noči na 23. marec. Petnajsta divizija je to akcijo varovala iz ljubljanske in grosupelske smeri. Na teh smereh je divizija zbrala skupino, sestavljeno iz 12. in 15. brigade, Dolenjskega odreda in Gubčeve brigade, brez enega bataljona. Pri Novem mestu je za blokado pustila le Cankarjevo in bataljon Gubčeve brigade. Vendar Gubčeva z delom artilerije XV. divizije v noči na 22. in 23. marec ni sodelovala v obrambi ljubljanske smeri. Zaradi neuspeha pri Ribnici je štab korpusa sklenil ponoviti akcijo. To pot je že organiziral korpusno operacijo. Osemnajsta divizija naj bi v noči na 25. marec ponovno napadla Ribnico, medtem ko bi operativna skupina XV. divizije zavzela položaje, s katerih bi zavarovala že znane smeri proti Ljubljani in

Grosupljemu. Štab korpusa si je zamislil obrambo ljubljanske smeri na ta način, da bi Gubčeva brigada v smislu aktivne obrambe napadla sovražno postojanko v Pijavi gorici. Toda operacija, ki je bila na hitro pripravljena, je kmalu izgubila svojo prvotno ostrino. Osemnajsta divizija je namesto 25. začela napadati 26. marca, torej z enodneвно zakasnitvijo, Gubčeva brigada pa pri Pijavi gorici tudi ni imela uspeha.

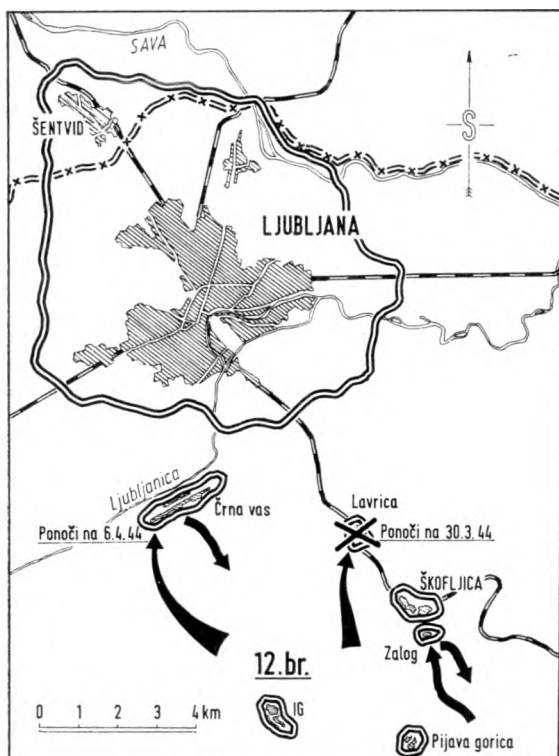
V sestavi XV. divizije je 12. brigada varovala grosupeljsko smer in je imela nekoliko bojov.

Ko se je izkazalo, da ni upanja za uspeh pri Ribnici in tudi ne pri Pijavi gorici, je štab korpusa prekinil operacijo, saj je spoznal, da takih operacij ne velja začenjati s preveliko naglico, z nezadostno podporo artilerije in z utrujenimi enotami, kakor je bila Gubčeva brigada.²⁷

Dne 27. marca je štab korpusa premestil Gubčevo brigado proti Novemu mestu. Okoli Grosupljega sta ostali zopet 15. in 12. brigada, ki sta si položaje razdelili tako, da je bila 15. na desnem krilu pri Grosupljem, 12. pa na levem krilu ob turjaški cesti. Brigadi sta prejeli novo nalogo. Dvanajsta naj bi namreč v noči na 30. marec napadla dve sovražni postojanki. Prva je bila v Zalogu pri Škofljici, druga pa v Lavrici. Namen te akcije je bil presenetiti domobranski postojanki, ki ju je varovala bližina Ljubljane, ju uničiti ali pregnati njune domobranske vojake. Akcija je imela poleg tega še drug namen: partizani naj bi se namreč pojavili pred vrati Ljubljane, povzročili preplah med sovražnimi četami v mestu in dali Ljubljančanom na znanje, da so tu, na pragu Ljubljane, s čimer bi okrepili moralo meščanov. V postojankah, ki si jih je 12. brigada vzela za cilj napada, posadke niso bile preveč močne. V Lavrici je bil detaširani vod 11. čete slovenskega domobranstva, v Zalogu pri Šmarju pa detaširani vod 23. čete slovenskega domobranstva. Vsak vod je štel okoli 40 mož.²⁸

Petnajsta brigada naj bi varovala akcijo 12. brigade iz grosupeljske smeri na ta način, da bi pri Cikavi pri Šmarju zaminirala progo in uničila vlak, ki bi pripeljal po njej.

Dvanajsta brigada je določila po en bataljon za napad na postojanki, en bataljon pa naj bi varoval akcijo iz ljubljanske smeri. Tretji bataljon se je neopazno približal postojanki v Lavrici. Brez hrupa je likvidiral stražarja pred poslopjem,

Napada na Lavrico v noči na 30. 3. 1944 in črna vas v noči na 6. 4. 1944

nato pa začel metati bombe v stavbo. Domobranci sprva niso pokazali preveč odločnega odpora. Nekateri so zapustili postojanko in zbežali skozi okna. V prvem nadstropju šole, v kateri je bila postojanka, pa so se začeli domobranci vse bolj zagrizeno boriti. Ker se na pozive partizanov niso predali, so borci z minometom poslali v zgradbo nekoliko min. Zaradi min in bomb se je šola vžgala in zgorela z vsemi tistimi domobranci vred, ki niso mogli pobegniti iz poslopja. Deset domobrancev je pribežalo skozi goreče prostore in partizani so jih zajeli. Devet jih je bilo brez orožja, eden pa je imel puško. Po poročilu komandanta VII. korpusa se je le šestim domobrancem posrečilo pobegniti, medtem ko so drugi z orož-

jem vred zgoreli ali pa so jih partizani ujeli ali pobili. Tretji bataljon je v tej akciji imel le dva ranjena.*

Prvi bataljon je imel nalogo napasti posadko v vasi Zalog pri Šmarju. Ker pa je zamudil, so bili domobranci pripravljeni na obrambo, saj so zaslišali boj pri Lavrici. Partizanom so se uspešno upirali, zato je bataljon akcijo prekinil.

Petnajsta brigada na zavarovanju pri Cikavi ni imela sreče. Mino, ki so jo minerei položili, je odkrila sovražna patrulja in se spopadla z zasedo. Z napadom na vlak torej ni bilo nič.²⁹

Akcija 12. brigade je imela torej izreden uspeh, zlasti še zato, ker je potekala tako blizu Ljubljane. V njej so se odlikovali s hrabrostjo mnogi partizani in komandirji.

Akcija na Lavrici pa ni bila poslednja v neposredni bližini Ljubljane. V noči na 5. april je 9. brigada iz sestave XVIII. divizije napadla postojanko v Črni vasi, ki je bila neposredno južno od Ljubljane. Ta napad ni bil uspešen, zato ga je 3. bataljon 12. brigade ponovil v noči na 6. april 1944. Tretji bataljon so v brigadi izbrali zato, ker je bila ta enota najbolj izkušena v bojih na utrjene postojanke in je imela že velike bojne uspehe. V postojanki je bila tedaj posadka 21. ali pa dela 11. čete slovenskega domobranstva. Domobranci so bili dobro pripravljeni na obrambo. Tretji bataljon jih ni

* Simon Srdič iz 3. bataljona se je udeležil akcije na Lavrico in jo je opisal v »Borcu«. Za napad na domobrance v Lavrici se je javilo pet bombašev, ki jih je vodil Simon Srdič sam. Zvečer jim je namestnik komandanta bataljona pokazal, kje je postojanka, nato so bombaši odšli in se ob železniški progi neopazno približali šoli, kjer so se nastanili domobranci. Tedaj so zaslišali klic — stoj I Vodja skupine je planil naprej in pozval bombaše k jurišu. »V nekaj trenutkih smo bili okoli šole,« pripoveduje Simon Srdič, »in takoj smo začeli metati bombe skozi okna.« Belogardisti so jeli klicati na pomoč. K Srdiču je prišel namestnik komandanta bataljona in mu dejal, da bi bilo dobro zavzeti šolo, da bi prišli do orožja. Tedaj se je pred šolo razvil boj med namestnikom komandanta in domobrancem. Partizan je obležal ranjen, domobranci pa je Srdič potolkel s puško. Ranjeni namestnik komandanta je zavpil Srdiču, naj zažge šolo. Domobranci so na partizane že začeli metati bombe. Srdič je v bližnjem hlevu našel šop slame, jo zažgal in vrgel skozi okno v postojanko. »Belogardisti so gorečo slamo vrgli nazaj na cesto, jaz pa spet nazaj v poslopje,« pripoveduje Srdič, »zažgal sem že četrti snop slame in ga vrgel skozi okno hkrati pa tudi bombo ... Zdaj se je šola vžgala.« (»Borec«, 1. 1954, št. 10.)

Niko Majcen, politični komisar brigade

mogel presenetiti niti v boju poraziti. Zato se je 6. aprila zjutraj umaknil deloma proti Zelimljam, deloma pa proti Golemu. Ze ob 10. uri dopoldne pa je napadel sovražnik. Posebno oster boj je bil na Golem, kjer je kakih 150 domobrancev skoraj obkolilo skupino okoli 40 partizanov. Le-ti so domobrance spustili na 10 metrov, potem pa udarili po njih z bombami in jih pregnali; sami so se spustili v želimeljsko dolino in skupaj z drugim delom bataljona srečno prišli v brigadno sestavo. To je bil znamenit boj, ki dokazuje, na kako visoki bojni ravni so bili partizani. Bataljon je imel 1 težko in 2 lažje ranjena. Ponovni napad na Crno vas je pomemben zato, ker se je že tretjič zapovrstjo pred Ljubljano pojavila partizanska enota in izvedla napad, ki ljubljanskemu prebivalstvu ni ostal neznan. V boju pri Golem (6. 4. 44) je bil hudo ranjen v prsi politični komisar brigade Niko Majcen, ki so ga morali odpeljati v bolnišnico.³⁰

Končno je prišel dan, ko je VII. korpus zbral zadostne sile za veliko ofenzivno operacijo, katere cilj je bil uničenje sovražnikove posadke v Ribnici. Če bi se operacija posrečila, bi nastale na kočevski komunikaciji precej podobne razmere kot na novomeški. Kočevje bi namreč postalo obkoljen otok,

ki bi ga partizani morali blokirati. Za predvideno akcijo je VII. korpus zbral velike sile. Štab VII. korpusa je v svojem bojnem povelju za operacijo s ponosom navedel, da ima na voljo 6 brigad, 3 odrede, 4 havbice — 100 mm, 3 poljske topov — 75 mm, 2 tanka, od njiju enega dvotonskega, 5 protitankovskih topov in 27 protitankovskih pušk.³¹ Te podatke navajamo zato, da bomo razumeli vlogo 12. brigade, ki se je znašla povezana z veliko skupino enot in orožja z zamotanimi in odgovornimi nalogami. Dvanajsta naj bi po načrtu štaba korpusa skupaj s Cankarjevo brigado branila ljubljansko smer, ki je bila najbolj nevarna, ker so se na njej vedno razvemale težke borbe, kadar so partizani napadali katero od postojank na kočevski komunikaciji. Tokrat pa je štab korpusa obrambo ljubljanske smeri razumel in organiziral nekoliko drugače. Postavil je dve obrambni liniji. V prvi, najvažnejši, naj bi Cankarjeva in 12. brigada zasedli linijo med Golim in Grosupljim ter se borili zlasti na cestah Škofljica—Pijava gorica—Turjak in Grosuplje—Št. Jurij (Podtabor)—Turjak. Tod so navadno prihrumele sovražne čete, da bi udarile na že ustaljeno obrambo pri Turjaku ter prodrle do Velikih Lašč. Drugo linijo je postavil nekoliko severozahodno od Ribnice na črto Velike Poljane—Sv. Gregor. Nosilec obrambe na prvi liniji je bila stara in prekaljena brigada Ivana Cankarja, na drugi pa prav tako prekaljena brigada Matije Gubca. Tudi Dvanajsta je bila postavljena v prvo linijo. Dobila je nekoliko lažjo nalogo, da brani smeri Grosuplje—Turjak (obramba te smeri je bila deloma poverjena tudi Cankarjevi brigadi) in Grosuplje—Zdenska vas in da uniči progo in cesto med Grosupljim in Škofljico.

Velika korpusova operacija se je začela 19. aprila 1944 zvečer. Dvanajsta brigada se je postavila na položaje, ki so ji zagotavljali izpolnitev dane naloge. Pri tem pa ji ni bilo treba opraviti kakih posebno dolgih maršev, saj se je že tedaj zadrževala pri Grosupljem. Svoje enote je le nekoliko premestila.

Preden opišemo uspeh oziroma neuspeh operacije, je potrebno nekoliko spregovoriti o razvoju slovenskega domobranstva. Nemcem je na Slovenskem primanjkovalo sil. Vzhodna fronta je požirala njihove divizije, povsod po Evropi pa so morali vzdrževati okupacijske sile, zato so pospeševali rast in razvoj kvislinških enot, kjerkoli je bilo to mogoče. Slo-

vensko domobranstvo v Ljubljanski pokrajini je bilo zanje zelo koristno. Domobranci so varovali železnice, zato so jih postavljali v postojanke in jim vedno bolj zaupali. Dne 1. januarja je general Rösener izdal uredbo o plačah domobrancev. Odslej so prejeli mesečne nagrade po določbah, ki so bile v Nemčiji veljavne za pomožno policijo. Tudi svojci domobrancev so bili deležni različnih ugodnosti. General Rösener je vedno bolj priklepal slovensko domobranstvo nase. Z velikim ceremonialom so slovenski domobranci 20. aprila 1944 prisegli zvestobo nemškemu okupatorju in s tem ponovno vrgli v obraz osvobodilnemu gibanju svojo umazano in izdajalsko rokavico ter ga pozvali na boj.

Na področju, kjer se je tedaj borila 12. brigada, so domobranci imeli v postojankah tako imenovane posadne čete, del teh se je skupaj z nemškimi policijskimi četami boril proti partizanom, to so bile nekakšne manevrske enote, ki so se kasneje razvile v udarne bataljone, v Ljubljani pa so bili šolski centri za vadbo novomobiliziranih domobrancev. 2e od aprila 1944 in potem do konca vojne so bili slovenski domobranci pomembna vojaška moč nemških policijskih in okupacijskih sil. Njihovo število se je kmalu povzpelo na 9 tisoč moških v doseglo poleti 1944, ko je štelo okoli 12.500 moških, višek. Naj navedemo nekoliko postojank v območju bojnega odseka 12. brigade, kjer so se borili slovenski domobranci. V Grosupljem sta bila 22. četa in oklopni vlak, na Igu pri Ljubljani je bila 21. četa, izpopolnjena z vojaki 5. šolske čete. V Pijavi gorici je bila največkrat 22. četa slovenskega domobranstva, v Škofljici pa 23. četa.³²

Napad na Ribnico, ki je trajal dva dni, spet ni prinesel zaželenega uspeha. Ribniška postojanka se je obdržala, čeprav so akcijo močno podpirali artilerija in tanki. Za Cankarjevo in 12. brigado na ljubljanski smeri ni bilo pravega dela. Zato se je štab XV. divizije odločil, da bo prevzel pobudo v svoje roke in sam začel načrtovati napade na postojanke, ki so bile na smeri možnih sovražnih premikov. Odločil se je, da bo Cankarjeva brigada nenadno napadla domobrance na Igu. Dvanajsta pa bo akcijo podprla na ta način, da bo slepilno napadla Pijavo gorico. Cankarjeva brigada je res presenetila posadko na Igu, ko je vdrla v postojanko, porušila utrdbe in posadko pregnala ali pobila. Hkrati je 12. brigada napravila naslednje: od Cankarjeve brigade je prevzela vse položaje za

obrambo turjaške in grosupeljske smeri, v noči na 22. april je, kot že rečeno, slepilno napadla domobrance v Pijavi gorici. Naslednjo noč na 23. april se ji je posrečila akcija na železnici med Grosupljim in Šmarjem. Napadla je namreč oklopni vlak, ga prevrnila in uničila lokomotivo in nekoliko vagonov. Boj ob oklopniku je bil oster, o tem pričajo izgube brigade, saj je imela 11 ranjenih, med njimi je bil tudi politični komisar brigade Ivan Groznik-Vanja.

Ker je operacija proti ribniški posadki propadla, je štab korpusa nameraval uničiti postojanko v Pijavi gorici, ki ni bila tako trd oreh. Sklenil je napadati tudi sovražnikove čete, ki bi se pojavile na turjaški cesti. Cankarjevo brigado so premestili na turjaško cesto. Dne 23. aprila pa so se na fronti, ki sta jo držali Cankarjeva in 12. brigada, začeli težki boji. Sovražnik je po že znanih smereh ponovno skušal prodreti proti Velikim Laščam. Vneli so se težki boji. Cankarjeva se je borila na turjaški cesti, 12. pa na cesti med Grosupljim in Turjakom. Najprej je 23. aprila prispela pomoč posadki v Pijavi gorici. Ker tu še ni bilo Cankarjeve brigade, se je spustil v boj 3. bataljon 12. brigade, ki mu je kmalu uspelo pregnati sovražnikovo okrepitev. Popoldne pa je že močna sovražnikova skupina, okrepljena s tanki in artilerijo napadala cankarjevce, ki so se odločno postavili v bran na turjaških položajih, ki so jih bili že prej pripravili za obrambo. Cankarjeva je imela tudi protitankovski top in nekoliko protitankovskih pušk. Istočasno se je 12. brigada borila pri Ponovi vasi, kjer je zadržala položaje. Zvečer se je sovražnik z velikimi izgubami umaknil v Grosuplje. Dvanajsta je imela 1 mrtvega in 6 ranjenih. Tudi naslednjega dne, 24. aprila, sta imeli brigadi težke in krvave borbe. Sovražnik je zavzel prevladujoče položaje okoli Turjaka in bilo je jasno, da bo prodrl do Velikih Lašč, kar se mu je 25. aprila tudi posrečilo. Za boje 23. in 24. aprila je štab VII. korpusa izrekel Cankarjevi brigadi posebno pohvalo. V njej je poudaril, da so se borci Cankarjeve skupaj z borci 12. brigade uspešno borili proti sovražniku, ki je s pomočjo oklopnikov prodiral po turjaški cesti.³³

Dne 26. aprila je 12. brigada pripravila protinapad na sovražnika, ki se je zadrževal na najboljših položajih Turjaka. Vendar se je tedaj situacija popolnoma spremenila in boji na turjaški cesti so prenehali. Sovražnik je namreč izkoristil odsotnost jedra partizanskih čet VII. korpusa na dolenski

Komunikaciji in je začel 23. in 24. aprila 1944 vdirati na osvobojeno ozemlje Dolenjske. Na osvobojenem ozemlju je začel postavljati postojanke, zlasti se je hitel vkopavati v Žužemberku. Razume se, da glavni štab Slovenije tega ni smel dopustiti, zato je začel skupaj s štabom VII. korpusa odločno ukrepati, da bi vrgel sovražnika z Dolenjskega in Suhe krajine nazaj čez »mejo«. Ti ukrepi so povzročili, da se je bojišče na turjaški cesti umirilo in da so partizanske enote pohitele v Suho krajino novim akcijam nasproti.

Vojaška in politična izgradnja

Slabost vseh brigad tedanjega časa, zlasti pa tistih, ki so bile ustanovljene po italijanski kapitulaciji, se je kazala po eni strani v pomanjkanju vojaških izkušenj in znanja vojaških poveljnikov, po drugi strani pa v neizvežbanosti moštva. Za vojaško vzgojo kadra so kolikor toliko poskrbele vojaške šole in tečaji pri glavnem štabu Slovenije, v korpusu in diviziji. Težje je bilo z urjenjem novincev, ki jih je tedaj kar precej prišlo v brigado. Kot smo že omenili, je brigada vprašanje novincev reševala na ta način, da je ustanovila posebno četo, ki je skrbela za vojaško-politično vzgojo partizanov. V šole in tečaje pa je brigadni štab pošiljal take borce in borke, ki so bili perspektivni kot bodoči vojaški poveljniki ali pa so se na poveljniških mestih že prej izkazali. Zato je bilo vedno več bataljonskih poveljnikov in komandirjev čet, ki so bili dobro usposobljeni za samostojno poveljevanje. Tudi bojna praksa je prispevala h krepitvi bojne sposobnosti partizanov in poveljnikov. Brigadno poveljstvo se je prav tako neprestano izgrajevalo kot organ za poveljevanje. Glede vojaškega vodenja brigade je bilo toliko težje, kolikor se je brigada z akcijami vedno bolj vključevala v divizijske načrte ali pa je morala sodelovati v korpusnih operacijah. Takšno sodelovanje je zahtevalo višjo raven znanja, izkušenj in veliko prizadevnosti, da bi izpolnili zahtevne in zamotane naloge sodelovanja z drugimi enotami. Dvanajsta se je kmalu usposobila za akcije v sestavi divizije. Odslej je le malokdaj izvajala samostojne naloge izven divizijskega ali korpusnega okvira. Brigada se je seznanila tudi s problemi sodelovanja z artilerijo, razvila pa je tudi inženirstvo, saj se je več mesecev ukvarjala s kočevsko progo, kjer si je pridobivala izkušnje.

Kadar je bila brigada razporejena na akcijah po bataljoni in četah, je morala politično-vzgojno delo opravljati tudi po razdrobljenih enotah, kar je poslabšalo kvaliteto dela. Teme, ki so jih tedaj obravnavali, so bile prilagojene razmeram v enotah. Tako so februarja in v začetku marca ponavljali nekatere teme zaradi novincev. Sicer pa so bile na dnevnem redu tudi take, ki so obravnavale pomembnost vojaških nalog, ki jih je dobila brigada. Tako so npr. politični komisarji v vseh enotah pojasnjevali, kako pomembna je kočevska železnica, veliko pozornosti pa so posvetili tudi odnosu do novincev. Ko so šli v akcijo proti črni roki, so partizanom prej razložili, kaj je črna roka in kako se je treba ravnati v boju proti njej.

Politični komisarji v brigadi so bili v začetku marca 1944 mnenja, da je v enotah politično delo slabo organizirano in da je zaostala tudi propaganda. To je bil vzrok, da je bilo življenje v enotah preveč mrtvo. Da bi to pomanjkljivost odpravili, so sklenili, da bodo naredili načrte za vsakodnevno politično delo, poživili kulturno delo in pri slednjem izboljšali zlasti petje, recitacije in skeče. S tem so hoteli navezati partizane na enoto, okrepiti tovarštvo in doseči, da bi se zmanjšalo zapuščanje enot in dezerterstvo. Ko so te sklepe uresničili, so se res pokazali ugodni rezultati.

Veliko pozornosti so posvetili političnemu delu z novinci. To je bilo razumljivo, saj so novinci meseca februarja in v začetku marca predstavljali četrtno brigadne sestave, zato je bil njihov delež v oblikovanju borbene morale in bojne zmogljivosti pomemben. Kot smo že omenjali, so novince najprej zbrali v posebni četi, iz katere pa so jih glede na to, kako je napredovala njihova politična izgrajenost in vojaška spretnost, postopoma pošiljali v bataljone. Tako se je število novincev v posebni četi manjšalo, bataljone pa so dopolnjevali z novimi borci, ki so v enote prinašali vedrost in nove moči. Stab XV. divizije in štab VII. korpusa sta poskrbela, da je brigada, ki sicer ni bila številčna, dobila precejšnje število novincev, kljub temu pa je bila zaradi političnega dela in vojaških vaj z njimi bojna pripravljenost bataljonov na dostojni višini; hitro so popravili tudi vse slabosti, ki so se pojavljale med boji.

Brigada ni imela težav, kadar je bilo treba zamenjati ali dopolnjevati vojaške poveljnike. Večje težave pa so bile s po-

litkomisarskim kadrom, kajti nastopanje pred borci na političnih urah je bila težka naloga in mladi partizani niso bili navdušeni za tako delo. Zaradi slabih nastopov nekaterih političnih komisarjev ta kader ni užival zadostne avtoritete, zato je bilo težko najti borce, ki bi bili pripravljeni prevzeti politkomisarske funkcije. Štaba divizije in korpusa sta poskrbela za šolanje politkomisarskega kadra. Tako sta bila v marcu na političnem kurzu kar dva politkomisarja bataljonov, kasneje pa je odšel na tečaj tudi politični komisar brigade.

Tako so se mladi ljudje, ki jim je bila naložena težka naloga politično-vzgojnega dela v brigadi, trudili, da bi izpolnili to nalogo, da bi se za takšno delo nenehno izpopolnjevali in tako vzdrževali borbena moralo v brigadi na zadovoljivi ravni. Upoštevati je treba, da so bili politični komisarji mladi partizani in partizanke in da so morali izkazovati velike moralne kvalitete, da so lahko izpolnjevali svoje naloge. Bojna zmogljivost in morala sta bili, torej v veliki meri odvisna od delovanja političnega kadra in seveda od razmer, ki so se na bojišču venomer menjavale. Z njimi se je menjavala tudi

Poveljniki in politični komisarji 3. bataljona 12. brigade

bojna morala bataljonov. Glede na bojno moralo je bil po akciji v Zdenski vasi nekaj časa najboljši 1. bataljon, medtem ko je bil 3. nekoliko slabši zaradi napornih maršev, ki jih je opravil za izpolnitev posebnih nalog. Toda proti koncu marca in v začetku aprila je v brigadi prednjačil 3. bataljon, ki se je moralno in politično okrepil in si nabral moči in izkušenj v težkih in uspešnih borbah. Moralna moč in borbena sposobnost pa sta bili seveda odvisni tudi od poveljniškega kadra, zlasti od komandantov bataljonov in četnih komandirjev. Vsi so bili mladi borci in so si nabirali izkušnje v neprestanih borbah s sovražnikom. Borili so se proti lastnim napakam in slabostim, ki so jih odpravljali ob razumevanju bojnih nalog.

Partijska organizacija se je nadalje trudila za utrditev borbene pripravljenosti enot in za utrditev politične zrelosti partizanov in partizank. Pokazalo se je, da nekateri člani partije niso zadovoljivo izpolnjevali nalog, ki jih je postavljala partijska organizacija, zato so take ljudi izključili iz partije. V organizaciji je bilo tako mnogo bolje in komunisti so imeli večjo voljo za organizacijsko in študijsko delo. Zlasti dobro so bili poučeni o reakciji, saj so v partijskih celicah o njej poslušali predavanja. Od študijskih tem so zlasti predavali Kidričev govor o temeljih leninizma. Med partijci in kandidati je bilo za študij veliko zanimanje. Partijska organizacija je skrbela in pomagala politkomisarjem in vojaškemu kadru pri njegovem delu. Ves ta kader je užival primerno avtoriteto med borci in borkami, le nižji kader ni imel prave avtoritete. Zato so izvedli posebno akcijo, da bi vojaško in politično vzgojili vodnike in desetarje, saj je bila vojaško-politična vzgoja pogoj za njihovo večjo samostojnost, s katero pa bi si pridobili tudi večjo avtoriteto. Tudi vodnim delegatom so posvetili precej pozornosti, da bi jih navadili na kolikor toliko samostojno delo.

Sledi razpredelnica o številu partijskega članstva z dne 17. februarja in 17. aprila 1944:

	Članov KP	Kandidatov	SKOJ	Skupaj
Dne 17. 2. 1944	138	23	134	295
Dne 17. 4. 1944	124	15	134	273

Ce računamo vse člane partije, kandidate in skojevce kot partijsko organizirano članstvo, potem izhaja iz podatkov raz-

predelnice, da je med februarjem in aprilom 1944 imela Dva-najsta kar 50 %o organiziranih borcev in bork, kar je moralo odsevati v sposobnosti za utrjevanje discipline, morale in boj-ne vrednosti enot.³⁴

V brigadi so si zelo prizadevali tudi za kulturno in pro-pagandno delo, vendar niso dosegli zadovoljivega uspeha. Med borci in borkami je bilo največ zanimanja za pisanje člankov in pesmi v bataljonske časopise. Meseca februarja je npr. 1. bataljon izdajal list »Jeklena pest«, ki je do konca tega meseca izšel že v dveh številkah. Drugi bataljon je pripravil že 4. številko svojega časopisa »Partizanska pest«. Mladina pa je imela naslednje bataljonske časopise: 1. bataljon je izdal 2. številko »Ponosne mladine«, 3. pa 1. številko »Naprej v borbo«. Februarja so začeli zbirati prispevke za 3. številko brigadnega glasila »Svobodi naproti«, ki je izšla sredi marca. V brigadi so imeli tudi humoristični list. V februarju so začeli pripravljati že njegovo 3. številko. Ta list je nosil ime »Humoristični list«. Ker so se v brigadi zelo zavzeli za to, da bi razvili kulturno-propagandno delo, se jim je posrečilo organizirati pev-ske skupine po četah in bataljonih, ki so vnašale v vsakdanje življenje partizanov večjo razgibanost in živahnost. Vse bolj so se posvečali prirejanju mitingov, čeprav je bilo to zaradi raztrganosti brigade na različne položaje zelo težko. Poleg re-citacij se je začelo tedaj na mitingih oglašati tudi bolj ubrano petje in vse več civilnega prebivalstva se je udeleževalo mi-tingov. Na mitingu v Ivančni gorici, ki so ga v proslavo dne-va žena, 8. marca, priredili skupaj s stiškim okrožjem, je bilo prisotnih že 200 ljudi. Posebnost tega mitinga je bila v tem, da so žene tedaj izročile političnemu komisarju brigade 140 zavitkov daril za partizane, kar je imelo med borci izredno ugoden odmev. Konec februarja so v brigadi priredili več proslav in mitingov. Tako je bila 23. februarja proslava ob-letnice Rdeče armade na Vidmu, ki se je je udeležilo 60 pre-bivalcev in 1. bataljon. Istega dne je 2. bataljon priredil ena-ko proslavo v Hočevju. Dne 29. februarja so v Vodicah prire-dili recitacijski večer, ki se ga je udeležilo 35 partizanov. Za-nimivo je, da so zelo hitro izdali brošure, ki so opisovale in slavile pomembne zmage na Lavrici in v Zdenski vasi. Te brošure je izdal propagandni odsek XV. divizije, napisal pa jih je vodja tega odseka Stane Mihelič-Ambrož. Pred odhodom

v Suho krajino ob koncu meseca aprila je imel propagandni odsek 12. brigade tri člane: Jožeta Kosa, Sava Šnuderla in. Lojzeta Šonca. Slednji je bil urednik brigadnih časopisov.

V 1. bataljonu je bil propagandni referent Janez Tavčar, v 3. pa Jože Debevc. Štab brigade je aprila 1944 vendarle sodil, da propagandno delo v brigadi ni bilo zadovoljivo. Vzrok temu je bilo dejstvo, da pri propagandi niso imeli zadosti izkušene-ga kadra. Le-tega je bilo treba namreč izpopolniti z novimi in ustreznimi partizani.³⁵

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 3. FEBRUARJA DO 27. APRILA 1944

4. 2. 44. Brigada je zjutraj prispela v Globoko, zvečer pa je odšla na položaje za obrambo odseka, kjer je Petnajsta v noči na 5. 2. 44. rušila progo.

5. 2. 44. Tretji bataljon je imel boj na Ilovi gori s sovražnimi skupinami, ki so prišle tja iz Račne in Čušperka. Sovražnika je bataljon sicer odbil, vendar je bil od neprestanih akcij tako utrujen, da so ga z Ilove gore poslali v vas Podbukovje. Zvečer sta spet odšla na progo dva bataljona, da bi zavarovala akcijo 15. brigade. To sta bila 1. in 2. bataljon, ki sta blokirala Zdensko vas.

6. 2. 44. Prvi bataljon se je zjutraj umaknil v vas Korinj. V noči na 7. februar je 12. brigada poslala na progo 3. bataljon. Njegova naloga je bila zavarovati akcijo 15. brigade. Ker pa le-te ni bilo, je bataljon sam porušil okoli 150 metrov proge in razmetal ter razžagal nove pragove, ki jih je bil podnevi sovražnik pripeljal.

7. 2. 44. Zvečer in v noči na 8. februar je bil 2. bataljon v zasedi pri Zdenski vasi, 1. pa je rušil progo.

8. 2. 44. Prvi bataljon je imel boj na Ilovi gori, ostali deli brigade pa na cesti Zdenska vas—Hočevje.

9. 2. 44. Sovražnik je izkoristil megleno vreme in se pritisnil do Hočevja. Njegovih čet je bilo za kak bataljon. Boji so trajali do 16. ure, nato je sovražnik odšel prek Ilove gore v Račno. Zvečer je brigada zaslišala ostro streljanje na progì, kjer je bila 15. brigada. Zato je poslala v smeri Hočevje—Ilova gora dva bataljona, da bi vpadla v hrbet sovražniku, ki je napadal 15. brigado. Toda sovražne čete so že odšle čez Ilovo goro v Račno.

10. 2. 44. Brigada je razporedila 1. in 2. bataljon v Podbukovju in Koželjvecu, 3. pa se je naselil v Korinju.

12. 2. 44. Dvanajsta in 15. brigada sta po načrtu komandanta XV. divizije izvedli veliko akcijo na progi. Dvanajsta je v noči na

13. februar rušila progo.

13. 2. 44. Dvanajsta je napadla sovražnikove čete, ki so prišle popravljat progo. Zavarovala je svoje operativno področje. Boji so trajali ves dan.

14. 2. 44. Sovražnik je bil zelo aktiven. Naselil se je v Veliko in Malo Račno ter pri cerkvi na Kopanju. Nova postojanka je bila postavljena zelo neugodno za naloge, ki jih je imela 15. brigada, zato je glavni štab Slovenije ukazal, naj 15. brigada napade novo ustanovljeno postojanko, dokler še ni dobro utrjena, 12. brigada pa naj zavaruje njeno akcijo, zlasti z odločnim demonstrativnim napadom na Zdensko vas. Po možnosti naj bi enote 12. brigade likvidirale postojanko ali pa njene dele in posamezne utrdbe.

15. 2. 44. Izkazalo se je, da postojanke v Račni ne bo treba napadati, ker se je sovražnik iz vseh novih oporišč že prej umaknil. Dvanajsta pa je silovito napadla Zdensko vas in dosegla precejšnje uspehe.

17. 2. 44. Dvanajsta brigada je imela težje boje. Tega dne je prišlo v Zdensko vas več sovražnih vojakov, ki so dopoldne začeli napad proti Hočevju. Prvi in 2. bataljon 12. brigade sta sovražniku zastavila pot med Hočevjem in Zdensko vasjo. Po končani borbi sta se 1. in 2. bataljon naselila v Hočevju, kamor sovražnik ni mogel prodreti, zvečer pa je odšel 1. bataljon zopet na progo, da je pri Zdenski vasi zavaroval akcijo 15. brigade.

19. 2. 44. Sovražnikova četa kakih 150 moč je okrepljena z dvema tankoma in oklopnikom začela prodirati proti Čušperku. Po spopadu s 1. bataljonom se je sovražni četi, ki je imela v boju izgube, posrečilo prodreti mimo bataljona v Čušperk. Drugi bataljon je bil tega dne na položajih pri Hočevju, kamor je prišel iz Kuželjevca, 3. bataljon pa je bil v zasedi nad Zagorico.

20. 2. 44. V noči na 21. februar je del enot 12. brigade rušil progo.

21. 2. 44. Sovražnik je skušal vdreti na položaje brigade, vendar je bil vselej odbit. Tega dne so poslali 3. bataljon po orožje in streliško za enote XV. divizije.

22. 2. 44. Tudi v noči na 23. februar so bile čete na progi in so nadaljevale rušilno delo.⁸

27. 2. 44. Začela se je akcija za osvoboditev Zdenske vasi.

28. 2. 44. Petnajsta in 12. brigada sta zavzeli Zdensko vas.

1. 3. 44. Prvi bataljon je s pomočjo prebivalstva razdiral železnico med Spodnjo Slivnico in Grosupljim. Uničevali so jo na ta način, da so zmetali pragove na kupe, na te pa položili tračnice. Nato so pragove zažgali. Drugi bataljon je bil v vasi Vodice zahodno

od Čušperka, 3. bataljon pa so poslali po municijo in se je vrnil v sestavo brigade 3. marca.

2. 3. 44. Prvi bataljon se je vrnil v Zdensko vas in začel rušiti bunkerje ter pobirati bodečo žico. Dopoldne ob 11. uri je nad Vodice, kjer je bil 2. bataljon, priletelo letalo, ki je vas bombardiralo in obstreljevalo z mitraljezom. Bataljon je imel 3 ranjene.

3. 3. 44. Dvanajsta brigada se je zbrala na Ilovi gori. V noči na 4. marec pa se je premestila bliže Grosupljemu. Prvi bataljon je bil v vasi Zavrh in Spodnja Slivnica, 2. v vaseh Plešivica, Lobčec in v gradu Boštanj, 3. pa se je naselil v Kriški vasi pri Višnji gori.

4. 3. 44. Štab brigade je razposlal po vaseh patrolje, ki so mobilizirale civilno prebivalstvo za rušenje proge.

5. 3. 44. Prvi in 2. bataljon sta s pomočjo mobiliziranega prebivalstva rušila progo med Grosupljim in Slivnico. Tretji bataljon 12. brigade in Dolenjski odred sta poslala skupno patroljo 14 borcev proti Polici. Tam je naletela na domobranksko zasedo. Dva borca sta bila ranjena, vodnik s puškomitraljezom pa je bil pogrešan. Sodili so, da so ga domobranci ujeli.

8. 3. 44. Do tega dne je brigada porušila 240 metrov proge. Drugi bataljon pa jo je ta dan sam porušil še 340 metrov. Proga je bila na tej dolžini popolnoma uničena. Zaseda 1. bataljona je imela boj pri Boštanju in Slivnici. Razgnali so sovražnikovo patroljo 15 vojakov in 2 ranili.

10. 3. 44. Do tega dne so uničili še nadaljnjih 240 metrov proge. Borbo je imel 2. bataljon. Sovražnik se je pripeljal z oklopnim vlakom do Slivnice in začel obstreljevati vas s topovskim in minometnim ognjem. Bataljon je imel 1 mrtvega in 1 ranjenega. Štab XV. divizije je za noč na 11. marec pripravil obsežno akcijo, katere cilj je bil zavzetje in likvidacija postojanke Trška gora pri Novem mestu. Akcija, v kateri je sodelovala 12. brigada kot del zavarovanja ljubljanske smeri, ni uspela.

12. 3. 44. Brigada se je premaknila na nove položaje. Prvi bataljon je šel iz Smrjen v Cerovo in je postavil četo s težkim minometom nad Kobiljek, da je imela pod nadzorstvom teren proti Št. Juriju (sedaj Podtabor) in Grosupljemu. Drugi bataljon se je premaknil iz Vrbičja v Velike Lipljene in je nadziral zemljišče od Pijave gorice do Velikih Lašč, 3. bataljon pa se je iz Cerovega premaknil v Spodnjo Slivnico, da je imel pregled proti Grosupljemu, Gatini in Peščeniku. Ze okoli 11. ure je sovražnikova skupina 60—70 vojakov prodrla iz smeri Udje proti Št. Juriju (Podtabor) in nameravala presenetiti zasedo 1. bataljona. Ko je ta spoznala nevarnost, se je hotela vzpeti na koto 495, toda sovražnik jo je prehitel, vendar ga je zaseda pregnala. Ko se je končala borba 1. bataljona, je ves 2. bataljon odšel rušit progo. Inženirska četa pa je porušila most na progi med Spodnjo Slivnico in Grosupljim.

13. 3. 44. Prvi bataljon je imel zopet boj. Sovražnikova skupina 60—70 mož je napadala v smeri Grosuplje—Ponova vas—St. Jurij (Podtabor). Sovražnik je naletel na zasedo 1. bataljona, se z njo udaril in se nato razpršil po vaseh. Po poročilih 1. bataljona je imel 7 ranjenih, bataljon pa nobenega.

14. 3. 44. Ko je sovražnik ugotovil položaje 12. brigade, je udaril z večjo močjo iz Grosupljega proti St. Juriju (Podtabor), iz Velikih Lašč in Pijave gorice. Vsi trije bataljoni so se na svojih odsekih spopadli s sovražnikom. Boj je trajal ves dan do 17. ure. Brigada je imela 2 mrtva in 2 ranjena, tudi sovražnik je imel izgube. Sovražnik se je zvečer umaknil na izhodišča. Brigada pa je zaplenila nekoliko municije. V noči na 15. marec je brigada z dvema bataljonom odpotovala v Gorenjo vas in Muljavo, da bi polovila skrivače, ki jih je bilo po poročilih varnostnih organov veliko na področju severno od ceste in železnice Ivančna gorica—Trebnje. En bataljon pa je zasedel položaje na Lobčku zahodno od Žalne in v Plešivici, od koder je imel blizu do železnic Grosuplje—Višnja gora in Grosuplje—Velike Lašče.

16. 3. 44. Bataljona sta se v Gabru razdelila v dve koloni. Prva je preiskovala vasi v smeri Bratnice, Zaplaz, Čateška gora, Moravce, druga pa v smeri Sentlovrenc, Trebanjski vrh, Gorenja in Dolenja vas, Tlake, Sv. Križ (Gabrovka). Koloni sta spotoma obkoleževali in preiskovali vse vasi in gozdove, vendar nista imeli uspeha. Le druga kolona je opazila pri vasi Tlake skupino 10 mož, ki so bili verjetno skrivači. Nanje je poslala močnejšo bojno patroljo, ki jih je napadla, da so se razbežali. Nikogar od njih pa niso ujeli. Levo od 12. brigade je enako nalogo opravljala 15. brigada, ki je zavarovala zlasti »mejo«, da skrivači ne bi mogli pobegniti čez njo. Akcija je bila torej v celoti neuspešna. Štab XV. divizije je sodil, da so bile temu krive patrolje VOS, ki so prej že same napadale posamezne skrivače in jih tako opozorile na nevarnost. Po končani akciji sta se oba bataljona 17. 3. 44. vrnila. Naselila sta se v vaseh od Lobčka do Št. Jurija (Podtabor).

20. 3. 44. Brigada je začela večjo akcijo na progi. Dvanajsta in 15. brigada sta v noči na 21. marec poskušali napasti oklopni vlak, ki je med Grosupljim in Šmarjem preprečeval akcije na progi in prehajanje čez njo. Za kraj napada sta izbrali Cikavo. Postavili sta mine in zasedo. Vendar z akcijo ni bilo nič. Sovražna patrolja je odkrila mine in zasedo. Vnel se je boj, ki je na domobranski strani terjal izgube. Dva domobranca sta bila hudo, dva pa lažje ranjena.

23. 3. 44. Brigada se je zbrala v vasi Št. Jurij (Podtabor), pripravljena na nočno akcijo v podporo enotam XVIII. divizije, ki so napadale postojanko Ribnica. Tega dne se je spopadla s sovražnikom v Velikih Lipljenih. Cilj akcije je bila železniška proga. Brigada je porušila 100 m proge na odseku med Slivnico in Predolami.

24. 3. 44. Brigada se je umaknila v Velike Lipljene in Vodice.

25. 3. 44. Brigada je napadla sovražnikovo postojanko v Zalogu pri Škofljici, vendar ni mogla preprečiti, da naslednjega dne sovražnik ne bi prav iz te smeri napadal partizanov, zlasti Gubčevo brigado pri Pijavi gorici.

27. 3. 44. Prišlo je do spopada pri Vrbičju. Boj je trajal eno uro.

29. 3. 44. Dvanajsta brigada je v noči na 30. marec napadla sovražno postojanko v Lavrici. (Podroben opis tega boja je v tekstu.) Prvi bataljon bi bil moral napasti Zalog, a je zakasnil. Ko je posadka v Zalogu zaslišala boj v Lavrici, se je pripravila na obrambo in odbila napad.

30. 3. 44. Med Veliki Laščami in Turjakom je bil patroljni spopad.

I. 4. 44. Dvanajsta brigada je bila takole razporejena: 1. bataljon je bil v Velikih Lipljenih, 2. na odseku Št. Jurija (Podtabor), 3. pa v Zavrhu in Spodnji Slivnici. Dvanajsta brigada je zaradi odhoda vseh drugih enot z grosupeljskega sektorja ostala sama na področju Grosupljega in Turjaka.

4. 4. 44. Brigada se je spopadla s sovražnikovo skupino 60 vojakov, ki se je iz Grosupljega pomikala skozi Ponovo vas. Poleg te skupine je prodiralo skozi Lipljene proti Taboru še 80 vojakov, prav tako iz Predol. Spopad je bil le s prvo skupino. Ker je poveljstvo brigade sodilo, da skuša sovražnik obkoluti 1. bataljon na odseku Št. Jurija (Podtabor), je 1. bataljonu ukazal, naj se umakne v boštanjski grad. Sovražnik je na Zavrheh zažgal grad.

5. 4. 44. Ze v noči na 5. april so enote XVIII. divizije napadle Črno vas južno od Ljubljane. Ponovno je 3. bataljon 12. brigade napadel to domobransko postojanko pred vrati Ljubljane v noči na

6. april. Toda bataljon sovražnika ni mogel presenetiti in akcija ni uspela. (Podrobnejši opis akcije je v tekstu.)

II. 4. 44. Do tega dne je Dvanajsta s položajem okoli Grosupljega neprestano hodila rušit progo.

12. 4. 44. Blizu Grosupljega je zasilno pristalo sovražno letalo, ki je prej bombardiralo nekatere kraje v Suhi krajini. Borci so ga skušali zaseči, vendar jim to ni uspelo, ker je sovražnik blizu letala postavil zasede in ga nato sam zažgal. Med tem časom so se bataljoni 12. brigade nekoliko premestili.

13. 4. 44. Bataljoni 12. brigade so bili takole razporejeni: 1. v Spodnjem Brezovem, da bi nadziral »mejo« okoli Lipoglava in Dednega dola, 2. v Kriški vasi z nadzorom področja okoli Gatine—Žalne in Spodnje Slivnice, 3. pa je bil na Peščeniku. Še isti dan se je 1. bataljon spopadel s sovražnikom pri Spodnjem Brezovem. Bataljon je imel 1 mrtvega.

14. 4. 44. Sovražna patrolja je napadla pionirje inženirske čete, ki so zahodno od Spodnjega Brezovega rušili cesto. Sovražna patrolja je bila oborožena z dvema puškomitraljezoma in je oddala nekoliko rafalov, nakar se je umaknila v Grosuplje, od koder je bila prišla.

21. 4. 44. Dvanajsta brigada je slepilno napadla postojanko v Pijavi gorici.

22. 4. 44. V noči na 23. april je 12. biigada napadla oklopni vlak med Šmarjem in Grosupljim. Ker prve mine pod vlakom niso eksplodirale, so jih ponovno nastavili in oklopni vlak je iztiril. Napadli so ga s protitankovskim topom in puškami. Topovske granate so vlak zažgale, tako da so bili uničeni lokomotiva in nekoliko vagonov. Sovražnik se je močno branil, v borbi z njim pa se je izkazal 3. bataljon. Brigada je imela 3 težko in 8 lažje ranjenih.

23. 4. 44. Ko so enote XVIII. divizije ponovno napadle Ribnico, je sovražnik napadel Cankarjevo in 12. brigado. Cankarjevo so napadli iz Pijave gorice, 12. pa iz Grosupljega. Dvanajsta se je postavila sovražniku po robu pri Ponovi vasi in mu ni dovolila, da bi prodril proti Turjaku. Ponoči so se sovražne čete z izgubami umaknile v Grosuplje. Po partizanskih poročilih je imel sovražnik na odseku 15 mrtvih. Tudi 3. bataljon je bil tega dne napaden. Sovražnik je prišel iz Šmarja in je prodril v smeri vasi Vino, kjer ga je 3. bataljon ustavil in razgнал.

24. 4. 44. Brigada je bila takole razporejena: 1. bataljon v Spodnji Slivnici, Kobiljeku in Št. Juriju (Podtabor), 2. nad Velikimi Lipljenami, 3. pa severozahodno od Velikih Lipljen. Brigada je imela nalogo, preprečiti sovražniku prodor iz Ljubljane skozi Grosuplje proti Velikim Laščam in varovati desni bok Cankarjeve brigade. Sovražnik je tega dne obstreljeval brigadne položaje z minometi. (Podrobnejši opis bojev 23. in 24. 4. 44. je v tekstu.)

25. 4. 44. Brigada je bila še vedno na starih položajih. Dva bataljona sta bila v divizijski rezervi. V noči na 26. april sta se 2. in 3. bataljon pripravila na nočno akcijo. Pregnati je bilo namreč treba sovražnika, ki je zasedel važne grebene med Malim Ločnikom in Gradežem. Sovražnik je bil na napad pripravljen in je s svojih okopov vsul močan ogenj na bližajoča se partizanska bataljona, ki sta se zato umaknila, ne da bi bila prej izpolnila nalogo.

27. 4. 44. Tretji bataljon je preiskal vse področje med Št. Jurijem (Podtabor), Smrjenami in Sv. Ahacom in ostal čez dan na pregledanem področju. Zvečer se je Dvanajsta dvignila za pohod proti Stehanji vasi.²⁶

OPOMBE

¹ Naredba štaba XV. divizije z dne 1. 2. 1944 vsem brigadam, artileriji in Dolenjskemu odredu. Arhiv IZDG, fase. 188/III.

² Poročilo partijskega sekretarja KPS 12. brigade z dne 6. 2. 1944 centralnemu komiteju KPS. Arhiv IZDG, fase. 16/1.

³ Tedensko politično poročilo 12. brigade z dne 7. 2. 1944 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 16/111.

⁴ Polmesečno vojaško poročilo 12. brigade z dne 17. 2. 1944 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 190/11.

⁵ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 2. 2. 1944. Zbornik VI-11-8.

⁶ Poročilo štaba XV. divizije z dne 5. 2. 1944 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-11-22.

⁷ Polmesečno vojaško poročilo 12. brigade z dne 17. 2. 1944 glavnemu štabu Slovenije. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo XV. divizije z dne 5. 2. 1944 glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-11-22.

⁸ O načinu rušenja proge glej poročilo XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 5., 8. in 9. 2. 1944. Zbornik VI-11-23, 33, 37; odredbo XV. divizije 12. in 15. brigadi z dne 10. 2. 1944. Zbornik VI-11-42; povelje glavnega štaba Slovenije z dne 13. 2. 1944. Zbornik VI-11-50.

⁹ Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 8. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Situacijski poročili obveščevalnega centra XV. divizije z dne 10. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 66/11; in 11. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Situacijsko poročilo XV. divizije z dne 12. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 66/11. Operativno poročilo XV. divizije z dne 12. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 188/11. Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 12. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 13. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 18., 21. in 25. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 66/11.

¹⁰ Povelje XV. divizije za napad na Račno, Zdensko vas, Gro-suplje in Novo mesto dne 14. 2. 1944. Zbornik VI-11-57. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 135.

¹¹ Poročili XV. divizije z dne 18. in 19. 2. 1944 štabu VII. korpusa. Zbornik VI-11-66, 69.

¹² Poročilo političnega komisarja glavnega štaba Slovenije z dne 3. 2. 1944. Zbornik VI-11-14. Radijsko sporočilo glavnega štaba Slovenije z dne 3. 2. 1944 vrhovnemu štabu. Zbornik VI-11-15. Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 7. 2. 1944. Zbornik VI-11-29. Poročili štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 11. in 16. 2. 1944. Zbornik VI-11-45, 62. Poročilo XVIII. divizije z dne 22. 2. 1944. Zbornik VI-11-76.

¹³ Poročilo VII. korpusa z dne 24. 2. 1944. Zbornik VI-11-82.

¹⁴ Povelje komandanta 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 14. 2. 1944. Zbornik VI-11-121. Poročilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 15. 2. 1944. Zbornik VI-11-123, 124.

¹⁵ Poročilo komande 3. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 19. 2. 1944. Zbornik VI-11-131. Odredba štaba XV. divizije z dne 17. 2. 1944. Zbornik VI-11-65. Poročilo 12. brigade o borbah na sektorju brigade od 4.—15. 2. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/III.

¹⁶ Poročilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 20. 2. 1944. Zbornik VI-11-132.

¹⁷ Navodilo komande 9. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 21. 2. 1944. Zbornik VI-11-134.

¹⁸ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 25. 2. 1944 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-11-89.

¹⁹ Prispevek Ivana Bratuna-Perka za zgodovino 12. brigade, v arh. 12. brigade. Poseben prispevek Ivana Slapnika-Bliska, v arh. odbora 12. brigade.

²⁰ O bojih za Zdensko vas glej Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 143; poseben prispevek Ivana Slapnika-Bliska, v arh. odbora 12. brigade; radijsko sporočilo štaba VII. korpusa z dne 28. 2. 1944. Zbornik VI-11-101; poročilo XV. divizije z dne 29. 2. 1944 o napadu na Zdensko vas. Zbornik VI-11-105; Ljudmila Saje-Kresetova (Maruša), »Zdenska vas je zavzeta«, »Ljudska pravica«, 1955, št. 106; polmesečno vojaško poročilo 12. brigade z dne 2. 3. 1944. Zbornik VI-12-4; relacija VII. korpusa z dne 3. 3. 1944. Zbornik VI-12-5.

²¹ Poročilo XV. divizije z dne 5. 3. 1944. Arhiv IZDG, fase. 145/11. Poročilo političnega komisarja glavnega štaba Slovenije z dne 2. 3. 1944. Zbornik VI-12-1. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 155. Poseben prispevek Ivana Slapnika-Bliska, v arh. 12. brigade.

²² Poročila VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 3., 13. in 31. 3. ter 2. in 9. 4. 1944. Zbornik VI-12-5, 27, 81, 88, 107.

²³ Poročilo 12. brigade CK KPS z dne 17. 2. 1944. Arhiv CK KPS.

²⁴ Povelje XV. divizije z dne 7. 3. 1944. Zbornik VI-12-12. Poročilo XV. divizije z dne 13. 3. 1944. Zbornik VI-12-29.

²⁵ Okrožnica glavnega štaba Slovenije o čuvanju žive sile in kadra. Arhiv IZDG, fase. 188/1. Okrožnica 12. brigade z dne 31. 3. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Okrožnica CK KPS z dne 26. 3. 1944 o slabostih v budnosti. Arhiv IZDG, fase. 188a/III. Poročilo štaba XV. divizije z dne 13. 4. 1944 o kontroli brigad in artilerije. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Navodila štaba VII. korpusa o ukrepih proti novi sovražni taktiki. Zbornik VI-12-74.

²⁶ Lado Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 597.

²⁷ Pregled postojank SD v ljubljanskem oddelku Vojno-zgodovinskega inštituta JLA.

²⁸ Poročilo štaba VII. korpusa z dne 31. 3. 1944. Zbornik VI-

12-81. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 167. Simon Srdič, »Ponaredek zgodovinskega dogodka«, »Borec«, 1954, št. 10.

²⁹ Pregled postojank SD v ljubljanskem oddelku Vojno-zgodovinskega inštituta JA. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. 4. 1944. Zbornik VI-12-107.

³⁰ Bojno poročilo štaba VII. korpusa z dne 13. 4. 1944 za napad na Ribnico. Zbornik VI-12-118.

³¹ Pregled postojank SD v ljubljanskem oddelku Vojnozgodovinskega inštituta JA.

³² O bojih od 23. do 26. 4. 1944 glej naredbo 12. brigade z dne 26. 4. 1944. Zbornik VI-13-37; poročilo štaba VII. korpusa z dne 25.

4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 150/11; dnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 28. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. II/III; poročili štaba XV. divizije z dne 27. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11; Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 527.

³³ Poročila namestnice političnega komisarja 12. brigade CK KPS z dne 6. in 17. 2., 18. 3. ter 4. in 17. 4. 1944. Arhiv CK KPS in IZDG, fase. 16/1, 190/III. Polmesečno vojaško poročilo 12. brigade z dne 2. 3. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/III. Seznam propagandnega odseka 12. brigade z dne 22. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 88/111. Poročilo propagandnega odseka XV. divizije z dne 30. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 88/111.

³⁴ Politična poročila 12. brigade z dne 22. 2., 1., 7., 10., 13. in 21. 3. ter 3. in 12. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 16/111.

³⁵ Viri in gradivo za kroniko 12. brigade od 3. 2. do 27. 4. 1944. Polmesečna vojaška poročila 12. brigade z dne 17. 2., 2. in 19. 3. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11 in 190/III. Poročilo o akcijah in borbah 12. brigade. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 4. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/III. Dnevna poročila štaba XV. divizije z dne 5. do 11. 2., 14., 18. do 21. 2. in 23. ter 25. 2. 1944, 10., 13., 15. in 23. 3., 19. in 27. 4. 1944. Arhiv IZDG, fase. 188a/IV, 26/II ter Zbornik VI-11-22, 26, 30, 33, 37, 38, 42, 43, 47, 57, 58, 67, 69, 70, 73, 74, 79 in 91. Odredba štaba XV. divizije z dne 17. 2. 1944. Zbornik VI-11-65. Poročili štaba XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 11. in 13. 3. 1944. Arhiv IZDG fase. 15/11. Poročili štaba XV. divizije z dne 13. 3. 1944. Arhiv IZDG, fase. 150/VII; in z dne 23. 3. 1944. AIZDG, fase. 26/11. Poročili štaba XV. divizije z dne 9. in 10. 4. 1944 štabu VII. korpusa. AIZDG, fase. 150/VI in Zbornik VI-12-20. Poročilo štaba XV. divizije z dne 15. 4. 1944. Zbornik VI-12-35. Poročila štaba XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 13. 3. in 27. ter 28. 4. 1944. Zbornik VI-12-29 in Zbornik VI-13-41, 42, 49. Poročilo sanitetnega odseka XV. divizije z dne 8.

4. 1944. AIZDG, fase. 180/1. Naredba štaba 12. brigade bataljonom z dne 26. 4. 1944. Zbornik VI-13-37. Poročila štaba VII. korpusa z dne 7., 11., 16., 24. in 25. 2. 1944. Zbornik VI-11-29, 45, 62, 82 in 89. Pregled bojev enot VII. korpusa od 3. 3. do 29. 7. 1944. AIZDG, fase. 135/1. Poročila štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. 3. in 2., 6., 13. ter 15. 4. 1944. AIZDG, fase. 21/IIa. Pismo komandanta VII. korpusa politkomisarju VII. korpusa z dne 26. 3. 1944. AIZDG, fase. 152/1. Poročila štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 2., 6., 9., 13. in 15. 4. 1944. AIZDG, fase. 150/11.

Pregled borb enot VII. korpusa. AIZDG, fase 153/1. Poročila štaba VII. korpusa glavnem štabu Slovenije z dne 24., 26. in 31. 3. ter 2., 9., 13., 15., 25. in 29. 4. 1944. Zbornik VI-12-60, 81, 88, 107, 117, 123 in Zbornik VI-13-29 in 53. Zapoved štaba VII. korpusa z dne 13. 4. 1944. Zbornik VI-12-118. Situacijski poročili obveščevalnega centra XV. divizije z dne 14. in 15. 4. 1944. AIZDG, fase. 66/11. Povelje štaba XV. divizije z dne 7. 3. 1944. Zbornik VI-12-12. Simon Srdič, »Ponaredba zgodovinskega dogodka«, »Borec«, 1954, št. 10. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 128.

SODELOVANJE V OFENZIVNI OPERACIJI VII. KORPUSA

(od 28. aprila do 24. junija 1944)

Ofenzivna operacija VII. korpusa v drugi polovici aprila 1944 ni potekala kot so pričakovali. Ribnica je bila pretrd oreh in se je uspešno postavljala po robu partizanskim brigadam in artileriji. Napovedanega pohoda enot VII. korpusa proti Ljubljani ni bilo, kajti komaj se je končal boj na turjaški cesti, so partizanske štabe preplavila vznemirljiva poročila, da namreč sovražne čete vdirajo iz Radeč in Novega mesta v Suho krajino, da je del železnice med Novim mestom in Ivančno gorico v nemških in domobranskih rokah in da je sovražnik prodril do Žužemberka, kjer namerava, kakor vse kaže ustanoviti postojanko.

Dobrníč, Žužemberk

Poročila o vdoru sovražnih čet v Suho krajino med Krko in dolensko železnico so bila resnična. Sovražnik je začel 23. in 24. aprila 1944 iz Litije, Radeč, Sevnice in iz Novega mesta vdirati na osvobojeno ozemlje Dolenjske. Hitro in brez posebnega odpora je zasedel mirensko dolino, Mokronog, in Trebelno, novomeške čete pa so začele čez Ajdovec vdirati proti Žužemberku. V boje so bile vpletene domobranske čete, ki so jih izdatno podpirale čete 13. in 14. SS policijskega polka, tankovski oddelki in motorizacija. Slovenski domobranci so to operacijo imenovali za svojo domobransko ofenzivo. Nemški namen pa je bil začeti na Dolenjskem akcijo za obvladanje dolenskih komunikacij, zato je sovražnik preselil težišče akcij s kočevske železnice na novomeško, s čimer je odprl fronto, ki je bila do konca leta 1944 najpomembnejša v

Ljubljanski pokrajini. Ker so Nemci pozimi 1943/44 slovenskemu domobranstvu dajali veliko pomoč, urili njihove čete, jih oboroževali in opremljali, so sedaj hoteli preizkusiti uspehe svojega dela. Nemci so dobro izbrali trenutek za napad. Ko so se čete VII. korpusa zapletle v boje za Ribnico in za obvladovanje kočevske komunikacije, so se jim pojavili za hrbtom in zlahka izvedli svoj načrt. Obveščevalna služba glavnega štaba Slovenije in drugih partizanskih štabov v Ljubljanski pokrajini ni odkrila njihovih namer.

Sprva se je s sovražnimi četami spopadal le Dolenjski odred, ki je bil na ogroženem področju in je skušal prodirajoče čete zaustaviti. Seveda mu to ni uspelo, saj je bil preslaboten, pa je vendar oviral sovražnika pri napredovanju. Sovražnik ni bil zadosti močan, da bi se mogel upirati splošnemu partizanskemu napadu, za katerega je vedel, da bo kmalu prišel. Zato je hitel ustanavljati utrjene postojanke. Najvažnejša in najbolj izpostavljena naj bi bila v Žužemberku. Bila bi na ključnem položaju in bi odločilno posegala v boje za utrditev postojank vzdolž dolenjske železniške proge. Sovražnik je hotel pred partizani obvarovati gradnjo utrd v Žužemberku na ta način, da je postavil med Trebnjem in Žužemberkom več začasnih postojank, ki naj bi zagotavljale oskrbo četam v Žužemberku. To so bila oporišča v Dobravi in Dobrniču. V Žužemberku so se začele sovražne čete mrzlično vkopavati.¹

Glavni štab Slovenije in štab VII. korpusa sta se odločno in z nekakšno ogorčenostjo odzvala na sovražnikov vdor v Suho krajino. Štab korpusa je sodil, da sovražnik nima na voljo zadosti sil, da bi ogrozil partizane, zato je uporabil zvižajočo in je vdrl na osvobojeno ozemlje prav tedaj, ko so bile korpusove čete na drugem bojišču. Sovražniku nikakor ne bi smeli prepustiti zasedenega ozemlja in mu s tem olajšati postavljanje in utrditev postojank. Po mnenju štaba korpusa je bilo treba hitro in odločno ukrepati. Sovražniku je bilo treba prizadejati izgube, zlasti v živi sili, da bi se spametoval.²

V skladu s tako zamislijo je štab VII. korpusa izredno hitro pripravil partizanske enote za protiudar. Glavni napad je seveda usmeril proti posadki v Žužemberku, ki je bila najbolj izpostavljena, najmočnejša in zategadelj najbolj nevarna. Porazili naj bi jo v treh etapah. V prvi bi z neprestanimi napadi

pehotnih enot in minometnih ter topniških orožij ovirali sovražniku utrjevanje. V drugi bi zavzeli povezovalni postojanko v Dobrniču in Dobravi, v tretji pa bi sledil napad na žužemberško postojanko. Vse te naloge je korpus zaupal XV. diviziji, ki je bila njegova najmočnejša in najbolj izkušena enota. Osemnajsta divizija pa naj bi zavarovala akcijo XV. divizije.

Gubčeva brigada, ki je bila najbližja bodočemu bojišču, je prva prekoračila Krko v noči na 26. april in se postavila med Žužemberk in Trebnje. Nato sta se v noči na 28. april premaknili tudi 12. in Cankarjeva brigada. Cankarjeva brigada je zasedla položaje okoli Sel pri Šumberku, 12. pa se je nastanila v vaseh Bič, Stehanja vas in Zagorica. Brigada je bila torej postavljena tako, da je varovala smeri iz Grosupljega proti Trebnjemu in iz Št. Vida pri Stični proti Žužemberku. Ko se je še del Gubčeve brigade premaknil na območje Ajdovca in Brezove rebri, je bila postavljena fronta od Krke proti severu in področje med Krko in železnico je na mah prešlo v roke enotam XV. divizije. Medtem se je Dolenjski odred premaknil severno od železnice in začel delovati na obmejnem področju od Metnaja do Sv. Križa (Gabrovka). Petnajsta brigada XV. divizije je bila še vedno na blokadi Novega mesta pod Gorjanci in je usklajevala svoje bojno delovanje z akcijami XV. divizije. Tudi artileristi XV. divizije so pripravili orožje. Najprej so poslali nekoliko topov za motenje utrjevalnih del v Žužemberku in za motilne napade Dolenjskega odreda in komande mesta Žužemberk na sovražnika, potem pa so začeli pripravljati topove za odločilen napad na Žužemberk.³

S tako razporeditvijo enot XV. divizije in z razporeditvijo XVIII. divizije na obrambnih položajih vzdolž Krke med Žužemberkom in Stražo je bil sovražnik na mah postavljen v razmere, ki so obetale težke boje za ohranitev žužemberške posadke.

Prve boje je 12. brigada imela 29. aprila 1944. Skupaj s Cankarjevo brigado je branila položaje pri Stehanji vasi. Cankarjeva brigada je imela tega dne zelo veliko izgub in je doživela poraz. Brigadi sta skupaj ponovno zasedli položaje pri Stehanji vasi. Tudi Dvanajsta je imela v teh bojih izgube. Ranjenih je bilo 5 partizanov iz 1. bataljona, med njimi komandir in politični komisar čete ter namestnik političnega ko-

misarja čete. Naslednji dan je brigada pregledovala odsek, ki ji je bil zaupan v varstvo in se pripravljala na akcijo, ki ji je bila ukazana za noč na 1. maj 1944.⁴

Dne 30. aprila se je namreč začela 2. faza akcije za osvoboditev Žužemberka. Zavzeti je bilo treba vezni postojanki v Dobravi in Dobrniču. Gubčeva je prevzela nalogo za napad na Dobravo, 12. pa za likvidacijo Dobrniča. Zvečer je 12. krenila iz Gombišča, kjer se je bila pripravila na boj. V predhodnici je bil 2. bataljon. Ker je brigada zvedela, da je na Liscu, jugovzhodno od Dobrniča, sovražna zaseda, je štab brigade ukazal 2. bataljonu, naj pošlje tja vod, da bi pregnal sovražnika. Izkazalo se je, da obvestilo o tej zasedi ni bilo točno. Brigada je nadaljevala pohod proti dobrniški postojanki. Že prej so sestavili posebne enote protitankovskih pušk in minometov, ki so bile neposredno pod poveljstvom brigade. Bataljoni so se za napad takole razporedili: z južne strani ob cesti Dobrava—Dobrnič je napadel 2. bataljon, s severne strani sta napadala 1. in 3. bataljon. Tretji se je usmeril proti sovražnikovi postojanki, ki ni bila posebno dobro utrjena, iz vasi Šahovec, 1. pa iz Stranja. Vas je bila popolnoma obkoljena. Bataljoni so napadali večinoma z dvema četama, tretja pa je bila za rezervo, oz. za neposredno zavarovanje. Severno je Cankarjeva brigada zavarovala področje od Občin do Trebnjega in še dalje do Mirne peči. Na najbolj izpostavljenem položaju je bil 2. bataljon, ker je imel za hrbtom postojanko Dobrava. V nočnem boju je Dvanajsta prodrla do sredine vasi in že zavzela dva bunkerja. Posadka je bila v težkem položaju. Proti jutru pa je v Dobrnič prebežala posadka iz Dobrave, ki jo je porazila Gubčeva brigada. Nenadoma so se njene čete znašle 2. bataljonu za hrbtom. Bataljon se je hotel otresti bežečih nasprotnikov z jurišem, vendar mu to ni uspelo. Posadka iz Dobrave je okrepila sovražnika v Dobrniču in Dvanajsta se je zjutraj umaknila, da bi se preuredila in čez dan 1. maja ponovno napadla. Drugi bataljon se je zjutraj 1. maja postavil k vasema Podlisc in Stranje, da bi sovražniku preprečeval odhod iz Dobrniča.*

* Za ilustracijo bojev v Dobrniču naj navedemo spominsko pričevanje Jožeta Lužarja, ki je bil tedaj komandir 2. čete 3. bataljona. Njegova četa je napadala Dobrnič s severa, kjer je kota 302. Na tej strani vasi je imel sovražnik še plitke zaklone. Četa se je

Dne 1. maja je bil položaj na bojišču tak: Gubčeva brigada se je po uspešnem napadu na Dobravo preuredila z namenom, da še isti dan napade Žužemberk. Prerazporeditev je bila kmalu končana in brigada je tesno oklenila sovražno posadko. Na severu, na odličnih položajih Trebnjega vrha je bila preizkušena Cankarjeva brigada, ki je varovala področje napada Gubčeve brigade. Dvanajsta pa je imela nalogo ponoviti akcijo proti Dobrniču. Ta dan so se razvili težki boji med Cankarjevo brigado in sovražnimi četami, ki so jo napadale. Sovražnik je namreč z vsemi razpoložljivimi silami hitel na pomoč dobrniški posadki, ki je imela v gosteh tudi dobravsko. Glavni udarec je naperil proti Trebnjemu vrhu, pomožni pa po cesti Občine—Dobrnič. Drugi bataljon Dvanajste se je moral kmalu umakniti s ceste in je zasedel položaje med Podliscem in Železnim. Sovražnik si je tako priboril razmeroma prosto pot do Dobrniča, od koder je s 4 kamioni odpeljal ranjence proti Trebnjemu. Na poti ga je napadel 2. bataljon. Sovražnik se je umaknil v Trebnje in je imel po partizanskih ocenah 5 mrtvih in nekoliko ranjenih. Dvanajsta je imela v tej borbi 5 mrtvih, nekaj borcev pa je bilo ranjenih; izgubila je tudi 2 puški. Inženirsko-tehnična četa je ves dan pridno minirala ceste, ki so peljale v Žužemberk. Na vsakem odseku je postavila po 5 min. Minerei so imeli uspeh, kajti 2 motorni vozili sta bili popolnoma uničeni. Tako je ostalo področje med Žužemberkom in Trebnjem čisto, s tem pa so bili dani pogoji za nemoten napad na žužemberško posadko. Druga etapa boja za Žužemberk je bila tako uspešno končana.⁵

Tretja etapa se je začela neposredno po nočni akciji na Dobravo. Gubčeva je začela boj zvečer 1. maja 1944, to je le kak teden dni po tem, ko se je sovražnik ugnezdil v Žužemberku. Posadko je sestavljala 31. četa slovenskih domobrancev in še nekatere nemške čete, ki so bile okrepljene s tanki in topništvom. To je bila najmočnejša posadka, ki jo je kdajkoli imel Žužemberk. Lahko si mislimo, da utrjevalna dela v Žužemberku še niso bila do kraja izvedena, saj je sovražnik imel

priplazila tako blizu sovražni bojni vrsti, da bi bila lahko nametala v njene plitke jarke bombe, če bi jih imela dovolj. Četa je bila tudi na višjem zemljišču, kot pa sovražnikova obrambna črta. Sovražnik se je branil z ognjem iz pušk in mitraljezov, partizanska četa pa je odgovarjala. Do resnejšega spopada in odločilne borbe ni prišlo. (Zapisnik odbora 12. brigade, v arhivu tega odbora.)

za to premalo časa. Utrdbe so bile poljskega tipa, sovražne čete so izbrale za utrdbe še cerkvi na Cviblju in v Zafari. Pomanjkanje trdnih bunkerjev so nadomestili tanki.

Štab VII. korpusa je ob tem napadu naloge takole razdelil med svoje enote. Petnajsta divizija s štirimi brigadami in Dolenjskim odredom naj bi napadla Žužemberk, zavarovala področje severno od Krke in blokirala Novo mesto. Osemnajsta divizija je dobila nalogo, naj zavaruje vse smeri jugozahodno od Krke, torej iz Velikih Lašč, Ribnice in Kočevja. Uporabili so tudi bataljon VDV in ga postavili k Soteski, da bi skupaj z enotami XVIII. divizije branil to smer. Tudi akcije Notranjskega odreda so bile podrejene poglavitni nalogi napada na Žužemberk. Petnajsta divizija, ki je, kakor smo že omenili, zaupala poglavitno nalogo Gubčevi brigadi, je organizirala zavarovanje svojega akcijskega področja na tale način: Cankarjeva brigada je branila smeri iz Trebnjega in Mirne peči. Bila je torej na glavni obrambni smeri. Dvanajsti brigadi so namenili vlogo divizijske rezerve in so jo postavili na cesto med Žužemberkom in Dobrničem. S tem je tudi neposredno zavarovala področje akcije Gubčeve brigade. Severno področje ob meji je branil Dolenjski odred, 15. brigada pa je z desnega brega Krke blokirala Novo mesto. Ker sta za neposredno zavarovanje bili na voljo le dve brigadi, je bilo na severnih smereh precej praznin, ki jih je sovražnik pozneje izkoristil. Med temi je bila ajdovska najbolj nevarna, branil pa jo je le manjši del Cankarjeve brigade. Posebej moramo omeniti artilerijo XV. divizije, ki je v tej akciji nastopila kot združena enota, saj so jo čez nekoliko dni preimenovali v prvo slovensko artilerijsko brigado. Dne 1. maja je začela topniško pripravo in bila ves čas odločilna bojna formacija, ki je največ pripomogla k uspehu.

Že 2. maja je Gubčeva s pomočjo artilerije tako zdelala eno glavnih obrambnih točk Žužemberka — Cvibelj, da je sovražnik zapustil to oporišče in brigada ga je zasedla. Tega dne so dogodki na bojišču poučili sovražno poveljstvo, da je boj v Žužemberku resna zadeva in da imajo partizani na voljo tako vojaško moč, da lahko ogrozijo obstanek postojanke. Poveljstvo se je moralo odločiti, ali naj posadka zapusti postojanko ali pa naj ji pošljejo pomoč. Odločilo se je za drugo in pripravilo v Novem mestu dve koloni. Prva je šla po dolini

Franc Kočevar-Ciril, narodni heroj,
komandant XV. divizije

Krke, a je bila zavrtnjena. Druga je skozi Prečno nenadoma prodrla do Brezove rebri in od tam odšla proti Žužemberku.

Že zjutraj 2. maja je komandant XV. divizije spoznal, da je posadka v težkem položaju in se je bal, da ne bi ušla. Zato je takole ukrepal. Gubčevi brigadi je poslal v okrepitev bataljon Cankarjeve brigade, le-ta naj bi pomagal pri jurišu na postojanko, ki so jo nameravali zavzeti že 2. maja. Drugemu bataljonu 12. brigade pa je poslal povelje, naj se premakne med Zafaro in Mačji hrib vzhodno od Žužemberka. Njegova naloga je bila, naj nikakor ne dopusti, da bi sovražnik pobegnil iz Žužemberka v smeri Dvora ali v smeri Ajdovca. Zato naj nadzoruje vse področje med Krko in smerjo, ki pelje proti Dvoru, oz. proti Ajdovcu. Komandant divizije je tudi ukazal, naj član brigadnega štaba spremlja bataljon, ki je imel na voljo 1 težki in 3 lahke minomete, 1 težki mitraljez, 10 puškomitraljezov in 60 pušk. Ko je bataljon dopoldne zasedel odrejene položaje, ga je napadla sovražna skupina iz Žužemberka oz. iz Zafare, toda bataljon jo je pogнал v postojanko. Sovražnikova akcija je bila že povezana z akcijo novomeške kolone, ki je popoldne prodirala iz Ajdovca proti Žužemberku, ne da bi bili partizanski štabi nanjo opozorjeni. Ta skupina se je nenadoma pojavila za hrbtom 2. bataljonu 12. brigade in ga začela močno napadati. Bataljon se je le znašel in se začel

braniti. Tedaj pa se je pojavil iz Zafare nov sovražnik, tako da se je 2. bataljon znašel med dvema ognjema. Bataljon se je boril, kolikor se je mogel in je imel mnogo žrtev. Sovražnik ga je razdelil na dva dela, ki pa se jima je v borbi na nož posrečilo umakniti proti Dobravi. Sovražnik pa je vkorakal v Zafaro in okrepil postojanko. Drugi bataljon Dvanajste je imel v tem boju velike žrtve: 14 mrtvih in 4 ranjene. Hrabro je padel tudi komandant bataljona Tone Primožič.* Partizanska poročila navajajo, da je sovražnik imel 19 mrtvih in več ranjenih. Drugi bataljon pa je izgubil tudi nekaj orožja, med drugim tudi lahki minomet in 3 puške.⁶

Naslednjega dne, 3. maja, je Gubčeva brigada nadaljevala akcijo za osvojitve Žužemberka, čeprav se je posadka močno okrepila. Toda artilerija je streljala natančno in rušila utrdbo za utrdbo. Gubčevi so poslali na pomoč bataljon 10. brigade (Ljubjanske), v noči na 4. maj pa še enega iz iste brigade. Partizani so osvojili že vse utrjene točke v mestu, le Zafara in gasilski dom sta se še branila. Bilo je jasno, da se posadka ne bo mogla več dolgo upirati. To je uvidel tudi sovražnik in pripravljal kolono za reševanje žužemberške posadke. S podporo tankov je le-ta 4. maja zjutraj prodirala iz Trebnjega proti Žužemberku. Po cesti so šli tanki, ob straneh pa pehota, ki je odrinila enote Cankarjeve brigade s položajev. Istočasno, tj. ob 4. uri, se je začela umikati tudi žužemberška posadka, ki je zapustila postojanko in na vozovih ter kamionih odpeljala vse orožje, ranjence in mrtve. Umaknila se je proti Trebnjemu skupaj s kolono, ki ji je prišla na pomoč. Žužemberk je bil osvobojen in sovražnik s silo partizanskega orožja preganjan, kar je bil eden velikih uspehov partizanske vojske na Slovenskem. Suha krajina severno od Krke je bila zopet svobodna.

Dvanajsta brigada pa ni dočakala osvoboditve Žužemberka na položajih, kot jih je imela 2. maja. Severno od Cviblja je bila le do 3. maja, ko je na ukaz komandanta XV. divizije odhitela proti zahodu na položaje ob cesti Ivančna gorica—Krka—Zagradec. S te strani je namreč začel prodirati sovražnik na pomoč žužemberški postojanki. Dvanajsta je bila kar

* Razen Toneta Primožiča, komandanta bataljona, so padli še člani KP in SKOJ Vili Krampačnik, bolničarka Zofka, Milan Butara in drugi. (Zapisnik odbora 12. brigade, v arh. tega odbora.)

hitro na cilju in se je takoj spopadla s skupino, ki je silila proti vzhodu. Sovražni vojaki so jurišali, toda brigada je vzdržala vse napade. Ko pa je zvedela, da so sovražne skupine prodrle tudi v vas Orlako in Sela pri Šumberku, se je v noči na

4. maj umaknila najprej na Reber pri Žužemberku, od tam pa se je podala na področje Dobrniča k vasi Korita in se razporedila ob cesti Občine—Dobrnič in Mirna peč—Dobrnič. Severno od nje je bila Cankarjeva brigada v Vrhtrebnju.⁷

Zaradi poraza pri Žužemberku so bili Nemci zelo zaskrbljeni, kot je bilo razvidno iz bojnih povelj, ki so jih partizanski obveščevalci našli pri ujetnikih. Njihova namera, da bi potisnili partizane čez Krko in zadržali severni del Suhe krajine, pri čemer bi se opirali na postojanko v Žužemberku, je popolnoma spodletela. Poraz je negativno vplival na nemško vojaštvo, posebno pa na slovenske domobrance, za katere je bila pravkar končana operacija preizkušanja njihove bojne sposobnosti in sodelovanja z nemškimi okupatorskimi policijskimi četami. Nemško poveljstvo je hotelo na nek način popraviti slab vtis in je zbralo nekaj enot, da bi s ponovitvijo operacije dokazalo, da so Nemci ob vsakem času sposobni doseči cilje, ki so si jih zastavili. Verjetno so zbrali nekoliko enot 14. in 19. SS policijskega polka ter 13. tankovsko četo, tri posebne skupine in domobranske čete.⁸ Komaj so si partizanske brigade nekoliko oddahnile, so začeli z vseh strani prodirati na ozemlje severno od Krke, ki so ga bili partizani pravkar osvobodili. Cilj tega koncentričnega gibanja je bil zopet Žužemberk. Sedaj so morali Nemci zaradi slabosti svojih čet uporabljati novo taktiko. Skrivoma in ponoči so se gibal skozi gozdove in napadali partizanske čete na počitku v vaseh ali na zasedah. Lovili so aktiviste in kurirje, napadali manjše partizanske oddelke, komore in štabe. Nova taktika je partizane nekoliko zmedla. Sovražnik se ni upal v mesta, pač pa se je zadrževal na terenu ali na skritih položajih in v gozdovih. Brigade so bile od velikih naporov s pohodov in bitk utrujene in niso bile sposobne primerno odgovoriti na novo sovražnikovo taktiko. Zato je poveljstvo XV. divizije sklenilo, da bo začasno umaknilo čete na desni breg Krke, da si bodo malo odpočile, nato bo ukrenilo vse potrebno za protiakcijo.

V skladu s tako odločitvijo poveljstva XV. divizije je Dvanajsta dne 6. maja odšla skozi Ajdovec in čez Krko pri Dvoru ter se naselila v vasi Podgozd. Njena naloga je bila

pri mostu na Dvoru organizirati mostobran, ki bi varoval partizanske enote pri prehajanju čez Krko. Dne 7. maja pa je bila že zahodno od Žužemberka pri vaseh Šmihel, Klečet in pri Drašči vasi, da bi branila prehode čez Krko pri Šmihelu. Med tem časom se je ponovljena sovražnikova ofenzivna akcija unesla in sovražnik je zapustil področje Suhe krajine severno od Krke ter se ustalil na položajih ob dolenski železnici. Petnajsta divizija pa je zasedla izpraznjeno področje. Dvanajsta je bila 8. maja že na odseku med Št. Vidom pri Stični in Stehahnjo vasjo in je prevzela nadzorstvo nad železnico in cesto. Cankarjeva brigada je bila levo od nje, Gubčeva pa je bila med Mirno in Čatežem. Sovražne čete so manevrirale med Novim mestom in Trebnjem in se pripravljale, da bi na tej relaciji ustanovile nove postojanke.⁹

Trebnje in Mirna peč

Na prvi pogled je izgledalo, da je sovražna ofenzivna dejavnost zadušena. Petnajsta divizija je imela pod svojim nadzorstvom že vse prehode iz savske doline na dolenske komunikacije, XVIII. divizija pa se je približevala Novemu mestu. Naloga štaba VII. korpusa je bila le poiskati svojim enotam nove cilje.

Tedaj pa je sovražno poveljstvo začelo z novo akcijo. Z 2000 možmi, ki so jih zbrali v Novem mestu, so Nemci začeli napad proti Gubčevi brigadi na področju Trebelnega in vpadali proti Dolenskim Toplicam in Gorjancem. Gubčevo brigado so po težkih bojih pregnali. Preselila se je čez progo proti Globodolu in Brezovi rebri. Sovražnik pa se je začel pripravljati, da bi postavil postojanke v Trebnjem in Mirni peči. To naj bi bila akcija za obvladovanje dolenskih komunikacij. Sovražnikova aktivnost je bila podobna tisti na kočevski komunikaciji v prvi tretjini leta 1944.

Toda sedaj ni bilo več tako lahko postavljati novih postojank. Primer Žužemberka je pokazal, da so partizani razvili bojno tehniko in sposobnost boja proti utrdbam do takšne mere, da obstanek postojank v izpostavljenih krajih ni bil več zagotovljen. Nemci so se prepričali, da imajo partizani močno topništvo, zadosti municije in dobro izurjene topničarje. Če bi hoteli zagotoviti obstanek postojanke, bi jo morali tako utrditi, da bi kljubovala topniškemu ognju. Razen

tega pa bi morali razmisliti tudi glede oddaljenosti nove postojanke od glavne novomeške postojanke. Žužemberk je bil vsekakor predaleč, zato so Nemci vrgli oko na Trebnje. Kraj leži na križišču cest in železnic in je zato pomemben kot oporišče, iz katerega bi bilo mogoče obvladovati področje od nemške »meje« do Krke. Kraj je tudi blizu Novega mesta, kar bi utrjevalo njegovo sposobnost za obrambo. Trebnje bi postalo etapna postojanka za prodore proti jugu in proti Ljubljani in bi ga lahko oskrbovali iz Novega mesta, Sevnice in Litije. Izgledi za taktične uspehe na Dolenjskem bi bili s postavitvijo trebanjske postojanke zelo dobri. Nemci so se zato odločili postaviti v Trebnjem postojanko, za njeno povezavo z Novim mestom pa še eno v Mirni peči. Razumljivo, da za obe niso imeli zadosti čet. Toda tu so bile nove čete slovenskih domobrancev, ki jih je veljalo posaditi v bunkerje.

Za trebanjsko postojanko so bili določeni deli 33. čete slovenskih domobrancev pod poveljstvom Oskarja Frankiča, deli 52. čete domobrancev pod poveljstvom poročnika Teodorja Bajca in Einspillerjeva skupina s 83 možmi. Domobranske skupine je vodil nemški stotnik Lindner z dvema nemškima podoficirjema. Takoj naj omenimo, da se je ta sestava posadke med boji spremenila, ko je 15. maja prišel iz Novega mesta preostali del 33. domobranske čete. Tako je bila ta četa združena pod poveljstvom nadporočnika Oskarja Frankiča. Iz Mirne peči sta prišla še dva kombinirana voda iz 38. in 4. domobranske čete pod poveljstvom poročnika Ivana Kralja. Iz Trebnjega pa so odposlali v Mirno peč oz. v Novo mesto dele 52. čete slovenskega domobranstva in Einspillerjevo skupino, tako da je v Trebnjem po 15. maju ostalo 207 mož po večini domobrancev. Nemški stotnik Lindner pa je bil še naprej poveljnik postojanke. Posadka je imela običajno oborožitev, vendar ni imela težkega orožja niti ni bila radijsko povezana z Novim mestom. Prva posadka je nemudoma začela graditi utrdbe. V dveh dneh jih je zgradila 22, postojanko pa je obdala z bodečo žico. Tudi druga posadka je nadaljevala utrjevalna dela, vendar so jo partizani že močno napadali in ovirali pri delu. Ponovil se je podoben primer kot v Žužemberku ob ustanovitvi postojanke. Partizani so z neprestanimi motilnimi akcijami utrujali posadko, ki se je morala ponoči braniti pred napadi, podnevi pa pod artilerijskim in minometnim ognjem graditi bunkerje. Razume se, da so na ta način

utrjevalna dela le počasi napredovala in da niso bila tako kvalitetna, da bi mogla zanesljivo vzdržati ogenj težkega orožja. Posadka si je pomagala tudi na ta način, da je podnevi napadala partizane daleč od postojanke, da bi zagotovila graditeljem bunkerjev čim več miru.

Ko se je štab VII. korpusa prepričal, da se misli sovražnik ugnezditi v Trebnjem, je hitro ukrepal. Štab korpusa je slutil, da se ponuja priložnost uničiti še eno sovražno postojanko in k žužemberškemu bojnemu uspehu dodati novega. Njegov načrt je bil najprej z motilnimi akcijami ovirati utrjevanje v Trebnjem in pripraviti napad s pomočjo topov na novo ustanovljene artilerijske brigade, nato pa z močnim udarcem zavzeti postojanke in uničiti posadko. Petnajsti diviziji je prepustil nalogo neposrednega napada na postojanko in neposrednega zavarovanja bojišča, XVIII. diviziji pa je ukazal širše zavarovati področje korpusove operacije.

Štab brigade ob obisku namestnika komandanta XV. divizije. V drugi vrsti z leve sede: Ivo Klemenčič, Bogomil Gaberc-Huso, komandant brigade, Stan-ko Semic-Daki, Niko Silih, politični komisar brigade. Med Semicem in Silihom sedi Ivan Groznik-Vanja, tudi politični komisar Dvanajste, ki je bil tedaj premeščen v drugo enoto. Načelnik štaba brigade Tomaž Slapar je spre-daj drugi z leve

Dne 10. maja so bile enote XV. divizije še precej oddaljene od Trebnjega, le Dvanajsta je že bila severno od Trebnjega v rajonu Čateža in je s te strani lahko motilno napadala sovražnikovo posadko. Dne 12. maja so Nemci pripravili veliko akcijo proti Gubčevi brigadi in jo pregnali iz trebanjskega rajona na področje Brezove rebri.

Tedaj je XV. divizija zahtevala, naj Cankarjeva in 12. brigada napadeta Trebnje. Akcija naj bi bila 13. maja zvečer. Toda partizani so zamudili, saj je Cankarjeva napadala tako rekoč iz marša. Dodelili so ji 2. bataljon Dvanajste, ki je dobil odsek med Trebanjskim gradom in Odrgo. Akcija se je začela šele 14. maja po polnoči. Partizanski bataljoni so se razvili v strelce. Imeli so zelo slabe podatke o sovražniku, zato so poslali naprej izvidniške oddelke in s pomočjo njihovih podatkov počasi napredovali. Toda domobranci, ki so ves dan 13. maja gradili utrdbe, so ponoči zasedli obrambne položaje in zlahka odbili partizane, ki jih to pot še ni podpiralo težko orožje. Ob pol peti uri 14. maja se je končal napad na Trebnje s partizanskim umikom iz dosega sovražnega mitralješkega ognja.

Takoj je Cankarjeva brigada pripravila nov napad, ki naj bi bil v noči na 15. maj. Štab XV. divizije je Cankarjevi brigadi poleg 2. bataljona dodelil še tretjega iz Dvanajste. Štab XV. divizije in Cankarjeva brigada sta izvedla naslednje ukrepe, da bi bil drugi napad na Trebnje uspešnejši. Prvi bataljon Dvanajste so premestili na odsek med Mimo pečjo in Trebnjem, da bi preprečeval prihod sovražne pomoči iz Mirne peči oz. iz Novega mesta. Cankarjeva brigada je pripravila baterijo za podporo juriša v postojanko, minerei pa so si oskrbeli zadostno količino razstreliva, da bi minirali trebanjske utrdbe. Med pripravami je sovražnik napadel 1. bataljon 12. brigade, da bi spoznal njegovo moč in ga odrinil s ceste. 14. maja zvečer je Cankarjeva brigada, okrepljena z 2. in 3. bataljonom Dvanajste, začela drugi napad na Trebnje. Poveljnik Cankarjeve, nekdanji komandant 3. bataljona 12. brigade — Vid Jerič, je postavil bataljon 12. brigade med 2. in 4. bataljon Cankarjeve, medtem ko je 2. obdržal prejšnji odsek med Trebanjskim gradom in Odrgo. Partizanski napad pa tudi to noč ni užival podpore artilerije, ker je to preprečila gosta megla. Tudi to noč ni bilo uspeha. Cankarjeva je neuspeh opravičevala s tem, da je prepozno dobila povelje za napad, da so se bataljoni prepočasi približevali utrdbam in da ni bilo

Skupina mladih borcev na Vrhtrebnjem maja 1944

topniške podpore. Akcija je bila toliko pomembna, kolikor je izčrpavala domobrance.

Kot smo že prej omenili, je prišlo 15. maja do zamenjave nekaterih enot v trebanjski postojanki. Moč domobranske posadke pa je vseeno ostala ista. Domobranske enote so se menjavale na relaciji Trebnje—Mirna peč, kar so opravile razmeroma lahko, saj na tej cesti ni bilo več 12. brigade, ki so jo ponovno preselili na položaje severno od Trebnjega. Poveljstvo XV. divizije je še vedno sodilo, da so smeri, ki so peljale iz Litije in Sevnice na področje bojišča v Trebnjem, še zmerom nevarne. Tudi tega dne zvečer je Cankarjeva brigada, to pot že tretjič, napadla postojanko. Uporabila je vse svoje bataljone. Drugi bataljon 12. brigade pa je bil na položajih, s katerih je zavaroval artilerijo. To nalogo je opravljal do osvoboditve Trebnjega. Brigada je aktivirala baterijo in izstrelila kakih 20 granat na utrdbe. Tudi tokrat ni bilo uspeha. Cankarjeva je imela v tem boju 13 ranjenih, kar dokazuje, da so bile borbe že bolj ostre. S tretjim napadom se je končala prva etapa boja za Trebnje. Imeti jo moramo za pripravo na odločilni napad.

Ko je štab VII. korpusa sprevidel, da s takšnim načinom izvajanja akcije, kot so ga imeli doslej ne bodo dosegli uspeha, je 15. maja 1944 izdal bojno povelje, po katerem naj bi XV. divizija krenila v odločilen napad 16. maja ob 18. uri. Razporeditev enot je ostala ista kot prej, Cankarjeva brigada je bila nosilec glavnega napada. Dvanajsta je imela še vedno nalogo braniti severne smeri. V noči na 16. maj je Cankarjeva sprožila vznemirjevalni napad na Trebnje, ki je bil že četrti napad na to postojanko, čez dan pa je aktivirala minomete in top ter vznemirjala sovražnika, da se ni mogel utrjevati. Medtem so pripeljali topništvo 1. slovenske artilerijske brigade in razmestili topove na ognjene položaje. Cankarjeva je imela tedaj na voljo dva poljska topova — 75 mm, havbico — 100 milimetrov, gorsko havbico — 75 mm in protitankovski top. Ob 18. uri 16. maja se je začela topniška priprava. Topovski ogenj je bil zelo natančen in je rušil utrdnico za utrdnico. Ob 20.30 se je začel juriš strelskih bataljonov. Artilerija je vso noč podpirala napad. Zjutraj je za kratek čas ustavila ogenj. Domobranci so imeli v noči na 17. maj 8 ranjenih, veliko bunkerjev in utrdbic pa je bilo onesposobljenih. Cankarjeva v tej noči sicer še ni zavzela postojanke, toda posadka je bila v obupnem položaju. Artilerija je po kratkem odmoru zopet začela sistematično rušiti obrambne naprave. Popoldne 17. maja so pripeljali na položaje bataljonov topove, ki so z neposrednim streljanjem porušili še tiste utrdbe, ki jih topniška priprava ni mogla načeti. Posadka se je obupno branila. V Novo mesto je poslala skupino, ki naj bi priklicala na pomoč novomeško posadko. Toda do večera te pomoči ni bilo. Na obrambni sistem se branilci niso mogli več zanašati. Domobranci so o zadnjih minutah boja za Trebnje takole pisali: »Tik pred 20. uro je topovski ogenj uničil še tri naše bunkerje. Opazilo se je, da se proti tistemu mestu bližajo partizanske kolone ... Stanje je bilo brezupno in izpad je bil še edina možnost za rešitev. S tem se je strinjal tudi stotnik Lindner... Preostali sta samo dve možnosti: ali izgubiti vse ali rešiti vsaj golo življenje.«¹⁰

Ko so se domobranci pripravljali na izpad, se je zgodilo nekaj, kar jih je rešilo popolne pogube. Za smer preboja so si namreč izbrali tisto, ki je peljala proti Trebanjskemu gradu in dalje proti Grmadi. Tu je bil 3. bataljon Cankarjeve brigade. Proti večeru tega dne so obvestili XV. divizijo, da se od

Stanko Semič-Daki, namestnik komandanta XV. divizije, na obisku pri Dvanajsti. Drugi z leve v drugi vrsti je komandant brigade Bogomil Gaber-Huso, nato Stanko Semič-Daki in politični komisar brigade Niko Šilih-Boris. (Fotografija je bila posneta konec maja ali v začetku junija 1944 na Vrhtrebnjem.)

Dobrniča proti Občinam pomika sovražna kolona naravnost na položaje 1. slovenske artilerijske brigade. Ker so v diviziji in v Cankarjevi brigadi imeli slabe zveze, vest niso mogli preveriti, zato so naročili komandantu 3. bataljona, naj s svojo enoto odide domnevnemu sovražniku nasproti. Vendar naj na položajih pusti močnejšo enoto. Toda komandant bataljona je odpeljal ves bataljon. Ko so domobranci začutili, da okoli trebanjskega gradu ogenj pojenjuje, so šli prav v to smer in se brez boja srečno prebili na Grmado, od tam pa v Novo mesto. Z navdušenjem so borci Cankarjeve brigade zasedli postojanko in pobrali plen. V Trebnjem je padlo več kot 16 domobrancev, najmanj 20 pa je bilo ranjenih. Med plenom so bili 4 težki mitraljezi, puškomitraljez, 4 lahki minometi, 48 pušk in drug material. Cankarjeva brigada je imela 2 mrtva in 29 ranjenih, na zavarovanjih pa so imele druge enote 7 mrtvih in prav toliko ranjenih. Povedati je treba še, da je topništvo v tej akciji porabilo več kot 600 granat in okoli 800

min za minomete. Poraba municije, ki je v skladiščih že občutno skopnela, je bila kar razkošna.¹¹

Glavna naloga pri napadu na Trebnje je pripadala stari, preizkušeni Cankarjevi brigadi. Tudi 12. brigada je imela svoj delež pri zaslugah za veliki uspeh v Trebnjem. Poveljnik Cankarjeve brigade bataljonom sicer ni dajal odločilnih nalog, vendar sta na zavarovanjih in v sestavi jurišnih enot Cankarjeve brigade izpolnila svoje bojne naloge. Tudi jedro 12. brigade se je na zavarovanjih večkrat spopadlo s sovražnikom in doprineslo k znameniti zmagi, ki je bila po osvoboditvi Žužemberka najpomembnejša v dotedanjem delu partizanske ofenzive.

Trebanjska posadka je bila poražena, preostala je še mirnopeška. Ta je imela nekoliko več časa za utrjevanje, zato je zgradila nekoliko močnejše bunkerje kot trebanjska. Cerkvini stolp je preuredila v mitralješko gnezdo, močnejše zgradbe pa v trdnjave. Na dohode v vas je postavila žične ovire in zgradila ognjene položaje za topništvo. Morala posadke ni bila večje vrednosti. Posadka se je zanašala na pomoč topništva iz Novega mesta, ki je z dometom dosegalo Mirno peč in njeno okolico. Vojaki so bili prepričani, da jim bo novomeška posadka v sili priskočila na pomoč. Dne 18. maja po porazu trebanjske posadke so Nemci v Novem msetu sestavili bojno skupino iz 3. čete 14. SS policijskega polka in iz štirih čet slovenskega domobranstva, ki bi prodrli v Trebnje, pobrala material, ki bi ga tam našla in pokopala mrtve. To skupino so spremljali 4 tanki, 4 oklopni avtomobili, 14 kamionov in nekoliko osebnih avtomobilov. Sovražnik je med bojem z enotami XVIII. divizije in bataljonom Gubčeve brigade prodril do Sv. Ane, nato je zaradi prevelikih izgub prekinil pohod in se vrnil v Novo mesto. V Mirni peči je pustil za okrepitev 32. četo slovenskih domobrancev, tako da je postojanka v Mirni peči imela tedaj naslednje čete: 31. in 32. četo slovenskih domobrancev, nekoliko posadnih domobranskih vodov, patroljno bojno skupino 30 domobrancev pod poveljstvom poročnika Kralja, skupino poročnika Einspillerja (83 mož) in verjetno še kakšen tank in nekoliko topov. Mirnopeška posadka je potemtakem 18. maja štela kakih 400 ali nekoliko več mož.¹²

Štaba VII. korpusa in XV. divizije sta se zavedala, kako velikega pomena je čimprej napasti postojanko, dokler še ni

dobro utrjena in organizirana ter povezana z novomeško. Zato so jo nameravali napasti že 18. maja, vendar so napad predstavili na 19. maj 1944. Hoteli so se dobro pripraviti, pripeljati topove 1. slovenske artilerijske brigade in počakati, da bi se ustavili premiki sovražnih čet vzdolž ceste Novo mesto—Trebnje. Štab korpusa je ukazal XV. diviziji, naj neposredno napade Mirno peč in se z lastnimi silami zavaruje s trebanjske smeri, od Novega mesta in s severovzhodne strani od ceste Novo mesto—Mirna peč. Osemnajsta divizija je dobila nalogo zavarovati področje boja na cesti Novo mesto—Mirna peč, zlasti na Kačji ridi. Dejansko se je napad na Mirno peč začel 19. maja popoldne, ker je topništvo šele do tedaj prispelo na ognjene položaje.

Dvanajsta brigada je bila premeščena iz mirenske doline na področje med Trško goro in cesto Novo mesto—Mirna peč dne 18. maja. Popoldne ob 15. uri je odkorakala iz območja Mirne in je bila zvečer na odrejenih mestih. Gubčeva brigada je v silovitem napadu s pomočjo artilerije do večera 20. maja strla odpor branilcev, ki jim ni preostalo nič drugega, kot da se z begom rešijo v Novo mesto. To so tudi storili s pomočjo bojne skupine, ki so jo poslali iz Novega mesta 20. maja 1944. Ta močna skupina, ki so jo zavarovali s tanki in pobočnimi kolonami, se je spopadala s partizanskimi četami, ki so ji zapirale pot proti Mirni peči. Tudi 12. brigada je imela boje z njo, najhujše pa sta se spopadala 9. in del 10. brigade XVIII. divizije, ki sta bila neposredno na cesti. Sovražna reševalna ekspedicija je vdrla v Mirno peč prav tedaj, ko je partizanskemu topništvu zmanjkalo streliva. Sovražnik je na hitro zbral ostanka posadke, nato je dolga kolona začela zapuščati postojanko. Sovražnik si je pomagal z artilerijskim ognjem, s čimer je lahkó opravil, saj je morala partizanska artilerija molčati in se ponekod celo umikati, ker je sovražnik usmeril nanjo uničujoč ogenj. Na begu iz Mirne peči je sovražnik doživel srdit juriš bataljonov Gubčeve brigade, ki so se zajedli v njegove vrste in mu prizadejali velike izgube.

Zmaga v Mirni peči je bila enako pomembna kot uspeh pri Žužemberku. Upoštevati je treba, da je bila posadka zelo močna, saj je imela 400 vojakov in je poleg tega uživala podporo novomeške posadke. Odtod veliko veselje nad ponovno zmago pri vseh partizanskih enotah. Dvanajsta brigada je ime-

la le majhen delež pri tem uspehu. Dva dni se je borila na svojem sicer manj pomembnem odseku in ovirala sovražnika, da po njeni smeri ni mogel zlahka prodirati svojim na pomoč.¹⁵

Po zmagi pri Mirni peči je VII. korpus nameraval odrediti počitek za svoje enote, saj so ga tudi zaslužile. Toda sovražnik ni maral priznati dosedanjih porazov in je hotel z novimi premiki dokazati, da je še vedno gospodar položaja. To pot je vdrl iz Litije po dolini Temenice in se 22. maja pojavil v Trebnjem. Odtod je prodril v Mirno peč in se povezal z novomeško postojanko. Vprašanje je bilo, ali namerava ponovno vzpostaviti postojanki, ki jih je bila XV. divizija zavzela, ali je to samo manever, ki naj ugotovi sposobnost objektov v Trebnjem in Mirni peči za ponovno vzpostavitev postojank, ali pa je imel namen preslepiti partizanska poveljstva in zaposliti partizansko vojsko na takem področju, ki je bilo za sovražnika zaželeno. Pojavil se je tudi na grosupeljski smeri. Njegovi premiki so nakazovali neko namero, ki pa je še ni bilo mogoče spoznati. V Trebnjem in Mirni peči je ponovno pustil nekaj svojih sil, kot bi hotel dati na znanje, da si prisvaja pravico do teh krajev. Štab VII. korpusa ni mogel dopustiti, da bi Nemci ponovno postavljali postojanke. Najprej je hotel spraviti s poti trebanjsko, zato je ukazal Gubčevi brigadi, naj jo v noči na 23. maj s pomočjo topništva stre. Dvanajsti brigadi pa je ukazal, naj istočasno uniči mirnopeško postojanko. V noči na 23. maj se je torej vnel boj pri obeh postojankah, a ni obrodil uspeha. Sile 12. brigade, ki so bile zaposlene v nočnem boju, so bile preslabe, organizacija napada pa nezadostna. V Trebnjem je Gubčeva brigada pregnala sovražne čete z vseh izpostavljenih obrambnih točk, a kraja to noč le ni mogla zavzeti. Ko se je brigada pripravljala na ponovitev napada, so se sovražne čete umaknile iz obeh postojank. Za ponovitev napada so 12. brigado postavili na položaje severno od Trebnjega, da bi varovala to smer, kakor jo je bila že ob napadanju Cankarjeve brigade sredi maja. Sovražnik je zelo spretno manevriral. Dne 23. maja je namreč zapustil Trebnje in Mirno peč, a se je 24. maja zopet pojavil v teh krajih. Nato se je 26. maja dokončno umaknil. Dvanajsta brigada se je ves čas do nemškega odhoda spopadala s sovražno skupino, Gubčevo so poslali proti Grosupljemu, Cankarjevo pa na kočevsko železnico. Vse do 29. maja 1944 je Dvanajsta ostala severno od Trebnjega v pričakovanju novih nalog.¹⁴

Vdor do Save

Akcije, ki jih je sovražnik počel na relaciji Trebnje—Mirna peč—Novo mesto, niso bile nič kaj všeč štabu VII. korpusa. Sovražne čete so se neprestano izmikale odločilnemu spopadu in partizani so jih lovili po vsej Dolenjski. Zato je korpus sklenil, da je treba sovražnika poraziti z odločnim posegom na zemljišču ali pa napasti kako postojanko. Odločil se je za Tržišče, kjer so Nemci obnovili postojanko 8. aprila 1944.

V tržiški postojanki je bilo nekoliko Nemcev in 35. posadna četa slovenskih domobrancev. Obvladovala je področje od Tržišča do Mokronoga, Trebelnega in Mirne. Sicer je bila skoraj čisto na »meji« in je uživala podporo sovražnih postojank onkraj nekdanje italijansko-nemške demarkacijske linije, a je bila nadležna za politične aktiviste in vse partizanske enote, ki so bile na njenem akcijskem področju.

Korpus je pripravil akcijo, podobno kot vse dosedanje v fazi svoje ofenzive. Neposreden napad je poveril XVIII. diviziji, XV. pa je postavil v zavarovanje. Pritegnil je tudi 1. slovensko artilerijsko brigado. Tržišče je bilo mnogo bolj utrjeno, kakor so bili dosedANJI cilji napadov VII. korpusa. To je bilo razumljivo zatagadelj, ker je posadka imela skoraj dva meseca časa za utrjevanje, kar je pod vodstvom nemških oficirjev tudi izkoristila. Imela je še to prednost, da si je zgradila posebno utrjeno gnezdo pri cerkvi Sv. Jurija, ki je branilo dostop k Tržišču. Sama cerkev pa je stala na strmem hričeku in je bila že sama po sebi postavljena na krepke obrambne položaje. Kdor bi hotel premagati sovražnika v Tržišču, bi moral najprej zavzeti Sv. Jurij. Naslednja prednost te postojanke je bila v tem, da je bila blizu »meje«, s tem pa je bila dana možnost skoraj neovirane intervencije iz Sevnice ali pa iz Radeč pri Zidanem mostu.

Štab XV. divizije je namenil 12. brigadi odgovorno nalogo, naj se postavi ob »meji« na odseku med Stražbergom in Poljem in brani pristope k Tržišču iz smeri Radeče—Krmelj—Tržišče. Vas Polje, ki je bila na desnem krilu brigadne borbene razporeditve, leži kaka dva kilometra severno od Tržišča. Desno se je Dvanajsta povezovala z 10. ljubljansko brigado iz XVIII. divizije, ki je imela nalogo likvidirati Tržišče. Vsa pota med Novim mestom in Tržiščem ter Trebnjim in Tržiščem je branila Gubčeva brigada v rajonu Trebelnega.

Njej so bila znana vsa pota in vse smeri, ki jih je sovražnik navadno uporabljal, kadar je napadal v smeri Trebelnega. Petnajsta divizija tedaj ni imela pri roki drugih enot, da bi okrepila zavarovalno akcijo, ker je bila 15. brigada še vedno na blokadi Novega mesta, Cankarjeva pa je odšla na Notranjsko.

Če hočemo razumeti razmere na zavarovalnem odseku 12. brigade, moramo najprej pogledati, kako je 10. brigada razporedila svoje enote za napad na Tržišče. Trije bataljoni so oklenili postojanko. Najbolj delikatno nalogo je imel bataljon, ki je oklepal Tržišče s severne strani. Tam sta bili dve cesti, ki sta peljali z nemškega okupacijskega ozemlja proti postojanki: prva iz Sevnice, po kateri je bilo mogoče priti v Tržišče naravnost ali pa po ovinku skozi Krmelj; druga je vodila iz Radeč pri Zidanem mostu v Št. Janž in od tam skozi Krmelj v Tržišče. Ob tej cesti je Dvanajsta postavila

1. in 2. bataljon, da sta držala pod ognjem tudi prehode čez »mejo«. Njuna postavitve je branila sovražnim četam pohod čez »mejo« pri Krmelju proti Pijavicam. Ta smer je namreč peljala 10. brigadi za hrbet. Za izpolnitev nalog, ki jih je prejela 12. brigada, so bile njene pozicije dobre. Slabost pa je bila pri tistem bataljonu 10. brigade, ki je moral obiti Tržišče z vzhoda in se s severne strani postaviti na oba kraka ceste, ki peljeta proti Tržišču. Tukaj je bila slaba točka pozicij za zavarovanje akcije, zlasti še zato, ker ni bila dobro organizirana povezava med 12. brigado in bataljonom 10. brigade, ki je bil na severni strani Tržišča. Dvanajsta brigada je postavila svoj 3. bataljon v rezevo na takem položaju, da je mogel biti hitro na mestu, če bi bilo treba okrepiti obrambo na »meji« in da je lahko nadzoroval »mejo« prav do Sv. Križa (Gabrovka). Omeniti je treba še, da je štab XV. divizije ukazal 10. brigadi, naj začne napad ob 4. uri zjutraj dne 30. maja 1944 po artilerijski pripravi. To pomeni, da se je štab XV. divizije odločil za dnevni napad, ker je sodil, da bo to bolje glede na to, da je bila topništvu poverjena odločilna naloga. Pokazalo se je, da je bila ta odločitev dobra in je pripeljala do hitrega razsula sovražne obrambe.

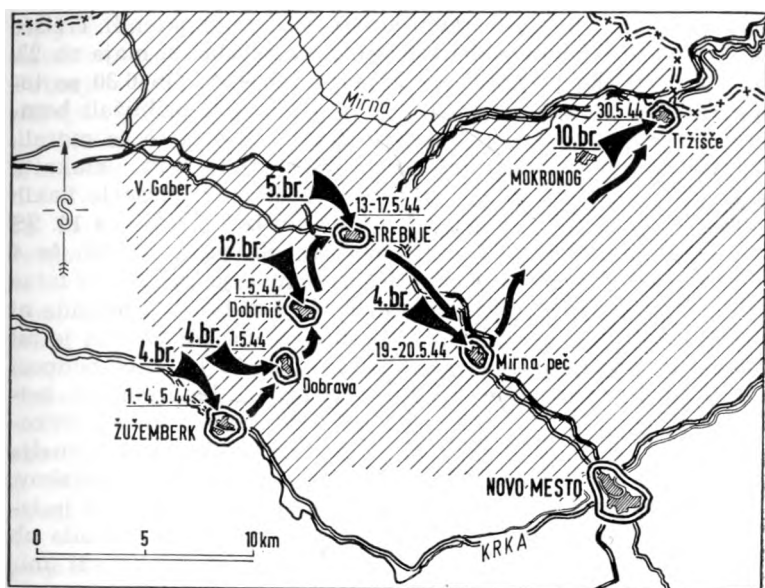
Dvanajsta brigada je bila 29. maja zbrana na področju Trbinca. Zvečer ob 19.30 je odkorakala na akcijo. Dne 30. maja zjutraj je 10. ljubljanska brigada začela napad s štirimi bataljoni, od teh je 1. udaril po izpostavljenem delu posto-

janke pri Sv. Juriju, medtem ko so ostali trije oklenili Tržišče z vseh strani. Blokada postojanke se je začela 29. maja ob 23. uri, artilerijska priprava pa 30. maja ob 4.30. Ob 6.30 so topovi prenehali streljati. Nato so se postojanki približali bombaši in inženirci, ki so presekali bodečo žico, a so se morali, čeprav so jih podpirali z ognjem vseh bataljonov, umakniti. Okoli 7. ure 30. maja je v okrepitev postojanki prispelo kakih 100 mož, ki so jih Nemci verjetno izbrali iz 2. bataljona 14. SS policijskega polka. V koloni sovražne okrepitve so bili še 4 tanki, 2 blindi in 4 kamioni. Del te kolone je naletel na mine in 2 tanka sta bila poškodovana. Tretji bataljon 10. brigade ni mogel zaustaviti te kolone, ker je imel slabe položaje in je bil tudi pod ognjem branilcev iz Tržišča. Ob 8.30 je bil ob podpori artilerije in minometov izveden prvi juriš 1. bataljona 10. brigade na sovražne položaje pri Sv. Juriju. Toda ni uspel. Nekoliko pred začetkom tega juriša je začela prodirati iz Krmelja postojanki na pomoč skupina kakih 60 sovražnih vojakov. Tretji bataljon 10. brigade pa jo je zavrnil. Drugi juriš je izvedel 1. bataljon ob 10.40. Ta je uspel in cerkva je bila ob

11. uri osvojena, sovražnik pa uničen ali preganjan. Zaradi uničenja te postojanke in ker so vsi štirje bataljoni 10. brigade močno pritisnili na Tržišče, se je začel sovražnik v manjših skupinah prebijati iz postojanke proti Sevnici. Umik se je počasi spremenil v beg. Sovražniku se je posrečilo ob podpori tanka na dveh kamionih odpeljati mrtve in ranjene iz Tržišča, ki je bilo osvobojeno ob 12. uri. Iz postojanke se je jedro posadke umaknilo, in zmaga 10. ljubljanske brigade je bila velika. Med drugim je uničila dva tanka, oklopni avtomobil in dva osebna avtomobila, zaplenila pa tank, oklopni avtomobil in dva šesttonska kamiona. Na žalost je brigada pri evakuaciji iz zavzete postojanke izgubila veliko zaplenjenega orožja in blaga, ker enote XVIII. in XV. divizije na zavarovanjih niso izpolnile nalog in pričakovanj.¹⁵

Dvanajsta brigada je bila od bojišča, ki ji je bilo dodeljeno, pravzaprav ločena s sistemom obrambnih naprav na »meji«. V boje ni posegala, ker ni nobena sovražna enota prodirala skozi Št. Janž na pomoč Tržišču. Dne 31. maja se je razmestila okoli Mirne.

Zadnja akcija partizanske ofenzive, ki se je začela 30. aprila 1944, je bila z uspehom v Tržišču končana. Znamenita je bila po tem, da so enote VII. korpusa zapovrstjo napadle

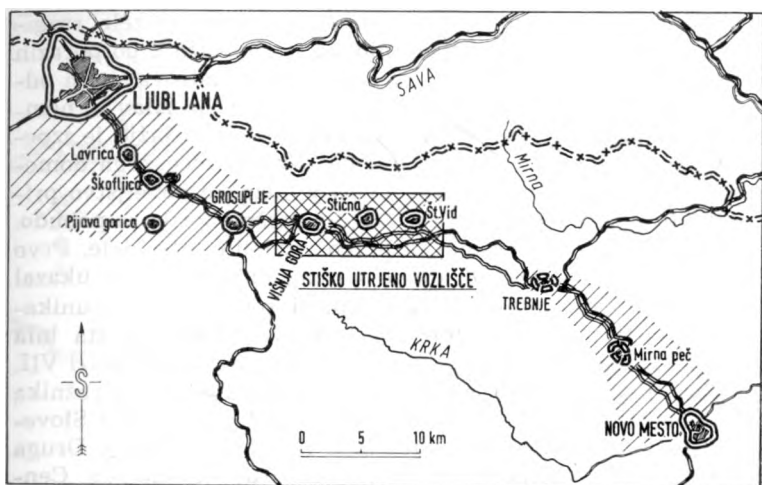
Uničenje sovražnih postojank maja 1944

in zavzele vse postojanke, ki jih je bil sovražnik postavil po nenadnem vdoru na področje severne Dolenjske. Partizani so osvojili Dobravo, Dobrnič, Žužemberk, Trebnje, Mirno peč in Trzinjsko. Partizanska ofenziva je bila zgodovinska operacija in je pod poveljstvom glavnega štaba Slovenije in štaba VII. korpusa imela uspehe, ki jih ilustrirajo naslednji podatki: sovražnik je imel 777 mrtvih, 812 ranjenih, uničena sta bila dva tanka, 5 avtoblind, 7 kamionov, letalo, top in 3 lokomotive. Zaplenjen je bil motocikel, 7 lahkih minometov, 9 težkih mitraljezov, 2 lahka mitraljeza, 104 puške in drug vojaški material. To so podatki, ki jih je navedel operativni oddelek glavnega štaba Slovenije, ko je 20. junija poročal vrhovnemu štabu Jugoslavije o aktivnosti enot VII. korpusa.¹⁶ Z rezervo moramo sprejeti le pretirane navedbe žrtev sovražnikove vojske. V tej ofenzivi je imela uspešen delež tudi 12. brigada, saj je sodelovala pri zavarovanju skoraj vseh akcij, sama pa se je tudi udeležila uspešnega boja za osvoboditev Dobrnič, Žužemberka in Trebnjega.

V začetku junija so se na Dolenjskem začele zelo razgibane operacije. Pričakovati je bilo, da bo sovražnik po porazih v protiofenzivi enot VII. korpusa nekaj časa miroval in si odpočil od prestanih naporov. Toda sovražnik je bil žilav in nemško poveljstvo vojakom ni dovolilo oddiha. Tem lažje je izpeljalo nove akcije zato, ker so bili bataljoni slovenskega domobranstva skoraj že nared, z njimi pa je nemško poveljstvo pridobilo dragocene čete, da se je lahko uspešno borilo za pobudo.

Te razgibane operacije bi lahko razdelili v tri dele. Prvo in najvažnejše je bilo to, da je glavni štab Slovenije ukazal začeti veliko ofenzivno operacijo proti sovražnim komunikacijam, zlasti proti objektom na južni železnici, kot sta bila Štampetov most in most pri Litiji. Najprej je zahteval od VII. korpusa, naj minira Štampetov most in prekine za sovražnika tako občutljivo povezavo med severovzhodnimi predeli Slovenije, Avstrijo in Madžarsko ter med italijansko fronto. Druga partizanska operacija je imela povsem drugačen namen. Centralne propagandne ustanove osvobodilnega gibanja niso imele več zadosti papirja. Povsod ga je primanjkovalo. V tovarni papirja »Piatnik« v Jagnjenici pri Radečah pa je bilo na zalogi dovolj najraznovrstnejšega papirja in drugega materiala, ki bi ga osvobodilno gibanje s pridom uporabilo. Tu bi mogli dobiti veliko klobučevine, ki bi jo poslali v bolnišnice. Glavni štab je torej ukazal VII. korpusu, naj izvede to akcijo in oskrbi partizane s papirjem. Seveda je bila zamišljena akcija zelo drzno planirana in je zahtevala tudi nekoliko tveganja, saj je bila tovarna papirja blizu Save le kakšnih 4 do

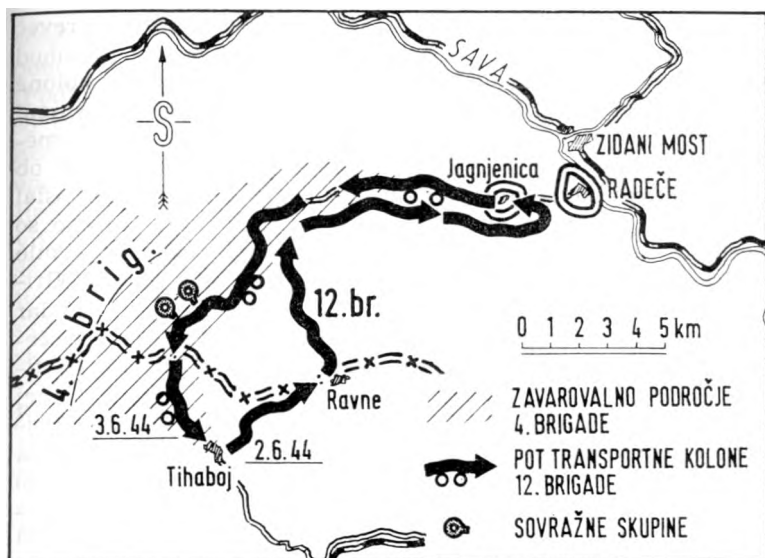
5 km oddaljena od nemške postojanke v Radečah. Zato ta akcija ni imela le oskrbovalne vloge, pač pa je bila drzen poseg na nemško naselitveno ozemlje in je torej predstavljala vojaško akcijo izrednega pomena. Tretja akcija pa je bila tista, ki jo je nenadoma sprožil sovražnik. Dne 30. maja, ko so partizani udarili na postojanko v Tržišču, so namreč Nemci naložili na kamione 1. udarni bataljon slovenskih domobrancev, takrat imenovan po svojem poveljniku »Križ«, ki je krenil iz Ljubljane prek Litije proti nemški »meji«, jo prekoračil in zavzel Veliki Gaber. S tem je stopil na osvobojeno ozemlje Dolenjske in opozoril nase partizanska poveljstva. Dne 31. maja je ta bataljon odšel v Stično, kjer je začel vzpostavljati postojanko in jo utrjevati. To pa ni bila izolirana sovražna akcija. Sprožila je premike sovražnih bataljonov in ustvarila

Sovražnikov načrt za obvladanje dolensjske ceste in železnice

na področju okoli Stične, Višnje gore in Št. Vida pri Stični neugodne razmere za partizane, ki so imele odločilen vpliv na boje za dolensjske komunikacije do konca vojne. Ker bomo v naslednjem podpoglavju govorili o razmerah in bojih, ki so se razvili zaradi te sovražne iniciative, se vrnimo na tisti del akcij, ki se jih je udeleževala 12. brigada.

Petnajsta divizija je imela na področju Mirne in Sv. Križa dve brigadi, ki bi ju lahko uporabila za oskrbovalno akcijo čez »mejo«. To sta bili Dvanajsta in Gubčeva. Štab XV. divizije je med njiju takole razdelil naloge: Dvanajsta naj bi izpeljala akcijo v papirnici in odpeljala material na Dolenjsko, Gubčeva pa naj bi to akcijo zavarovala. Štab XV. divizije je imel na voljo precej dobre podatke o sovražnih postojankah severno od »meje« in o razmerah v tovarni papirja. V tej tovarni, ki je ležala v kotlini rečice Sopote in je bila s ceste razmeroma lahko dostopna, je bilo kakšnih 50 do 100 ton papirja. Tovarna ni imela posadke. Postojanke, ki bi lahko ovirale prevoz papirja, so bile v Sv. Juriju pod Kumom (sedaj Podkum), v Polšniku, v Veliki Preski in Zavrhu. Neposredno so ogrožale ceste, ki peljejo iz Sv. Križa pri Litiji v Radeče, štab divizije jih je prepustil Gubčevi brigadi, da bi z njimi

Akcija »Piatnik« 2. in 3. junija 1944

obračunala ali jih blokirala. Dvanajsta brigada pa naj bi se v hitrem maršu premestila k Jagnjenici, zaplenila papir in drug material, vse skupaj naložila na 40 vozov in pripeljala plen na področje Tihaboja.

Dvanajsta in Gubčeva brigada sta bili že 1. junija na izhodiščih. Dvanajsta je bila v Tihaboju, Gubčeva pa pri gradu Turn. Brigadi sta 2. junija zvečer krenili vsaka po svoji poti. Medtem ko je Gubčeva šla skozi pripravljene mejne prehode pri vasi Brezje in se v glavnem držala ceste Sv. Križ (Gabrovka)—Kal, je Dvanajsta iz Tihaboja zavila proti vzhodu. Do

21. ure, ko je brigada šla čez »mejo« pri Ravnah, je član terenske organizacije — ta je imela na skrbi organizacijo prehodov — že odstranil žične ovire in pobral mine. Prehod je zavarovala četa 12. brigade. Potem se je začel pohod po gozdnih poteh do križišča cest pri vasi Zagozd. To 7 km dolgo pot je brigada prehodila v 4 urah, kar pa je bilo prepočasi. Ze se je bilo bati, da ne bo pravočasno prišla na cilj. Vzrok za zamudo je bil v tem, da slabi vodiči niso dobro poznali poti. Poleg tega je štab brigade imel izredno nezanesljiva poročila

o sovražnih postojankah, zato se je brigada gibala preveč skrivoma po ovinkastih in slabih poteh. Od Zagozda je pohod potekal nekoliko hitreje, vendar je bila razvlečena kolona zelo počasna. Namesto da bi korakali v kolikor toliko strnjeni pohodni formaciji, so šli v koloni po eden z razmakom 5 metrov drug od drugega. Tako so prispeli v Jagnjenico šele ob 3. uri zjutraj, ko se je delal dan. Komandant brigade je poslal bataljon z vodom minercev naprej v zavarovanje. Zasedo so postavili med vasjo Njivice in Radečami. Mesto zasede je bilo že kar blizu Save, morda kilometer oddaljeno od nje. Brigada je bila pripravljena, da bo naletela na odpor, vendar papirnica ni imela vojaštva. Le nekoliko stražarjev — Kočevarjev je oddalo nekaj strellov, nato pa so se predali. Partizani so v tovarni ujeli dva gestapovca. Borci so imeli precej dela, preden so našli ključe skladišč in drugih prostorov. Brigada s seboj ni imela voz, zato je bila njena poglavitna naloga najti kamione in avtomobile, za katere so borci vedeli, da so v tovarni. Res so partizani — šoferji našli 3 kamione in 2 osebnih avtomobila. Borci so našli še 3 vozove in začeli nakladati papir. Vse je šlo hitro in dobro od rok, le ko je bilo treba plen odpeljati, se je hudo zapletlo. Šoferji niso znali vžgati kamionov, ki so bili urejeni na plinski pogon. Po dolgem iskanju so našli tovarniške šoferje in jih prisilili, da so jim vžgali motorje in jim povedali, kako se ravna z njimi. Šele ob 6. uri zjutraj so bili tovari pripravljene za transport. Tedaj so ugotovili, da so pomotoma in iz neznanja naložili na kamione neobdelan papir. Zopet so morali tovor razložiti in naložiti papir. Z 12. brigado je bil tudi namestnik komandanta XV. divizije Stane Semič-Daki. Opazil je mercedes in žal mu ga je bilo pustiti v tovarni. Privezali so ga za kamion, ki pa na serpentinah v kanjonu Sopote ni zmogel vsega bremena, zato so mercedes odklopili in ga ob cesti zažgali. Stanko Semič se je nato vrnil — kakor poroča v svojem spominskem delu »Najboljši so padli« — in poiskal nov osebni avtomobil DKW. Na sedeže so partizani naložili najfinejši pisarniški papir in pisalne stroje. Nato so odpeljali po strmi cesti ob rečici Sopoti. Zadnji partizanski oddelki so na cesti med Radečami in Jagnjenico ujeli še nemško patruljo, nato pa zažgali tovarno, ki je silovito zagorela. Začel se je pohod proti mejnim področjem Dolenjske. Dvanajsta brigada s težko otovorjenimi borci, kajti tudi oni so si na pleča naložili papirja, se je pomikala v ozki

soteski po serpentinah navzgor. K sreči je Gubčeva brigada ponoči blokirala vse postojanke, zasedla Sv. Jurij pod Kumom (Podkum) in postavila ob najbolj nevarnih mestih zasede, da so borci Dvanajste kolikor toliko varno nadaljevali svoj pohod. Seveda je bil že dan in domačini Kočevarji so lahko opazili partizane. Nekateri bolj aktivni so vzeli puške in streljali na kolono. Partizani so jih preganjali in jih skušali poloviti. Vendar posebne sreče niso imeli. Kočevarji so se spretno skrivali in se ob ugodnem trenutku pojavljali na obronkih tesni ter napadali partizane. Dvanajsta je ujela in likvidirala nekoliko mladih Kočevarjev, ki so bili organizirani v mladinski hitlerjevski organizaciji. Vse je šlo dobro, dokler se niso začeli bližati vrhu klancev v smeri proti Tihaboju. Stanko Semič takole opisuje to pot: »Težko smo vozili po vzpenjačji se cesti. Jaz sem moral pretežko naloženi DKW celo obrniti in z obrnjenim vozilom voziti v klance. Ko pa smo se bližali vrhu vzpetine, so se naši borci že spopadli z Nemci, ki so nam hoteli zapreti izhod iz soteske. Uspelo mi je, da sem prevozil sam vrh in se začel spuščati proti Tihaboju, ko so svinčenke sikale mimo mene. Pod klancem sem avtomobil ustavil in se peš napotil nazaj proti vrhu, kjer je pokalo od obeh strani. Tam sem našel tudi komandanta Cirila (komandant XV. divizije Franc Kočevar-Ciril, op. avt.), ki me je nahrulil, da sem preveč predrzen in da bi me lahko Nemci dobili v pest ali pa ubili, ker sem se toliko motovilil v Radečah.« Najvišja točka ali prelaz, o katerem govori Daki, je bila že blizu meje med Dolami in Čepļami. Tukaj je namreč razvodnica. S te točke se cesta spušča proti severu in proti jugu. Boj in streljanje, ki ga opisuje Stane Semič-Daki, je bil na omenjenem sedlu okoli 17. ure. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 3. junija namreč pojasnjuje, da je tedaj prišla na sedlo sovražnikova skupina, ki je napadla transportno kolono. Čez eno uro je zapustila bojišče in se umaknila proti Preski in Polšniku. Kolona Dvanajste, v kateri sta bila 1. in 2. bataljon, je kljub sovražnemu obstreljevanju nadaljevala pot, 3. bataljon pa je bil v zaščitnici in je varoval zaledje 12. brigade. Brigada se je odločila, da bo potovala po označeni cesti, ker jo je pri Šmilku obvestila izvidnica Gubčeve brigade, da je cesta prosta. Omeniti je treba, da je bila sovražnikova skupina, ki se je pojavila na sedlu in začela streljati proti 12.

brigadi, je manjša enota, verjetno iz kakšne postojanke, ki jo je Gubčeva brigada blokirala. Streljala je na lastno pobudo ne da bi imela zadosti moči, da bi zaustavila kolono 12. brigade. Zvečer je bila akcija Dvanajste in Gubčeve brigade s prestopom »meje« pri Brezju končana. Glede transporta papirja in drugega materiala je treba omeniti, da je morala Dvanajsta na poti zaradi okvare uničiti kamion, papir pa so borci zakamufirali, da bi ga prišli iskat kasneje. Brigada je na pohodu zaplenila 15 pušk, Kočevarjem pa več konj, goveje živine in nekaj živeža.

Gubčeva brigada je z borbo ob postojankah in v zasedah dobro zavarovala transport. Nemci so napadali le z manjšimi silami, saj jih je drzen vdor na njihovo okupacijsko ozemlje popolnoma presenetil. Dvanajsta je pripeljala v Tihabojo na dveh kamionih in treh vozovih okoli 8000 kg papirja. Osebni avto pa je namestnik komandanta divizije odpeljal v glavni štab Slovenije.

Štab VII. korpusa je grajal izvedbo akcije. Obveščevalni službi je očital, da je popolnoma odpovedala, ko je poročala o postojankah, ki jih sploh ni bilo. Zato je morala Dvanajsta iskati transportna sredstva v papirnici sami, namesto da bi vozove pripeljala že s seboj. Grajal je tudi slabo ali pa nikakršno povezavo med Gubčevo in Dvanajsto brigado. Naša ocena te akcije pa bi bila naslednja: to je bil drzen vdor na okupacijsko ozemlje, pravi partizanski poseg na področje, ki ga je imel sovražnik za popolnoma varnega. Uničenje tovarne papirja na takem področju je bilo za sovražnika hud gospodarski in vojaški udarec. Delovanje 12. brigade je bilo sicer nekoliko slabše organizirano, toda bilo je polno domiselnih posegov posameznikov in poveljnikov ter drznega tveganja, ki se je izplačalo. Pri Dvanajsti bi mogli grajati le slabo obveščenost o dejanskem stanju v sovražnikovih postojankah in zavlačevanje ob začetku pohoda. Gubčeva brigada je s trdimi boji popolnoma izpolnila dano nalogo, saj je omogočila razmeroma varen transport materiala pod najbolj neugodnimi okoliščinami. Gubčeva je imela v tej akciji tudi precej žrtev.¹⁷

Dne 3. junija zvečer se je 12. brigada nastanila v Zaloki in v Brezjah. Naslednji dan je bila že na področju Čateža. V njeni sestavi je bil tudi 3. bataljon, ki se je srečno vrnil čez »mejo«. Brigada se je zavarovala, oddala plen in počivala.

Sovražnik ni izvedel nobene akcije. Dne 5. junija zvečer je Mirna dobila goste. To je bila skupina sovražnih vojakov iz novomeške postojanke, ki so bili na običajnem obhodu. Prišli so čez Trebelno in lakenško dolino ter se 6. junija zjutraj naselili na Mirni.¹⁸

Dvanajsta ni mogla reagirati na to sovražnikovo izzivaje, ker je imela v načrtu važno akcijo. V noči na 7. junij je namreč morala oditi čez »mejo« in pobrati med Smilkom in Dolami zakamuflirani papir. To nalogo so naložili 1. in 2. bataljonu. V zavarovanje te akcije naj bi 3. napadel in zavzel sovražno postojanko v Gradišču približno 3 km severno od vasi Ravne.

Prvi bataljon je 6. junija zvečer odšel iz Čateža in se sestel z 2. bataljonom v vasi Selo, tj. sredi poti med Tihabojem in Mirno. Odtod sta odkorakala dalje. Ko sta se približala mestu, kjer je bil skrit papir, sta poslala četo iz 1. bataljona proti postojanki Zavrh, ki je bila blizu križišča cest pri Šmilku, da bi jo demonstrativno napadla. Četa je imela 3 puškomitraljeze. Borci 1. in 2. bataljona so na hrbtih prenesli papir vse do »meje«, kjer so ga naložili na tri vozove in ga odpeljali na varno.

Tretji bataljon je 6. junija ob 18. uri odpotoval iz Čateža proti Tihaboju, šel je čez »mejo« pri Ravnah in se približal Gradišču. Dva voda je poslal v zavarovanje proti vasi Svinjsko in k cerkvi v vasi Prelesje, ki je prav blizu Gradišča. Dve četi sta se tiho približevali postojanki, da bi jo presenetili. Smer napada je bila z zahoda. Ko je četi zaustavil sovražni stražar, sta jurišali in zavzeli bunkerje prve linije. Tedaj se je vnel boj. Bataljon je s protitankovsko puško uničil dva bunkerja in avtomobil v vasi. Sovražnik se je branil iz posebnih rogov, iz bunkerjev in iz utrjenih hiš. Bataljon je izvedel še dva juriša, vendar ni mogel čez žico. Danilo se je že, ko so v vasi začeli goreti kozolec in dve hiši. Požar se je širil še na druga poslopja. Bataljon je prenehal napadati in se je umaknil čez »mejo« v sestavo brigade ter se dne 7. junija ob 12.30 naselil na Čatežu. V boju je imel 2 mrtva in 2 ranjena. Padel je tudi pomočnik političnega komisarja 2. čete Janez Kajin.¹⁹

Dne 7. in 8. junija se je brigada spopadala s sovražno enoto pri Mirni, 8. junija pa se je premestila k Mirni.²⁰

Boji z domobranskimi bataljoni

Postavitev domobranske postojanke v Stični, kjer se je

31. maja 1944 naselil 1. udarni bataljon slovenskega domobranstva — »Križ« — je zelo razburila partizanske štabe. Se bolj so postali zaskrbljeni, ko se je v začetku junija 1944 naselil v Št. Vidu pri Stični 2. bataljon 14. SS policijskega polka, v Višnji gori pa bataljon »M« slovenskega domobranstva. Povedati je treba, da so Nemci prav v tem času končali organizacijo slovenskega domobranstva in iz različnih čet sestavili štiri udarne bataljone. To je bil že omenjeni 1. bataljon, nadalje bataljon »M« (Mitte — srednji), bataljon »W« (West — zahod) in bataljon »O« (Ost — vzhod). Slednjega so sestavili v Novem mestu in je sodeloval v bojih za rešitev postojanke v Tržišču. Od teh štirih domobranskih bataljonov sta bila dva v tako imenovanem stiškem utrjenem vozlišču, bataljon »W« je bil na Notranjskem (komandant Vuk Rupnik), bataljon »O« pa v Novem mestu. Tako so Nemci pridobili v domobranskih bataljonih pomembne sile, ki so jih lahko uporabljali v manevrskih bojih, medtem ko so domobranci imeli na voljo še tako imenovane posadne čete, ki so jih Nemci uporabljali za posadke v utrjenih postojankah in za obrambo komunikacij. Dne 20. aprila 1944 so domobranci na zahtevo Nemcev v Ljubljani slovesno prisegli, da se bodo skupaj z nemškimi policijskimi četami in nemško vojsko borili za interese Hitlerja proti narodnoosvobodilni vojski Slovenije.

Na področju Stične, Št. Vida pri Stični in Višnje gore je na ta način nastalo vozlišče utrjenih postojank, ki so bile blizu ena drugi in so si lahko med seboj pomagale, saj je Višnja gora oddaljena od Stične le kakšne 3 kilometre, Št. Vid pri Stični pa od Stične le kilometer do dva. Pomembnost teh postojank je bila v tem, da so bile med seboj dobro povezane in da so imele odlična izhodišča za akcije na področje Dolenjske med Krko in nemško mejo. Ker je bilo v domobranskih bataljonih precej vojakov domačinov, je tudi možnost povezave z domačim prebivalstvom krepila bojno sposobnost teh enot. Domobranski bataljoni so bili operativno popolnoma podrejeni Nemcem. Oddelek za radijsko zvezo pri domobranskem bataljonu je bil sestavljen izključno iz Nemcev. Vsako samostojno akcijo domobranskih enot so morali Nemci predhodno odobriti.

Nemce je lekcija, ki so jo dobili meseca maja med veliko ofenzivo VII. korpusa, dobro izučila. Ni bil še čas, da bi postavljali izpostavljene in osamljene postojanke, kajti partizani so jih bili vsak trenutek sposobni uničiti. Bolje bi bilo zanje, da bi si ustvarili močna oporišča, ki bi lahko kljubovala partizanskim napadom; nato bi se postopoma in sistematično pomikali proti osvobojenemu ozemlju in ga obvladali. Zato v tej razpravi imenujemo novo postavljeno sovražno oporišče kar z imenom stiško utrjeno v vozlišče. Ker je bilo postavljeno na dolenskih komunikacijah, je omogočalo tudi popravljanje dolenske železniške proge, ki je bila hudo poškodovana. S postavitvijo stiškega vozlišča je nemško poveljstvo pridobilo popolno nadzorstvo nad delom železnice od Grosupljega do Radohove vasi.

Štab VII. korpusa je popolnoma razumel daljnosežnost sovražnikove akcije. Nemudoma je reagiral in začel zbirati enote za udarec po stiški postojanki, da bi jo uničil, še preden bi se dodobra utrdila. Uporabiti je nameraval artilerijo in tanke. Toda tedaj se je zgodilo nekaj, kar je preusmerilo bojno dejavnost partizanskih čet. Zavezniki so namreč 6. junija odprli težko pričakovano drugo fronto v Normandiji in z impresivno izkrcevalno akcijo presenetili svet. To je imelo svoj vpliv tudi na izbiro ciljev narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Na zahtevo vrhovnega štaba Jugoslavije je namreč glavni štab Slovenije še pred izkrcanjem zaveznikov v Franciji ukazal svojim enotam, naj začnejo veliko ofenzivo na železnice. To naj bi bil prispevek narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije zavezniškim vojnim prizadevanjem za popolno uničenje nacistične vojske. Dne 4. junija je glavni štab Slovenije poslal, med drugim tudi VII. korpusu, nalog za »širokopotezno operacijo na celotnem strateško važnem železniškem omrežju v Sloveniji«. Cilj teh operacij je bil za daljši čas onemogočiti sovražniku, da bi uporabljal železnice za prevažanje vojaštva in materiala. Operacija naj bi tudi preprečevala hitre koncentracije sovražnih čet za napade na osvobojena ozemlja v Sloveniji. Tudi IX. korpus in štab IV. operativne cone na Štajerskem sta prejela podoben nalog.

Štab VII. korpusa se je takoj lotil zahtevne naloge in je po zahtevi glavnega štaba Slovenije izbral za cilj napadov Štampetov in litijski most. (Litijski most je XV. divizija napadla 20. septembra 1944). Diverzantsko operacijo za uničenje

Štampetovega mosta je štab VII. korpusa poveril XV. diviziji in 1. slovenski artilerijski brigadi. Petnajsta divizija pa je za izpolnitev te naloge uporabila Gubčevo, Cankarjevo in 15. belokranjsko brigado. Dvanajsta brigada ni bila vključena v operativno skupino XV. divizije, pač pa je sprejela nalogo, naj začasno v sestavi XVIII. divizije sodeluje pri akcijah te divizije v poskusih za likvidacijo postojank v stiskem utrjenem vozlišču.

Kakšne so bile posledice takšne odločitve glavnega štaba Slovenije? Uničenje Štampetovega mosta in odprava vsega prometa po južni železnici bi bil, razumljivo, sijajen uspeh. Toda z odhodom najboljših brigad na Notranjsko je stiško vozlišče pridobilo čas, da se je izpopolnilo s četami in se utrdilo. Potem pa se je začelo večmesečno obdobje, ko so partizani zaman naskakovali domobranske utrdbe in kljub koncentraciji velikih sil, celo dveh štajerskih brigad, zaman poskušali izdreti želo, ki se je bilo zadrlo v osvobojeno ozemlje na Dolenjskem.

Take so bile razmere na bojišču, ko je prišla vest o tem, da so zavezniki 6. junija začeli dolgo pričakovano izkrcevalno akcijo na francosko obalo. V brigadi je zavladalo veliko veselje. Ta dogodek je vlival partizanom upanje v skorajšnji konec vojne. Dne 8. junija 1944 je štab korpusa dodelil Dvanajsto XVIII. diviziji.²¹ Tedaj je XVIII. divizija imela pod svojim poveljstvom svoje tri brigade, Dvanajsto in Dolenjski odred ter en bataljon Cankarjeve brigade. Že se je pripravljala, da bi 11. junija zvečer začela napad na postojanko v Št. Vidu pri Stični. Tedaj pa se je na predlog komandanta VII. korpusa tej akciji odpovedala. Vzrok je bil v tem, da so postali domobranci zelo aktivni in so v manjših skupinah prodirali v notranjost osvobojenega ozemlja, kjer so se zadrževale enote XVIII. divizije. Pri tem so sovražne čete uporabljale zahrbtno taktiko: premikale so se v temi ali skrito po gozdovih in nenadno napadale partizane, jim zadajale udarce, nato pa se umikale v svoja oporišča. Del domobranskega bataljona »M« iz Višnje gore je 10. junija prodril do Krke in ker štaboma korpusa in XVIII. divizije razmere niso bile popolnoma jasne, sta za toliko časa odložila napad na Št. Vid pri Stični, dokler se razmere ne bi razjasnile. Nato se je XVIII. divizija razporedila od Ilove gore preko Boj an j ega vrha do Zagorice pri Velikem Gabru in do Medvedjeka. Ta razmestitev je bila na

povelje štaba VII. korpusa z dne 12. junija 1944. V tem povelju je štab korpusa dal tudi navodila o ukrepih za zavarovanje enot pred novo taktiko domobranskih čet. Brigade morajo biti zbrane, enote morajo biti razporejene tako, da bi onemogočale vpadanje sovražnih oddelkov v hrbet, prizadevati si je treba za to, da bi partizani na ugodnih mestih pričakali in uničili sovražne skupine; ponoči pa bi morali napadati posamezne izpostavljene sovražnikove točke.²²

V skladu s temi povelji je XVIII. divizija ukazala Dvanajsti, naj se premakne na področje Temenice in Medvedjeka, kjer naj ovira premikanja sovražnih čet iz Novega mesta proti Velikemu Gabru in iz Št. Vida pri Stični v smeri proti Trebnjemu, Primskovemu in nemški »meji«.

Štab 12. brigade je že 9. junija izdal bojno povelje za premik, 10. junija pa je brigada že odkorakala proti Medvedjeku. Nova razporeditev brigade je zlasti zavarovala smer proti nemški »meji«, kajti zadnje čase so sovražnikove čete vdirale iz Litije na področje osvobojenega ozemlja prav po dolini Temenice. Vendar razporeditev ni bila popolnoma v skladu z navodili štaba XV. divizije, ki je zahteval zbranost enot, zavedajoč se udarnosti sovražnikovih čet. To je bilo za 12. brigado važno še posebno zato, ker se je njena bojna moč v tem času neprestano krhala in zmanjševala. Tudi njeno številčno stanje je bilo vedno slabše. Vzroki so bili v tem, da že dolgo ni dobila dopolnitve v moštvu, da bi nadomestila izgube. Dolnja razpredelnica nam prikazuje številčno stanje brigade in njeno oborožitev 15. junija 1944:²³

Enota	Število	Oborožitev'						
		top	tmm	lmm	tm	pm	ptp p	brz
Stab	119					1	83	3
1. bataljon	116		1	2	2	10	81	4
2. bataljon	101		1	2	1	9	72	1
3. bataljon	110		1	2	1	10	96	1
Top. oddelek	16	—				1	9	
Skupaj	462		3	6	4	31	341	9

Medtem ko je bila oborožitev še kar dobra, se je število borcev in bork zmanjšalo na 462 partizanov, kar je bilo zelo malo. Tudi sposobnost vodenja brigade in moralno politično stanje nista bila najboljša.

Ko se je brigada popoldne 10. junija na novo razporedila, v Št. Vidu pri Stični ni bilo več 2. bataljona 14. SS policijskega polka. Toda prav tistega dne se je domobranski bataljon »O« s kamioni pripeljal iz Novega mesta do Mirne peči, od tam pa je odšel peš skozi Trebnje proti Velikemu Gabru. Imel je 299 mož. Jedro bataljona je korakalo po glavni cesti in se je levo in desno zavarovalo s pobočnimi enotami. Tako je njegova leva pobočna enota, ki je imela moč največ ene čete, naletela na štab brigade in 2. bataljon. Vnel se je kratek boj in partizani so se morali umakniti na področje vasi Krušni vrh. Tudi partizanske enote, ki so zapirale cesto na območju Medvedjeka, so se umaknile proti jugu. Zdaj je bila cesta prosta in sovražnik je lahko nemoteno korakal po njej do Št. Vida pri Stični. Spopad med 12. brigado in bataljonom »O« slovenskega domobranstva se je torej končal neugodno za Dvanajsto, čeprav je bilo razmerje v moči približno enako. To je bilo predvsem zato, ker brigada ni mogla hitro prikliti na bojišče vseh svojih bataljonov; bili so preveč oddaljeni drug od drugega. V tem boju je brigada izgubila šest borcev s tremi puškomitraljezi (borci so padli), imela je dva ranjena, eno partizanko pa je sovražnik ujel in jo ubil na Občinah.²⁴

Nato je domobranski bataljon vzpostavil postojanko v Št. Vidu pri Stični in jo začel utrjevati. Da bi jo zavaroval, je postavil v bližini manjše začasne postojanke. Poleg tega je neprestano vznemirjal partizanske čete, da bi jih zaposlil na območju izven okoliša glavne postojanke. Aktivno poseganje v okolico Št. Vida pri Stični naj bi obvarovalo graditelje utrdb, da bi postojanko čimprej zgradili. To se je posadki tudi posrečilo. Vzhodno od Št. Vida pri Stični je domobranski bataljon uporabljal začasne postojanke naslednje kraje: Zaboršt, Sela pri Št. Pavlu in druge kraje, kjer se je bilo mogoče uspešno boriti. Močno grajena poslopja so mu pri tem zelo koristila. V primeru močnejšega partizanskega pritiska na pomožne postojanke so se domobranci umikali v druge, že prej pripravljene postojanke ali pa so jim z rezervami iz Št. Vida priskočili na pomoč in udarili partizanom v boke ali hrbet. Ta njihova taktika je bila zelo gibčna in uspešna. Dvanajsta pa ni znala zbrati večjih sil in z energičnim udarcem uničiti razmeroma slabotne pomožne postojanke, se približati Št. Vidu pri Stični in pripraviti pogoje za uničenje

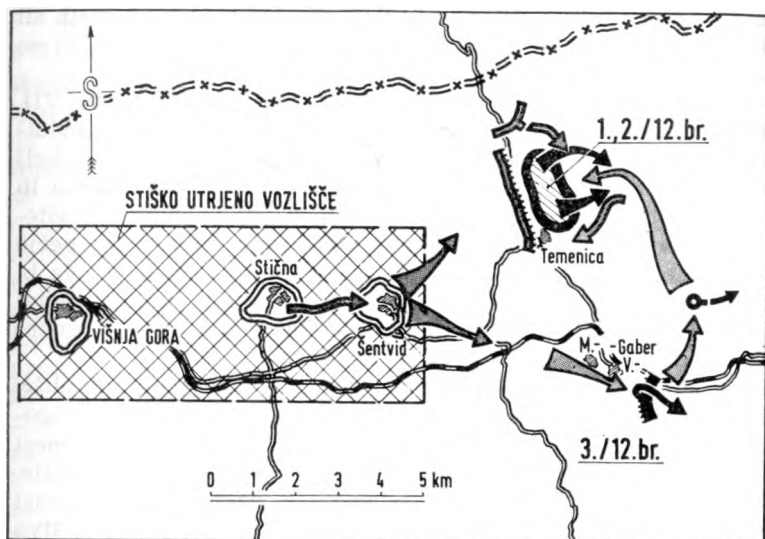
glavne postojanke. Brigada tudi ni znala zbrati zadostnih sil in s smelim manevrom obkoliti tiste sovražnikove čete, ki so se spuščale v zaledje operativnega odseka brigade.

Dne 11. junija bi morala XVIII. divizija po načrtu VII. korpusa napasti postojanko v Št. Vidu pri Stični, jo likvidirati, nato pa udariti še na stiško. Dvanajsto so premestili bolj proti nemški meji. Še vedno je imela na skrbi novomeško in čateško smer. Brigada je postavila jedro sil vzhodno od soteske v temeniški dolini. Pri tunelu Sv. Ana med Mirno pečjo in Trebnjim pa je postavila tudi posebno opazovalnico, da bi bila pravočasno obveščena o sovražnikovih premikih. Tedaj so akcijo XVIII. divizije odpovedali. Čakali so, da se razmere razčistijo.

Ker Dvanajsta ni posebno spretno menjavala bivališč, mesta zased in bojnih položajev, so domobranci zlahka ugotovili, kje se zadržuje. Pošiljali so izvidniške enote v smeri brigadnih položajev in brigadne čete so se z njimi spopadale. Rezultat teh spopadov je bil seveda tak, da so se domobranci umaknili bogato oskrbljeni s podatki. Te umike je poveljstvo brigade navadno imelo za uspeh lastnih obrambnih akcij. Ko so domobranci dobili zadosti zanesljivih podatkov o materialni in moralni moči Dvanajste in ko je minil skoraj teden dni, odkar so začeli utrjevati Št. Vid pri Stični, so se lotili večje akcije, da bi Dvanajsti zadali poraz.

Ze v noči na 15. junij je sovražna enota zasedla Zaboršt, izhodišče za akcijo, ki naj bi bila naslednjega dne. Dvanajsti so ukazali, naj sovražnika napade in prežene. Toda nočna akcija ni bila uspešna. Dne 16. junija je bila Dvanajsta takole razporejena: 1. bataljon je bil v vasi Sobrače in ob nemški meji, 2. bataljon med vasjo Temenica in Sobračami na pozicijah vzhodno od ceste, štab brigade je bil pri Radanji vasi, 3. bataljon pa na Medvedjeku. Kot je videti, je bila brigada razporejena ob cesti Veliki Gaber—temeniška dolina do nemške meje. Jedro njenih enot je bilo pomaknjeno bolj proti nemški meji.

Sovražni bataljon »O«, ki so ga sestavljale 31., 32. in 55. četa, je pripravil akcijo za uničenje jedra 12. brigade. Verjetno je bil za to akcijo nekoliko okrepljen bodisi z enotami iz »Križevega« domobranskega bataljona ali pa iz bataljona »M«. Njegov načrt, ki ga lahko spoznamo le iz poteka akcije, je bil najprej z 32. četo udariti proti vzhodu, nato pa z desnim

Obkolitev dela Dvanajste brigade nad Temenico 16. 6. 1944

krilom udariti v smeri proti Primskovemu. To bi bil manever, ki naj bi pripeljal jedro domobranskih enot Dvanajsti za hrbet. Nekateri deli iz sestave 31. in 55. čete naj bi s področja nemške meje udarili tudi proti Primskovemu, s čimer bi bil Dvanajsti onemogočen umik proti vzhodu na področje Čateža in Sv. Križa (Gabrovka). Z manjšimi skupinami naj bi zaprli dolino Temenice od Sel pri Št. Pavlu do Sobrač. S tem bi bila obkolitev končana. Nato bi v obkolutvi uničili 1. in 2. bataljon z udarcem domobranskih enot s področja Primskovega in Sobrač. Po tej zamisli je akcija tudi potekala. Najprej je 32. četa bataljona »O« približno ob 9. uri zjutraj 16. junija udarila na zasede 3. bataljona na Medvedjeku. Bataljon se je boril in se počasi umikal proti vzhodu. Ko so ga domobranci odrinili dovolj daleč, so se usmerili proti vasi Mačji dol, kjer je bila na položajih komora 3. bataljona, oborožena z dvema puškomitraljezoma. Po kratkem odporu se je komora umaknila proti Kriški rebri. Domobranci so nato brez posebnih težav napredovali na Primskovo in se prerazporedili za napad na 1. in 2. bataljon, ki sta bila tedaj med njimi in temeniško cesto. Del domo-

branskega bataljona je s področja »meje« pri Sobračah udaril na 1. bataljon 12. brigade, ki se je počasi, med težkimi boji pomikal proti vzhodu in se prebijal s področja, na katerem bi ga lahko obkolili. Ostale enote domobranskega bataljona pa so v manjših skupinah ob temeniški cesti zasedle ugodne položaje. Tako je bilo končano obkoljevanje 12. brigade, ki je imela v sovražnikovem obroču dve četi 1. in 2. bataljona ter komoro 2. bataljona. Ta partizanska skupina se je popoldne začela prebijati proti Primskovemu oziroma proti vasema Gorenji in Dolenji vrh. Najhujše je bilo med vasmi Oteč vrh in Radanja vas, kjer je potekal glavni udarec za preboj. Tu so partizani padli štirikrat v zasedo. Končno so se prebili, le pri komori je prišlo do nereda in tu je 12. brigada imela največ izgub. Ko so proti večeru borbe ponehale, se je domobranski bataljon umaknil v postojanko Št. Vid pri Stični.

Dvanajsta brigada je imela 4 mrtve in 3 pogrešane, izgubila je 9 mul, 28 min za minomet in še drug dragocen material. V poročilu o tem boju je operativni oddelek štaba VII. korpusa dobro ocenil vzroke za poraz 12. brigade, ko je dejal,

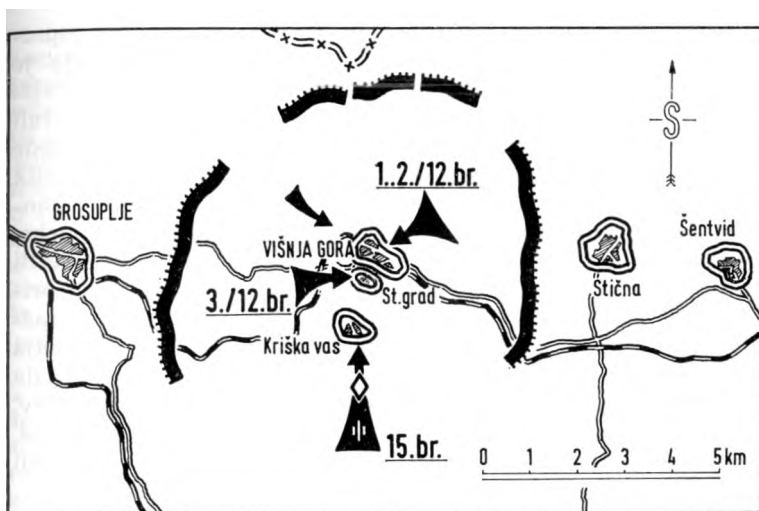

Prva pomoč ranjenemu borcu

kako škodljivo je frontalno držati položaje z razpotegnjenimi enotami na dolgi liniji. Dvanajsta je pogrešila v tem, ker je dovolila, da ji je sovražnik prodril za hrbet na Primskovo, ne da bi bila že prej ukrepala in mu z bojem to preprečila ali pa se prej umaknila izpod Primskovega. Namestnica političnega komisarja brigade pa je v poročilu centralnemu komiteju KPS dne 3. julija pojasnjevala težave in slabe čase, ki jih je preživljala brigada. »Borbenost je zelo padla. Borec ni imel zaupanja v štab brigade, zato ga nisi mogel obdržati na položaju. Komandni kader v brigadi je bil premalo odločen in brigada je nazadovala.« Ta ocena je bila rezultat analiz politično moralnega stanja v brigadi glede na akcijo 16. junija pa tudi na druge medle ali pa neuspešne brigadne akcije.²⁵

Po tej borbi se je brigada postavila tako, da je ne bi mogli obkoliti na področju Primskovega. Zasedla je Primskovo in Čatež, kjer so bili boljši obrambni položaji.

Medtem je štab XV. divizije, ki se je vrnil z uspešne akcije, ko je na južni železnici uničil Štampetov most, pripravil odločen napad na dve sovražni postojanki. Štab VII. korpusa mu je ukazal, naj uniči izpostavljeno postojanko v Kriški vasi, kjer je bila četa domobranskega bataljona »M«, ki je sicer imel glavno postojanko v Višnji gori. Tudi to so partizani nameravali napasti. Tako se je začela odločilna akcija enot VII. korpusa na stiško utrjeno vozlišče, ki so ga to pot hoteli načeti z zahodne smeri. Petnajsti brigadi XV. divizije so ukazali napasti Kriško vas. Brigadi so dali na voljo nekoliko topov in dva tanka. Istočasno naj bi Dvanajsta napadla Višnjo goro. To mesto so domobranci dobro utrdili, saj so bili v njem že 20 dni. Višnjo goro sta branili dve izpostavljeni postojanki. Ena je bila v Kriški vasi, druga pa v gradu nad Višnjo goro. Dvanajste niso oskrbeli niti s topništvom niti s kakšnim drugim težkim orožjem, ker je zaenkrat divizija namenila glavno pozornost likvidaciji Kriške vasi, kjer je bila posadka 63. četa bataljona »M«. Pravzaprav je bila akcija proti Višnji gori pomožna akcija za likvidacijo Kriške vasi v tem smislu, da bi onemogočila domobranskemu bataljonu »M« poslati svoje čete na pomoč Kriški vasi. V Višnji gori so tvorili posadko 22. in 24. četa ter vod težkega orožja. Dvanajsta brigada je tri bataljone razporedila na tale način: 1. bataljon so postavili severno od Višnje gore, da bi na položajih okoli vasi Gorenje Brezovo, Gradišče, Vrh in Leskovec

Združena akcija Dvanajste in Petnajste brigade na Višnjo goro in Kriško vas
21. 6. 1944

zavaroval smer proti »meji«, 2. bataljon naj bi napadal Višnjo goro z vzhodne in severovzhodne smeri, 3. naj bi napadel izpostavljeno posadko na Starem gradu, en vod pa naj bi z zahodne smeri vdrl v Višnjo goro. Ko bi 3. bataljon zavzel postojanko na Starem gradu, naj bi usmeril napad z juga proti mestu. Akciji 15. in 12. brigade bi potekali istočasno, začeli pa bi se zgodaj zjutraj 21. junija. Odločitev za dnevni napad je bila za 15. brigado pravilna, saj so jo močno okrepili s težkim orožjem. Za 12. brigado pa to ni bilo dobro, kajti napadala je brez težkega orožja, celo brez lastnega topa, le proti posadki na Starem gradu je zbrala minomete. Partizanski štabi so bili prepričani, da bo 3. bataljon 12. brigade z lahkoto zavzel sovražnikovo pozicijo na Starem gradu, ker so mislili, da je tam le manjša in neutrjena zaseda. Pokazalo pa se je, da je bila na gradu močno utrjena postojanka. V njej so imeli domobranci težki minomet, 2 lahka minometa, težki mitraljez in brzostrelke. Žična ovira je bila 3 m široka in meter visoka. Imeli so nekaj bunkerjev, v zidu podrtega gradu pa izsekane strelne line. Postojanka na Starem gradu je imela vlogo povezovalne postojanke med Kriško vasjo in Višnjo goro.

Dne 21. junija popoldne je 15. brigada s pomočjo topništva in tankov zavzela Kriško vas. Posadka, kolikor je je ostalo, se je verjetno rešila z begom med Peščenikom in višnjegorskim gradom v Višnjo goro. Posamezniki pa so bežali tudi mimo Starega gradu, od koder so nanje streljale zasede ali pa posamezni partizani. Petnajsta brigada je dosegla velik uspeh, saj je zaplenila mnogo orožja in prizadejala domobrancem velike izgube. Dvanajsta brigada pa ni imela uspeha. Tretji bataljon ni mogel zavzeti gradu niti ni mogel preprečiti umika sovražne čete iz Kriške vasi v mesto. Cankarjeva brigada, ki je varovala grosupeljsko smer, je preprečila sovražniku, da bi z vlakom vdrl v Višnjo goro. Tako se je akcija Dvanajste podnevi 21. junija izjalovila. Dvanajsta je napadala tudi ponoči in podnevi 22. junija, zavzela nekoliko bunkerjev, vendar tudi ponoči zaradi premajhnih sil ni dosegla uspeha. Domobranski bataljon »M« se je kljub vsemu obdržal v Višnji gori in je 22. junija celo začel protinapade.²⁶

Ko so postale razmere na fronti pred Višnjo goro take, da ni bilo več upati na uspeh, se je štab korpusa odločil nenadoma napasti postojanko v Stični. To naj bi opravila Cankarjeva brigada. Petnajsta naj bi varovala zahodno, Dvanajsta pa vzhodno smer. Načrt se je ponesrečil. Cankarjeva brigada in druge partizanske enote bi namreč morale biti na mestu že 23. junija zjutraj. Toda vse so zamudile. Dvanajsta je prispe-la na položaje južno od Št. Vida pri Stični šele 23. junija popoldne. Medtem je štab korpusa akcijo odpovedal, ker so razmere na bojiščih terjale novo pregrupacijo partizanskih enot in odhod dela XV. divizije na Hrvaško. Dne 24. junija 1944 je bila Dvanajsta že na področju Dobrnica in se je pripravljala na dolgo pot v Belo krajino in dalje čez Kolpo proti Bosiljevu.

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 28. APRILA DO 24. JUNIJA 1944

28. 4. 44. Dvanajsta brigada se je nastanila v vaseh Bič, Stehanja vas in Zagorica.

29. 4. 44. Skupaj s Cankarjevo je imela 12. brigada težje boje, ko je odbijala sovražnikove čete, okrepljene s tanki in topništvom

na položajih pri Krušnem vrhu, Gorenjih in Dolenjih Selcah ter Kozjeku. Te vasi je namreč sovražnik zasedel že v noči na 29. april. Sprva so se umaknili tudi bataljoni 12. brigade. Ko pa je prvemu prihitel na pomoč 3. bataljon, sta skupaj ponovno zasedla položaje pri Stehanji vasi. Proti sovražnikovim četam so poslali tudi 4. bataljon Cankarjeve brigade. Ker se je zapletel v težke boje, sta mu prišla na pomoč en bataljon 12. in en bataljon Cankarjeve brigade, ki sta sovražnika zgrabila bočno in mu s tem preprečila, da bi se okoristil z doseženim uspehom. Tretja četa 1. bataljona 12. brigade se je popoldne pri Medvedjeku spopadla s sovražnim oddelkom. Dvanajsta brigada je minirala ceste Ivančna gorica—Trebneje in St. Vid pri Stični—Sela pri Sumberku in je uporabila 12 kg eksploziva.

30. 4. 44. Brigada se je le nekoliko premaknila; 3. bataljon se je postavil severovzhodno od St. Lovrenca in branil ljubljansko smer. Zvečer je bil zbor brigade za pohod na nočno akcijo. Napadli so vezno postojanko Dobrnič. Zjutraj se je morala brigada umakniti, ker so se ji za hrbtom pojavili sovražni oddelki, ki so pribežali iz Dobrave. Posadko v tej vasi je namreč porazila in pregnala Gubčeva brigada. Glej tekst!

1. 5. 44. Podnevi je 12. brigada blokirala posadko v Dobrniču. Sovražnik je zapustil Dobrnič in se umaknil proti Trebnjemu, ker pogoji za obrambo v slabo utrjeni vasi niso bili dobri. Brigada je zasedla položaje zahodno od ceste Občine—Žužemberk, da bi preprečevala sovražne premike po tej komunikaciji. Ves dan je imela borbe.

2. 5. 44. Dvanajsta je sodelovala z Gubčevo pri napadu na Žužemberk. Njen 2. bataljon je imel težke boje na položajih pri Zafari in se je moral umakniti pred sovražnikovo premočjo. Brigada je ta dan neposredno varovala Gubčevo pri akciji na Žužemberk. (Opis boja 2. bataljona jev tekstu.)

3. 5. 44. Ob 13. uri se je brigada preselila s položajev pri Žužemberku proti zahodu in se nastanila v Gabrovčecu, Sušici in Kompolju, da bi branila to smer. Borb ni imela.

4. 5. 44. Vnele so se borbe s sovražnikom, ki je prodiral iz Krke proti Žužemberku. Brigada je bila razporejena takole: 1. bataljon je bil pri Sušici, 2. pri Velikih Kompoljah, 3. pa pri Gabrovčecu. Sovražnik je večkrat z jurišem poskušal pregnati Dvanajsto, vendar se mu to ni posrečilo, dokler se ni ponoči okoli 23. ure pojavila na Orlaki nova sovražna skupina, ki je prišla Dvanajsti za hrbet. Tedaj se je brigada umaknila najprej na Reber, nato pa na cesto Dobrnič—Mirna peč k vasi Korita.

5. 5. 44. Brigada se je razporedila tako, da je bil 1. bataljon pri vasi Železno, 2. pri vasi Korita, 3. pa v Kitnem vrhu, severno od

Zagradca. Zvečer je 2. bataljon opazil, da se proti njemu pomika sovražnik v treh kolonah. Vnel se je spopad. Bataljon se je moral zaradi premočnega ognja umakniti v Vrbovec.

6. 5. 44. Dvanajsto so poslali čez Ajdovec v Podgozd pri Dvoru, da bi zavarovala prehajanje enot VII. korpusa in XV. divizije čez Krko na južno stran reke. Zaradi hudega pritiska so se namreč partizanske enote umaknile na desni breg Krke.

7. 5. 44. Brigada je že bila zahodno od Žužemberka, razporejena tako, da je bil 1. bataljon v Drašči vasi, 2. v Šmihelu, 3. pa v Klečetu. Na tem področju je preprečevala sovražniku, da bi prodrł čez Krko.

8. 5. 44. Sovražnika ni bilo več niti v Žužemberku niti v Dobrniču. Dvanajsta se je nemudoma premaknila k dolenjski železnici in se razporedila: 1. bataljon je bil v Malih Dolah, da je nadzoroval smer proti Trebnjemu, Dobrniču in Čatežu, 2. je bil v Stehanji vasi zasedo na Medvedjeku, ki je imela pregled nad cesto Trebnje—Grosuplje, 3. pa je bil v Biču, da je zasedo pri vasi Gaber zavaroval grosupeljsko smer. Brigada je za zavarovanje razposlala patrulje, inženirsko-tehnična četa pa je minirala ceste.

9. 5. 44. Brigada se je pripravila za odhod na nove položaje.

11. 5. 44. Drugi bataljon 12. brigade je bil pri vasi Brezje, severovzhodno od Čateža. Zvečer ob 20. uri se je premaknil na Cirknik, da bi imel pregled na mirensko dolino, kjer je bilo sovražnikovo premikanje kar intenzivno. Levo od njega je bil okoli Čateža 1. bataljon, 3. pa je zasedel položaj na Medvedjeku, kjer je bila ena četa in okoli Dolge njive, kjer sta bili dve četi. Sovražnik je v spremstvu tankov nadzoroval cesti Trebnje—Mirna in Trebnje—Radohova vas. Četa 3. bataljona, ki je bila v zasedi na Medvedjeku, se je morala umakniti, ker so jo napadli tanki, pehota iz Trebnjega pa jo je obšla.

12. 5. 44. Brigada se je premaknila bolj proti zahodu v rajon Cirknika in Mirne. Prav tega dne so sovražnikove čete močno napadle Gubčevo brigado na področju Trebelnega. Ena od sovražnih kolon je šla tudi skozi Mirno, vendar se Dvanajsta z njo ni spopadla. Petnajsta divizija je nameravala napasti sovražnika v Trebnjem že v noči na 13. maj, a tega ni storila. Le Dvanajsta se je ponoči spustila v boj za Trebnje, vendar je bila njena akcija medla in ni dosegla uspeha. V diviziji so napačno sodili, da je v Trebnjem zelo majhna posadka, komaj kakih 50 mož. Napadal je le 3. bataljon. Ena četa je udarila z vzhoda, druga s severa, tretja pa z zahoda. Ko je bataljon ob 1. uri 13. maja nenadoma udaril proti postojanki, je uspel že v prvem naletu prodreti do prvih hiš. Zjutraj se je bataljon umaknil k Račjemu selu.

13. 5. 44. Sovražnikova skupina je napadala proti Mali Loki z očitnim namenom, da bi prišla Dvanajsti za hrbet. Vendar so jo partizani zavrnili v postojanko.

14. 5. 44. Prvi in 3. bataljon sta bila pri Mirni peči, da bi varovala smer proti Trebnjemu, 2. bataljon pa je bil v sestavi Cankarjeve brigade, ki je napadala Trebnje. Ob 14. uri je sovražnik iz Trebnjega s tremi manjšimi kolonami napadel oba bataljona. Prva je šla po cesti, druga se je usmerila proti Sv. Ani, tretja pa je udarila proti vasi Lukovek. Istočasno je iz Mirne peči napadla v smeri proti Sv. Ani skupina kakšnih 50 mož. Prvi bataljon je na položajih pri Sv. Ani odbil trebanjsko kolono. Ker ni mogel prodreti, je sovražnik na trebanjski smeri zbral vse tri kolone v Nemški vasi in s pomočjo skupine iz Mirne peči odrinil oba partizanska bataljona, ki sta nato zasedla položaje bočno na cesto Trebnje—Mirna peč, okoli vasi Jezero. Zvečer sta 2. in 3. bataljon sodelovala pri drugem napadu Cankarjeve brigade na Trebnje. (Glej tekst!)

15. 5. 44. Brigada se je premestila. Prvi bataljon se je postavil okoli Mirne za zavarovanje smeri Mokronog—Trebnje, 3. je bil pri Brezovici na cesti Mirna—Trebnje in na Migolski gori. Drugi bataljon pa je bil v sestavi Cankarjeve brigade. Dvanajsta, razen 2. bataljona, ni imela borb, pač pa so minerei postavljali mine na ceste, da bi zavarovali čete pred tanki. Na teh položajih je bila brigada tudi 16. maja.

17. 5. 44. Drugi bataljon je sodeloval s Cankarjevo brigado pri napadu na trebanjsko postojanko. Varoval je topove 1. slovenske artilerijske brigade.

18. 5. 44. Dvanajsto so premestili, da bi sodelovala pri napadu Gubčeve brigade na Mimo peč. Ob 15. uri je odkorakala od Trške gore do ceste Novo mesto—Mirna peč. Na tej liniji je bil pri vasi Dobrava tudi 3. bataljon, medtem ko je bil 2. še vedno v sestavi Cankarjeve brigade, ki je zavzela Trebnje.

19. 5. 44. Cela 12. brigada je že bila na liniji Trška gora—cesta Novo mesto—Mirna peč. Prvi bataljon se je postavil na odsek med vas Grčevje in Kamenje, 2. k Radni vasi, 3. pa k Dobravi, jugozahodno od Kamenja. Naloga brigade je bila zavarovati odsek severovzhodno od železnice Novo mesto—Mirna peč in s tem podpreti akcijo Gubčeve brigade, ki je napadala posadko v Mirni peči. Iz Novega mesta se je ta dan pojavila le večja patrulja, ki sta jo 10. ljubljanska in 12. brigada pregnali v mesto. Tretji bataljon je imel tudi nalogo nadzorovati mokronoško smer in lakenško dolino. To je opravil s patruljami in opazovalnicami nad lakenško dolino.

20. 5. 44. Močna sovražnikova kolona je prodirala po cesti iz Novega mesta proti Mirni peči, da bi rešila ostanke mirnopoške posadke in jih pripeljala v Novo mesto. Sovražne čete, ki so bile okrepljene s tanki in artilerijo, so odrinile dele 10. brigade in 3.

bataljona 12. brigade ter prodrle v Mirno peč, od koder so se vrnile z rešeno posadko iz Mirne peči.

22. 5. 44. Sovražnik je že prejšnji dan prodril iz Litije skozi temeniško dolino in zasedel Trebnje. Dne 22. maja pa je nadaljeval premik na ta način, da so po cesti peljali motorizacija in tanki, ob straneh pa je pehota sestavila bočne varovalne patrulje. Smer sovražnega pohoda je bila Trebnje—Mirna peč. Istočasno je novomeška posadka okrepila postojanko Trška gora in tudi od tod začela napad na 12. brigado. Brigada se je borila pri Trški gori, pri Sv. Ani in severno od Mirne peči. Sovražnik pa je do večera zasedel Mirno peč. Ker je štab XV. divizije ukazal 12. brigadi nočni napad na Mirno peč, je poveljstvo brigade za to nalogo določilo 3. bataljon in četo 2. bataljona. Brigada pa je z ostalimi silami zavarovala prizorišče napada od Novega mesta, Trške gore in Mokronoga. Tretji bataljon in četa 2. bataljona sta imela za napad na voljo 2 težka minometa, 2 lahka minometa, 2 težka mitraljeza in 12 puškomitraljezov. Tudi XVIII. divizija je poslala v napad bataljon iz sestave svojih brigad. Ta je imel izhodišče na Golobinjeku in je napadal torej z južne strani, medtem ko sta enoti 12. brigade napadali s severne. Enote Dvanajste so se zvečer približale sovražnikovim obrambnim položajem skoraj do hiš, vendar akcija ni bila uspešna. Dvanajsta se je namreč pritoževala, da je bataljon XVIII. divizije napadal le demonstrativno in je le od daleč obstreljeval Mirno peč. To je omogočilo sovražniku, da je usmeril ves svoj ogenj na 12. brigado in je tako odbil njen napad. V Mirni peči je bila tedaj okrepljena četa sovražnikovih vojakov, ki so imeli tank in

2 avtoblindi. Nočni napad 12. brigade na Mirno peč je bil istočasno z napadom Gubčeve brigade na posadko v Trebnjem, a je bil tudi neuspešen. Dvanajsta je imela v nočnem boju 1 mrtvega in se je zjutraj vrnila na izhodišča. Nato se je 3. bataljon postavil ob cesti Novo mesto—Mirna peč, 2. je bil pri Sv. Ani in Nemški vasi, 1. pa med Trško goro in cesto Novo mesto—Kačje ride.

23. 5. 44. Drugi bataljon je imel hude boje pri Sv. Ani, kamor je prodirala sovražna pehota, podprta s tankom. Sovražnik je z bojno akcijo vzpostavljal povezavo med postojankama v Trebnjem in Mirni peči.

24. 5. 44. Dvanajsto brigado so premestili severno od Trebnjega, da bi podpirala nameravani napad na Trebnje. Takole je bila razporejena: 1. bataljon je bil na položajih od Primskovega do Čateža, 3. v Iglenu — severno od Trebnjega, 2. pa je imel zasedo pri vasi Brezovica na cesti Trebnje—Mirna.

25. 5. 44. Sovražnik je izpraznil Mirno peč in Trebnje in odšel na hajko na področje Trebelnega. Trebanjska posadka je prodrla do Mirne in odšla proti Debencu. Medtem je 12. brigada v izpraznjenem Trebnjem razdirala zasilne bunkerje. Ko se je sovražnik vra-

čal z Debenca v Mirno, ga je napadel 2. bataljon. Sovražnik se je nato ponovno vrnil v Trebnje, kjer se je z njim spopadel 3. bataljon. Tega dne je v okolici Male Loke treščilo na zemljo sovražno letalo, ki je imelo 4 člane posadke. Vsi so se ubili. Dvanajsta je zaplenila dokumente in orožje, letalo pa zažgala.

26. 5. 44. Dvanajsta je bila še vedno severno od Trebnjega. Ta dan je imela več bojov s sovražnikom, ki se je umikal proti Velikemu Gabru in prek Mirne k Sv. Križu (Gabrovka). Četa 1. bataljona se je udarila z manjšo sovražnikovo skupino, ki je šla proti Velikemu Gabru. Četa je sovražnika nekaj časa zasledovala. Druga sovražnikova skupina je šla proti Mirni, odtod pa k Sv. Križu (Gabrovka). Od tam je skušala napasti 3. bataljon na Čatežu. Tretjemu bataljonu je prihitela na pomoč četa iz 1. bataljona, nato sta skupaj udarila po sovražniku, ki se je umaknil proti Sv. Križu, ko je začutil, da ga partizani obkoljujejo. Vso noč na 26. maj je 3. bataljon z mitralješkim ognjem vnemirjal sovražnika v Trebnjem.

29. 5. 44. Prvi bataljon 12. brigade je bil v Brezovici, 2. v Trbincu (pri Mirni), 3. pa v Sevnici. Brigada se je zbrala na območju vasi Trbinc, Brezovica in Sevnica. Ob 19.30 je odšla na akcijo za zavarovanje napada 10. ljubljanske brigade na sovražno postojanko Tržišče. (Glej tekst!)

30. 5. 44. Dvanajsta brigada je zavarovala akcijo 10. brigade.

31. 5. 44. Dvanajsta se je premestila: 1. bataljon je bil približno kilometer vzhodno od Mirne pri Sv. Heleni z zavarovanjem proti Tržišču in Trebelnem, 2. se je postavil k Trbincu, da bi nadzoroval smer proti Trebnjemu in Čatežu, 3. je na Mirni pazil na nemško »mejo« in smer proti St. Rupertu. V skladu z načrtom za vdor čez nemško »mejo« se je brigada že zvečer premaknila, da je bil 1. bataljon v vasi Zaloka prav na »meji«, 2. v vasi Brezje, 3. pa v Tihaboju. Borb. brigada ni imela, pač pa se je pripravljala na akcijo. Inženirsko-tehniška četa je minirala ceste.

2. 6. 44. Brigada je bila takole razporejena: 1. bataljon v Zaloki, 2. pri vasi Brezje, 3. v Tihaboju. Zvečer je odšla na marš čez »mejo« in je v noči na 3. junij izvedla oskrbovalno akcijo v Jagnjenici pri Radečah v tovarni papirja »Piatnik«. (Glej tekst.)

3. 6. 44. Po akciji v papirnici »Piatnik« se je 1. bataljon vrnil v Zaloko, 2. na Brezje, 3. pa je bil še na poti med Radečami in Sv. Križem (Gabrovka).

4. 6. 44. Vsa brigada je bila zbrana; štab je bil na Čatežu, 1. bataljon na Cirkniku, 2. na Zaplazu, 3. bataljon pa se je že tudi vrnil in se je nastanil čez dan v gozdu pri Čatežu, ponoči pa se je naselil na Čatežu. Brigada ta dan ni imela bojov.

6. 6. 44. Brigada je imela nalogo, da odpelje papir, ki ga je bila po akciji pustila v Jagnjenici na oni strani »meje« in da istočasno napade postojanko v vasi Gradišče, ki je bila približno 7 km

severovzhodno od Tihaboja oz. Sv. Križa (Gabrovka). Četa 1. bataljona naj bi istočasno demonstrativno napadala postojanko Zavrh. Akcija je uspela le v tem, da so prepeljali čez »mejo« papir. (Glej tekst.)

7. 6. 44. Brigada je bila zopet na starih položajih: 1. bataljon na Cirkniku nad Mirno, 2. na Zaplazu, 3. na Čatežu. Ob 19. uri je začela prodirati sovražna četa po cesti iz Mirne proti Tihaboju. Četa 3. in dve četi 1. bataljona sta pohiteli, da bi jo napadli pri Tihaboju, kamor je bila že prodrla. Po kratkem streljanju se je sovražna enota vrnila proti Mirni, ne da bi bilo prišlo do močnejšega boja, saj je bilo že temno. Nek partizan se je zvečer neprevidno približal položajem in zasedi ene od enot iz sestave 12. brigade, zato so ga partizani ubili, misleč da je sovražnik. Brigada se je potem premaknila in je bila 8. junija takole razporejena: štab brigade in 1. bataljon na Veseli gori pri Št. Rupertu, 2. bataljon na Trsteniku, 3. na Škrljevem zahodno od Št. Ruperta. Komaj je 1. bataljon prispel na Veselo goro, je opazil sovražno skupino, ki se je pomikala po cesti Mirna—Bistrica. Napadel jo je, nato se je sovražna skupina umikala proti Mokronogu. Z njo se je spopadla še zaseda 2. bataljona in se po kratkem boju umaknila. Tudi s sovražnikovo zasedo pri Trbincu se je spopadel bataljon (verjetno drugi) 12. brigade in se po kratkem boju umaknil.

9. 6. 44. Brigada je bila takole razporejena: 1. bataljon na Veseli gori, 2. okoli Trstenika, 3. v Škrljevem. Posamezne čete je postavljala v zasede, pošiljala patrulje, nekatere čete so šle na rekvizicije.

10. 6. 44. Ob 8,30 je brigada zapustila kraje okoli Mirne in se napotila proti Medvedjeku in Temenici, kakor je bilo ukazano. Popoldne je že dosegla cilje pohoda in se takole razporedila: 1. bataljon v Malih Dolah, ki so ob cesti, ki pelje iz Velikega Gabra v temeniško dolino, 2. se je naselil v vasi Občine, na križišču cest, ki peljejo iz Trebnjega proti Radohovi vasi in iz Dobrniča v Trebnje, 3. v Prapročah, ki so severno od Medvedjeka. Štabne enote so bile pri 2. bataljonu v Občinah. Proti večeru se je začela iz Trebnjega pomikati proti Medvedjeku močna sovražna kolona, ki so jo sestavljali domobranci iz bataljona »O«. Pri Občinah se je vnel spopad in 2. bataljon se je moral z izgubami umakniti proti Krušnemu vrhu. (Glej tekst.)

11. 6. 44. Bataljoni so se postavili približno tako kot 10. junija. Prvi je bil v Velikih Dolah in je nadziral pot skozi temeniško dolino proti »meji«, 2. je bil na Občinah in na Babni gori, od koder je nadzoroval smer proti Trebnjemu in Zagorici, 3. se je nastanil v Dolgi njivi, nekoliko severneje od Praproč, kjer je bil prejšnjega dne. Ker so se nekatere enote domobranskega bataljona »O« ustavile v Velikem Gabru, je 12. brigada prejela nalogo, naj jih od tam

prepodi. Četa 1. bataljona je z minometom napadla sovražno postojanko, dve četi 3. bataljona pa s težkim orožjem zasilne bunkerje. Sovražnik je odgovarjal in četa 1. bataljona je imela 3 lažje ranjene. Sovražnik je imel menda 2 mrtva in več ranjenih. Zapustil je Veliki Gaber in odšel proti Št. Vidu pri Stični, Zaborštu in proti Selom pri Šumberku.

12. 6. 44. Dvanajsta brigada se je zaradi nameravane akcije XVIII. divizije proti Stični (ki pa je bila odpovedana) premestila, da bi bolje zavarovala temeniško dolino in nemško »mejo«. Prvi bataljon je iz Velikih Dol odšel proti nemški »meji«, zamenjal pa ga je 2. bataljon, ki se je razporedil za obrambo najožjega dela temeniške doline med vasjo Temenica in Sobrače. Bataljon je zasedel vzhodni del temeniške tesni in se postavil na primerne vzpetine. Tretji bataljon je bil v vasi Dolge njive, sicer pa je imel dve četi na Medvedjeku. Sovražni bataljon »O« v Št. Vidu pri Stični je bil aktiven in je pošiljal svoje enote v vse smeri. Zato je imela brigada manjše spopade, večinoma s sovražnimi patruljami pri Radni vasi, v temeniški dolini in na Medvedjeku. Po boju so se sovražne enote vrnile na izhodišča.

13. 6. 44. Prvi in 2. bataljon sta bila ob temeniški dolini od vasi Temenica do Sobrač, 3. bataljon je bil še vedno v Dolgi njivi, dve četi pa na Medvedjeku. Del domobranskega bataljona »O« iz Št. Vida pri Stični se je tega dne gibal proti Dolgi njivi. Bojna patrulja 2. bataljona se je z njim najprej spopadla in ga zadrževala toliko časa, dokler ji ni prispel na pomoč vod s puškami trai jezom. Skupaj sta udarila po sovražniku, ki se je od tod umaknil, nato pa udaril proti položajem 1. bataljona. Spopad je bil kratek in domobranska skupina se je vrnila. Brigada je imela 1 ranjenega, sovražnik pa verjetno tudi.

14. 6. 44. Brigada je bila še vedno tako razporejena kot prejšnji dan. Kratek spopad je bil le pri 2. bataljonu.

15. 6. 44. Topovski oddelek se je vrnil iz Stare žage v sestavo brigade. Za noč na 16. junij so brigadi ukazali, naj uniči sovražnikovo izpostavljeno oporišče v vasi Zaboršt, ki je branilo glavno postojanko v Št. Vidu pri Stični. Toda zvečer se je sovražnik iz Zaboršta umaknil, zato so poslali 2. bataljon brigade v boj z enako izpostavljeno postojanko Štorovje. Bataljon naj bi z dvema četama napadel sovražno oporišče, z dvema vodoma pa naj bi se zavaroval v smeri Št. Vida pri Stični. Toda bataljon je na pohodu okoli 22. ure zvečer naletel na sovražnikovo zasedo pri vasi Št. Pavel in se vso noč boril z njo. Brigada je v boju uporabila minomete, vendar to ni pomagalo. Sovražnik je celo poskušal priti bataljonu za hrbet, kar pa so partizani preprečili. Bataljon je imel 1 pogrešanega in 3 lažje ranjene.

16. 6. 44. Brigada je doživela hud napad iz postojanke v Št. Vidu pri Stični in je imela velike izgube. Podrobneje o teh bojih glej tekst!

18. 6. 44. Prišlo je do kratkega spopada med sovražno bojno patroljo in zasedo 1. bataljona blizu Oteč vrha, ki je vzhodno od Temenice. Po spopadu se je sovražnik vrnil, medtem pa je z minometi obstreljeval partizane. Tega dne je bila brigada takole razporejena: 1. bataljon je bil na Primskovem, 2. v Dolenjem vrhu blizu Primskovega, 3. v Martinji vasi, dve četi pa je imel na Medvedjeku.

19. 6. 44. Brigada je nekoliko spremenila razporeditev: štab brigade s štabnimi enotami je bil na Čatežu, 1. bataljon na Zaplazu, 2. v Vidmu severno od Radohove vasi, 3. na Čatežu. Borb tega dne ni imela, pač pa se je že zvečer premaknila. Premik je bil ukazan zaradi pohoda na izhodiščne položaje za napad na Višnjo goro, ki naj bi ga brigada izvedla 21. junija 1944.

20. 6. 44. Prvi bataljon je bil v vasi Gabrovka pri Zagradcu, 2. na Kitnem vrhu, 3. v Marinči vasi. Štab brigade je bil pri 1. bataljonu. Ta dan je brigada izvedla pripravo za nameravano akcijo, si oskrbela orožje in strelivo ter izvedla politično pripravo.

21. 6. 44. Brigada je začela napad na Višnjo goro, medtem ko je 15. brigada napadala Kriško vas južno od Višnje gore. Podrobnosti iz bojev glej v tekstu!

22. 6. 44. Dvanajsta je zaman napadala Višnjo goro. Imela je tudi boje južno od nje.

23. 6. 44. Cankarjeva brigada naj bi napadla postojanko Stična. Dvanajsti je bila poverjena naloga, naj brani južno smer. V ta namen se je 2. bataljon postavil pri Rdečem kalu, 3. pri Lučarjevem kalu, 1. bataljon pa je bil še na poti. Nameravanega napada niso izvedli. Aktivnost sovražnih čet je bila vzrok, da so partizani zamudili priložnost za napad.

26. 6. 44. Brigada se je premaknila k Dobrnič in Rdečemu kalu po cesti Dobrnič—Mirna peč. Premik je bil planiran že v skladu s pohodom Cankarjeve in 12. brigade v Belo krajino in na Hrvatsko.²⁷

OPOMBE

¹ Vesti z dne 28. 4. in 1., 10. ter 15. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 111/B. Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 532 in istega avtorja »Gubčeva brigada«, str. 628.

² Ukaz štaba VII. korpusa z dne 28. 4. 1944 podrejenim enotam za pripravo napada na Žužemberk. Zbornik VI-13-43.

³ Poročili štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa z dne 29. 4. 1944. Zbornik VI-13-53 in arh. IZDG, fase.

26/11. Lado Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 630 in »Cankarjeva brigada«, str. 533.

⁴ Poročilo štaba XV. divizije štabu VII. korpusa in glavnemu štabu Slovenije z dne 5. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11.

⁵ Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. 5. 1944. Zbornik VI-13-131. Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 9. 5. 1944. Zbornik VI-13-83. Poročilo 2. bataljona 12. brigade o bojih za Dobrnič. Arhiv IZDG, fase. 190/11.

⁶ Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. 5. 1944. Zbornik VI-13-131. Naredba štaba XV. divizije 2. bataljonu 12. brigade z dne 2. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo 2. bataljona 12. brigade o boju za Žužemberk. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 9. 5. 1944. Zbornik VI-13-83.

⁷ Poročili štaba XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 3. in 4. 5. 1944. Zbornik VI-13-67 in arh. IZDG, fase. 26/11. Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 9. 5. 1944. Zbornik VI-13-83. Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. 5. 1944. Zbornik VI-13-131.

⁸ Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 6. 5. 1944. Zbornik VI-13-74.

⁹ Petnajstdnevni poročili štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 9. in 24. 5. 1944. Zbornik VI-13-83, 131. Poročili štaba XV. divizije štabu VII. korpusa in glavnemu štabu Slovenije z dne 8. in 11. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Situacijski poročili 12. brigade z dne 9. in 10. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11.

¹⁰ Poročilo o dogodkih in bojih pri napadu na Trebnje. Arhiv IZDG, AFK (arhiv fonda kontrarevolucije), fase. 283/11.

¹¹ Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 541.

¹² Podatki o domobranski posadki v Mirni peči so povzeti po domobranskem poročilu o poteku bojev v Mirni peči in okolici od 16.—20. 5. 1944. Arhiv IZDG, AFK, fase. 283/II-zaupno, št. 228 in po zgodovini XVIII. divizije Ladislava Kiaute, »Na bojni črti Osemnajste«. Založba zavoda »Borec« v Ljubljani 1. 1973, str. 440.

¹³ O bojih za Mirno peč glej podrobneje Lada Ambrožiča »Gubčeva brigada«, str. 654.

¹⁴ »Gubčeva brigada«, str. 667.

¹⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. 6. 1944. Zbornik VI-14-5. Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 2. 6. 1944. Zbornik VI-14-11. Relacija štaba XVIII. divizije z dne 3. 6. 1944. Zbornik VI-14-14. Poročili štaba XV. divizije z dne 1. in 3. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Naredba štaba VII. korpusa z dne 26. 5. 1944. Zbornik VI-13-137. Povelje štaba XV. divizije z dne 27. 5. 1944 za zavarovanje napada na Tržišče. Zbornik VI-13-142. Povelje štaba VII. korpusa z dne 27. 5. 1944 za napad na Tržišče. Zbornik VI-13-141.

¹⁶ Poročilo operativnega oddelka glavnega štaba Slovenije 20. 6. 1944 vrhovnemu štabu Jugoslavije. Arhiv IZDG, fase. 28/1.

¹⁷ O akciji za evakuacijo papirja iz Jagnjenice glej Franc Kačar-Boštjan, »Napad na papirnico Jagnjenica«, prispevek za zgo-

vino 12. brigade, v arh. 12. brigade. Napad na papirnico pri Ra-dečah, B. S., »Zasavski tednik« 10. 9. 1955, št. 36. Stane Semič-Daki, »Najboljši so padli«, spomini, 3. knjiga str. 116. Ljubljana 1972. Bojno povelje štaba XV. divizije z dne 1. 6. 1944. Zbornik VI-14-4. Poročilo štaba XV. divizije z dne 1. 6. 1944. Zbornik VI-14-5. Kro-nološki pregled akcij VII. korpusa od 1. do 14. 6. 1944. Zbornik VI-14-71. Poročilo štaba XV. divizije z dne 7. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade z dne 3. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11.

¹⁸ Situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade z dne 7. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11.

¹⁹ Operativno poročilo štaba XV. divizije z dne 9. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11.

²⁰ Operativni poročili štaba XV. divizije z dne 11. in 17. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11.

²¹ Bojni ukaz štaba VII. korpusa z dne 8. 6. 1944. Zbornik VI-14-29.

²² Odredba štaba VII. korpusa z dne 10. 6. 1944. Zbornik VI-14-34 in bojni ukaz štaba VII. korpusa z dne 12. 6. 1944. Zbornik VI-14-43.

²³ pregled številčnega stanja in orožja 12. brigade. Arhiv IZDG, fase. 188/III.

²⁴ Kronološki pregled akcij VII. korpusa z dne 20. 6. 1944. Zbor-nik VI-14-71. Operativno poročilo štaba XV. divizije z dne 17. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 11. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Odredba štaba VII. korpusa z dne 10. 6. 1944, op. 3. Zbornik VI-14-34.

²⁵ Poročilo namestnice političnega komisarja 12. brigade z dne 3. 7. 1944 centralnemu komiteju KPS, v arh. CK KPS. Kronološki pregled akcij štaba VII. korpusa z dne 30. 6. 1944. Zbornik VI-14-93. Operativno poročilo štaba XV. divizije z dne 20. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Poročilo 3. bataljona 12. brigade z dne 16. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Situacijsko poročilo obveščevalnega cen-tra 12. brigade z dne 17. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11.

²⁶ Kronološki pregled akcij VII. korpusa z dne 30. 6. 1944. Zbor-nik VI-14-93. Operativni poročili štaba XV. divizije z dne 30. 6. in 1. 7. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 21. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Poročilo štaba 12. brigade z dne 20. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 188/III. Bojno po-velje štaba 12. brigade z dne 20. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Bojno poročilo štaba VII. korpusa z dne 19. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 21/III. Opombe odbora 12. brigade, zapisnik je v arh. te bri-gade.

²⁷ Dokumenti in gradivo za kroniko 12. brigade od 28. 4. do 24. 6. 1944. Situacijska poročila štaba 12. brigade glavnemu štabu Slovenije z dne 11., 13., 14., 15., 16., 18., 21., 22., 24., 25., 27. in 29. 5. 1944. AIZDG, fase. 68/11. Pregled akcij 12. brigade od 1. 3. do 15. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Operativna poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije in štabu VII. korpusa z dne 13. do 20., 24., 25., 26., 28., 29., 31. 5. in 1. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase.

26/11- Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 24. 5. 1944. Zbornik VI-13-131. Poročilo o akcijah brigad XV. divizije od 1. 5. do 9. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 88/111. Poročilo 2. bataljona 12. brigade o borbah za Trebnje z dne 23. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo štaba 12. brigade štabu XV. divizije z dne 23. 5. 1944 o napadu na Mirno peč. Arhiv IZDG, fase. 190/III. Naredba štaba 12. brigade z dne 24. 5. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Naredba štaba VII. korpusa z dne 26. 5. 1944. Zbornik VI-13-137. Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 24. 5. 1944. Zbornik VI-13-131. Poročila štaba XV. divizije z dne 29. 4., 1., 3., 4., 5., 8. in 11. 5. 1944 štabu VII. korpusa. Zbornik VI-13-54, 67 in AIZDG, fase. 26/11. Poročili štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 29. 4. in 9. 5. 1944. AIZDG, fase. 21/IIa in Zbornik VI-13-83. Poročilo štaba 12. brigade z dne 9. 5. 1944. AIZDG, fase. 68/11. Poročila obveščevalnega centra 12. brigade glavnemu štabu Slovenije z dne 1., 3., 4., 7., 8. junija 1944. AIZDG, fase. 68/11. Operativna poročila štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 1., 4., 6., 7., 8., 9., 11., 17. 6. 1944. Zbornik VI-14-5 in arh. IZDG, fase. 26/11. Pregled bojnih akcij enot VII. korpusa od 1.—14. 6. 1944. Zbornik VI-14-71. Bojno povelje štaba XV. divizije za evakuacijo papirja iz Jagnjenice. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Povelje štaba VII. korpusa z dne 27. 5. 1944. Zbornik VI-13-141. Povelje štaba XV. divizije za napad na Tržišče z dne 27. 5. 1944. Zbornik VI-13-142. Povelje štaba XV. divizije z dne 1. 6. 1944 za evakuacijo papirja iz tovarne »Piatnik«. Zbornik VI-14-4. Poročilo štaba XVIII. divizije štabu VII. korpusa. Zbornik VI-14-11. Relacija štaba XVIII. divizije o borbah za Tržišče z dne 3. 6. 1944. Zbornik VI-14-14. Kronološki pregled akcij VII. korpusa z dne 20. 6. 1944 in 30. 6. 1944. Zbornik VI-14-71, 93. Operativna poročila štaba XV. divizije z dne 17., 18., 19., 20., 21. 6. in 1. 7. 1944. Arhiv IZDG, fase. 26/11. Naredba štaba 12. brigade z dne 9. 6. 1944. Arhiv IZDG, 190/11. Situacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 11., 12., 13., 15., 17., 18., 19., 20., 21. in 23. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 68/11. Poročila štaba 12. brigade štabu XVIII. divizije z dne 14., 16., 18., in 19. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo 3. bataljona 12. brigade operativnemu oficirju z dne 16. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 190/11. Poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 20. 6. 1944. Arhiv IZDG, fase. 188/11.

BOJNI PREMIKI

(Od 25. junija do 1. septembra 1944)

Kakšne so bile okoliščine, ki so privedle do premestitve dela XV. divizije s Cankarjevo in 12. brigado na Hrvaško in do napada te divizije skupaj s XIII. hrvaško divizijo na ustaško-nemško postojanko v Bosiljevem?

Konec meseca junija je bil IV. hrvaški korpus z nekaterimi enotami onstran Kolpe prav blizu Bele krajine. Glavni štab Slovenije je sodil, da je zdaj priložnost za skupno akcijo slovenskih in hrvatskih partizanskih enot na področju med Zagrebom, Karlovcem in Ogulinom. Z uničenjem katere od pomembnejših sovražnikovih postojank bi se bolj neposredno povezali osvobojeni ozemlji na obeh bregovih Kolpe. Glavni štab Slovenije pa je sodil, da bi to poglobljalo bratske odnose med slovenskim in hrvaškim narodom. Glavni štab Slovenije je na lastno pobudo pozval štab IV. korpusa, naj pošlje na slovensko ozemlje svojega predstavnika, da bi se dogovorili za skupno akcijo. V mislih je imel postojanko Ozalj, ki naj bi jo uničili, saj so se slovenske in hrvatske partizanske enote že večkrat brez uspeha zaganjale v to trdnjavo na desnem bregu Kolpe. Na to povabilo je prispel operativni oficir štaba IV. hrvaškega korpusa v glavni štab Slovenije in dogovorili so se o nameravani akciji. Predstavnik hrvaškega korpusa pa ni imel nobenih pooblastil za sklenitev takega dogovora, zato se je vrnil v svoj štab, da bi predlog za akcijo razložil članom svojega štaba. Medtem pa so se enote IV. korpusa med težkimi borbami premestile čez Kolpo na področje Zumberka. Tedaj je glavni štab Slovenije ponovno presodil prejšnji načrt za sodelovanje in ga spremenil v tem smislu, češ da je prav zdaj nastopila priložnost za sodelovanje slovenskih in hrvat-

skih partizanskih enot v Zumberku. Zato je poklical XV. divizijo, da bi z dvema brigadama prišla na področje Vivodine. Za akcijo na postojanko v Ozlju je bilo že prekasno in pogoji zanje niso bili primerni, ker je sovražnik tedaj z velikimi silami napadel hrvaške enote na področju Zumberka. Poveljstva partizanskih enot na obmejnem področju so tedaj sodila, da so se prav zaradi tega zmanjšale posadke sovražnih postojank v Ogulinu, Generalskem Stolu in Bosiljevem. S tem je nastala priložnost s slovenskima brigadama in hrvatskimi enotami napasti eno od teh postojank, kar bi gotovo privedlo do popolnega uspeha. Odločili so se napasti ustaško-nemško postojanko Bosiljevo.¹

Bosiljevo

Štab VII. korpusa je na podlagi povelja glavnega štaba Slovenije izdal povelje za pohod dela XV. divizije na Hrvaško dne 24. junija 1944. Najprej se je korpus odločil poslati na Hrvaško kar tri brigade — Cankarjevo, 12. in 15., potem pa si je premislil in pohod je veljal le za Cankarjevo in Dvanajsto. Smer potovanja je bila Zagradec, Podturn, Metlika in Vivodina. V Vivodini je bil načelnik štaba VII. korpusa Jože Malnarič-Križevski, ki je imel nalogo dati brigadama nadaljnja navodila. Štab korpusa je ukazal XV. diviziji, naj z brigadama odpotuje v Vivodino tudi komandant divizije Franc Kočever-Ciril, ki bi poveljeval operacijam. Tudi 1. slovenski artilerijski brigadi je ukazal odpotovati v Vivodino s havbico — 100 mm, havbico — 75 mm in dvema poljskima topoma.

Še pred odhodom so spremenili poveljstvo 12. brigade. Za komandanta so postavili Franca Kreseta-Čobana, za njegovega namestnika pa Vida Jeriča, komandanta Cankarjeve brigade. Ker pa je bil novi komandant brigade z Gubčevo na Notranjskem, se Dvanajsti ni mogel pravočasno priključiti, tako da je brigado vodil in ji do 2. ali 3. julija 1944 poveljeval namestnik komandanta Vid Jerič. Komandant brigade Franc Krese-Čoban pa je prevzel poveljstvo brigade v Vukovi gorici na Hrvaškem 2. ali 3. julija 1944.²

Pohod dveh brigad XV. divizije se je odvijal zelo hitro in v popolnem redu. Dvanajsta brigada je bila 26. junija razporejena v vaseh južno od Žužemberka. Nato je odkorakala dalje. V noči na 27. junij je bila v Metliki, nato pa je šla čez Kolpo in se nastanila v hrvaških krajih, ki so v velikem

severnem kolenu Kolpe. Tam so bile postojanke Ozalj, Stative in druge. Tedaj je dobila obvestilo, da je štab korpusa spremenil cilj za napad. Namesto Ozlja bodo napadli Bosiljevo. Obe brigadi sta pustili pratež v Beli krajini. To sta storili zato, da bi bili bolj premični in ker na Hrvaškem ni bilo treba nositi s seboj priprav za kuhanje. Komaj sta namreč brigadi prestopili Kolpo in se posedli za počitek, so začele po tukajšnji navadi prihajati žene, ki so v jerbasih prinašale borcem hrano. V teh krajih se je XV. divizija začela pripravljati za akcijo.

Za vodenje velike združene operacije so tedaj sestavili skupen slovensko-hrvatski operativni štab, ki sta mu VII. slovenski in IV. hrvaški korpus dala na voljo obe slovenski brigadi, XIII. hrvaško divizijo in Karlovački odred. Ko so v operativnem štabu pripravljali zamisel za operacijo, je bilo treba odgovoriti na eno od poglobitnih vprašanj: kdo bo nosilec napada na postojanko v Bosiljevem. Med poveljniki je prišlo do različnih mnenj. Hrvaški komandanti so zagovarjali misel, naj bi Bosiljevo napadala njihova divizija, saj — tako so menili — bolje pozna razmere na Hrvaškem in sovražno taktiko obrambe v utrjenih mestih. Komandant XV. divizije Franc Kočever-Ciril pa je zastopal mišljenje, naj bi to nalogo opravile slovenske brigade. Sodil je namreč, da slovenske brigade ne poznajo dobro zemljišča, na katerem bi bilo treba organizirati obrambo bosiljevskega rajona. Petnajsta bi namreč morala v primeru, da bi postojanko napadala hrvaška divizija, opravljati zavarovalne operacije, ki pa zahtevajo dobro poznavanje zemljišča in vse smeri, po katerih bi sovražnik lahko poslal pomoč napadeni postojanki. To nalogo bi mnogo bolje opravila XIII. hrvaška divizija, ki bi XV. diviziji zagotovila zadosti časa za razvoj enot in za akcijo samo. Nadaljnji razlog, kakor ga je zagovarjal komandant XV. divizije, je bil ta, da so slovenski borci prav dobro poznali taktiko napada na utrjene postojanke, saj so v zadnjem času, kar je veljalo zlasti za Cankarjevo, poželi že dokaj lepe uspehe. Prevladali so realni in objektivni razlogi komandanta XV. divizije, ki je poverila nalogo direktnega napada na Bosiljevo Cankarjevi brigadi, medtem ko je Dvanajsto zadržala v rezervi.

V Bosiljevem je bila posadka tedaj sestavljena iz delov 1. rezervnega lovskega polka in delov 10. ustaške bojne. Obo-rožena je bila z dvema težkima minometoma, brzostrelnim

topom — 65 mm in drugim orožjem. V postojanki je bilo v začetku napada nič več kot 200 oboroženih sovražnih vojakov, od tega večina ustašev. Bosiljevo je sicer obdano s hribčki in vzpetinami, ki so deloma pogozdeni, vendar je sam kraj postavljen tako, da je okoli njega sama čistina, zato pa je skrivno približevanje skoraj onemogočeno. Ustaši in Nemci okoli postojanke niso napravili pokritih bunkerjev, kakor je to bilo v navadi na Slovenskem. Imeli so le tri mitralješka gnezda, ki so bila med seboj povezana s tranšejami, zveznimi jarki in zaklonišči pred mitralješkim in puškinim ognjem. Postojanka je imela en sam večji bunker. Pred minometnim ognjem torej posadka ni bila dobro zavarovana, pač pa je imela možnost skrivno manevrirati po globokih jarkih in tako zbirati vojaštvo na določenem mestu za protinapad. Tudi poslopja so v kraju dobro utrdili. Tako razmeroma slabotno utrditev postojanke si moremo razlagati na ta način, da hrvaški partizani do tedaj na tem območju artilerije niso češče uporabljali in da so sovražne posadke računale na hiter prihod pomoči iz drugih garnizionov.

Sovražna postojanka v Bosiljevem je bila zelo neugodna za partizane. Saj je zapirala poti, ki peljejo s slovenskega ozemlja proti jugu proti Generalskemu Stolu in Ogulinu, bila je na poti med Karlovcem in Vrbovškim in je torej varovala glavno cesto proti morju. Bosiljevo je oddaljeno od Vinice le kakšnih 8 km, zato je predstavljalo neprestano grožnjo osvobojenemu ozemlju v Beli krajini. Če bi ga osvojili, bi se osvobojeno ozemlje Hrvatske razširilo in povezava Bele krajine s Hrvatsko bi bila mnogo lažja in udobnejša. Bosiljevo je bil torej pravilno izbran cilj za akcijo združenih slovenskih in hrvaških partizanskih čet.

Ko je skupno poveljstvo sklepalo o tem, da je treba XV. divizijo okrepiti s topništvom, ki bi podpiralo juriš na sovražne utrdbe, je bilo treba rešiti še zamotano vprašanje transporta hrvaških topov, ki so bili precej oddaljeni od bojišča. Kot smo videli, je sicer poveljnik VII. korpusa odredil, naj gre del artilerije 1. slovenske topniške brigade na Hrvatsko, vendar teh topov v bosiljevski akciji niso uporabili, ker so bili namenjeni za druge naloge. Namesto njih je XV. divizija dobila iz sestave hrvaških enot dve gorski havbici — 75 mm.

Za napad Cankarjeve na Bosiljevo je poveljstvo XV. divizije izvedlo nekatere zanimive ukrepe, ki jih je že prej pri-

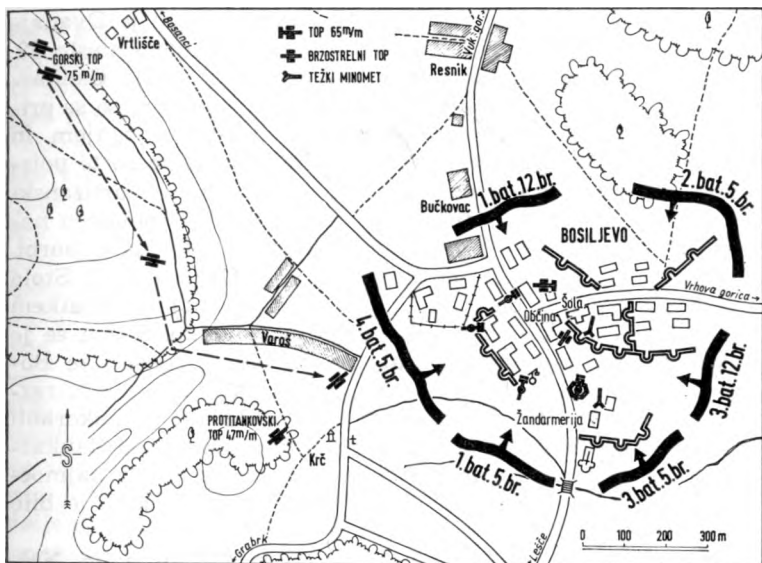
poročal glavni štab Slovenije pa tudi štab VII. korpusa. V eno skupino so namreč zbrali vse minomete, ki so imeli nalogo tolči sovražnikove čete, če bi se zbirale, da bi izvedle protinapad. Pod njihovim ognjem naj bi bili tudi povezovalni jarki in mitralješka gnezda. Združili so tudi vse protitankovske puške z nalogo, da bi streljale v mitralješka gnezda in druge utrjene položaje. Ena od posebnosti taktičnega pomena je bila v tem, da je Cankarjeva brigada napadala z vsemi štirimi bataljoni hkrati, ne da bi bila ločila iz svoje sestave rezervo. Pripomniti je treba, da je komandant XV. divizije sprva nameraval napasti le s Cankarjevo brigado, medtem ko bi Dvanajsto zadržal v rezervi in šele nato po potrebi uvajal posamezne bataljone Dvanajste v boj. Vendar si je premislil in je štirim Cankarjevim bataljonom priključil tudi 1. bataljon Dvanajste, s čimer je zgostil bojno razvrstitev. Na ta način je ostala v rezervi 12. brigada le z dvema bataljonoma.* Njeno mesto je bilo v rajonu vasi Dugače—Mrzljaki, ki sta le 3 km oddaljeni od Bosiljeva. Dvanajsta tedaj številno ni bila posebno močna, saj je štela le 430 borcev in bork. Mesto razporeditve 12. brigade kot rezerve v vaseh Dugače in Mrzljaki je bilo zelo primerno za uvajanje brigadnih bataljonov v boj pri Bosiljevem, manj pa za uporabo Dvanajste na položajih za obrambo in zavarovanje bosiljevskega rajona. Dvanajsta brigada je morala pred akcijo dati Cankarjevi brigadi dva minometa in dve ruski protitankovski puški, ki ju je pred kratkim dobila. Tako je bilo vse najpomembnejše orožje zbrano v Cankarjevi brigadi. Poveljnik XV. divizije je Dvanajsti ukazal, naj bo zbrana in naj pošlje eno četo za zavarovanje v Bosance, kjer je bil operativni štab. Poveljnik 12. brigade je imel telefonsko zvezo z operativnim štabom.

* Na osnovi dokumentov je doslej veljalo, da je Cankarjeva izvedla dopoldanski napad na Bosiljevo le z lastnimi štirimi bataljoni. Namestnik komandanta 12. brigade Vid Jerič, ki je vodil 12. brigado v akciji na Bosiljevo, pa je prispeval nove podatke, na osnovi katerih moremo zaključiti, da je komandant XV. divizije uvedel 1. bataljon Dvanajste že takoj ob začetku napada Cankarjeve na Bosiljevo, 3. bataljon Dvanajste pa okoli poldneva. Te podatke potrjuje tudi Jože Lužar, ki je bil tedaj politični komisar 3. čete 3. bataljona. Podatek o uvedbi 1. bataljona potrjuje tudi komandir 1. čete 1. bataljona. (Glej zapisnik o pripombah odbora 12. brigade v arh. 12. brigade.)

S področja velikega kljukastega zavoja Kolpe je Dvanajsta skupaj s Cankarjevo brigado odšla na odrejeno mesto 29. junija zjutraj, ponoči 30. junija 1944 ob 2. uri pa sta Cankarjeva in 1. bataljon Dvanajste začela napad. Bataljoni so se približali sovražnikovim postojankam, jih obsuli z ognjem in skušali na juriš vpasti v jarke. Sovražni vojaki pa so te poizkuse z gostim ognjem onemogočili. Zjutraj so se partizanski bataljoni umaknili s čistine in se pripravljali za ponoven napad. Do tedaj topova XIII. divizije nista sodelovala v borbi. Sovražniku se je zjutraj posrečilo, da je iz Generalskega Stola s 50 možmi prebil blokado Bosiljeva, se spopadel v kratkem boju s Cankarjevo brigado in vdrl v postojanko. S tem se je številčna moč posadke povečala za 50 mož in odslej je Bosiljevo branilo kakih 250 mož. Ta sovražnikov vdor pa ni razmajal napadalne fronte Cankarjeve brigade niti ni kakorkoli odločilno okrepil posadke. Do jutra se je pokazalo, da Cankarjeva brez sodelovanja topništva ne bo uspela, kajti najmočnejše odporne točke Bosiljeva — bunkerje in zgradbe je bilo treba uničiti s topniškim ognjem.

Ob 5. uri zjutraj je prispela artilerija XIII. divizije. Najprej je bilo treba organizirati sodelovanje med topovoma (Cankarjeva je imela v akciji tudi svoj protitankovec — 47 mm) in pehoto, določiti cilje in nato pripraviti ognjene položaje za obe hrvvaški havbici. To so opravili do 11. ure, nato se je začel splošen napad. Z jugovzhoda je napadal 3. bataljon, s severovzhoda 2., na njegovi desni je bil 4. bataljon, ki je napadal z zahoda, z jugozahoda pa se je pomikal 1. bataljon Cankarjeve brigade. Najprej je bila topniška priprava. Topovi so začeli rušiti večje utrdbe, minometi pa so vsuli ogenj na strelske jarke. Medtem je Cankarjeva brigada prišla na jurišno razdaljo. Topniški ogenj so prekinili, bataljoni pa v naskok. Sovražnik se je srdito branil in je ta splošni juriš Cankarjeve brigade odbil. Le 4. bataljon se je z dvema četama dokopal do prvih zgradb in se v njih utrdil. To je bil edini večji uspeh tega srditega napada, vendar je boj moralno in materialno zelo prizadel branilce. Nekatere njegove odporne točke so utihnile, ogenj ni bil več tako gost in natančen.

Poveljnik XV. divizije je spoznal, da je napočil trenutek za končni obračun. Izvesti je bilo treba le še nekatere ukrepe. Najprej je ukazal, naj se topa približata utrdbam, da bosta nanje streljala iz bližine. Tako bo ogenj najbolj učinkovit in

Napad Cankarjeve in Dvanajste brigade na Bosiljevo 30. 6. 1944 (Skica je narejena po originalni predlogi operativnega oddelka štaba VII. korpusa, ki je v IZDG, fase. 155/1.)

mogoče bo streti vsako še tako trdoživo žarišče odpora. Vse težko orožje je dobilo cilje za osredotočen ogenj. Usmerili so ga pred fronto 4. bataljona, ki se je bil že zagrizel v postojanko. Zbrano težko orožje naj bi napravilo v sovražnikovo obrambo vrzel, skozi njo pa bi vdrli partizanski bataljoni. Ker pa se je poveljnik divizije bal, da bi se sovražnik poskušal rešiti s prebojem, se je odločil okrepiti Cankarjevo še s 3. bataljonom Dvanajste. Tako bi zgostil vrste napadalcev, da bi bile na vseh smereh sposobne ustaviti sovražnikov protinapad in ga streti. Ta ukrep je bil lažje izvedljiv zato, ker so na zavarovanjih partizanske čete ubranile bosiljevski rajon pred sovražnikovim posegom. Pripomniti je treba, da sovražnik še istega dne, torej 30. junija, nikakor ni mogel pripraviti take akcije, da bi deblokiral bosiljevsko posadko in jo rešil pred uničenjem. Potreboval je vsaj še en dan za organizacijo takega napada. Dvanajsto brigado je komandant divizije že prej obvestil, naj pripravi bataljon.

Popoldne se je začela akcija za uvajanje 3. bataljona 12. brigade v bojno razvrstitev. To ni bilo tako enostavno, saj je bilo treba med borbo napraviti prostor za nove čete in jih zavarovati, ko so zasedale položaje. Zagotoviti je bilo treba tudi čas, da bi se nove enote povezale desno in levo, da bi se seznanile z razmerami na bojišču in z zemljiščem in da bi se komandirji seznanili z nalogami, ki so jim bile poverjene. Ko je bilo to opravljeno, sta bila 1. in 3. bataljon Dvanajste takole razporejena: 1. se je postavil med 4. in 2. bataljon Cankarjeve brigade, smer njegove akcije je bila s severa proti centru Bosiljeva; 3. bataljon Dvanajste se je vrnil med 3. in 2. bataljon Cankarjeve in je napadal z vzhoda. Tako je bilo vse pripravljeno za odločilen napad, katerega cilj je bil popolno uničenje sovražnikove posadke.

Tedaj je začela artilerija ponovno obstreljevati sovražnikove utrdbe, bunkerje in utrjena poslopja. Ker so bili topovi zelo blizu ciljev, je skoraj vsaka granata zadela. Vsa združena protitankovska orožja, protitankovske puške, protitankovski top, protitankovski minometi in vsi ostali minometi so začeli obstreljevati strelske jarke, iz katerih ni bilo več slišati strellov. To strahovito bombardiranje, ki je jemalo sovražnim vojakom pogum, partizanom pa vlivalo silovito navdušenje, je trajalo do 17. ure. Potem je bil dan znak za množičen juriš, ki ga je šest bataljonov nemudoma začelo. Jože Zupančič iz

3. bataljona 12. brigade opisuje te trenutke v brigadnem glasilu »Mladina Dvanajste« takole: »Okoli osemnajste ure je borba dosegla višek. Grozno streljanje naših minometov je spremenilo postojanko, gnezdo izdajalcev, v pravi pekel. Izdajalci lastnega naroda ne vriskajo več, ker vedo, da slovenski partizani ne poznajo šale. Obstreljevanje postojanke je vedno hujše. Na mnogih krajih gori. Demoralizirana drhal bega iz enega konca v drugega. Strašno se maščuje slovenski partizan. Obrazi borcev so resni, srca jim burno utripajo ... Ko je borba najhujša, se začujejo zmagoslavni klici — Švabi beže!« In res, ko so bili sovražni vojaki pregnani iz rovov, ko so bili njihovi bunkerji in mitralješka gnezda razdrta, hiše pa porušene, jim ni preostalo nič drugega, kot da si rešijo življenje s prebojem. Usmerili so strahovit napad proti jugovzhodu na položaje 3. bataljona Cankarjeve in 3. bataljona Dvanajste brigade. Namestnica političnega komisarja brigade je poročala centralnemu komiteju KPS, da so se borci odlično borili. Izka-

zal se je zlasti 3. bataljon. Borba pa je bila zelo huda. Dve uri je trajal juriš po polju. »Najprej so prijurišali ustaši in Švabi iz postojanke, na pet metrov so prihrumeli. Mi smo jih odbili, a vdrli so na drugem mestu. Začela se je divja gonja po njivi. Naši mitraljezi so bili tako razgreti, da niso več delali in marsikateri je ostal brez municije; potem je bila borba samo z bombami, ki smo jih dobili od mrtvih sovražnikov. Nekateri partizani pa so brez vse municije lovili sovražnike in jih žive ujeli. Ta divja borba je trajala dve uri; na tem sektorju je obležalo preko 70 mrtvih Švabov. Mi smo imeli

4 mrtve in 4 ranjene. V tej borbi so se z dobrim poveljevanjem posebno izkazali namestnik komandanta brigade Vid Jerič, pomočnik političnega komisarja 3. bataljona Drago Višner, ki je bil ranjen in komandir 2. čete tega bataljona. Tudi vsi borci so se odlično izkazali. Največja ovira pa je bilo pomanjkanje ljudi. En borec je nosil po 3 puške ali po 2 puškomitraljeza. Vsi komandirji in politkomisarji čet so morali biti puškomitraljezci. Sam namestnik komandirja 2. čete 3. bataljona je na eni od poti z bombami odbijal sovražnikov juriš. Nihče mu ni mogel pomagati. V 1. bataljonu je bila tudi borbena morala dobra in borci so se v tej akciji dobro izkazali.«

To je bilo poročilo, ki slikovito opisuje boj pri poskusu izpada iz postojanke. Povedati je še treba, kako je potekal ves boj po prenehanju artilerijske priprave. Sovražnike je močno obstreljevanje popolnoma demoraliziralo. Ko se je začel juriš, so se začeli umikati proti središču Bosiljeva. Tu so jih borci Cankarjeve in 12. brigade že lovili in streljali po tistih, ki so se še branili. V večernem mraku se jim je le posrečilo organizirati majhne skupine za preboj iz obkoljenega mesta. Izkoristiti so hoteli slabšo vidljivost in se pognati v več smereh iz postojanke. Med posadko je povzročal še večjo paniko požar, ki se je širil po Bosiljevu. Mesto je bilo zavito v dim, borci pa so se v urejenih strelskih vrstah bližali poraženim sovražnim vojakom, ki so začeli brezglavo bežati na vse strani, zlasti pa proti vzhodu in jugovzhodu, kjer so bila žitna polja. Bili so tako zbegani, da so se zaletavali v partizane, ti pa so jih lovili ali pa streljali, če se niso hoteli vdati. Ustaši so se neradi vdajali, ker so se bali, da jih bodo slovenski partizani postrelili ali pa predali hrvaškim borcem. Bataljoni so se morali na žitnih poljih zavarovati, da ne bi zaradi visokega žita, v katerem so se skrivali sovražni vojaki, padli v zasede. Zava-

rovali so se na ta način, da so pred strelsko vrsto metali bombe. To je bilo dobro in izognili so se večjim izgubam. V večernem mraku je bila bitka v Bosiljevu končana s popolnim porazom nemško-ustaške posadke.

Med borci je zavladalo veliko veselje nad doseženo zmago. Dvanajsta je bila ponosna, da je skupaj s Cankarjevo brigado porazila na hrvatskem ozemlju tako močnega sovražnika. Borci Dvanajste pa so bili še posebej veseli zato, ker je bila to po dolgem času res popolna zmaga, ki je vlila v njihova srca ponos in zmagoslavje. Več borcev, zlasti iz 3. bataljona 12. brigade, je opisovalo navdušenje, ki se je polastilo partizanov po končanem boju. »Kmalu zavlada tišina. Samo od časa do časa,« piše Jože Zupančič iz 3. bataljona v mladinskem listu Dvanajste, »pretrga ozračje posamezni strel in vmes se čujejo pesmi hrabrih borcev tretjega bataljona. Hrvatski narod se čudi naši hrabrosti in objema naše borce. Z veseljem in zmago v srcu odhajajo borci tretjega bataljona s položajev, zavedajoč se, da so pokazali hrvatskemu narodu, da se skupno z njimi borijo za iste cilje.« Ali pa opis Cenka iz 3. bataljona: »Po končani borbi se veseli vračamo na počitek in drugi dan preštevamo zaplenjeno orožje. Kako lepo je videti mlade borce, ko čistijo in pregledujejo zaplenjene brzostrelke, ki jih je pred nekaj časa imel sovražnik v svojih rokah, sedaj pa se blestijo na ramenih borcev... Naprej, na juriš do končne zmage!«

Kakšna je bila cena za zmago? Kot smo že omenili, je imela Dvanajsta pri Bosiljevu 4 mrtve in 4 ranjene. Med njimi je bil en pomočnik političnega komisarja ranjen, eden pa mrtev. Tudi nekaj četnih političnih komisarjev je bilo ranjenih. Padel je tudi hrabri borec in sekretar SKOJ 3. čete 3. bataljona Anton Grozdnik. Glede na težki boj in končni uspeh tega boja to niso velike izgube. Celotna XV. divizija je imela 11 mrtvih, 8 težko in 16 lažje ranjenih. Zaradi primerjave in ocenitve teže sovražnega poraza naj omenimo še sovražnikove izgube. Takoj moramo povedati, da podatki o tem niso popolnoma zanesljivi. Partizanska poročila govore o 212 mrtvih, 49 ujetih in 12 ranjenih. Glavno ustaško poveljstvo pa pravi, da je bilo v Bosiljevu 64 mrtvih, med temi je bilo 45 Nemcev, ranjenih pa 27, od teh en sam nemški vojak, 9 ustašev pa je bilo pogrešanih. Vsekakor so partizanska poročila pretirana, kajti bosiljevska posadka ni imela toliko vojakov kolikor iz-

gub navajajo partizanska poročila. Tudi ustaška poročila niso zanesljiva. Verjetno se lahko zanesemo na to, da je bilo v Bosiljevu ubite in ulete najmanj 70 % posadke, kar znaša okoli 170 mož. Zanimivi so tudi podatki o plenu. Po poročilu inženirsko-tehnične sekcije XV. divizije je 12. brigada poleg municije, ki je je bilo kar precej, zaplenila 7 puškomitraljezov, 29 pušk in 5 brzostrelk. Skupen plen v Bosiljevu pa je bil 14 puškomitraljezov, 60 pušk, 9 brzostrelk, lahki minomet in 2 topa. Del plena, ki v teh podatkih ni naveden, je vzela XIII. hrvaška divizija. Sodili so, da je bilo zaplenjenih okoli 200 pušk. Omenjeni veliki plen orožja kaže na strahoten poraz bosiljevske posadke. Seveda vsega orožja niso zadržale partizanske brigade iz sestave XV. divizije. Ze pred akcijo je bilo namreč dogovorjeno, da bodo plen delili na pol med hrvaške in slovenske čete. Petnajsta divizija je na prošnjo hrvaških partizanov dala Karlovačkemu odredu angleško protitankovsko puško, dve pa so odstopili enotam IV. korpusa. Takega orožja namreč hrvaški partizani niso imeli.³

Omeniti je treba še boje na zavarovanjih, kjer so bile razvrščene enote XIII. hrvaške divizije in Karlovaškega odreda. Hrvaški partizani so odbili vse sovražnikove napade, ki so bili, mimogrede povedano, bolj izvidniškega pomena. Tako je področje borb okoli Bosiljeva bilo ves dan 30. junija 1944 popolnoma zavarovano.

Zmaga v Bosiljevu je bila velikega pomena za slovenske pa tudi za hrvatske partizane. Osvobojeno ozemlje na tem področju se je na mah zelo razširilo in povezava med Belo krajino in Hrvatsko je bila na tem odseku mnogo lažja. Če hočemo oceniti vrednost zmage Cankarjeve in 12. brigade, potem je najbolje, da jo primerjamo z ono, ko je Cankarjeva brigada s prideljenim bataljonom 12. brigade uničila trebanjsko postojanko 17. maja 1944. Pokazalo se je, da je borbena izvedenost partizanskih borcev in poveljnikov od akcije v Trebnjem zelo napredovala. V Bosiljevu je bila uničena skoraj celotna posadka, kar se v Trebnjem ni zgodilo. Bosiljevska akcija je trajala 18 ur, medtem ko so trebanjsko posadko napadali dan in pol, še prej pa so jo z demonstrativnimi in nadlegovalnimi napadi tri dni utrujali. V trebanjski akciji so uporabili velike količine topniške municije, v bosiljevski pa je XV. divizija izstrelila 40 granat za protitankovski top, 200

min za minomete in le 90 nabojev za protitankovske puške. Zelo zanimiva in uspešna je bila razdelitev posameznih faz boja po dnevnih etapah, pri čemer je pomembno, da so artilerija in minometi streljali podnevi ob dobri vidljivosti. Osredotočenje vseh težkih orožij je bilo pomembna pridobitev za taktiko njihove uporabe in je imelo odločilen pomen pri uspehu. Z zbranimi težkimi orožji so prebili sovražnikovo obrambno linijo in skozi tako nastalo odprtino vdrli med ustaše in Nemce. Ob pravem času je komandant divizije Franc Kočever-Ciril uporabil rezervo, ki se je imela čas spoznati z razmerami na dodeljenem odseku bojišča. Bataljon je bil svež in borci so hrepeneli po boju. Posebna znamenitost tega boja je bila v tem, da so borci naredili okoli postojanke tako gost obroč, da ga sovražni vojaki na begu niso mogli prebiti. Odtod tako velika katastrofa sovražnikove garnizije, ki je boleče odjeknila v vrstah sovražnika. Za veliki uspeh pri Bosiljevu je glavni štab Slovenije izrekel v posebnem dnevnem povelju priznanje in pohvalo vsem sodelujočim hrvatskim in slovenskim enotam.⁴

Z osvoboditvijo Bosiljeva pa se borbe 12. brigade seveda niso končale. Pričakovati je bilo, da bo na partizane prihrumel sovražni vihar, da bi maščeval poraz pri Bosiljevu. Dvanajsto so 1. julija postavili vzhodno od Bosiljeva, kjer naj bi organizirala obrambno linijo na reki Dobri med Lescami in Maletici; tako se je naselila v prijaznih hrvatskih vaseh Vrhova in Vukova gorica. Desno (zahodno) se je povezovala s Cankarjevo brigado, levo (vzhodno) pa s četami Karlovačkega odreda. Cankarjeva brigada je bila zahodno od Bosiljeva in tako je bilo področje osvobojenega dela Hrvatske zavarovano. Komandant 12. brigade je bataljonom strogo naročil, naj bodo pripravljeni na sovražnikov napad, ki ga je XV. divizija pričakovala že prvega dne po osvoboditvi Bosiljeva. Dvanajsta je poslala enega od bataljonov na hrib jugovzhodno od Bosiljeva, ki se imenuje Privis (k. 461), odkoder bi nadzoroval prehode čez reko Dobro v severni smeri. Dvanajsta si je zagotovila kar dobre položaje nasproti Generalskemu Stolu. Toda vse do 4. julija je vladal južno od Kolpe mir in partizani so se lahko naveselili zmage in obilnega plena. Veselo razpoloženje se je preneslo tudi v hrvatske vasi, kjer so domačini ali pa partizani prirejali mitinge. V nedeljo popoldne je oživel Vukova gorica v pesmi in veselem vriskanju in Dvanaj-

sta je priredila miting s pomočjo domačih deklet skojev, ki so okrasile sokolsko dvorano s cvetjem, zelenjem in z raznimi napisi na transparentih. »2e ob 20. uri je bila dvorana polna,« je poročal Lojze Sonc v listu ‚Mladina Dvanajste‘, »in med glasnim vzklikanjem našim in njihovim brigadam, voditelju tovarišu Titu in zaveznikom smo začeli s programom. Program je bil naslednji: slovenska in hrvatska himna, poročilo brigadnega političnega komisarja o političnih razmerah doma in v svetu, zborna recitacija ‚V zaporu‘, petje pevskega zbora. Nato so hrvaška dekleta zapela dalmatinsko ‚Marjane...‘, ki je slovenske partizane silno navdušila. Potem so priredili prosto zabavo s plesom in muziko, ki je trajala do polnoči. V vseh je bil ogenj, ki je ogreval bratska srca in utrjeval prijateljstvo med hrvatskim in slovenskim ljudstvom,« je navdušeno ocenil politični pomen mitinga in zabave Lojze Šonc.⁵

Kar je štab divizije pričakoval že 1. julija, je doživel 4. julija 1944. Za ta dan so Nemci in ustaši pripravili napade na enote XV. divizije v okolici Bosiljeva. Tedaj je bila Cankarjeva brigada še vedno na zahodni strani mesta in se je postavila na pota, ki peljejo iz Vrbovškega in Ogulina oziroma Trošmarije proti Vinici in Bosancem. Dvanajsta pa je še vedno zapirala prehode čez Dobro na vzhodni strani Bosiljeva. Izgledalo je, da je XV. divizija s svojo razporeditvijo zavarovana. Toda sovražnik je pripravil bliskovito akcijo, ki so mu jo omogočile motorizirane čete in tanki ter hitri pehotni oddredi. Njegova zamisel, spoznamo jo lahko iz razvoja operacije, je bila v noči na 4. julij skrivno približati čete Bosiljevu in zgodaj bliskovito napasti ter presenetiti XV. divizijo. Napad naj bi potekal tako, da bi glavni obkoljevalni manever zadali z viniške strani. Nato bi s koncentričnimi udarci iz Osojnika, Ponikev, Trošmarije, Lešč in Lipe obkolili divizijo in jo nato uničili. Načrt je bil izreden in je predstavljal veliko nevarnost za divizijo, posebno še zato, ker so Nemci za to operacijo uporabili kar precejšnje število vojaštva in bojne tehnike. Katere sovražne enote so bile uporabljene, ni znano, pač pa se moramo opreti na poročila partizanskih obveščevalcev, iz katerih je razvidno, da so Nemci zbrali okoli 3000 mož, 30 tankov, 2 havbici — 75 mm in okoli 60 kamionov. Vsekakor je iz razvoja akcije lahko spoznati, da je sovražnik s kamioni prepeljal jedro svojih pehotnih čet, kakih 1500 mož na izhodiščne položaje, ki so bili v krajih, ki so 6 do 10 km

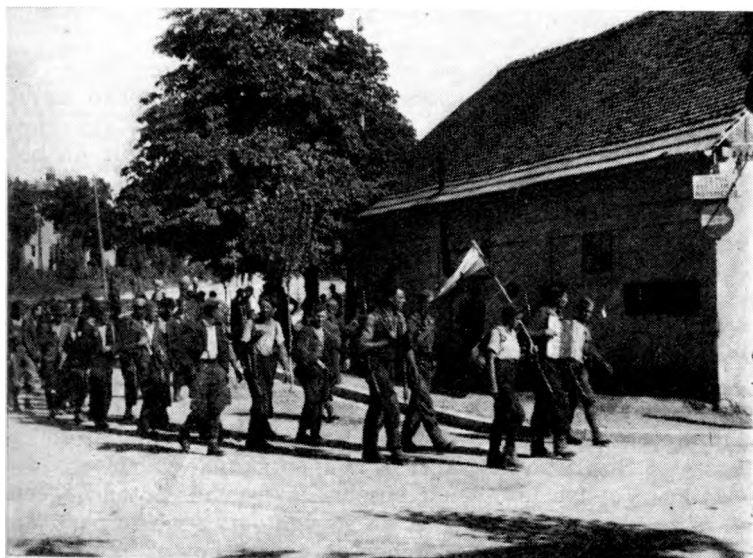
oddaljeni od Bosiljeva. Osrednji cilj je bilo Bosiljevo, pomožni pa Vukova gorica, ki je ob Kolpi in kjer je bila 12. brigada.

Nemci so z veliko pedantnostjo izpeljali načrt. Navsezgodaj zjutraj 4. julija so izvidniki enot XV. divizije presenečeni sporočili, da sovražnik z veliko hitrostjo prodira iz viniške smeri na desnem bregu Kolpe proti Bosancem, ki so severno od Bosiljeva. Kmalu nato so prispele vesti o naglem prodiranju sovražnih tankov in čet iz Osojnika, Ponikev, Trošmarije in Lešč naravnost proti Bosiljevu. Že so se vneli boji. Cankarjeva brigada se je postavila v bran na zahodni strani Bosiljeva, kjer je zasedla hribčke in cestna križišča, da bi zaustavila prodor. Toda že je začela prodirati iz Bosancev proti Bosiljevu Cankarjevi brigadi naravnost za hrbet kolona, v kateri so bili tudi tanki. Cankarjeva je hitro spoznala, da ji od te strani preti obkolitev, zato je ukazala svojim bataljonom, naj gredo čez cesto Bosiljevo—Bosanci proti vzhodu k položajem 12. brigade. To nalogo sta lahko izpolnila le dva bataljona, ki sta pri prebijanju imela občutne izgube, saj sta izgubila protitankovski top in težki minomet. Ostala dva bataljona pa sta se morala prebijati v smeri sovražnikovega prodiranja in nato prekoračiti Kolpo, kar se jima je v samostojni akciji tudi posrečilo.

Dvanajsta brigada ni neposredno branila prehodov čez Dobro, pač pa je bila spočetka odmaknjena nekoliko nazaj. Lažje ji je bilo zato, ker je prvi udarec posegel po Cankarjevi brigadi, medtem pa se je Dvanajsta lahko pripravila na boj. Prvi bataljon je postavila ob cesti Bosanci—Glavica, da bi branil dohod k Vukovi gorici, 2. je bil pri vasi Dugače in je tudi branil dostop k Vukovi gorici, 3. pa je bil rezerva v Vukovi gorici. Ta rezervni bataljon se je zavaroval proti Stativam in Lipi. Zamisel za obrambo 12. brigade, ki ji je tedaj poveljeval novi komandant Franc Krese-Čoban, je bila razumna in enostavna. Braniti je bilo treba Vukovo gorico, od koder je bil v sili možen prehod čez Kolpo na slovensko stran v Belo krajino. K 1. in 2. bataljonu sta se priključila še dva bataljona Cankarjeve brigade, ki sta se, kot vemo, pretolkla čez cesto Bosiljevo—Bosanci in zdaj so skupaj zadrževali sovražnika. Vendar niso imeli posebnega uspeha. Sovražne čete SG se za nekaj časa ustavile, da so ugotovile, kje so partizani in da so pripravile vse potrebno za napad, potem pa so naglo udarile in z več skupinami, zlasti pa s tanki začele obkoljevati

posamezne partizanske bataljone. Že po prvih streljih in ko so opazili, da se sovražni tanki ne zmenijo za minirane ceste, saj so prodirali večinoma po polju in skozi redke gozdove, so se partizani naglo umaknili in se odločno postavili v bran v Vukovi gorici. Toda sovražnik je dobro in spretno izkoristil manevrsko zemljišče med Dobro in Kolpo, ki je bilo prikladno za tanke in je z veliko naglico prodril v samo središče Vukove gorice. Partizani so sicer streljali na tanke s protitankovskimi puškami, toda tanki so bili težje tonaže in protitankovske puške niso prišle do veljave. Petnajsta divizija je zato ponoči pod tankovskim ognjem šla hitro čez Kolpo in se postavila na obrambne položaje na levem bregu reke. Dvanajsta je imela nekoliko žrtev, a ne veliko. Sovražnik je zasedel Bosiljevo in ocenil uničenje, ki sta ga povzročili Cankarjeva in Dvanajsta brigada 30. junija. Čez Kolpo na slovensko stran sovražne čete niso silile. S tem se je boj na Hrvaškem končal.

Glavni štab Slovenije je Dvanajsto poklical v Črnomelj, kamor je prispela 6. julija 1944. Že na poti proti Črnomlju jo je sprejel komandant glavnega štaba Slovenije Franc Roz-

Dvanajsta po veliki zmagi v Bosiljevem koraka skozi Črnomelj

man-Stane. Borci so se izredno razveselili njegovega obiska.

V Črnomlju so brigadi, kakor kasneje tudi Cankarjevi, pripravili pristrčen sprejem kot nagrado za uspešne borbe v Bosiljevu. Brigado je prebivalstvo okitilo s cvetjem, nato so pripravili posebno prireditev in ji predvajali filme. Brigada se je do 5. ure zjutraj 7. julija zadržala na gostiji, nato pa je dobila posebne naloge.⁶ Bile so v zvezi z novimi grožnjami sovražnih čet za vdor v Belo krajino. Brigada je 7. julija v zvezi s to nalogo odpotovala v Dobliče in se tu pripravila za pohod v kočevsko okolico.

Pomoč pri obrambi Bele krajine in utrjevanje brigade

Po padcu Bosiljeva so se razmere v tem delu Hrvaške, ki meji na Belo krajino, nekoliko umirile. V Žumberku, od koder je sovražnik prepeljal nekoliko enot na področje Bosiljeva, so borbe oslabele in glavni štab Slovenije je odstopil od ideje, da bi napadli in likvidirali Ozalj, kar je bila že prej njegova želja. Edino kar je motilo umiritev na belokranjski fronti je bilo, da je sovražnik s pomočjo domobranskih čet povečal aktivnost na Kočevskem, zaradi česar se je glavni štab Slovenije odločil poslati tja eno od brigad. Cankarjevo je želel imeti še nekaj časa v Beli krajini, ker je v Metliki pripravljaval parado slovenskih in hrvatskih čet, ki so sodelovale v bojih za Bosiljevo oziroma v borbah v Žumberku.⁷

Sovražne čete so bile na področjih okoli Kočevja, Ribnice in stiškega vozlišča zelo aktivne in so še naprej uporabljale partizanski podobno taktiko, vdirale so na osvobojeno ozemlje in povzročale partizanskim štabom neprestane skrbi in velike izgube. Tudi to je bil eden od vzrokov, da so poslali 12. brigado na področje Kočevja, da bi pomagala zatreti sovražnikovo aktivnost in sovražnika prisilila, da bi se držal v garnizonih. Na kočevskem odseku je imel sovražnik posebno skupino, ki se je večinoma zadrževala v gozdovih in prežala na manjše partizanske enote. Sestavljena je bila iz domobrancev in nekoliko Nemcev, ki so se prostovoljno javili v ta oddelek.⁸

Dvanajsta je odšla iz Bele krajine 7. julija 1944 in zavila v temne gozdove Kočevskega Roga. Kljub temu, da je bilo potovanje skozi kočevske gozdove samo po sebi zelo konspirativno, je brigada večinoma potovala ponoči ali pa v večernih urah, da bi se skrila pogledom sovražnih izvidnikov. Odkar

je sovražnik uporabljal taktiko skrivnih pohodov in nenadnih napadov, ni več bivala v vaseh, oziroma se je v naseljena mesta podajala le, kadar je to bilo nujno potrebno zaradi vremenskih razmer ali pa kadar je bila prepričana, da ne bo nenadno napadena. Najprej so brigado postavili na področje ceste, ki pelje iz Kočevja proti Dvoru pri Žužemberku, kmalu pa so jo premestili na področje severno od Hinj. Nevarnost vdora v Belo krajino s kočevske smeri je namreč minila. Dne

10. julija se je brigada namestila okoli Brezovega dola. Tedaj je XV. divizija imela na področju med Hinjami in Korinjem kar tri brigade: Dvanajsto, Gubčevo in Petnajsto. Tako osredotočenje na desnem bregu Krke je pomenilo obrambni ukrep štaba XV. divizije, da bi se brigade izmahnile neprestanim nenadnim in uspešnim napadom domobranskih bataljonov med dolensko cesto in Krko. Tu v Suhi krajini pa brigade niso bile tako lahko dosegljive in tudi poskusi nemških in domobranskih čet iz Ribnice, Velikih Lašč in Kočevja, da bi ponovile obliko akcij domobrancev iz stiškega vozlišča, niso rodili uspehov. Tedaj je štab XV. divizije hotel s teh kolikor toliko varnih območij sam preiti v skrivne napade na sovražnikove kolone in jih prisiliti k obrambi. S tem bi partizani ponovno prevzeli iniciativo. Povedati je treba še, da so partizanski štabi posvečali veliko pozornost bivanju v gozdovih in organizaciji takega bivanja. Največkrat so v vasi puščali le kuhinje, a še to se je sčasoma spremenilo, tako da so tudi kuhinje postavljali v gozdnih taboriščih.⁹

Toda XV. divizija ni mogla ukrepati tako, kot si je bila zamislila. V Beli krajini so se nepričakovano začeli težki boji. Dne 9. julija je namreč glavni štab Slovenije priredil v Metliki velik miting slovenskih in hrvatskih partizanskih enot, ki naj bi veljal kot slavnosten zaključek uspešnih bojev slovenskih in hrvatskih partizanskih čet, zlasti pri Bosiljevu. Na tem mitingu je poleg drugih slovenskih enot sodelovala tudi Cankarjeva brigada XV. divizije. Prav tedaj pa so bile končane sovražnikove priprave za veliko operacijo proti Zumberku in Beli krajini. Že naslednjega dne, 10. julija, je kakih 4000 sovražnih vojakov pri Vivodini vdrlo v Belo krajino, zato so Partizanske enote tako rekoč z mitinga odhitele naravnost na bojišče branit osvobojeno ozemlje. Od slovenskih enot je bila tedaj v Beli krajini, kot smo povedali, Cankarjeva brigada in Belokranjski odred in seveda še druge enote, npr. oficirska

Franc Krese-Čoban, komandant brigade in narodni heroj

ščla glavnega štaba Slovenije, enote zalednih vojaških oblasti in zaščitni oddelki raznih štabov in ustanov vodstva osvobodilnega gibanja. To je bilo premalo.¹⁰ Glavni štab Slovenije je zato iz Suhe krajine odpoklical Gubčevo brigado. Odšla je v noči na 12. julij 1944. Še iste noči je njene položaje zasedla 12. brigada. Tako je bila moč XV. divizije v Suhi krajini oslABLJENA. Poleg zasedbe položajev Gubčeve brigade je morala 12. brigada opravljati še nekatere druge naloge. K Žužemberku je morala poslati četo, ki je pazila na severno žužemberško smer, od koder je največkrat prihajal sovražni napad, eno četo pa je morala dati štabu VII. korpusa k Laščam pri Dvoru, da je okrepila zavarovanje tega štaba. Sicer pa je brigada kasneje zasedla najbolj pregledne točke, kjer so Hinje in Prevole in ni imela borb.

Razmere v Suhi krajini so dopuščale, da se je Dvanajsta nekoliko odpočila. Ta odmor je izkoristila za notranjo utrditev in za politično delo. Brigada je imela v začetku julija 1944 dober, mlad in homogen štab, pri čemer je treba še naglasiti, da je bil tudi zelo borben. Velika želja tega štaba in hkrati njegova zadolžitev je bila, da bi brigado vzdignil glede borbenosti in politično-moralne vrednosti na visoko raven, da bi se lahko kosala z drugimi. V brigadnem štabu so imeli dovolj

volje, zagnanosti, energije in sposobnosti, da bi dosegli ta cilj. Za izpolnitev teh nalog so po prihodu novega komandanta Franca Kreseta-Čobana imeli sestanek štabne celice. Naj citiram poročilo namestnice političnega komisarja brigade o tem sestanku: »Ko je prišel novi komandant brigade, tovariš Čoban, smo imeli takoj sestanek štabne celice. Pregledali smo delo in napake v brigadi, si razdelili delo po sektorjih in si zadali nalogo, da moramo dvigniti brigado v vrsto najboljših slovenskih brigad. Manjka nam samo ljudi, da ne bi bilo treba četni komandi nositi mitraljezov. Novince bomo zgradili v najboljše borce.«¹¹ Poglejmo, katere slabosti so ovirale štab, da bi dvignil brigado na eno prvih mest med mnogimi slovenskimi brigadami. Ze večkrat smo zasledili tožbo, da je v brigadi primanjkovalo ljudi in da so morali biti komandirji obenem tudi mitraljezci. To je bila resnica. Brigada je imela okoli 10. julija npr. le kakih 400 borcev in bork, razporejenih v tri bataljone. Bataljoni torej niso imeli mnogo več kot 100 partizanov, čete pa kakih 30. Četa po številu borcev ni bila posebno velika enota, zato je razumljivo, da je bila prav v tem šibka točka brigade. Omeniti je treba, da je glavni štab Slovenije poznal razmere v brigadah, zlasti še problem majhnega števila borcev. Začel je tudi ukrepati, da bi se te slabosti odpravile. Prav tedaj je izdal novo formacijo in ukazal, da se morajo brigade po njej preurediti. Če v enoti ni dovolj partizanov, naj ukinejo četrte bataljone, tam kjer ti so, v bataljonu pa naj ostaneta le dve četi. Ta reforma je skušala rešiti glavni problem: čete naj bi se številčno okrepile, s čimer bi se vloga komandirja popolnoma spremenila, iz mitraljezca bi res postal komandir. Vendar je glavni štab Slovenije podprl najprej Gubčevo in Cankarjevo brigado, ki jima je postopoma dodelil precejšnje število novih borcev iz posebnega korpusnega garnizona za urjenje novincev, medtem ko je 12. brigada zaenkrat dobila le malo novih borcev. Sele ko so z novinci rešili probleme v prej omenjenih brigadah, je bila na vrsti Dvanajsta. Če so hoteli doseči napredek v bojni zmogljivosti brigade in vzporedno s tem razviti borbeno moralo, se je bilo treba močno potruditi z vzgojo novincev, ki so prihajali v brigado. Razveseljivo je bilo to, da so bili novinci, ki so prišli s Štajerskega in Koroškega ali pa iz Istre oziroma Brkinov, pripravljeni z veliko voljo doseči druge partizane glede borbenosti in moralne trdnosti. Vsa poročila iz tistih časov poudarjajo,

kako so se novinci hitro prilagajali razmeram v brigadi, kako so se trudili, da bi čimprej obvladali bojno večšino. Privržnost novincev, ki so bili pravzaprav še vedno prostovoljci, osvobodilnemu gibanju in njihova želja, da bi se čim bolje izkazali, sta pospeševali njihovo vključevanje v bojno pripravljenost čet in bataljonov. Tako se je zgodilo, da so kmalu postali zelo dobri borci in da so z zgledom osramotili marsikaterega partizana, ki se je v vojni nekoliko utrudil in je popustil v disciplini in borbeni vnemi. Če je v brigadi prišlo do kakšnih slabosti glede discipline, je štab ukrepal in zahteval zamenjavo za tiste partizane na poveljniških mestih, ki jih sam ni mogel zamenjati. Vrzeli, ki so tako nastajale zaradi selitev partizanov v druge enote, so morali zapolnjevati iz svoje borčevske sestave, kar je privedlo do napredovanja borcev in bork na višja mesta, s tem pa se je povečala tudi njihova odgovornost. To kadrovsko premikanje je bilo vsekakor pozitivno, če je le bilo v skladu s sposobnostjo brigade, da si vzgoji novih moči. Če pa so take »dajatve« le preveč obremenile brigado, je takoj začela upadati njena moč. Pri tem je treba omeniti, da so prav julija začeli ustanavljati jurišne čete v divizijah. V te čete so morale vse brigade prispevati svoje najboljše borce. Dvanajsta jih je poslala 10. Nekoliko partizanov je odšlo za inštruktorje v oficirsko šolo glavnega štaba Slovenije. Tako je npr. glavni štab v začetku avgusta 1944 za inštruktorja pehote poklical Janez Urbasa, ki je bil četni komandir v Dvanajsti, za inštruktorja topografije Jožeta Kosa, ki je bil v propagandnem oddelku brigade.¹²

Stiska obveščevalne službe nam je znana že od prej. Ta služba se nikakor ni mogla urediti. V času, ko je bila brigada v Suhi krajini, so bile razmere take, da obveščevalna služba in njen obveščevalni vod nista mogla dobiti partizanov, ki bi jih vzgajili v dobre obveščevalce. To pa zato, ker je v četah primanjkovalo ljudi ali pa jih četne komande niso hotele dati na voljo. Nekateri posamezniki, ki jih je obveščevalna le dobila, pa niso imeli veselja za to delo. Dne 10. julija je bilo v obveščevalnem vodu 9 borcev, ki pa so bili vsi brez obveščevalnega tečaja. Poleg tega je bila težava še v tem, da so morali prav tedaj oddati v divizijo in korpus 5 obveščevalcev, med njimi najboljšega vodnika. No, 24. julija pa se je obveščevalni kader le izpopolnil. V obveščevalnem vodu so postavili vodnika,

drugega pomočnika in političnega delegata. Tedaj je vod štel 16 borcev, želeli pa so jih imeti 20.¹³

Večkrat je moral štab divizije poseči po disciplinskih ukrepih, da bi zagotovil disciplino med poveljniškim kadrom v brigadi. Včasih so nedisciplinirane poveljnike odslovili ali pa so jih poslali v šole s pogojem, da se ne vrnejo več v enoto; včasih so jih celo izključili iz partije. Takih posegov je bilo zelo malo, saj so bili poveljniki sicer izredno disciplinirani in ponosni na vlogo, ki so jo imeli v brigadi.¹⁴

Brigadno vojaško sodišče je še naprej redno delovalo. Naj navedem število in predmete sodnih razprav tega sodišča v času od 15. julija do 1. avgusta 1944. Imeli so pet razprav. Nekega partizana, ki je bil dezterter in je tudi druge nago-varjal k pobegu, so obsodili na smrt. Višje vojaško sodišče pa je to kazen spremenilo v kazen prisilnega dela, ki naj bi jo obsojeni nastopil po osvoboditvi. Borec, ki ni prijavil dezterterstva, je bil obsojen na kazen ukora. Partizan, ki je bil osumljen namena pobega, je bil zaradi pomanjkanja dokazov oproščen. Borka, ki je kradla, je bila obsojena na prisilno delo, ki naj bi ga odslužila v nedoločenem času. Tudi partizan, ki je izgubil mitraljez, je bil obsojen na prisilno delo po osvoboditvi. Zanimive so sodbe brigadnega sodišča od 1. do 15. avgusta 1944. Borec, dvakratni dezterter, je bil obsojen na smrt in ustreljen. Trije partizanski dezterterji so bili obsojeni na smrt, a jim je vrhovno vojaško sodišče kazen znižalo v prisilno delo po osvoboditvi, enega od teh pa so poslali na odslužitev kazni na dolensko vojno področje. V dveh primerih brigadno sodišče ni izreklo sodbe, zaradi pomanjkanja dokazov. Med ostalimi primeri naj omenim še dva. Partizan je bil obsojen na leto težkega prisilnega dela, ker je pri civilistih nasilno zamenjal bone v lire, ker si je prisvojil kolektivne cigarete in ker se je nedisciplinirano obnašal. Drugi pa je bil obsojen na ukor, ker je bil malomaren v službi in je neresnično poročal. Kot je videti, so imela brigadna sodišča kar precej dela. Najstrožja so bila pri obsodbah zaradi dezertiranja, vendar je v takih primerih skoraj vedno posegalo vmes vrhovno vojaško sodišče in kazni omililo. Omeniti je treba še, da so bila tudi v bataljonih postavljena izredna sodišča, ki so imela po 9 članov, predsedoval pa jim je navadno komandant ali politični komisar bataljona.¹⁵

Za trenutek se moramo ustaviti še pri veterinarski službi 12. brigade. Dne 30. junija 1944, torej na dan napada na Bosiljevo, je imela brigada 6 jahalnih in 35 tovornih konj in mul. To je bilo približno toliko kot v drugih brigadah XV. divizije. Razmeroma veliko število živali je nalagalo štabu brigade odgovornost za njihovo oskrbo. Pri štabu brigade je bil referent za veterino, v bataljonih pa so bili bataljonski veterinarski bolničarji. Konec junija 1944 je veterinarski referent VII. korpusa pregledal živali v brigadi in je ugotovil, da so v bataljonih različno skrbeli za živino. Najslabše je bilo v 1. bataljonu, kjer veterinarski bolničar ni sodeloval s štabom bataljona. V tej enoti je bilo razmeroma manj živali kot drugod, zato so bile preobtežene s tovorom in so shujšale. Samo en konj in ena mula nista bila ožuljena. V veterinarsko ambulanto so poslali konja in mulo, ki sta imela abscese na vihru. V 2. in 3. bataljonu pa je bilo stanje živali boljše. Živali so bile rejene. Tretji bataljon je imel tedaj 10 mul. Tudi v teh bataljonih je bilo nekoliko živali ožuljenih, nekaj pa so jih poslali v divizijsko ambulanto. Tedaj je bil brigadni veterinarski referent Kržišnik, njegov pomočnik pa Kukman.¹⁶

Kot smo videli, v Suhi krajini brigada z borbami ni bila posebno močno zaposlena. To bivanje je bil pravzaprav nekaj oddih, ki so ga štabi izkoristili za politično in vojaško delo. Na tem mestu naj omenimo, da je imela brigada kar močno partijsko organizacijo. Tako je bilo v brigadi dne 17. julija 113 članov KPS, 14 kandidatov in 148 skojevcev. Izredno močna je bila torej organizacija mladine. Skupaj je bilo 275 organiziranih članov, kar je predstavljalo pri številčnem stanju brigade, ki je imela tedaj okoli 452 borcev in bork, kar 60 odstotkov. Glede organiziranosti pripadnikov 12. brigade v partiji in skoju je bila brigada na enem od prvih mest med vsemi enotami VII. korpusa. To je pomenilo, da je štab brigade imel na voljo dobre partizane in da je prav na tem gradil svojo obljubo, da bo iz brigade napravil eno od najboljših enot v sestavi korpusa. Partijski komite je bil v diviziji še naprej najvišja organizacija komunistov; njegovi člani so bili vsi sekretarji partijskih komitejev v brigadah in politični komisar divizije. Sekretar partijskega komiteja divizije je bil eden od brigadnih partijskih sekretarjev. Sicer pa je člane partijskih komitejev postavljala CK KPS.¹⁷

Spregovoriti moramo še o slabosti, ki je pestila brigado. Kakor so bili sicer v poveljstvu brigade zadovoljni z novinci o čemer smo že pisali, je vendar tu bila slabost, ki je kazila odnose med partizani. Nekateri Štajerci in Primorci so se želeli boriti v domačih krajih, zato so se od časa do časa pojavljale skupinice, ki so izražale tako željo. To je bil splošen pojav v vseh partizanskih enotah, ne le v 12. brigadi. Te slabosti so v Dvanajsti reševali s političnim delom in raznimi drugimi vzgojnimi ukrepi. Dosegli so uspeh in štab brigade je bil izredno zadovoljen z razmerami med novinci.¹⁸

No, bivanje 12. brigade med prebivalci Suhe krajine ni bilo dolgo. Seveda tudi počitek ni bil dolgotrajen. Partizani so sicer splekli s prebivalstvom dovolj pristrčnih vezi, vendar so morali kmalu dvigniti sidro in se premakniti v drugo smer.

Po padcu Bosiljeva je sovražno poveljstvo zbralo kar veliko moč in začelo akcijo proti Žumberku in Beli krajini. Nemške in ustaške čete so šle čez Kolpo in odrinile enote IV. hrvaškega korpusa v Zumberk. Z desnim krilom so jih držale daleč od ceste Vivodina—Metlika, z osrednjo skupino pa so prodrle v smeri proti Metliki in so že 10. julija, dan po znani metliški paradi, s prednjimi deli prodrle v Drašiče. Kot smo že omenili je, nemško-ustaške vojske bilo za kakih 4000 mož, medtem ko je bilo partizanov okoli 3000. Sedmi korpus je imel premalo čet, da bi mogel zavarovati Belo krajino pred sovražno invazijo, katera bi mu lahko zadala velik političen in vojaški poraz. Glavni štab Slovenije nikakor ni smel dopustiti, da bi sovražnik pregazil osvobojeno ozemlje Bele krajine, čeprav le za kratek čas. Nič ni pomagalo, da so se z Zumberka zaganjale hrvaške partizanske enote Nemcem in ustašem v bok. Sovražniku se je le posrečilo napredovati proti Metliki in v silnih bojih odriniti Gubčevo in Cankarjevo brigado ter še nekatere druge enote proti zahodu.¹⁹

To pa še ni bilo vse. Razumljivo je bilo, da bo sovražnik poskušal tudi iz Novega mesta podpreti akcijo v Beli krajini in prodreti proti gorjanškemu prelazu pri Jugorju, odkoder bi se kaj lahko spustil partizanski fronti pri Metliki za hrbet. Na blokadi Novega mesta na gorjanški strani je bila tedaj 10. ljubljanska brigada, ki je dobro varovala zlasti prehod čez gorjanško sedlo. Ze 9. julija 1944 je sovražnik začel akcijo in je po težkih bojih prodril do Koroške vasi. Nekako na teh položajih so se potem nadaljevali boji, ki so zahtevali veliko

Nekoliko počitka v Dolenjskih Toplicah pred odhodom na Gorjance

žrtev na obeh straneh. Nemci in domobrance so napadali s tanki in z artilerijo. Bili so dnevi, ko je priletelo na položaje 10. brigade do 2000 granat in min, vendar je brigada zdržala, zavedajoč se, da pod Gorjanci brani Belo krajino. Pokazalo se je, da je sovražni poskus prodora čez Gorjance zelo važen del manevra za invazijo v Belo krajino in da bo Ljubljanska brigada stežka sama vzdržala sovražnikov odločen napad. Zato je štab VII. korpusa odpoklical 12. brigado in ji ukazal, naj hiti pod Gorjance 10. brigadi na pomoč. Ukaz o premiku je brigada prejela 15. julija, na pot pa je odhitela 16. julija 1944 ob 4.30. Potovala je skozi Dolenjske Toplice in je bila zvečer ob 18. uri v Uršnih selih.

Medtem je na bojišču v Beli krajini 16. julija 1944 sovražniku uspelo s skrajnimi napori odriniti vse partizanske čete od Metlike in z majnimi močmi vkorakati v mesto, kjer se je zadržal le kako uro, nato pa se je umaknil proti vzhodu. Sedmi slovenski in IV. hrvatski korpus sta namreč pripravila protiakcijo s pobočij Zumberka v bok sovražnikove bojne razporeditve. To je zaleгло. Sovražnik se je umaknil ne le iz Bele

krajine, pač pa tudi iz Zumberka in se vrnil na izhodišča, s čimer je bila njegova akcija končana. Pod Gorjanci je sovražnik še kar naprej rogovilil. V Gornji in Dolnji Težki vodi je ustanovil začasno postojanko. Dvanajsta brigada je torej prispela na bojišče, ko je bila glavna operacija v Beli krajini že končana. Sedaj je bila njena naloga pomagati 10. brigadi pri odbijanju sovražnih napadov in pri likvidaciji novega oporišča v obeh Težkih vodah. Seveda 12. brigada ni mogla v boj že v noči na 17. julij, pač pa šele 17. julija, ko ji je štab divizije nakazal naloge in ko se je seznanila z razmerami na bojišču. Naloga brigad pod Gorjanci je bila v noči na 18. julij 1944 napasti in uničiti sovražno oporišče v Gornji in Dolnji Težki vodi. Najvažnejša naloga je bila poverjena 10. brigadi, ki naj bi oporišče napadla z vsemi bojnimi sredstvi, podpirali pa bi jo tudi minometi 12. brigade. Naloga 12. brigade pa je bila zapreti cesto, ki pelje iz Novega mesta proti Uršnim selom in dalje v Belo krajino in uničiti eno od važnih utrjenih točk sovražnika pri Dolnji Težki vodi, namreč koto 264. Komandant brigade je za akcijo uporabil 2. in 3. bataljon, medtem ko je prvega zadržal v rezervi. Bataljona sta 17. julija ob 14. uri prispela v Birčno vas, kjer sta imeli kratek počitek in kjer je bila končna porazdelitev nalog. Drugi bataljon je z dvema četama zaprl cesti Škrjanče—Ruperč vrh in Pogance—Birčna vas. To je bilo zavarovanje smeri skozi Uršna sela proti Beli krajini. Ena četa 2. bataljona so dodelili 3. bataljonu, ki je tako okrepljen odšel, da izpolni odrejeno nalogo. Z dvema četama se je zvečer postavil severno, z dvema pa južno od kote 264, da bi jo stisnil z dveh strani in zavzel. Na odseku 2. bataljona ni bilo borb, pač pa se je 3. bataljon s četo 2. bataljona zapletel v boje, ki so trajali vso noč. Pokazalo se je namreč, da sovražnik ni zasedel le kote 264, ampak tudi vse druge točke okoli svojega oporišča, ki so bile važne za obrambo. S tanki pa se je gibal med oporiščem in Novim mestom in je odbil vse napade 12. in 10. brigade. V posebno podporo je bila sovražniku havbična baterija v Novem mestu, ki je tolkla vse partizanske čete okoli oporišča. Dvanajsta brigada je imela to noč 2 težje in 2 lažje ranjena. Med ranjenimi je bil tudi Lojze Hegler, komandir 2. čete 2. bataljona in se kot invalid v Dvanajsto brigado ni več vrnil.

Do 20. julija je brigada imela le nekaj manjših prask. V noči na 20. julij so Nemci zapustili oporišče v Težki vodi

in se umaknili v Novo mesto. S tem je bila akcija na tem področju končana. Dvanajsta in 10. brigada sta na novomeški smeri med operacijo, v kateri je sovražnik vdiral na osvobojeno ozemlje Bele krajine, opravljali pomožno nalogo, ki pa je večji del pripadala 10. ljubljanski brigadi, medtem ko je 12. opravila le manjšo akcijo. Skupen rezultat boja obeh brigad, zlasti 10., pa je bil v tem, da je bil odbit poskus vdora v Belo krajino tudi iz novomeške strani.²⁰

Bojna srečanja z domobranci

Kakor hitro je bilo postavljeno utrjeno domobransko vozlišče okoli Stične, je predel Dolenjske med Krko in nemško mejo postal glavno bojišče v Ljubljanski pokrajini. Ker se je že v drugi polovici julija 1944 Nemcem posrečilo utrditi povezavo med postojankami ob kočevski komunikaciji, so se posvetili dolenjski železnici na odseku med Grosupljem in Novim mestom. Notranjska je več ali manj ostala pomožno bojišče, razen tedaj, kadar je VII. korpus z vso silo udaril na tržaško železnico. Ob dolenjski železnici so julija imeli Nemci okoli

5 bataljonov, razporejenih v stiskem utrjenem vozlišču in v Novem mestu. Najpomembnejši so bili policijski v Novem mestu in trije domobranski.

Sezniniti se moramo zlasti z enotami slovenskega domobranstva na področju Stične. Organizacijski štab slovenskega domobranstva je na temelju ukaza nemškega poveljstva 5. julija 1944 preimenoval dotedanje manevrske bataljone. Tistega, ki mu je poveljeval major Ladislav Križ, so imenovali 1. bataljon. Ostal je razmeščen v Stični. Bataljon »M« je postal 3. bataljon in je bil pod poveljstvom Miroslava Stamenkoviča. Bataljon je imel postojanko v Višnji gori. Nekdanji bataljon »O« so preimenovali v 4. bataljon. Njegova postojanka je bila v Št. Vidu pri Stični (danes Šentvid pri Stični), vendar je redno zahajal v Novo mesto, kjer so ga bili sestavili. V Novem mestu so bataljon dopolnjevali z novimi domobranci in ga okrepili z orožjem. Poveljeval mu je stotnik Dušan P. Meničanin. Ti trije bataljoni so nastopali posamezno ali pa v skupini, ki so jo sestavili iz različnih čet. Skupini enot iz različnih bataljonov je navadno poveljeval nemški oficir Erich Schumacher. Vuku Rupniku, sinu vladnega predsednika, so

zaupali poveljstvo nad 2. bataljonom slovenskega domobranstva, ki se je prej imenoval bataljon »W«. Bil je na Rakeku.

Utrjeno dombransko vozlišče okoli Stične je dobilo še poseben pomen, ko je general Rösener 30. avgusta ustanovil v Stični posebno šolo za boj proti partizanom. Glavni razlog za to je bil napredek moči, oborožitve in taktične izvedenosti partizanskih čet, ki jim je bilo treba za protiutež postaviti nemško-domobranske čete, ki bi jih vodili izkušeni poveljniki.

V tej šoli, v kateri naj bi trajal tečaj približno mesec dni, bi bilo treba vsem tečajnikom posredovati izkušnje iz dotedanjega protipartizanskega boja. Poveljnik šole je postal kapetan Schumacher, ki so mu dodelili izkušene predavatelje.²¹

Domobranski poveljniki, ki so bili po večini oficirji bivše jugoslovanske vojske, so kmalu razumeli naprednejša taktična načela nemških »profesorjev« in jih začeli uporabljati pri akcijah. Bojna sposobnost domobranskih bataljonov je rasla iz dneva v dan. Kmalu so postali velika nadloga za politične aktiviste in pripadnike osvobodilnega gibanja. Z ustanovitvijo stiškega utrjenega vozlišča je iniciativa postopoma prehajala v sovražnikove roke. Enote VII. korpusa so se morale zelo potruditi, če so se hotele meriti z združenimi nemško-domobranskimi četami na področju Dolenjske in Notranjske. Partizani so imeli vedno več izgub.

Julija 1944 je imel VII. korpus tele naloge: blokirati Novo mesto, zavračati izpade domobranskih bataljonov iz stiškega vozlišča in rušiti železnico, zlasti tržaško. Pred odhodom 12. brigade na področje vzhodno od Št. Vida pri Stični (okoli 23. julija 1944) je XV. divizija imela takole razporejene svoje brigade: Dvanajsta je bila pod Gorjanci pred Novim mestom, Gubčeva na Notranjskem, Cankarjeva na blokadi Novega mesta (10. ljubljansko brigado je na blokadi zamenjala 23. julija 1944) in Petnajsta v Suhi krajini okoli Žvirč in Prevol. Dve najmočnejši brigadi XV. divizije — Cankarjeva in Gubčeva sta bili vezani na naloge, zaradi katerih sta bili pravzaprav začasno izločeni iz sestave divizije. Tako je imela XV. divizija na voljo le 12. in 15. brigado. Korpus je moral uporabiti tudi brigade XVIII. divizije, od katerih pa je spet bila ena določena za posebno nalogo na Notranjskem, tako da je divizija imela na voljo le dve brigadi. V skladu s temi možnostmi se je korpus odločil za izvajanje nalog, ki so jih štiri brigade obeh divizij zmogle. Tako so Dvanajsti dodelili odsek od Novega me-

sta do Velikega Gabra, Petnajsti pa od Velikega Gabra do Stične. Naloga Dvanajste je bila preprečiti sovražni posadki iz Št. Vida pri Stični, da bi postavljala nove postojanke okoli Št. Vida in onemogočiti 4. domobranskemu bataljonu, da bi neprestano demonstrativno napadal. Petnajsta pa je dobila za nalogo naj blokira stisko in šentviško posadko. Če pa bi sovražnik le skušal prodirati iz postojanke, potem naj bi brigadi sovražne kolone skupno napadali.²² Enot XVIII. pa je štab korpusa postavil v Suho krajino.

Zvečer 21. julija sta komandant in politični komisar XV. divizije razložila štabu 12. brigade in bataljonov naloge nadaljnjih akcij. Naslednji dan, 22. julija, ob 9. uri pa se je Dvanajsta podala na pot skozi Dolenjske Toplice na Dvor. Tu je brigado zapustil 1. bataljon in odšel na področje Ajdovca, da bi prevzel pod nadzorstvo poti in smeri, ki so iz Novega mesta in Mirne peči vodile proti Žužemberku. Po kratkem počitku se je 24. julija brigada postavila na položaje pri Gombišču in Stehanji vasi. Levo od nje je bila na področju Sel pri Šumberku 15. brigada in obe sta se tesno povezali.

Ali sta bili brigadi sposobni zadržati aktivnost dveh domobranskih bataljonov iz Stične in Št. Vida pri Stični in ali sta bili sposobni po eni strani obvarovati prebivalstvo tega dela Suhe krajine, ki je delno podpiralo osvobodilno gibanje, pred represalijami domobrancev, po drugi strani pa zaščititi štabne enote XV. divizije, VII. korpusa in 1. slovenske artilerijske brigade pred nenadnimi vdori sovražnih bataljonov? Vsega tega nista zmogli. V prvi vrsti sta bili po številu partizanov med najmanjšimi v sestavi XV. divizije. Dvanajsta je sicer dobila nekaj novincev, tako da se je njeno število povzpelo od 439 borcev, kolikor jih je imela 21. julija, na 479, kolikor jih je imela 24. julija, vendar je bilo to zelo malo. Na novem operativnem odseku je imela nasproti sebi 4. bataljon slovenskih domobrancev ki je lahko poslal v boj 400 do 500 mož, vendar je brigada proti njemu imela na položaju le dva bataljona, kar je s štabom brigade znašalo okoli 300 in še nekaj partizanov. Tudi oborožitev sovražnega bataljona je bila boljša, saj je imel v svoji sestavi težko četo, včasih pa je imel na voljo tudi po dva težka mitraljeza in še kak top povrh. Izurjenost domobranskega bataljona za manevrsko vojskovanje je bila vedno boljša. Nadalje je važno, da so domobranski bataljoni odhajali na akcijo iz varnega zavetja postojank, kjer so

se opremljali in dobro oskrbovali, medtem ko so partizanske enote bile neprestano na terenu in na očeh tudi tistemu delu prebivalstva, ki partizanom ni bilo naklonjeno. Od tod lahko razumemo tudi izredno sposobnost sovražnikovih obveščevalnih organov za hitro in zanesljivo ugotavljanje mest bivanja partizanskih brigad in njihovih namer. Domobranci so imeli v svojih vrstah tudi domačine iz krajev, kjer je bilo njihovo operativno področje, tako da so imeli dobre in zanesljive vodiče ali pa so jih lahko priskrbeli na terenu. Vse to so bile prednosti na sovražni strani. Poveljstvo 12. brigade se je zavedalo, da se je treba dobro pripraviti na boj. Zato je skrbelo za budnost in varnost enot. Pošiljalo je ogledniške patrolje na taka mesta, s katerih je bilo mogoče nadzorovati sovražno postojanko, postavljalo je skrivne zasede in razvijalo obveščevalno službo. Brigada je bila na svojem operativnem odseku kot napet lok.

Ze naslednji dan po prihodu na nove položaje je imela Dvanajsta prvi spopad s 4. domobranskim bataljonom. Ko se je namreč ta sovražna enota 25. julija vračala iz Sel pri Šumberku proti postojanki, se je razvila v dve koloni. Prva se je pomikala hitreje in je mimo 12. brigade prišla neopazno ter se skozi Zagorico vrnila v Št. Vid pri Stični. Druga kolona, ki jo je sestavljala 32. domobranska četa, pa je pri Gombišču naletela na dele 2. bataljona 12. brigade. Napad dela tega bataljona na domobransko četo ni uspel, ker je bila sovražna skupina zavarovana s pobočnicami. Po kratkem boju so se partizani umaknili, 32. domobranska četa pa se je po sledi prejšnje kolone skozi Zagorico vrnila v postojanko. Vsa epizoda sama po sebi ni bila preveč pomembna. Vendar je imela svojo ostrino v tem, da je sovražni bataljon odkril še eno partizansko enoto na svojem področju in da je torej moral biti opreznjši.

Domobranci so po tem dogodku hitro ukrepali. Izkušnje so jih naučile, da je najbolj uspešno napasti novinca na njihovem operativnem področju. Taki enoti je najlažje zadati udarec s tem, da jo presenetiš. Presenetiti pa jo je mogoče, če imaš točne podatke o njeni razporeditvi, navadah in moči. Da bi to ugotovil, je 4. domobranski bataljon sestavil bojno skupino iz ene svojih čet in iz čete, ki mu jo je posodil 1. bataljon iz Stične. Bojna skupina je odšla 26. julija na izvidniško akcijo, se spopadla s partizansko zasedo, nato pa še z eno četo

iz 3. bataljona 12. brigade. Štab brigade je bil zelo previden in je že prejšnji dan odredil razmestitev na novih položajih. Sovražnik tako ni mogel udariti naravnost na štab brigade ali na kako drugo njegovo enoto, kar sicer tudi ni bil njegov namen. Ko je opravila svojo izvidniško nalogo, se je domobranska bojna skupina vrnila v postojanko, ne da bi bila pokazala kakšno posebno voljo, da bi se spopadla z 12. brigado.

Ko je poveljstvo 4. domobranskega bataljona dobilo točne podatke o razmestitvi in moči 12. brigade, je nemudoma pripravilo akcijo, s katero je nameravalo zadati Dvanajsti občuten udarec. Že v noči na 27. julij je 12. brigada na povelje XV. divizije demonstrativno napadala postojanko v Št. Vidu pri Stični. To je bila podpora XVIII. diviziji, ki je napadala železniški tunel pri Šmarju. Zjutraj so se enote 12. brigade vrnile na izhodišča. Štab in 2. bataljon sta bila v Babni gori, 3. bataljon pa v Krušnem vrhu. Komaj se je brigada odmaknila izpred Št. Vida pri Stični, že so iz postojanke prišli domobranci.

V sestavi 4. domobranskega bataljona sta bili dve pehotni četi

— 31. in 32. Sovražnik se je takole pomikal. Najprej je odšla 31. četa proti Lučarjevemu kalu do Orlake. Tu se je obrnila proti severu in začela napredovati proti Babni gori. Za njo je odšla na pot 32. četa v smeri proti hribu Strmec, ki je med Stehanjo vasjo in Zagorico. Tudi ta se je usmerila naravnost na Babno goro in se je okoli Strmeča razdelila v dve skupini, od katerih je ena napadala iz Gombišča, druga pa iz Stehanje vasi. Tako so partizane v Babni gori napadale tri sovražne skupine, ki so se koncentrično pomikale proti nastanišču 12. brigade. Iz tega premika sovražnega 4. bataljona se jasno razbere, da so domobranci imeli točne podatke o bivanju dela 12. brigade, zlasti štaba v Babni gori, kamor so usmerili svoj napad. Ker je bil pri tem napadu domobranski bataljon sestavljen le iz dveh čet, je bil številčno le nekoliko močnejši od

12. brigade, zato pa je imel vse prednosti napadalca. Tako se mu je posrečilo, da je Dvanajsto presenetil. Drugi bataljon ni mogel zdržati silovitega napada na vas in se je moral v neredu umakniti iz Babne gore skupaj s štabom brigade. Nekateri partizani, ki so bili doma zlasti iz trboveljskih rudarskih revirjev, so si še pred bojem napravili bunkerje in so izjavljali, da se pred sovražnikom ne bodo umaknili. Vsi so padli.

V boju so padli še Jože Srebot — namestnik političnega komisarja 2. čete, Franc Debevc, Polc in še pet borcev. Nekaj

borcev ni moglo iz vasi, pa so se skrili. Domobranci so jih našli in pobili. Partizani so se izredno hrabro borili in so domobrance prezirali. Nekega borca, ki je bil na zavarovanju v zasedi premalo oprezen, so domobranci presenetili in z noži vsega prebodli. Drugi bataljon se je po enourni borbi umaknil na položaje pri Kozjeku, domobranci pa so zasedli vas in ostali v njej do mraka, nato so odšli v Št. Vid. Brigada je v Babni gori imela 8 mrtvih in 1 ranjenega, izgubila je tudi 2 puškomitraljeza. Doživela je hud udarec in je spoznala, kako zahrbtno znajo domobranci izvesti napad in kako spretni so v manevru. Takoj moramo pripomniti, da je glede na poraze, ki so jih doživele v bojih z domobranskimi bataljoni druge partizanske enote, bil ta pri Babni gori, še majhen.²³

Poveljstvo brigade, ki se je hotelo maščevati, je bilo pričano, da bo naslednjega dne domobranski bataljon ponovno napadel. Treba je bilo torej ukreniti vse potrebno, da ne bi prišlo do presenečenja in da bi zadali domobrancem povračilni udarec. Komandant in namestnik komandanta brigade sta odšla v štab XV. divizije in poročala o neuspešni borbi v Babni gori, obenem pa sta imela pripravljen predlog za spremembo brigadne taktike. Pokazalo se je namreč, da so pratež, živali in nekatere enote ovire za bojno sposobnost brigade. Tudi nekateri novinci, ki so bili prvič v borbi, se niso mogli tako izkazati kot stari borci. Saj nekateri niso bili niti oboroženi. Poveljstvo brigade je predlagalo, naj se iz 3. bataljona osnuje udarna skupina, ki bi jo okrepili z nekaterimi puškomitraljezi iz 2. bataljona. Skupina naj bi štela okoli 80 borbenih in dobro oboroženih partizanov, saj bi imela na voljo okoli 13 puškomitraljezov. Iz bataljona naj bi izločili vse bolne in ožuljene partizane. Vse druge pa bi poslali s štabnimi enotami vred na desni breg Krke v Šmihel, kjer bi bili na varnem. Udar na skupina naj bi skrivno zasedla položaje blizu Sel pri Šumberku. Zavarovanje s hrbtne strani pa bi prevzel bataljon 15. brigade. Tako bi pričakali sovražnika in ga pošteno obdelali. Komandant divizije je predlog sprejel in štab brigade je pohitel s pripravami. Težave so bile v tem, da nobeden od borcev 3. bataljona ni hotel zapustiti bataljona, čeprav le začasno. V bataljonu je vladala velika morala in vsi so si želeli udeležiti bitke, ki naj bi domobrancem povrnila zob za zob.

Dne 28. julija navsezgodaj je bila v največji tajnosti postavljena zaseda 3. bataljona. Če je kateri od domačinov po

naključju ali pa namenoma naletel na zasedo, so ga zadržali. Tako so zagotovili tajnost mesta in moči zasede. Vse druge enote 12. brigade so se pravočasno umaknile čez Krko na določeno mesto. Pri zasedi sta ostala komandant brigade Franc Krese-Čoban in namestnik komandanta Vid Jerič. Tesno sta se povezala z namestnikom komandanta 15. brigade Vinkom Mojškrcom-Jesenom, ki je z bataljonom 15. brigade varoval hrbet bojni skupini 12. brigade. Pokazalo se je, da je poveljstvo brigade dobro ocenilo razmere na bojišču in je zadelo v črno, ko je sodilo, da bodo domobranci tudi ta dan napadli.

Poveljstvo 4. domobranskega bataljona je za 28. julij načrtovalo pohod v Novo mesto. Tokrat niso nameravali potovati po cesti skozi Trebnje, ampak so potovanje združili z bojno akcijo, s katero naj bi poskušali ponovno presenetiti 12. brigado ali pa se zaplesti v boj s Petnajsto. Njihova maršruta je bila v treh kolonah iz Št. Vida pri Stični prek področja Sel pri Šumberku v Žužemberk, od tam pa skupaj skozi Ajdovec v Novo mesto. Tri kolone so bile takole usmerjene: prva iz 31. čete naj bi šla z izhodišča skozi Rdeči kal in Sela pri Šumberku v Žužemberk, druga bi se pomikala iz postojanke v Babno goro in nadalje v Žužemberk, sestavljala jo je 32. četa, tretja — osrednja, sestavljena iz 55. čete, težke čete in komore pa naj bi potovala kar po cesti skozi Sela pri Šumberku.

Na križišču med vasmi Sela pri Šumberku in Srebotnico je desna kolona — 31. četa 4. bataljona slovenskih domobrancev naletela na zasedo bojne skupine 12. brigade. Partizani so razjarjeni zaradi poraza prejšnjega dne silovito udarili po domobranski četi in ji prizadejali izgube. Zasedi je poveljeval komandant brigade. V prvem spopadu so boj dobili partizani. Domobranci so se pomaknili nekoliko nazaj in se pripravili za nov naskok. Medtem je komandant brigade ukazal puškomitraljezcem, naj menjajo mitralješke cevi, ki so se bile pri prvem spopadu pregrele. Domobranci so pripravili ponoven napad. Najprej so obstreljevali partizanske položaje z minometi. Ko so bolničarke obhodile položaj zasede, niso našle nobenega ranjenca. To je bilo za zasedo dobro. Ko so domobranci izstrelili nekoliko min, so se pognali v juriš. Toda zaseda jih je prestregla s silovitim ognjem Šarcev in pušk, da so se morali umakniti. Drugi spopad so spet dobili partizani.

Dva partizana ta bila tedaj lažje ranjena, a nista hotela zapustiti položaja, tako velika morala je vladala pri borcih.

Domobranci so napadli s pomočjo minometov tretjič, a jih je zaseda zopet odbila. Sovražni vojaki so na oddaljenosti kakšnih 150 metrov plegli po zaklonih. Komandant brigade je pričakoval trenutek, ko bi jih lahko napadel s pomočjo bataljona 15. brigade. Partizani so začeli izzivati domobrance, ki so imeli verjetno že kar precej izgub. Bojna mrzlica je preslepila celo poveljnika brigade, da se je poskusil v govornem dvoboju. Ko je stopil naprej, da bi se pomeril z izdajalskimi izzivalci, ki tudi niso držali jezika za zobmi, ga je zadela krogla v stegno in ga težko ranila.

Izgubil je mnogo krvi in v bolnišnici so hrabremu komandantu morali amputirati nogo. Lahko si mislimo, kakšen udarec je to bil za ognjevitega borca in poveljnika. Brigada je izgubila dobrega komandanta in poveljstvo je na položaju prevzel namestnik komandanta brigade Vid Jerič, ki je odslej spretno in razumno vodil Dvanajsto v mnogih bitkah. Ko so tedaj domobranci uvideli, da se po načrtani poti ne bodo mogli prebiti v Žužemberk, so spremenili smer, poraženi zapustili bojišče, ga obšli in prispeli skozi Reber v Žužemberk. Omeniti je treba, da je domobranski bataljon kljub nezgodi 31. čete po

Komandant Vid Jerič in politični komisar brigade Stefan Gebert-Stepko, ki sta vodila Dvanajsto do konca vojne

načrtu izpeljal pohod in prispel še isti dan v Novo mesto, kjer so ga preuredili. Namesto 55. čete, ki so jo razpustili, je bataljon dobil 39. posadno četo iz Novega mesta. Ta domobranski bataljon se je vrnil v Št. Vid pri Stični 31. julija 1944.²⁴

Boj v zasedi bojne skupine 12. brigade je pokazal, na kakšen način se je treba boriti proti domobranski taktiki. Domobranska 31. četa je prejela zaslužen lekcijo. Ni znano, koliko izgub so imeli domobranci. Brigada je vsekakor dosegla uspeh, zlasti v tem, da je prelisičila domobranske stratege, ki so doslej dosegali uspeh za uspehom v napadih na partizanske štabe in enote. Le cena za to zmago je bila prevelika. Brigada je imela 9 ranjenih. Težko ranjenega komandanta brigade Franca Kreseta-Čobana so z drugimi ranjenci odpeljali v bolnišnico.

Dvanajsta brigada je ostala na doseženih položajih do 31. julija 1944 in ni imela pomembnejših bojev.

Ob koncu navedenega opisa bojev 12. brigade z domobranci na odseku Sel pri Šumberku in Babne gore je treba omeniti, da štab XV. divizije ni bil posebno zadovoljen z rezultati bojev 12. in 15. brigade. Sodil je, da sovražnik ni utrpel tako velikih izgub, da bi ga to zadržalo v postojankah. Njegov sprehod 28. julija skozi Žužemberk v Novo mesto pa je le poudaril njegovo drznost, partizanom pa pustil vtis nemoči.²⁵ Štab VII. korpusa je kritiziral tudi delovanje in obnašanje bataljona 12. brigade, ki je bil na področju Ajdovca, češ da je dotlej pasivno čakal, kdaj bo sovražnik prišel prav na njegove položaje. Štab mu je tudi očital, da se v akcijah sploh ni pojavljal in se je celo izogibal vsaki borbi s sovražnikom.²⁶ Kot vemo, je bil od 23. do 27. julija na področju Ajdovca 1. bataljon, 2. pa ga je zamenjal v noči na 28. julij 1944.

Dne 27. julija se je končalo dolgotrajno tekmovanje partizanskih enot Slovenije, ki ga je razpisal in organiziral glavni štab Slovenije.*

* Na tem mestu bomo opisali nekaj tekmovalnih dosežkov v enotah 12. brigade. Brigada je vodila evidenco tekmovanja zelo površno in tudi dokumentov, ki bi osvetljevali to tekmovanje, ni zadoštili. Opisali bomo le nekatere podrobnosti, ki smo jih mogli razbrati iz dostopnih poročil, ki se nanašajo zlasti na uspehe posameznikov. Navedeni podatki pa seveda veljajo le za neko kratko obdobje tekmovanja, pač za tisti čas, ki ga obsega poročilo, ki nam je na voljo.

V bojih v drugi polovici junija in prvi polovici julija so se najbolj izkazali Dremelj iz štabnih enot, Jančigaj iz 3. bataljona, iz

Tekmovanje je zelo vplivalo na izboljšanje borbenosti in morale v brigadi. Da je bilo temu tako, vidimo tudi iz uvodnih besed poročil propagandnega odseka brigade, ki skoraj dosledno zatrjujejo, da je bilo v vsem življenju brigade opaziti nek vzpon ali pa neko živahnost, polet, mladost, kar vse je »treba pripisati tekmovanju«. Sklepno poročilo ocenjevalne komisije pri XV. diviziji med drugim pravi, da sta imela največ vojaških ur 1. bataljon 15. in 1. bataljon 12. brigade. Po tem poročilu je imel 1. bataljon 12. brigade tudi najboljše priprave na politične ure in tudi največ teh ur.²⁷

Brigadni manevri

Proti koncu meseca julija 1944 so se problemi glede nadaljnjega vodenja borb na področju Ljubljanske pokrajine nizali drug za drugim. Uvedba domobranskih bataljonov v boj je preselila bojno pobudo na sovražno stran. Glavni štab Slovenije je presojal razmere, kakršne so bile na bojiščih konec meseca julija 1944. Partizanska vojska je imela številne naloge. Krotiti je bilo treba sovražne bataljone v stiskem vozlišču in jih tudi ukrotiti. Ob nemški meji se je vedno bolj pojavljala »črna roka«, ki bi jo bilo treba čimprej uničiti ali pa razgnati. Partizanske brigade, ki so se v bojih zelo osule, bi bilo treba dopolniti z novimi borci in izvesti novo ureditev brigad. Uničevati bi bilo treba dolenski železniški progi in onemogočiti promet po dolenskih cestah. Še naprej bi bilo treba temeljito rušiti tržaško železnico. Braniti bi bilo treba osvobojeno ozemlje v Suhi krajini in še naprej blokirati Novo mesto. Sedmi korpus je imel v Ljubljanski pokrajini premalo

1. bataljona pa Paipič in Šmid. Po junaštvu sta se odlikovala tudi pomočnika političnega komisarja 1. in 2. bataljona Drago Vidmar in Drago Višner. Največjo vlogo za politično delo sta pokazala Rok, pomočnik četrtega političnega komisarja in Fabijo Valentič, politični delegat iz 1. bataljona. Največ simpatij civilnega prebivalstva za osvobodilno gibanje je znal pridobiti Lojze Šonc iz propagandnega oddelka brigade. Za osebno higieno borcev je najbolje skrbel Franjo Trupej, bolničar iz 3. bataljona, za taboriščno higieno pa Rudolf Leben, bolničar iz 2. bataljona. Luka Zonta, brigadni bolničar, je porabil najmanj sanitetnega materiala za obvezovanje, specialist za garje pa je bil Ciril, brigadni higienik. Največji red v sanitetni torbici je imel četni bolničar A. Marolt, z največjo čistočo pa se je ponašala Nada Midorfer, pomočnica brigadnega bolničarja. Najboljši varčevalec sanitetnega materiala je bil Trupej, najbolj po-

čet, da bi lahko zadostil vsem nalogam. Na osnovi direktive glavnega štaba Slovenije je VII. korpus 30. julija 1944 napravil načrt za nadaljevanje borbe in za zadostitev operativnim potrebam v Ljubljanski pokrajini. Razume se, da so bile naloge, ki jih je postavljaj svojim enotam, prenapete in da glede na sovražnikovo moč ni bilo računati na bog ve kako velik uspeh. Štab VII. korpusa je 30. julija dodelil XV. diviziji več nalog. Ukazal je, da se mora Gubčeva brigada izpopolniti z novimi borci in da se mora urediti po novi formaciji. Ta brigada je bila tedaj v Beli krajini na odmoru, da bi izpeljala preureditev, kot je to zahteval glavni štab Slovenije. Petnajsta brigada je ostala pred domobranskima postojankama Št. Vid pri Stični in Stična. Cankarjeva brigada je bila pod Gorjanci na blokadi Novega mesta. Dvanajsti brigadi pa so namenili novo in posebno nalogo. Odšla naj bi proti severu na področje Čateža, Gabrovke in nemške meje, kjer naj bi zbrala točne podatke o »črni roki«, nato pa naj bi jo napadla in uničila. Dvanajsta naj bi občasno z večjimi ali manjšimi silami nadzorovala levi breg Krke pri Novem mestu. S tem bi se vključila v blokado mesta na levem bregu Krke. Brigada bi se morala tudi dobro povezati z enotami VDV (vojska državne varnosti) in dobro razviti obveščevalno službo. S to brigado naj bi XV. divizija popolnoma obvladala področje do nemške meje, seveda ob pomoči Dolenjskega odreda, ki je bil tudi tam. Dvanajsti so bile na ta način postavljene kar obširne naloge.²⁸

Črna roka je bila posebna bojna organizacija reakcije, ki je imela nalogo strahovati pripadnike osvobodilnega gibanja, uničevati aktiviste in tiste partizane, ki jih je mogla doseči.

žrtvovalna bolničarja pa sta bila Resnik iz 2. bataljona in Bokal iz 3. bataljona. Z ranjenci je najlepše ravнала Sonja Vidergar iz 1. bataljona, kot organizatorica pa se je odlikovala Tončka Vidmar-Heda iz 1. bataljona. Intendanti so tedaj imeli hude čase, pa so le nekako nahranili čete. Za silo so poskrbeli tudi za obutev in obleko. Najbolje je hranil in obuval svoj bataljon Salamon, bataljonski intendant. Med kuharji je prednjačil Jaka Kascek (?), kuhar v štabnih enotah. Tovorno in jahalno žival je najbolje vzdrževal Močnik, veterinarski bolničar v 1. bataljonu. Najbolje so skrbeli za svoje mule konjevodci Požar in Novak iz 1. bataljona ter Kovač iz 3. bataljona. Med minerei se je najbolj odlikoval Kovačič, izkazala pa sta se tudi Grm in Kovač. Kurir Martin Vraničar je pri Višnji gori smelo prenašal pošto od enote do enote. Največji red v administraciji je imel Stefan Seničar iz 2. bataljona.

Na dolenskem področju je bila pod poveljstvom Janeza Mar-
na, nekdanjega partizanskega komandanta. V njegovi enoti
je bilo precej partizanskih dezerterjev, poveljniki pa so bili
nekateri oficirji in podoficirji iz bivše jugoslovanske vojske.
Črna roka je bila povezana z domobranci, delovala pa je z
vednostjo nemške policije. Nemci so ji od časa do časa dode-
ljevali operativna področja, od koder so črnorokci hodili na
lov za pristaši partizanov. Razume se, da je prebivalstvo zah-
tevalo od partizanov, naj ga rešijo teh ubijalcev, saj nihče ni
bil več varen pred njimi. Prav v tem času se je črna roka
pojavljala okoli Čateža in nemške meje.

Na osnovi naredbe štaba VII. korpusa je XV. divizija uka-
zala Dvanajsti, naj odpotuje na nov operativni sektor. Divizija
je dala brigadi tudi navodila, kako naj zasleduje črno roko
in kako naj se zavaruje v smeri proti Št. Vidu pri Stični in
proti »meji«. Poveže naj se z Dolenjskim odredom, ki je bil
tedaj na področju Trebelnega. Divizija je štabu 12. brigade
tudi sporočila, da bo dobival nadaljnje podatke in naloge od
člana štaba divizije. Rok za premestitev je bila noč na 1. av-
gust 1944.²⁹

Brigada se je v noči na 1. avgust 1944 premestila na pod-
ročje Čateža, se zavarovala in takoj začela pošiljati obvešče-
valne patrulje na vse strani, da bi zasledila črno roko. Pri
tem pa ni imela uspeha. Črna roka se je zatekala na nemško
okupacijsko področje, da bi se izognila spopadom z brigado.
Brigadni obveščevalci so vendarle opravili precejšnje delo,
saj so izvedeli za mnoge člane te belogardistične enote in ob-
vestili o tem divizijo. Ves čas bivanja na področju okoli Ča-
teža in Moravč brigada torej ni prišla v stik z Marnovo sku-
pino, ujela pa je nekaj skrivačev.³⁰

Dne 3. avgusta 1944 so domobranci iznenadili štab XV.
divizije v Žužemberku. Divizija je imela precej izgub. Da bi
preprečila ponovne napade, je ukazala 2. bataljonu 12. briga-
de, naj se pomakne bliže cesti Trebnje—Žužemberk na pod-
ročje Dobrniča.

Podobno usodo je doživel 3. bataljon Dolenjskega odreda
5. avgusta. Štab Dolenjskega odreda je namreč ta bataljon
šele sestavil iz nekaterih starejših partizanov in novincev. Bil
je v vasi Klanec, nedaleč od njega pa 12. brigada z dvema
bataljonoma. Dvanajsta in Dolenjski odred sta se povezala in
skupno ukrenila vse potrebno za varnost enot. Četrty domo-

branski bataljon je bil dobro obveščen o razmerah v Dolenjskem odredu. Komaj dva dni po uspešnem napadu na štab XV. divizije je že imel pripravljeno bojno skupino 89 mož, sestavljeno iz 31. in 39. čete. Iz Št. Vida pri Stični je krenila 5. avgusta ob 3.30 in se skrivoma pomikala mimo Primskovega na Zaplaz, odtod pa po gozdnih poteh proti vasi Klanec. Pred vasjo so domobranci zavili čez cesto Moravče—Čatež in se vzpeli na pogozdeni hrib, kjer je kota 479. Do tukaj je šlo vse po načrtu. Na omenjeni koti pa so domobranci naleteli na zasedo Dolenjskega odreda. V domobranski predhodnici so bili vojaki oblečeni v partizanske obleke. Preslepili so partizanske stražarje in zasedo ter jih vse poklali. Nato so jurišali v vas in povzročili v bataljonu Dolenjskega odreda veliko zmešnjavo, ki so jo izkoristili. Pobili in poklali so 20 borcev in novincev, med njimi tudi člana gospodarske komisije okraja Sv. Križ (Gabrovka). Ujeli so 12 novincev in jih v vasi zverinsko pobili. Trinajst borcev je bilo ranjenih. Domobranci so delali hitro in odločno. Ko je štab 12. brigade zaslišal streljanje v Klancu, je poslal 1. bataljon proti Čatežu, da bi prestregel domobrance na povratku. Tretji bataljon pa se je zagnal proti Klancu, odprl ogenj na domobranksko bojno skupino in ji preprečil, da bi z zasledovanjem bežečih partizanov dosegla še večji uspeh. Ko so domobranci spoznali, da se je spustila v akcijo še ena partizanska enota, so opustili nadaljnje zasledovanje in se vrnili proti Čatežu. Tu jih je prestregel 1. bataljon Dvanajste, vendar so domobranci izbrali nove smeri in se umaknili brez večjih izgub v postojanko.³¹ Sovražna akcija je bila zelo poučna. Temeljila je na dobrih podatkih o cilju napada, na skrivnem nočnem pohodu, na prevari s predhodnico, ki je bila oblečena po partizansko in na odločnem jurišu v vas. Čeprav sta bila Dolenjski odred in Dvanajsta tako rekoč skupaj, je sovražna akcija potekala s tako naglico, da intervencija 12. brigade ni imela večjega uspeha. Sovražna akcija je tudi poučila partizane, da ne smejo biti naivni in popustljivi pri srečanju z neznanimi četami in da morajo zlasti stražarje in poveljnike zased dobro poučiti o obnašanju na stražarskih mestih, v zasedah in patroljah. Zanimivo je, da so domobranci kljub krvavim lekcijam, ki so jih dali mnogim partizanskim enotam, še več mesecev uspešno uporabljali že sicer obrabljene trike s partizanskimi kapami in z obnašanjem predhodničnih enot po partizansko.

V noči na 8. avgust so brigado odpoklicali z obmejnega področja v rajon Dobrniča. Tudi 2. bataljon se je naselil blizu brigade. Vzrok za premestitev Dvanajste je bil v tem, da je sovražnik iz stiškega vozlišča hudo pritiskal proti Suhi krajini in da je bila v načrtu večja akcija XVIII. divizije, v kateri bi sodelovala tudi XV. divizija. Komaj se je 2. bataljon odselil s področja Lipovcev, že se je pojavil tam sovražnik iz Novega mesta. Možno je, da je bil obveščen o taborišču 2. bataljona in ga je hotel presenetiti. Ker pa ni našel bataljona, je napadel politične aktiviste. Ko je bil štab 12. brigade o tem obveščen, je nemudoma poslal enoto, da bi napadla sovražnika. Napad ni uspel, ker so se sovražne čete kmalu umaknile v Novo mesto. Del brigade jih je brezuspešno zasledoval do Prečne. Drugi bataljon so zopet premestili k Lipovcem.

Ponovno si oglejmo moč Dvanajste. Kot smo že večkrat omenili, je bila po številu borcev ena najslabših v XV. diviziji. V brigadi so nestrpno pričakovali, kdaj se bo tako stanje končalo. Zvedeli so, da Gubčeva in Cankarjeva že dobivata nove borce in da bodo kmalu na vrsti tudi sami. In res je v brigado kmalu prispelo nekaj novincev iz garnizona VII. korpusa. Dne 10. avgusta je prišlo 120 novih partizanov, kar je enoto zelo okrepilo. V četah so si oddahnili, ker so imeli sedaj na voljo več borcev za razne službe. Številčno stanje brigade se je tako občutno popravilo. Vendar je bilo še vedno veliko odhodov iz enot. Nekateri so odhajali v divizijo ali korpus, nekateri so bili ranjeni ali so zboleli, nekateri pa so dezertirali. Če pogledamo poročila o številčnem stanju Dvanajste, dobimo takole sliko: dne 1. avgusta, na dan, ko se je brigada premaknila na Čatež, je imela 420 borcev in bork v bojni vrsti. Dne 8. avgusta, ko je bila pri Dobrniču pa le 405. Nato se je število nenadoma povzpelo na 537 borcev in bork, kolikor jih je brigada imela 11. avgusta. Dne 16. avgusta po boju pri Višnji gori je to število padlo na 491.

Na voljo so nepopolni podatki o tistih partizanih, ki so vstopili v NOV do 9. septembra 1943 in ki so imeli v enotah kakršenkoli položaj. Takih je bilo v Dvanajsti vsaj 99. To pomeni, da je bil vodilni kader sestavljen iz razmeroma starih partizanov, zato je bila brigada v dobrih rokah. Od teh 99 partizanov je bilo 53 članov partije, 13 pa skojevcev. Skupaj jih je bilo torej organiziranih v partiji in skoju 66 ali 66 %. Če upoštevamo še to, da je bilo v brigadi tudi precej dobrih kul-

turnih delavcev, potem je treba potrditi, da brigada ni imela slabega jedra in da se je to moralo odražati tudi v njeni bojni zmogljivosti. Slednjo pa bi ocenili, da je bila v avgustu 1944 dobra; dobra pa je bila tudi bojna morala. Brigada ni doživela kakih katastrofalnih porazov, a je le stežka krepila svojo bojno sposobnost in taktično veščino. Največjo zapreko je prav gotovo pomenilo pomanjkanje partizanov v enotah.

Novi komandant brigade je praktično prevzel dolžnost že 28. julija, formalno imenovanje z dekretom pa v začetku avgusta 1944. Tudi na mestu pomočnika političnega komisarja brigade je prišlo do spremembe. Dotedanja voditeljica politično-partijskega delovanja v brigadi Ljudmila Saje-Maruša je bila premeščena v divizijski partijski komite, kamor je odšla 26. julija, na njeno mesto pa je bil imenovan Jože Butara, ki je bil do tedaj pomočnik političnega komisarja 2. bataljona. Mesto namestnika političnega komisarja je nastopil konec julija, takoj po odhodu Ljudmile Sajetove-Maruše, ki je bila v brigadi na tako odgovornem mestu skoraj leto dni, kar je bil izjemen primer tako dolgega vztrajanja pri odgovornem delu. Centralni komite KPS je 5. avgusta 1944 imenoval Jožeta Butaro za partijskega sekretarja v brigadi, s čimer je avtomatično postal tudi pomočnik političnega komisarja Dvanajste. Obenem je bil kooptiran v partijski komite XV. divizije.³²

Štab VII. korpusa je za sredo meseca avgusta planiral dve akciji. Najprej naj bi v noči na 14. avgust XVIII. divizija z dvema brigadama izvedla ponovno rušenje šmarskega predora, v zavarovanje pa napadla tudi sovražno postojanko v Škofljici. Domobranci so bili verjetno o tem pravočasno obveščeni in akcija XVIII. divizije je popolnoma spodletela. Njene izgube je glavni štab ocenil na 33 mrtvih in 131 ujetih ter pogrešanih. Divizija je izgubila dva protitankovska topa, 2 protitankovski puški, težki minomet, 9 puškomitr al jezov, 52 pušk in 950 kg eksploziva.³³

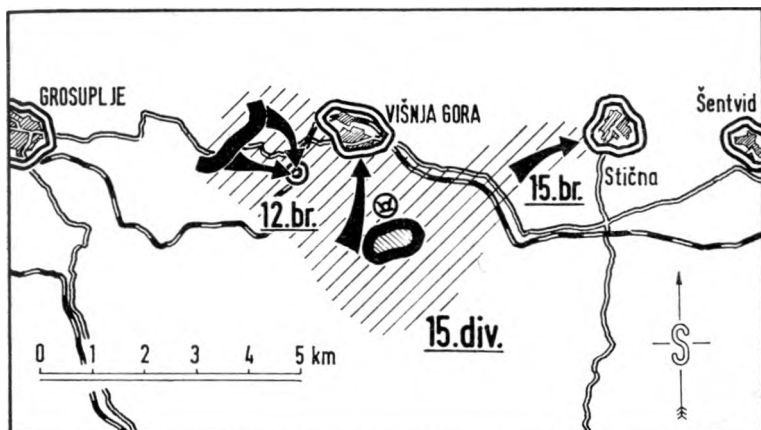
Drugo akcijo pa so zaupali XV. diviziji, ki naj bi z dvema brigadama napadla in uničila postojanko 3. bataljona slovenskih domobrancev v Višnji gori. V podporo pa naj bi ena brigada demonstrativno napadla postojanko 1. bataljona slovenskih domobrancev v Stični. Divizija je imela na voljo le dve brigadi. Seveda je bilo to premalo. Toda divizija je računala na presenečenje in na to, da je 12. brigada že enkrat prej na-

padla Višnjo goro in da postojanko dobro pozna. Razmere okoli Višnje gore in Stične je poznala tudi 15. brigada.

Dvanajsta je prevzela glavno nalogo, nalogo, da se polasti domobranske postojanke v Višnji gori. Dne 11. avgusta se je zbrala na položajih okoli Dobrniča in je v noči na 12. avgust odšla proti zahodu, da bi se približala bodočemu bojišču. Naselila se je okoli Zagradca in se pripravila na izpolnitev naloge. Zvečer 15. avgusta se je nameravala tajno približati Višnji gori, da je sovražnik ne bi opazil. Zato je bil njen zbirni rajon tako oddaljen od cilja. Višnjo goro naj bi napadali vsi trije bataljoni. Prvi bi se z dvema četama postavil severno od postojanke v Dedni dol, eno pa bi poslal na Peščenik za obrambo grosupeljske smeri. Drugi bataljon bi napadal z zahoda, torej s Peščenika, kjer so imeli domobranci na križiščih cest, ki peljeta proti Kriški vasi in Grosupljemu, bunker, ki ga je bilo treba zavzeti. Tretji bataljon pa naj bi udaril na postojanko v Starem gradu nad Višnjo goro, kar je bila glavna in najtežja naloga te akcije. Obrambo smeri proti Stični je prevzela 15. brigada. Pri vasi Hudo je postavila četno zasedo in demonstrativno napadla postojanko 1. domobranskega bataljona v Stični, en bataljon pa si je komandant divizije pridržal za divizijsko rezervo, ki jo je postavil h Kriški vasi. Kot vidimo, je bilo za tako težko in odgovorno akcijo na voljo le 5 bataljonov, kajti enega je 15. brigada imela v Suhi krajini. Od petih bataljonov je bil eden v divizijski rezervi, kar pomeni, da so boj začeli 4 bataljoni. Tretjemu bataljonu 12. brigade so prideli vse minomete, da bi podprli njegovo akcijo. Akcija naj bi se začela 15. avgusta ob 24. uri.

Toda že na pohodu se je pri 12. brigadi zataknilo. Noč, ki naj bi jo skrila pred sovražnikovim pogledom, ji ni bila naklonjena. Ko se je brigada pomikala mimo Kriške vasi, se je kolona pretrgala in nekatere enote so izgubile medsebojno zvezo. Prvi bataljon in 1. četa 2. bataljona sta se izgubila in vso noč ostala v nekem gozdu med Zavrtčami in Kriško vasjo. Ostale enote 12. brigade so ponoči počasi napredovale in boj se je namesto ob polnoči začel šele ob 4. uri zjutraj 16. avgusta.

V takih primerih zelo rada splahni borbenost in akcija je navadno že vnaprej obsojena na neuspeh. Tudi pri Dvanajsti je bilo tako. Druga nevšečnost je bila v tem, da je brigada pred kratkim prejela precejšnje število (120) novih partiza-

Napad Dvanajste brigade na Višnjo goro 16. 8. 1944

nov, ki še niso doživeli partizanskega ognjenega krsta. Nekateri so bili celo neoboroženi.

Ko se je zjutraj začel boj, na presenečenje seveda ni bilo več misliti. Dve četi 2. bataljona na Peščeniku je opazil domobranski stražar, ki je dal znak za preplah. Nato je zbežal v bunker na križišču, kjer se je od glavne ceste odcepila pot proti Kriški vasi. V njem je bil vod 22. čete 3. bataljona slovenskih domobrancev. Preden bi 2. bataljon mogel začeti napad na Višnjo goro, bi moral likvidirati ta bunker, saj bi mu sicer ostal za hrbtom in mu oviral umik. Zato ga je komandant 2. bataljona napadel z dvema četama z dveh strani. Z angleškim protitankovskim minometom so izstrelili tri mine, ki pa zaradi slabe vidljivosti niso bile dobro usmerjene in so zgrešile cilj. Boj je trajal kako uro, nato se je začelo daniti. Tedaj je 3. domobranski bataljon s 15. in 21. četo začel akcijo v smeri proti Peščeniku in je odrinil obe četi 2. bataljona s ceste, da sta se umaknili severno od Kriške vasi. Ker so bili pod vtisom boja in zaradi neznanega zemljišča so nekateri novinci začeli begati po bojišču in vnašati paniko med borce. Bataljon je imel še to nerečo, da so popolnoma odpovedali trije puškomitraljezi. Sovražnik je bil torej močnejši in obe četi 2. bataljona sta se morali umakniti.

Tretji bataljon je ob 4. uri zjutraj začel napad na Stari grad. Komandant bataljona je za to akcijo uporabil le eno četo. Izkušnje so ga naučile, da se mora tudi sam zavarovati pred nenadnimi izpadi sovražnika. Eno četo je poslal v zavarovanje proti Višnji gori, ena pa je varovala hrbet v smeri proti Kriški vasi. Domobranci so se v gradu branili do jutra. Tedaj sta dve domobranski četi na odseku 2. bataljona 12. brigade prodrli prav do bunkerjev severno od Kriške vasi. Ta sovražni uspeh je ogrozil 2. in 3. bataljon. Drugi je zasedel primerne položaje jugovzhodno od Kriške vasi, tretji pa se je na povelje komandanta bataljona tudi začel umikati. To pa ni šlo tako enostavno, kajti bataljon je bil razdeljen po četah, nekatere čete pa po vodih. Komandant bataljona je poslal kurirje, da bi obvestili komandirje čet in vodov o njegovi odločitvi za umik, toda kurirji niso mogli obvestiti vseh vodov. Tako so enemu od vodov domobranci prišli za hrbet in ga potisnil proti postojanki. Ko je politični komisar čete Marjan Merkal, ki je bil pri ogroženem vodu, spoznal, v kako težko zagato so zašli, je ukazal akcijo za preboj v smeri proti Kriški vasi in cerkvi Sv. Duha. Tedaj so nanj naleteli trije domobranci in zahtevali, naj se preda. Ko so domobranci nekoliko oklevali, je politični komisar vrgel enemu od njih bombo naravnost v prsi, da ga je raztrgala. S strelom je ubil še drugega, partizani pa so začeli streljati in se prebijati. Puškomitraljezec je bil ranjen v roko in izgubil je orožje. Nekaj časa je še tekel, potem pa je bil ponovno zadet, da je padel. Med prebijanjem, sta bila ranjena še dva partizana, ki so ju rešili, padli pa je ostal na bojišču. Vod se je srečno prebil k Sv. Duhu v sestavo brigade. Sovražnik ga je zasledoval vse do Zavrtač, kjer je naletel na bataljon 15. brigade in se je moral umakniti.

Petnajsta brigada je začela demonstrativni napad na postojanko v Stični istočasno z napadom 12. brigade na Višnjo goro. Tudi iz Stične je zjutraj sovražnik začel prodirati proti položajem brigade, ki se je začela umikati proti Sv. Duhu in proti Krki. Glavni boj se je vnel na najvišji točki tega področja, pri Sv. Duhu. Ker se je 2. bataljon 12. brigade umaknil s položajev in odšel na področje med Sv. Duhom in Novo vasjo, je bil oslavljen obrambni položaj 15. brigade pri Sv. Duhu. Tu je del Petnajste večkrat odbil juriš domobranskih čet, vendar pa se je moral umakniti, ko so domobranci uporabili mi-

nomete. Nato sta se brigadi na povelje komandanta divizije umaknili proti jugu. Dvanajsta se je ustavila pri vaseh Ravni dol in Luče, zvečer pa je odšla na področje vasi Videm (sedaj Videm-Krka) in Podbukovje. S tem je bil boj tega dne končan.

Ko je štab XV. divizije ocenjeval to akcijo, je za vzroke njenega neuspeha navedel zakasnitev 12. brigade, neinicativnost bataljonskega štaba, ki se je izgubil v gozdu in neiznajdljivost nižjih poveljnikov.³⁴ Vendar pa sta bila glavna vzroka za neuspeh podcenjevanje sovražnikovih čet in nestvarna presoja razmer. Če sta glavni štab Slovenije in štab VII. korpusa že zahtevala od dveh majhnih brigad, ki sta se povrhu še reorganizirali, naj opravita tako zahtevno nalogo, potem bi jima bilo treba dati tudi ustrezna sredstva, topništvo in tanke. Dvanajsta je imela v tem napadu občutne izgube:

1 mrtvega, 6 ranjenih in 12 pogrešanih, izgubila pa je tudi

2 puškomitraljeza. Obveščevalni center 12. brigade je po boju pri Višnji gori zvedel, da so domobranci 12 borcev Dvanajste brigade, ki jih je štab pogrešil 16. avgusta, še istega dne pri Sv. Duhu pobili.³⁵

Dvanajsta se je na novih položajih zavarovala z izvidniškimi akcijami v smeri Muljave in Stične. Njena naloga je bila napadati sovražne skupine, ki bi vdirale na osvobojeno ozemlje. Še vedno je bila tesno povezana s Petnajsto. Poveljevanje je usklajeval štab XV. divizije. Razume se, da je morala po porazu pri Višnji gori nekoliko popustila. Tudi dezerterstva so se nadaljevala, vendar borci niso bežali v domobranske vrste, pač pa večinoma tja, kjer so bili mobilizirani. Med novinci se je čutilo, da se zaradi zadnjih porazov boje domobrancev. Z vsem tem se je moral spopadati štab brigade. Spoznal je tudi, da je brigada na premikih precej okorna. Če bi hotela premagati sovražnikove čete, ki so bile zelo gibčne, bi se morala tudi sama usposobiti za manevriranje. Štab je sodil, da ni dovolj, če se vsega tega samo zavedajo, predvsem je pomembno, da se enote izurijo za manever. V ta namen je po obširnejši in temeljitejši pripravi 18. avgusta organiziral pohod celotne brigade v Hočevje. Speljali so ga kot bojni pohod z vsemi predpisanimi zavarovanji in povezavami. Vajo so dobro končali in je mnogo prispevala k temu, da so se poveljniki navadili držati predpisane maršrute in rokov; naučili so se tudi povezovati s sosednjimi enotami in raznimi zavarovanji.

valnimi kolonami. Z novinci so razvili intenzivno politično delo. Brigadi je prišlo prav, da skoraj do 26. avgusta ni imela posebno težkih akcij in je prosti čas izkoristila za politično in vojaško delo. Na dnevni red političnih ur z novinci so postavili teme, ki so bile starejšim borcem že znane. Govorili so zlasti o osvobodilni fronti in narodnoosvobodilnem boju. Od novejših je bila največkrat na dnevnem redu tema o sporazumu Tito—Šubašič. Na sestankih so veliko govorili o tovarištvu v boju in o tem, da je treba skrbeti za reševanje ranjencev in se pri tem po potrebi celo žrtvovati. Govorili so tudi o domobrancih kot izdajalcih svojega naroda, ki v njem nimajo nobene moralne opore. Zato so manjvredna vojska, ki ima sicer trenutne uspehe, a jo je treba neprestano tolči in ji zadajati poleg moralno-političnih tudi vojaške udarce. Partijsko članstvo v brigadi je bilo še naprej zelo močno. Dne 15. avgusta je imela brigada npr. 110 članov KPS, enega kandidata in 117 skojevcev, kar je bilo še vedno polovica vseh borcev in bork.

Kot smo že povedali, do 26. avgusta Dvanajsta ni imela posebno težkih akcij. Omeniti je treba le demonstrativen napad na postojanko v Št. Vidu pri Stični in Sv. Roku, ki ga je izvedel 2. bataljon. Dne 21. avgusta pa je brigada demonstrativno napadla postojanko Grosuplje in rušila progo pri Spodnji Slivnici. Ker so sovražne čete vse češče prodirale na področje Suhe krajine, zlasti v Hinje in okolico, se je brigada vse bolj pomikala k tem vasem, vendar ni imela posebnih spopadov. Tudi proti Zdenski vasi je pošiljala manjše enote, ker so se tam pojavljale sovražne čete.³⁶

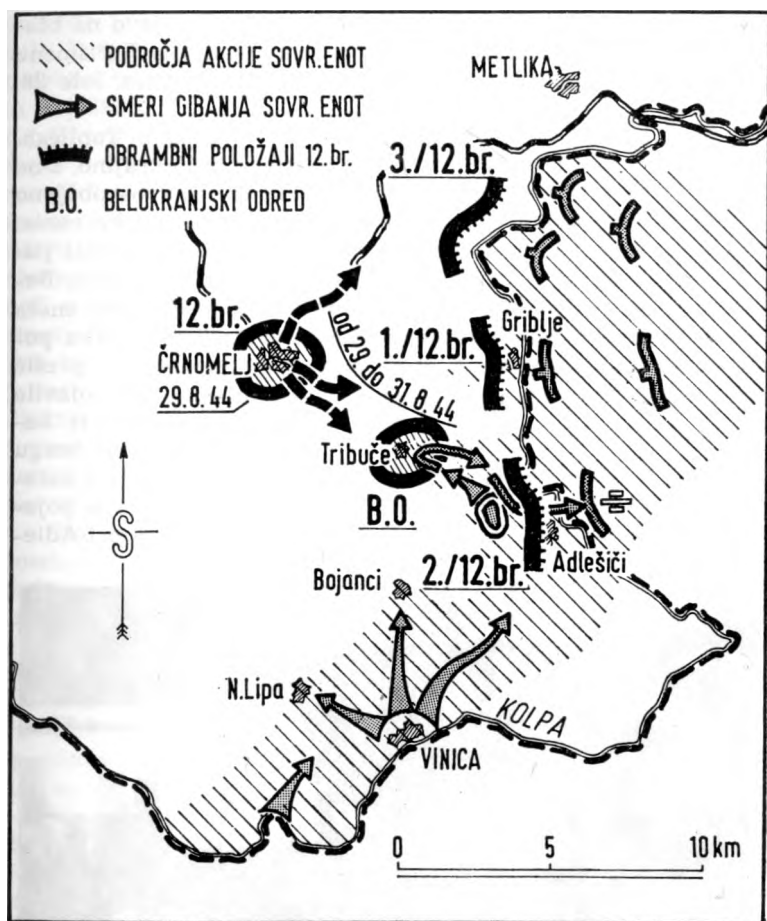
V skladu z zavezniškim načrtom je vrhovni komandant, tovariš Tito, 17. avgusta ukazal okrepiti dejavnost proti komunikacijam. Glavni štab Slovenije je na temelju tega ukaza izdal direktivo, po kateri naj bi se v Sloveniji med 1. in 7. septembrom izvedla večja ofenzivna dejavnost, ki bi se usmerila zlasti na železniške proge. Štab VII. korpusa je v zvezi s tem izdal navodilo, kako naj podrejene enote to nalogo izpeljejo. Petnajsta divizija naj bi se vrgla na železnico med Grosupljem in Ljubljano. Seveda pa je bilo še nadalje v načrtu, da se blokirajo domobranske postojanke stiškega vozlišča. Cankarjeva brigada XV. divizije je bila na blokadi Novega mesta že več kot mesec dni (od 23. julija 1944 dalje). Štab XV. divizije jo je nameraval uporabiti za naloge, ki mu

jih je namenil štab korpusa, zato je ukazal zamenjavo na blokadi Novega mesta, ki naj bi jo prevzela Dvanajsta.³⁷ Pismeno povelje za to zamenjavo je izdal štab VII. korpusa šele 28. avgusta.

Dvanajsta je bila že 28. avgusta v Dolenjskih Toplicah, ko je nenadoma prejela povelje, naj odide v Belo krajino. Dne 28. in 29. avgusta je namreč sovražnik vdrl na osvobojeno ozemlje Bele krajine in presenetil nekatere partizanske enote. Ko je bil glavni štab Slovenije o tem obveščen, je poslal povelje, naj Dvanajsta nemudoma odkoraka proti Črnomlju, Belokranjskemu odredu, ki je bil edina večja partizanska enota na osvobojenem ozemlju, pa je ukazal, naj se sovražniku postavi po robu. Najprej so sovražne enote neopaženo prešle Kolpo pri Damlju jugozahodno od Vinice in se zjutraj pojavile pred Vinico, kjer so zajele in ubile nekaj partizanov iz komande mesta Vinica. Nato so napredovale po levem bregu Kolpe in vdrle v Bojance. Belokranjski odred ni mogel ustaviti sovražnega vdora. Tudi na zahodu Bele krajine se je pojavilo nekaj sovražnikovih enot, ki so vdrle čez Kolpo pri Adle-

Brigada na pohodu skozi Dolenjske Toplice

Dvanajsta brigada v Beli krajini od 29. do 31. 8. 1941

šičih in Gribljah. Iz Adlešičev so prišle do Tribuč in tam napadle ter pregnale bataljon Belokranjskega odreda, tako da je bila pot proti Črnomlju prosta. Tudi zahodno od Podzemlja in Gribelj, na hrvaški strani, so se že pojavljale sovražne čete, ki so bile oborožene tudi s tanki. Na področju Adlešičev se je sovražnik utrdil na Plešivici, kjer je bila cerkev Sv. Magda-

lene, od koder je dobro obvladoval prehode čez Kolpo in se zavaroval tudi za primer, da bi se vrnil čez Kolpo na Hrvatsko. Vzhodno od Podzemlja na hrvaški strani so se zbirale sovražnikove čete in vse je kazalo, da bodo tudi od tod vdrle v Belo krajino. Dvanajsta brigada je hitela in je 29. avgusta že bila v Črnomlju. Že na poti je prejela povelje, naj eno četo 1. bataljona pošlje v Podzemelj, da bi zavarovala to smer. Brigada je še istega dne odšla iz Črnomlja proti vzhodu in se razdelila v tri skupine. V vsaki je bil po en bataljon. Njena naloga je bila pregnati sovražnika čez Kolpo in zavarovati vzhodno področje Bele krajine pred ponovnimi sovražnimi vdori. Okoli Vinice namreč 29. avgusta ni bilo več sovražnika. Trije bataljoni 12. brigade so zasedli levi breg Kolpe na naslednjih mestih: 3. v Podzemlju, 1. pri Gribljah, 2. pa v Adlešičih. S položajev pri Adlešičih se je sovražnik umaknil na hrvaško stran 29. avgusta še pred prihodom Dvanajste. Brigada je postavila obrambo v obliki frontne linije in budno pazila, kaj se dogaja na desnem bregu Kolpe. Edini večji boj je imela 30. avgusta, ko jo je prek Kolpe napadla sovražna enota z mitralješkim in topovskim ognjem. Položaji 2. bataljona, ki je ta boj vodil, so bili v vasi Velika sela.³⁸

Do 31. avgusta je bila situacija v Beli krajini razčiščena in bojazni pred ponovnim vdorom sovražnih čet ni bilo več. Zato je brigada dobila povelje, naj se premesti v Podzemelj, kamor je prispela 31. avgusta. Po počitku je odpotovala na Gorjance in je 1. septembra 1944 začela prevzemati položaje od Cankarjeve brigade. S tem dnem je prevzela tudi odgovornost za blokado mesta, medtem ko se je Cankarjeva brigada v noči na 2. september premaknila v Dolenjske Toplice.³⁹

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 25. JUNIJA DO 1. SEPTEMBRA 1944

25. 6. 44. Prvi bataljon je bil v Stavči vasi, 2. v Stranski vasi pri Žužemberku, 3. v Budganji vasi. Štab brigade je bil pri 2. bataljonu. Zvečer odhod v Belo krajino.

26. 6. 44. Po nočnem pohodu je brigada prispela v Metliko.

27. 6. 44. Pohod na Hrvatsko čez Kolpo.

28. 6. 44. Brigada se je naselila v vaseh Dugače in Mrzljaki. Zvečer pohod 1. bataljona k Bosiljevu.

29. 6. 44. Prihod na izhodiščne položaje za napad na Bosiljevo.

SO. 6. 44. Ko je 2. bataljon prispel v vas Dugače, je nanj streljala sovražna patrolja z mitraljezi in se umaknila. Dopoldne pa sta v vasi padla dva strela. Tedaj sta bila smrtno ranjena politični delegat Janez Zagorc iz Orehovice pri Št. Jerneju in nek primorski partizan. Oba sta bila iz 2. bataljona. Napad na Bosiljevo se je zvečer končal s popolno zmago Cankarjeve in 12. brigade. (V tekstu je podrobno opisan ta boj.)

I. 7. 44. Prvi bataljon je bil v Vukovi gorici, 2. na Privisu-k. 461 in 3. v Vrhovi gorici. Štab brigade je bil pri 1. bataljonu. Brigada je ostala na teh položajih do 4. 7. 44, ko se je začel boj s sovražnimi silami iz Generalnega Stola in drugih sovražnikovih oporišč na Hrvatskem. Še istega dne se je brigada umaknila čez Kolpo v Belo krajino.

5. 7. 44. Julija je bil 1. bataljon v vasi Preloka, 2. v Zuničih, 3. pa v Marindolu pri Adlešičih. Brigadne patrolje so zavarovale levi breg Kolpe do Adlešičev. Tu je brigada ostala do 6. 7. 44, ko je odkorakala v Črnomelj.

7. 7. 44. Brigada je zapustila Črnomelj in odšla v Dobliče, kjer se je pripravila za dolg pohod na Kočevsko.

7. 7. 44. Ob 18. uri je brigada zapustila Dobliče in se podala na pohod skozi Mavrlen. Ob 22. uri se je v Ovčjaku namestila k počitku v gozdu poleg naselja.

8. 7. 44. Ob 4. uri zjutraj je brigada odšla na pot in je po štiriurnem maršu prispela v Koprivnik, kjer je bil dnevni počitek. Zavarovala se je zasedami, skuhala dva obroka hrane, nato pa je okoli 17. ure odkorakala dalje in je o polnoči prispela v Stari Log.

9. 7. 44. En bataljon 12. brigade je bil v vasi Pugled, eden v Senberku, eden pa v Starem Logu, pripravljen za manever, če bi prišlo do spopada s sovražnikom, ki so ga pričakovali iz Kočevja. Komoro je brigada postavila na Smuko. Toda že ob 9. uri istega dne je po nalogu XV. divizije zbrala vse bataljone v Starem Logu, nato so odšli do Smuke, kjer so pripravili topel obrok hrane. Proti Kočevju so pošiljali patrolje, borb pa niso imeli. Istega dne se je ob 16. uri brigada dvignila na pohod in se 10. 7. 44. razmestila tako, da je bil prvi bataljon pri Bakercu in se je povezal z Gubčevo brigado, ki je bila okoli vasi Ratje, 2. pri Brezovem dolu, 3. pa pri Visejcu. Zahodno od 12. brigade okoli Korinja je bila tudi 15. brigada. Ta dan je bil sestanek brigadnega štaba s štabi bataljonov, na katerem so se dogovorili o razmestitvi čet in o zavarovanju pred nenadnimi napadi sovražnikovih enot.

II. 7. 44. Dvanajsta brigada je bila do 22. ure še vedno na istih mestih. Nato pa se je premaknila na področje, kjer je bila prej Gubčeva brigada. Štab s štabnimi enotami in 3. bataljon so bili v Ratju, 2. bataljon v Prevolah, 1. pa v Hinjah. Organizirali so izvid-

niško dejavnost v smeri proti Kočevju in kompoljski dolini. Ponoči je brigada pregledala okolico Strug, da bi ugotovila, če ni tam sovražnika.

13. 7. 44. Brigada se je še vedno zadrževala na istem mestu, le 3. bataljon je imel stalno zasedo nad Ratjami, eno četo pa je poslal na področje nekoliko južneje od Žužemberka, da bi pregledovala smer od Žužemberka proti Dobrniču, koder so se rade premikale domobranske čete. Prvi bataljon je v vasi Hinje imel stalno zasedo s tremi puškomitraljezi za zavarovanje nastanišča in stalno opazovalnico. Četo je pošiljal v vas Mala gora, da je imel pregled nad premiki sovražnika iz Kočevja. Drugi bataljon je v Prevolah postavil eno četo levo, dve pa desno od ceste Prevole—Struge, da bi se s te strani zavaroval in da bi pregnal sovražnika, če bi se leta približal Suhi krajini. Še istega dne so poslali 1. četo 1. bataljona k vasi Jama pri Dvoru, da je ščitila štab VII. korpusa. Četa je tega dne iz Jame pregnala sovražno skupino. Boje je imela še četa v Mali gori. Ob 14. uri se je spopadla s sovražno izvidniško patruljo, ki se je po boju umaknila. Tudi četa 3. bataljona pri Jami je imela tega dne boj. Skupaj s 3. divizionom 1. slovenske artilerijske brigade in 8. brigado je obkoljevala 31. in 32. četo 4. domobranskega bataljona (bataljon »O«). Sovražnik je odgovoril z mitraljezi in minometi. Borba je trajala pol ure. Sovražna skupina se je iz Žužemberka umaknila okoli 23. ure. Četa 3. bataljona pa se je vrnila v sestavo bataljona pri Ratju. Nadomestila jo je četa 1. bataljona.

16. 7. 44. Ob 4,30 je brigada odpotovala iz Suhe krajine v Uršna sela. Potovala je skozi Lopato, Lipje, Lašče, Podhosto in Dolenjske Toplice in se je zvečer ob 18. uri razmestila v Uršnih selih. Cilj tega premika je bil pomagati 10. brigadi. Ker se je po neuspešnih poskusih preboja obrambne fronte 10. brigade sovražnik utrdil v obeh Težkih vodah, so poslali del 12. brigade 17. 7. 44. v boj proti tej novi sovražni postojanki. Napadli sta 12. in 10. brigada, a neuspešno. (Glej tekst!)

18. 7. 44. Dvanajsta je bila razporejena tako, da je bil štab brigade s svojimi enotami in 2. bataljonom v Birčni vasi, 1. bataljon je bil pri vasi Lakovnice, 3. pa pri vasi Ušivec. Sovražna skupina okoli 80 domobrancev je napadla v Jurni vasi bataljon 10. brigade. Najprej ga je sovražnik obstreljeval s topovi, nato so domobranci jurišali. Ko je to zvedel štab 12. brigade, je ob 14. uri poslal 3. bataljon na pomoč Ljubljanski brigadi, vendar to ni bilo več potrebno, ker se je sovražnik že prej umaknil proti Težki vodi.

20. 7. 44. Nemci so izpraznili Težko vodo in odšli v Novo mesto. Sovražnikova skupina iz Težke vode je imela kakih 350 vojakov — Nemcev in domobrancev, dva tanka, dve avtoblindi in dva topa. S tem se je poizkus preboja v Belo krajino za sovražnika neuspešno končal.

21. 7. 44. Zvečer je bil v štabu brigade sestanek, ki so se ga udeležili vsi štabi bataljonov. Komandant in politični komisar XV. divizije sta na tem sestanku dala navodila za nadaljnje delo in izdala ukaz o premestitvi brigade na drugo področje.

22. 7. 44. Pohod iz Uršnih sel skozi Dolenjske Toplice, Podhosto in Dvor v Žužemberk in Reber, kamor je brigada brez 1. bataljona prispela 23. 7. ob 3. uri.

23. 7. 44. Razmestitev za počitek. Prvi bataljon se je naselil v vasi Sela pri Ajdovcu, kamor je prispel ob 6. uri. Zavaroval se je v smeri proti Ajdovcu in Brezovi rebri. Dvanajsta brigada se je zavarovala proti Selom pri Šumberku in Zavrtáčam. Pri prehodu čez Krko se je prevrnil eden od splavov, na katerem so prevažali živino, pri čemer je utonil jahalni konj. Čez dan so na vojaških in političnih urah preučevali taktiko domobrancev in se s tem pripravljali na boje, ki so jih pričakovali. Brigada je že zvečer zapustila nastanišče in se 24. 7. 44. naselila tako, da je bil 2. bataljon v vasi Gombišče, 3. pa v Stehanji vasi. Drugi bataljon se je levo povezoval s 3. bataljonom 15. brigade in postavil četo na cesto, da bi sovražniku preprečevala premike. Tretji bataljon pa je postavil zasedo na Medvedjeku. Stab brigade z vsemi prištavnimi enotami in odseki je bil v Stehanji vasi. Prvi bataljon je v Selih pri Ajdovcu poslal v zasedo četo prav do blokov pri Prečni in Bršljinu. Ta bataljon se je tesneje povezal s 1. slovensko artilerijsko brigado, ki je bila na desnem bregu Krke okoli Dvora. Brigadni minerei so minirali odsek dolenjske ceste med Medvedjekom in Velikim Gabrom.

25. 7. 44. Prvi spopad z domobranci. 2e ob 4. uri zjutraj sta namreč 31. in 32. četa 4. bataljona slovenskih domobrancev iz St. Vida pri Stični krenili v smeri proti Selom pri Šumberku. Sovražno kolono je najprej pri vasi Srebotnice napadel del 15. brigade. Sovražni četi pa sta vendarle prodrli do Sel in tam sestavili dve koloni. Prva, sestavljena iz 31. čete, se je vračala v postojanko skozi Babno goro in Zagorico, druga, sestavljena iz 32. čete, ki se je zavarovala tudi s pobočnicami, pa se je vračala po cesti proti Zagorici. Deli 12. brigade iz 2. in 3. bataljona, ki so bili pri roki, so to četo napadli iz rajona Gombišče in Dobravice. V Gombišču je bil 2. bataljon. Po kratki borbi je 32. domobranska četa odbila razmeroma slabotne sile 12. brigade in se skozi Zagorico vrnila v postojanko.

26. 7. 44. Ta dan je brigada nekoliko spremenila svoja bivališča. Stab in 2. bataljon sta bila v Babni gori, 3. v Krušnem vrhu, 1. pa še vedno v vasi Piano pri Ajdovcu. Tudi tega dne je 4. domobranski bataljon šel iz St. Vida pri Stični na bojno akcijo. Cilj je bil Stehanja vas, kjer je bil prejšnji dan štab 12. brigade s štabnimi enotami. V sestavi sovražne bojne skupine sta bili 55. četa tega bataljona in 21. četa 3. bataljona slovenskih domobrancev iz Višnje

gore. Bojna skupina je šla skozi Veliki Gaber in Martinjo vas, kjer je zavila proti jugu in pred Stehanjo vasjo naletela na bojno patruljo 12. brigade, ki je imela v svoji sestavi tudi 2 puškomitraljeza. Bojna patrulja je domobrance napadla. Sovražnik se je nekoliko umaknil in začel obstreljevati partizane z minometi. Nato je jurišal nanjo. Patrulja se je nekoliko umaknila, nato pa ponovno vžgala po domobrancih. Le-ti so partizane z odločnim napadom ponovno pregnali. Ko so se nato domobranci umaknili proti Martinj i vasi, je 3. bataljon poslal za njimi četo, ki jih je na Medvedjeku dohitela in se z njimi spopadla. Domobranci so nato odšli v postojanko. Po partizanskih poročilih so domobranci imeli 2 mrtva in 1 težko ranjenega. Sovražnikova akcija je bila izvidniška. Prvi bataljon je patroljiral na področju svojega operativnega odseka.

27. 7. 44. Brigada je bila na istih mestih kot prejšnji dan. Zopet je imela borbo z domobranci. Najprej je z obema bataljonoma v noči na 27. 7. 44. demonstrativno napadla postojanko v Št. Vidu pri Stični, da bi podprla večje akcije enot XVIII. divizije. Tudi 15. brigada je demonstrativno napadla postojanki Višnja gora in Stična. Dne 27. 7. 44. pa je 4. domobranski bataljon, ki je imel v sestavi 31. in 32. četo, napadel 12. brigado na Babni gori. Po težki borbi se je morala Dvanajsta umakniti in je imela 8 mrtvih in 1 ranjenega (Glej tekst!) V noči na 28. 7. 44 sta 1. in 2. bataljon zamenjala položaje.

28. 7. 44. Brigada je zopet imela boj z domobranci v bližini vasi Sela pri Šumberku. (Glej tekst!) Od 28. do 31. 7. 44. je bila brigada takole razporejena: štab brigade, 1. in 3. bataljon so bili okoli Orlake in Sel pri Šumberku, 2. bataljon pa pri Ajdovcu. Brigada v teh dnevih ni imela borb, razen patroljnih spopadov.

31. 7. 44. Pohod na področje Čateža.

1. 8. 44. Razporeditev: štab brigade, štabne enote in 1. bataljon so bili v Dolenji vasi pri Čatežu, 3. bataljon pa v vasi Roje južno od Čateža. Drugi bataljon je ostal v okolici Ajdovca s starimi nalogami, da brani smer Novo mesto—Žužemberk, oz. Novo mesto—Dvor pri Žužemberku.

2. 8. 44. Brigada je ostala na istih mestih, le 2. bataljon se je preselil k Velikemu Lipovcu. Brigada je poslala dve četi, da bi preiskali gozdove, kjer sta slutili, da se zadržuje črna roka. Ena četa je preiskala teren okoli Trebanjskega vrha in je našla skrivača, druga pa področje med Zaplazom in Primskovim. Manjšo skupino skrivačev je prebivalstvo opozorilo na partizane, zato se je lahko pravočasno umaknila.

3. 8. 44. Drugi bataljon se je primaknil k Dobrniču. Brigada pa se je ta dan nekoliko premestila. Vse enote so postavile taborišče blizu Moravč. Bojev ni imela, pač pa že zjutraj poslala 1. bataljon na čiščenje terena od Primskovega in Poljan do »meje«. Zvečer se

je bataljon vrnil in pripeljal 3 skrivače in zaplenjeno puško. Inženirsko-tehnična četa je na cesti Moravče—»meja« napravila zasedo in položila dve mini domače izdelave, težki vsaka po 6 kg. To sta bila ukrepa za zavarovanje taborišča.

5. 8. 44. Četrty bataljon slovenskih domobrancev iz Št. Vida pri Stični je s skupino, ki jo je sestavil iz izbranih domobrancev, napadel 3. bataljon Dolenjskega odreda v vasi Klanec. V boj sta se vmešala 1. in 3. bataljon 12. brigade. (Glej tekst!) Dvanajsta je bila še vedno na področju vasi Moravče.

7. 8. 44. Štab brigade ter 1. in 3. bataljon so se preselili v vas Tihoboj. Drugi bataljon pa je bil pri Srednjem Lipovcu. Zvečer je brigada začela pohod in se je 8. 8. 44. namestila na področje Dobrave pri Žužemberku. Štab brigade in 3. bataljon sta se naselila v Dobravi, 2. je bil v vasi Podlipa, 1. pa v vasi Reva pri Dobrniču.

9. 8. 44. Kakor hitro je 2. bataljon zapustil področje Ajdovca, že je sovražnik 9. 8. napadel področje, na katerem je bil prej ta bataljon. Brigada ga je skušala napasti, vendar se je sovražnik že dopoldne umaknil.

11. 8. 44. Brigada je ponovno poslala 2. bataljon na področje Ajdovca. Med bataljone je razdelila 120 novih borcev in bork, ki jih je dobila iz garnizona VII. korpusa. Sicer pa so njene enote bile tega dne razmeščene kot prej. Brigada se je povezala s Petnajsto, ki je bila še vedno na področju Orlake. V noči na 12. 8. 44. je odšla proti zahodu na področje severno od Zagradca.

14. in 15. 8. 44. se je brigada premaknila skozi Marinčo vas na področje Višnje gore, ki jo je napadla v noči na 16. avgust. Napad je bil neuspešen.

16. 8. 44. Dvanajsta se je borila okoli Sv. Duha nad Višnjo goro z enotami 3. in 1. bataljona slovenskih domobrancev, nato se je umaknila v vas Podbukovje, kamor je prispela 16. avgusta ob 21. uri. (Glej tekst!).

17. 8. 44. Razmestitev brigade: štab je bil v Podbukovju, 3. bataljon jugovzhodno od Podbukovja, 1. bataljon na grebenu nad vasjo Videm, 2. bataljon pa v gozdu pod vasjo Podbukovje. Dvanajsta se je povezala s 15. brigado v smeri proti Ravnemu dolu in Ilovi gori.

18. 8. 44. Po načrtu štaba brigade so vsi trije bataljoni izvedli šolski pohod iz Podbukovja v Hočevje.

19. 8. 44. Štab brigade je bil v Podbukovju, dve četi 1. bataljona sta odšli po hrano, 2. bataljon je odšel zvečer ob 20. uri demonstrativno napadat postojanko v Stični, 3. bataljon pa je bil pri Podbukovju. Vse enote, ki niso odšle na akcijo, so bile okoli Podbukovja. V noči na 20. avgust je 2. bataljon z lahkim orožjem demonstrativno napadel domobranksko-nemško postojanko v Stični. Z eno četo se je zavaroval proti Višnji gori in Št. Vidu pri Stični,

ena četa je napadala z jugovzhodne smeri, druga pa z južne. Sovražnik je odgovarjal z dvema minometoma. Ob 4. uri 20. 8. 44. se je bataljon vrnil v taborišče. Brigada je bila še vedno razporejena okoli vasi Podbukovje, le 1. bataljon je bil pri vasi Videm in se je povezal s 15. brigado.

21. 8. 44. Dvanajsta se je premaknila v okolico Hočevja in se zavarovala proti Zdenski vasi in proti Muljavi. Zvečer sta 1. in 3. bataljon odšla demonstrativno napadat sovražno posadko v Grosupljem in rušit progo.

22. 8. 44. Najprej je Hočevje zapustil 1. bataljon in odšel prek Lobčka k postojanki. Grosuplje je začel napadati ob 1. uri in akcijo končal ob 3. uri zjutraj, nato se je vrnil v Hočevje. Tretji bataljon je odpotoval iz Hočevja uro po odhodu 1. bataljona. Potoval je prek Ilove gore in Račne do Predol. Tu se je od bataljona odcepila četa, da bi minirala železniški most pri Grosupljem. Akcijo ji je preprečil oklopni vlak. Četa je le na treh mestih porušila progo, nato se je vrnila v sestavo brigade. Ostali dve četi tega bataljona sta zavarovali 3. bataljon na položajih pri Spodnji Slivnici. Drugi bataljon je tega dne odpotoval proti Hinjam, kjer so se pojavili sovražni oddelki in se spopadali z enotami 15. brigade, ki se je bila tedaj premestila tja.

23. 8. 44. Brigado so poslali v Suho krajino na področje Ambrusa, kjer je prespala. Drugi bataljon je bil v vasi Bakerc.

24. 8. 44. Brigada se je premestila. Štab in 3. bataljon sta se utaborila v gozdu nad Lazami, nedaleč od Podbukovja, 2. bataljon je bil še vedno v Bakercu, 1. pa v Hinjah.

24. 8. 44. Dvanajsta je bila še vedno razmeščena na starih mestih, le 3. bataljon se je premaknil k Hočevju. Bataljoni so bili pripravljene priskočiti drug drugemu na pomoč, če bi bilo treba. Desetina 3. bataljona je imela majhno prasko s sovražnikom pri Sv. Antonu.

25. 8. 44. je bila brigada v Ambrusu in okolici, le 1. bataljon je bil v Hinjah.

27. 8. 44. Dvanajsta je prejela nalogo, naj zamenja Cankarjevo brigado na blokadi Novega mesta. Po celodnevem pohodu je prispela do Dolenjskih Toplic. Ker pa je medtem sovražnik vdrl iz Hrvaške čez Kolpo v Belo krajino, so jo poslali v Črnomelj, da bi okrepila obrambo Bele krajine.

28. 8. 44. Brigada je bila v Črnomlju. Prvi bataljon pa je poslal četo v Podzemelj.

29. 8. 44. Najprej so hoteli brigado poslati v Jugorje, ker pa so se razmere v Beli krajini nenadoma spremenile, je brigada ob 10. uri odpotovala in zasedla položaje Podzemelj—Griblje—Adlešiči. Drugi bataljon pa so poslali iz Črnomlja v Tribučje.

30. 8. 44. Dvanajsta je bila ta dan takole razporejena: štab in

1. bataljon sta bila v Gribljah, 2. v okolici Adlešičev, 3. v vasi Podzemelj. Ob 6. uri je sovražnik s položajev pri vasi Mrzljaki onstran Kolpe napadel 2. bataljon, ki je bil pri Velikih selih jugovzhodno od Črnomlja. Bataljon je prisilil sovražnika, da se je umaknil proti Karlovcu. Bataljon je imel 4 ranjene.

31. 8. 44. Dvanajsta se je premaknila v Podzemelj. Od tod je še isti dan odpotovala na Gorjance, da bi od Cankarjeve brigade prevzela blokadno nalogo.⁴⁰

OPOMBE

¹ Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 24. 7. 44 vrhovnemu štabu Jugoslavije. Zbornik VI-15-24.

² Bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 24. 6. 44 za pohod dela XV. divizije na Hrvaško. Zbornik VI-14-82, opomba odbora 12. brigade, v arh. te brigade.

³ O pripravi in borbi za Bosiljevo glej poročilo pomočnika politkomisarja 12. brigade CK KPS z dne 3. 7. 44 v arh. CK KPS; skico Bosiljeva v arh. IZDG, fase. 155/1; poročilo XV. divizije z dne 10. 7. 44 štabu VII. korpusa, IZDG, fase. 156/III; »Mladino Dvanajste«, št. 5., julij 1944; poročilo 12. brigade z dne 25. 6. 44 štabu XV. divizije, IZDG, fase. 188/11; operativna poročila XV. divizije z dne 30. 6., 1., 2. in 3. 7. 44 glavnemu štabu Slovenije, IZDG, fase. 26/11; bojno povelje XV. divizije z dne 26. 6. 44, IZDG, fase. 190/11; obvestilo glavnega štaba Slovenije z dne 30. 6. 44 Dvanajsti brigadi, IZDG, fase. 190/H; analiza operacij v Zumberku glavnega štaba Slovenije z dne 10. 8. 44, IZDG, fase. 21/11; zapoved XV. divizije z dne 24. 6. 44, Zbornik VI-14-82; poročilo načelnika operativnega oddelka glavnega štaba Slovenije z dne 28. 6. 44, Zbornik VI-14-88; bojno povelje XV. divizije z dne 28. 6. 44, Zbornik VI-14-89; relacija borbe za Bosiljevo iz poročila VII. korpusa z dne 30. 6. 44, Zbornik VI-14-93; Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 587.

⁴ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 3. 7. 44, IZDG, fase. 154/1-1. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 598.

⁵ Lojze Sonc, »Naš miting onstran Kolpe«, Mladina XII., št. 5, julij 1944, v arh. IZDG.

⁶ Borbe 4. 7. 44 so opisane po poročilu XV. divizije z dne 5. 7. 44, IZDG, fase. 26/11; petnajstdnevem poročilu 12. brigade z dne 16. 7. 44, IZDG, fase. 190/III; kronološkem pregledu akcij VII. korpusa z dne 30. 6. 44, Zbornik VI-14-93; poročilu glavnega štaba Slovenije z dne 31. 7. 44 vrhovnemu štabu Jugoslavije, Zbornik VI-15-41; operativnem poročilu XV. divizije z dne 18. 7. 44, IZDG, fase. 26/11; bojnem povelju 12. brigade z dne 5. 7. 44, IZDG, fase. 190/II; po članku »Kri vari pravo bratstvo« v »Slovenskem partizanu«, št. 7, letnik 3.

⁷ Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 24. 7. 44 vrhovnemu štabu Jugoslavije. Zbornik VI-15-24.

⁸ Situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade z dne 10. 7. 44. IZDG, fase. 68/11.

⁹ Pojasnilo 12. brigade z dne 28. 5. 44 XV. diviziji. IZDG, fase. 190/III.

¹⁰ Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 24. 7. 44 vrhovnemu štabu Jugoslavije. Zbornik VI-15-24. Obvestilo glavnega štaba Slovenije okrožnemu odboru OF za Belo krajino z dne 16. 7. 44. Zbornik VI-15-1.

¹¹ Poročilo pomočnika političnega komisarja 12. brigade z dne 3. 7. 44 CK KPS. Arhiv CK KPS. Predlog 12. brigade z dne 2. 7. 44 glede izpopolnitve kadra XV. divizije. IZDG, fase. 188/III. Naredba glavnega štaba Slovenije z dne 5. 8. 44. IZDG, fase. 188/11.

¹² Poročilo XV. divizije z dne 15. 7. 44. IZDG, fase. 26/11. Petnajstdnevno poročilo pomočnika političnega komisarja 12. brigade z dne 3. 7. 44 CK KPS. Arhiv CK KPS.

¹³ Štirinajstdnevno situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade z dne 24. 7. 44. IZDG, fase. 68/11. Štirinajstdnevno situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade. IZDG, fase. 158/1.

¹⁴ Sporočilo 15. brigade z dne 19. 8. 44. 12. brigadi. IZDG, fase. 190/11.

¹⁵ Polmesečna poročila sodišča 12. brigade z dne 14. 6. in 1. ter 15. 8. 44. IZDG, fase. 183/IV. Seznam izrednih bataljonskih sodišč v 12. brigadi z dne 31. 5. 44. IZDG, fase. 100/III. Sodba višjega vojaškega sodišča pri VII. korpusu z dne 8. 8. 44. IZDG, fase. 190/11.

¹⁶ Poročilo veterinarskega referenta pri VII. korpusu z dne 2. 7. 44 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 180/11. Pregled številčnega stanja prevoznih sredstev z dne 30. 6. 44. IZDG, fase. 154/III.

¹⁷ Navodilo CK KPS z dne 2. 7. 44 partijskemu komiteju XV. divizije. IZDG, fase. 188a/III.

¹⁸ Poročilo XV. divizije z dne 3. 9. 44 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 188a/III.

¹⁹ Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 709.

²⁰ Situacijska poročila obv. centra XV. divizije z dne 18., 20., 23., 7. 44. IZDG, fase. 158/1. Situacijska poročila obv. centra 12. brigade z dne 18. do 22. 7. 44. IZDG, fase. 68/11. Operativna poročila XV. divizije z dne 17., 18. in 19. 7. 44. IZDG, fase. 26/11. Zbornik VI-15-7. Sporočilo glavnega štaba Slovenije z dne 16. 7. 44 okrožnemu odboru OF za Belo krajino. Zbornik VI-15-1. Ladislav Kiauta, »Na bojni črti osemnajste«, str. 429, opomba odbora Dvanajste, zapisnik jev arhivu odbora.

²¹ Ukaz komandanta SS in policije XVIII. vojnega okrožja generala Rösenerja z dne 30. 8. 44. Zbornik VI-15-177.

²² Bojno povelje XV. divizije z dne 21. 7. 44. Zbornik VI-15-17.

²³ Franc Krese-Čoban, »Moja zadnja borba«, »Invalidski vestnik«, št. 18 in 19. Poročilo VII. korpusa z dne 15. 8. 44 glavnemu

štabu Slovenije. Zbornik VI-15-82, opomba odbora 12. brigade, v arh. te brigade.

²⁴ Tudi tam in poročilo 12. brigade XV. diviziji z dne 1. 8. 44. IZDG, fase. 188a/III, opomba odbora Dvanajste, v arh. tega odbora.

²⁵ Zapovest XV. divizije z dne 31. 7. 44. Zbornik VI-15-42.

²⁶ Zapovest VII. korpusa z dne 30. 7. 44. Zbornik VI-15-38.

²⁷ »V čem in kako tekmujemo«, članek v »Slovenskem partizanu«, št. 7, leto 3. Poročilo tekmovalne komisije 12. brigade. IZDG, fase. 88/IV. Poročilo o tekmovanju propagandnega oddelka 12. brigade z dne 1., 8. in 15. 6. 44. IZDG, fase. 188b/II, 88/IV. Poročilo ocenjevalne komisije za tekmovanje XV. divizije z dne 6. 8. 44. IZDG, fase. 188b/II.

²⁸ Zapovest VII. korpusa z dne 30. 7. 44. Zbornik VI-15-38.

²⁹ Naredba XV. divizije z dne 31. 7. 44. Zbornik VI-15-42.

³⁰ Situacijski poročili obv. centra 12. brigade z dne 1. in 2. 8. 44. IZDG, fase. 158/1.

³¹ Situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade z dne 5. 8. 44. IZDG, fase. 158/1. Operativno poročilo XV. divizije z dne 6. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 281.

³² Poročilo 12. brigade XV. diviziji z dne 9. 8. 44. IZDG, fase. 188b/I. Potrdilo 12. brigade z dne 11. 8. 44. IZDG, fase. 188/III. Dekret CK KPS z dne 8. 8. 44 o postavitvah. IZDG, fase. 188a/III. Predlog XV. divizije z dne 2. 8. 44 štabu VII. korpusa o postavitvah. IZDG, fase. 166/11. Ljudmila Saje-Maruša, ustni vir.

³³ Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 10. 9. 44. vrhovnemu štabu Jugoslavije. Zbornik VI-16-27.

³⁴ Poročilo XV. divizije z dne 18. 8. 44 glavnemu štabu Slovenije in VII. korpusu. Zbornik VI-15-92. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 258. Poročilo obv. centra 12. brigade z dne 16. in 25. 8. 44. IZDG, fase. 68/11. Poročilo XV. divizije z dne 16. 8. 44 štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 26/11.

³⁵ Poročilo XV. divizije z dne 18. 8. 44 glavnemu štabu in štabu VII. korpusa. Zbornik VI-15-92. Politično poročilo 12. brigade z dne 20. 8. 44 XV. diviziji. IZDG, fase. 152/11.

³⁶ Poročilo 12. brigade z dne 16. 8. 44 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188b/I. Petnajstdnevni poročili pomočnika političnega komisarja 12. brigade CK KPS z dne 1. in 15. 8. 44. Arhiv CK KPS. Operativna poročila XV. divizije z dne 21. do 27. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Politični poročili 12. brigade z dne 20. in 26. 8. 44 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 152/11, 188a/III. Situacijska poročila obv. centra 12. brigade z dne 17. do 25. 8. 44. IZDG, fase. 68/11. Poročilo pomočnika političnega komisarja 12. brigade z dne 31. 8. 44 divizijskemu komiteju XV. divizije. Arhiv CK KPS. Zapovest 12. brigade za manevrski pohod 18. 8. 44. IZDG, fase. 190/11. Poročilo 12. brigade z dne 19. 8. 44 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188/III. Poročilo XV. divizije z dne 24. 8. 44 štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 26/11. Politično poročilo 12. brigade z dne 26. 8. 44 XV. diviziji. IZDG, fase. 152/11.

³⁷ Povelje VII. korpusa z dne 28. 8. 44 podrejenim enotam. Zbornik VI-15-134.

38 Operativna poročila XV. divizije z dne 29. in 31. 8. ter 2. 9. 44. IZDG, fase. 26/11. Situacijsko poročilo obv. centra 12. brigade z dne 30. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Radko Polič, »Belokranjski odred«, str. 557.

³⁹ Operativno poročilo XV. divizije z dne 3. 9. 44. IZDG, fase. 26/11. Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 633.

⁴⁰ Dokumenti in gradivo za kroniko 12. brigade od 25. 6. do 1.

9. 44. Poročila štaba 12. brigade z dne 25. 6. 44. IZDG, fase. 188/III. Bojno povelje 12. brigade z dne 1. 7. 44. IZDG, fase. 190/11. Dnevno operativno poročilo štaba 12. brigade z dne 16. 7. 44. IZDG, fase. 190/III. Bojno povelje štaba 12. brigade z dne 5. 7. 44. IZDG, fase. 190/11. Situacijski poročili štaba 12. brigade z dne 1. in 2. 8. 44. IZDG, fase. 158/1. Poročilo štaba 12. brigade z dne 11. 8. 44. štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188/III. Poročili štaba 12. brigade z dne 16. in 20. 8. 44. IZDG, fase. 152/11. Bojno povelje 12. brigade z dne 18. 8. 44. IZDG, fase. 190/11. Poročilo štaba 12. brigade XV. diviziji z dne 19. 8. 44. IZDG, fase. 188/11. Poročilo štaba 12. brigade štabu XV. divizije z dne 9. 7. 44. IZDG, fase. 190/III. Petnajstdnevno operativno poročilo štaba 12. brigade z dne 16. 7. 44. IZDG, fase. 190/III. Štirinajstdnevno situacijsko poročilo štaba 12. brigade z dne 24. 7. 44. IZDG, fase. 28/11. Situacijski poročili obveščevalnega centra 12. brigade z dne 10. in 20. 7. 44. IZDG, fase. 158/1. Poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 24., 25., 27., 28., 29., 30. 7. in 1. ter 18. 8. 44. IZDG, fase. 68/11, 158/1. Situacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade od 3. do 31. 8. ter 2. in 3. 9. 44. IZDG, fase. 68/11, 158/1. Operativna poročila štaba XV. divizije z dne 30. 6. in 1., 2., 3., 4., 6., 9. ter 18. 7. 44. IZDG, fase. 26/11. Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 5. 7. 44. IZDG, fase. 26/11. Operativna poročila štaba XV. divizije z dne 1. do 12. in 19., 21., 23. do 31. 8. ter 4. 9. 44. IZDG, fase. 26/11. Poročilo štaba XV. divizije glavnemu štabu Slovenije z dne 8. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Poročilo štaba XV. divizije z dne 16. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Poročilo štaba XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 24. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Operativna poročila štaba XV. divizije od 10. do 23. 7. 44. IZDG, fase. 26/11. Operativna poročila štaba XV. divizije od 23. do 30. 7. in 1. 8. 44. IZDG, fase. 26/11. Kronološki pregled akcij VII. korpusa z dne 30. 6. 44. Zbornik VI-14-93. Poročila štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 4. in 21. 9. ter 4. 10. 44. Zbornik VI-16-12, 57, 88. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 28. 7. 44. Zbornik VI-15-33. Poročilo štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 15. 8. 44. Zbornik VI-15-82. Poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 31. 7. 44. vrhovnemu štabu. Zbornik VI-15-41. Analiza operacij za Zumberk glavnega štaba Slovenije z dne 10. 8. 44. IZDG, fase. 21/111.

BRIGADA BRANI BELO KRAJINO

(Od 2. septembra do 15. novembra 1944)

V skladu z rednimi zamenjavami na blokadi Novega mesta je štab XV. divizije po ukazu VII. korpusa poslal pred Novo mesto 12. brigado. Za Dvanajsto to ni bila nova naloga, saj je prvič oklenila dolenjsko prestolnico takoj po neuspešnem napadu XV. divizije na novomeško posadko. To nalogo je prevzela 16. novembra 1943, končala pa jo je 2. februarja 1944. Vendar je bila razlika med prvo blokadno akcijo in sedanjo. Leta 1943 je bila brigada na severni strani mesta in je branila ljubljansko smer. Sedanja blokada pa je potekala z desnega brega Krke, tj. z južne strani Novega mesta. Glavna naloga Dvanajste je bila braniti prehode na Gorjancih in pri Lazah ter s tem zavarovati osvobojeno belokranjsko ozemlje.

Kako izpolniti nalogo?

Ko je Dvanajsta v noči na 2. september prevzela blokadne položaje Cankarjeve brigade, je bila deloma seznanjena z razmerami na tem bojišču. Spomnimo se, da je Dvanajsta skupaj z 10. brigado XVIII. divizije že bila na Gorjancih v boju z nemškimi in domobranskimi četami, ki so iz Novega mesta poskušale prodreti v Belo krajino, da bi okrepile pritisk nemških invazijskih enot, ki so 16. julija 1944 vdrle v Metliko. Dne 17. in 18. julija, torej že po tem, ko so se Nemci iz Bele krajine umaknili, sta se 10. in 12.; brigada hudo spopadali z delom novomeške posadke in drugimi sovražnimi četami pri vaseh Gornja in Dolnja Težka voda. Deseta ljubljanska brigada je bila nosilec akcije, Dvanajsta pa se je spopadala s sovražnikom na pomožnih smereh. Tedaj se je

poveljstvo Dvanajste spoznalo z razmerami pred Novim mestom in se razgledalo po zemljišču. Seveda je bilo to premalo za uspešno izpolnjevanje nove naloge. Poveljstvo 12. se je moralo zato bolj podrobno seznaniti zlasti z izkušnjami Čankarjeve brigade. V ta namen sta se sestala oba brigadna štaba in si izmenjala poglede glede obrambe Bele krajine, kolikor je bilo to v tako kratkem času sploh mogoče. Dvanajsta si je morala z ogledovanjem dopolniti znanje o zemljišču, na katerem bo odslej nekoliko mesecev njeno bojišče in poiskati taktične prijeme, ki jih bo morala v bodoče uporabljati.

Kakšen je bil sovražnik, proti kateremu se bo morala boriti?

V začetku meseca septembra 1944 je bila posadka mesta takole sestavljena: jedro je bilo iz delov 1. bataljona 14. SS policijskega polka, ki so ga okrepili deli 13. oklopne čete istega polka. Poveljnik tega bataljona je bil glavni poveljnik Novega mesta. Slovenski domobranci pa so imeli v mestu in v neposredni okolici naslednje čete: 38., 40., 52., 53., in 54. Samo Novo mesto je sovražnik dobro utrdil, da bi bili branilci varni tudi pred minometalskim in topniškim ognjem. Začel je kopati tudi protiletalska zaklonišča, kajti zavezniška letala so vse bolj preletavala mesto. Posebnost novomeškega utrjevalnega sistema je bila v tem, da je sovražnik zgradil v smeri proti Krškemu ob levem bregu Krke oporišča. Med drugimi so bila v Lešnici, Št. Petru (Otočec), Kronovem in še kje. To je bila najbolj zavarovana smer za oskrbovanje novomeške posadke, kajti druge poti so bile pod nadzorstvom partizanskih čet. Nemško poveljstvo je z namenom, da bi odrinili partizane čim dlje iz mestne okolice, poskrbelo za razširitev utrjenega rajona proti jugu. Zgradili so utrdbe v Šmihelu pri Novem mestu, na Grmu in V Gotni vasi. Po desnem bregu Krke sovražnik ni imel povezave z dvema postojankama, ki sta bili v Št. Jerneju in v Kostanjevici. V teh dveh mestih so sestavljali posadki večinoma le slovenski domobranci, po ena četa v vsalki. Njihova bojna prednost je bila v tem, da so v teh četah služili nekateri domačini, ki so dobro poznali področje pod Gorjanci. S tema postojankama je bilo Novo mesto povezano le po levem bregu Krke.¹

Nemci so pri obrambi Novega mesta uporabljali zelo gibčno taktiko. Niso dovolili, da bi partizani prihajali pred no-

vomeške bloke, pač pa so se trudili, da bi jih potisnili čim višje v Gorjance. S tem so si pridobili možnost za manevriranje v neposredni bližini mesta, kjer so bile razmeroma bogate vasi, iz katerih so črpali sredstva za prehrano in kurivo. V času trgatve pa so zelo radi zahajali v vinograde. Ker so obvladovali bližnjo mestno okolica, so lahko izvajali nenadne napade na partizanske položaje. Težili so k temu, da bi partizane v zgodnjih jutranjih urah presenetili in potolkli. Nevarni so bili zato, ker je bilo tudi v novomeških domobranskih četah nekaj domačinov, poznavalcev terena in ljudi. Zlahka so si ustvarili učinkovito obveščevalno mrežo. Tudi nemški policijski bataljon se je že navadil na zemljišče in razmere, v katerih se je boril že skoraj leto dni. V podporo svojim presenetljivim akcijam je ta bataljon imel na voljo tudi topništvo, ki je s položajev v Novem mesitu dosegalo vsa področja, kjer so bile partizanske čete. Če je hotel doseči boljše pogoje za zadevanje, je premestil artilerijo iz Novega mesta proti jugu v okolico Gotne vasi. Naj pogostejše smeri sovražnikovih napadov so bile: Kostanjevica—Št. Jernej—Gorjanci, Novo mesto—Podgrad, Novo mesto—Dolenjske Toplice, Novo mesto—Straža—Soteska.

Novomeška posadka je bila dovolj močna, da bi ubranila mesto pred partizanskimi napadi. Koliko pa je imela moči za uporabo v aktivnih operacijah proti partizanom, ki so izvajali blokado mesta? Ali je bila posadka sposobna blokado uničiti in si ustvariti neomejene možnosti za bojni poseg na področja okoli Gorjancev in doline Dolenjskih Toplic? Kot smo videli, je bila novomeška posadka za obrambo samega mesita zadosti močna. Toda posadka ni branila le področja južno od mesta, kjer je bila tedaj Dvanajsta brigada, ampak je imela tudi druge naloge. Braniti je morala tudi severno oz. severozahodno področje. Tam je ustanovila zelo primerno postojanko na Trški gori. Posadka je nadalje branila oporišča komunikacijskega področja med Novim mestom in Grosupljim, Tudi za te naloge je bilo treba čet. Število novomeške posadke je bilo od 800 do 1200 mož. Povprečno je bilo to za dva bataljona vojaštva. Glede na to lahko presodimo, da je novomeška postojanka dala za aktivne operacije proti partizanskim ozemljem le kak bataljon vojaštva ali okoli 500—800 mož, ki sta jih podpirala vod tankov (2—4) in topništvo.

Vse drugo vojaštvo je moralo ostati v postojanki. K temu lahko prištejemo le še kako četo slovenskih domobrancev, ki jih je poveljnik novomeške postojanke lahko dobil kot okrepitev iz Št. Jerneja ali Kostanjevice. To je bila torej moč, na katero je morala računati Dvanajsta brigada, ko je snovala svoj načrt z blokado Novega mesta. Iz teh podatkov lahko spoznamo, da novomeška posadka sama ni bila sposobna izvesti take širokopotezne operacije, ki bi ogrozila Belo krajino ali pa izrinila partizane s položajev pod Gorjanci.

Oglejmo si možnosti 12. brigade za izpolnitev poverjene naloge.

Operativni odsek brigade je segal od Kostanjevice in Št. Jerneja mimo Novega mesta do ceste, ki pelje iz Novega mesta v Uršna sela. Ta odsek je bil dolg okoli 25 km, če računamo zračno linijo. Če pa upoštevamo vse realne daljave, ki so jih morale partizanske čete obvladati, potem je bilo to kakih 40 km. Razume se, da obrambnega odseka brigada ni mogla obvladati po načelih frontalne razporeditve. Poglavitni smeri, na katerih je mogla pričakovati močnejše sovražne akcije, sta bili ob cesti Novo mesto in čez Gorjance proti Metliki ter Novo mesto—Uršna sela—Semič. Tudi smer iz Kostanjevice in Št. Jerneja je bila nevarna, saj je sovražnik iz teh dveh postojank kaj lahko vpadal 12. brigadi v hrbet. Torej se je morala brigada tako razporediti, da je zavarovala glavni smeri iz Novega mesta, a da je imela stalno na očeh tudi kostanjeviško smer. Levo od 12. brigade je običajno varovala smer iz Novega mesta proti Dolenjskim Toplicam 1. brigada VDV, podoficirska šola VII. korpusa in po potrebi še katere druge partizanske enote, ki jih je določil glavni štab Slovenije. V tem primeru so se pojavile na bojišču tudi enote oficirske šole glavnega štaba Slovenije, kateri od bataljonov 14. brigade (zaščitna brigada glavnega štaba Slovenije) ali pa celo katera od brigad.

Na kratko si priključimo v spomin, kako so doslej druge brigade, ki so imele enako nalogo kot Dvanajsta, to nalogo opravljale. Takoj po napadu na Novo mesto proti koncu 1.

1943 so navadno izvajale ozko blokado mesta. Postavile so se pred vrata postojanke in niso dovolile sovražniku, da bi se premaknil iz mesta. Te neznosne razmere so morali Nemci spremeniti, sicer bi jih zapor v mestu demoraliziral in oslabil

Borci na Gorjancih čistijo orožje

njihovo obrambno moč. S pomočjo drugih enot so leta 1944 postopoma razbijali ožjo blokado mesta. Partizani so se pomaknili pod Gorjance in so se morali zadovoljiti s širšo blokado na položajih okoli Lakovnic, Podgrada, Cerovca in Gabrja. Tudi Dvanajsta je bila prisiljena zavzeti to obrambno linijo, ker bi jo sicer preveč ogrožali sovražnikova artilerija, minometi, tanki in sovražnikovi skrivni napadi. Ta širša obrambna oziroma blokadna linija pa je tudi sicer bila za brigado najbolj prikladna. Obvarovala je najpomembnejše višinske točke, kjer so bili odlični in pregledni položaji, ki se jih je dalo braniti. Od tod je imela brigada pregled nad zemljiščem, ki se je spočetka strmo, potem pa vse blažje spuščalo proti Novemu mestu. Preglednost zemljišča je bila velika prednost partizanske obrambe. Toda zemljišče je bilo zelo raztrgano in polno dolin, ki so se vzpenjale proti Gorjancem. Ker je bilo poleg tega zelo gozdno, so omenjene doline in grape omogočale sovražniku, da se je mogel skrivoma pritihotapiti do brigade in jo napadati. To je bila slabost partizanske obram-

be, ki jo je sovražnik spretno izkoriščal. Njegova taktika na tem področju je namreč bila enaka kot na drugih bojiščih. Nenadni napadi so mu prinesli že mnogo pomembnih zmag.

Oglejmo si še bojno moč brigade. Dne 2. septembra je imela okoli 600 partizanov, kar pomeni, da se je številčno zelo okrepila. Glede njene oborožitve naj omenimo, da je imela okoli 30 puškomitraljezov, dva «težka in nekaj lahkih minometov. Važna je bila njena protitankovska oborožitev. Za 2. september ni ustreznih podatkov o njeni oborožitvi, razkriva pa nam jo podatek za 26. september. Tedaj je namreč že imela 4 protitankovske minomete angleške izdelave (Piat). in 4 protitankovske puške. Za protitankovsko borbo je imela dovolj orožja. K temu orožju moramo prišteti še njeno sposobnost za miniranje posameznih odsetkov ali cest. Tudi moralna moč je bila zadovoljiva.

Naštejmo še nekatere slabosti, ki so ovirale bojno moč brigade na obrambnih položajih. Prva in najhujša je bila v tem, da brigada ni dobro poznala razmer, ki so bile odločilne za boj. Nadalje ni imela sredstev za boj proti sovražni artileriji. O pomembnosti pasivne protitopniške obrambe (zaklonišča) se je prepričala šele pozneje. Ker ni dobro poznala vsega prebivalstva, s tem tudi ni poznala številnih možnosti sovražnika za organiziranje obveščevalne službe. V brigadi si še niso dovolj dobro privzgojili občutka odgovornosti za ustrezne varnostne ukrepe. Tudi manevrska sposobnost ni bila zadostna glede na to, da je bil podoficirski kader še slabo izurjen in nesamostojen. Kljub temu so bili dani vsi pogoji, da bi brigada zadovoljivo opravila svojo nalogo.

Glede na sovražnika in na slabosti, ki jih je imela, je morala brigada ubrati pravilno taktiko, da pod Gorjanci ne bi bila poražena. Kakšno taktiko naj bi torej Dvanajsta ubrala? Temeljno vprašanje je bilo, ali naj razdeli svoje enote na vse važne smeri, da bi bile njene čete povsod navzoče, ali pa naj jih zbere na najvažnejšem odseku in nato ukrepa skladno z razvojem situacije na bojišču. To je bilo torej najvažnejše vprašanje. Brigada se je odločila, da bo zbrala vse bataljone na taktično najustrežnejšem mestu okoli Podgrada. Drugo vprašanje je bilo, kako naj ukrepa, da bi se postavila po rcu vsem sovražnikovim poskusom, da bi jo iznenadili. Zato je zavarovala najvažnejše smeri s patruljami, na najvažnejših toč-

kah je postavljala zasede in si prizadevala, da bi razvila budnost enot do najvišje mere. Razvila je dobro povezavo med enotami. Bataljoni so bili med seboj in s štabom brigade povezani telefonsko. Z divizijo je imela telefonsko in radijsko zvezo.^{2 *}

Razmere na bojiščih VII. korpusa so postajale vedno bolj zamotane. Sovražnik je končno obvladal kočevsko komunikacijo, postavil vzdolž nje postojanke in si zagotovil razmeroma varno premikanje čet iz kraja v kraj in njihovo oskrbovanje. Z vso silo se je tedaj vrgel na dolensko komunikacijo. Premiki njegovih čet so bili sedaj usmerjeni iz Novega mesta proti stiškemu vozlišču in obratno. Iz Ljubljane je dobival okrepitev. Za osvojitve dolenske prometne žile se je podajal v boje južno od ceste in prodiral proti Krtki in Suhi krajini. Uporabljal je protipartizansko taktiko in imel uspehe. Pobuda je vedno bolj prehajala v njegove roke. Od časa do časa, zlasti septembra 1944, se je z vso močjo vrgel na Notranjsko, da bi odrinil partizane od občutljive tržaške proge. Napadal je partizansko letališče v Nadlesku na Notranjskem in prisilil partizane, da so za njegovo obrambo uporabili precej sil. Za boj v Ljubljanski pokrajini so Nemci v glavnem uporabljali 14. SS policijski polk, največ uslug okupatorju pa so ponujale nove čete slovenskega domobranstva, ki so se pod vodstvom nemških oficirjev neprestano organizacijsko in bojno utrjevale. V vseh postojankah Ljubljanske pokrajine so¹ bile posadne čete slovenskega domobranstva, varstvo železnic je bilo v glavnem v njegovih rokah. Za manevrske boje pa so bili na voljo štirje bataljoni, ki so si nabrali že precej izkušenj in so se neprestano izpopolnjevali iz rezerv organizacijskega štaba slovenskega domobranstva v Ljubljani. Za manevrske boje so tako imeli Nemci na voljo šest bataljonov. Kadar pa so nameravali izvesti kakšno pomembnejšo operacijo, so jih okrepili še z dodatnimi četami s Koroške, Štajerske ali Gorenjske.

Sedmi korpus pa si je prizadeval iztrgati iz sovražnikovih rok pobudo in onemogočiti povezavo med najvažnejšimi po-

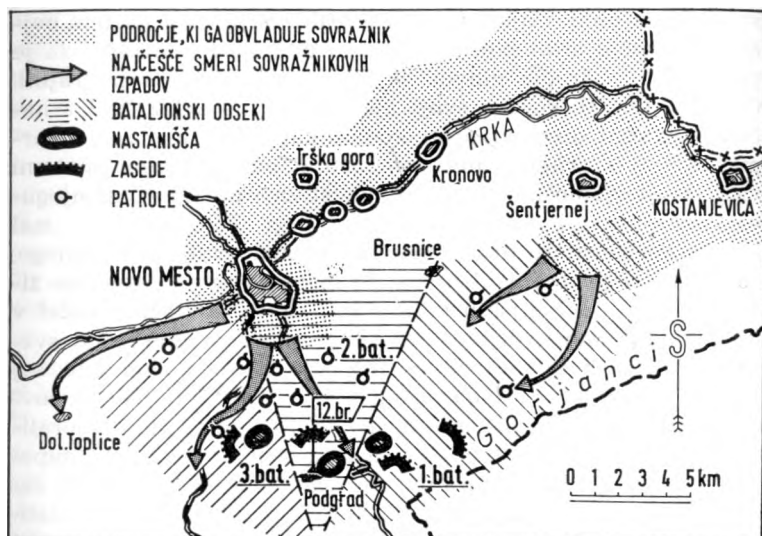
* Štab brigade je bil v vasi Konec pri Podgradu. Tu je bila na primernem kraju tudi radijska postaja, ki je delovala pod vodstvom Jožeta Barbiča. (Podatek odbora 12. brigade, zapisnik je v arhivu tega odbora.)

stojankami ob dolenski železnici. Tako se je vnel na tem bojnem področju srdit boj, ki je trajal do konca leta 1944, da je postalo to področje glavno bojišče v Ljubljanski pokrajini. Obenem je VII. korpus svoje akcije občasno usklajeval z načrti o splošni ofenzivi proti komunikacijam. Tako se je korpus skupaj z drugimi jugoslovanskimi partizanskimi enotami vključeval v splošno vojno dejavnost zaveznikov. Cilji njegovih akcij so bili zlasti na tržaški progi. Poleg tega je imel korpus na skrbi še druge manjše, vendar tudi važne naloge. Nadaljevati je moral mobilizacijo in preprečevati ropanje žita in drugih življenjskih potrebščin, kar je sovražnik počel v mesecu septembru in oktobru. Ker splošne razmere na svetovnih bojiščih za sovražnika niso bile preveč spodbudne, saj je bila sovjetska armada že na meji Jugoslavije, se je sovražno poveljstvo na vse načine trudilo, da bi zatrlo demoralizacijo čet. Tudi vodstvo slovenskega domobranstva je napenjalo vse sile, da bi ohranilo borbeno moralo pri svojih četah, ki se je zaradi porazov na svetovnih bojiščih zelo poslabšala. General Rupnik je v ta namen obiskoval domobranske postojanke in enote, v novomeškem okrožju je bil v začetku septembra 1944, in dvigal svojim bojnikom bojnega duha. Iz vsega tega moremo spoznati, da je borbeni duh pri sovražniku sicer iz dneva v dan upadal, vendar do konca vojne ni prišlo do splošne demoralizacije sovražnih čet.³

Takšne so bile razmere na bojiščih VII. korpusa, ko je 12. brigada prevzela blokado Novega mesta. Boji na njenem bojišču so bili odvisni od aktivnosti partizanskih čet na drugih bojiščih, zlasti na področju Suhe krajine severno od Krke. Kadar so se tu razplamteli ogorčeni boji, je imela brigada mir in se je lahko posvetila nadaljnji izgradnji svojih čet ter razvijala bojno sposobnost svojih enot.

Boji

Ko je Dvanajsta prevzela položaje Cankarjeve brigade pred Novim mestom, se je odločila da bo postavila glavne sile na področje Podgrada, na del gorjanske ceste, ki se je strmo vila proti sedlu Na straži, kjer so bili najboljši položaji za obrambo belokranjske smeri pa tudi za zagotovitev lastne varnosti. Za lastno zavarovanje je uporabila enak ali podo-

Sistem zavarovanja Dvanajste brigade na Gorjancih in organizacija sovražnikove obrambe novomeškega vojnega okrožja med blokadno akcijo Dvanajste

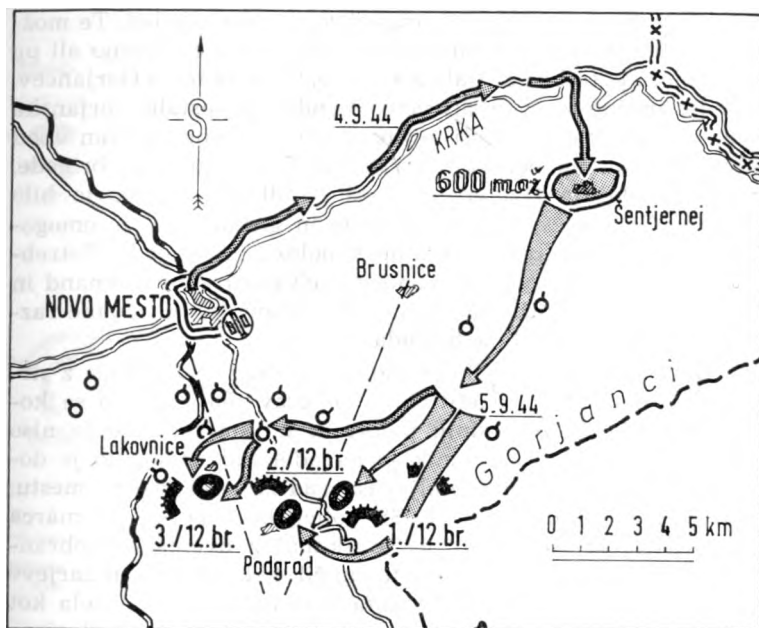
ben sistem kot druge brigade, ki so tukaj že bile. Če si na skici ogledamo sistem obrambe 12. brigade pod Gorjanci, lahko na kratko povzamemo, da je imela brigada pred seboj v dolini izvidniške patrulje, ki so tvorile prvo obrambno linijo, drugo linijo so predstavljale zasede, v tretji liniji pa so bila nastanišča v vaseh, kjer so imeli stražarska mesta in vnaprej določene položaje, kamor so čete pohitele v primeru potrebe in se razvijale za boj. Okoli Podgrada so bila zaklonišča, kamor so se enote zatekale pred artilerijskim ognjem. Organizacija protiartilerijskega zavarovanja je bila, kot bomo kasneje videli, zelo važna, saj so Nemci v mestu imeli dovolj topništva, da so vznemirjali brigado.

Kje so bile slabe točke v obrambnem sistemu brigade? Pogled na skico nam jih hitro odkrije. Vsekakor je izgledalo, da brigada nima potrebe, da bi se zavarovala s hrbtne smeri. Tam je bila Bela krajina, osvobojeno ozemlje, od koder na prvi pogled ni pretila nevarnost. Toda sovražnik je imel možnost, da bi se iz Kostanjevice ali iz St. Jerneja vtihotapil na

Gorjance in od tam vpadel brigadi naravnost v hrbet. Te možnosti brigada ni popolnoma zanemarila, zato je občasno ali pa v primeru potrebe pošiljala Na stražo, torej na sedlo Gorjancev, zasede, močne za vod ali četo. Vendar je ostala gorjanska smer več ali manj najbolj nevarna smer za nepričakovan vpad sovražnih čet na področje nastanitve bataljonov 12. brigade. Slabost položaja Dvanajste je bila tudi v tem, da je bilo pobočje Gorjancev zelo razčlenjeno in gozdno in je omogočalo sovražniku skriven pristop k položajem brigade. Potrebna je bila visoka mera opreznosti vseh partizanov, komand in štabov, da bi sovražniku onemogočili izkoristiti neugodne razmere, v katerih je bila brigada.

Vsem štabom je bilo znano, da poskuša sovražnik z nenadnimi napadi presenetiti brigade prav tedaj, ko so se komaj naselile na blokadnih položajih in jim razmere še niso popolnoma znane. Sovražnik je napadel tudi tedaj, ko je dočkal, da se neka enota dalj časa zadržuje na istem mestu. Tako je npr. 1. bataljon 14. SS policijskega polka 16. marca 1944 izkoristil priložnost in je skupaj z dvema domobranskima četama iz Novega mesta uničil 4. bataljon Cankarjeve brigade na Javorovici. Katastrofa tega bataljona je visela kot Damoklov meč nad sleherno partizansko enoto pod Gorjanci in je bila opomin, naj bodo partizani izredno oprezní in naj se dobro zavarujejo. To je dobro vedel tudi štab Dvanajste.

Kot je bilo pričakovati, je štab 1. bataljona 14. SS policijskega polka v Novem mestu kmalu imel podatke o razmestitvi Dvanajste. Te podatke je prejel od obveščevalne mreže, ki so jo v Gorjancih stkali domobranci in uporabili za to delo belogardizmu naklonjene ljudi. Omeniti je treba, da so se v krajih med Gorjanci in Krko razmere glede pripadnosti prebivalstva precej spremenile. Vzrok je bil v tem, da so kraje ob Krki obvladovali sovražne čete, ki so si deloma s terorjem, deloma pa z izkoriščanjem oportunitizma nekaterih ljudi pridobile del prebivalstva na svojo stran. Naslednji vzrok je bil v tem, da so se partizanske čete zelo dolgo zadrževale na podgorjanskih področjih, zato je zaradi prehrane vojske in prebivalstva tega področja postopoma prihajalo do velike krize. Nekateri prebivalci so se zaradi tega odvrčali od partizanov, zlasti tisti, ki so imeli svojce med domobranci v Novem mestu in so sedaj pokazali pripravlje-

Obkoljevalni manever sovražnih čet za uničenje Dvanajste brigade na področju Podgrada in Lakovnic 5. 9. 1944

nost z obveščanjem pomagati okupatorju. Poveljstvo nemškega policijskega bataljona je do 4. septembra že imelo vse potrebne podatke za akcijo, v katero jih je priganjal tudi general Rösener, iki je iz Ljubljane rad dajal akcijske pobude. Sovražnikov načrt je bil zvit in zelo dobro zamišljen. Dvanajsto brigado je treba napasti iz take smeri, iz katere bi napad najmanj pričakovala, jo obkoliti z manevrom treh bojnih skupin in s pomočjo artilerije uničiti. Nemci so takoj spoznali važnost smeri prek Gorjancev. Tja so poslali najmočnejšo bojno skupino.

Na skici je razvidno, kakšen je bil sovražnikov manever pri napadu na Dvanajsto, ki so ga izvedli 4. in 5. septembra. Najprej so iz Novega mesta po levem bregu Krke poslali v St. Jernej skoraj vse razpoložljive sile 1. nemškega policijskega bataljona in nekoliko posadnih čet, skupaj kakih 400

mož. Dne 4. septembra zvečer so prispele na zbirališče še domobranske enote iz postojank Kostanjevica in Št. Jernej. Ker je bila v načrtu napadalna operacija, so iz slednjih dveh postojank pobrali skoraj celotne posadke, saj ni bilo nevarnosti, da bi Dvanajsta mogla izpeljati kakršnokoli akcijo, ki bi ogrozila ti dve mesti. Zbrali so okoli 200 mož. Skupaj je torej bojna skupina štela okoli 600 mož; poleg normalne oborožitve je imela tudi dva težka minometa, podpirala pa jo je artilerija iz Novega mesta. Ko so zvečer pretehtali še nekatere podrobnosti načrta in ko so vse* poveljujoče oficirje seznanili z njimi, so se ponoči dvignili in odšli po pobočju Gorjancev proti vasi Gabrje. Pohod je bil tako načrtovan, da bi ob 5. uri dosegli nastanišča partizanskih bataljonov in jih v jutranjem svitu napadli. V Gabrju so se razdelili v tri bojne skupine. Prvi, najmočnejši, so namenili najvažnejšo nalogo. Vzpela naj bi se visoko na pobočja Gorjancev in odkorakala po gozdni cesti, ki pelje z Zage, do položajev na straži, nato pa bi z vso silo udarila na jedro brigade okoli vasi Podgrad. Ta skupina je štela okoli 400 mož. Druga, srednja, s kakimi 100 možmi je prodirala naravnost proti 1. bataljonu na Cerovcu. Ta skupina naj bi zapletla v boj partizanski bataljon, dokler ga s hrbta ne bi napadla glavna sovražnikova skupina. Tretja kolona se je podala iz Gabrja proti Težki vodi, od koder naj bi z dvema krakoma obkoljevalne formacije udarila na 3. bataljon.

Bojni dogodki pa so takole potekali.

Najprej bomo opisali boj pri srednji sovražnikovi skupini. Pri vasi Vrh se ji je v bran postavila 2. četa 1. bataljona. Nanjo je sovražnik usul artilerijski in minometni ogenj, zato je četa vzdržala le pol ure, nato pa se je umaknila proti položajem 2. bataljona. Pri jurišu s položaja jo je varoval vod iz 1. čete in ji omogočil, da je lahko umaknila težko orožje in komoro. Kljub tej težavni situaciji se je bataljon nekoliko uredil in se umikal proti jugu, torej proti položajem 2. bataljona. V tej borbi je bataljon imel 5 mrtvih in 11 ranjenih. Skoraj vse žrtve so bile zaradi artilerije in minometov. Bataljon je izgubil tudi puškomi trai jez.

Pri glavni sovražni koloni pa so se dogodki takole odvijali. Najprej je sovražnik ob 5. uri pri Žagi na Gorjancih nalletel na premično zasedo 1. bataljona. Sovražnik je bil zelo

predrzen in ni mnogo odgovarjal na ogenj zasede, ker je hotel partizane žive poloviti. Zaseda, ki jo je sestavljal vod 1. bataljona, se je morala umakniti. Pri tem je napravila napako. Namesto da bi se vrnila Na stražo, da bi zavarovala in alarmirala štab brigade, je odšla proti severu proti najvišjemu vrhu Gorjancev, češ da se mora povezati s partizansko bolnišnico na Gorjancih in jo varovati. Ko je odbila to zasedo, je sovražnikova skupina hitela po gozdni cesti in je Na straži naletela na novo zapreko. To je bil vod iz sestave 2. bataljona, ki se je s sovražnikom spopadel, vendar se je moral pred veliko premočjo umakniti. Nato je sovražnik udaril 2. bataljonu na področju Podgrada v hrbet, kakor je bilo predvideno. Vendar je 2. bataljon že bil na položajih in je sprejel borbo. Sovražnik ga je najprej obstreljeval s topništvom in minometi, nato pa je jurišal na njegove položaje in ga z njih pregnal. Tedaj pa se je uredil tudi del 1. bataljona, ki je udaril proti glavni sovražnikovi skupini na področju Vinje vasi. Drugi bataljon se je umaknil in je zasedel položaje južno' od Podgrada. Bataljon je imel v tej borbi 6 mrtvih in 2 ranjena. Med umikom iz bunkerjev se 4 novinci niso hoteli umakniti, češ da bodo na čistini padli. Domobranci so jih ujeli in takoj ubili.

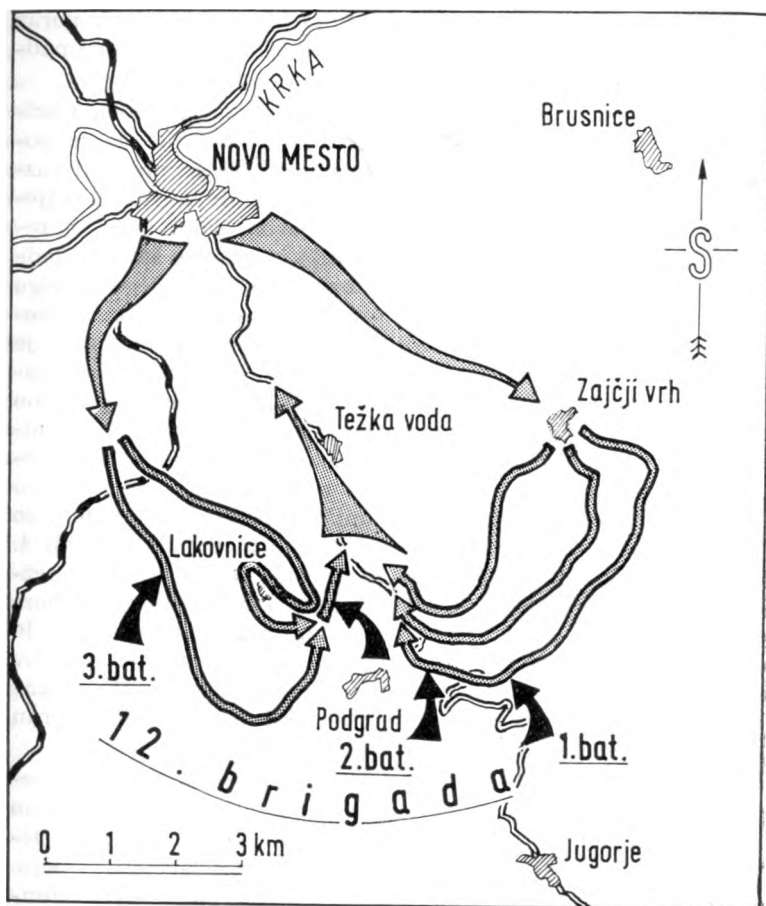
Tretja sovražnikova skupina je v hitrem maršu prispela do vasi Težka voda in se razdelila v dva dela, da bi s severa in juga oklenila 3. bataljon v Lakovnicah. Bataljon ni bil popoln, ker je imel nekoliko partizanov v zasedah in v patrolah. Ko se je začel boj pri Podgradu, pa je ena njegova četa po ukazu štaba brigade odšla na pomoč 2. bataljonu. Spotoma je naletela na južni del sovražnikove bojne skupine in se z njo spoprijela. Sovražnik je uporabljal minomete. Medtem je začela jurišati v vas Lakovnice sovražnikova severna skupina in vod, ki je bil v vasi, se je moral pod težkimi pogoji umakniti iz Lakovič, pri čemer je imel 4 mrtve in 2 ranjena.

Štab brigade v tem boju kljub dobrim zvezam ni držal v rokah svojih bataljonov, ki so morali ukrepati samostojno brez poznavanja splošne situacije na bojišču. Zato je bil kaznovan z ukorom. Borba tega dne je pomenila poraz za 12. brigado, ki je skupaj imela 16 mrtvih in prav toliko ranjenih. Po končanih bojih se je začel sovražnik ob 9. uri umikati v Novo mesto in v Št. Jernej.

Kljub velikim izgubam, ki jih je utrpela brigada, poraz ni bil katastrofalen. Borbena morala je trenutno res zelo upadla, vendar pa se je stanje v brigadi kmalu popravilo.⁴

Štab divizije in korpusa sta zaradi poraza pripisovala brigadi najrazličnejše slabosti. Vendar lahko trdimo, da je porazu botrovala neizkušenost poveljnikov, ki so prevzeli razmeroma nove naloge, ki so terjale drugačnih taktičnih prijemov, kot jih je zahtevala manevrska borba. Enote so bile preveč razdrobljene v posamezne patrulje in zasede, štab brigade pa ni bil sposoben zbrati vseh enot za izpolnitev enega samega najvažnejšega cilja, ki je bil zoperstaviti se sovražniku z vsemi silami na ugodnih položajih pri Podgradu. V tej borbi je povzročilo brigadi veliko preglavic tudi to, da niso imeli zadosti protiartilerijskih zaklonišč in jih tudi niso znali pravilno uporabljati. Eden od vzrokov je bila tudi nezadostna budnost. Borci še niso bili navajeni na ostro disciplino in odgovornost na stražarskih mestih ter v patruljah in zasedah, ki so varovale celotno brigado v nastaniščih. Kakor smo videli, so bile tudi težave z nekaterimi novinci; brigada jih je okoli 4. septembra dobila 49; le-ti pa se še niso mogli znajti v težkih bojnih razmerah. Brigada je imela 4. septembra 618 borcev in bork, 6. septembra pa jih je izpisala 33, tako da jih je ostalo v bojni vrsti 585. Za ocenitev teže poraza je zanimiv še podatek, da je sovražnik imel le 2 ranjena v tem boju, kar pomeni, da se brigada ni posebno odločno postavila v bran sovražnikovim jurišem.⁵

Najvažnejša naloga brigadnega štaba je sedaj bila preprečiti demoralizacijo v partizanskih vrstah, okrepiti borbeno moralo novincev in ukreniti kaj več za varnost brigade. Delovati je bilo torej treba na političnem in vojaškem področju. Brigada je dobro poprijela za delo, pomagal pa ji je tudi divizijski štab. V brigado so namreč odšli politični oddelek divizije (politoddel), sekretar divizijskega partijskega komiteja in načelnik štaba divizije. Sklicali so sestanke partijske organizacije in imeli politične ure z borci. Povsod so razpravljali o napakah, ki so jih bili zagrešili ob prihodu na Gorjance in v boju. Govorili so tudi o tistih borcih, ki so se izkazali s svojo hrabrostjo. Politična akcija je bila uspešna in moralno stanje se je v brigadi izboljšalo. Glede vojaškega ravnanja pa so se dogovorili o povečanju budnosti enot in poostritvi od-

Sovražnikov napad na Dvanajsto brigado 11. 9. 1944

govornosti vodij patrolj in komandirjev zased, o aktivizaciji štaba brigade v borbah in o tem, kako naj poveljstvo brigade vpliva na borbo in usklajuje akcije podrejenih enot. Vloga poveljstva brigade v borbah se mora čutiti in poveljniki bataljonov se ne smejo počutiti v težkih trenutkih osamljeni. Isto je veljalo za štabe bataljonov. Vse to ukrepanje je bilo tre-

nutno sicer kampanjsko, saj je bilo treba hitro odstraniti posledice poraza z dne 5. septembra.⁸

Do 11. septembra je bil na bojišču Dvanajste mir. Bilo je vsaj nekoliko časa za ureditev razmer v enotah. Le od časa do časa so Nemci streljali s topništvom na področja, kjer so bili nastanjeni bataljoni. Tedaj pa je sovražnik pripravil novo akcijo. To pot ni mogel uporabiti istega načrta kot 5. septembra, pač pa je izbral nove poti, da bi 12. brigado presenetil. Zbral je približno tako močne sile kot 5. septembra, torej okoli 600 mož ali dober okrepljeni bataljon in si je napad na brigado takole zamislil. Sestavil bi dve skupini. Prva, glavna, bi udarila 11. septembra navsezgodaj zjutraj iz Novega mesta naravnost na Gorjance po poti Orehek—Zajčji vrh. Tedaj bi se razdelila v tri kolone, katerih vsaka bi štela nekoliko več kot sto mož, ki bi imele nalogo z obkoljevalnim manevrom zgrabiti 1. bataljon v Velikem Cerovcu, ga premagati, ostanke pa poriniti proti Podgradu. Druga, pomožna kolona, bi se pred jutranjim mrakom pritihotapila do Ruperč vrha, kjer bi se razdelila v dve koloni, vsaka bi imela okoli 100 mož. Naloga teh dveh kolon bi bila spotoma obkoliti in poraziti 3. bataljon v Lakovnicah, nato pa hitro prodreti na področje Podgrada in tu sodelovati pri obkoljevanju in uničevanju 2. bataljona in ostankov 1. ter 3. bataljona. Važno je bilo tako uskladiti sodelovanje, da bi se obe koloni istočasno znašli na področju Vinje vasi in Podgrada. Sovražni koloni sta bili oboroženi z dvema minometoma, podpirala pa jih je artilerija iz Novega mesta. Tankov tokrat nista imeli v svoji sestavi. Po številu moštva sta bili partizanska brigada in sovražna bojna skupina približno enaki, sovražnik pa je imel premoč v oborožitvi, zlasti topniški.

Ko se je začelo daniti, je bila glavna sovražna skupina že na Zajčjem vrhu in se je neopažena razdelila v tri kolone, kakor je bilo predvideno. Zavarovalne patrulje 1. bataljona sovražnika niso odkrile, čeprav so bile v bližini. Štab bataljona si je razlagal s tem, da je sovražnik namenoma pustil partizanske patrulje v nemar, da bi tako ostal prikrit. Štab 1. bataljona pa je zaslutil nevarnost, zato je poslal posebno patruljo na ogled. Sovražnik jo je hotel uloviti, kar pa mu ni uspelo. Bil je odkrit. Zato je takoj začel jurišati v vas Cerovec. V vasi je bila četa, nad Cerovcem pa vod. Obe enoti sta

se morali umakniti pred premočjo Na stražo. Boj 1. bataljona je opozoril 2. bataljon in štab brigade, da se je začel sovražni napad. Poučen z izkušnjami iz prejšnjega napada je zapustil vasi, v katerih je bival in hitro zasedel položaje na gozdnatem pobočju Gorjancev jugovzhodno od vasi Konec, od koder je imel lep pregled nad okolico Podgrada in Vinje vasi, pred seboj pa čistino. Ko je sovražni val prihrumel do Vinje vasi in na področje "Konca", je bataljon poslal četo in vod v juriš na sovražnika, ki se je umaknil. Skoraj istočasno je s Straže napadel del 1. bataljona v smeri ob cesti. Boj je trajal do 10. ure, ko je sovražnik zapustil položaje in se umaknil po cesti proti Novemu mestu.

Zakaj se je sovražnik umaknil z Gorjancev?

Povedali smo že, da bi morala sodelovati pri obkoljevanju področja okoli Podgrada tudi druga sovražna kolona, ki je odhitela iz Novega mesta in se je v jutranjem svitu razdelila pri Ruperč vrhu v dve koloni. Leva je severovzhodno od vasi Lakovnice, kjer je bil nastanjen 3. bataljon, naletela na bojno skupino 12. brigade in se je po spopadu morala umakniti. Iz Lakovnic se je pravočasno umaknil 3. bataljon in se spustil v boj z jugozahodno sovražnikovo kolono. Ta ga je poskušala premagati z jurišem, toda bataljon se je krepko držal na položajih in je odbil tri sovražne napade. Ti boji so zadržali pomžno bojno skupino za toliko časa, da je bilo za poseg na področje Podgrada že prepozno. Ta bojna skupina je zato zahodno od Podgrada in severno od vasi Mihovec po gorjanski cesti sledila glavni koloni in se umaknila v Novo mesto. Ves čas bojev je artilerija podpirala svoje bojne skupine in zelo ovirala Dvanajsto. Ob pol desetih je bil boj na vseh odsekih končan. Sovražnik je imel po partizanskih poročilih 14 mrtvih in 20 ranjenih, partizani pa 7 mrtvih, 4 ranjene in 17 pogrešanih.

Čeprav se je ta sovražnikova akcija končala tako, da je Dvanajsta spet imela velike izgube, je bilo vendar opaziti pri bojnem obnašanju brigade velik napredek. V prvi vrsti ni dovolila presenečenja. Po vnaprej pripravljenem načrtu se je 2. bataljon pravočasno umaknil na položaje, ki so bili izvrstni in zelo varni pred napadi izza hrbta. Tudi 1. bataljon se je umaknil Na stražo in čeprav je bil deloma razbit, je imel še toliko moči, da je izvedel protinapad. Tretji bataljon je z uporno

obrambo zadržal pomožno sovražnikovo bojno skupino, da ni mogla po načrtu sodelovati v borbi okoli Podgrada. Tudi štab brigade je bolj odločno vplival na akcije bataljonov in jih bolje držal v rokah kot v prvem boju. Ta boj kljub velikim izgubam za Dvanajsto ni bil poraz. Ocenili bi ga za neodločenega. Gotovo so tudi sovražnikove čete imele precejšnje izgube. S podatki o tem, žal, ne razpolagamo.

Razume se, da je ta boj zelo dvignil moralo pri Dvanajsti. Pokazalo se je, kako je treba ukrepati, da se porazi sovražnika. Partizani in poveljniki so si pridobili veliko samozaupanja, spoznali pa so tudi obrambne prednosti položajev okoli Podgrada.⁷

Navajam še podatke o izgubah po bataljonih. V boju čete v vasi Veliki Cerovec so imeli partizani na umiku 2 mrtva, težko ranjen pa je bil pomočnik političnega komisarja bataljona, ki se je sam ustrelil na grebenu nad Vinjo vasjo. Dva partizana iz posebne patrulje sta padla pod vasjo Veliki Cerovec. Tako je imel 1. bataljon skupaj 5 mrtvih in 3 ranjene. Izgubil je težko bredo in puškomitraljez. Drugi bataljon je imel 2 lahko ranjena, sovražnik pa je v boju s tem bataljonom imel 9 mrtvih in več ranjenih. Tretji bataljon je imel 1 težko in 5 lažje ranjenih. Sovražnik je imel v boju s tem bataljonom 5 mrtvih in večje število ranjenih. To so podatki iz poročila štaba Dvanajste, ki je bilo napisano neposredno po bitki. Podatki seveda niso točni, ker štab še ni prejel vseh podatkov o izgubah, vendarle nekako prikazujejo ostrino bojev pri posameznih bataljonih. Zanimivo je, da Dvanajsta ne omenja izredno velikega števila pogrešanih. To so bili po večini ujeti partizani, morda so med pogrešane prišteli kasneje tudi kakega dezerterja. Seveda je imela brigada po boju manj borcev v bojnih vrstah. Medtem ko je bilo 10. septembra 1944 njeno številčno stanje še razmeroma visdko, brigada je imela 600 borcev in bork, je to število 12. septembra padlo* na 562, kar je za 38 borcev manj kot 10. septembra. Med manjkajočimi je bilo veliko takih, ki jih je brigada poslala v druge enote. S tem jev brigadi ponovno nastal problem upadanja števila borcev.⁸

Stab brigade je po bojih 5. in 11. septembra spoznal, da so položaji 1. bataljona v Velikem Cerovcu za varnost bataljona nezanesljivi. Zato ga je premestil bliže 2. bataljonu v Vinjo vas. Tudi 3. bataljon je zamenjal položaje in se preselil

v vas Mihovec. Tako so se bataljoni približali drug drugemu in so si lažje priskočili na pomoč. Tako razporeditev je brigada imela že 12. septembra.⁹

Odslej je sovražnik vedno redkeje napadal Dvanajsto. Vzrok je bil v tem, da je VII. korpus z vsemi enotami začel napadalne akcije na domobranske postojanke stiškega vozlišča in da je uspešno rušil železniško progo Zidani most—Trst. Sovražnik je bil tako vse bolj zaposlen na bojiščih, ki jih je razvnel VII. korpus, zato je moral na njih uporabljati tudi čete iz Novega mesta, ki bi sicer bile proste za boj proti Dvanajsti brigadi.

Naj omenimo le najvažnejše boje, ki jih je brigada imela do 5. novembra 1944.

Velika korpusna akcija je bila v noči na 16. september. Tedaj je Gubčeva brigada rušila železnico med Grosupljem in Predolami, Cankarjeva pa je imela nalogo uničiti postojanko v Višnji gori. Kot pomoč tej akciji je 15. brigada napadala postojanko Lešnica med Novim mestom in Kronovim, Dvanajsti pa so naložili nalogo, naj demonstrativno napade Novo mesto. Brigada je napadala vso noč, zjutraj pa se je umaknila.

Komaj se je brigada razmestila, že je sovražnik napadel. Njegova akcija se je začela 17. septembra ob 5,30. Ni točno znano, katere sovražne enote so nastopale. Iz situacijskega poročila štaba 12. brigade z dne 17. septembra zvemo, da se je že zvečer 16. septembra pripeljalo v Novo mesto kakih 150 domobrancev iz postojank Dobrava pri Št. Jerneju in iz Kostanjevice na Krki. Poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva pa poroča le, da so 17. septembra v Novem mestu angažirali večje sile. Iz tega bi sklepali, da je sovražnik za akcijo uporabil četo, ki se je že prejšnji večer pripeljala v mesto in verjetno še eno četo slovenskih domobrancev iz Novega mesta. Verjetno ju je spremljal manjši oddelek iz sestave 1. bataljona 14. SS policijskega polka. Sovražna skupina je štelala okoli 200 mož. Cilj njenega napada je bil 3. bataljon. Zanimivo je, da se je bil ta bataljon komaj premestil v Mihovec in že je sovražno poveljstvo zvedelo za to in nemudoma organiziralo akcijo v nadi, da se bataljon še ni dobro spoznal z novimi razmerami in se tudi ni dobro zavaroval.

Skupina borcev pri Podgradu hiti na položaje

Sovražnik je prihajal iz mesta v dveh skupinah. Njegova desna, zahodna skupina je potovala iz Ruperč vrha in, je spotoma uničila izvidnico 3. bataljona pri cerkvi Sv. Florjana. Dva borca sta padla, dva pa sta ušla. Kolona je nadaljevala pohod. Med tem časom, okoli 5,30, je topništvo iz Novega mesta obstreljevalo položaje 3. in 1. bataljona. Sovražna skupina se je medtem približala Mihovcu. Toda naletela je na zasedo tega bataljona, ki je bila postavljena tako, da je varovala dostop k vasi. Zaseda se je krepko uprla in sovražnik ni mogel naprej. Počakati je moral na pomoč in sodelovanje druge skupine, ki je potovala vzporedno s prvo skozi Škrjanče in Rakovnik pri Birčni vasi. Nato se je vzpela na pobočje v smeri proti Podgradu, da bi udarila na 3. bataljon s severa. To bi bil nevaren juriš v hrbet partizanski zasedi. Toda tedaj so bile nared za boj tudi druge enote 3. bataljona, ki so skupaj z zasedo jurišale na sovražnika in ga prisilile k umiku. Del 3. bataljona je preganjal sovražni skupini prav do Lakovnic in Jume vasi in je tam ujel domobranca. Omeniti je treba še, da je med bojem pri Mihovcu komandant brigade postavil 2. ba-

taljon na položaje okoli Podgrada in Pristave in s tem zavaroval celotno razmestitev brigade. Tudi četa 2. bataljona je priskočila na pomoč 3. bataljonu in se udeležila boja. Skupne izgube 2. in 3. bataljona so bile: 3 mrtvi in 2 ranjena, 2 pa so pogrešali.

Boj tega dne se je končal torej zmagovito za brigado. Posebnosti boja so bile v tem, da se je 3. bataljon hitro razvil za boj, da mu je komandant brigade poslal v pomoč četo iz

2. bataljona in da je 2. bataljon z novo, vnaprej pripravljeno razmestitvijo iz vseh smeri zavaroval in zagotovil nemoten naskok 2. in 3. bataljona na sovražnika. Upoštevati je treba še naslednje. Sovražnik je pri svojih napadih vedno računal na presenečenje. Če mu ni uspelo, se ni spuščal v dolgotrajne in krvave boje, pač pa je zaključil boj, kakor hitro je to mogel. Zmaga 17. septembra je bila pomembna za brigado, ki je vse bolj utrjevala svojo bojno moč in je borcev in poveljnikom dvigala samozavest. Boj tega dne je pokazal, da je postavljanje izvidnic na stalnih mestih zelo nevarno, kajti sovražnik zve zanje in, jih v naskoku porazi. To se je zgodilo izvidnici 3. bataljona pri Sv. Florjanu, kjer je bilo največ izgub.¹⁰

Dne 20. septembra 1944 je XV. divizija izvedla izredno akcijo, ko je zavzela sovražno postojanko Poganek pri Litiji in z miniranjem porušila železniški most pri Litiji. V tej akciji, ki jo je vodil štab VII. korpusa, so prvič sodelovale tudi enote štajerske 4. operativne cone, in sicer z dvema štajerskima brigadama, Šlandrovo in Zidanškovo. Naslednjega dne pa je poveljstvo novomeške postojanke začelo bojni pohod, (ki je bil zaradi ciljev in rezultatov silno zanimiv. Akcijo v dolini Save pri Litiji smo omenili zato, da vemo, da je bil v tem času VII. korpus v ofenzivi na železnice, kar pa zaenkrat ni vplivalo na obnašanje novomeške posadke. Mimogrede naj povemo, da je XVIII. divizija nekaj dni pozneje ponovno porušila Štampetov most, tako da je tržaška železnica utrpela v kratkem časovnem razdobju kar dva težka udarca.

Za 21. september je poveljnik novomeške posadke zbral največje število mož, kar jih je mogel. Vključil je tudi del posadke iz St. Jerneja, tako da je znašala številčna moč njegovih čet okoli 600 mož. To bojno skupino so v začetku spremljali tudi tank, tanketa in dva kamiona.

Bojna skupina je imela za cilj prodreti v Uršna sela in v Gorenje Sušice. Ta akcija torej ni bila naperjena proti 12. brigadi, in vprašanje je, kakšni so bili njeni končni cilji. Ker na področju Uršnih sel ni bilo partizanskih čet, akcija ni bila vojaško upravičena. Obveščevalni center 12. brigade je označeval za cilje sovražnega pohoda ropanje in poskus, da bi v rajonu Drganjih sel sovražnik zajel delavce, ki so delali na cesti. Toda to so bili premajhni cilji za tako veliko ekspedicijo in si jih bržkone sovražni komandant ni postavil. Sovražnikovo akcijo si moramo torej razlagati le kot šolski manever ali pa kot akcijo, ki je nasledla napačnim vestem. Na žalost' nimamo še na voljo nemških dokumentov, ki bi nam mogli pojasniti namen velikega pohoda. Seveda je sovražni poveljnik upošteval, da je na področju Podgrada 12. brigada, zato se je moral proti njej zavarovati. Na svoje levo, vzhodno krilo je postavil v pobočnico bojno skupino, da bi zavrnila vse nevarnosti, ki bi s pobočij Gorjancev pretile jedru njegovih sil.

Sovražna kolona je torej 21. septembra zgodaj zjutraj zapustila Novo mesto in se po cesti odpravila do Birčne vasi. Tu se je razdelila na štiri kolone. Z njihove leve strani ali z vzhoda je prodirala bojna skupina, ki je bila verjetno sestavljena iz šentjernejske posadke slovenskih domobrancev in je štele okoli 150 mož. Smer pohoda je bila Birčna vas—Lakovnice—Mihovec in dalje proti Uršnim selom. Vzhodno od ceste Birčna vas—Uršna sela je šla druga kolona približno iste moči kot prva, in se je ustavila v Uršnih selih. Tretja kolona je šla zahodno od omenjene ceste, se pri Birčni vasi spopadla z desetino 3. bataljona 12. brigade, ki je tam bila na ogledovanju in nadaljevala pot proti Podljubnu in Uršnim selom. Partizanska desetina se je med bojem umikala na Ljuben, potem je zavila nazaj proti Ruperč vrhu, severno od Birčne vasi prečkala cesto in se vrnila v sestavo svojega bataljona. Četrta kolona je šla vzporedno s tretjo, vendar bolj zahodno in prispela na Drganja sela. Tu je pustila del svojih vojakov in nadaljevala prodiranje proti Gorenji Sušici, kjer se je ustavila. Za nas je od vseh teh kolon najbolj zanimiva prva, ki je šla naravnost proti 3. bataljonu 12. brigade, ki je bil na Mihovcu. Zaseda tega bataljona se je s sovražnikom spopadla in kot izgleda, je sovražna kolona med bojem pregnala 3. bataljon iz Mihovca in vas zasedla. Z delom svojih sil je nadaljevala

prodiranje v smeri proti Uršnim selom. Najprej je 3. bataljon poslal proti Uršnim selom vod z dvema puškomitraljezoma. Vod se je spopadel v Uršnih selih s sovražnimi oddelki. Nato je štab brigade poslal proti Uršnim selom še po eno četo iz 1. in 3. bataljona, toda bojev ni bilo, ker je bilo že proti pol dnevu in sovražne čete so se iz Uršnih sel že začele umikati. Domobranska enota iz Št. Jerneja se je umikala čez Dolž v svojo postojanko. Iz tega lahko sklepamo, da je bila četa v vzhodni zaščitni koloni in se je spopadala s 3. bataljonom 12. brigade. Popoldne se je sovražnik vrnil v Novo mesto. Partizani so imeli 3 ranjene, sovražnik pa naj bi po partizanskih poročilih imel 13 mrtvih in 18 ranjenih. Sodimo, da so bila partizanska poročila glede boja 21. septembra zelo pretirana, kar velja tudi za oceno sovražnikovih izgub, kajti brigada ni imela posebno velikih bojov. Brigada tudi ni izkoristila izredne priložnosti, da bi z vsemi silami potolkla vzhodno sovražnikovo bojno skupino, ta je bila namreč blizu nje in povrh še trikrat slabša od 12. brigade. Zaradi teh neizkoriščenih možnosti lahko ocenimo boj 12. brigade kot neuspešen, čeprav ni imela večjih izgub in čeprav nobena njenih čet ni bila poražena.¹¹

Do 6. novembra sovražnik ni več napadal operativnega področja 12. brigade. Bile so le manjše in nepomembne akcije.

Zatišje

Zakaj je proti koncu septembra 1944 zavladalo na bojišču 12. brigade zatišje in je obveljalo do 6. novembra 1944?

Kot smo že povedali, je konec septembra VII. korpus usmeril glavne akcije na tržaško železnico, kjer je porušil litijski most in kmalu za tem ponovno Štampetov most. V začetku oktobra je XV. divizija s tremi brigadami in Dolenjskim odredom zasedla dolenjsko cesto med Veliko Loko in Mirno pečjo. Takoj so se na tej komunikaciji vneli krvavi boji. Sovražnik je s silo omogočil premike svojih čet med Novim mestom in stiškim vozliščem. Najtežji boji so bili 15. Oktobra. Glavni štab Slovenije je imel tedaj zelo velike načrte za nadaljevanje operacij v Ljubljanski pokrajini. To je bil ambiciozni jesenski načrt. Najprej bi enote VII. korpusa likvidirale stiško utrjeno vozlišče, nato bi se vrgle na postojanke

na kočevski progi, od katerih sta bil najvažnejši v Ribnici in Kočevju. Spotoma bi partizani uničevali tržaško in vse druge železniške proge, ki so bile deloma že popravljene in usposobljene za promet. Posebna skrb bi veljala, kot vedno, tržaški železnici. Nadalje bi partizani očistili področje Dolenjske med »mejo« in Savo, se nato vrgli na Dolomite in tam odstranili postojanke, s čimer bi bila odprta pot v Slovensko primorje in v Trst. Načrt je bil naravnost veličasten, vreden tako velikega štaba, kot je bil glavni štab Slovenije. Oporo za tak načrt je vsekakor pomenilo dejstvo, da so zavezniki na vseh frontah hitro napredovali in pričakovati je bilo skorajšnjega poraza Nemčije.

Tak načrt pa je bilo treba tudi materialno podpreti. V ta namen je glavni štab Slovenije odpoklical s Štajerske dve brigadi, Šlandrovo in Zidanškovo, ki sta bili pod poveljstvom operativnega štaba. Brigadi sta se prebili čez Savo in 13. oktobra prispeli na področje Čateža in Sv. Križa (Gabrovka), kjer jih je obiskal komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane in odlikoval mnoge partizane in poveljnilke. V Ljubljanski pokrajini je imel VII. korpus tedaj na voljo največje sile, odkar je obstajal. To je bila XVIII. divizija s tremi brigadami, XV. divizija s štirimi brigadami, operativni štab štajerskih brigad z dvema brigadama in Dolenjski odred, ki je deloval kot taktična enota. To je bilo skupaj 9 brigad, odred in artilerijska brigada. Tudi glede oborožitve se je stanje v korpusu izboljšalo, saj so zavezniki začeli pošiljati več orožja. Pri divizijah so začeli ustanavljati jurišne bataljone in inženirske bataljone, v oborožitev so uvajali angleške protitankovske minomete (piat) in partope, to je bilo izredno rušilno orožje lastnega izuma in izdelave. Ta velika oborožena moč je obetala velike vojne uspehe.

Dne 16. oktobra pa je sovražnik začel obsežno operacijo v Suhi krajini na področju med Krko in nemško mejo. Boji so bili težki in štajerski, Gubčeva in še nekatere brigade XVIII. divizije so imele velike izgube. Pobuda je bila na strani sovražnih čet, dokler se akcija po nekaj dnevni bojih ni končala. Tedaj se je spustil v boj VEL korpus in usmeril ogenj na postojanke stiškega utrjenega vozlišča. Začeli so se krvati boji, ki partizanom niso prinesli uspehov. Postojanke niso bile

zavzete in zato se tudi veliki načrt glavnega štaba Slovenije ni mogel izpolnjevati.

Ti boji so bili torej poglavitni razlog za to, da je na bojišču 12. brigade zavladalo dolgotrajno zatišje.¹²

V bojih, ki jih opisujemo, je zelo trpela Gubčeva brigada. V noči na 17. oktober je doživela težak poraz pri Občinah, ki jo je zelo oslabil. Zaradi tega je XV. divizija ukazala Dvanajsti, naj pošlje 2. bataljon v sestavo Gubčeve za začasno okrepitev. Ta bataljon se je priključil Gubčevi 25. oktobra in se z njo bojeval na področju Rdečega 'kala, Brezove rebri in Liscia. Tedaj je namreč Gubčeva imela nalogo med Mirno pečjo in Trebnjem zavarovati operacije VII. korpusa, ki je napadal postojanke v stiškem utrjenem vozlišču. Akcija Gubčeve skupaj z 2. bataljonom Dvanajste pa ni bila posebno uspešna. Drugi bataljon se je vrnil v sestavo Dvanajste okoli 30. oktobra in je imel precejšnje izgube: 6 mrtvih, 8 pogrešanih in 6 dezerterjev.¹³

V času odsotnosti 2. bataljona se je morala Dvanajsta nekoliko prerazporediti, da je z manjšim številom bataljonov pokrila svoj operativni odsek. En bataljon je zadržala na področju Podgrada, kjer je bil tudi štab brigade, en bataljon pa je poslala na področje Lakovnic. Omeniti je še treba, da je prav tedaj obveščevalni oddelek glavnega štaba Slovenije dal obveščevalnemu centru Dvanajste na voljo radijsko postajo, ki jo je imel s seboj 2. bataljon, ko je bil v sestavi Gubčeve brigade. Radijska postaja ni bila prikladna za uporabo v bataljonih, ker je bila pretežka in je zahtevala precej ljudi za nošenje in delovanje.¹⁴

Brigada se je krepko usidrala na področju Podgrada. Nekoliko je okrepila položaje z utrjevanjem, izboljšala obveščanje in izvidništvo ter uredila povezavo med enotami. Njeni položaji so bili kot nekakšna gorska trdnjava, kjer je brigada ostala do konca blokadne naloge. Usedla se je prav na najvažnejšo komunikacijo, ki pelje v Belo krajino in je s te strani obvarovala osvobojeno ozemlje. Zatišje je izkoristila za utrjevanje bojne sposobnosti. Imela je mnogo nalog. Ena najvažnejših je bila urediti brigado po novi formaciji, ki jo je predpisal glavni štab Slovenije že 13. julija 1944. Glavni štab je tedaj dejal, da je treba z reorganizacijo brigad v XV. diviziji začeti sicer takoj, vendar jo je treba izpeljati postopoma.¹⁵

Čeprav je na prvi pogled šlo za spremembe, zlasti v temeljnih enotah partizanske vojske, torej v brigadah, je reorganizacija imela drugačen in globlji pomen. Slot je za prilagoditev brigadne sestave možnostim za oborožitev in s tem v zvezi za prilagoditev novi taktiki, ki bi iz take oborožitve in sestave izhajala. Reorganizacijo brigad je torej omogočalo to, da je glavni štab Slovenije prejemal od zaveznikov vse več orožja in da je uspešna mobilizacija na Štajerskem in na Primorskem (v Istri in Brkinih) omogočala povečanje številčnega stanja hrigad. Glede spremembe v taktični! sposobnosti brigad se spomnimo na to, da je glavni štab Slovenije ustanovil 1. slovensko artilerijsko brigado že meseca maja in zbral v njej vse topove. Taka zgostitev orožja v eni sami enoti je imela velik pomen, saj je artilerijska brigada dosegla pri podpori napadov na utrjene postojanke, zlasti meseca maja 1944, velike uspehe. Tudi v brigadah so nameravali osredotočiti orožja posebnega taktičnega pomena. Združiti so nameravali težke minomete, težke mitraljeze in protitankovsko orožje. Da bi nam bil pregled orožja, ki nam je na voljo, v pomoč pri razumevanju problemov, s katerimi se je pri reorganizaciji srečevala 12. brigada, naj navedemo glavne podatke o orožju, ki ga je brigada imela na voljo 26. septembra 1944, ko je bila reorganizacija brigade pravzaprav v polnem teku. Del teh podatkov smo sicer navedli že prej, vendar jih želimo popolneje prikazati in jim dodati še analizo, ki nam bo povedala, do kakšne mere je mogla Dvanajsta zadostiti zahtevam glavnega štaba Slovenije. Dvanajsta, ki je 25. septembra 1944 štela 540 borcev in bork, je imela 26. septembra 1944:¹⁶

pušk	404
puškomitr alj ezov	30
težkih mitraljezov	6
težkih minometov	2
lahkih minometov	2
protitankovskih minometov (piat)	4
protitankovskih pušk	4
brzostrelk	13
pištol	43
bomb	944

Na voljo je imela naslednjo municijo:

na puško po	70 nabojev
na puškomitraljez po	600 nabojev
na težki mitraljez po	1100 nabojev
na lahki minomet po	100 min
na težki minomet po	0 min
na protitankovski minomet po	8 min

Oglejmo si še zahteve glavnega štaba Slovenije glede materialnih sredstev in števila borcev po novi formaciji. Pehotna brigada, kakor so jo tedaj imenovali, naj bi imela 3 bataljone in baterijo minometov. Sedemsto sedemintrideset borcev in bork naj bi bilo odlično oboroženih. Brzostrelk naj bi bilo 168, puškomitraljezov 34, težkih mitraljezov 6, težkih minometov 6, 12 bi bilo lahkih minometov, 6 protioklopnih pušk in 6 protioklopnih minometov. V brigadnem štabu naj bi bilo 40 ljudi. Pehotni bataljon minimalne sestave (v primeru, da ne bi bilo dovolj borcev) naj bi imel vsaj 2 strelski četi in četo težkega orožja. V bataljonu bi bilo 208 borcev in bork, strelska četa pa bi štela 65 ljudi. Formacija čete težkega orožja (nekdanja prateča četa) je bila izredno zanimiva in je pomenila velik napredek v materialni zagotovitvi taktične uporabe bataljona. Četa bi imela mitralješki vod z dvema težkima mitraljezoma in protioklopni vod s protioklopnim puškarskim oddelkom (2 protioklopni puški), protioklopnim minometnim oddelkom (2 protioklopna minometa) in protioklopnim bombaškim oddelkom (28 protioklopnih bomb in 4 molo-tovke). Četa bi štela 63 partizanov. Protitankovski obrambi bataljona in brigade je bila torej s tako formacijo čete težkega orožja posvečena izredna skrb. Ta četa pa je bila obenem uporabna v boju za utrjene postojanke.

Brigada do 26. septembra ni mogla zadostiti zahtevam nove formacije. Imela je premalo borcev in bork, le 540 jih je bilo ta čas, in tudi orožja ni bilo zadosti. Tako je bila minometna baterija oborožena le z dvema težkima minometoma namesto s šestimi, kar je bilo tretjina predpisane formacije. Puškomitraljezov je imela za silo dovolj, dovolj je imela tudi težkih mitraljezov. Premalo je bilo protioklopnih pušk in minometov. Tako so bili v brigadi do 26. septembra v treh četah s težkim orožjem popolni vodi težkih mitraljezov, v pro-

tioklopnem vodu pa sta primanjkovali 2 protioklopni puški in 2 protitankovska minometa. V splošnem lahko rečemo, da je bila Dvanajsta kar primerno razvita in da se je zelo približala zahtevam nove formacije. Brigadi je primanjkovalo še 197 borcev in bork, da bi bila popolna. Tudi to vprašanje je bilo skoraj v celoti rešeno s pomočjo štaba VII. korpusa, ki ji je iz dopolnilnega bataljona dodelil 158 partizanov, tako da je 8. oktobra 1944 brigada imela 674 borcev in bork. Največje število partizanov je imela Dvanajsta sredi oktobra, in sicer 678. Tako se je lahko uredila po novi formaciji.¹⁷ Vendar je ta številka hitro kopnela. Vzrok je bil deloma v tem, da je pošiljala partizane diviziji, deloma pa v tem, da so bila dezerterstva še vedno pogosta. Tako je Dvanajsta imela npr. 2. novembra le še 606 borcev in bork, ker jih je v divizijo poslala 28, 11 na tečaje, 14 pa jih je odšlo v bolnice in ambulate.¹⁸¹ Ko je brigada dosegla najvišje številčno stanje, ji je primanjkovalo tudi nekoliko pušk.

V štabu so se morali še naprej posvečati obveščevalni službi, da bi jo uredili. Ko so rešili kadrovska vprašanja, je bilo treba obveščevalce še navaditi na točno in pravočasno poročanje. Poglejmo si, kako je bila organizirana obveščevalna v brigadi. Do 14. septembra so izpopolnili obveščevalni vod, da je imel 17 obveščevalcev. Menjave v vodu so bile še česte, ker so nekatere pošiljali v divizijo ali kam drugam, nekatere pa so iz voda oz. iz obveščevalne sploh izključili, ker za to delo niso bili sposobni. Nekateri obveščevalci pa so že imeli tečaje, kar se je pri njihovem delu zelo poznalo. Obveščevalni center pri brigadnem štabu je imel tri člane, šef pa je bil Stanko Kos-Ris, ki je bil na to dolžnost postavljen 17. oktobra 1944. Izpopolnitev vseh obveščevalnih služb v brigadi (obveščevalni center in vod) je pomenila velik napredek, vendar pa kvaliteta obveščevalnega dela še dolgo ni bila zadovoljiva. Štab XV. divizije je že septembra zelo kritiziral delovanje obveščevalne v brigadi zaradi nerednosti, netočnih in celo lažljivih poročil. Od štaba brigade je zahteval, naj se za obveščevalno službo bolj zanima, saj je tudi sam odgovoren zanj. Divizija je poslala navodila vsem obveščevalcem, kako se morajo na terenu obnašati, češ da nekateri delajo samovoljne preiskave, jemljejo civilistom »sukanec, blago, čevlje, obleko, deke, cigarete, te stvari sami potem rabijo ali pro-

dajo in to včasih takoj pri sosedu.« Štab divizije je opozarjal vse obveščevalce v brigadah in drugih divizijskih enotah, »da takšno ponašanje ni vredno slovenskega partizana. S takim ponašanjem se lahko hvalijo domobranci in Čerkezi.« Šef obveščevalnega centra v brigadi je imel na voljo tudi radijsko postajo, o čemer smo že govorili in je lahko hitro oddajal poročila obveščevalnemu centru divizije in tudi drugim štabom.¹⁹

V obdobju, ki ga opisujemo, v brigadi ni bilo več inženirske čete. Tedaj so namreč v diviziji ustanovili inženirski bataljon, v katerega so vključili vse moštvo iz brigadnih inženirskih čet. V začetku ta bataljon še ni bil posebno močan, zlasti mu je primanjkovalo dobrih minercev. Ščasoma pa se je stanje popravilo in iz minerskih tečajev so začeli prihajati v bataljon izšolani minerei. Ta bataljon je torej brigadam pošiljal inženirce, kadar je to bilo potrebno. Kadar pa so bile večje akcije, so inženirski bataljon porazdelili po enotah na tiste položaje, na katerih so inženirce najbolj rabili. Z ustanovitvijo inženirskih bataljonov se je minerstvo začelo kvalitetno izpopolnjevati, kar je bilo koristno tudi za 12. brigado, ki z vzgojo inženirskega kadra sedaj ni imela več skrbi.

Glavni štab Slovenije je posvetil posebno pozornost ranjencem tudi na ta način, da je v novi formaciji predpisal, da se mora pri štabu brigade ustanoviti poseben sanitetni vod. Saniteta pa je bila od septembra dalje takole organizirana. Vsaka četa je imela po 2 nosača ranjencev. Če pa je bila načrtovana večja akcija in so predvidevali, da bo ranjencev več, tedaj so imeli v četi po 4 nosače. V četi so* imeli nosači po dve nosili, ki sta bili že prej izdelani v delavnicah ali pa so ju partizani kar sami napravili. Nosila so partizani hitro izgubljali, zato so stvar preuredili na ta način, da so izdelali le mreže, ki so jih nosači mogli nositi s seboj, ko pa je bilo treba prenašati ranjence, so sproti izdelali drogeve. Ranjence so iz čete najprej prenesli v bataljonsko previjališče, kjer je vsak dobil prvo pomoč. V bataljonih je za to poskrbel bataljonski bolničar, to je bil navadno primeren partizan, ki je končal ustrezen sanitetni tečaj. Iz bataljonskih previjališč so ranjence prenašali v brigadno previjališče že brigadni sanitetni vodi. Na brigadnem previjališču je deloval brigadni sanitetni referent, ki je bil največkrat medicinec. Od tod so težje ranjence pre-

važali v divizijska previjališča, dalje pa je za transport poskrbela divizijska sanitetna četa. Težje ranjence so prepeljali v konspirativne bolnice. Največ strokovnega zdravniškega osebja so zbrali v divizijskih previjališčih, raznih kirurških ekipah in v bolnišnicah. Divizijske kirurške ekipe so se med operacijami približevale bojišču, če je bilo le mogoče. Včasih pa so bile precej oddaljene od enot in tedaj je bilo treba ranjence daleč prevažati, kar seveda ni bilo dobro. Divizijsko previjališče je bilo na primer meseca septembra blizu Dvora pri Žužemberku, kar je bilo za Dvanajsto razmeroma daleč, vendar je bil transport skoraj popolnoma varen. Težje je bilo za tiste enote, ki so se borile na primer med Savo in »mejo«, zato je bil vsak transport že sam po sebi bojna akcija. Dvanajsta je imela možnost pošiljati ranjence tudi v bolnišnico na Gorjancih oz. v Zumberk, kar ni bilo daleč. Tako je saniteta v Dvanajsti med blokado Novega mesta lahko zanesljivo delovala in ranjenci so bili bolje oskrbljeni, kakor pa če bi se borili na katerem drugem bojišču.

S povečanjem številčnega stanja v brigadi so bili tudi kadrovske problemi bolj pereči. Upoštevati je treba da je bila povprečna starost partizanov v brigadi vedno večja, kajti novinci, ki so prihajali v brigado, niso bili več tako mladi. Vedno več je bilo tudi takih partizanov, ki so zaradi ran, bolezni ali starosti postali začasno ali pa popolnoma nesposobni za brigado. Take so pregledale posebne komisije, nato so jih iz brigade odpustili in poslali na belokranjsko' vojno področje. Borci in borke so še nadalje odhajali in prihajali iz raznih tečajev in šol. Tako je štab XV. divizije že 8. septembra poslal brigadi osem absolventov 3. tečaja podoficirske šole VII. korpusa. Podoficirskim kadrom so tedaj posvečali izredno pozornost, saj so želeli, da bi postali samostojni vodniki v desetinah in vodih. S posebnimi ukrepi so dvigali njihovo avtoriteto in jim pomagali, da so se čim bolj vživeli v svoje naloge. Tako je npr. štab XV. divizije prirejal za podoficirje posebne sprejeme, s čimer je hotel pokazati, kako se zanje zanima. Partizani so odhajali v pehotne tečaje oficirske šole glavnega štaba Slovenije, kamor so pošiljali večinoma oficirje, komandante bataljonov ali komandirje čet. V pehotni tečaj je brigada npr. 1. oktobra 1944 poslala dva poveljnika. Štab brigade je neprestano pošiljal v divizijo oz. glavni štab Slovenije tudi predloge za

odlikovanja. Mnogo odličnih borcev in poveljnikov je že bilo odlikovanih z medaljo ali redom za hrabrost. Brigada je morala menjati tudi nekatere četne komandirje in poveljnike bataljonov ali pa zamenjati padle, oz. tiste, ki so odšli drugam.

V tem času je prišlo do sprememb v poveljstvu 1. bataljona. Postaviti so morali mnogo novih pomočnikov političnih komisarjev bataljonov, ker so v boju padli ali pa so bili ranjeni. Iz pregleda poveljniškega kadra Dvanajste, ki je na koncu knjige, je razvidno, kako so se poveljniki menjavali. Dne 26. septembra 1944 je brigada dobila tudi novega načelnika štaba brigade Radoja Peroviča in tako je bil brigadni štab popoln. Brigada se je še naprej borila proti dezterstvu. Posamezniki so uhajali iz enot, ker niso mogli zdržati naporov ali pa so si želeli boriti na področju svojega doma. Le malo jih je ušlo v domobranske vrste ali pa se predalo sovražniku. Za dezterstvo tedaj sodišča niso dajala več tako strogih kazni. Dezterterji so bili večinoma obsojeni na pol leta ali pa leto dni prisilnega dela, vendar največkrat le pogojno.²⁰

Bližala se je zima in odgovorni štabi ter poveljstva so bili zaskrbljeni zaradi vedno slabših možnosti oskrbovanja enot. Dvanajsta je bila, kakor vemo, slabo oblečena in obuta, za hrano, ki sicer ni bila tako slaba, pa je bilo tudi težko, saj so jo morali pridobivati s pravimi bojnimi akcijami v krajih ob Krki. Včasih je bila hrana neslana, toda skoraj redno so na Selah v Beli krajini pekli kruh, da so ga čete imele za zajtrk. Dne 6. oktobra se je v brigadi tudi glede obutve in obleke marsikaj spremenilo. Brigada je namreč od ekonomskega oddelka glavnega štaba Slovenije dobila nakazilo za precejšnje število čevljev in oblek. Nakazano je bilo: 150 bluz, prav toliko hlač in jopic, 50 parov čevljev, 150 srajc, 200 parov nogavic in 40 šotorskih kril. Glavni štab Slovenije je zahteval, da morajo robo resnično razdeliti najpotrebnejšim borcem in borcam. »Obleke je treba izročiti takim borcem,« pravi glavni štab Slovenije, »ki so najbolj potrebni in najbolj raztrgani. Nikakor se ne sme dogajati, da bi kdorkoli vzel nove obleke ter oddal stare partizanom. Poslani material je treba razdeliti samo borcem in nižjim funkcionarjem.« Pošiljka je imela velik moralen vpliv na partizane, ker so sedaj najpotrebnejši dobili topla oblačila. Spoznali so, da se glavni štab Slovenije

zanje zanima in da je sposoben tudi v zelo težkih razmerah najti pota, da bi oskrbel vojsko s potrebnim.

V intendantski službi so v brigadi imeli dve nevšečnosti. Ko je namreč kateri od bataljonov dosegel v borbi uspeh, so mu dovolili, da si priskrbi za priboljšek prašiča. Zgodilo pa se je, da so nekateri intendanti ali pa kar poveljniki kratko malo postrelili nekoliko prašičev, ki so jih vzeli kmetom. Proti takemu obnašanju je vstal vihar ogorčenja in protestov na različnih nivojih. Povzročitelji tega so prišli pred sodišče in so bili kaznovani.²¹

Razume se, da so vsi ukrepi v brigadi dosegli porast moralne stabilnosti vseh borcev in bork. Treba je še dodati, da je k temu mnogo pripomoglo to, da so zavezniki na vseh frontah hitro napredovali in da je jugoslovanska armada skupaj z Rdečo armado 20. oktobra osvobodila Beograd, kar naj bi bil začetek hitrega osvobajanja Jugoslavije. Vsi so pričakovali skorajšnji konec vojne, pri tem pa so se v bataljnih zelo zanimali za usodo Koroške in Primorske. Na temelju Titovega govora so razpravljali o teh vprašanjih. Politična vzgoja in kulturno-prosvetno delo sta bila v brigadi intenzivna, saj je za to bilo dovolj časa. Zelo so razvili petje, saj je vsak bataljon imel svoj pevski zbor. Najboljši je bil v 2. bataljonu. Imeli so posebnega pevovodjo, ki je vabil petje vseh zborov. Ubrano petje je bilo vsak dan slišati v brigadnih enotah. Za dan mrtvih so priredili žalno svečanost v spomin na padle borce. Na dnevnem redu je bil žalni govor, petje, nato pa je četa izstrelila častne plotune. V brigadi so prirejali tudi 'tečaje za nepismene in pa za tiste, ki so slabo obvladali slovenski jezik, ker so bodili v italijanske šole. Časopise so redno izdajali, bataljonski stenčasi so bili za borce zelo zanimivi.

Veliko političnega dela so posvetili novincem. Pri tem so imeli nekoliko težav s tistimi, ki so bili na Štajerskem vermani, pa so se predali narodnoosvobodilni vojski. Bili so slabše politično obveščeni in med njimi je bilo tudi precej dezertarjev. Primorci pa so se odlikovali z visoko politično razgledanostjo in zavestjo, zato je bilo z njimi lahko politično delati. Novinci in drugi partizani so se zanimali za svetovne dogodke, povsod se je izražala želja, da bi bilo vojne čimprej konec. Politični komisarji pa so glede tega opozarjali, da še ni čas, da bi si par-

tizani že lahko oddahnili. Boriti se je treba z vsem srcem toliko časa, dokler fašizem ne bo popolnoma poražen.

Dokler je bila Dvanajsta na Gorjancih, zlasti pa med zatišjem, je bila pravzaprav glede akcij podrejena glavnemu štabu Slovenije, disciplinsko pa štabu XV. divizije. Od glavnega štaba Slovenije je torej prejemale vsa navodila za akcije in je bila polno zaposlena. Največkrat so ji ukazali iz krške doline pripeljati hrano za glavni štab Slovenije in za bolnišnice. Iz šentjernejske doline je pripeljala tudi nekoliko konj za glavni štab. Štab divizije ni bil dobro poučen o delovanju brigade. Sodil je, da je brigado treba čimprej premestiti, da ne bi postala neborbena in čisto intendantska. Predolga neaktivnost res povzroči neborbenost enote. Toda tudi počitki so od časa ne le koristni, pač pa tudi nujni. Brigada se mora v takih primerih urediti in si nabrati moči za nadaljevanje bojev. To se je pokazalo, ko je glavni štab Slovenije poklical na kolektivni dopust v Belo krajino več brigad, kar je izredno ugodno vplivalo na moralno in borbeno stanje v enotah. Tako je bilo tudi z Dvanajsto in kakor so dogodki v najbližji prihodnosti pokazali, je brigada koristno izrabila čas odmora. Postala je zelo borbena, pridobila je samozavest, poveljniška sposobnost podoficijskega kadra se je izboljšala, brigadne enote so postale sposobnejše za samostojno delovanje in na koncu so si partizani res poželeli akcij, ki so z bojnim viharjem kmalu prišle.

Brigada je imela priložnost tudi za partijsko delo. Še vedno je imela blizu 50 % partijsko organiziranih članov, od katerih je bilo največ skojevcev (149), članov je bilo 107, kandidatov pa 45. Partijska organizacija je delovala na vseh področjih, ki so bila za brigado važna, predvsem na političnem in vojaškem. Prizadevala si je, da bi skupaj s poveljniškim kadrom dvignila avtoriteto podoficijskemu kadru, kar so imeli tedaj za najvažnejšo nalogo. Skupaj s političnimi komisarji je skrbela za politično delo in je pripravila kampanjo za proslavitev obletnice oktobrske revolucije in proslavo ob osvoboditvi Beograda. Partijska organizacija je svoje delo opravljala na sestankih partijskih organizacij, največ jih je bilo v bataljonih. Tako sta bili v drugi polovici oktobra dve bataljonski konferenci. Partijski organizaciji v brigadi je priskočil na pomoč divizijski partijski komite, kadar je bilo potrebno. Par-

Jože Butara je kot namestnik političnega komisarja brigade dolgo vodil partijsko delo v brigadi

tijska organizacija si je zelo prizadevala pripraviti novince za sprejem v partijo, in jih seznaniti z delom in življenjem partije. Trudila se je tudi, da bi bilo sodelovanje med partijsko in skojevsko organizacijo čim tesnejše. Partija je tudi v tem obdobju bila eden od najpomembnejših nosilcev dela pri razvoju borbenosti brigade in pri političnem osveščanju borcev.¹⁻²

Na tem mestu je treba opozoriti, da je 7. novembra 1944 padel Franc Rozman-Stane, priljubljeni komandant glavnega štaba Slovenije, ki so ga borci Dvanajste dobro poznali, saj je brigado večkrat obiskal. Nenadna Stanetova smrt je borce zelo presenetila. Obžalovali so, da je partizanska vojska na Slovenskem izgubila tako smelega poveljnika in dobrega tovariša.*

Vihar

V začetku novembra, ko so ponehali boji v Suhi krajini, ki so se končali za enote VII. korpusa brez uspeha, je štab VII. korpusa hotel vzeti vajeti operacij zopet v svoje roke. Najprej je poslal nekatere brigade proti Savi, pa se je premislil,

* Franc Rozman je bil pri preizkušanju angleškega pehotnega lahkega minometa težko ranjen, ker je mina eksplodirala v cevi. To orožje je angleška vojska izločila iz svoje oborožitve zato, ker so se rade pri padanju s padali odprle varovalke za vžig. Angleži so se s tako pomočjo slabo izkazali do narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, saj je o konstrukcijski napaki niso obvestili. (Op. avtorja.)

jih vrnil na področje Žužemberka in začel pripravljati veliko operacijo za osvoboditev Kočevja. Z zavezniškimi oficirji je namreč spet bilo dogovorjeno, da bo pri teh operacijah sodelovala zavezniška aviacija.

Medtem pa tudi sovražnik ni držal križem rok. Zanimiva je tekma med enotami VII. korpusa in sovražnimi četami za iniciativo. Kdo bo prvi izvedel novo akcijo in prisilil nasprotno stran, da se bo ravnala po njegovi želji? Tedaj so si pobudo pridobili Nemci, ki so na področju Dolenjskih Toplic začeli akcijo, ki pa ni imela posebno važnih ciljev. Zmanjkovalo je zamisli, ki naj bi pognale sovražnikov bojni stroj v takšne akcije, ki bi temeljito prizadele moč partizanskega gibanja. Sovražnik je 6. novembra zbral nekoliko čet in jih pognal proti Dolenjskim Toplicam. Ta smer je bila od nekdanj zelo občutljiva za partizane. Bali so se, da se sovražne čete ne bi iz Dolenjskih Toplic podale dalje proti Starim žagam, kjer so bile delavnice glavnega štaba Slovenije, in dalje proti Semiču in Beli krajini. Partizanska poveljstva so zmerom ostro in odločno reagirala na vsak sovražnikov vdor v Dolenjske Toplice, ki so postale namesto Novega mesta majhna prestolnica tega področja osvobojenega ozemlja. Sovražnikova skupina je bila sestavljena iz 34. čete slovenskih domobrancev iz Novega mesta, iz delov 35. posadne čete iz Tržišča in delov 36. posadne čete slovenskih domobrancev iz Kostanjevice. Skupno so zbrali 433 domobrancev, sodeloval pa je del 1. bataljona 14. SS policijskega polka in del 13. oklopne čete istega polka iz Novega mesta. Sestava te bojne skupine je torej predstavljala največjo moč, ki jo je novomeška posadka skupaj z nekaterimi drugimi posadkami mogla zbrati. To je bilo okoli 600 mož. Bojni skupini, ki jo je izdatno podpiralo topništvo, so poveljevali nemški oficirji. Dne 7. novembra so se že vneli boji na pristopih k Dolenjskim Toplicam.

Partizanski štabi so hitro pripravljali obrambo osvobojenega ozemlja. Na bojišče je prispela Cankarjeva brigada, glavni štab Slovenije pa je poslal še podoficirsko šolo, ki jo je večkrat uporabljal v kritičnih trenutkih, 1. brigado VDV in en bataljon iz sestave svoje zaščitne brigade. Sestavili so posebni operativni štab, ki mu je poveljeval namestnik komandanta XV. divizije Janez Hribar. V sestavo te operativne skupine je deloma spadala tudi 12. brigada, vendar s tem zadržkom,

da je bila odgovorna za belokranjsko smer čez Gorjance, ki je še vedno veljala za najvažnejšo. V bojih, ki so se razvili na smeri Dolenjskih Toplic, je Dvanajsta le deloma sodelovala, pač pa je trdno zasidrana v svojem gorjanškem utrjenem gnezdu varovala Belo krajino.²³

Stab XV. divizije sa je 9. novembra odločil s protinapadom vreči sovražnika iz Dolenjskih Toplic in ga v Novem mestu blokirati. Akcijo naj bi začeli 10. novembra 1944 ob 13. uri. Naloga 12. brigade v tej akciji je bila, naj napade sovražnika v hrbet, če ga Cankarjeva brigada ne bi zmogla sama premagati. Do te akcije pa ni prišlo, ker se je 10. novembra sovražnik sam umaknil v mesto in s tem končal napad.²⁴

Medtem je štab VII. korpusa s sodelovanjem zavezniškega letalstva ponovno začel s pripravami za napad na Kočevje. Ta velika operacija naj bi se začela 10. novembra 1944. V njej je XV. divizija nameravala uporabiti Gubčevo in 15. brigado, Cankarjeva in 12. pa naj bi ostali na blokadi Novega mesta. Toda tudi s temi namerami VII. korpusa ni bilo nič zaradi težav z zavezniškim letalstvom. Cankarjeva brigada pa je še nadalje ostala pred Novim mestom.²⁵

Petnajsta divizija je tedaj ukazala, naj se Cankarjeva in 12. brigada vključno z enotami, ki jih je dal na voljo glavni štab Slovenije, postavi na nekoliko bliže Novemu mestu in ga tesneje okleneta. Pozicije Dvanajste so spet ostale iste kot prej le del bataljona se je premaknil bliže Težki vodi.²⁶

Stab VII. korpusa je že dalj časa proučeval možnosti za oskrbo partizanskih enot in raznih ustanov osvobodilnega gibanja. Rezultat te analize je bil, da je treba do določene mere varovati prebivalstvo, ki je bilo pod nadzorstvom partizanskih enot, in da je zato treba črpati hrano in drug material s področja, ki je pod okupatorjevo kontrolo in ki je tudi bogatejše. Štab korpusa je manjšim enotam svetoval, naj se v ta namen združujejo in s skupnimi silami izvedejo akcije za nabavo hrane in razne opreme, da se bodo lahko bolje zavarovale proti sovražnikovemu odporu. V takem duhu je štab XV. divizije organiziral oskrbovalna akcijo v dolini na desnem bregu Krke med Novim mestom in Kostanjevico oziroma Št. Jernejem. V akciji so bile udeležene vse štiri brigade XV. divizije. Glavni smoter je bil ekonomski, toda 15. brigadi so naložili nalogo, naj poleg oskrbovalne akcije napade še po-

stojanko v Št. Jerneju in jo zavzame. Ves sektor, kjer so nameravali odkupovati in rekvirirati, so razdelili na tri odseke in jih dodelili trem brigadam. Dvanajsta pa je prejela drugačno nalogo. Postaviti se je morala pred Novo mesto in nadzorovati izhode iz njega v smeri Gorjancev in v smeri Uršnih sel. Desno od 12. brigade je bila v akciji Gubčeva brigada. Dvanajsti so torej še naprej zaupali nalogo, ki jo je opravljala že ves čas na blokadi: varovati je morala smer prek Gorjancev. Akcija XV. divizije naj bi se začela 13. novembra 1944 ob 18. uri.²⁷

Petnajsta divizija je bila 13. novembra že dopoldne v gibanju. Štab divizije se je premikal na poveljniško mesto, brigade pa so se postavljale na izhodišča za popoldanski pohod v dolino. Zato je XV. divizija prezrla velik dogodek. Že zjutraj ob 6. uri je namreč odšla iz Novega mesta močna skupina sovražnih vojakov pod poveljstvom nemškega majorja Hasslerja. Cilj njenega pohoda je bil drzno izbran: Uršna sela—Semič. To je torej pomenilo vdor na osvobojeno ozemlje Bele krajine! Kadarkoli si je sovražnik drznil izvesti takšno invazijo v najbolj branjeno pokrajino, je med partizanskimi enotami zašumelo, kakor v panju, kadar dregneš vanj. zbirati so se začele partizanske brigade, da bi pregnale sovražnika. Tega dne pa to ni bilo mogoče. Partizani dopoldne sploh niso vedeli, kaj se dogaja med Novim mestom in Uršnimi seli. Najvažnejše pa je bilo to, da je sovražnik zvito izbral smer ob Krki, ker so dotedanji dogodki pokazali, da je prav ta najslabše branjena. Major Hassler ni korakal na Vavto vas, pač pa je pri vasi Potok zapustil desni breg Krke in zavil proti jugu po poti, ki so jo prikrivali temni gozdovi. V vas Mraševo je prispel ob 10. uri in se nato napotil proti Velikemu Podljubnu. Njegov načrt se je posrečil in velika sovražnikova skupina se je izognila zavarovalnim zasedam in patuljam 12. brigade ter se usmerila proti Uršnim selom, ne da bi bila XV. divizija ali pa štab 12. brigade do tega časa obveščena o tem. Major Hassler je ogrozil zaledje celotne divizije, ki se je že popoldan začela spuščati proti Krki. Če bi se bil major Hassler usmeril proti Uršnim selom in odondod na Podgrad, bi se XV. divizija znašla v kaj neugodnem položaju, saj bi imela pred seboj Krko, za seboj pa nemško-domobranske čete. Toda to pot cilj sovražne akcije ni bil tak.

Nemško poveljstvo za protipartizanski boj v Ljubljani je načrtovalo veliko alkcijo za vdor v Belo krajino na področje Črnomlja, kjer bi sovražnik uničil partizanske naprave in skladišča, skratka zaledje glavnega partizanskega poveljstva. Ta operacija ni bila zamišljena kot dolgotrajna, pač pa kot bliskovit, nenaden vdor v črnomaljski rajon ali kot nenadna diverzija. General Rösener je zaupal organizacijo operacije poveljniku 14. SS policijskega polka podpolkovniku Nicklu. Ta si je diverzijo takole zamislil. Najbolje je, da citiramo besedilo iz bojnega povelja komandanta 1. bataljona 14. SS policijskega polka mojorja Hasslerja (vnaprej Hassler) o koncizno oblikovani nalogi: »Na geslo Schneegestöber bo okrepljeni 1. bataljon (to je bila novomeška bojna skupina, op. avt.) odšel do Semiča, kjer bo vezal sovražnikove sile in ostal do 14. novembra 1944 (do mraka). Po izpolnitvi te naloge se bo vrnil. Polk s tremi udarnimi skupinami (mišljen je 14. SS policijski polk, op. avt.) bo prodiral iz Kočevja do Črnomlja, kjer bo uničil vse sovražne naprave in skladišča in se ponovno vrnil v Kočevje.«²⁸

Zaradi boljšega razumevanja sovražnikovega načrta moramo nekoliko osvetliti nekatere naloge, ki jih omenja bojno povelje. Po zamisli komandanta 14. SS policijskega polka podpolkovnika Nickla (vnaprej Nickel) se je celotna sovražnikova bojna sestava razdelila v dva dela. Glavna skupina je imela izhodišča v Kočevju in je štela 3 bojne skupine. Bila je torej na glavni smeri z glavno nalogo. Druga skupina je imela izhodišče v Novem mestu in ker je imela le eno bojno skupino in pomožno nalogo, je bila na pomožni smeri operacije. Njena naloga je bila prodreti skozi Uršna sela v Semič in tam zaplesti partizanske čete v boj, da bi glavna skupina lažje opravila svoje delo. Naloge so bile torej zelo jasne in enostavno označene. Zanimivo je to, da je imela cela operacija le omejen cilj. Nemci se niso upali spustiti v dolgotrajnejšo operacijo v Beli krajini, ker so se doslej zanje vse take operacije slabo končale.

Za nas je važna pomožna Hasslerjeva skupina, ker se je z njo spopadla XV. divizija, zlasti pa Dvanajsta in Gubčeva brigada* Katere slabosti lahko odkrijemo pri izvajanju te

* Boji 13., 14. in 15. novembra 1944 za Belo krajino so opisani že v treh knjigah, v »Gubčevi« in »Cankarjevi brigadi« ter v »Be-

akcije? Prva in največja slabost je bila slučajna prisotnost celotne XV. divizije na področju, kjer je Hassler deloval. Druga je bila v tem, da je bilo zemljišče, po katerem se je Hassler pomikal, zelo neprikladno za obrambo, bilo pa je zelo ugodno za partizane, da so lahko skrivoma zbrali zadostne sile za boj. Nadaljnja slabost je bila oddaljenost cilja (Semič) od sovražnikove baze — Novega mesta. Vrnitev v okoliščinah, ko so partizani imeli zbrane tako velike sile prav v bližini sovražnikove akcije, je bila kaj tvegana. Hassler se je tega dobro zavedal. Njegovo skrb za srečno vrnitev v Novo mesto, ki se je počasi razvila v pravo paniko in brezglavo bežanje, bomo spremljali ves čas bojev.

Kot je izgledalo, je bila XV. divizija 13. novembra dopoldne taktično dodobra presenečena. Ali je bil štab divizije obveščen o sovražni operaciji, ki se je začela? Ali so obveščevalci 12. brigade, ki so morali skrbeti še posebej za varnost Bele krajine, kaj izvedeli o nameravani operaciji? Saj vemo, da je štab XV. divizije ostro kritiziral prav obveščevalce 12. brigade zaradi nezanesljivih podatkov, ki so jih zbirali in pošiljali štabu XV. divizije. V čast obveščevalnemu centru 12. brigade moramo potrditi, da je pravočasno opozoril na sovražnikove namere glede vdora v Belo krajino. Tako je v situacijskem poročilu 11. novembra objavil, da se govori, da bo sovražnik v nekaj dneh napravil izpad proti Gorjancem. Dne 12. novembra je obveščevalni center 12. brigade poslal depešo, da sta v Novo mesto prišla dva jurišna bataljona in da je njun namen prodreti v Stare žage. Podatki o dveh jurišnih bataljonih sicer niso točni, ker teh bataljonov v Novem mestu ni bilo, pač pa so v mesto prispele nekatere čete, ki so naslednjega dne sodelovale v akciji. Tudi smer ni bila točno ugotovljena, vendar so te vesti le opozarjale, da sovražnik pripravlja večjo ofenzivno akcijo. Na dan začetka operacije je obveščevalni center še dokaj dobro ocenil sovražne namere. »Sovražni izpad je v smeri Uršnih sel gotovo zato, da bi sov-

lokranskem odredu« (R. Polič). Podrobno so opisani v zgodovini Gubčeve brigade, ker je skupaj z Dvanajsto pri Pribišju zadala Hassler j evi bojni skupini hud udarec. Kljub temu bomo v tej zgodovini Dvanajste morali opisa ponoviti, ker je bil za 12. brigado boj zelo pomemben, saj se je najdlje in najbolj krvavo tolkla s Hassler jem. Tako bralcem ne bo treba posegati po drugih publikacijah. Avtor.

ražnik prodiral proti Starim žagam,« pravi obveščevalni center v situacijskem poročilu za 13. november. Obveščevalci 12. brigade so tudi opozorili štab brigade in štab XV. divizije na nevarnost, da bi sovražnik iz Uršnih sel udaril XV. diviziji na Gorjancih v hrbet. Dne 14. novembra, torej na dan, ko je Hasslerjeva skupina nadaljevala pohod iz Uršnih sel proti Semiču, je obveščevalni center sporočil, da sovražnik prodira proti Starim žagam in Semiču, kjer se bo po izjavi belogardistov, ki so sodelovali v akciji, »združil s kolono, ki prodira iz Koprivnika proti Črnomlju.«²⁹

Hasslerjev pohod v Uršna sela pa vendarle ni mogel ustaviti premikov brigad XV. divizije v dolino Krke. Brigade so se že zgrinjale z Gorjancev, ko je bila 12. brigada, ki je imela na skrbi smeri iz Novega mesta, opoldne 13. novembra obveščena o sovražnikovem pohodu. Hitro je ukrepala.

Oglejmo si sedaj moč Hasslerjeve bojne skupine in razmere na njenem pohodu.

Hassler je svojo bojno skupino razdelil v dva dela. V prvem je bilo jedro 1. bataljona 14. SS policijskega polka, 10 oficirjev in 341 vojakov ter skupina 363 domobrancev, ki jih je vodilo 6 domobranskih oficirjev. Ta del je torej štel 704 vojake in 16 častnikov. Drugi del pa je sestavil kapetan zaščitne policije Haag. Sestavil je 3 čete iz novomeških posadnih čet slovenskih domobrancev. Prvi je poveljeval nadporočnik Oblak, z njim je bil še poročnik Komjanc. Imela pa sta 130 mož. Druga četa 100 mož je bila pod poveljstvom poročnika Preglja in poročnika Mavca, tretja je bila sestavljena iz 120 domobrancev in je bila pod poveljstvom poročnika Mihevca in poročnika Hanerja. Vseh domobrancev je bilo torej 350. Kapetan Haag (vnaprej Haag) je zbral še 85 nemških vojakov iz vseh čet 1. bataljona 14. SS policijskega polka, sestavil iz njih četo in jo postavil pod poveljstvo nadporočnika Pavliča in poročnika Fleischackerja. Haag je bil torej tudi precej močan, saj je imel na voljo 435 mož. Hasslerjeva bojna skupina je imela torej v celoti 1156 mož, med katerimi je bilo

25 oficirjev. Novomeška posadka je morala dati v Hasslerjevo bojno skupino vse, kar je premogla in ji je za obrambo mesta ostalo le malo vojaštva, saj so v Haagovi skupini bili celo novomeški topničarji in protitankovska četa.

Hassler se je ustavil v Velikem Podljubnu in odtod poslal naprej dve udarni skupini. Njuna naloga je bila prodreti v Uršna sela, pregnati partizane in pripraviti pozicije za Hasslerjevo skupino, kar sta udarni skupini tudi napravili. Blizu Uršnih sel sta se udarili s prvimi partizani. To so bile izvidniške patrulje, ki so na ta način zvedele za sovražnika in obvestile o njem štab brigade. Vendar so partizani Dvanajste mislili, da imajo opraviti le z domobranci, odtod zmotni sklepi in zmotna ocena moči sovražnikovih čet. Največ 400 sovražnih vojakov so našli in to ni bilo nevarno za XV. divizijo. Ko je Hassler dobil obvestilo, da sta udarni skupini zavzeli Uršna sela, je nadaljeval pohod in okoli 16. ure dosegel cilj, ki mu je bil določen za tisti dan. To je bilo prav v času, ko so se tri brigade ne glede na sovražnikove premike spuščale v krško dolino in začele predvideno akcijo. Ob 16,30 je Hassler že imel organizirano krožno obrambo vasi.

Ko je Dvanajsta zvedela za sovražnikov vdor v Uršna sela, je najprej zbrala svoje enote, presodila razmere, ki so nastale in se odločila, da bo nemudoma udarila po sovražniku, ki ga je sprva podcenila v moči, zlasti v številu. Ker pa so bili Gorjanci prazni, je sodila, da je okoli Podgrada za vsak primer potrebno zadržati bataljon. Brigada je torej pohitela proti Uršnim selom sl. in 3. bataljonom, drugega pa je pustila na Gorjancih, oz. na smeri Novo mesto—Težka voda—Na straži. Pri Uršnih selih se je začel oster boj.

Dvanajsta brigada je 13. novembra štela le še 598 borcev. Odkod tak osip, ko je imela vendar še malo prej 678 borcev in je skoraj dosegla popolno število, ki je bilo predpisano za ureditev po novi formaciji. Osip v brigadi je bil res zelo velik. Dnevno so partizani odhajali na tečaje, v šole, nekaj jih je odšlo po novih dolžnostih v divizijo, nekaj pa so jih že poslali v oficirske šole vrhovnega štaba v Beograd. Torej brigada v odločilnem trenutku, ko je bilo treba napeti vse sile, da bi preprečila napad na osvobojeno ozemlje v Beli krajini, ni bila več tako močna. Bataljoni so imeli po dve strelski četi in po eno četo težkega orožja. Čete s težkim orožjem pa niso pošiljali na vsako akcijo, ker so orožje varovali. Tako je bilo tudi tokrat. Komandant brigade Vid Jerič se je odločil poslati le en popoln bataljon v akcijo, drugi pa je odšel le z dvema strelskima četama. Vendar pa je komandant brigade

poskrbel, da je na položaje odšel tudi del minometne baterije z nekoliko komadi min.

Prvi je prispel na položaje pred Uršna sela 1. bataljon iz Lakovnic in Podgrada. Proti večeru se je približal vasi, se razvil na robu hoste za boj in začel napadati. Kmalu je prispel tudi 3. bataljon. Razumljivo je, da je poveljstvo brigade postavilo bataljona tako, da sta zapirala pot proti Semiču. Prvi bataljon se je postavil na ugodne položaje na vzhodni strani Uršnih sel, kjer je imel na robu gozda dobre zaklone, 3. pa je napadal z jugozahoda prav tako z roba hoste. Razvita v strelce, sta se približevala vasi. Na železniški postaji je bila sovražna zaseda s puškomitraljezom. Ko je zagledala partizane, razvite za boj, se je urno umaknila v vas. Ko sta bila bataljona že neposredno pri vasi, je začel težki minomet obstreljevati sovražnikove položaje. Po minometnem ognju sta bataljona krenila v juriš, da bi sovražnika vrgla iz vasi. Če računamo, da je bataljon 12. brigade tedaj štel okoli 160 borcev, od katerih pa jih je mogel v borbo poslati le 140 do 150 in če upoštevamo, da je bil en bataljon brez čete, potem je Dvanajsta v tem boju imela 250 do 260 borcev, kar je bilo premalo, da bi Hassler ja, ki je bil mnogo močnejši, mogla vreči iz vasi. To neugodno razmerje v moči se je pokazalo, ko je Hassler ukazal uporabiti minomete in ko so njegovi vojaki zadržali silovite napade Dvanajste. Tudi poveljstvo brigade se je prepričalo, da ima opraviti z močnejšim sovražnikom. Bataljona sta se morala umakniti na rob gozda in sta odondod nadaljevala obstreljevanje sovražnikovih pozicij. Nemci so na hitro roko napravili bunkerje, ki so le delno ustrezali namenom obrambe. Kmalu je Hassler imel 1 mrtvega in 3 ranjene.*

Sovražni poveljnik je bil v skrbeh. Bal se je, da ga ponoči partizani ne bi obkolili, kar je slutil po ostrem naskakanju Dvanajste. Dne 14. novembra ob 3. uri zjutraj je za obrambo pred obkolitvijo oblikoval posebno rezervno skupino, ki se je prebila proti severu, torej v smeri Novega mesta in zasedla koto 536 na hribu Ljuben. S tem so se zanj že za-

* Padel je domobranski nadporočnik Henigman, ki ga je ubila mina pred Jakšetovo hišo. Ranjen je bil tudi načelnik štaba Radoje Perovič. (Podatki odbora 12. brigade, zapisnik je v arhivu te brigade.)

čele težave. Odcepiti je moral del svojih sil in skrbeti, kako jih bo ponovno pripeljal v sestavo bojne skupine. V noči na

14. november namreč ni mogel računati na podporo Haagove bojne skupine, ki ji je določil za čas odhoda iz Novega mesta

14. november zjutraj. Ta njegov ukrep glede zavarovanja pred obkolitvijo je bil torej popolnoma obramben, zato moramo poudariti, da so Nemci tako že izgubili pri pohodnem udarnem tempu. Nadalje je Hasslerjev ukrep napovedoval upadanje njegove odločnosti. Hassler je začel omahovati.

Sedaj smo opisali razmere pri Hasslerjevi bojni skupini. Kako pa je bilo pri XV. diviziji v dolini Krke? Dve brigadi, Cankarjeva in Gubčeva, sta po načrtu odkupovali v določeni vaseh. Petnajsta pa je v ostrem napadu poskušala zavzeti St. Jernej, vendar se ji to ni posrečilo. Del brigade je odkupoval in rekviriral v za to določenih vaseh.

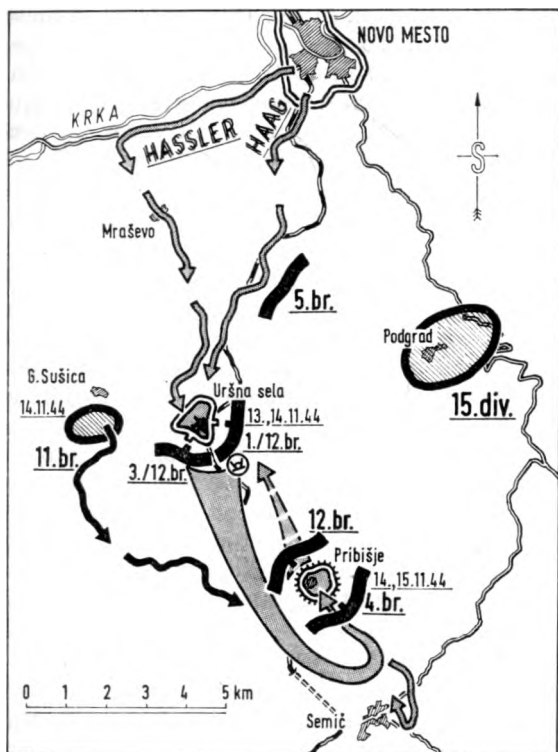
Poglejmo še k največji bojni skupini, ki je 13. novembra začela pohod v Belo krajino. Ta skupina, ki se je nastanila v Kočevju in v Salki vasi pri Kočevju, je bila sestavljena iz 1., 2. in 4. bataljona slovenskih domobrancev (četrti bataljon je bil brez ene čete) in čete SS podoficirske šole iz Ljubljane. Dne 13. novembra zvečer je ob slabem vremenu zapustila Salko vas in se razdelila v dve koloni. Prva, močnejša, v njej sta bili 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev in šolska četa stiske taktične šole, je pod poveljstvom komandanta stiske šole kapetana Schumacherja odpotovala proti Koprivniku. Smer njenega nadaljnega pohoda je bila Ovčjak—Mavrlen. Drugo kolono je sestavljal 2. bataljon slovenskih domobrancev. Ta se je pomikala vzporedno s prvo po cesti proti Mozlju in Nemški loki. Njena nadaljnja smer je bila Dobliče—Kanižarica—Črnomelj. Glavni poveljnik celotne operacije je polkovnik Nickel je spremljal prvo, glavno kolono. Bilo je slabo vreme in slaba vidljivost, vendar sta koloni nekaj časa dokaj dobro potovali po cestah, dokler se kapetan Schumacher vendarle ni uštel in zašel.

Zgodaj zjutraj 14. novembra je bila na bojišču takale situacija: XV. divizija je v dolini Krke zadovoljivo opravila nalogo in se je začela težko otovorjena vračati na Gorjance, Hassler se je v Uršnih selih pripravljal za nadaljevanje pohoda, 12. brigada pa je bila z dvema bataljonoma še vedno pred Uršnimi seli, pripravljena, da ubrani sovražniku nada-

ljevanje pohoda. Tedaj pa se je začela iz Novega mesta pomikati še ena skupina. To je bil kapetan Hagg, ki je ob 4,45 zapustil Novo mesto in se napotil proti Uršnim selom po najkrajši poti skozi Birčno vas. Toda Haag se ni priključil Hasslerju, ampak je potoval za njim in mu varoval zaledje. Štiri bojne skupine so torej 14. novembra zjutraj začele pohode in manevre, da bi izpolnile svojo nalogo. Dvanajsta brigada je imela v skupini XV. divizije zaenkrat najtežjo bojno nalogo, kajti edina je bila postavljena pred sovražnikom.

Hassler bi bil moral zapustiti Uršna sela že zgodaj zjutraj, če bi bil hotel o pravem času priti v Semič, da bi zapletel partizane v boj. Toda tega ni mogel storiti. V megli in dežju njegovi kurirji niso mogli najti izvidnice na Ljubnu. Šele po dolgem iskanju so naleteli nanjo in jo pripeljali v sestavo bojne skupine. Hassler je torej šele okoli 8. do 9. ure zjutraj udaril iz vasi. Najprej so streljali z minometi, nato se je vsula na cesto pehota in je odrinila že zelo utrujena bataljona 12. brigade. Partizani so bili v tej borbi izredno požrtvovalni. Ni bilo lahko v snegu, mrazu in dežju vztrajati na položajih vso noč. Bataljona 12. sta to storila, zjutraj pa nista mogla vzdržati protinapada in sta se umaknila. Tedaj sta se lahko prepričala o tem, da sovražnikova skupina v svoji sestavi nima le 400 vojakov, pač pa mnogo več.

Poveljnik divizije Milan Tominc, razboriti komandant, in voditelj političnega delovanja v diviziji Janez Vipotnik sta že vedela, kaj se dogaja za hrbtom divizije. Ukazala sta Dvanajsti brigadi, naj se umakne v vas Radoho in naj še naprej napada Hasslerja. Vas Radoha je bila nekoliko odmaknjena od glavne ceste, ki je peljala iz Uršnih sel proti Semiču. Ležala je torej nekoliko bočno na maršruto sovražnikovih čet, če bi le-te potovale naravnost proti Semiču. Ker je Hassler to vedel, se je z vso silo zagnal proti Dvanajsti na položajih Radohe, da bi jo potisnil proti severu v Gorjance. Dvanajsta pa je bila že vsa zbrana v Radohi. Drugi bataljon je bil namreč do 7. ure zjutraj tega dne še v vasi Konec. Ko je prispela Gubčeva brigada, se je 2. bataljon na povelje komandanta brigade priključil 1. in 3. bataljonu. Dvanajsta je imela le malo časa, a se je vendar dobro pripravila na boj. Najprej je Hassler udaril po njej z minometi, nato je tudi brigada odgovorila z istim orožjem. Sledil je juriš pehote. Dvanajsta ga je

Boj s Hasslerjevo bojno skupino pri Uršnih selih in Pribišju 13., 14. in 15. 11. 1944

odbila in začela protinapad. Tako silovito je pritisknila, da je sovražnik hitro zapustil bojišče. Imel je izgube. Ranjen je bil tudi politični komisar brigade Štefan Gebert-Stepko. K temu umiku je pripomoglo tudi to, da se je Hasslerju mudilo, saj je bil že v taki zamudi, da je nikakor ne bi mogel nadomestiti. Na pohodu je Hasslerja dohitel Haag in dolga kolona se je pomikala dalje proti Beli krajini po cesti mimo Rožnega dola, nato se je okrenila proti vzhodu in po gozdnih poteh dospela nad Semič na področju Pleša. Tu je Hassler poslal Haaga nazaj, da bi v vasi Pribišje pripravil prenočišče za vso bojno skupino in ga zavaroval. Hassler je napredoval še dalje

in je prišel do kote 547, ki obvladuje vse položaje nad Semičem. Tu je bilo izhodišče za njegov vdor v Semič. Ta zadnja akcija Hasslerjeve skupine pa ni imela posebnega pomena. Prvič, glavna kočevska bojna skupina je po mnogih nezgodah že zapuščala Črnomelj in rinila v klance Mavrlena in ji torej Hassler z zadrževanjem partizanskih čet ni mogel prav nič pomagati. Drugič, v Semiču se ni mogel z nikomer spoprijeti, ker so bili partizani že zdavnaj obveščeni o vseh sovražnikovih premikih in so pravočasno umaknili vse ljudi iz izpostavljenih krajev ter poskrili ves material. Da bi izvršil povelje glavnega komandanta polkovnika Nickla, je Hassler vendarle razdelil svojo skupino na dva dela in popoldne le z majhno skupino drznejših vojakov vpadel v Semič, a se ni resneje spopadel z nobeno partizansko enoto. To je storil že v mraku, nato pa se je hitro vrnil v Pribišje k Haggu, da bi v varstvu na hitro zgrajenih bunkerjev in položajev skupaj s Haagovimi četami prenočil. Ves dan je močno deževalo, vmes pa snežilo, da je na območju bojev zapadlo do 15 cm snega.

Treba je nekoliko opisati nezgode kočevske bojne skupine, ki je potovala vso noč na 14. november skozi kočevske gozdove v dveh kolonah. Koloni sta potovali sicer po cestah, vendar se je Schumacher, kot smo videli, kljub temu izgubil v meglenem in deževnem vremenu. Prispel je na maršruto 2. bataljona slovenskih domobrancev, ki je pod poveljstvom Vuka Rupnika pravilno ubiral pot proti cilju. Pri Miklarjih sta se koloni srečali in 4. bataljon se je, misleč da je naletel na partizansko zasedo, po starem in koristnem običaju predstavil kot partizanska četa. Drugi bataljon je nemudoma udaril po »partizanih«. Boj je bil zagrizen in krvav in kmalu je bilo na obeh straneh nekoliko mrtvih in ranjenih. Drugi bataljon se je bolje znašel in je četrtega pošteno zdelal. Nato je Schumacher umaknil 4. bataljon iz boja in ga zamenjal s 1. iz Stične. Tudi tega so zmagoviti vojaki 2. bataljona pognali v kočevske gozdove. Boj je trajal dve uri, nato so ugotovili pomoto in popravili smeri za potovanje. Ko so se spotoma bojne skupine še ostro spopadale s partizanskimi enotami, ki so se jim odločno postavljale po robu in ko so imele že veliko mrtvih in ranjencev, sta v Črnomelj odšli le manjši skupini, požgali meščansko šolo in še nekatere zgradbe in se nato, ne da bi bili dosegli kakršenkoli uspeh, vrnili v objem kočevskih gozdov.

Akcija vseh sovražnikovih čet v Beli krajini je zaradi opisanih nezgod in težav izgubila svoj pglavitni smoter, čete so zamudile, koordinacija je propadla in sovražnikovi poveljniki so vdrlili v Belo krajino le zato, da bi formalno izpolnili povelja in izpeljali načrt.

Štab XV. divizije je imel načrt za nadaljevanje boja proti Hasslerjevi bojni skupini. Sodil je, da je 12. brigada zaradi celonočnega boja utrujena, zato naj bi boj nadaljeval le njen

1. bataljon, ostala dva pa naj bi si privoščila krajši počitek. Na zahtevo komandanta brigade pa je štab divizije pristal na to, da vsi trije bataljoni Dvanajste nadaljujejo boj. Istočasno je XV. divizija poslala Gubčevo brigado v dolino. Povelje za pohod je Gubčeva prejela že ob 15. uri 14. novembra. Brigada je nato pohitela proti Pribišju, kamor je prispela zvečer in se vključila v boj, ki ga je proti Haagu vodila že 12. brigada. Gubčeva je z enim bataljonom zavarovala severno smer, z dvema pa je šla v napad. Dvanajsta se je postavila na zahodno in severno stran bojišča, da bi preprečila pohod sovražnika proti Novemu mestu. Sovražnik je za obrambo Pribišja 14. novembra zvečer uporabil najprej 38. in 40. četo slovenskih domobrancev, ki sta zasedli položaje izven vasi in se za silo utrdili. Toda partizani so tako močno napadali, da so se morali domobranci umakniti. Popustili so in začeli zapuščati položaje. V prvih bojih so imeli 3 mrtve in 2 ranjena. Sreča za Haaga, da se je tedaj začel vračati Hassler, Iki je s svojimi vojaki hitro zamašil praznine na obrambni črti izven vasi. Sedaj je imel sovražnik več kot dvakratno premoč in je odbijal partizanske napade.

Proti jutru 15. novembra sta brigadi skoraj v celoti sklenili, obroč okoli Hasslerja. Dvanajsta je še nadalje zapirala severozahodne in zahodne smeri, Gubčeva pa je obvladovala severne in vzhodne. Partizani so ponovno napadli. Sovražnikovi vojaki, od katerih se je za mnoge začenjal že tretji bojni dan, so zaradi naporov izgubili prejšnji bojni elan, posebno še, ko so videli, da so obkoljeni. Med njimi se je pojavilo malodušje in znaki demoralizacije. Tu je treba povedati, da moralno stanje nemškega in domobranskega vojaka že prej ni bilo na višini. Razmere na bojiščih, zlasti jugoslovanskih, so razjedale njihov pogum in voljo do boja; izgubili so vero v zmago.

Major Hassler je 15. novembra zjutraj vendarle našel še toliko moči, da se je odločil za akcijo, s katero bi raztrgal obkolitveni obroč in prizadejal partizanom poraz. Poslati je nameraval I Haagovo skupino v preboj ; nato naj bi z mrtvimi in ranjenimi odšla v Novo mesto. Sam pa se je namenil usmeriti proti Podgradu, s čimer bi razbil čete Gubčeve in 12. brigade in jim zadal poraz. Popolnoma jasne podobe o razmerah, v katerih je bil, pa ni imel. Akcijo je hotel začeti ob 5. uri 15. novembra. Najprej se je začel prebijati iz obroča Haag. Partizani pa so začeli nanj tako odločen in silovit napad, da Haagova skupina ni vzdržala in je začela razpadati. Demoralizirani domobranci so se na vzklike partizanov — juriš, huraaa' popolnoma zmedli, da so začeli v neredu bežati in puščati ranjence na bojišču. Haag je polovil nekoliko nemških in tistih domobrantskih vojakov, ki so bili še kolikor toliko pri-sebni, zlasti mu je pomagala skupina nadporočnika Pavliča, in posrečilo se mu je pobrati nekoliko ranjencev in bežati proti Novem mestu. Haagova skupina je bila popolnoma razbita in njen pohod se je spremenil v panično bežanje. Na povelje polkovnika Nickla so tedaj v Novem mestu s težavo zbrali še skupino 87 mož, ki je zasedla Ljuben, sprejela bežeče Haagove vojake in jih zavarovala. Haag je prišel v Novo mesto ob 16. uri. S seboj je pripeljal 2 mrtva in 10 ranjencev.

Ko se je Haag z razbito vojsko pretolkel iz Pribišja, sta se 12. in Gubčeva brigada pripravili, da bi obračunali s Hasslerjem. Nemški načrt o udarcu proti Podgradu je seveda zaradi Haagovega poraza postal nemogoč in Hassler se je moral podati na nevarno in tvegano pot za Haagom. K temu ga je prisililo tudi to, da so domobranci, ki so še ostali v sestavi njegove skupine, močno razrahljali bojno disciplino. Ko so namreč opazili, da se domobranci iz Haagove skupine oddaljujejo iz obroča, so panično udarili za njimi, da bi se tudi sami rešili. Začela se je zmešnjava, ki je ni bilo lahko zaustaviti. Domobranci so torej Nemce pustili na cedilu. Tedaj se je začel juriš obeh brigad. Partizani so se približali razklenjenim bojnim vrstam Hasslerja in ogrozili neurejeno sovražno vojsko, ki se je z velikim trudom poskušala organizirati. Zemljišče, na katerem se je odvijal boj, je bilo gozdnato, zelo težko prehodno, polno skalovja in skalnih grebenov. Nemci so se skrivali za njimi in odbijali partizanske napade. Par-

Anton Teršelič-Zagar (levi) in Anton Merlak-Marjan, komandanta bataljonov

tizani so čutili, da so pred veliko zmago in so srdito pritiskali na Nemce. Ta boj bi lahko primerjali z bojem v Jelenovem žlebu, ko sta 2. bataljon Gubčeve in Cankarjeve brigade oklepala italijanski bataljon in ga na skalnatem in gozdnatem terenu postopoma uničevala, dokler ni prišlo do razsula obrambnih naporov, do panike in popolnega uničenja. Kaj poroča o tem boju major Hassler? »Zaradi močnih sovražnih napadov in preboja je postala situacija zelo kritična ... Le s pomočjo hrabrih nemških sil pod energično komando nemških oficirjev se mi je posrečilo zadržati sovražnika, ki je venomer napadal, ko sen; brez Slovencev (domobrancev, op. avt.) zbral svoj bataljon in ga pripeljal na rezervni položaj, oziroma sem izvedel protiudar. Med silovitimi sovražnikovimi napadi, v boju prsi v prsa, se mi je posrečilo urediti enote in z angažiranjem novih preprečiti strašen poraz. Slovenci (domobranci, op. avt.) so izgubili glave in samo z grožnjo, z uporabo orožja smo jih uspeli zadržati, ne pa tudi pognati naprej ... 2e je začelo primanjkovati streliva in hitro odstopanje v etapah je bila rešitev iz tega položaja.« V tem boju Nemci niso utegnili odnesti vseh mrtvih.*

* Komandant brigade je mrtvemu oficirju vzel pištolo (ta je sedaj v Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani) in brzostrelko.

Navedeno poročilo zelo nazorno prikazuje razmere na bojišču in silovit pritisk Gubčeve in 12. brigade na Nemce, za katere pa preboj pri Pribišju še ni pomenil konca muk. Komandant XV. divizije je namreč poslal Cankarjevo brigado na področje Uršnih sel že 15. novembra dopoldne. Cankarjeva je bila sicer glede čet, ki naj bi jih postavila nasproti bežečemu Hasslerju, v veliki stiski. Vse brigade XV. divizije so bile tedaj zaposlene, bodisi v boju pri Pribišju, bodisi s prevažanjem materiala, nabranega v krški dolini. Cankarjeva pa je morala poleg drugih opravil zavarovati še cesto Novo mesto—Gorjanci. Zato je na področje Birčne vasi odšel le 2. bataljon, ki pa se je postavil nekoliko bolj proti Birčni vasi. Še ena nevarnost je prežala tedaj na Hasslerja. To je bila Zidanškova brigada, ki jo je štab korpusa poslal na prizorišče boja 14. novembra. V ukazu je bilo rečeno, da prodira močnejša sovražnikova kolona iz Novega mesta proti Beli krajini in da se 12. brigada že tolče z njo pri Uršnih selih. Brigada je bila obveščena tudi o pohodu kočevske skupine proti Črnomlju. Zidanškova je odhitela na pomoč Dvanajsti še istega dne, tj. 14. novembra ob 6. uri s področja Ajdovca in je bila po hitrem pohodu ob 15. uri že v Verdunu. Ta kraj je le dober kilometer oddaljen od Uršnih sel, kjer pa tedaj ni bilo več boja, ker je bila sovražna skupina že na poti v Semič. Le pomanjkanje obvestil in ocene razmer je preprečilo, da se Zidanškova brigada, ki sicer ni bila posebno številčna, ni naslednjega dne postavila na pravo mesto pri Uršnih selih, 'kar bi pomenilo popoln poraz za sovražnika. Brigada se je namreč

14. novembra ustavila pri Verdunu in vasi Hrib, tam prenočila in se nahranila. Ponoči je bila obveščena, da je sovražnik prodiral v Semič. Zjutraj 15. novembra se je dvignila in odpotovala proti Rožnemu dolu, od koder je slišala streljanje, kakor se ji je zdelo. Ta dan je imela 399 borcev v svojih vrstah. Povezave s štabom divizije ali z Dvanajsto in Gubčevo brigado ni imela, zato pa tudi ne prave orientacije. Potovala je dalje in je ob 13. uri prispela do vasi Hrib in Potoki, ki sta blizu Rožnega dola. Tako je prišla na položaje, kjer sovražnika ni bilo več in je zamudila veliko priložnost, da bi skupaj z brigadami XV. divizije premagala Hasslerja. Dvanajsta brigada je bila obveščena o tem, da je v bližini Zidanškova. Odposlala je patrulje, da bi jo našle. Na Riglju, kjer

naj bi bila, je patrolje niso našle. Iz premikov, ki jih je Zidanškova izvajala v bližini bojišča in iz njenega obnašanja je lahko razbrati, da se je boju izmikala. Tudi 2. bataljon Cankarjeve pri Birčni vasi ni imel uspeha. Udaril je sicer na Hasslerja, ko se mu je približal, toda Nemci so se hitro izognili cankarj evcem in zavili po poti skozi Mraševo na cesto ob desnem bregu Krke in nato v Novo mesto, kamor so prišli ob 16,30, pol ure za Haagom. Nekateri vojaki so na begu izgubili opremo in celo orožje.

Preden bomo analizirali dosežene uspehe v bojih proti Hassler j evi bojni skupini, se moramo na kratko seznaniti še z usodo kočevske bojne skupine. Ko se je 14. novembri zvečer vračala na Mavrlen, se je ponovno izgubila v kočevskih gozdovih in vso noč na 15. november so bataljoni iskali prave poti proti Kočevju. Le 2. bataljon slovenskih domobrancev se je bolje znašel. Ni zašel, pač pa je imel to nezgodo, da je vso noč iskal ostale enote kočevske bojne skupine za skupno vrnitev v Kočevje. Tedaj pa je že bila na poti skupina enot XVIII. divizije, ki se je v Suhi krajini pripravljala za napad na Kočevje. Ko jo je glavni štab Slovenije odpoklical, je potovala kakor hitro je mogla in zastavila pot kočevski skupini sovražnika pri vaseh Hrib in Koprivnik. V partizanski skupini XVIII. divizije so bile naslednje enote: udarni bataljon XVIII. divizije, 1. bataljon 8. brigade in 1. ter 2. bataljon 10. brigade. Tudi te enote, ki so bile poučene o sovražnikovem vdoru v Belo krajino, so se junaško in odločno pognale na sovražnika, ki ni potoval več v kakem posebno urejenem bojnem redu. Tu je sovražnik doživel poraz in se je le s težavo do večera umaknil v Šalko vas pri Kočevju. Vojaštvo in poveljniki so bili demoralizirani in so se do smrti utrujeni vrnili v svoje garnizone.

Poročila o sovražnikovih izgubah so precej nezanesljiva, vendar jih moramo upoštevati, ker drugih možnosti za ugotavljanje sovražnih izgub nimamo. Partizanska poročila pravijo, da je novomeška, torej Hasslerjeva bojna skupina imela 45 mrtvih in 31 ranjenih. Poglejmo, kaj pravijo o izgubah nemški poveljniki. Kapetan Hassler pravi, da je imel 14. in

15. novembra 10 mrtvih, od tega 5 policistov in 5 domobrancev (med temi je bil oficir), dva mrtva pa sta ostala na bojišču; 18 je bilo ranjenih, med njimi 11 policistov (med temi

oficir) in 7 domobrancev; 5 je bilo pogrešanih, med njimi policist in 4 domobranci. Glede mrtvih in pogrešanih naj pove-
mo, da so gubčevci našli na bojišču osem trupel sovražnih
vojakov. Iz navedenih podatkov sledi, da, je novomeška bojna
skupina imela več kot 15 mrtvih in ne manj kot 18 ranjenih.

Tudi izgube kočevske bojne skupine je težko ugotoviti.
Vsekakor je imela več kot 37 mrtvih in 26 ranjenih. Sov-
ražnik je vdor v Belo krajino plačal z najmanj 52 mrtvimi
in 44 ranjenimi, kar so bile tako velike izgube, kakor jih že
dolgo ni utrpel.

Glede partizanskih izgub pa pravijo sovražni podatki, da
je novomeška bojna skupina našla na bojišču 65 mrtvih par-
tizanov, 4 naj bi ujeli, zajeli pa naj bi tudi 10 Italijanov iz
delavskega bataljona v Pribišju. Vendar to ni resnica. Gub-
čeva brigada je dejansko imela sedem ranjenih in 1 mrtve-
ga, Dvanajsta pa 4 mrtve in 27 ranjenih. Skupne izgube Dva-
najste in Gubčeve brigade so torej bile: 5 mrtvih in 34 ra-
njenih.

Za analizo bojev so zelo pomembni podatki in stališča,
ki so jih v številnih poročilih napisali poveljniki sovražnih
enot. Iz njih bomo o teži sovražnikovega poraza zvedeli na-
tančneje kot pa iz partizanskih poročil. Po težkem porazu so
se namreč sovražnikovi odgovorni poveljniki opravičevali za
neuspehe in izgube pa tudi krivce so iskali. Najprej bomo po-
slušali izvajanja novomeških poveljnikov Haaga in Hasslerja.
Kapetan Haag je obsul z očitki slovenske domobrance, češ da
so povzročili razpad njegove skupine in da so bežeč pustili
ranjence na bojišču. Tudi domobranskim oficirjem je vrgel v
obraz kup očitkov, češ da so večinoma razočarali svoje nem-
ške poveljnike, da so v boju popustili in se izgovarjali, da niso
dobro razumeli ukazov svojih nemških komandantov. Do-
mobranskim četam v sestavi Haagove skupine je nadalje oči-
tal, da so bile neizkušene, da jih komandirji niso držali krep-
ko v rokah in da domobrancem sploh primanjkuje dobro iz-
urjenih oficirjev. Njegova skupina brez nemških vojakov ne
bi mogla rešiti ranjencev, tako brezglavo in neodgovorno so
bežali domobranci. Le 38. in 40. domobranski četi je dal pri-
znanje, ker sta se v nočnem napadu na Pribišje dobro držali.

Kapetan Haag je kljub očitkom domobrancem napisal
poročilo, ki smo ga povzeli, bolj v rokavicah. Major Hassler

pa je bil bolj neposreden in trd: »Slovenske čete se dajo koristno uporabiti, dokler se dobro napreduje in dokler sovražnik beži. Toda nikoli ne morejo vzdržati sovražnikovega pritiska. Nismo jih mogli premakniti naprej niti pod pretnjami z orožjem in štiri čete so se enostavno umaknile proti Novemu mestu. Slovence so demoralizirali stalni napadi sovražnika z vzkliki hura! in njegovi delni prodori.« To je ocena majorja Hasslerja o bojni vrednosti in obnašanju v boju slovenskih domobrancev. Tudi o nemških slabostih v boju je govoril. Pritoževal se je nad slabo povezavo z nadrejenim štabom 14. SS policijskega polka. Radiogrami so bili tako nepopolni, da ni vedel, ali prihaja major Dahm (to je bila skupina 87 mož, ki je Hasslerju in Haagu zavarovala umik na položajih na Ljubnu) za okrepitev njegovi ali kočevski skupini. Dne

14. novembra pa s polkom sploh ni imel zveze. Hassler je trdil, da so imeli partizani veliko prednost za obkoljevanje na svojem operativnem področju, kajti bili so »neomejeni gospodarji rajona Podgrada, Metlike, Črnomlja in Dolenjskih Toplic«. To je po njegovem področje, na katerega ni stopil noben nemški ali domobranski vojak od velike nemške ofenzive dalje.

Iz omenjenih dveh izjav nemških poveljnikov izhaja, da je poraz med Uršnimi seli in Pribišjem globoko razočaral okupatorjeve poveljnike. Poleg tega pa je bil dokaz, da so se Nemci bali globlje predirati na področje Gorjancev, Dolenjskih Toplic in Uršnih sel, ker so sodili, da s silami, ki jih imajo na voljo, niso dorasli velikim naporom, ki jih taka akcija zahteva glede na partizansko sposobnost obrambe osvojenega ozemlja Bele krajine.

Na tem mestu bomo objavili tudi izjave in izgovore poveljnikov kočevske skupine, čeprav Dvanajsta ni bila neposredno v boju z njimi. Gre namreč za sodbe poveljnikov 1., 2. in 4. bataljona slovenskih domobrancev, s katerimi se Dvanajsta v tej bitki ni spopadla, pač pa se je borila z njimi kasneje skoraj do konca vojne. Kapetan Meničanin, ki je bil poveljnik 4. bataljona slovenskih domobrancev, je v poročilu o belokranjski akciji, ki ga je poslal svojemu nadrejenemu poveljniku kapetanu Schumacherju, povedal, da so se njegovi domobranci vrnili iz akcije vsi bolni, prehlajeni in ožuljeni in povrh še živčno popolnoma uničeni, zato so za daljšo dobo

nesposobni za akcije. Vojaki so zaradi dolgega marša in ne-
spečnosti padali v nezavest. Nekateri so začeli bloditi, neka-
teri pa zaradi izčrpanosti niso mogli dohajati jedra in! so za-
ostajali. Meničanin pravi, da je potreben daljši odmor, da bi
se bataljon ponovno usposobil za večje napore in da bi zopet
mogel voditi akcije, kot jih je od spomladi dalje. Komandanta

2. bataljona Vuka Rupnika je bodel medsebojni spopad pri
Miklarjih. Tolkel se je od 6,05 do 7,40, pri tem je odbil tri
napade in imel 5 mrtvih in 6 ranjenih. Pritožil se je nad div-
jaškim obnašanjem domobrancev 4. bataljona, ki so celo
okradli mrtve vojake 2. bataljona. Rupnik zatrjuje, da s slo-
venskimi domobranci nočne akcije večjega obsega zaradi ne-
zadostne izvežbanosti moštva niso izvedljive, zlasti pa to ni
mogoče izven odrejenega področja. Prvi bataljon slovenskih
domobrancev je poslal poročilo organizacijskemu štabu slo-
venskega domobranstva, kjer očita nemškimi poveljnikom, da
so slabo vodili čete v akcijah. V spopadu z 2. bataljonom je
imel 8 mrtvih in 12 ranjenih. Ubitih in ranjenih je bilo tudi
več nemških vojakov. O splošnem nezadovoljstvu z akcijo slo-
venskih domobrancev poroča tudi organizacijski štab in 'pra-
vi, da vlada med domobranci neprikrito nezadovoljstvo. Za-
radi neuspehov in izgub so bili domobranci ogorčeni. Borbeni
duh je splahnel. Izgube so bile nepotrebne. Vso odgovornost
za to nosi komanda.³⁰

Tako je propadel zadnji napad na osvobojeno ozemlje v
Beli krajini. Protiakcijo je uspešno in odlično vodil namest-
nik komandanta slovenske partizanske vojske generalpodpol-
kovnik Jaka Avšič. Dvanajsta brigada je v tem boju imela
veliko vlogo in je vzdržala enega najtežjih naporov. Kako ju-
naško so se obnašali borci 12. brigade priča podatek, da je
okoli 20 partizanov imelo nevarne zmrzline, ker so tako dolgo
ležali na položajih v snegu. Nekateri borci so bili skoraj bosí,
pa vendarle niso zapuščali položajev. Nekateri mitraljezci so
bili zmrznjeni po telesu in po bedrih, ker so morali dolge ure
ležati v hudem mrazu na snegu. V Dvanajsti je vladala veli-
ka morala, ki je bila plod dolgotrajega političnega in vojaš-
kega dela na blokadi Novega mesta. Za hrabro obnašanje je
prišlo za brigado in njene poveljnike ter borce tudi plačilo.
Štab VII. korpusa in glavni štab Slovenije sta v posebnih
dnevnikih poveljih izrekla pohvalo borcem, podoficirjem, ofi-

cirjem, komandantom in političnim komisarjem 12. brigade; poročniku Vidu Jeriču posebej za uspešne juriše in zmago nad sovražnikovo kolono v Pribišju.* Pohvalo so prejele vse partizanske enote in poveljniki, ki so se borili na kočevski in novomeški smeri prodiranja sovražnih čet.³¹

Ob koncu opisovanja bojev pri Pribišju in Uršnih selih je potrebno razčistiti še neko vprašanje, ki je zlasti važno za borce in borke Dvanajste brigade. Na temelju dostopnih dokumentov ni jasno razvidna vloga 12. brigade v teh bojih. Tako je npr. glavni štab Slovenije v posebnem povelju pohvalil Gubčevo brigado tudi za boje pri Uršnih selih, čeprav Gubčeva tam ni bila. Pri Uršnih selih se je borila 13. in v noči na 14. november edino 12. brigada. Če upoštevamo vso težo, ki jo je v bojih prevzela nase 12. brigada, potem moramo potrditi, da je glavno breme v bojih na relaciji Novo mesto—Semič nosila Dvanajsta brigada, ki se je od 13. do 15. novembra 1944 neprestano borila proti Hassler j evi bojni skupini. Skupaj z Gubčevo pa je v noči na 15. november in 15. novembra dobila bitko pri Pribišju.**

Po bojih pri Pribišju se je Dvanajsta vrnila na Gorjance na svoje stare položaje na Podgradu, kjer je še istega dne predala blokadne položaje Gubčevi brigadi. Sama pa je bila premeščena na drugo bojišče. S tem dnevom se je končala blokadna akcija 12. brigade, ki je uspešno branila Belo krajino dva in pol meseca.

* Poleg pohvale je komandant Dvanajste od namestnika komandanta glavnega štaba Slovenije prejel tudi nagrado (daljnogled) za odločno poveljevanje v boju: od komandanta VII. korpusa pa je dobil busolo. (Pismeni prispevek Vida Jeriča k zgodovini 12. brigade, v arh. odbora Dvanajste.)

** Do nepravilne presoje zaslug 12. brigade v bojih od 13. do 15. novembra 1944 je verjetno prišlo, ker štab XV. divizije ni zadosti točno obveščal nadrejenih štabov o podrobnostih vseh akcij med sovražno invazijo v Belo krajino. Verjetno štab divizije tudi ni bil točno obveščen o poteku bojev, saj je moral skrbeti za evakuacijo materiala v Belo krajino in še za mnoge druge zadeve med boji. O tem, se je v vasi Podgrad pogovarjal komandant brigade s političnim komisarjem XV. divizije, pri čemer so se izgladila nekatera nesoglasja in od tedaj je štab XV. divizije imel veliko zaupanje do Dvanajste. (Glej prispevek Vida Jeriča k zgodovini 12. brigade, v arh. odbora te brigade!)

**KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE
OD 2. SEPTEMBRA DO 15. NOVEMBRA 1944**

2. 9. 44. Brigada je bila razporejena tako, da je bil štab v Podgradu, 1. bataljon v Velikem Cerovcu, 2. v Vinji vasi, 3. pa v Lakovnicah. Bojev brigada tega dne ni imela.

3. 9. 44. Brigada je bila na istih mestih. Tega dne je imela prve borbe. Sovražnik je iz Novega mesta poslal izvidniško skupino kakih 60 mož v smeri proti Dolžu. Njena naloga je bila ugotoviti položaje 12. brigade. Patrulja se je najprej pri Težki vodi udarila z zavarovalno patruljo Dvanajste, ki se je po kratkem spopadu umaknila. V boju ni bilo žrtev. Nato je sovražnik prodiral proti svojemu cilju. V vasi Vrh pri Dolžu ga je napadla četa 1. bataljona, da se je nato umaknil v Novo mesto.

5. 9. 44. Ob 5. uri je sovražna skupina nepričakovano napadla Dvanajsto brigado. Boji so bili pri Zagi na Gorjancih. Na straži in pri Podgradu. (Glej tekst!)

6. 9. 44. je brigada ponovno zasedla položaje, ki jih je imela
2. 9. 44.

7. 9. 44. Popoldne je sovražnik s topništvom obstreljeval položaje brigade okoli Velikega Cerovca. V ta namen je pripeljal iz Novega mesta topove in jih razpostavil pri Gotni vasi.

11. 9. 44. Sovražnik je ponovno napadel 12. brigado. (Glej tekst!)

12. 9. 44. Brigada je bila takole razporejena: štab brigade je bil v vasi Konec, 1. bataljon pri Vinji vasi, 2. nad Koroško vasjo,

3. pa okoli Mihovca. Tako je bila brigada zbrana na ključnih položajih za obrambo Bele krajine.

15. 9. 44. Zvečer je odšla brigada v skladu z operacijami enot VII. korpusa in v podporo njihovim napadalnim akcijam demonstrativno napadat Novo mesto. V akcijo sta odšla 2. in 3. bataljon. Minerei so položili mine na cesti med Žabjo vasjo in Cikavo. Četa

2. bataljona je napadala sovražno zasedo pri Gotni vasi, 3. bataljon pa je napadal sovražno zasedo na Borončevem hribu. Čete so napadale tudi sovražnika na blokkih. Zjutraj so se enote brigade vrnile na svoje položaje.

17. 9. 44. Sovražnik je napadel 3. bataljon pri Mihovcu. (Glej tekst!)

18. 9. 44. V noči na 19. 9. 44. je sovražna artilerija iz Novega mesta obstreljevala brigado. Izstreljenih pa je bilo le malo granat.

21. 9. 44. Sovražnik je napadel v smeri Uršnih sel. Uporabil je precejšnje sile. Brigada, zlasti pa 3. bataljon, se mu je postavil po robu in sovražnik ni dosegel nobenega uspeha (Glej tekst!)

23. 9. 44. je bil spopad patrulj 12. brigade in novomeške posadke med Rakovnikom pri Birčni vasi in Stransko vasjo. Partizanska patrulja ni imela izgub.

27. 9. 44. Partizanu je eksplodirala bomba, vendar njegova poškodba ni bila posebno velika. En borec se je namenoma obstrelil in je bil poslan v bolnišnico na zdravljenje. Položaje 3. bataljona pri Mihovcu so obstreljevali s topništvom.

28. 9. 44. Sovražna skupina se je pritihotapila na Dolž in je spotoma napadla patruljo 12. brigade. Sovražna skupina je štela kakih 60 mož.

29. 9. 44. Ponovno obstreljevanje položajev brigade z artilerijo.

2. 10. 44. Sovražnik je iz Novega mesta odprl topovski ogenj na položaje 12. brigade. Dva partizana sta bila lažje ranjena.

3. 10. 44. Sovražnik je poslal iz Novega mesta dve skupini proti 12. brigadi. Prva je bila sestavljena iz vojakov 38. posadne čete slovenskega domobranstva in je napredovala proti vasi Mihovec. Skupina se je pred vasjo razdelila na dva dela. Prvi je napadel ob

8. uri z vzhodne smeri, a so ga stražarji 3. bataljona pravočasno opazili, nato ga je napadla partizanska zaseda in odbila. Druga skupina je napadla čelno na zasedo 3. bataljona, a je bila prav tako odbita. Sovražna skupina se je umaknila proti Jurni vasi. Tretji bataljon je poslal v zasledovanje vod. Ta se je spopadel pri Jurni vasi s sovražnikom, ki je zapustil vas in se umaknil v postojanko. Drugo sovražno skupino so sestavljali vojaki 40. posadne domobranske čete. Pomikali so se proti Dolenjim in Gorenjim Lokovnicam, a do spopada s partizani ni prišlo. Ta skupina je ubila partizana. Tretji bataljon v boju ni imel izgub, sovražnikove pa niso bile znane.

4. 10. 44. Prvi bataljon se je spopadel s sovražnikovo zasedo pri Plemberku vzhodno od Dolnje Težke vode. V zasedi je bilo okoli 50 sovražnih vojakov. Bataljon je kmalu pregnal zasedo in jo zasledoval proti Novemu mestu. Spotoma je ponovno naletel na zasede pri Zajčjem vrhu, pri Stopičah in pri Št. Joštu ter jih pregnal. Sovražne skupine so poskušale napleniti drv in hrane.

5. 10. 44. Tretji bataljon je imel nalogo pregledati področje Ljubna, Drganjih sel in Dolenjskih Toplic, da bi pregnal sovražne čete, če bi poskušale v teh krajih pleniti. Iz Ljubna je poslal močnejši patrulji: eno proti Gradišču in Dolenjskim Toplicam, drugo proti Straži. V Gorenji Straži je patrulja opazila sovražno skupino vojakov, ki jo je podpirala avtoblinda, dva težja in dva lažja tanka. Topovi so z ognjem zaščitili pehoto pred partizansko patruljo. Sovražnik je prodrl do Soteske in tam uničil brod. Partizanska patrulja je čez Krko obstreljevala sovražne skupine. Ob

16. uri se je sovražnik vrnil v novomeško postojanko.

6. 10. 44. Dopolnilni bataljon VII. korpusa je poslal brigadi 158 novih borcev, ki so bili zdravniško pregledani in sposobni za operativne enote.

13. 10. 44. Sovražnikova izvidniška skupina 50 mož je zjutraj odšla iz Novega mesta do Hrušice, kjer je ostala do 11. ure. Nato je prodrla prek Zajčjega vrha do Dolža, kjer se je spopadla s patruljo 1. bataljona 12. brigade. Po spopadu se je sovražnik umaknil v mesto. Izgub ni bilo.

24. 10. 44. Brigada je še vedno bila na starih položajih, le 2. bataljon je odšel na Brezovo reber v sestavo Gubčeve brigade kot začasna okrepitev. Stab brigade je ostal v vasi Konec, 1. bataljon pri Vinji vasi, 3. pa pri Mihovcu.

25. 10. 44. Drugi bataljon 12. brigade v sestavi Gubčeve se je namestil na Brezovi rebri. Ze ob 9. uri je prišla iz Novega mesta skozi Prečno sovražna skupina, sestavljena iz Nemcev in domobrancev. Bataljon je zasedel dobre položaje na grebenu nad vasjo Brezova reber in usul močan ogenj na sovražnika. Nemški poveljnik je nato poslal manjšo skupino, da bi udarila bataljonu v bok. Poveljnik bataljona je to začutil in se je umaknil k Malem Lipovcu. Sovražnik ga je zasledoval in po kratki borbi pregnal. Bataljon se je pomaknil proti severu na področje Rdečega kala in vasi Vrh. Tu je prenočil.

26. 10. 44. Sovražnik je nadaljeval akcijo na odseku Gubčeve brigade. Njegove čete, ki so prodrle v rajon Ajdovca, so se proti večeru spustile z Ostrega vrha proti Jordankalu in mimogrede napadle patrulje in komoro 2. bataljona 12. brigade. Bataljon je brez boja zapustil položaje in se umaknil v gozd nad vas Sahovec. Imel je izgube.

27. 10. 44. Bataljon se je iz Šahovca premaknil najprej v vas Dolenje Kamenje, od tam pa na Lisec, kjer je zamenjal 3. bataljon Gubčeve. Borb ni bilo, ker je bila Gubčeva v rezervi XV. divizije v rajonu med Liscem in Sahovcem.

30. 10. 44. Drugi bataljon 12. brigade je odšel iz sestava Gubčeve brigade in se vrnil k svoji brigadi. Brigada je bila takole razporejena: štab v vasi Konec, 1. bataljon južno od Lakovnic, 2. jugovzhodno od Vinje vasi, 3. okoli Vinje vasi. V času odsotnosti 2. bataljona Dvanajsta ni imela bojev.

1. 11. 44. so bili manjši patroljni spopadi.

3. 11. 44. Kratek in nepomemben patroljni spopad.

4. 11. 44. Ena četa 2. bataljona in dve četi 3. so odšle na oskrbovalno akcijo v Šentjernejsko dolino.

5. 11. 44. je bil spopad patrulje 2. bataljona s sovražnikovo skupino 10 mož pri Težki vodi. Sovražnik je imel 1 mrtvega, partizani pa 2 ranjena.⁴

6. do 8. 11. 44. so bili boji okoli Dolenjskih Toplic. (Glej tekst!)

9. 11. 44. Spopad patrolje 2. bataljona s sovražno pri Težki vodi. Brez izgub.

10. 11. 44. Sovražnik se je po težkih bojih, v katerih 12. brigada ni sodelovala, umaknil v Novo mesto. Tega dne so partizanske enote zasedle položaje, ki so bili bliže Novemu mestu, ker so pričakovale izpad proti Gorjancem. Dvanajsta se je takole postavila: 1. bataljon v Lakovnice z dvema četama, eno pa je poslal v Podgrad, 2. h Gornji Težki vodi, Cerovcu in Koroški vasi, 3. v Vinjo vas in Na stražo. Štab brigade je ukazal, naj naslednjega dne 2. in 3. bataljon zamenjata položaje.

11. 11. 44. Brigada je bila razporejena tako, da je bil štab v Podgradu, dve četi 1. bataljona pri Lakovnicah, ena četa pa v Podgradu, 2. in 3. bataljon sta bila okoli Vinje vasi. Brigada je imela le patroljne spopade brez lastnih izgub. Tako razporeditev je brigada ukazala po nalogu štaba XV. divizije, ker se je pripravljala večja oskrbovalna akcija v krški dolini.

12. 11. 44. Brigada je bila takole razporejena: štab v vasi Konec, 1. bataljon v vasi Lakovnice in v Podgradu, 2. okoli Vinje vasi, 3. v Vinji vasi in Na straži.

13. 11. 44. Zvečer je brigada zasedla položaje bliže Novemu mestu in je z manjšimi silami napadala bloke in utrdbe pri Gotni vasi in Šmihelu.

14. 11. 44. Boj brigade pri Uršnih selih, Radohi in Pribišju. (Glej tekst!)

15. 11. 44. Boj pri Pribišju skupaj z Gubčevo brigado. Popoldne se je brigada premestila na stare položaje pri Podgradu in oddala blokadni odsek Gubčevi brigadi. (Glej tekst!) Nato se je zbrala na področju Podgrada in se pripravila na pohod v Semic.³²

OPOMBE

¹ Petnajstdnevno operativno poročilo štaba VII. korpusa z dne

4. 10. 1944. Zbornik VI-16-88, str. 547, op. 35.

² Poročili 12. brigade z dne 26. in 30. 9. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/III.

³ Poročilo VII. korpusa z dne 4. 10. 1944 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-16-88. Situacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 6., 9., 18. in 22. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Poročilo 12. brigade z dne 30. 9. 1944 štabu XV. divizije. Arhiv IZDG, fase. 190/III.

⁴ O boju pri Podgradu glej operativno poročilo XV. divizije z dne 7. 9. 1944, IZDG, fase. 26/11; poročilo XV. divizije z dne 6. 9. 1944 štabu VII. korpusa, IZDG, fase. 26/11; poročilo VII. korpusa

glavnemu štabu Slovenije z dne 13. 9. 1944, IZDG, fase. 21/IIa; politično poročilo XV. divizije političnemu komisarju glavnega štaba Slovenije z dne 24. 9. 44, IZDG, fase. 188a/III; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 5. 9. 1944, IZDG, fase. 68/11; petnajstdnevno operativno poročilo VII. korpusa z dne 4. 10. 1944, Zbornik VI-16-88; operativno poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 5. 9. 1944, IZDG, fase. 190/11.

⁵ Operativni poročili XV. divizije z dne 6. in 7. 9. 1944. IZDG, fase. 26/11.

⁶ Politično poročilo političnega komisarja XV. divizije z dne 24. 9. 1944 političnemu komisarju glavnega štaba Slovenije. IZDG, fase. 188a/III.

⁷ Poročilo VII. korpusa z dne 4. 10. 1944 glavemu štabu Slovenije. Zbornik VI-16-88. Poročilo politkomisarja XV. divizije političnemu komisarju glavnega štaba Slovenije z dne 24. 9. 1944. IZDG, fase. 188a/III. Situacijski poročili 12. brigade z dne 11. in 12. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Poročilo XV. divizije z dne 11. 9. 1944 štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 26/11. Operativna poročila XV. divizije z dne 12., 13. in 14. 9. 1944. IZDG, fase. 26/11. Poročilo 12. brigade z dne 11. 9. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/11.

⁸ Poročilo 12. brigade z dne 11. 9. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/11. Operativni poročili XV. divizije z dne 11. in 12. 9. 1944. IZDG, fase. 26/11. Opombe odbora 12. brigade, v arh. te brigade.

⁹ Operativni poročili XV. divizije z dne 13. in 14. 9. 1944. IZDG, fase. 26/11.

¹⁰ Situacijsko poročilo 12. brigade z dne 17. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Petnajstdnevno poročilo VII. korpusa z dne 18. 10. 1944. Zbornik VI-16-118. Poročilo XV. divizije z dne 20. 9. 1944 štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 26/11. Petnajstdnevno operativno poročilo 12. brigade z dne 30. 9. 1944. IZDG, fase. 190/III.

¹¹ Petnajstdnevno operativno poročilo VII. korpusa z dne 18. 10. 1944. Zbornik VI-16-118. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 21. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Operativno poročilo XV. divizije z dne 22. 9. 1944. IZDG, fase. 26/11. Najnovejše vesti propagandnega odseka XV. divizije za 22. 9. 1944. IZDG, fase. 188b/II.

¹² Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 792—820.

¹³ Operativna poročila XV. divizije z dne 2. in 3. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11. Zapoved štaba VII. korpusa z dne 23. 10. 1944. IZDG, fase. 21/111. Petnajstdnevno operativno poročilo XV. divizije z dne 2. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11.

¹⁴ Odredba VII. korpusa z dne 2. 11. 1944 štabu 12. brigade. IZDG, fase. 190/11.

¹⁵ Odredba glavnega štaba Slovenije z dne 13. 7. 1944. Zbornik VI-14-119.

¹⁶ Poročilo 12. brigade o stanju orožja in municije z dne 26. 9. 1944. IZDG, fase. 190/11.

¹⁷ Sporočilo dopolnilnega bataljona VII. korpusa 12. brigadi z dne 6. 10. 1944. IZDG, fase. 190/11. Operativno poročilo XV. divizije

z dne 9. 10. 1944. IZDG, fase. 26/11. Štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. 10. 1944. IZDG, fase. 68/11.

¹⁸ Operativno poročilo XV. divizije z dne 3. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11.

¹⁹ Opozorilo XV. divizije 12. brigadi z dne 19. 9. 1944. IZDG, fase. 190/III. Štirinajstdnevno situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Obvestilo XV. divizije z dne 17. 10. 1944 12. brigadi. IZDG, fase. 190/III. Opozorilo XV. divizije vsem obveščevalcem in obveščevalnim vodom brigad, odreda in divizije z dne 1. 10. 1944. IZDG, fase. 190/III. Opozorilo obveščevalnega centra XV. divizije z dne 16. 10. 1944 obveščevalnemu centru 12. brigade. IZDG, fase. 68/11. Sporočilo obveščevalnega centra VII. korpusa štabu 12. brigade z dne 17. 10. 1944. IZDG, fase. 190/11.

²⁰ Poročilo 12. brigade z dne 25. 10. 1944. IZDG, fase. 188/III. Odredba XV. divizije z dne 18. 9. 1944. IZDG, fase. 190/III. Poročilo pomočnika političnega komisarja 12. brigade z dne 2. 10. 1944 divizijskemu partijskemu komiteju. IZDG, fase. 188/IV. Operativno poročilo XV. divizije z dne 19. 9. 1944. IZDG, fase. 26/11. Sporočili 12. brigade z dne 24. in 31. 10. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188/III. Naredba XV. divizije z dne 2. 11. 1944. IZDG, fase. 188/III. Sporočila XV. divizije z dne 8., 26. in 31. 9. ter 13., 17. in 30. 10. 1944. IZDG, fase. 190/III.

²¹ Poročilo 12. brigade z dne 25. 10. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188a/III. Okrožnica političnega komisarja XV. divizije z dne 1. 10. 1944 vsem političnim komisarjem. IZDG, fase. 190/III. Zapisnika o zaslišanju v 12. brigadi z dne 25. 10. 1944. IZDG, fase. 183/IV. Politično poročilo političnega komisarja XV. divizije z dne 24. 9. 1944 političnemu komisarju glavnega štaba Slovenije. IZDG, fase. 188a/III. Petnajstdnevno operativno poročilo 12. brigade z dne 30. 9. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 190/IV. Obvestili glavnega štaba Slovenije z dne 6. 10. 1944. IZDG, fase. 190/11. Petnajstdnevno poročilo divizijskega partijskega komiteja z dne 7. 11. 1944. IZDG, fase. 152/III.

²² Tedensko politično poročilo 12. brigade z dne 29. 10. 1944. IZDG, fase. 152/11. Politično poročilo XV. divizije z dne 7. 11. 1944. IZDG, fase. 188a/III. Petnajstdnevno poročilo partijskega komiteja XV. divizije z dne 7. 11. 1944. IZDG, fase. 152/III. Številčno stanje članov KP v XV. diviziji od 15. do 31. 10. 1944. IZDG, fase. 152/III. Tedensko politično poročilo 12. brigade z dne 6. 11. 1944. IZDG, fase. 152/11. Tedensko politično poročilo 12. brigade z dne 12. 11. 1944. IZDG, fase. 152/11. Pripomba odbora 12. brigade, v arh, te brigade.

²³ Štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. 11. 1944. IZDG, fase. 68/11. Situacijski poročili obveščevalnega centra 12. brigade z dne 7. in 8. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Operativni poročili XV. divizije z dne 8. in 9. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11.

²⁴ Zapoved XV. divizije z dne 9. 11. 1944. IZDG, fase. 188/III.

²⁵ Zapoved VII. korpusa z dne 9. 11. 1944. IZDG, fase. 154/1.

²⁶ Zapoved XV. divizije z dne 10. 11. 1944. IZDG, fase. 188/III. Zapoved 12. brigade z dne 10. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11.

²⁷ Zapoved XV. divizije z dne 12. 11. 1944. IZDG, fase. 188/III. Odredba VII. korpusa z dne 14. 11. 1944. IZDG, fase. 188/11.

²⁸ Poročilo komandanta 1. bataljona 14. SS policijskega polka z dne 20. 11. 1944. Zbornik VI-17-136.

²⁹ Situacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 11., 12., 13. in 14. 11. 1944. IZDG, fase. 68/11. Depesa obveščevalnega centra z dne 12. 11. 1944 štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 159/11.

³⁰ Opis bojev za Belo krajino: operativna poročila XV. divizije z dne 13., 14., 15. in 16. 9. 1944, IZDG, fase. 26/11; štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. 11. 1944, IZDG, fase. 68/11; petnajstdnevno operativno poročilo XV. divizije z dne 22. 11. 1944, IZDG, fase. 26/11; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 15. 11. 1944, IZDG, fase. 26/11; poročilo 12. brigade z dne 14. 11. 44 štabu XV. divizije, IZDG, fase. 188/III; Mirko Fajdiga, »Zidanškova brigada«, izdala Partizanska knjiga, v knjižnici NOV in POS 1. 1975, str. 515, 516; Lado Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 838–850 in »Cankarjeva brigada«, str. 666–676; operativno poročilo VII. korpusa o akcijah podrejenih enot za čas od 1. do 15. 11. 1944, Zbornik VI-17-77; opombe odbora 12. brigade, zapisnik je v arh. te brigade; pismeni prispevek komandanta brigade Vida Jeriča, v arh. odbora 12. brigade.

³¹ Dnevno povelje glavnega štaba Slovenije z dne 18. 11. 1944. IZDG, fase. 11/11. Dnevno povelje VII. korpusa z dne 17. 11. 1944. IZDG, fase. 154/1.

³² Dokumenti in gradivo za kroniko 12. brigade od 2. 9. do 15. 11. 1944. Depese za štab XV. divizije za september in oktober 1944, IZDG, fase. 44/11. Operativna poročila XV. divizije za september, oktober in prvo polovico novembra 1944, IZDG, fase. 26/11. Situacijska poročila 12. brigade za september, oktober in prvo polovico novembra 1944, IZDG, fase. 68/11. Poročilo 12. brigade z dne 5. 9. 1944 štabu XV. divizije, IZDG, fase. 190/11. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 825. Petnajstdnevno poročilo štaba VII. korpusa z dne 4. 10. 1944, Zbornik VI-16-88. Petnajstdnevno operativno poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. 10. 1944, Zbornik VI-16-118. Operativno poročilo štaba XV. divizije z dne 23. 10. 1944, Zbornik VI-17-8. Zapoved VII. korpusa z dne 25. 10. 1944, Zbornik VI-17-11. Petnajstdnevno operativno poročilo VII. korpusa z dne 26. 10. 1944, Zbornik VI-17-13. Operativno poročilo VII. korpusa za november 1944, IZDG, fase. 153/1. Poročilo o operacijah XV. divizije za november 1944, IZDG, fase. 26/11. Dnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. 11. 1944. IZDG, fase. 68/11. Situacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 14. in 15. 9. 1944. IZDG, fase. 68/11. Operativna poročila XV. divizije z dne 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16. in 22. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11. Poročilo 12. brigade z dne 14. 11. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188/III. Operativno poročilo VII. korpusa za november 1944. IZDG, fase. 153/1. Poročilo o operacijah XV. divizije za november 1944. IZDG, fase. 26/11.

SOVRAŽNIK OBVLADA DOLENJSKO CESTO

(Od 16. novembra. 1944 do 24. januarja 1945)

Zimsko obdobje, ki se je začelo, je prineslo na bojišča VII. korpusa mnogo novega. Sovražnik se je odločil, da bo dokončno vrgel partizane s področja med nemško mejo in reko Krko in si s tem zagotovil vse možnosti za nemoteno uporabo dolenjske ceste in železnice. Vsa njegova aktivnost je bila posvečena izvojevanju tega cilja. Če bi se to posrečilo, bi imelo velike in neljube posledice za VII. korpus. Manevrski prostor vseh partizanskih enot v Ljubljanski pokrajini in možnosti za delovanje glavnega štaba Slovenije ter vodstvenih organov osvobodilnega gibanja bi bili zelo omejeni.

Sedmi korpus in glavni štab Slovenije sta se dobro zavedala, kaj pomenijo za njiju grožnje sovražnih poveljstev. Zato sta se trudila, da bi sovražniku iztrgala pobudo iz rok in prenesla težišča bojov na tista področja, ki so njima najbolj ustrezala. V ta namen je štab VII. korpusa dobil ukaz, naj zavzame Kočevje in tam zaplete v boje nemško-domobranske čete.

Boj za Kočevje in oskrbovalna akcija

Štab VII. korpusa je za kočevsko operacijo uporabil skoraj vse svoje enote. Osemnajsta divizija je prejela nalogo, naj z vsemi tremi brigadami napade kočevsko posadko in jo uniči ali pa prežene iz mesta. Petnajsti diviziji so zadali nalogo braniti ribniško smer s tremi brigadami. Le Gubčeva brigada naj bi ostala pred Novim mestom. Štajerski brigadi pod poveljstvom operativnega štaba sta prejeli nalogo na desnem bregu Krke pri Laščah in Gradencu braniti šentviško in sti-

Milan Tominc, komandant XV. divizije (za njim sedi Mirko Zlatnar)

ško smer ter dati brigado v korpusno rezervo. Artilerija VII. korpusa (prej 1. slovenska artilerijska brigada) je morala pripraviti 4 topove, na vsak top po 100 granat, za neposredno streljanje na kočevske utrdbe. Tankovski odred je pripravil 5 tankov in je imel nalogo podpirati akcijo enot XVIII. divizije. Napad naj bi se začel 18. novembra po- naletu letal zavezniškega letalstva.¹

Naloga, ki so jo prevzele enote VII. korpusa, je bila težka zato, ker je bilo Kočevje močno utrjeno in tudi trmasto branjeno. Posebno nevarna je bila ribniška smer. Sovražnik jo je dobro poznal in je to znanje mogel uspešno uporabljati pri izmikanju partizanskim zasedam. Iz Ljubljane do Ribnice to pot ni bilo posebnih zaprek, kot je bilo običajno pri akcijah na kočevskih komunikacijah in je sovražnik lahko nemoteno in hitro pripeljal sveže čete, ki naj bi prebile partizansko obrambo ribniške smeri.

Petnajsti diviziji je bila torej zaupana odgovorna naloga zavarovati Kočevje pred prodorom ribniških čet. Važnost te naloge bomo tem bolj razumeli, če se bomo spomnili, da so Kočevje pred partizanskimi napadi reševale sovražne čete, ki so prav iz Ribnice prodrle ogroženemu mestu na pomoč. Povelj-

nik XV. divizije major Tominc ni imel lahke naloge. Na voljo je imel 3 brigade, od katerih je bila Cankarjeva najbolj izkušena, pa tudi Dvanajsta se je v zadnjih bojih izredno dobro izkazala. Če bi bil komandant divizije postavil vse tri brigade med Ribnico in Kočevje, bi bila ta obramba za sovražnika gotovo težka preizkušnja. Toda sovražnik je imel veliko možnost izmanevrirati brigade XV. divizije, če bi se bile postavile na cesto med Kočevjem in Ribnico. To je bila smer iz Velikih Lašč ali pa iz Ribnice v kompoljsko dolino, od tam v Hinje in potem proti Kočevju. To smer je sovražnik večkrat uporabljal in je tudi dobro poznal vse njene taktične prednosti. Sem je komandant divizije postavil 12. brigado. Za ribniško smer sta torej ostali le dve brigadi. Tu je treba pripomniti, da je štab korpusa imel tri brigade postavljene na odsekih, ki so bili postranskega pomena. Obe štajerski brigadi sta se postavili na tako področje, kjer ni bilo pričakovati takojšnje sovražne intervencije. Če bi štab korpusa postavil svojo rezervo, denimo dve brigadi, na Hinje, kar' bi zagotavljalo varnost kompoljske in stiške smeri, potem bi ostala na voljo brigada za okrepitev obrambnih položajev XV. divizije, kar bi imelo ugodne posledice za varnost enot XVIII. divizije pri Kočevju. Ponovno moramo poudariti, da je bilo pričakovani udeležbi zavezniškega letalstva posvečeno preveč pozornosti, preveč so zaupali njegovi učinkoviti, pomoči. Vse dotedanje akcije, v katerih je bilo udeleženo letalstvo na partizanski strani, so pokazale, da nalet maloštevilnih letal ne more omajati sovražnikove obrambe. Partizanska poveljstva tedaj še niso poznala poti, da bi koristno izrabila taktične vrednote aviacije.

Ko je Dvanajsta 15. novembra končala boj pri Pribišju, je prejela povelje, naj se premesti v Semič. To je bilo zato, ker tedaj še ni bilo popolnoma jasno, ali je sovražnik svojo belokranjsko operacijo končal ali ne. Brigada naj bi se premaknila v Semič prav zato, da bi bila pri roki za neposredno obrambo Bele krajine, če bi se to pokazalo potrebno. Brigada se je torej zbrala na področju Podgrada in je bila 16. novembra 1944 že na področju Semiča. Medtem je prejela nalogo za sodelovanje v kočevski operaciji. Dne 18. novembra je zasedla položaje na svojem novem operativnem odseku. Dotedanje izkušnje so pokazale, da se ne sme razporediti na širo-

kem področju, ker odcepljene čete kaj lahko postanejo žrtev nenadnih sovražnikovih napadov. Brigada mora biti skupaj, kakor je bila na Gorjancih v okolici Podgrada, da bo lahko uspešno odbila sovražne čete. Vendar mora izvesti tak sistem zavarovanja, ki ji bo zagotovil popolno varnost pred prese- nečenji. To je bila glavna misel štaba brigade, ko se je od- ločal o razmestitvi svojih bataljonov. Pravzaprav je bila iz- kušnja, ki si jo je brigada pridobila na Gorjancih, zelo ko- ristna in štab brigade je tudi v sedanjem primeru ukrepal po- dobno. Dva bataljona z minometno baterijo, to je bilo jedro moči brigade, je razmestil v Hinjah in na položajih okoli va- si, en bataljon pa je postavil na izpostavljeni položaj v vas Prevole in okoli nje. Iz Hinj do Prevol je le dobre pol ure hoda in če bi bilo potrebno, bi lahko v najkrajšem času enote iz Hinj priskočile bataljonu na pomoč, Prevole imajo tudi iz- vrstne obrambne položaje, kot npr. na hribu Vršiček. 2e do- slej so se partizanske enote na tem področju podobno razme- ščale in tudi v kasnejših bojih je bilo tako. Štab brigade je tudi pazil, da se partizani na položajih ne bi preveč utru- jali, kar je dosegel s stalnim zamenjavanjem enot. Na naj- važnejše smeri so bataljoni pošiljali manjše ali pa večje og- ledniške patrulje. Brigada se je povezala s štajerskima bri- gadama na področju Gradenca in Lašč pri Dvoru, s štabi in drugimi partizanskimi enotami pri Smuki in Starem Logu in s 15. brigado, ki je bila neposredno na cesti Ribnica—Kočevje. Brigadni načrt za obrambo zaupane smeri pa je bil najprej odkriti sovražnika, nato naj bi se z njim spopadla enota, ki bi imela na skrbi odsek, na katerem bi se pojavil sovražnik, nato pa naj bi se spustilo v boj jedro brigade na mestih, ki bi si jih izbralo za najbolj ugodna.

Nastopilo je že pozno jesensko vreme z dežjem in z me- glami. Tudi sneg je že pobelil pokrajino. Pogoji za boj so bili zato vedno težji, najhujše pa je bilo- vztrajati na položajih in v zasedah. Tudi vidljivost ni bila najboljša in zato so po- veljniki enot, zlasti pa vodniki patrulj, morali biti zelo oprezni in čuječni, da se jim kakšna sovražna enota ne bi izmuznila skozi zavarovalni prostor. Jesenske vremenske razmere so bile neprijetne tudi zato, ker je bilo mnogo borcev še brez ustrez- nih oblek in obutve, čeprav je brigada do tedaj dobila iz skla- dišč glavnega štaba Slovenije oz. VII. korpusa kair precejšnje

količine robe. Brigada v Suhi krajini ni imela bojev, bili so le spopadi patrolj v kompolski dolini. Primer, ki se je dogodil blizu Žvirč, ko je neki domačin iz sovraštva do partizanov pograbil gnojne vile in poskušal zabosti puškomitraljezca iz patrolje 1. bataljona izpričuje, kako zagrizeni sovražniki osvobodilnega gibanja so bili nekateri ljudje. Vendar tega primera ne smemo posplošiti in zatrjevati, da je bila takšna vsa Suha krajina. Sile in nasprotja, ki so bila odločilna za politično prepričanje Krajinčanov so bila zelo zamotana in revno prebivalstvo te pokrajine je bilo mnogokrat žrtev razmer in odnosov, ki jih ni spočelo samo.

Kmalu se je približal konec bojne naloge Dvanajste, kajti napad na Kočevje ni obrodil uspeha. Dne 21. novembra je štab VII. korpusa poslal štajerski brigadi h Kočevju in njun zavarovalni operativni odsek je deloma prevzela Dvanajsta, deloma pa enote dolenskega vojnega področja in artilerije. Brigada je zapolnila svoj novi zavarovalni odsek na področju Gradenca s patroljami in manjšimi bojnimi skupinami.

Vzroki za neuspeh kočevske operacije so v tem, da niso bila zadostno in strokovno uporabljena vsa bojna sredstva, ki jih je korpus imel na voljo. Med letalstvom in pehoto, med pehoto in tanki ter med pehoto in artilerijo sodelovanje ni bilo pravilno organizirano, zato je bil napad XVIII. divizije precej mlačen in premalo uporen. Štab korpusa pred Kočevjem ni ustvaril zadostne premoči, kar je negativno vplivalo na borce. Zavarovanje ribniške smeri je bilo slabo in z nezadostnimi silami, kot smo že omenili. Tri brigade so ostale na položajih daleč od bojišča skoraj neizkoriščene in sovražnik je zlahka prebil obrambo dveh brigad XV. divizije med Kočevjem in Ribnico.

Takoj po kočevski operaciji je XV. divizija prejela novo nalogo. Na obmejnem področju med Gabrovko in Zburami naj bi opravila odkupno akcijo v velikem obsegu. Akcija naj bi bila podobna tistrti v noči na 14. november v dolini Krke med Novim mestom in Kostanjevico. Tudi razlogi zanj so bili isti. Posebnost sedanjih operacij pa je bila v tem, da je bilo področje, ki so ga mislili obiskati, še težje dostopno in kazalo je, da se v doglednem času ekonomske moči obmejnih predelov ne bo dalo več izkoriščati. Eden od posebnih razlogov je bil tudi ta, da se je stanje vprežne živine in živine za no-

šenje tovorov še bolj poslabšalo. Artilerija je bila v kritičnem stanju, konj ni bilo in topniški divizionii so se že ponekod borili kot pehota.

Tri brigade XV. divizije so se premestile na področje Žužemberka in Ajdovca, tako da so 22. novembra do 6. ure zjutraj že bile na levem bregu Krke. Na levem krilu od Cvilblja pri Žužemberku je bila 15. brigada, Cankarjeva je bila v Sardinji in Trebči vasi, Dvanajsta pa se je postavila k Ajdovcu in Lipovcu. Zavarovanja je postavila proti Novemu mestu in Mirni peči.² Tudi tukaj je bila brigada zelo previdna in je posvetila posebno pozornost zavarovanju.

V noči na 25. november se je vsa divizija premaknila čez dolensko železnico. Dvanajsta je potovala najprej v Žužemberk, od tam pa skozi Dobravo na Podboršt. Zjutraj 25. novembra se je divizija takole razporedila: Cankarjeva je bila na Trebelnem, 15. v Rihpovcu, Dvanajsta pa v Zabrdju, ki je blizu Mirne na Dolenjskem. Tu je zasedla najbližje vasi in položaje pri cerkvi Sv. Helene. Ves dan je porabila za to, da se je pripravljala na odkupno akcijo, ki jo je nameravala izvesti v noči na 26. november.³

Štab brigade je razdelil bataljonom naloge, odseke in vasi za odkup hrane in živine. Prvemu bataljonu so določili Mokronog in vasi Zgornje, Srednje in Spodnje Lahnice. V zavarovanje je moral postaviti vod k cerkvi Sv. Florjana severno od Mokronoga, 2. bataljon je dobil odsek, kjer sta vasi Sv. Vrh (sedaj Vrh pri Mokronogu) in Kresinji, vrh, 3. pa Slančji vrh, Medvedjek, Malkovec, zavarovati pa se je moral v smeri Tržišča. Področje, ki ga je dobila brigada, ni bilo posebno bogato. Bilo pa je blizu nemške meje in dobro zavarovanje je bilo nujno potrebno. Najbolj nevarne sovražne postojanke so bile v Tržišču, Bučki, Dolah, Druščah in še ponekod. Desno od Dvanajste sta izvajali akcijo Cankarjeva in 15. brigada, ki sta imeli v svojem rajonu bogatejše vasi.⁴

Dvanajsta je popoldne odšla v akcijo. Kolono so takole sestavili: 3. bataljon, 2. bataljon, štab brigade sl štabnimi enotami in minometno baterijo ter 1. bataljon. Čeprav je bila celotna divizijska akcija izvedena na hitro, zlasti kar zadeva pripravo, je bila zadosti tajna in enote Dvanajste so nemoteno prispele na svoje odseke, kjer so nemudoma začele z akcijo. Pri odkupu je štab divizije ostro zahteval disciplino in

pravilno obnašanje intendantov in borcev. Zlasti je pazil na to, da posamezniki niso nikjer jemali stvari, zlasti oblek in delali kakih preiskav. Na zavarovanjih so morali biti budni, kajti sovražnik je bil zelo občutljiv in je na podobne akcije partizanske vojske hitro reagiral. Seveda so pri akciji, kot po navadi, sodelovali tudi člani gospodarskih komisij, ki so poznali prebivalstvo in so vedeli, kdo je partizanom naklonjen in kdo sovražen. Ob 4. uri zjutraj 26. novembra je dal komandant brigade pri Sv. Vrhu znak z belo raketo, kar je pomenilo konec akcije in bataljoni so se začeli pomikati na vnaprej določena mesta. Vsi bataljoni so se zbrali z blagom v vasi Gorenje Zabukovje, štab brigade s štabnimi enotami pa v Dolenjem Zabukovju.

Medtem ko je Dvanajsta opravila odkup brez posebnih težav in brez stika s sovražnikom, le minometna baterija je obstreljevala sovražno posadko v Tržišču, sta Cankarjeva in Petnajsta imeli borbe, kajti bili sta na bolj izpostavljenem položaju. Imeli sta tudi precejšnje izgube zaradi slabo organiziranega transporta.

Po nalogu XV. divizije je morala 12. brigada odpeljati vse nabrano blago čez dolensko progo v Jamo pri Dvoru. Zato sta Cankarjeva in 15. brigada pripeljali ves plen v Gorenje Zabukovje, kjer ga je prevzela Dvanajsta. Iz Gorenjega Zabukovja je krenila na pot še istega dne, to je 26. novembra ob 14. uri. To pa zato, da sovražnik ne bi imel časa pripraviti kako akcijo, ki bi imela za cilj zaplembo materiala. Brigada je sestavila kolono, na čelu katere je bil 1. bataljon, ki je kot predhodnica potoval 15 minut pred jedrom brigade. V zaščitnici sta bila 2. in 3. bataljon. Kolona se je zavarovala na bokih s patroljami, sredi nje pa so na 95 vozovih vozili nabrano blago in vodili živino. Štab VII. korpusa je na področju železnice zavaroval transport z obema štajerskima brigadama. Ker je bila najbolj nevarna točka na pohodu v Občinah, je tja postavil 6. Šlandrovo brigado, pri Sv. Ani in na Jordankalu pa je bila XI. Zidanškova brigada. Dvanajsta je potovala po naslednji maršruti: Gorenje Zabukovje—Rodine—Trebnje—Grmada—Dobrnica—Žužemberk—Jama pri Dvoru, štajerski brigadi sta bili do polnoči na odrejenih mestih za zavarovanje. Do tedaj pa je Dvanajsta že bila čez železnico in je nemoteno nadaljevala potovanje v Žužemberk in nato

v Jamo.⁵ Tako se je končala odkupna akcija XV. divizije. Petnajsta divizija jo je nadaljevala tudi naslednje dni, vendar Dvanajsta v tem boju za hrano in živino ni sodelovala.

Dvanajsta se je najprej nastanila v Jami pri Dvoru, da bi si odpočila. Nato je po naredbi XV. divizije odpotovala v Stransko vas pri Žužemberku. Spotoma je v Stavči vasi vzela pošiljko oblek in čevljev iz skladišča VII. korpusa, kar je med borci in borkami izzvalo veliko navdušenje.⁶

Počitek je bil zelo kratek. Že 28. novembra se je brigada morala premestiti na področje Ajdovca. Na novem položaju je bila njena naloga varovati levi breg Krke, zlasti na odseku Dvora pri Žužemberku. Na desnem bregu Krke med Žužemberkom in Dvorom je bil namreč štab korpusa z enotami in skladišči ter artilerija tega korpusa. Levo od Dvanajste na področju Žužemberka je bila Šlandrova brigada, južno in jugozahodno pa Zidanškova brigada na področju Sadienje vasi, Mačjega hriba in Vinkovega vrha. Naloga 12. brigade je bila paziti na odsek med Novim mestom, Mirno pečjo in Dobrničem. Brigada je svojim enotam odredila razmestitev in odseke za zavarovanje: 1. bataljon naj bi se naselil v Dolnjem Ajdovcu in bi organiziral zavarovanje v smeri proti Dobravi, 2. bataljon v vasi Sela pri Ajdovcu z zavarovanjem proti Brezovi rebri in s posebno zasedo s puškomitraljezom na koti 537, ki je med Velikim Lipovcem in Ajdovcem, 3. pa naj bi se nastanil v Gornjem Ajdovcu z zavarovanjem proti Mirni peči in Globodolu. Tudi ta bataljon naj bi postavil posebno zasedo na koti 566, ki je jugovzhodno od Ajdovca. Minometna baterija je bila v Dolnjem Ajdovcu, kjer so bile tudi štabne enote, štab sam pa naj bi se naselil v Gornjem Ajdovcu.⁷ Brigada se je zopet postavila tako, da so bili bataljoni zelo blizu drug drugemu. Zasede na kotah, ki smo jih omenili, pa so imele nalogo udeležiti se boja v smeri, ki bi bila zanje najprimernejša, da bi mogle sovražniku vskočiti v hrbet. Brigadna razporeditev je bila podobna vsem razporeditvam, ki jih je brigada uporabljala od Podgrada dalje in se je izkazala za najustreznejšo, saj je najbolje zavarovala brigado pred presenečenji in porazi.

Brigada se je v kratkem pohodu 28. novembra premestila na odrejeno področje že dopoldne do 9. ure, popoldne pa sta morala 1. in 3. bataljon že v akcijo za zavarovanje trans-

porta hrane in živine, ki naj bi ga 15. brigada pripeljala v noči na 29. november čez dolensko progo. Kot smo že omenili, je XV. divizija nadaljevala akcijo za nabavo hrane na obmejnem področju. To pot je transportno nalogo prevzel del 15. brigade. Bataljonoma je bil odrejen odsek pri Sv. Ani in v vasi Vrhpeč. Tudi Zidanškova in Šlandrova brigada sta poslali dva bataljona Petnajsti na pomoč. Medtem ko se bataljona Dvanajste in Zidanškove nista spopadla s sovražnikom, se je morala Šlandrova na odseku pri Občinah boriti kar pet ur z domobranci.⁸

Naslednja dva dni je imela Dvanajsta dve borbi. Sovražnik je 29. novembra odšel iz Mirne peči, da bi iznenadil brigado na Ajdovcu. Njegova sestava nam ni znana, vemo pa, da je bilo v napadu okoli 180 mož, tj. dobra četa. Bili! so natančno obveščeni o razmestitvi Dvanajste. Sovražnik se je v Mirni peči razdelil v dve bojni skupini. Prva — zahodna je šla skozi Golobinjek v Globodol in odondod proti Ajdovcu, druga pa je ubrala smer Goriška vas mimo Brezove rebri proti vasi Piano pri Ajdovcu. Smeri premikov nam povedo, da so hoteli brigadne enote na Ajdovcu zgrabiti frontalno in od zadaj. Partizanska patrulja, ki je imela na skrbi smer pohoda sovražnih kolon, je bila budna in je kmalu zapazila sovražnika. Napadla ga je, s čimer je dala jedru brigade znak za nevarnost in se nato umaknila. Tretji bataljon je hitro zasedel vse višinske položaje nad Ajdovcem in po enourni borbi pregnal sovražnikovi skupini. Partizanska akcija je bila hitra, tako da brigada niti ni poslala v boj drugih enot. Tretji bataljon je imel 1 ranjenega, sovražnik pa 3 mrtve in 4 ranjene. Napad se sovražniku torej ni posrečil in brigada se je ponovno izkazala s svojo čuječnostjo in odločnostjo v borbi.

Naslednjega dne je bil sovražnik že močnejši. Zbral je okoli 300 mož, sestava nam ni znana, in je ob pol 11. uri že bil pred položaji Dvanajste. Tedaj se je izkazalo, kako velikega pomena sta bili zasedi, ki sta bili postavljeni na kotah 566 in 537. Zaseda na koti 566 je namreč prva sprejela boj, da sta se lahko 1. in 3. bataljon v miru razvila v strelce. Med Gornjim in Dolnjim Ajdovcem sta napadla sovražno kolono. Medtem je komandant brigade poslal v boj tudi četo iz 2. bataljona, ki je bila nastanjena v Selih pri Ajdovcu. Četa se je v hitrem pohodu približala bojišču in ogrozila zaledje sovra-

nikove skupine. Medtem pa sta 1. in 3. bataljon že jurišala in po enournem boju razbila sovražnikovo skupino, da se je naglo in razpršena vrnila proti Mirni peči oz. Novem mestu. To je bila akcija odločnega juriša, kombiniranega z manevrom v sovražnikov hrbet, ki je hitro pripeljal partizane do zmage. Boj je bil trd, o čemer pričajo izgube Dvanajste, to so trije mrtvi in štirje ranjeni. Sovražnik pa je imel 7 mrtvih in 10 ranjenih. Partizani so zaplenili puško in še nekoliko materiala.⁹

Tako je Dvanajsta v dveh dneh zaporedoma dosegla zmago. Vse odlike, ki jih je razvila v razmerah, kakršne so tedaj vladale na Dolenjskem, so se izkazale v teh bojih; to so bile budnost in pravočasno odkrivanje sovražnika, odločen juriš in manever.

Glede borbenosti in morale v brigadi ni bilo nobenih težav, pač pa je bil zaskrbljujoč osip v četah. Dne 16. novembra je imela brigada še 550 borcev v bojni vrsti, dne 1. decembra pa samo še 478. V dobrih štirinajstih dneh se je torej število borcev v brigadi zmanjšalo za 72. Brigada je počasi prihajala v stanje, v kakršnem je bila v času napada na Bosiljevo, torej konec junija. Seveda je bil osip tudi v drugih brigadah XV. divizije zelo velik. Ker je za nekaj časa v brigadi obveljala formacija, ki jo je bil predpisal glavni štab Slovenije in ki je bila zelo dobra, je nastalo vprašanje, kako naj se brigada uredi glede na zmanjšano število borcev in na željo, da bi dosedanja formacija le ostala. Odločili so se, da bodo v četah pustili manj vodov in manj desetini. Vsaka četa bi torej imela dva voda in skupno 4 desetine. Prednost tega je bila v tem, da so desetine in vodi postali številčno nekoliko močnejši, deseterjev in vodnikov pa je bilo treba manj in so zato lahko izbrali najboljše. S temi ukrepi pa so se oslabile čete' in bataljoni.^{1*}

Z znižanjem številčnega stanja je postala brigada relativno tudi bolje oborožena. Vendar se je dogajalo, da vsi borci niso bili dobro seznanjeni z delovanjem zlasti avtomatskega orožja. Nekateri puškomitraljezi niso znali hitro odpraviti zastojev, v hudem mrazu pa so zaradi pomanjkanja pravega zimskega olja mitraljezi odpovedali. Štab brigade se je zato zavzel in zahteval, da se morajo borci dobro seznaniti s svojim orožjem pa tudi s tistim, ki je v brigadni oborožitvi. V ta namen so prirejali tekmovanja in nagrajevali najbolj

spretno partizane. Minometna baterija je imela še vedno le 2 težka minometa. Glede municije zanju se je stanje nekoliko izboljšalo. Z minami so se kar nekako oskrbovali. Dvanajsta je npr. 24. novembra imela na zalogi 22 min za angleški protitankovski minomet, 98 jih je bilo za težki minomet, 93 pa za lahkega. To je bilo dovolj, da je brigada lahko v boju česče uporabljala tudi minomete, ki so sicer bili izvrstno orožje in so pripomogli k poletu v akciji.¹¹

Tudi glede podoficirskega kadra se je stanje v brigadi izboljševalo. V brigadnih enotah je bilo v drugi polovici novembra imenovanih precej vodnikov in desetarjev. Čin starejšega vodnika je npr. 14. novembra dobilo kar 17 borcev, ki so bili vodniki v četah. Čin vodnika je prejelo v istem času 10 borcev, ki so bili kurirji, bolničarji ali pa desetarji. Čin desetarja je prejelo 7 borcev, ki so bili desetarji v desetinah.¹²

Dne 1. decembra 1944 je Dvanajsta ostala sama na levem bregu Krke. Obe štajerski brigadi sta namreč odpotovali v Suho krajino, kamor je sovražnik občasno vdiral. Brigado so na položajih okoli Ajdovca obstreljevali s topovi, zlasti 30. novembra, ko so na Ajdovec in Lipovec izstrelili več kot 50 granat. Brigada ni imela žrtev.¹³

Sovražnik obvlada dolensko cesto

Sovražnikova odločilna akcija za obvladanje dolenskih komunikacij se je začela 5. decembra 1944. Nemci so postavili na bojišče vzdolž ceste Novo mesto—Št. Vid pri Stični 5 do 6 nepopolnih bataljonov, proti koncu meseca pa še enega domobranskega.* To je bila moč, s katero so navadno Nemci izvajali napadalne ofenzivne akcije proti VII. korpusu. Seveda

* Sovražna bojna grupacija je bila takole sestavljena: 1. bataljon slovenskih domobrancev (16. in 71. četa ter del čete težkega orožja), 3. bataljon slovenskih domobrancev (21. in 22. četa), 4. domobranski bataljon (31. in 32. četa ter težka četa), alarmni bataljon (25., 62. in 114. četa slovenskih domobrancev ter del 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka), deli 36. in 40. posadne čete slovenskih domobrancev, posebna bojna skupina iz Novega mesta za zavarovanje gradnje postojank (verjetno 34. in 52. posadna četa slovenskih domobrancev in 2. četa 1. bataljona 14. SS policijskega polka). Glej zapoved VII. korpusa za napad na Občine z dne 6. 12. 1944. Zbornik VI-17-96.

so vse te čete pobrali s področja med Grosupljim in Novim mestom, pri čemer so naj večjo težo naporne akcije naložili na pleča slovenskim domobrancem. Postaviti so nameravali naslednje postojanke: Občine, ki leže na sredi med Novim mestom in St. Vidom pri Stični, kot ključno postojanko, dalje Veliki Gaber kot zvezno postojanko med Občinami in St. Vidom pri Stični ter postojanki pri Sv. Ani in v Daljnem vrhu blizu Novega mesta.

Toda ali ni bilo nevarno ponoviti taktikoi iz meseca maja, ko so sovražne čete postavljale postojanke prav na isti relaciji, pa so povzročile ostro reakcijo VII. korpusa in bile hudo poražene? Vsekakor se je sovražnik spominjal teh neprijetnih dogodkov, zato je sedaj nekoliko drugače ukrepal. Najprej je namreč nameraval dograditi solidne utrdbe v postojankah in šele nato vseliti čete. Seveda je VII. korpus napravil vse, da bi sovražnika potolkel, še preden bi se mogel zavleči med žico in bunkerje in učvrstiti obrambo. Tako so se decembra 1944 vneli ob dolenski cesti ostri in dolgotrajni boji, ki so zahtevali mnogo žrtev na obeh straneh, do odločitve pa so pripeljali šele tedaj, ko so postojanke bile zgrajene in so se sovražne čete vselile vanje ter razvile sposobnost za njihovo uspešno obrambo.

Sočasno z boji na dolenski cesti in železnici je nemški okupator razvil napadalne boje tudi v drugih predelih Slovenije. Ze je začel pripravljati pot za umik balkanske bojne grupacije skozi slovensko ozemlje. Toda njegova prizadevanja niso imela le cilja zagotoviti varnost za Transporte nemških in kvislinških čet z Balkana, pač pa so imela za cilj uničiti čim več partizanskih čet in pobiti čim več prebivalstva, ki je bilo naklonjeno partizanom. Tako se je boj na Slovenskem začel še bolj zaostrovati in sovražnikov pritisk je rasel iz dneva v dan. Najprej se je začelo na Štajerskem, ko je nemško poveljstvo sprožilo ofenzivo, s katero naj bi padlo osvobojeno ozemlje Zgornje Savinjske doline. Tudi akcije v Ljubljanski pokrajini vzdolž dolenske ceste in železnice so bile del stopnjevanja sovražnikovega vojaškega pritiska na Slovenskem.¹⁴

Sovražnikove namere partizanskim štabom niso bile neznane. Tako je obveščevalni center 12. brigade že 6. decembra obvestil svoj štab in štab XV. divizije, da bo sovražnik v Občinah postavil postojanko. Tudi naslednjega dne je v

sklepem delu situacijskega poročila povedal, da bo sovražnik verjetno pri Sv. Ani in na Občinah postavil postojanki. Pravilni napovedi, ki sta, mimogrede povedano, podobni napovedim za invazijo v Belo krajino sredi novembra, kažeta na napredek obveščevalne službe v brigadi in na napredek oficirjev v sposobnosti analiziranja vojaških dogajanj.¹⁵

Do 6. decembra, ko se je začela sovražnikova Akcija, je glavni štab Slovenije, ki mu je tedaj že poveljeval legendarni Dušan Kveder-Tomaž, zahteval, naj nekatere enote VII. korpusa med dolenjsko železnico in nemško mejo nadaljujejo z odkupnimi akcijami, kar se je do tedaj pokazalo za zelo koristno, kajti XV. divizija je pripeljala v korpusova skladišča precej hrane in obleke, enote pa so dobile vprežno živino. Tudi to pot je komandant VII. korpusa Franc Poglajen-Kranjc poslal čez progo proti severu XV. divizijo. Ta je imela na voljo še vedno 3 brigade, ker je Gubčeva brigada še vedno bedela na Gorjancih nad osvobojenim ozemljem Bele krajine. Poleg tega je VII. korpus imel na voljo Dolenjski odred, ki je bil na meji in bi se po potrebi lahko koristno vključil v delovanje XV. divizije.

Dvanajsta brigada je 2. decembra 1944, ko je bila še vedno na področju Ajdovca, prejela povelje za prehod čez progo. Dvanajsta se je 2. decembra zvečer zbrala v Zafari pri Žužemberku, nato je odkorakala proti severu. Z njo je potoval itudi komandant XV. divizije, ki je imel pri sebi jurišno četo XV. divizije in havbico. Politični komisar XV. divizije pa je bil pri 15. in Cankarjevi brigadi. Prva akcija, ki so jo namerali izvesti, je bila namenjena uničenju postojanke v Št. Janžu, tki je bila severno od »meje«. Za izpolnitev te naloge je bilo treba prodreti čez »mejo« in se boriti s tistimi sovražnimi četami, ki bi prihajale na pomoč iz Tržišča in Sevnice. Komandant divizije se je odločil zaupati glavno nalogo 15. brigadi, Cankarjeva in Dvanajsta brigada pa bi napad zavarovali. Tako je 12. brigada v sestavi operativne skupine XV. divizije v noči na 3. december srečno in brez boja prekoračila cesto in železnico, šla skozi Trebnje in se zjutraj 3. decembra naselila v vaseh južno od Mirne.¹⁶

V Št. Janžu je bila posadka sestavljena iz kakih 80 pripadnikov obmejnega pododseka XVIII/F iz Zidanega mosta, pomagalo pa jim je okoli 30 oboroženih Kočevarjev. Po po-

ročilu komandanta žandarmerijske postaje v Zidanem mostu z dne 7. decembra 1944 (Zbornik VI-17-140) pa je bilo v Št. Janžu tedaj le 30 mož carinike obmejne straže. Levo od 15. brigade je bila na zavarovanju Cankarjeva brigada, desno od nje okoli Gabrijel in Krmelja pa 12. brigada. Napad 15. brigade na Št. Janž ni bil prvi med vojno. To postojanko so partizani že večkrat napadli. Spomnimo se uspešne akcije 12. brigade, ki je postojanko zavzela v noči na 12. oktober 1943, ko je v sestavi XV. divizije prodirala proti Sevnici v znameniti jesenski ofenzivi te divizije proti Savi. Št. Janž je bil sedaj kar dobro utrjen in je imel poleg žičnih ovir in jarkov tudi nekoliko betonskih bunkerjev. Na temelju ukaza štaba XV. divizije je komandant brigade sestavil načrt. Prvemu bataljonu je ukazal, naj zasede vas Gabrijele in naj se vkoplje, da v primeru sovražnikovega napada ne bi prišlo do žrtev. Drugi bataljon je postavil v Krmelj, in sicer k rudniku premoga, kjer je kraj, ki so ga domačini imenovali »Pri dimniku«. Tretji bataljon naj bi se postavil k vasema Hinjice in Brezje. Komandant divizije je postavil divizijsko jurišno četo desno od 3. bataljona k cerkvici Sv. Marjete. Dvanajsta brigada je tako obvladala Krmelj z važnim križiščem cest. Nadalje je komandant brigade kapetan Jerič postavil minometno baterijo k cerkvi v Gabrijelah in ukazal komandirju baterije izračunati vnaprej vse potrebne elemente za obstreljevanje važnih točk in položajev. Tudi štab brigade je postavil v Gabrijele. Brigadno sanitetno iprevijališče je bilo prav tako v Gabrijelah, štab brigade pa se je telefonsko povezal s štabom XV. divizije, ki je bil v vasi Pcdboršt, tj. kake 3 km jugozahodno od Št. Janža.

Komandant divizije je sestavil pohodno kolono. Na čelu je bila 15. brigada, potem se je za njo pomikala Cankarjeva, 12. pa je bila poslednja. Napad 15. brigade bi se moral začeti 4. decembra ob 23. uri, vendar je brigada zamudila in začela napadati šele okoli pol druge ure 5. decembra 1944. Brigada je namreč zelo slabo poznala zemljišče okoli Št. Janža, imela je slabe vodiče, a noč je bila temna in meglena. Dvanajsta brigada je pravočasno zasedla vsa odrejena mesta. Ko je 3. bataljon hotel zasesti vas Brezje, ki je bila na njegovem odseku za zavarovanje, je ugotovil, da je v vasi sovražnik, ki je dobro utrjen in ima organizirano obrambo.

Po poročilu obveščevalnega centra 12. brigade je bila posadka sestavljena iz 50 do 60 starejših vojakov-graničarjev, večinoma avstrijske narodnosti. Oboroženi so bili z 2 težkima mitraljezoma, 6 puškomitraljezi in minometom ter brzostrelkami. Okoli utrdb so imeli žične ovire, bunkerjev pa je bilo 4 do 6, ki so jih med seboj povezali s povezovalnimi jarki, visokimi kot človek. Vas je bila torej dobro utrjena. Slabo je bilo le to, da obveščevalna služba do začetka napada ni ugotovila prisotnosti posadke v tej vasi.

Tretji bataljon 12. brigade je pravočasno zasedel položaje, le v Brezje ni mogel. Odločil se je, da bo skupaj z jurišno četo XV. divizije Brezje osvojil. V ta namen je že o polnoči krenil proti vasi Hinjice in z eno četo zasedel položaje ob tej vasici. Dve četi pa je uporabil za napad. Sodelovala je jurišna četa. Tri čete so Brezje obkobile in začele sipati mitralješki in minometni ogenj na postojanko. Približno istočasno je začela napad na Št. Janž tudi 15. brigada, ki pa sovražnika ni mogla presenetiti, ker so ga streli pri Brezju opozorili na nevarnost. Napad 12. brigade in jurišne čete se je začel okoli 0,30 in je trajal dol 1,30. Po' ognjeni pripravi so pod varstvom minometnega in mitralješkega ognja jurišale v vas vse tri čete. Prebile so sovražnikovo obrambo, prerezale žično oviro in vdrle v postojanko. Toda avstrijski branilci se niso podali. Močno so obstreljevali napadalce z minometi in mitraljezi in ker so bili globoko vkopani, so vzdržali partizanski ogenj in odbili partizanski napad. Partizani so imeli 1 mrtvega in 3 ranjene, ne ve pa se za sovražnikove izgube. Partizani so se umaknili na greben nad Krmeljem in s tem je bila nočna akcija končana.

Petnajsta brigada je imela pri Št. Janžu težak boj. V jutranjem svitu pa se ji je posrečilo vdreti v postojanko, zavzeti nekatere bunkerje in zelo ogroziti posadko, ki pa se je branila, ker je pričakovala pomoč. Zjutraj je res prišla napadenim pomoč in 15. se je morala umakniti, ker je bila nevarnost, da bi bili nekateri njeni deli v postojanki obkoljeni in poraženi.

Tudi na zavarovalnem odseku 12. brigade in jurišne čete so se pojavile sovražne enote, ki so hitele Št. Janžu na pomoč. Ob 9. uri je prispela pred partizanske položaje sovražna skupina okoli 100 mož. Petdeset se jih je peljalo na

dveh kamionih, 50 pa jih je kot pobočna zaščita korakalo peš. Ko sta kamiona prispela do železniške postaje v Krmelju, so ju uničile protitankovske puške 12. brigade. Nato so partizani začeli ostro streljati na bežeče Nemce in jih obkoljevati. Potem so jurišali. Borba je trajala uro in pol. Kamiona so partizani uničili ter pospravili plen. Sovražnik je pustil na bojišču 7 mrtvih, enega so ujeli, 15 pa je bilo ranjenih. Partizani pa niso imeli izgub. To je bila torej uspešna borba. Dvanajsta je zaplenila puškomitraljez, puško in mnogo materiala, jurišna četa XV. divizije pa lahki minomet in razno drugo orožje ter material. Tudi jurišna četa ni imela izgub.

Tdko se je boj pri Brezju in Št. Janžu dopoldne končal in brigade so se začele umikati čez »mejok«. Akcija XV. divizije se je v glavnem končala neuspešno. Petnajsta brigada je imela 2 mrtva, šest pogrešanih in 13 ranjenih. Izgubila je tudi nekoliko orožja. Cankarjeva brigada na zavarovanju ni imela bojev.¹⁷

Stab XV. divizije je po boju zbral vse tri brigade in jih popeljal v mirensko dolino, kjer so se razmestile tako, da so bile zavarovane vse važnejše smeri, in sicer trebanjska, proti Litiji in proti Krmelju. Slednjo je branila Cankarjeva brigada, proti Litiji Petnajsta na položajih ob cesti Mirna—Gabrovka, 12. brigada pa se je postavila v vasi Brezovica in Trbinc.¹⁸

Prav tega dne, ko se je XV. divizija umaknila z »meje*, se je iz Novega mesta in St. Vida pri Stični začela akcija za obvladanje dolenjske komunikacije. Sovražne čete, ki so prodirale, so puščale za seboj zasede na dominantnih in za obrambo ugodnih točkah, kot na Medvedjeku, pri Sv. Ani, v Trebnjem in drugje. Sovražnik je moral za tako obširno akcijo uporabiti veliko čet. Uporabil je udarne bataljone slovenskega domobranstva in razne nemške policijske ter druge čete. Dne 5. decembra je bil prvi del akcije končan in vsi položaji vzdolž ceste in železnice zasedeni. Drugega dne je sovražnik začel utrjevati tiste kraje in položaje, kjer je nameraval postaviti postojanke. To je bila predvsem vas Občine, temeljni obrambni položaj dolenjskih komunikacij med stiškim domobranskim vozliščem in Novim mestom. Sovražnik pa se ni najprej vselil v vas, ampak je najprej začel z utrjevalnimi deli. Delavcev in vojaštva, ki je te kraje utrjevalo pa ni bra-

nil neposredno na položajih pri utrjevalnih delih, pač pa je pošiljal čete na območja v notranjost področij, ki so bila pod partizanskim nadzorstvom, da je na ta način zapletel partizane v boje daleč stran od postojank. Tako je 6. decembra, dan po akciji pri Št. Janžu, sovražnik napadel 12. brigado, ki je bila najbližja Trebnjemu. Nemci so poslali v boj enoto, ki se na tem področju še ni borila in je bila ustanovljena šele

10. novembra 1944. To je bil tako imenovani alarmni bataljon, ki je kasneje dobil številko 5. Poveljnik je bil komandir 11. čete 14. SS policijskega polka kapetan Schmitz.*

Kot vemo, je bilo jedro brigade v Brezovici, 3. bataljon pa v vasi Trbinc, severno od Brezovice. Glede na postavitev tega bataljona lahko sklepamo, da je bil v brigadni rezervi. Komandant XV. divizije je v Mirno postavil tudi južno četo, da bi mu bila pri roki ob napadih na divizijske enote, s katerekoli strani bi prišel. Peti alarmni bataljon, ki je poznal razmestitev 12. brigade, je napadal ob 14. uri v več kolonah. Izhodišča je imel v Veliki Loki in v Trebnjem. Gibal se je večinoma po gozdnatem terenu, vendar so ga budne patrulje 12. brigade zasledile, ko je bil še precej oddaljen od Brezovice. Glavne sile je usmeril proti vasi Brezovica, ena kolona pa se je pretihotapila pod Čatežem v smeri proti Gorenji Vasi pri Mirni. Ta je bila najbolj nevarna, ker je niso mogli pravočasno odkriti. Temeljna smer prodiranja jedra sovražnikovih sil je bila ob cesti Velika Loka—Hudeje—Brezovica.

Ko se je sovražnik približal Brezovici po cesti iz Hudej, je bil 1. bataljon brigade že na položajih in je z mitraljezi in minometnim ognjem prisilil nasprotnika, da se je nekoliko umaknil s ceste in čistine v gozd, kjer se je zbral in uredil za ponoven napad. Tedaj je začela delovati baterija minometov 12. brigade, ki je uspešno zadrževala sovražnika. Po enurni borbi je bataljonu zmanjkalo municije, kar se je tedaj čisto dogajalo pri enoitah XV. divizije. To je bilo zato, ker se morali municijo transportirati s področja Jame pri Dvoru, pa mnogokrat niso mogli čez cesto in železnico zaradi sovražnikovih zased. Prvi bataljon se je umaknil k drugemu, ki

* Sestava: 25. posadna četa slovenskih domobrancev iz Ribnice, 62. četa iz Kočevja, 114. četa iz Velikih Lašč, del 11. čete 3. bataljona 14. SS policijskega polka iz Velikih Lašč. Zbornik VI-17-83, str. 620.

se je postavil v bran nekoliko severneje od Brezovice na robu gozda. Ko je sovražnik to opazil, se je začel poganjati v majhnih skupinah do prvih hiš v vasi.

Komandant brigade je imel na voljo še 3. bataljon. Ukazal mu je, naj se skrivoma prikrade k sovražni skupini pred Brezovico in ji udari v bok. S tem manevrom je nameraval poraziti 5. alarmni bataljon in ga prisiliti na umik. Med pohodom 3. bataljona je 2. bataljon jurišal v vas, da bi pregnal napadalce in je v tem boju imel precej izgub.* Ko je 3. bataljon zapustil Trbinc in se skozi Gorenjo vas pri Mirni pomikal proti jugu, je nepričakovano naletel na sovražnika, ki je šel 1. in 2. bataljonu za hrbet. Tretji bataljon ga je pregnal in ga začel zasledovati, vendar mu je pri tem skočila v bok še ena sovražna kolona, da se je moral umakniti med vasi Trbinc in Gorenja vas pri Mirni.

Komandant XV. divizije je imel na voljo za boj proti 5. alarmnemu bataljonu še dovolj sil. Prav blizu bojišča sta bili Cankarjeva in 15. brigada. Komandant divizije bi bil zlasti lahko uporabil 15. brigado, ki je bila na takem položaju, da bi lahko učinkovito sodelovala v boju 3. bataljona 12. brigade, saj bi lahko udarila domobrancem v hrbet. Vendar verjetno komandant divizije še ni bil prepričan, da je sovražni bataljon edina enota, ki je poslana proti njemu. Cankarjevo in 15. brigado je še zadržal na njunih položajih, pač pa je poslal na pomoč 12. brigadi jurišno četo svoje divizije. Četa se je skrivoma premikala ob železniški progi Trebnje—Mirna po gozdnatem zemljišču in se približala vasi Hudeje, kjer je sovražni bataljon imel minomete in zaščitno enoto. Jurišna četa je z vso silo udarila po sovražniku, ki je utegnil izstreliti le kake 4 mine, nato se je v neredu razbežal. Imel je velike izgube. To je bila dobra akcija, v kateri je bila uporabljena prava partizanska taktika.

Vrnimo se sedaj k 3. bataljonu. Ko se je umikal pred sovražnikovima skupinama, je udarila po njem komanda mesta Mirna, ki se je bila ugnezdila na višinah nad Gorenjo vasjo pri Mirni, kjer je imela odlične položaje. Tretji bata-

* Med drugimi je padel politični komisar 1. bataljona Ivan Marvin-Zan, nadalje bataljonski sekretar SKOJ (ime neznano) in kurir iz spremstva komandanta brigade. (Opombe odbora 12. brigade, ki so v arhivu tega odbora.)

ljon ni vedel, kdo ga napada, pa je ta nepričakovana akcija komande mesta vnesla v celotno obrambno akcijo 12. brigade precej negotovosti. Tudi 1. bataljon se je umaknil od Brezovice in skupaj s tretjim zasedel Trbinc. Drugi bataljon je nad Brezovico ostal do večernega mraka, nato pa se je priključil bataljonoma na Trbincu. Sovražnik pa je tedaj že končal akcijo in se umaknil v izhodišče. S tem se je končal boj tega dne.

Dvanajsta brigada je imela v boju 5 mrtvih in 12 ranjenih. Največ partizanov je bilo ranjenih pri jurišu v vas, med ranjenimi pa je bilo največ mitraljezcev. To so bile kar velike izgube, ki so pričale o ostrosti bojev. Podatkov za sovražnikove izgube ni. Po partizanskih poročilih je imel 12 mrtvih in 20 ranjenih. V boju se je 12. brigada dobro izkazala. Ni dopustila, da bi jo bili presenetili, dobro se je držala v obrambi in poskus manevra s 3. bataljonom, ki se je sicer ponesečil, je vendarle imel to korist, da je preprečil sovražnikovi manevrski grupi napad v hrbet 12. brigade. Partizanski štabi so bili zadovoljni z borbenostjo in borbeno moralo borcev, le nižji poveljniški kader so kritizirali, češ da ni držal svojih enot dovolj čvrsto v rokah in da so nižji poveljniki pravzaprav postali le borci. Velja omeniti izredno uspešen, taktično dober manever jurišne čete XV. divizije, ki je olajšal boj brigade. Komandant divizije pa bi bil lahko brez skrbi poslal v boj še 15. brigado ali njen del, kar bi na bojišču spremenilo razmerje v moči v partizansko korist.¹⁹

Sovražnikovi premiki na relaciji Novo mesto—Občine in stiško vozlišče—Občine ter postavitve zased na najvažnejših taktično pomembnih točkah vzdolž dolenske ceste so zbudili pozornost glavnega štaba Slovenije in VII. korpusa. Štabu korpusa tedaj še ni bilo za gotovo znano, da namerava sovražnik postaviti nove postojanke. Sodil je, da je nastopila ugodna priložnost za napade na sovražne kolone v pohodu, prilika, ki jo je od novembra dalje zaman iskal. Štab VII. korpusa je bil medtem že izdal povelje o vrnitvi obeh štajerskih brigad čez Savo, ko se je zaradi presoje razmer na dolenski cesti premislil in po direktivi glavnega štaba Slovenije povelje preklical. Torej je imel VII. korpus na voljo še naprej iste sile kot prej. štajerski brigadi je poklical na področje med Krko in dolensko cesto, severno od te ceste pa je

bila XV. divizija s 3 brigadami. Tudi XVIII. diviziji jet izdal navodilo, naj se približuje bodočemu bojišču. Prvo povelje za akcijo je izdal že 6. decembra 1944, torej na dan, ko se je 12. brigada spopadla s 5. alarmnim bataljonom pri Brezovici in Trbincu. Njegova zamisel je bila takale: s severa naj napade XV. divizija in potisne sovražnikove čete proti jugu, kjer jih bodo razgnale čete štajerskih brigad. Ko bi to delo opravili, bi prodirali dalje proti Trebnjemu in preganjali sovražnika, če bi se tam zadrževal. Akcija naj bi se začela 7. decembra zjutraj z izdatno artilerijsko podporo.

Toda ta zamisel je padla v vodo. V prvi vrsti je bila priprava izvedena na vrat na nos, nadalje je sovražnik z aktivno akcijo preprečeval koncentracije brigad in njihove priprave, XV. divizija pa tudi ni imela zadosti municije, ker je bila odvisna od transportov, ki so zahtevali stalna zavarovanja na dolenski komunikaciji. Največkrat so bile za zavarovanje transporta potrebne velike sile, skoraj dve brigadi, ki potem seveda nista bili sposobni opraviti tako zahtevnih borbениh nalog proti sovražnim postojankam v izgradnji, kot je to od njih zahteval štab korpusa. Pomanjkljiva presoja razmer na bojišču in nezadostna poučenost štaba korpusa o namerah sovražnika na dolenski komunikaciji sta tudi prispevali k napačnim sklepom in pomanjkljivim odločitvam. Tako se je boj za Občine, če tako imenujemo akcijo VII. korpusa za likvidacijo sovražne postojanke in uničevanje sovražnih kolon na relaciji Mirna peč—Veliki Gaber, izprevrgel v slabo organizirane in neusklajene akcije partizanskih enot s severa in juga dolenske ceste, pobuda pa je bila v sovražnikovih rokah. Vendar so te operacije imele svojo ostrino. Sovražne čete, zlasti domobranski bataljoni, so bile neprestano na premikih in v boju, kar je slabilo njihovo bojno zmogljivost in borbeno moralo. Ker so domobranski bataljoni poleg tega morali graditi še utrdbe, so le s skrajnimi naporii vzdržali na položajih. Nemci so jih gonili iz dneva v dan in jim niso prizanašali, kajti svojih čet so imeli premalo in te so varovali.

Medtem ko so skoraj vse brigade iz sestave operativnega štaba štajerskih brigad in XV. divizije bile zaposlene pri neposrednih napadih na utrjene rajone, Dvanajste niso uporabili za napade na postojanke, pač pa se je borila na zemljišču, zavarovala je rajone akcij in pomagala transportnim ko-

lonam premagovati zapreke pri prehajanju čez dolenjsko proggo.

Poglejmo, kako so potekale akcije VII. korpusa okoli Občin do 13. decembra, ko so bile prekinjene. Seveda velja ta opis zlasti Dvanajsti in njenemu deležu v njih. Dvanajsta je bila 7. decembra še vedno* razmeščena v Brezovici in Trbincu. V noči na 8. december je 15. brigada prenašala ranjence, hrano in plen čez železnico proti jugu, Dvanajsta pa ji je Skupaj s Cankarjevo brigado zavarovala prehod. Tako sita na severni strani dolenjske železnice ostali le Cankarjeva in

12. brigada. Stab korpusa je pripravil ponovitev napada na Občine in Lužo za 8. december. Toda Cankarjeva in 12. brigada sta šele ob 6. uri zjutraj prispeli z zavarovanja prehoda 15. brigade v minerski rajon. Tedaj se je brigadama približala sovražnikova bojna skupina kakih 400 mož, ki je prišla z Debenca, vendar ni prišlo do ostrejšega spopada. Povzročile je le, da je XV. divizija zakasnila na akcijo in VII. korpusu ni preostalo nič drugega, kot da pošlje v boj štajerski brigadi, ki sta se ves dan borili zlasti s 4. bataljonom slovenskih domobrancev, a uspeha v boju nista imeli.

Nato je VII. korpus že bolje organiziral novo akcijo, ki so jo izvedli 9. decembra. Cankarjeva brigada je imela nalogo napadati s severozahoda, z juga pa naj bi napadali štajerski brigadi. Dvanajsta se je postavila k Mali Loki, Škovcu in Rojam, da bi varovala Cankarjevo od Velikega Gabra. Toda sovražnik je Cankarjevo brigado daleč od postojank spretno zapletel v boj. Naslednjega dne, 10. 12. zjutraj, se je 3. bataljon 12. brigade spopadel pri Mali Loki z 22. četo 3. bataljona slovenskih domobrancev ter jo prisilil, da se je umaknila v gozd. Ko pa je bataljonu zmanjkalo municije, se je umaknil skupaj s celo brigado, ki so jo premestili, da bi z vzhodne smeri zavarovala področje Trebnjega in Občin. Že sedaj se je pokazala velika slabost, po kateri naj bi napadali Občine s severa. Kot smo že omenili, oskrba z municijo nikakor ni delovala in partizanske čete so morale prenehati z bojem prav tedaj, ko so pripravile pogoje za poraz sovražnika. Dvanajsta je imela le še en boj blizu Brezovice 11. decembra 1944, nato je štab korpusa 13. decembra prekinil operacije na dolenjski cesti. Spoznal je, da z dosedanjo taktiko ne bo uspeha. Partizanske enote je treba dobro oskrbeti s hrano in municijo,

dobro se je treba pripraviti na operacijo in najti druga pota za uničenje posadke Občin. Štajerski brigadi je tedaj štab VII. korpusa, končno poslal nazaj na področje IV. operativne cone, XV. divizija pa je še nadalje ostala severno od železnice. V XV. diviziji je bila poleg oskrbe z municijo največja težava tudi slaba opremljenost brigad. Borci so bili zelo slabo oblečeni in mnogi zopet bosi. Nujno potrebno je bilo priskrbeti obutev in obleko, zlasti za 12. in 15. brigado. Tu je treba povedati, da morala pri borcih kljub slabi obutvi in obleki ni padla, ampak je še vedno ostala na dostojni višini.

Dne 13. decembra, ko je štab korpusa prekinil operacijo proti Občinam, je bila 12. brigada razmeščena v Gorenji vasi pri Mirni in na Trbincu, 3. bataljon pa je imel zasedo pri cerkvi v Vini gorici, ki se je tega dne uspešno udarila s sovražnikom.²⁰

Do 19. decembra 1944 je brigada ostala na področju Mirne in ni imela posebnih bojov. Spremljala je Transporte ranjencev in materiala do Trebnjega, zavarovala premike transportnih kolon iz Žužemberka proti Mirni, postavljala zasede in opravljala patroljne in zavarovalne naloge.* Dne 19. decembra pa se je pomaknila še bolj proti severu na področje Trstenika, Straže in Vesele gore, kjer se je pripravila r.a. važno akcijo. Z nenadnim napadom dveh bataljonov je nameravala v naletu zavzeti postojanko Št. Janž, ki jo je bila že pred dnevi, to je 4. decembra, brez uspeha napadla 15. brigada ob pomoči vseh treh brigad XV. divizije. To pot pa ostale enote divizije niso sodelovale, ker je bila akcija zamisljena kot diverzija. Vzrok za to nenadno odločitev je bil v tem, da je neka politična delavka na terenu od člana posadke v St. Janžu dobila znake za razpoznavanje. S tem se je ponudila priložnost za likvidacijo postojanke.

Komandant 12. brigade je v akcijo poslal po dve četi 1. in 3. bataljona. Za rušenje bunkerjev sta bataljona dobila dva angleška protitankovska minometa piata in protitankovsko puško. Seveda to orožje ni moglo zadostovati za rušenje utrdb,

* Pred akcijo na Št. Janž je bilo nad mirensko dolino sestreljeno zavezniško letalo »leteča trdnjava«. Petčlanska posadka je izskočila iz letala nad Staro goro. Na brigadno povelje, da je treba posadko rešiti, so stekli partizani padalcem nasproti. Zavezniški letalci, bili so Kanadčani, so se zelo razveselili, ko so na kapah borcev opazili rdeče peterokrake zvezde, ker so vedeli, da so rešeni.

ker je bilo preslabo za take naloge. Piat je bil na primer predvsem protitankovsko orožje. Prvi bataljon je napadel z jugozahodne smeri, 3. pa z južne. Bataljona sta odšla v boj

19. decembra ob 16. uri in se razvila za borbo ob 1,30 dne

20. decembra. Tretji bataljon je kmalu vdrl v postojanko, toda sovražnik, kakih 45 graničarjev in 40 Kočevarjev, se ni dal presenetiti in se je krepko postavil v bran. Na glavni smeri napada je vodil čete v boj komandant 3. bataljona Franc Semprimožnik-Lojze, ki je bil pred glavno sovražnikovo postojanko ranjen. Borci so ga odnesli iz bitke, s čimer je moč akcije nekoliko popustila. Prvi bataljon pa je zadel na odpor v prvih bunkerjih, ki jih je poskušal s piati in protitankovsko puško zavzeti. Odpor posadke pa je bil tako močan, da se mu to ni posrečilo. Boj je trajal do 4. ure, nato sta se bataljona umaknila in ob 10. uri prispela v sestavo brigade. Imela sta precejšnje izgube: 2 mrtva in 7 ranjenih. Sovražnikove izgube pa niso znane. Diverzija se torej ni posrečila.²¹

Do 22. decembra se je XV. divizija s tremi brigadami pomaknila na nemško mejo na področje Gabrovke. Brigade so se naselile tesno skupaj, da bi se lažje branile. Posebnih nalog na tem obmejnem področju divizija ni opravljala, le od časa do časa je izvedla odkup hrane in živine. S tem v zvezi je bil transport proti jugu. Petnajsta brigada se je tedaj naselila v vasi Migolica severozahodno od Mirne, Cankarjeva je bila okoli Čateža, Dvanajsta pa se je stisnila v vas Moravče blizu Gabrovke. V Gabrovki je bil štab divizije. Divizija je tedaj zavarovala prehajanje Slandrove in Zidanškove brigade čez »mejo«, ko sta se vračali na Štajersko. Dne 21. decembra je vas Klanec zapustila zadnja zaščitna četa iz sestave štajerskih brigad, naslednjega dne, 22. decembra, pa sta se prepeljali čez reko, čeprav je bilo slabo vreme in taktični pogoji za prehod čez Savo niso bili rožnati. Petnajsta divizija je zavarovala obmejno področje, da od tod ne bi udarili sovražni oddelki brigadama v hrbet in povečali njune že tako prevelike težave. Ker je pričakovala težje borbe, je XV. divizija pripeljala na Gabrovko tudi kirurško ekipo, da bi bila hitro pri roki. Od večjih bojov na tem področju naj omenimo boj Cankarjeve brigade dne 23. decembra na področju Čateža.

Dvanajsta brigada je 24. decembra poslala 3. bataljon v vas Kamni vrh, ki je nekoliko zahodno od Moravč, da bi boljše

zavarovala nastanišča partizanskih enot okoli Moravč in Gabrovke. Bataljon je imel mir do 27. decembra, ko ga je doletelo neprijetno presenečenje. Tega dne je namreč sovražnik sestavil bojno skupino iz različnih enot. Takole je bila sestavljena: 71. četa in vod težke čete 1. bataljona slovenskih domobrancev, 22. četa 3. bataljona in 39. četa 4. bataljona slovenskih domobrancev. To je bilo skupaj 3 strelske čete in vod čete težkega orožja ali kompletan bataljon z več kot 400 možmi. Izhodišče je bilo v Velikem Gabru, cilj pa Moravče pri Gabrovki. Sovražnik je torej bil obveščen o prisotnosti večjih partizanskih sil na področju Gabrovke in jih je hotel napasti. Vedel je tudi za 3. bataljon brigade v Kamnem vrhu, saj je usmeril ost svojega napada prav nanj.

Tistega dne je 3. bataljon 12. brigade že dopoldne prejel navodilo svojega brigadnega štaba, da bo moral popoldne odpotovati najprej v Moravče pri Gabrovki, da bi nato brigada lahko odkorakala skupaj z obema drugima brigadama XV. divizije skozi Trebnje proti Žužemberku. Bilo je megleno jutro in jedro bataljona je čas porabilo za urjenje. Vadili so razvijanje v strelce. Bataljon se je že zjutraj zavaroval na vseh važnih smereh. Poslal je dve patrulji, vsaka je štela po 4 partizane. Prva naj bi se postavila v smeri proti Primskovemu, druga pa v vas Obla gorica. Patrulji sta bili popolnoma pravilno postavljeni in sta bili prvi zavarovanji za svoj bataljon. Poleg patrulj je bataljon poslal še četo v zasedo, ki se je postavila na najbolj primeren greben nad vas Laze pri Gobniku. To je bilo neposredno zavarovanje bataljonskega nastanišča, oddaljeno od Kamnega vrha kakšne pol ure hoda.

Sovražna bojna skupina je potovala iz Velikega Gabra najprej proti Primskovemu, kjer se je razdelila v dve koloni. Prva — severna je šla sik ozi Mišji dol na Oblo gorico, kjer je presenetila partizansko patruljo iz 3. bataljona in jo pobila, ne da bi bila oddala en sam strel. Komandant brigade Jerič še do 31. decembra 1944, ko je štabu XV. divizije napisal poročilo o boju pri Kamnem vrhu, ni mogel razvozlati uganke, zakaj in kako je bila patrulja na Obli gorici Ukvidirana. Ko se je domobrancem posrečilo tako hitro opraviti s patruljo, so lahko presenetili tudi zasedo nad Lazami pri Gobniku. Četa 3. bataljona je bila popolnoma presenečena in se je deloma razbila, ne da bi bila nudila resnejši odpor. Imela je 2 mrtva.

Tako je bila sovražni koloni pot na Kamni vrh odprta in domobranci so pohiteli, da bi dobili pod strele tudi jedro bataljona.

Medtem je hitro napredovala tudi druga — južna sovražnikova kolona, ki je šla skozi Poljane pri Primskovem in je nato z jugozahoda skozi zaselek Cerkno skupaj s severno kolono udarila na Kamni vrh. Tudi ta kolona je naletela na patroljo 3. bataljona, ki pa se je brez strela umaknila in zbežala proti Cateški gori, kjer je bil del Cankarjeve brigade, ne da bi bila obvestila bataljon o nevarnosti, ki se je bližala. Vsa bataljonova zavarovanja so bila na ta način odstranjena in deloma uničena in zato se jedro bataljona ni moglo dobro pripraviti na borbo, ampak se je moralo na vrat na nos umakniti proti jugovzhodu. Ustavilo se je na robu gozda blizu Moravč pri Gabrovki. Tu sta se obe četi nekoliko uredili in začeli streljati na domobrance. Minomet je imel po izjavi borcev nekoliko dobrih zadetkov in sovražna Skupina je verjetno imela tu nekoliko izgub.

Kakor hitro je v Moravčah pri Gabrovki zaslišal boj, se je 2. bataljon pripravil na borbo. Ena četa je zasedla položaje pri cerkvi Sv. Mohorja v kraju samem, drugo četo so poslali na »mejo«, tretja je odhitela proti Kamnemu vrhu na pomoč 3. bataljonu. Toda ta četa je že na Gabrski gori naletela na sovražnika, ki je šel iz Kamnega vrha skozi Gabrsko goro v smeri proti Lačnemu vrhu in dalje proti Cateški gori, kjer se je z njim spopadel tudi 2. bataljon Cankarjeve brigade. Četa je na Gabrski gori nekoliko streljala na sovražnika, vendar je ogenj potihnil že ob 2. uri popoldne. Boj je trajal od 12. do 14. ure. Brigadne enote niso mogle nadaljevati boja ali zasledovati sovražnika, ker so se morale zbrati v Moravčah pri Gabrovki.

Tretji bataljon je imel v tej borbi 8 mrtvih, 4 ranjene in 10 pogrešanih, ki jih je bilo treba imeti za izgubljene. Izgubil je tudi 2 mitraljeza. Sodili so, da je sovražnik imel 1 mrtvega in 5 ranjenih. Bataljonove izgube so bile izredno velike. Ta poraz je ponovno dokazal, kako pazljivi bi morali biti na položajih partizani, kajti sovražnik je znal uspešno kaznovati vsako popuščanje pozornosti.²²

Približeval se je dan velikega obračuna s sovražno verigo postojank med Novim mestom in Št. Vidom pri Stični. Sed-

mi korpus jo je po nalogu glavnega štaba Slovenije nameral val pretrgati pri Občinah in uničiti to močno utrjeno postojanko. Izkušnje decembrskih bojev, zlasti na operativnem odseku XV. divizije med nemško mejo in dolenjsko cesto, so bile zelo neugodne. Ni kazalo, da bi bilo mogoče sovražne postojanke napadati s severne strani, kot se je to dogajalo v prvi polovici decembra. Nekaj razlogov za negativno oceno severnih položajev smo že omenili. Sedaj jih nekoliko izpopolnimo, da nam bo jasno, zakaj se je štab VII. korpusa odločil premestiti vso XV. divizijo, ki ji je tudi namenil najvažnejšo nalogo v načrtovani operaciji, čez železnico na jug. V prvi vrsti je bila XV. divizija med železnico in nemško mejo na zelo stisnjemem področju, ki je omejevalo možnosti za večje manevrske posege. Nadalje je sovražnik zapiral vse prehode čez železnico in s tem oviral taktično povezavo med XV. divizijo in ostalimi enotami VII. korpusa. Tudi prehajanja posameznikov, kurirjev ali skupin so bila povezana z boji, ki so se navadno končali tako, da so se partizanske enote morale umakniti in poskus prehoda ponoviti. Na obmejnem področju so bile razmere za prehrano enot dokaj dobre, težko pa je bilo s tistimi potrebščinami, ki so jih morali prevažati čez železnico. Zato je oskrba z municijo zelo šepala. Tudi prenašanje ranjencev je bilo nevarno in včasih tudi dolgotrajno. V takih razmerah seveda ne bi bilo mogoče voditi dolgotrajnejših akcij s področja, na katerem je bila tedaj XV. divizija.

Petnajsta divizija naj bi šla čez dolenjsko komunikacijo v noči na 28. december 1944. To pa ni bila tako lahka naloga. Preden so bile postavljene postojanke na tej komunikaciji, se je divizija uredila v kolono in prešla preko ceste z veliko gotovostjo na uspeh. Začela se je torej posebna in težka akcija, ki je zahtevala veliko priprav. Vedeti je treba, da je bila divizija velika partizanska enota s tremi brigadami in divizijskimi enotami oz. jurišno četo, z inženirskim bataljonom, saniteto, enotami za zvezo itd. Načrt štaba divizije za poskus prehoda čez progo v noči na 28. december je bil naslednji. Dve brigadi, Dvanajsta in Cankarjeva, naj bi popoldne odkorakali po cesti, ki pelje iz Moravč pri Gabrovki proti Mali Loki. Preden bi kolona prispela do Male Loke, bi zavila s ceste proti vzhodu in nadaljevala pot skozi Roje in Škovec do Račjega sela, kjer bi se ji pridružila 15. brigada, ki bi pri-

spela iz mirenske doline. Po tem načrtu so brigade tudi delovale, ko so 27. decembra odšle na progo. Vendar s prehodom pri Trebnjem ni bilo nič. Dvanajsta brigada je imela poleg drugih težav še to nadlogo, da se je morala na hitro formirati v kolono v Moravčah pri Gabrovki, ko je bil boj pri Kamnem vrhu komaj končan in še ni bilo možno najti vseh razkropljenih borcev in pokopati mrtvih. V divizijski koloni so vozili tudi precej materiala in hrane, kar vse so si bili nabrali zadnje dni bivanja v teh območjih.

Ko je 15. brigada zvečer 27. decembra na čelu divizijske kolone prišla v Trebnje, je naletela na ogenj sovražne bojne skupine, ki je zasedla trebanjski grad, in ki je bila sestavljena iz 34. in 52. čete slovenskih domobrancev in 2. čete 1. bataljona 14. SS policijskega polka iz Novega mesta. To je bil torej kar popoln bataljon, ki se je v gradu postavil v bran in začel obstreljevati XV. divizijo. Petnajsta brigada je z dvema bataljonoma začela boj, Cankarjeva je zavarovala bojišče z vzhodne, 12. pa z vzhodne smeri. Brž pa se je pokazalo, da sovražnika ne bo mogoče pregnati iz trebanjskega gradu, čeprav je Petnajsta brigada dobro tolkla njegove položaje, saj je v tem boju padel tudi poveljnik bojne skupine kapetan Bohle. Komandant divizije se je že po enournem boju odločil za umik, da bi lahko naslednji dan našel boljšo in primernejšo rešitev.

Brigade so torej zapustile Trebnje in se umaknile. Dvanajsta se je naselila v vaseh Grič in Zabrdje, kjer je bila že prej in je zato poznala razmere tam okrog. Naslednji dan, 28. decembra, je divizija imela na voljo dva prehoda. Prvi med Ponikvami in Sv. Ano, drugi pa med Sv. Ano in Mirno pečjo skozi Biško vas in Jordankal. Najprej naj bi divizija poskusila uporabiti prvo smer. Če tam ne bi šlo, bi se premaknila proti vzhodu in šla čez progo na področju, ki ga je odrejala druga možnost. Dvanajsta brigada je dobila nalogo, naj na čelu kolone pregleda zemljišče okoli Ponikev in najde prehod ter ga zavaruje. To pot je na tem odseku prehod uspel in 29. decembra je divizija že bila na področju nove nastanitve.²³

Petnajsta divizija je bila zadnja velika partizanska formacija, ki se je uspešno zadrževala in borila na obmejnem področju. Ko ga je zapustila, je sovražnik prevzel nadzorstvo nad njim. Le Dolenjski odred se je mogel še nekaj časa ob-

držati na tem področju, včasih pa še katera od brigad, med njimi tudi Dvanajsta, ki je bila poslana tja s posebno nalogo. Vedno pa je bilo bivanje na obmejnem področju povezano z velikim tveganjem, pohodi pa z velikimi boji in žrtvami. Dvanajsta brigada se je po prihodu na nove položaje namestila v vaseh Mačkovec, Sadinja vas in Trebča vas.

Vas Občine, ki jo je sovražnik utrjeval od 5. decembra 1944 pa do napada 1. januarja 1945, leži na križišču cest Trebnje—Št. Vid pri Stični in Žužemberk—Občine. Zelo je bila pomembna, ko so partizanske čete prehajale z žužemberškega področja proti severu. Postala je ključna utrdba sovražnikovega obrambnega sistema za obvladovanje dolenjskih komunikacij med Novim mestom in Št. Vidom pri Stični. Ker jo je sovražnik dolgo utrjeval, je bila v obrambnem pogledu dobro urejena. Sovražnik je uporabil izkušnje spomladanske ofenzive, ki je bila prav na področju sedanjih borb in je ukrenil vse potrebno, da ne bi prišlo do porazov kot maja

1944. Njegove utrdbe so bile zgrajene tako, da so vzdržale artilerijski ogenj, za moštvo pa so bila pripravljena zaklonišča; sovražnik je imel nekoliko topov, včasih kak tank in protitankovsko obrambo. Najvažnejše pa je bilo to, da je bila posadka dobro povezana z drugimi postojankami, kar je omogočalo medsebojno izmenjavanje pomoči. V tem delu zgodbine ne bomo podrobneje govorili o načinu izgradnje utrdb, ker je Občine pač napadala Cankarjeva brigada. Za nas je važno, da vemo, kako skrbno je sovražnik pripravil obrambo postojanke.

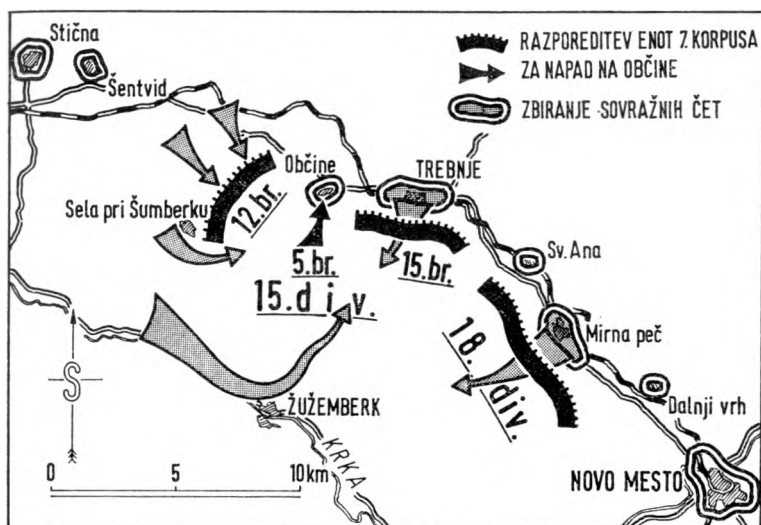
Komandant VII. korpusa si je takole zamislil operacijo za likvidacijo Občin. Napad naj bi izvedli frontalno z južne strani. Glavni udarec bi izvedla okrepljena Cankarjeva brigada, XV. divizija pa bi bila zadolžena za ožjo obrambo področja glavnega napada. Desno od XV. divizije, torej proti Novem mestu, bi se z delom svojih sil postavila XVIII. divizija. Akcijo Cankarjeve brigade bi podpirali artilerija in minometi, poleg tega pa bi bila na voljo številna orožja za rušenje bunkerjev in za protitankovsko obrambo. Zavezniško letalstvo naj bi okrepilo artilerijsko pripravo napada in moralno ugodno vplivalo na napadalce, branilce pa demoraliziralo.

Za izvršitev te zahtevne naloge je štab VII. korpusa uporabil vse svoje sile. Nekatere so bile angažirane posredno s tem, da so izvajale demonstrativne naipade ali pa kakorkoli povečale svojo aktivnost. Vse partizanske enote na področju Ljubljanske pokrajine so usmerile svoja prizadevanja za dosEGO glavnega in skupnega cilja: uničiti sovražno utrjeno gnezdo v Občinah.

Poveljnik XV. divizije je v skladu z zamislijo komandanta VII. korpusa postavil na desno krilo Cankarjeve brigade 15. brigado, ki je zasedla odlične položaje na Grmadi, Dvanajti pa je dodelil nalogo, naj z levega krila celotne bojne razporeditve enot VII. korpusa zavaruje dostop k Občinam. Tudi ta naloga je bila zahtevna, saj je na ta način 12. brigada imela pred seboj ves stiški utrjeni voz in vse njegove posadke.

Komandant korpusa je zadržal v rezervi dve jurišni' enoti obeh divizij, nekaj tankov in 8. brigado XVIII. divizije. Nasproti vsej tej bojni moči VII. korpusa je sovražnik lahko postavil le kakšne 4 bataljone, med temi tri bataljone slovenskih domobrancev. Vendar domobranski bataljoni tedaj niso delovali kot celovite enote. V Občinah sta bili npr. 2 četi 3. bataljona ter dve strelski četi in težka četa 4. bataljona slovenskih domobrancev. To je bila sicer močna posadka, vendar na račun razdrobljenosti domobranskih bataljonov, na katere se je nemško poveljstvo zaradi trenutnega pomanjkanja lastnih policijskih čet sicer moralo najbolj zanašati. Na fronti ob dolenjskih komunikacijah je bil torej VII. korpus v premoči, zlasti kar se težkega orožja tiče. Operacija bi se morala začeti 1. januarja 1945 popoldne, ko bi najprej zavezniško letalstvo bombardiralo utrdbe, nato bi sledila artilerijska priprava, napad pehote pa bi se začel zvečer.

Najprej moramo omeniti nezgode, ki so zadele partizanske enote V napadu in ki so negativno vplivale na potek operacije. Prva nezgoda je bila ta, da je sovražnik zaplenil bojno povelje VII. korpusa¹ z dne 29. decembra 1944 in se iz prve roke seznanil z namerami partizanskih štabov. Ta dokument je namreč našel pri partizanskem kurirju, 'ki so ga med Žužemberkom in Seli pri Šumberku ubili. Druga nevšečnost je bila ta, da težko pričakovanih letal 1. januarja ni bilo, pa tudi naslednje dni, ko so boji dosegli višek, se niso prikazala. Tudi

Boj za Občine in sovražna protiakcija od 1. do 4. 1. 1945

artilerija ni bila uspešna. Naprave za vžig niso delovale, ker je bilo orožje vskladiščeno na prostem. Okoli 75 % granat zato ni eksplodiralo. Zadnja nezgoda pa je bila ta, da je bilo za pripravo operacije zelo malo časa. To je bilo zlasti zaradi zamude XV. divizije pri prehajanju čez dolensko železnico. Vse te nezgode sicer niso bile odločilne, so pa vendarle negativno vplivale na uspeh operacije.

Zamisli in dokumentov sovražnega poveljstva za obrambo v tej veliki korpusovi operaciji ne poznamo. Glavne akcije je namreč načrtoval štab za borbo proti partizanom v Ljubljani pod poveljstvom generala Rösenerja. Naši arhivi pa še nimajo na voljo dokumentov tega štaba, kar je za pravilno interpretiranje sovražnikovih namer in načrtov velika pomanjkljivost. Tudi v tem primeru moremo le s strokovno analizo dogajanj na bojišču dognati sovražnikove namere, kar pa je spet zelo pomanjkljivo. Vsekakor je sovražnik imel namen za vsako ceno braniti Občine. Ta obramba pa ne bi bila pasivna, ampak bi sovražna posadka z neprestanimi izpadi iz postojanke odbijala partizanske čete izpred utrdb in jih zapletala v boje izven utrjenega območja. S tem utrjenost postojanke

ne bi preveč trpelö. in njene obrambne možnosti bi ostale velike. Kako pa je sovražnik nameraval uporabiti pomožne čete in bataljone, s katerimi bi napadeni postojanki pohitel na pomoč in pregnal napadalce? V tej operaciji je sovražnik postopal nekoliko drugače. Ker je vedel za partizanske namere, je pripravil veliki protinapad, s katerim je nameraval doseči večji operativni uspeh, kot pa samo rešiti postojanko pred uničenjem. O tej sovražnikovi nameri bomo govorili nekoliko pozneje.

Štab XV. divizije je zelo podrobno obdelal nalogo, ki jo je zaupal 12. brigadi. V bojnem povelju pravi, da ima 12. brigada nalogo zavarovati Cankarjevo v smeri Št. Vida pri Stični in Korenitke. Naj povemo, da je imela Korenitka zelo neugoden položaj glede na akcijo Cankarjeve brigade na Občine. Ta vas je namreč le slabe pol ure oddaljena od Občin in je bila torej na doseg skoraj vseh težjih orožij iz domobranske postojanke. Vas leži na križišču stare ceste Občine—Veliki Gaber in ceste Korenitka—Velika Loka. Divizija je ukazala brigadi, naj se postavi na položaje h Korenitki, Stehanji vasi in Babni gori. Slednji dve vasi naj bi brigada zasedla, ker sta tod vodili važni poti proti Občinam: ena iz Zagorice, druga pa iz Sel pri Šumberku, od koder, kakor nam je že znano, so domobranci večkrat napadali partizanske enote, ki so se tod zadrževale. Torej je imela brigada nalogo, da s patroljami zavaruje tudi omenjeni dve smeri. Komandant divizije je 12. brigadi nakazal tudi možnost, da bi del posadke iz Občin poskušal napasti v smeri Korenitke in Babne gore. Če bi se to primerilo in če bi bil sovražnikov pritisk prehud, bo priskočila na pomoč 8. Levstikova brigada XVIII. divizije, ki je bila v vasi Kamenje, nedaleč od položajev 12. brigade. Če pa bo sovražnik iz Medvedjeka ali iz Gabra s topovi streljal na položaje Cankarjeve brigade okoli Občin, potem naj Dvanajsta postavi minomete in s kontrabatiranjem poskuša nevtralizirati sovražno artilerijo, da ne bi motila borcev pred Občinami. Ta naloga je bila zelo zanimiva in ena redkih, ki so jih štabi postavljali v podobnih razmerah štabom brigad. Dvanajsta mora vsako intervencijo proti Občinam zavriniti. Zato naj ima svoje čete zbrane, za mitraljeze pa naj napravi bunkerje. Moramo potrditi, da so bile naloge 12. brigadi postavljene zelo originalno in smotrno ter razložene jasno in enostavno. Vendar je

potrebno na tem mestu poudariti, da je bilo divizijsko bojno povelje izdano zelo kasno, šele 31. decembra, tako da je bilo za neposredno pripravo zelo malo časa. To sicer ni tako važno za 12. brigado, ker njene naloge niso bile tako zamotane, kot na primer naloge Cankarjeve brigade.

Na temelju divizijske bojne zapovedi je štab brigade še istega dne izdal svoje bojno povelje. Bataljone je razmestil v loku od Korenitke pa skoraj do Sel pri Šumberku. Bataljoni so bili tesno povezani med seboj in vsak je imel svoje področje, ki ga je moral zavarovati. V sredi je postavil 3. bataljon, desno 1. na levo pa 2. Minometna baterija je bila tako spretno postavljena za hrib pri vasi Krušni vrh, da je ni bilo mogoče obstreljevati z mitraljezi. Štab brigade je bil v Krušnem vrhu, brigadno previjališče pa v vasi Selce. Komandant brigade je ukazal bataljonom, naj se vkopljejo, ker je pričakoval, da bodo brigado obstreljevali s topništvom. Še posebno je zahteval, naj se enote oskrbijo z zadostno količino municije, komandir minometne baterije pa naj izračuna vse elemente za obstreljevanje ciljev, ki prihajajo v poštev. Zvečer 31. decembra je bil v štabu brigade še sestanek poveljnikov enot, na katerem so uskladili sodelovanje, medtem ko povelj nižkega ogledovanja ni bilo. To za 12. brigado spet ni bilo posebno važno, saj je nove položaje že od prej poznala, slabše pa je bilo za druge brigade, zlasti za Cankarjevo. Poveljniškega ogledovanja ni bilo mogoče več opraviti, kajti čas jih je prehitel. Kljub pomanjkanju časa so v brigadi izvedli popolno politično pripravo.

Brigada je potovala na položaje iz Sadinje vasi skozi Zafaro in Volčjo jamo in jih 1. januarja 1945 do 13. ure pravočasno zasedla. Potek bojev bomo opisovali po dnevih.

PRVI DAN 1. 1. 1945. Vse enote so zasedle položaje do 13. ure. Zavezniško letalstvo so čakali do 15. ure, ker pa ga ni bilo, se je začela artilerijska priprava. Med njo je Cankarjeva brigada skupaj z jurišno četo očistila vasi Lužo in Knežjo vas ter pregnala sovražnika v Občine. V topniški pripravi so sodelovale poleg artilerije tudi minometne enote in čete težkih mitraljezov ter protitankovskih pušk. Artilerijska priprava iz že znanih razlogov ni bila zadovoljiva in Cankarjeva brigada se je pognala v napad ob 18,30.

Ob 19. uri je odšla na cesto četa 1. bataljona 12. brigade, da bi spremljala minerce, ki so imeli nalogo minirati dolensko cesto. Druga četa je napadla sovražnika v Korenitki in ga pregnala v Občine. Jurišni vod 12. brigade je šel na cesto, postavil zasedo in napadel voz municije s spremstvom, ki se je iz Medvedjeka pomikal proti Občinam. Vod ja zaplenil 8000 kom. municije za lahko brezo, težke in lahke mine za minomete, konja in voz; domobranca je ubil. Na cesti med Občinami in Velikim Gabrom je zaseda ubila tudi motociklista. Ob 19. uri so partizani 1. bataljona v Stehanji vasi opazili sovražnika in ga pregnali. To so bili boji 12. brigade prvega dne borbe za Občine.

Vrnimo se še k Cankarjevi brigadi, ki je to noč izvedla tri juriše na postojanko in vdrla skozi obrambo v notranjost. Toda odpor posadke, ki se je branila iz bunkerjev in strelskih jarkov, je bil premočan in brigada to noč postojanke ni uspela zavzeti. Kako hudi so bili boji, izpričujejo podatki o izgubah Cankarjeve brigade. Imela je 11 mrtvih in 55 ranjenih. Med mrtvimi in ranjenimi je bilo 18 poveljnikov in političnih komisarjev, 2 komandanta bataljona, namestnik komandanta bataljona, 6 pomočnikov političnih komisarjev čet ter nekoliko komandirjev, vodnikov in desetarjev. Doslej zlepa še ni bilo izkazano tolikšno junaštvo in požrtvovalnost borcev in bork pri neki akciji, kot se je to dogodilo v noči na 2. januar 1945 pri Cankarjevi brigadi.

DRUGI DAN. Razume se, da Cankarjeva brigada naslednji dan, 2. januarja, brez temeljite priprave ni mogla nadaljevati boja. Pri tem pa se je zgodilo tudi to, da je sovražnik v skladu s svojo preskušeno taktiko, napravil izpad iz Občin in iz Trebnjega proti Grmadi. Ker se je 15. brigada umaknila, je prodril na položaje pred Občinami, kjer je bila Cankarjeva in jo prisilil, da se je umaknila. Ta dan je bilo nemogoče ponoviti akcijo na postojanko.

Dvanajsta brigada pa je imela 2. januarja 1945 dosti dela. Najprej je ob 9,30 prišla iz Medvedjeka kolona 20 vojakov, ki se je napotila proti Korenitki. Deli 1. in 3. bataljona so jo pregnali nazaj proti Medvedjeku. Čez pol ure je na cesti del

3. bataljona napadel sovražnikovo patroljo 5 mož na kolesih. Enega kolesarja je ubil, drugega ranil, ostali pa so zbežali. Ob 12. uri je spet zaseda 3. bataljona ubila motociklista, drugi

pa je pobegnil. Partizani so motocikel razbili. **Ze** čez pol ure se je na cesti od Medvedjeka proti Občinam pojavil voz, ki ga je vleklo 10 vojakov. Tretji bataljon je spet stopil v akcijo, vozniki so pobegnili in pustili voz na cesti. Popoldne je imel 3. bataljon težko delo, ko se je spopadel s sovražno kolono, verjetno deli 13. SS policijskega polka, v kateri je bilo okoli 200 vojakov, dva kamiona, ena blindca, osebni avto in dva motocikla. Potovali so proti Občinam. Bataljon je uničil motocikla in poškodoval avto. Borba je trajala do 17. ure, ko je sovražnik odvel uničeni in poškodovani material. Po partizanskih poročilih je imel sovražnik v tej borbi 6 mrtvih in nekoliko ranjenih. Ob 19. uri pa je četa 1. bataljona v Korenitki napadla sovražnikovo skupino okoli 30 mož, ki so se umaknili v Občine. Zvečer sta bila še dva manj pomembna spopada 3. bataljona in jurišnega voda s sovražnikom pri Medvedjeku in pri Krušnem vrhu. Posebno je bil aktiven 3. bataljon, ki je postavljaj zasede na cesti med Korenitko in Medvedjekom. Sovražnik tega dne ni pošiljal svojih čet v boj proti 12. brigadi.

TRETJI DAN. Dne 3. januarja so spet pričakovali zavezniška letala in štab korpusa je upal, da bi z njihovo pomočjo lahko ponovil napad na Občine. Toda poleti letal so bili odloženi do naslednjega dne, zato Občin niso ponovno napadali. Izpred postojanke so odpeljali tudi topništvo, ki je ostalo brez municije. Le havbico — 75 mm so še pustili XV. diviziji za akcijo naslednjega dne. Očitno je bilo, da je bila Cankarjeva brigada preutrujena in da je imela preveč izgub, da bi bila sposobna ponoviti napad na Občine. Zato so jo poslali v rezervo na področje Kamenja in Babne gore, torej zelo blizu 12. brigade, za neposreden napad na Občine pa se je pripravila 8. Levstikova brigada iz sestave XVIII. divizije.

Dvanajsta brigada je bila tudi ta dan na istih položajih z istimi nalogami kot prejšnja dva dni. Tudi ta dan ni potekel brez bojev. **Ze** ob 8. uri je sovražna 15. četa 3. bataljona slovenskih domobrancev (približno 100 mož) iz Občin napravila izpad proti 2. bataljonu 8. brigade. Bataljon se ni postavil v bran, pač pa se je umaknil verjetno zato, ker se je že pripravljaj na zamenjavo položajev s Cankarjevo brigado in na boj, ki naj bi bil naslednjega dne. Bataljon Levstikove brigade se je umaknil proti Krušnemu vrhu. Ko je to opazila 12. brigada je poslala 1. in 3. bataljon, da sta napadla sovra-

nika, ga pognala na Občine in potem ponovno zasedla svoje stare položaje. Sovražnik je imel 3 mrtve, 2 težje in 6 lažje ranjenih. Ob 11. uri je na glavni cesti padla v zasedo 3. bataljona patrolja 3 mož na kolesih. Eden je padel, dva sta zbežala. Popoldne ob 15,30 so iz Občin odpeljali proti Velikemu Gabru trije kamioni in avtoblinda. Tretji bataljon jih je napadel, toda sovražnik je nadaljeval pot in se izognil ostrejšemu spopadu. Ob 19. uri je jurišni vod 12. brigade odšel na glavno cesto v zasedo, ki jo je nameraval postaviti na Medvedjeku. Tam pa je že bila sovražnikova zaseda, ki se je umaknila. Zvečer je poveljnik brigade nekoliko prerazporedil bataljone, da bi si odpočili. Prvi je odšel v Selce, 2. je postavil na Krušni vrh, 3. pa je odšel v Stehanjo vas po hrano. Opolnoči pa je bila zamenjava. Prvi bataljon je odšel na Krušni vrh, 2. pa na počitek v Selca.

Tretji dan bojov pri Občinah se je končal brez posebno velikih bojov. To pa je bilo razumljivo, kajti sovražnik je tega dne zbiral čete za veliko operacijo proti VII. korpusu. Dva-najsta brigada se je na levem krilu divizijske bojne razporeditve dobro držala, prizadejala je sovražniku večje izgube, vendar posebno velikih bojov tudi sama ni vodila. Na njenem področju sovražnik ni napadal. Kot smo videli, je sovražniku uspelo z razmeroma majhnimi močmi zaplesti obe partizanski diviziji izven utrdb v Občinah in neprestano rahljati taktično povezavo med partizanskimi enotami. Čeprav je bila XV. divizija zelo oslABLJENA in je korpus že odposlal artilerijo v Jamo na desni breg Krke, je štab korpusa vseeno vztrajal pri odločitvi, da bo nadaljeval akcijo za osvojitve Občin.²⁴

Dne 3. januarja 1945 so bile razmere na bojišču pred Občinami zelo zamotane. Da bi se ubranil neposrednih napadov na postojanko, je sovražnik začel napadati enote VII. korpusa izven postojank. Iz utrjenih krajev je neprestano vdiral v bojno razporeditev enot VII. korpusa in s tem dosegel, da so morali biti partizani stalno na premikih in da so se morali ravnati po sovražnikovih načrtih in akcijah. Vse to so sovražne čete opravljale z razmeroma majhnimi silami. Tega dne je bilo že mogoče zaslediti okrepitev posadke v Občinah. Pojavile so se nove čete iz sestave 13. SS policijskega polka, ki pa jih partizanski obveščevalci niso prepoznali. Končno je bil

določen datum napada zavezniških letal, ki naj **bi** priletele nad **Občine** 4. januarja, nato pa **bi** VII. korpus z 8. Levstikovo **brigado** ponovno napadel posadko.

Sovražniku se je sedaj ponudila izredna priložnost. Čutil je, da so partizani pred Občinami nekoliko utrjeni, da so njihovi položaji razvlečeni, da so morali porabiti že precej topniške municije in da je njihova udarnost zelo zmanjšana. Tudi položaji partizanskih enot na bojni fronti niso bili nič kaj ugodni. Pred njimi so bile utrdbe in čete, ki so uporabljale dolensko cesto za manever. S te strani je sovražnik postavil nekakšno fronto, za partizanskimi četami pa je bila reka Krka, ki je predstavljala veliko zapreko. Torej je bilo med dolensko cesto in Krko bojišče, ki je bilo pod določenimi pogoji neugodno za partizane. Ti pogoji pa so rodili smelo sovražnikovo idejo, da bi zrinili partizanske brigade z juga proti sovražnikovi utrjeni fronti na severu. Okoli Dobrniča je kotlina, kjer bi se dalo partizane obkoliti, jih razpršiti, nato pa posamezne čete uničevati in ostanke prepoditi čez Krko. Udarec naj bi bil tako odločilen, da partizani ne bi imeli več možnosti napadati dolensko cesto in s tem bi prišel pod sovražno nadzorstvo ves predel Dolenjske med Krko in nemško mejo. To pa je bil tudi strateški cilj nemškega poveljstva na področju Ljubljanske pokrajine.

Za izvedbo tega načrta, torej za poraz VII. korpusa pred dolensko komunikacijo, je za enkrat imel general Rösener na voljo premalo čet. Vsekakor je potreboval še nekoliko svežih bataljonov, da bi dosegel vsaj številčno moč VII. korpusa, če je že ne bi mogel preseči. Pri načrtovanju takih akcij so bili Nemci v večni zadregi za čete. Dve evropski fronti sta požirali njihovo moč, zato so morali na okupiranih področjih varčevati in dosegati z razmeroma majhnimi silami velike rezultate. Kako prav so jim sedaj prišle domobranske čete, saj bi brez njih skoraj ne mogli vzdrževati okupacije Ljubljanske pokrajine ali pa bi bili prisiljeni od drugod pošiljati zanje tako dragocene čete!" Čete, ki jih je general Rösener imel na voljo do 1. januarja 1945 v Ljubljanski pokrajini, so nam že znane. To je bil nepopoln 14. SS policijski polk, del tega polka so namreč Nemci uporabljali tudi na Štajerskem, pet bataljonov slovenskih domobrancev in precejšnje število domobranskih posadnih čet. General Rösener si je pomagal s tem, da je

uporabil tudi nekoliko domobranskih posadnih čet ter iz njih in nemških enot sestavljal bojne skupine, ki so bile po moči enakovredne bataljonom. Vseh bataljonov in posadnih čet seveda ni mogel uporabiti ker je bilo treba zavarovati še železnice in postojanke. Nemci so torej sestavili operativno skupino iz naslednjih enot: s Koroške so poslali 1. in 2. bataljon

13. SS policijskega polka. To je bila bojna skupina Fleckner, ki se je pojavila v Občinah že 3. januarja 1945. V novem mestu so sestavili bojno skupino iz 34. in 52. čete slovenskih domobrancev ter 2. čete 1. bataljona 14. SS policijskega polka. Tako so začasno postavili na noge novomeško bojno skupino, tako jo bomo odslej imenovali, katere moč je bila enaka bataljonu. Skupaj z njo se je boril pri Mirni peči še 5. manevrski bataljon slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč. Tudi iz posadk Kočevja, Ribnice in Velikih Lašč so sestavili bojno skupino. V njej so bili vod 61. čete slovenskih domobrancev iz Kočevja, deli 3. bataljona 14. SS policijskega polka iz Kočevja, deli 115. posadne čete slovenskih domobrancev iz Ribnice in deli 29. posadne čete iz Velikih Lašč. Tudi ta skupina je bila močna za bataljon. V stiškem vozlišču so sestavili bojno skupino iz 1. in 4. bataljona slovenskih domobrancev. Tretji bataljon slovenskih domobrancev je prevzel v varstvo postojanke v stiškem utrjenem vozlišču. Občine pa je verjetno branil del bojne skupine Fleckner in 3. bataljon slovenskih domobrancev. Skupaj je bilo sovražnikovih čet za 7 do 8 bataljonov, okoli 3000 mož, ki jih je okrepila artilerija in nekaj tankov.

Stab VII. korpusa je sovražni grupaciji lahko postavil nasproti dve diviziji s šestimi brigadami, dve jurišni divizijski enoti, 5. bataljon 1. brigade KNOJ, kar je bilo tudi okoli 3000 borcev in bork, ker so bile brigade tedaj že zelo maloštevilne. Če upoštevamo korpusno artilerijo, potem lahko rečemo, da sta bili obe strani enako močni. Vendar je sovražnikova skupina imela veliko prednost. Vojaštvo je bilo spočito in bila je pobudnik akcije, ker je imela dobre podatke o partizanskih namerah. Sovražnik je v treh dneh zbral na izhodiščih vse svoje čete; imel je namreč pripravljen načrt, ki je bil zelo zahrbtn in zvit. Po poteku operacije in po analizi bojnih dogodkov od 3. januarja dalje lahko sklepamo, da je bil takole zamišljen: v noči na 4. januar naj bi 1. in 4. domo-

branski bataljon prodrla do Sel pri Šumberku in do Žužemberka, se obrnila proti severu ter napadla koncentracijo enot VII. korpusa na korpusovem levem krilu in v središču, kjer je bila XV. divizija. Istočasno bi 4. januarja zjutraj obe bojni skupini iz Novega mesta, Mirne peči in iz Občin frontalno udarili proti partizanskim brigadam XVIII. divizije, jih z zahoda obkolili in skupaj z ostalimi bataljoni potisnili v kotel okoli Dobrniča, kjer naj bi jih prisilili na boj v obkolitvi. Nato bi ostanke potisnili čez Krko proti jugu. Istočasno bi se spustila v boj še kočevska bojna skupina, ki bi se pojavila na področju Hinj, od koder bi ogrožala zaledje VII. korpusa.

Ni podatkov, da bi bil štab VII. korpusa opozorjen na sovražnikovo akcijo. Vendar so njegovi protiukrepi preprečili sovražnikovo nakano. Zjutraj 4. januarja sta oba domobranska bataljona že dosegla svoje cilje Sela pri Šumberku in Žužemberk. S tem sta že nakazala najnevarnejši del sovražnikove nake in korpus je hitro ukrepal. Na področju napada obeh domobranskih bataljonov so bili Cankarjeva, Dvanajsta in del 8. Levstikove brigade ter štaba korpusa in XV. divizije. K sreči artilerije, razen ene havbice, ni bilo več na položajih. Prvi in 2. bataljon Cankarjeve brigade sta se spopadla na položajih pri Babni gori in Kozjeku. Tretji bataljon te brigade pa je že bil blizu vasi Zalisec, kjer je 1. bataljon slovenskih domobrancev že navsezgodaj naletel na kolono ranjencev, ki so jih umaknili izpred Občin. Partizani Cankarjevega bataljona so nemudoma napadli in vnel se je boj.

Najprej bomo opisali boje na levem krilu VII. korpusa, kjer sta bili Cankarjeva in 12. brigada.

Boji 4. januarja 1945 med sovražnimi četami in 12. brigado so se začeli zjutraj. Že ob 5. uri je Dvanajsta kot ponavadi tiste dni zasedla položaje. Ob 8. uri so začele prodirati sovražne kolone proti brigadnim položajem. Položaji Cankarjevega bataljona so bili pri Babni gori. Proti njim se je usmerila prva kolona. Cankarjevci so napadli, komandant brigade pa jim je poslal v pomoč bataljon. Ta pomoč tedaj ni bila potrebna, zato se je poslani bataljon povezal z 2. bataljonom 12. brigade na koti 413. Ta kota je nad Krušnim vrhom. Druga kolona je iz Medvedjeka prodrla proti Stehanji vasi in je zasedla grebene nad njo. Tretja kolona je iz Občin ob 10. uri prispela v bližino Krušnega vrha. Bataljoni 12. brigade in

Pohod v zimi in mrazu

Cankarjev bataljon so se s temi kolonami borili do 11,30. Sovražne kolone so bile sestavljene iz enot 13. SS policijskega polka in iz 4. bataljona slovenskih domobrancev. Boj je bil trd, vendar so partizani vzdržali, ker jedro 4. bataljona slovenskih domobrancev iz Sel pri Šumberku še ni stopilo v boj. Ker so se od juga približevale bojni razporeditvi 12. brigade nove sovražne čete, je brigadi in Cankarjevemu bataljonu pretila nevarnost obkolutve. Poveljstvo brigade se je odločilo za umik. Štaba XV. divizije in VII. korpusa sita namreč še vedno upala, da bo nastop zavezniškega letalstva, ki so ga pričakovali, spremenil bojne razmere partizanom v prid. To pričakanje je bilo seveda nerealno, kajti sovražne čete so ponekod že prebile partizanske položaje in izvajale premike za obkolutev partizanskih brigad. Z Dvanajsto se je začel umikati tudi bataljon Cankarjeve brigade, ki je trenutno zgubil zvezo s štabom. Prav tedaj je prodrl iz Sel pri Šumberku del 4. domobranskega bataljona in zasedel položaje na Kozjeku. Tam je bil sicer bataljon Cankarjeve brigade, ki pa se je, slabo

obveščen o poteku bojev, brez boja umaknil. Zasedba Kozjeka je pomenila obkolitev Dvanajste in bataljona Cankarjeve brigade. Ta partizanska skupina se je začela umikati na ta način, da je 2. bataljon 12. brigade zavaroval umik vsej skupini. Brigada s Cankarjevim bataljonom se je umikala proti Volčji jami med Kozjekom in Babno goro po gozdu, ki je na kartah imenovan Osredek. Ko je bila cela 12. brigada z bataljonom Cankarjeve izven obroča, se je na začetje kolone priključil tudi 2. bataljon. Tedaj ga je napadel sovražnik s Kozjeka in odrezal od jedra pohodne kolone četo, ki se je razbila, vendar se je (kmalu spet) priključila bataljonu. Imela pa je precejšnje izgube, največje v vsem času boja za Občine. Med padlimi je bila tudi pomočnica političnega komisarja čete Danica Arbiter. Kljub težavnemu položaju je vladala v brigadi visoka morala, kar je bila posledica dobrih moralno-političnih priprav pred pohodom k Občinam.

Cankarjeva brigada se je še ves dan borila severno od Žužemberka. Tudi na desnem krilu korpusa so bili težki boji. Sovražnik zaradi odpora partizanskih čet svoje namere ni mogel izvesti in je imel precejšnje izgube. Partizanske brigade so manevrirale in se izmotavale obkolitvi ter se prebijale na varno po smereh in poteh, ki so se jim zdele najbolj primerne. Sovražnikov pritisk je nekoliko olajšal tudi napad zavezniških letal na Občine, ki so ga zavezniški letalci tega dne končno opravili. Koristen je bil toliko, da je začela goreti vas in da so morali za gašenje požara porabiti nekatere čete, ki so bile sicer že zapletene v boje s partizani.

Kočevska bojna skupina je istega dne, ko se je začela ofenzivna operacija, vdrla v Hinje. Z njo se je spopadel 5. bataljon 1. brigade 1. slovenske divizije KNOJ. Tudi pri Sv. Križu (Gabrovka) se je pojavil sovražnik, s katerim se je bori Dolenjski odred.

Medtem ko je ves korpus še ostal na levem bregu Krke in je XV. divizija zasedla položaje severno od Žužemberka, so Dvanajsti ukazali, naj gre čez Krko, da bi pregnala kočevsko bojno skupino iz Hinj, da ne bi istila v hrbet. V noči na 5. januar 1945 je šla brigada čez reko in se naselila v Gradencu in Plešivici. Tudi obe divizijski jurišni enoti so poslali proti kočevski bojni skupini. V ostrih juriših sta prizadejali sovražniku izgube, jurišni bataljon XVIII. divizije pa je celo

zaplениl topove, ki so podpirali akcijo kočevske skupine, a jih ni mogel razstreliti. Medtem ko so na levem bregu Krke boji trajali dalje, se je Dvanajsta pripravila, da udari na Hinje in sovražnika prežene ali potolče. Pripravila je manever bataljonov, ki so prodrli zahodno od Zvirč, vendar se je sovražnik 6. januarja ob 15. uri že umaknil. S to sovražno skupino je imela boje tudi 8. brigada.

Dne 7. januarja je sovražniku uspelo potisniti enote VII. korpusa na desni breg Krke. S tem je bila njegova akcija končana. Ko so se njegove čete umaknile v nastanišča, je VII. korpus 8. januarja spet zasedel levi breg Krke. Dvanajsta brigada je cdšla na področje vasi Veliki, Srednji in Mali Lipovec. Levo od nje je bila pri Žužemberku Cankarjeva brigada, Petnajsta pa se je postavila na sredo bojne razporeditve XV. divizije v Mačkovcu, Sadinji in Trebči vasi ter Vinkovem vrhu.²⁵

Pri razglabljanju vprašanja, ali je sovražnik s to ofenzivno operacijo dosegel namen, ki si ga je bil postavil, moramo potrditi naslednje ugotovitve. Sovražnikov uspeh je bil v tem, da je deblokiral postojanko v Občinah in s tem obvladal komunikacijo na relaciji Novo mesto—Višnja gora. S tem je utrdil obrambne razmere na cesti in nove postojanke so pridobile na operativnem pomenu in moči. Toda popolnega cilja še zdaleč ni dosegla. Sedmi korpus je bil spet na levem bregu Krke in to so bila izhodišča za ponovne napade. Če je hotel sovražnik doseči popolno varnost novih postojank, je moral vreči enote VII. korpusa čez Krko in na njenem levem bregu postaviti obrambno linijo, ki bi mu zagotovila popolno nadvlado nad dolenjsko komunikacijo. Nemcem torej ni kazalo nič drugega, kot da čim prej začno novo akcijo. To pa ni bilo lahko. Korpus nikakor ni bil premagan. Se vedno je bil močna vojska z visoko moralo, da ga ni bilo lahko ugnati.

Dvanajsta brigada je dobro opravila svojo bojno nalogo. Iz njenih akcij veje resnost in zanesljivost v izpolnjevanju nalog. Moralno je bila na višini, odlično se je borila, borci so pokazali izredno vzdržljivost, čeprav so bili slabo obuti in oblečeni. Poveljniški kader je dokazal veliko odgovornost pri izvrševanju ukazov štaba divizije, skrbel je za borce, ni dovolil, da bi jih zavedli v akcije, kjer bi po nepotrebnem krvaveli ali pa se izčrpavali. Komandant divizije se je lahko zanesel

na to brigado, ki je postajala v sestavi XV. divizije vse bolj **pomembna** in vse bolj borbeno. Čas, ko je brigadi za to bilo **treba** dati posebno priznanje, se je bližal.

Bitka v Suhi krajini

Preden preidemo na opisovanje bitke v Suhi krajini, si nekoliko cglejmo notranje razmere v brigadi na prehodu v leto 1945.

Vse cd odhoda z Gorjancev se je številčno stanje brigade zelo zmanjšalo. Medtem ko je 15. novembra 1944 imela še 600 borcev, jih je 8. januarja 1945 štela še 318. Skoraj za polovico se je skrčila. V prav takem stanju so bile druge brigade **na** področju VII. korpusa. Imele so le 300 do 400 borcev. To je bilo tem slabše tudi zato, ker ni bilo izgledov za izboljšanje razmer, kajti prehajanje čez nemško mejo je postalo še bolj nevarno in tvegano, na Štajerskem pa so se partizanske čete zaradi nemške ofenzive številčno tudi tako zmanjšale, da so jih morali zapolnjevati s tistimi, ki so jih lahko mobilizirali. Drugače je bilo z oborožitvijo. Z zmanjšanjem števila partizanov v 12. brigadi se je povečala relativna[^] zasičenost z orožjem. Brigada je v bojih sicer izgubila nekoliko orožja, a je lahko izgube nadomestila s plenom ali pa iz skladišč VII. korpusa. Dogajalo se je celo, da so morali nekaj avtomatskega orožja izločiti iz čet, saj ga ni imel kdo uporabljati.

Ker je bila torej brigada maloštevilna, je postala gibčna in jo je bilo mnogo lažje voditi v boju in na pohodu. Kljub takemu osipu pa je bilo moralno stanje v brigadi na visoki ravni. Temeljni problem je še nadalje bil, kako usposobiti nižji poveljniški kader za samostojno vodenje. Čeprav je že mnogo partizanov, desetarjev in vodnikov končalo podoficirsko šolo VII. korpusa, se je izkazalo, da je izurjenost nižjega kadra še vedno preslaba. To so hoteli v brigadi nadomestiti na ta način, da so imeli po bataljonih posebne teoretične sestanke, ki jih je vodil četni komandir ali pa kdo iz bataljonskega štaba. Na te sestanke so poleg nižjega poveljniškega kadra pritegovali tudi tiste partizane in partizanke, ki so pokazali nekaj sposobnosti za bodoče poveljnike in politične komisarje ter politične delegate. Na sestanke vodnikov so pri-

tegovali najboljše deseterje, na konference političnih delegatov pa tiste partizane, ki so pokazali zanimanje za politično delo. Posebno pozornost so posvetili tudi vodjem patrolj. Njihova naloga je bila izredno važna, odgovornost pa velika. Iz razpoložljive dokumentacije ni mogoče izluščiti, kako so četni komandirji in njihovi namestniki ali pa drugi oficirji v štabu bataljona ali brigade praktično pokazali novincem, kako se je treba obnašati v patroljah. Verjetno je bilo tega premalo. Brigada in bataljoni so le v izredno delikatnih razmerah pošiljali na teren tako imenovane oficirske patrolje. Pri izbiri kandidatov za nižji poveljniški kader so se ravnali po tem, kako je kandidat predan osvobodilni borbi slovenskega naroda in ali je discipliniran in umsko sposoben za tako odgovorno mesto. Pri političnih kadrih oz. kandidatih pa so gledali na to, ali s svojim zgledom potrjujejo to, o čemer bodo kot politični funkcionarji govorili borce. Kot zasledimo v političnem poročilu štaba brigade za mesec december 1944, niso marali uvrščati čvekačev med kandidate za politične funkcionarje. Hoteli so zgledne borce, ki so na delu in s svojim obnašanjem pokazali, kako se je treba boriti proti sovražniku in kako je treba razvijati politično in moralno zavest. Pri izbiri kandidatov za šole in tečaje so bili zelo natančni. Kandidate so tudi prej vprašali, če imajo veselje za delo in za funkcije, za katere bi jih poslali v šolo. Mlademu poveljniškemu kadru so dajali veliko priložnosti, da se na delu izuri in izkaže. Kot je sicer bilo moralno politično stanje v brigadi zelo dobro, je vendarle treba omeniti pojav, ki je bil sicer v partizanih zelo redek, a se je v 12. brigadi le oglasil. Dogodilo se je, da se je nekaj borcev iz strahu pred borbo samo poškodovalo. Ta pojav moramo imeti za splošen pojav v vseh vojskah in armadah sveta, vendar so ga v brigadi ostro kaznovali. Ker je bil odnos med poveljniki in borci tovariški in dober, so partizani imeli svoje poveljnike radi. To se je izkazovalo zlasti v borbah, ko so borci in poveljniki zelo skrbeli drug za drugega. Tak primer opisuje že omenjeno poročilo štaba¹ brigade z dne 11. januarja 1945, ki pravi, da moštvo ljubi svoj poveljniški kader, kar dokazuje z dogovorom, da bodo borci rešili komandirja, če bo ranjen, »četudi bo še tako pokalo.«

V brigadi so si prizadevali, da bi bila disciplina trdna, vendar ne nasilna kot v bivši jugoslovanski vojski. Strum-

nost je med bojnimi akcijami vedno popustila, a se je med odmorom spet popravila.

Kadrovska služba, ki je bila v partizanskih štabih že precej dolgo uvedena, je imela uspehe glede vodenja evidence in odnosov v enotah. Začela je voditi preglede mrtvih oz. padlih partizanov v posebnih obrazcih, ki jih je predpisal kadrovski odsek glavnega štaba Slovenije pod naslovom — za svobodo padli borec —, ki so nam še dandanašnji bogat vir za informacije o žrtvah osvobodilne vojne. Zanimivo je, da so se vsi odgovorni štabi pobrigali, da bi odlikovanje padlega borca 12. brigade izročili svojcem. Kadrovska služba je natančno zabeležila vse mrtve in ranjene ter jih zapisovala v posebne sezname. Neprestano so pošiljali predloge za odlikovanja in v brigadi je bilo že precej odlikovanih borcev. V prvi polovici meseca decembra 1944 so npr. poslali štabu XV. divizije 14 predlogov za odlikovanje. Prve ordene in medalje za hrabrost je komandant brigade pripel odlikovanim borcem in borkam konec meseca novembra 1944, ko je bila Dvanajsta v Hinjah.²⁶

Taktično usposabljanje brigade je bilo vsakdanja skrb štaba brigade. Borce so neprestano urili, da bi okrepili bojno usposobljenost enot. Pri tem so dosegli velike uspehe. Ze pri opisovanju borb smo opazili, kako velik napredek je dosegla brigada glede manevrske sposobnosti. V borbi so vedno težili za tem, da bi obkolili sovražnika ali pa ga porazili na ta način, da bi mu za hrbet pošiljali čete. Odlikoval se je zlasti jurišni vod, ki so ga ustanovili prav v te namene. Dobra zveza v rokah poveljnikov je omogočila dobro poveljevanje. Kljub temu, da orožja v brigadi ni primanjkovalo, ljubezen do orožja ni popustila. Zgodilo se je, da mitraljezci, ki so postali desetarji ali vodniki, niso hoteli izročiti mitraljezov drugim borcem. Težki mitraljezi so bili vedno bolj upoštevani. Enote so se prepričale, kako imenitno orožje je to, posebno kadar jih brani in ščiti pri umikih ali pa kadar se pod njegovim ognjem približujejo sovražnikovi bojni liniji, da bi izvedli juriš. Tudi protitankovske puške so vedno bolj cenili, saj so z njimi onesposobili že precej kamionov in dosegli, da tudi sovražni tanki niso mogli brez skrbi manevrirati po bojišču.

Brigada je na temelju odloka SNOSa z dne 25. novembra 1944 o mobilizaciji zlasti političnih delavcev in aktivistov ko-

nec leta 1944 in v začetku leta 1945 izvedla mobilizacijo v trebanjskem in žužemberškem okraju. Kakor izvemo iz mesečnega poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 30. januarja 1945, se mobilizacija v Trebnjem ni popolnoma posrečila, v žužemberškem okraju pa je bila boljša. Mobilizaciji se je odzvalo oikoli 60 % obveznikov, ostali pa so odšli v be-
lo gardo ali pa so se skrivali doma. Zvedeli so, da se¹ nekaj teh obveznikov svobodno sprehaja okoli domačih krajev, ki so pod sovražnikovim nadzorstvom. Obveščevalni center 12. brigade je sklepal, da je mobilizacija vendarle imela svoj politični pomen, ker so morali splavati na površje razni ljudje, ki so se skrivali za aktivistovskimi funkcijami, sedaj pa so morali pokazati svoje karte.²⁸ Ta mobilizacija brigadi ni prinesla veliko novincev decembra 1944 in v prvih desetih dneh januarja 1945 le 35, da bi se moglo njeno številčno stanje izboljšati, pač pa je pridobila nekoliko ljudi, ki jih je sčasoma lahko porabila pri političnem delu.

Prizadevanja za napredek obveščevalne službe so obrodila sad tudi v obveščevalni službi 12. brigade. Sedaj v brigadi ni bilo več obveščevalnega voda, pač pa je center imel šefa in njegovega pomočnika ter 6 obveščevalnih oficirjev.^{29*}

Večkrat smo v opisih bojov zasledili tudi podatke o jurišnem vodu 12. brigade. V vseh partizanskih enotah so ustanavljali take jurišne vode. Jurišni vod so v brigadi uporabljali za posebno drzne taktične naloge, ki jih je izvajal z veliko hrabrostjo in znanjem.

Glede na zmanjšanje številčne moči brigade je štab ukrepal in je že konec decembra izdal navodilo, kako naj se v enotah razdeli orožje. Najvažnejša odločba je bila ta, da mora imeti strelska četa 4 do 5 puškomitr al jezov, na vsak puškomitraljez pa morata priti po dva pomočnika, od katerih naj nosi vsak po 300 kosov municije. Ukrep o dveh pomočnikih je bil koristen zato, da bi se brigada v prihodnje izognila nerodnostim, ki so nastale, ker je puškomitraljezom

* Sredi decembra 1944 je bil obveščevalni center brigade takole sestavljen: šef centra je bil Stane Kos-Ris, ki je 8. decembra odšel v obveščevalni center XV. divizije za obveščevalnega oficirja. Zamenjal ga je Vito Pirc. Obveščevalni oficirji pa so tedaj bili: Rudi Pintar, Stanko Zalaznik, Maks Gorenj šček, Franc Kraševce, Grego Maglica in Ivan Iskra. (Štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. decembra 1944, IZDG, fase. 68/11.)

včasih v boju zmanjkalo municije. Dva pomočnika pa sta nosila sedaj dva bojna kompleta, kar je zagotavljalo dobro oskrbo orožja z municijo. Skladno s tem ukrepom je štab brigade tudi ukazal, da morajo¹ težke brede imeti po 3 do 4 pomočnike, vsak od njih pa naj nosi po 300 kosov streliva. Za četo težkega orožja lahko štab bataljona odredi po enega ali po dva puškomitraljeza. To je bila pomembna okrepitev čet težkega orožja. Težke mitraljeze in protitankovske puške morajo nositi mule, da borci ne bi bili preveč obremenjeni. Vsak bataljon naj ima zato 4 do 5 mul. Ena od teh naj nosi težki mitraljez in protitankovsko puško, ena rezervno municijo, ostale pa naj bodo na voljo kuhinji. Komandant brigade je tudi odredil, da odslej nihče ne sme obremenjevati mul s svojo osebno prtljago, ki jo mora vsak sam nositi.³⁰

Do 19. januarja 1945, ko se je začela bitka v Suhi krajini, je bil na področju XV. divizije mir, le posamezni bataljoni so hodili na progo vznemirjat sovražnika. Štab VII. korpusa je namreč zahteval od XV. divizije, naj njene brigade neprestano napadajo komunikacijo med Novim mestom in Ivančno gorico in naj ne dovolijo, da bi se sovražnik brezskrbno prevažal po cestah in popravljaj železnico. Petnajsta divizija je to opravila na ta način, da je pošiljala v zasede po en bataljon 12. in Cankarjeve brigade. Trikrat sta brigadi postavili zasedi, vendar od teh alkcij ni bilo skoraj nobene koristi. Zadnjo zasedo sta brigadi postavili nekoliko južneje od Velikega Gabra in Radohove vasi, toda prav tedaj so sovražne čete začele prodirati proti Krki. Ko sta bataljona to spoznala, sta se umaknila na desni breg Krke in se zvečer 19. januarja priključila svojima brigadama.

Povedali smo že, da je bil uspeh sovražnih čet v akciji od 4. do 8. januarja polovičen. Postojanke ob dolenski komunikaciji je sovražnik sicer utrdil, toda VII. korpus je ostal neporažen in je še vedno predstavljal grožnjo za ponoven napad na eno od novo postavljenih postojank. Zato je bil sovražnik pravzaprav prisiljen izvesti še eno operacijo, da bi pregnal partizanske enote čez Krko v Suho krajino. Tudi za operacijo, ki so jo začeli Nemci in domobranci 19. januarja

1945, nimamo avtentičnih podatkov O' nemških ciljih. Spoznamo jih lahko le iz poteka operacij. Bolj pa so nam znani cilji slovenskega domobranstva, ki so jih domobranci sami

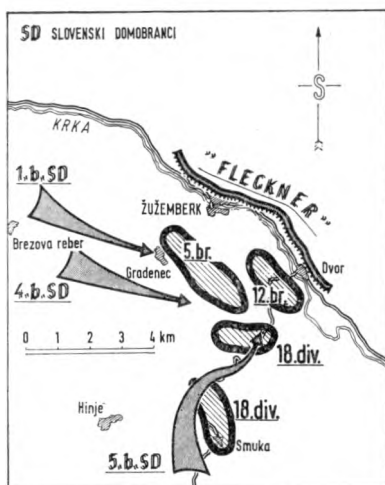
opredelili kot akcijo, s katero bi preprečili nadaljnjo »pljačko in požiganje naših vasi«. Ta cilj, ki ga je izrazil organizacijski štab slovenskega domobranstva v poročilu dne 26. januarja 1945 je ozek in nima prave vojaške vrednosti.³¹ Bolj širokopotezni so bili cilji, ki jih je postavil štab za protipartizansko borbo v Ljubljani. Sodili bi, da so bili naslednji: najprej potisniti partizane na desni breg Krke, nato jih obkoliti na področju Lašč pri Dvoru in vasi Lipje in jih premagati.

Nemško poveljstvo je v ta namen načrtovalo operacijo na širokem področju Suhe krajine pa tudi na področju Dolenjskih Toplic. V Suhi krajini naj bi se borile glavne sovražnikove sile, na področju Dolenjskih Toplic pa pomožne.

Pomožno bojišče pri Dolenjskih Toplicah naj bi zaposlilo kar velik del partizanskih sil, ker je sovražnik vedel, kako občutljivi so partizani na smereh, ki peljejo v Belo krajino. Nemci so zbrali približno iste sile, kot so jih imeli v akciji cd 3. do 8. januarja 1945 in še nekatere. V Suhi krajini so sestavili dve grupi. Prva, glavna, je bila sestavljena iz 3 domobranskih bataljonov. Prvi bataljon slovenskih domobrancev iz Stične pod poveljstvom stotnika Cofa, kjer je bil zvezni oficir kapetan Köhl, je bil na levem krilu celotne bojne razvrstitve in je imel nalogo prodreti skozi Muljavo na Plešivico in v Gradenc. Desno od njega je bil 4. bataljon slovenskih domobrancev, ki mu je po smrti komandanta Meničanina poveljeval kapetan Tomič, stotnik Schumacher pa je bil zvezni oficir. Iz Št. Vida pri Stični je odpotoval skozi Ambrus v Lipje. Iz Kočevja se je proti Laščam pri Dvoru pomikal 5. alarmni bataljon slovenskih domobrancev, okrepjen z deli 3. bataljona 14. SS policijskega polka. Poveljnik tega bataljona je bil domobranski oficir kapetan Kunstelj, nemški okrepitvi pa je poveljeval kapetan Timm, ki je bil tudi zvezni oficir pri tem bataljonu. Celotni grupaciji je poveljeval polkovnik Nickel, komandant 14. SS policijskega polka, ki nam je že znan iz novembrske akcije v Beli krajini.

V tem odstavku smo vpeljali nov naziv za nekatere nemške oficirje. Nemci so si namreč vedno tesneje podrejali domobranske enote in so v vsak domobranski bataljon imenovali zveznega oficirja, ki pa je bil dejansko gospodar v enoti, saj so domobranski oficirji, torej poveljniki bataljonov, morali

Bitka v Suhi krajini. Razporeditev in premiki sovražnih in partizanskih enot 19. 1. 1945 zvečer

dobiti njegovo soglasje za vse svoje glavne odločitve. Trije domobranski bataljoni so torej v Suhi krajini prodirali koncentrično proti partizanskim enotam VII. korpusa in so imeli nalogo bodisi z juga obkoliti VII. korpus ali pa ga potisniti na bregove Krke, kjer je bila na levem bregu že pripravljena nam že znana Flecknerjeva bojna skupina. Njeno jedro sta bili 1. in 2. bataljon 13. SS policijskega polka, nekaj tankov in deli 3. bataljona slovenskih domobrancev. Na fronti v Suhi krajini je torej sovražnik imel pet popolnih in deloma okrepljenih bataljonov in še del šestega, medtem ko je imel VII. korpus na voljo le dve brigadi XV. divizije, 3 brigade XVIII. divizije in dva jurišna bataljona. Pojasniti je treba, da je vsak od jurišnih bataljonov štel le okoli 70 borcev in bork. Poleg teh je imel korpus na voljo še Dolenj siki odred in avstrijski bataljon.

Dvanajsta brigada je bila 19. januarja 1945 okoli Sadi-nje vasi. Zakaj se je premaknila bližje Krki? Petnajsta brigada, ki je bila popred na teh položajih, je namreč odpotovala proti Dolenjskim Toplicam, na njeno mesto pa so postavili Dvanajsto. Dvanajsta je imela pri sebi le dva bataljona. Fleckner je 19. januarja zjutraj začel prodirati proti Krki z dvema bataljonoma iz sestave 13. SS policijskega polka. Eden se

je usmeril proti Cankarjevi brigadi na področju Žužemberka, drugi pa proti Dvanajsti. Nemška bataljona v začetku nista naletela na poseben odpor, ker ob dolenjski komunikaciji ni bilo partizanskih čet. Šele ko sta se približala Krki, sta naletela na odločen odpor. Najprej je sovražnik napadel bataljon na Vinkovem vrhu. V boju partizanski bataljon ni vzdržal in se je umaknil v Mačkovec. V tem boju se je odlikoval mitraljezec Jože Jerebica. Ko so se enote njegovega bataljona umikale, je kril njihov manever in je pri tem s puško-mitraljezom pobil 3 sovražne vojake. Dvanajsta ga je predlagala za odlikovanje z ordenom za hrabrost, poslali pa so ga tudi na poseben miting, ki ga je priredil štab XV. divizije za najboljše podoficirje. Tu in v Sadinji vasi se je Dvanajsta borila do 15. ure. Ker je bil sovražnikov pritisk premočan, sta se bataljona umaknila čez Krko pri Dvoru v vas Jamo. Bil je zelo meglen dan in brigada je zato lahko neopazno izvedla premik čez Krko. V bojih je imela! 5 ranjenih, in to večinoma na Vinkovem vrhu, sovražnik pa je imel 4 mrtve.

Del sovražnikovih čet je nato zasedel levi breg Krke, kjer je bila prej Dvanajsta, del pa je napredoval iz Sadinje vasi proti Zafari pri Žužemberku, kjer se je borila Cankarjeva brigada. Zvečer se je tudi ta umaknila čez Krko. Na levem bregu Krke se je sovražnikova bojna skupina utrdila. Njena naloga ni bila prodirati čez reko, pač pa napraviti ob njej zaporo in preprečiti partizanom prehajanje čez njo.

Na bojiščih v Suhi krajini so bile razmere za XVIII. divizijo neugodne. Peti bataljon slovenskih domobrancev je prodiral proti Laščam pri Dvoru, kjer sta bila štab XVIII. divizije in 9. brigada te divizije. Da bi zaustavil prodor tega bataljona, je štab XV. divizije poslal v Lašče 12. brigado. Brigada je odšla iz Jame pri Dvoru ob 18. uri in je seveda kmalu prispe-la do Lašč, kjer se je komandant brigade javil štabu XVIII. divizije. Prav tedaj so bili v diviziji zelo zaposleni z analizo položaja, ki je nastal, ko so dobili vest, da se jim bliža sovražnik. Še preden so v štabu divizije uspeli skleniti, kaj naj storijo in kako naj uporabijo obe brigadi, je sovražni bataljon s prevaro vdrl v vas, kjer se je začelo streljanje. Štab divizije in enote so se hitro umaknili iz ogrožene vasi. Dvanajsta se je umaknila v Podgozd, le njen jurišni vod se je umaknil nad vas, kjer je počakal na ugoden trenutek za protinapad. Sov-

ražnikov bataljon seveda ni udaril v vas z vsemi četami. Kmalu se je začel umikati, deloma tudi zaradi protiakcije jurišnega voda 12. brigade. Ta je namreč napadel, se vrnil v Lašče in jih zasedel. S tem je bilo krize na tem območju konec in partizani so se lahko vrnil. Tega dne ob 19. uri se je vrnil v sestavo brigade tudi 1. bataljon. Pri vrnitvi brigade iz Lašč na Jamo pri Dvoru je 2. bataljon po pomotnem ukazu odšel v Podhosto, a se je naslednjega dne zjutraj že vrnil.

Do 19. januarja zvečer so sovražnikove čete dosegle vse zastavljene cilje. V Suhi krajini je bil naslednji položaj: 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev sta zasedla vasi Gradenc in Lipje, 5. pa se je ponoči nastanil v Smuki. S te Strani so bili torej partizani obkoljeni. Na levem bregu Krke se je razmestila bojna skupina »Fleckner« in je branila prehode čez Krko. Tudi novomeška pomožna bojna skupina je vdrla iz mesta daleč proti Dolenjskim Toplicam. To je pomenilo, da je bila obkolitev enot VII. korpusa v Suhi krajini popolna, le še proti Podhosti je bil prost prehod, ki pa so ga že ogrožale sovražne čete iz Novega mesta. V noči na 20. januar 1945 se je komandant VII. korpusa odločil, kako bo naslednjega dne nadaljeval boj. Ponoči je nameraval prerazporediti svoje enote in se opreti na odlične obrambne položaje na Primožu, Stari gori in koti 503. Ti položaji so na grebenu, ki obvladuje vse področje med Smuko, Brezovim dolom in Budganjo vasjo. Tukaj je nameraval organizirati obrambo, da sovražnik ne bi mogel partizanskih čet potisniti v dolino Krke. Na označene položaje je poslal Cankarjevo brigado, da bi držala v šahu 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev. Proti 5. bataljonu na Smuki je postavil dele XVIII. divizije, del divizije pa je usmeril tudi proti domobranskima bataljonoma v Gradencu in Lipju. Tu v Suhi krajini se je razvilo glavno bojišče, na katerem pa 12. brigade ni bilo. Pustili so jo> pri Podgozdu in Jami pri Dvoru, da bi še nadalje branila prehode čez Krko. Precej enot je moral VII. korpus poslati tudi prati novomeški bojni skupini na področje Dolenjskih Toplic. Tako sta nastali dve bojišči, ki prostorsko med seboj nista bili povezani, glede na sovražnikovo zamisel pa sta imeli enotno nalogo.

Dne 20. januarja 1945 je bilo pričakovati velik napad sovražnih čet v Suhi krajini. Poveljstvo je namreč načrtovalo, da bodo združeni 1., 4. in 5. bataljon naskočili Cankarjevo

brigado, jo vrgli s Primoža in Stare gore in s tem potisnili ves VII. korpus h Krki. Vendar pa je pri sovražniku prišlo do zapletov. Peti bataljon na Smuki se je nameč 20. januarja ob

4. uri zjutraj nepričakovano umaknil v Kočevje. Prvi in 4. bataljon sta ga torej zaman pričakovala. S tem je nastala vrzel v sovražnikovo obkolutveni liniji, napad pa je bil zamujen. To je izkoristila Cankarjeva brigada, ki je bila zelo utrujena in premražena, da je dopoldne 20. januarja vsaj za silo uredila obrambne položaje.

Ker sovražnik dopoldne 20. januarja ni napadel, so udarili partizani. Osmo brigada XVIII. divizije se je spustila v Lipje in Gradenc, a ni imela uspeha. Potem sta domobranska bataljona poskušala sama pognati Cankarjevo s hribov, a se jima ni posrečilo. Tako je ostalo ta dan stanje v Suhi krajini neizpremenjeno. Dvanajsta brigada je le obstreljevala sovražnika, ki je skušal zavzeti most pri Dvoru ali pa je morda le tipal, da bi ugotovil, s kakšno močjo ga partizani branijo. Brigada se je tudi čez Krko obstreljevala z Nemci, vendar težjih bojov ni bilo. Dvanajsta je sodila, da je sovražnik v teh praskah imel 3 mrtve.

Pojasniti je še treba, zakaj se je 5. bataljon tako nemudoma umaknil iz Smuke v Kočevje. Podatkov o tem v dokumentih ni, vendar lahko sodimo, da voj alki v noči na 20. januar niso mogli vzdržati hudega mraza, kajti v požgani Smuki je bilo malo ali pa nič možnosti za prenočitev. Peti bataljon pa je bil verjetno, kot eden najmlajših, še slabo opremljen za zimsko vojskovanje. Možno pa je tudi, da je prišlo v nemškem poveljevalnem sistemu do nesporazumov.

Naslednji dan, 21. januar 1945, so si domobranci in Nemci dobro zapomnili. Akcije tega dne si bomo natančneje ogledali, čeprav Dvanajsta ni neposredno sodelovala v njih. Štab VII. korpusa je pridobil ves dan (20. januar), da je organiziral sodelovanje med partizanskimi enotami in štabi in se odločil za napad v središče domobranske bojne razporeditve. Prvi in 4. domobranski bataljon sta bila namreč takole razvrščena: 4. bataljon je imel v Velikem Lipju 4. težko četo ter 31. in 39. pehotno četo. V Malem Lipju, nedaleč od Velikega, pa se je namestila 32. četa tega bataljona. V Gradencu je bil še vedno 1. bataljon slovenskih domobrancev. Zamisel za napad na ta dva bataljona je bila naslednja. Odlični jurišni ba-

taljon **XVin.** divizije, ki je imel 70 do 90 borcev naj bi skupaj **1** 9. brigado XVIII. divizije nepričakovano vdrl v Lipje in **porazil** sovražni bataljon. Cankarjeva brigada pa naj bi se istočasno spustila v Gradenc in opravila s 1. bataljonom.

Tej partizanski zamisli je k uspehu pripomogel tudi kapetan Schumacher, zvezni oficir pri 4. domobranskem bataljonu, nam že dobro znani poveljnik šole za protipartizanski boj v Stični in poveljnik v mnogih sovražnih akcijah. Ta je namreč 21. januarja vzel 32. četo 4. domobranskega bataljona iz Malega Lipja in jo povedel proti Polomu, da bi tam poiskal 5. bataljon. S tem je nemški kapetan oslabil moč 4. bataljona na področju vasi Lipje. Dne 21. januarja 1945 ob 12,30 so borci jurišnega bataljona XVIII. divizije in 9. brigade nena doma vdrl v Lipje, presenetili domobrance ter pokosili veliko število njihovih vojakov, zaplenili skoraj vse orožje 4. čete s težkim orožjem in orožje preostalih čet. Domobranski bataljon je imel okoli 65 mrtvih in 70 ranjenih, partizani pa so zaplenili 2 srednja in lahki minomet, 3 težke mitraljeze, 7 puškomitraljezov, 8 brzostrelk, radijsko postaja, ki so jo imeli na skrbi nemški vojaki, 15 mul, poškodovali so tank in avtomobil ter zaplenili še precej drugega materiala. Ti podatki govorijo o stopnji poraza, ki ga je doživel domobranski 4. bataljon. Odslej je bojna moč tega bataljona stalno pešala. Kapetan Schumacher je opoldne, prav tedaj, ko je v Lipju divjal boj, pri vasi Lopata končno našel 5. domobranski bataljon in ga odvedel v Lipje, kjer pa je mogel samo še pobrati mrtve.

Dvanajsta brigada se je tega dne pomaknila nekoliko proti Žužemberku, da bi zavarovala smer iz Žužemberka proti Laščam pri Dvoru. Tudi tega dne ni imela večjih bojov. Njeni položaji so bili med Cegelnico in Stavčo vasjo. Ko so partizani zvedeli za zmago jurišnega bataljona XVIII. divizije in 9. brigade v Lipju, je med njimi zavladalo nepopisno veselje. Sovražnikova napadalna operacija v Suhi krajini je s tem porazom izgubila vse upanje na kakršenkoli taktičen uspeh.

Komandant krajinske sovražne grupacije je že 22. januarja 1945 zvečer spoznal, da se je razmerje moči zaradi poraza 4. bataljona slovenskih domobrancev spremenilo v njegovo škodo. Nadalje je spoznal, da je upadla morala njegovih čet, saj niso sposobne prenašati mraza in drugih zimskih nevšečnosti tako kot partizani. Akcijo je bilo treba končati, še

preden bi ga doletelo še kaj hujšega. Torej je zvečer 22. januarja ukazal, naj se akcija v Suhi krajini konča. Konča pa naj se tako, da bi se 4. bataljon vrnil v Št. Vid pri Stični skozi Lašče pri Dvoru in Žužemberk. Komendant je torej postavil premaganemu bataljonu za smer potovanja najtežjo pot skozi partizanske položaje. Ker pa je vedel, da tega sam ne bo mogel storiti, mu je dodelil v pomoč še 1. in 5. bataljon. Zvečer je napisal bojno povelje, ki je izzvalo krvave boje na področju Primoža in Lašč pri Dvoru.

Naslednjega dne, 23. januarja, so torej bili na omenjenem področju težki boji. Sodelovali so tudi deli sovražne skupine z levega brega Krke, ki so se med 12. brigado in Cankarjevo brigado pritihotapili na Primož 9. brigadi za hrbet. Ko so domobranci zavzeli Lašče pri Dvoru, je divizija v to smer poslala 12. brigado, da bi pregnala sovražnika. Odšla je Okoli

15. ure in je imela v Laščah boje, v katerih se je odlikoval Anton Kopriva, vodnik iz 1. čete 2. bataljona. Spretno je manevriral z vodom, mu dobro poveljeval, spretno razporejal borce v strelce in se sam odlikoval pri jurišu. Štab brigade ga je predlagal za odlikovanje z ordenom za hrabrost in ga poslal na poseben miting, ki ga je priredil štab XV. divizije za najboljše podoficirje. Sovražnik se je proti večeru umaknil iz Suhe krajine. Brigada je imela 3 ranjene, sovražnik pa 4 mrtve. Potem je Dvanajsta zasedla nekdanje položaje Cankarjeve brigade, tj. Staro goro, Primož in Lašče pri Dvoru.³²

Dne 24. januarja 1945 so se s porazom sovražnih čet končali tudi boji med Dolenjskimi Toplicami in Novim mestom.

S tem se je sovražnikova operacija neuspešno končala, zmagovita bitka v Suhi krajini pa je ostala v lepem spominu pri boricih in borkah, ki so se je udeležili.

Vendar ta bitka partizanom ni prinesla boljših vojnih razmer. Dejanski sovražnikov uspeh je bil v tem, da je obvladal levi breg Krke in da je s tem popolnoma zavaroval dolenjsko komunikacijo. Odslej je lahko imel v postojankah od Novega mesta do Višnje gore le manjše posadke in je lahko uporabil čete za zaostritev bojov proti VII. korpusu. Svoje operativne uspehe je izkoriščal postopoma in z veliko vztrajnostjo. Sedaj so bile enote VII. korpusa že stisnjene na področje Suhe krajine med Krko in kočevsko železnico, na Gor-

jancih in v Dolenjskih Toplicah pa je bilo treba še naprej briniti pristope v Belo krajino.

Štab VII. korpusa je po bitki na novo razporedil enote.

V Suhi krajini je ostala XVIII. divizija, ki so jo okrepili z 12. brigado. Petnajsta brigada pa se je premaknila k Dolenjskim Toplicam, da bi varovala Belo krajino.³³

Na koncu tega poglavja se moramo seznaniti z veliko nagrado, s katero je glavni štab Slovenije odlikoval 12. brigado za uspehe v borbah in za izgradnjo enot. Brigada je dejansko postala odlična partizanska enota, ki je dosegla v bojih z okupatorjevimi četami velike uspehe. Bila je budna, vztrajna v boju, razvila je visoko borbeno moralo in politično zavest. Štab XV. divizije je v njej imel enoto, ki ji je lahko zaupal najtežje in najbolj odgovorne naloge. Štab VII. korpusa je še 26. januarja 1945, torej neposredno po bitki v Suhi krajini, predlagal glavnemu štabu Slovenije, naj Dvanajsto imenuje za udarno. Za to je navedel naslednje razloge: Prav tako je tudi XII. SNOB XV. divizije NOV in POJ v vsem svojem obstanku nepretrgoma zmagovito vodila dolgotrajne borbe in neusmiljeno tolkla ter razbijala Hitlerjeve horde in njegove zveste pomagače švabobrnce in vse izkoreninjenca slovenskega naroda. V borbah, ki jih je brigada vodila pri Pribišju, Občinah, Sadinji vasi, Vinkovem vrhu, Laščah, pri napadu na Št. Janž, je dokazala in še dokazuje, da je v njenem zaletu in borbi za svobodo Slovenije ne ustavi nobena sovražna ofenziva ali postojanka.«

Tedaj je štab VII. korpusa predlagal, naj bi se Dvanajsta glede na to, da se je razvila iz štajerske brigade, imenovala po padlem komandantu slovenske partizanske vojske general-lajtnantu Francu Rozmanu-Stanetu, ki se je tudi boril na Štajerskem, tako da bi bil odslej njen naziv: XII. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada »Franca Rozmana«.

Glavni štab Slovenije pa je šele 1. marca 1945 sprejel predlog VII. korpusa in je v posebnem dnevnem povelju, s katerim je objavil rezultate drugega vojaškega tekmovanja, ki je trajalo od 1. septembra 1944 do 31. januarja 1945, odredil, da Dvanajsta glede na to, da je v tem tekmovanju dosegla četrto mesto med brigadami VII. korpusa, odslej nosi naziv udarna. Glavni štab Slovenije torej ni sprejel predloga šta-

ba VII. korpusa v celoti, izpustil je namreč tisti del o imenovanju po Francu Rozmanu-Stanetu.

Tako je Dvanajsta brigada upravičeno vstopila v krog udarnih brigad narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Čeprav je uradni datum dekreta o tem imenovanju 1. marec 1945, moramo vendar upoštevati, da je bila brigada tako odlikovana za boje v času do 26. januarja 1945, zato o tem govorimo že na koncu tega poglavja.³⁴

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE OD 16. NOVBEMBRA 1944 DO 24. JANUARJA 1945

16. 11. 44. je bila brigada na cilju svojega pohoda — v Semiču.

17. 11. 44. Bila je na področju vasi Stranska vas pri Žužemberku na poti v Suho krajino.

18. 11. 44. Brigada je odkorakala iz Stranske vasi pri Žužemberku ob 4,30 in je potovala v naslednji marševski razporeditvi:

1. bataljon, nato drugi, minometna baterija, štab brigade in 3. bataljon. Na cilju se je razmestila tako, da je bil 1. bataljon v Prevolah z nalogo zavarovati smeri proti kopoljski dolini, Zvirčam in Ambrusu. Posebne izvidniške patrulje je pošiljal proti Primci vasi in Sv. Ani nad Ribnico. V Hinje se je postavil 2. bataljon, ki je imel nalogo povezati se s 1. bataljonom in 15. brigado pri Jasnici jugovzhodno od Ribnice. Tudi 3. bataljon se je razmestil v Hinjah. Imel je posebno nalogo povezati se z operativnim štabom štajerskih brigad na položaju pri Laščah in Gradencu. Minometna baterija se je tudi naselila v Hinjah z nalogo, da izračuna elemente za streljanje na cilje okoli Hinj in Prevol. Tudi štab brigade z vsemi štabnimi enotami je bil v Hinjah. Tega dne se je začel napad enot VII. korpusa na Kočevje.

19. 11. 44. Manjša patrulja Dvanajste se je spopadla v Strugah s skupino sovražnikovih vojakov pri cerkvi ob 2,30. Sovražnik je štel okoli 30 mož. Patrulja 12. brigade se je po kratkem streljanju umaknila.

21. 11. 44. Dvanajsta svoje osnovne razporeditve ni spremenila. Smer proti Gradencu je prevzel v zavarovanje 3. bataljon.

22. 11. 44. Dvanajsta brigada se je premestila na področje Ajdovca.

25. 11. 44. Dvanajsta se je naselila na področju vasi Zabrdje in se je takole razmestila: 1. bataljon je bil v Zabrdju in se je zavaroval proti severu ter poiskal zvezo z Dolenjskim odredom, 2. se je

nastanil pri Sv. Heleni, ki leži neposredno pri Mirni, in je imel na skrbi zavarovanje v smeri proti Mokronogu, 3. bataljon je zasedel vas Grič, ki je neposredno ob Zabrdju in je zavaroval smer proti Trebnjemu in Nemški vasi. Štabne enote in minometna baterija so bile tudi v Zabrdju. Smer potovanja s položajev pri Ajdovcu je bila: Žužemberk, Dobrava, Grmada, Nemška vas do Gomile, kjer so bataljoni odpotovali vsak v svoj kraj. Zvečer ob 18. uri je brigada odšla na akcijo za odkup. Podrobnosti o odkupni akciji so opisane v tekstu.

26. 11. 44. Ko je bila zjutraj ob 4. uri akcija opravljena, se je brigada zbrala in odpotovala na Jamo pri Dvoru.

27. 11. 44. Brigada se je premestila v Stransko vas pri Žužemberku, 28. 11. 44. pa v rajon Ajdovca. Glej tekst!

29. 11. 44. Sovražna bojna skupina kakih 180 mož je napadla brigado na Ajdovcu. Glej tekst!

30. 11. 44. Sovražnik je ponovil napad na Dvanajsto. Glej tekst!

1. 12. 44. Štab XV. divizije je pričakoval napad s trebanske smeri, zato je ukazal 12. brigadi, naj še ostane na področju, kjer je bila doslej in naj se dobro zavaruje v smeri Dobreve in Brezove rebri. Če bi napadel sovražnik, naj ga odbije.

2. 12. 44. Brigada je bila na področju Ajdovca in se je pripravljala za nočni pohod čez dolensko železnico. Štab brigade s štabnimi enotami in minometno baterijo je bil v Dolnjem Ajdovcu, 1. bataljon tudi tam, 2. v Selih pri Ajdovcu, 3. pa v Gornjem Ajdovcu.

3. 12. 44. Po nočnem pohodu skozi Trebnje skupaj z delom štaba XV. divizije, artilerjo te divizije (ena havbica) in jurišno četo XV. divizije se je brigada razmestila tako, da je bil štab brigade s štabnimi enotami in minometno baterijo ter 1. bataljonom v vasi Brezovica pri Mirni, 2. na Gomili, 3. pa v Trbincu. Zavarovala se je v smeri Gabrovke, Trebnjega in St. Ruperta.

4. 12. 44. Zvečer se je brigada premestila v vas Gabrijele, da bi sodelovala v napadu 15. brigade na sovražno postojanko Št. Janž.

5. 12. 44. Zvečer se je brigada po boju pri Brezju in Krmelju vrnila na položaje okoli vasi Brezovica pri Mirni in se razporedila: štab brigade z brigadnimi enotami in minometno baterijo ter 1. in 2. bataljon so bili v vasi Brezovica pri Mirni, 3. pa v Trbincu. Boj pri Krmelju, Št. Janžu in v Brezju je podrobno opisan v tekstu!

6. 12. 44. Dvanajsto je napadel 5. (alarmni) bataljon slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč. Boj je opisan v tekstu!

7. 12. 44. Dvanajsta je zavarovala transport 15. brigade čez železnico in cesto proti jugu.

8. 12. 44. Brigada se je vrnila ob 6. uri v mirenski rajon.

9. 12. 44. Brigada se je v skladu z načrtom za napad na Občine premaknila na položaje Škovec, Mala Loka in Roje pri Čatežu, kjer

je zavarovala smer proti Št. Vidu pri Stični, del brigade pa je bil pri Podborštu vzhodno od Trebnjega. Brigada ni imela bojev.

10. 12. 44. Sovražnik je že napadel 3. bataljon pri Mali Loki. Po uspešnem boju in ko mu je zmanjkalo municije, se je bataljon premestil v vas Roje pri Čatežu in Trebanjski vrh, jedro brigade pa se je ob 11. uri začelo premikati na nov odsek h Gorenji vasi in Trbincu zahodno od Mirne.

11. 12. 44. Brigada je imela borbo s sovražno skupino kakih 200 mož, ki je prispela iz Novega mesta skozi Mirno peč, nato skozi Rodine in čez cesto Trebnje—Mirna na Medvedje selo. Ta skupina je imela nalogo zaplesti enote severno od Trebnjega v boj in s tem olajšati obrambo posadke v Občinah. Sovražna skupina je imela s seboj 8 mul, ki so nosile težka minometa in mine. Pri Brezovici se je od kolone odcepila skupina 50 sovražnih vojakov, ki se je južno od Trbinca spopadla z 2. bataljonom Dvanajste. Sovražnik je uporabil minomete. Drugi bataljon se je umaknil, da ne bi imel preveč izgub zaradi gostega minometnega ognja. Boj je bil okoli 12. ure. Dvanajsta je poslala proti Brezovici tudi patruljo 4 partizanov, ki se je pri vasi udarila s sovražnikom in imela 1 mrtvega in 1 težko ranjenega. Po boju z 2. bataljonom 12. brigade je sovražnik odšel proti Račjemu selu in Veliki Loki. Zvečer je XV. divizija nameravala prepeljati čez dolensko cesto ranjence in razen material, pri čemer naj bi 12. brigada zavarovala prehod čez komunikacije. Akcije pa niso mogli izvesti in XV. divizija se tudi ni premaknila na področje Žužemberka, kakor so sprva nameravali storiti. Pač pa je štab VII. korpusa ukazal XVIII. diviziji, naj napade postojanko v Občinah, XV. diviziji pa, naj zavaruje akcijo XVIII. s tem, da z dvema brigadama zavaruje operativni prostor XVIII. divizije pri Sv. Ani in Mali Loki. V skladu s tem je bila 12. brigadi poverjena naloga, da prevzame v zavarovanje novomeško smer vzhodno od Trebnjega. Podrobnejši opis akcije je v tekstu!

13. 12. 44. Dvanajsta brigada se je premestila na položaje okoli Trbinca in Gorenje vasi, kjer je bila že 10. decembra. Tretji bataljon je imel zasedo pri cerkvi v Vini gorici. Ob 7,45 je prispela do partizanske zasede skupina 60 sovražnih vojakov iz smeri Sv. Ane. Zaseda je bila budna, ni se dala presenetiti in je sovražnika napadla. Borba je trajala do 8,20, ko se je sovražnik umaknil v smer, od koder je prišel. Partizanska poročila pravijo, da je sovražnik imel 20 mrtvih in ranjenih, partizanska zaseda pa 1 mrtvega.

14. 12. 44. Zvečer bi morala 12. brigada z delom svojih enot zavarovati dva transporta, ki bi šla pri Trebnjem čez progo. Najprej bi 15. brigada z juga pripeljala municijo za XV. divizijo, nato pa bi šel v nasprotno smer transport ranjencev. Brigada je za akcijo določila 2. in 3. bataljon. Prvi pa je ostal v Gorenji vasi pri Mirni. Drugi bataljon je zasedel Vino gorico in Nemško vas, 3. pa

je preiskal Trebnje, nato je postavil zasedo pri Štefanu pri Trebnjem.

15. 12. 44. Nočna transportna akcija je uspela. Zaseda je ves dan ostala pri Štefanu pri Trebnjem. Zvečer je vanjo zapeljal sovražni avtomobil, ki je iz Občin peljal v Trebnje. Druga četa 3. bataljona pa ga je zažgala. Ob 21,30 sta se zasedi že približali dve sovražnikovi skupini. Partizanska zaseda se je nekaj časa borila, potem pa se je umaknila, ker ji je za hrbet udarila sovražna skupina. Izgub ni imela.

17. 12. 44. Brigada je nekoliko spremenila položaje in se je naselila v Trbincu in na Veseli gori.

19. 12. 44. Štab brigade z štabnimi enotami, minometno baterijo in 3. bataljonom je bil v Trsteniku severno od Mirne, 2. bataljon na Veseli gori, 1. pa v Straži. Brigada se je pripravljala za napad na Št. Janž.

20. 12. 44. Ob 1,30 je Dvanajsta začela akcijo proti šentjanški posadki in jo končala ob 4. uri zjutraj, ne da bi bila postojanko zavzela. Po akciji se je razmestila na Veseli gori in v Trsteniku, medtem ko je bil 3. bataljon na področju Št. Janža. Boj za Št. Janž je opisan v tekstu!

22. 12. 44. V noči na 22. se je Dvanajsta premestila v vasi Moravče, Pretržje in Gabrovko. Zavarovala se je v smeri Javorškega pila, kamor je pošiljala patrolje, četa 3. bataljona pa je bila stalno v zasedi severno od vasi Moravče. Cankarjeva brigada je bila okoli Čateža, 15. pa v Migolici severozahodno od Mirne.

24. 12. 44. Brigada je še vedno ostala na istih mestih, le 3. bataljon se je naselil v vasi Kamni vrh, da bi varoval smeri proti Primskovemu in temeniški dolini.

27. 12. 44. Sovražnik je presenetil 3. bataljon v vasi Kamni vrh. Po težkem boju in velikih izgubah se je moral bataljon umakniti proti Moravčam. (Podrobnosti o tem boju so v tekstu!) Dvanajsta se je pripravljala na večerni prehod čez progo pri Trebnjem, ki bi ga morala opraviti skupaj z enotami XV. divizije. Ker pa je sovražnik na mestu prehoda postavil premočne zasede, XV. divizija naloge ni mogla opraviti in se je postavila na položaje, ki so bili severno od Trebnjega.

28. 12. 44. Po ponesrečenem prehodu čez progo se je brigada zjutraj razmestila v vaseh Zabrdje in Grič, ki sta v neposredni bližini Mirne. Čez dan se je ponovno pripravila za pohod na jug in je zvečer v ta namen odšla k progi.

29. 12. 44. To pot se je diviziji prehod čez dolenski komunikaciji posrečil. Dvanajsta je prekoračila cesto med Sv. Ano in Poničami ter se dopoldne razmestila: štab brigade z enotami in minometno baterijo je bil v Trebči vasi, kjer je bil tudi 2. bataljon,

1. in 3. pa v Sadinji vasi. Tu se je brigada pripravljala na akcijo

za osvoboditev Občin. (Podrobnejši podatki o prehajanju čez progo v noči na 28. in 29. december 1944 so v tekstu!)

1. 1. do 3. 1. 45. Brigada se je borila na položajih okoli Korenitke, Babne gore in Stehanje vasi. Zavarovala je levo (zahodno) krilo Cankarjeve brigade, ki je napadalo postojanko Občine. (Glej tekst!)

4. 1. 45. Začela se je sovražnikova protiakcija. (Glej tekst!)

5. 1. 45. Dvanajsta je bila takole razporejena: štab z enotami in minometno baterijo ter 2. in 3. bataljon so bili v Gradencu, 1. pa v Plešivici. Po partizanskih obveščevalnih podatkih je bilo namreč razvidno, da je sovražnik zasedel Zvirče in da je tudi na Hinjah. Dvanajsta je prejela nalogo, da ga prežene iz Zvirč.

7. 1. 45. Ob 4. uri je brigada odšla, da bi izpolnila zadano nalogo. Drugi in 1. bataljon sta iz Gradenca odšla skozi Visejec in Bakerc proti Primči vasi, 3. bataljon pa naj bi obšel Zvirče in napadel sovražnika z zahodne smeri. Zato je šel čez cesto Ambrus—Zvirče in se z zahoda približal vasi. Sovražnik pa je že prej zapustil vas in vsa akcija je bila le šolski manever. Brigada se je nato vrnila na stare položaje v Gradenc in Plešivico. Skupaj z 12. je bila na akciji tudi 8. brigada, ki je imela nalogo napasti sovražnika v Hinjah. Za poveljevanje tej akciji so sestavili operativni štab. Komandant je bil načelnik štaba XV. divizije Karel Kajfež, politkomisarske posle pa je opravil politični komisar XVIII. divizije Vinko Hafner. Slednji je neposredno spremljal akcijo 8. brigade, načelnik štaba XV. divizije pa je bil pri 12. brigadi.

8. 1. 45. Brigada se je premestila čez Krko na področje Lipovcev. Sovražne ofenzivne operacije je bilo konec in partizanske brigade so spet zasedale kraje na levem bregu Krke. Dvanajsta se je razmestila: štab z enotami, minometno baterijo in 1. bataljon v Malem Lipovcu, 2. in 3. pa v Srednjem Lipovcu.

9. do 14. 1. 45. Brigada ni imela bojev in je ostala na starih mestih.

15. 1. 45. Stab XV. divizije je ukazal Cankarjevi in 12. brigadi, naj pošljeta po en bataljon na Kačjo rido in napadeta sovražnikove transporte. Cankarjeva je poslala 1. bataljon, Dvanajsta pa tretjega. Na cilj sta prispela ob 11. uri. V sestavi 3. bataljona je bil tudi brigadni jurišni vod. Komaj so partizanske enote prišle na cilj, so se že spopadle s sovražnikom, ki je bil na področju Kačje ride in vasi Jablan med Mirno pečjo in Daljnim vrhom. Sovražnik je partizane obsul z mitralješkim ognjem iz Mirne peči, Jablana in Daljnega vrha. Dvanajsta brigada je imela 1 ranjenega v boju, ki je trajal kakih 15 minut, nato sta se bataljona vrnila. Tedaj je imel sovražnik na odseku ceste med Novim mestom in Trebnjem, kjer je bil boj, naslednje čete za obrambo komunikacije: 36. posadno četo slovenskih domobrancev v postojanki Daljni vrh in 40. posadno

četo slovenskih domobrancev v postojanki Sv. Ana. V obeh postojankah so bili še deli 1. bataljona 14. SS policijskega polka in del topništva tega polka.

16. 1. 45. Ob 21. uri se je 2. bataljon združil z bataljonom Cankarjeve brigade, nato sta 17. 1. 45. skupaj postavila zasedo med Sela pri Šumberku in Zagorico. Sovražnik ju je obstreljeval z artilerijo, zato sta se premaknila v bližino vasi Sela pri Šumberku. Boja pa ni bilo, ker sovražnik ni prišel. Drugi bataljon 12. brigade se je tega dne ob 20. uri vrnil v sestavo brigade.

19. 1. 45. Prvi bataljon 12. in 2. bataljon Cankarjeve brigade sta postavila zasedo tako, da je bil Cankarjev bataljon pri Lučarjevem kalu, bataljon Dvanajste pa pri Bojanjem vrhu in Kompolju. Toda s to zasedo ni bilo nič, ker se je tega dne začela sovražnikova operacija.

19. 1. 45. Dvanajsta se je že v noči na 19. 1. 45. premestila nekoliko južneje. Štab brigade je bil v Mačkovcu, 2. v Sadinji vasi, 3. na Vinkovem vrhu, 1. pa je bil v akciji. Tega dne se je začela sovražnikova operacija. Dvanajsta brez 1. bataljona in jurišnega voda, slednji je že prejšnji večer po nalogu štaba divizije odšel z obveščevalnimi oficirji brigade in divizije na področje Mirne peči in Daljnega vrha, da bi se seznanil s situacijo na tem odseku, ker so bile napovedane koncentracije sovražnikovih čet, je vodila boj s Flecknerjevo bojno skupino do 16,30, nato je prekoračila Krko in hitela proti vasi Lašče v Suhi krajini. (Podrobnosti o boju tega dne so v tekstu!)

20. 1. 45. Dvanajsta je zasedla Jamo pri Dvoru in Podgozd, da bi branila prehod čez Krko. Obenem je bila manevrska rezerva XV. divizije, če bi bilo treba napadati v smeri Gradenca. Brigada se je ves dan obstreljevala s sovražnikom na levem bregu Krke in je imela 2 mrtva in 3 ranjene. Ves dan so divjale borbe v Suhi krajini.

21. 1. 45. Brigada se je pomaknila med Žužemberk in Dvor, kjer sta vasi Cegelnica in Stavča vas. Tu je branila sovražniku, da bi iz Žužemberka ali pa iz Dvora prodrl v Suho krajino. Pri medsebojnem obstreljevanju čez Krko je bil ranjen načelnik štaba brigade Franc Kačar.

22. 1. 45. Tega dne je doživel sovražnik velik poraz v vasi Malo Dip j e. V bojih je sodeloval tudi del posadke iz Žužemberka, ki je prodrl na področje Gradenca med 12. in Cankarjevo brigado. Tega dne je divjala borba za Lašče, kajti sovražnik se je pripravljal, da zapusti Suho krajino v smeri proti Žužemberku in odide v postojanke na kočevski komunikaciji. V teh borbah je sodelovala tudi 12. brigada na področju Lašč pri Dvoru, ki se je morala pred tem umakniti s področja Cegelnice in Stavče vasi.

23. 1. 45. Borbe v Suhi krajini so prenehale in sovražnik se je umaknil. Boji pa so se še nadaljevali med Novim mestom in Dolenjskimi Toplicami. Dvanajsta brigada se je postavila na položaje Stara gora, Primož in Lašče pri Dvoru, kjer je branila žužemberško smer.

24. 1. 45. Sovražnik se je umaknil tudi s področja med Dolenjskimi Toplicami in Novim mestom. S tem se je končala bitka v Suhi krajini.³⁵

OPOMBE

1 Bojno povelje štaba VII. korpusa za napad na Kočevje z dne 17. 11. 1944. Zbornik VI-17-64.

² Povelje XV. divizije z dne 22. 11. 1944. IZDG, fase. 188/III.

³ Povelje 12. brigade z dne 25. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11. Operativno poročilo XV. divizije z dne 27. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11.

⁴ Zapoved 12. brigade z dne 25. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11. Petnajstdnevno poročilo XV. divizije z dne 2. 12. 1944. Zbornik VI-17-89. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 331. Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 680.

⁵ Povelje štaba XV. divizije z dne 26. 11. 44. IZDG, fase. 188/III. Povelje štaba 12. brigade za organizacijo transporta z dne 26. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11. Operativno poročilo XV. divizije z dne 28.

11. 1944. IZDG, fase. 26/11. Zapoved štaba 12. brigade za odkupno akcijo z dne 25. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11. Dr. Miroslav Stiplovšek, »Slandrova brigada«, str. 594. Mirko Fajdiga, »Zidanškova brigada«, str. 525. Petnajstdnevno poročilo štaba XV. divizije z dne 2. 12. 1944. Zbornik VI-17-89.

⁶ Ukaz XV. divizije z dne 26. 11. 44. IZDG, fase. 188/III. Operativno poročilo XV. divizije z dne 28. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11. Opomba odbora 12. brigade, v arh. te brigade.

⁷ Povelje 12. brigade z dne 27. 11. 44. IZDG, fase. 190/11. Petnajstdnevno poročilo XV. divizije z dne 2. 12. 44. Zbornik VI-17-89.

⁸ Ukaz 12. brigade z dne 28. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11. Ukaz XV. divizije z dne 29. 11. 1944. IZDG, fase. 188/III. Petnajstdnevno poročilo XV. divizije z dne 2. 12. 1944. Zbornik VI-17-89. Mirko Fajdiga, »Zidanškova brigada«, str. 525. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 332.

⁹ O boju pri Ajdovcu 28. in 29. 11. 1944 glej petnajstdnevno poročilo XV. divizije z dne 2. 12. 1944, Zbornik VI-17-89; petnajstdnevno operativno poročilo 12. brigade z dne 30. 11. 1944, IZDG, fase. 190/III; operativno poročilo VII. korpusa za čas od 15. do 30. 11. 1944, IZDG, fase. 153/1.

¹⁰ Operativno poročilo VII. korpusa za čas od 16. 11. do 1. 12. 1944. IZDG, fase. 153/1. Okrožnica 12. brigade z dne 11. 11. 1944. IZDG, fase. 190/11.

¹¹ Poročilo XV. divizije o zalogah municije v brigadah z dne 24. U. 1944. IZDG, fase. 188a/IV.

¹² Ukaz štaba VII. korpusa št. 1 o imenovanju in napredovanju podoficirjev z dne 14. 11. 1944. IZDG, fase. 188/11.

¹³ Operativno poročilo XV. divizije za 30. 11. 1944. IZDG, fase. 26/11. Ukaz XV. divizije 12. brigadi z dne 1. 12. 1944. IZDG, fase. 188/III.

¹⁴ Mesečno poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba Slovenije z dne 1. 1. 1945. Zbornik VI-18-27. Zapoved VII. korpusa z dne 6. 12. 1944 za napad na Občine. Zbornik VI-17-96. Štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 13. 12. 1944. IZDG, fase. 68/11. Mesečno poročilo VII. korpusa z dne 9. 1. 1945 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 21/11. Mesečno poročilo XV. divizije z dne 30. 12. 1944. IZDG, fase. 26/11. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 9. 12. 1944. IZDG, fase. 68/11. Štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 5. 1. 1945. IZDG, fase. 68/11. Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 696.

¹⁵ Situacijski poročili obveščevalnega centra 12. brigade z dne 6. in 7. 12. 1944. IZDG, fase. 68/11.

¹⁶ Zapoved 12. brigade z dne 2. 12. 1944. IZDG, fase. 190/11. Pismo komandanta XV. divizije političnemu komisarju XV. divizije z dne 2. 12. 1944. IZDG, fase. 163/III. Zapoved XV. divizije Cankarjevi in 15. brigadi z dne 2. 12. 1944. IZDG, fase. 188/11.

¹⁷ Operativno poročilo XV. divizije z dne 5. 12. 1944. Zbornik VI-17-100. Operativno poročilo VII. korpusa za december 1944. IZDG, fase. 153/1. Zapoved 12. brigade z dne 4. 12. 1944. IZDG, fase. 190/11. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 5. 12. 1944. IZDG, fase. 68/11. Navodilo 12. brigade bataljonom z dne 4. 12. 1944. IZDG, fase. 190/11. Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 335.

¹⁸ Zapoved XV. divizije z dne 5. 12. 44. IZDG, fase. 188/III. Po velje 12. brigade z dne 5. 12. 1944. IZDG, fase. 190/11.

¹⁹ O boju pri Brezovici glej operativno poročilo XV. divizije z dne 8. 12. 1944, IZDG, fase. 26/11; bojno poročilo XV. divizije z dne 6. 12. 1944, IZDG, fase. 188/11; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 6. 12. 1944, IZDG, fase. 68/11; operativno poročilo VII. korpusa za december 1944, IZDG, fase. 153/1; mesečno poročilo XV. divizije za december 1944 z dne 30. 12. 1944, Zbornik VI-18-22; mesečno poročilo VII. korpusa z dne 9. 1. 1945, IZDG, fase. 21/11.

²⁰ O bojih ob dolejski železnici od 7. do 13. decembra 1944 glej mesečno poročilo XV. divizije z dne 30. 12. 1944, Zbornik VI-18-22; zapoved VII. korpusa z dne 6. 12. 1944, Zbornik VI-17-96; Mile Pavlin, »Petnajsta brigada«, str. 342; Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 697; mesečno poročilo VII. korpusa za december 1944, IZDG, fase. 21/11; operativno poročilo VII. korpusa za december 1944, IZDG, fase. 153/1; operativni poročili XV. divizije z dne 8. in 14. 12. 1944, IZDG, fase. 26/11; poročilo 12. brigade z dne 10. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; situacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 10., 11. in 13. 12. 1944, IZDG, fase. 68/11; zapoved 12. brigade z dne 11. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; zapoved XV. divizije z dne 11. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III in z dne 12. 12. 1944, IZDG,

fase. 188/III; ukaz XV. divizije 12. brigadi z dne 13. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III; poročilo XV. divizije z dne 13. 12. 1944, IZDG, fase. 188/11.

²¹ Operativni poročili XV. divizije z dne 22. in 23. 12. 1944. IZDG, fase. 26/11. Mesečno poročilo XV. divizije za december 1944 z dne 30. 12. 1944. IZDG, fase. 26/11. Operativno poročilo VII. korpusa za december 1944. IZDG, fase. 153/11. Mesečno poročilo VII. korpusa za december 1944 z dne 9. 1. 1945. IZDG, fase. 21/11. Situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 22. 12. 1944. IZDG, fase. 68/11. Opombe odbora 12. brigade, v arh. tega odbora.

²² O boju 3. bataljona 12. brigade pri Kamnem vrhu glej: poročilo komandanta brigade z dne 31. 12. 1944, Zbornik VI-18-24; poročilo XV. divizije z dne 30. 12. 1944 za december 1944, Zbornik VI-18-22; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 27. 12. 1944, IZDG, fase. 68/11; poročilo komandanta 12. brigade o boju pri Kamnem vrhu z dne 27. 12. 1944. IZDG, fase. 190/11; štabno poročilo 12. brigade z dne 26. 1. 1945, IZDG, fase. 190/1; zahteva XV. divizije z dne 30. 12. 1944 12. brigadi, IZDG, fase. 188/III; redno mesečno borbeno poročilo XV. divizije z dne 24. 1. 1945, IZDG, fase. 150/VI.

²³ O prehajanju XV. divizije čez dolensko železnico glej: mesečno poročilo XV. divizije z dne 30. 12. 1944, Zbornik VI-18-22; zapoved 12. brigade z dne 27. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; zapoved XV. divizije z dne 27. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III; zapoved XV. divizije z dne 28. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III; štabno poročilo 12. brigade z dne 26. 1. 1945, IZDG, fase. 190/11; mesečno borbeno poročilo XV. divizije z dne 24. 1. 1944, IZDG, fase. 150/VI.

²⁴ O prvih treh dneh bojov za Občine glej: štabno poročilo 12. brigade z dne 26. 1. 1945, Zbornik VI-18-65; zapoved XV. divizije z dne 31. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III; zapoved 12. brigade z dne 31. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; redno mesečno borbeno poročilo XV. divizije z dne 24. 1. 1945, IZDG, fase. 150/VI; mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 31. 1. 1945, IZDG, fase. 68/11; poročilo o poteku borb od 1. do 4. 1. 1945, IZDG, fase. 190/1; mesečno poročilo XV. divizije z dne 21. 1. 1945, IZDG, fase. 21/IV; relacija borb VII. korpusa od 1. do 8. 1. 1945, Zbornik VI-68-37; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 2. 1. 1945, IZDG, fase. 68/11; operativno poročilo VII. korpusa za januar 1945, IZDG, fase. 153/1; zapoved VII. korpusa z dne 29. 12. 1944, Zbornik VI-18-20; poročilo VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 5. 1. 1945 o borbah za Občine, Zbornik VI-18-30.

²⁵ O sovražnikovi ofenzivni operaciji od 3. do 7. 1. 1945 glej: poročilo VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 5. 1. 1945, Zbornik VI-18-30; relacijo VII. korpusa o bojih od 1. do 8. 1. 1945, Zbornik VI-18-37; poročilo štaba 12. brigade z dne 26. 1. 1945, Zbornik VI-18-65; poročilo VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 9. 2. 1945, Zbornik VI-18-88; Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 713; mesečno borbeno poročilo XV. divizije z dne 24. 1. 1945, IZDG, fase. 150/VI; poročilo 12. brigade o poteku borb od 1.

do 4 1. 1945 z dne 7. 1. 1945, IZDG, fase. 190/11; operativno poročilo VII. korpusa za januar 1945, IZDG, fase. 153/1; situacijski poročili obveščevalnega centra 12. brigade z dne 4. in 5. 1. 1945, IZDG, fase. 68/11; depeše obveščevalnega centra VII. korpusa, IZDG, fase. 44/1; zapoved 12. brigade z dne 5. 1. 1945, IZDG, fase. 190/11 ; zapoved XV. divizije z dne 7. in 8. 1. 1945, IZDG, fase. 188/III; opombe odbora 12. brigade, zapisnik je v arh. tega odbora.

²⁶ Šesttedensko politično poročilo 12. brigade za politkomisarja XV. divizije z dne 11. 1. 1945. IZDG, fase. 188a/III. Štirinajstdnevno poročilo ožjega odbora 12. brigade XV. diviziji z dne 14. 12. 1944, IZDG, 190/11. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 1. 12. 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 166/1. Štirinajstdnevno poročilo personalnega poverjenika 12. brigade z dne 19. 12. 1944 štabu XV. divizije. IZDG, fase. 188b/I. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 18. 12. 1944 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 163/III. Prispevki odbora 12. brigade, v arh. tega odbora.

²⁷ Šesttedensko politično poročilo 12. brigade politkomisarju XV. divizije z dne 11. 1. 1945. IZDG, fase. 188a/III.

²⁸ Mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 30. 1. 1945. IZDG, fase. 68/11.

²⁹ Štirinajstdnevno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 14. 12. 1944. IZDG, fase. 68/11.

³⁰ Naredba 12. brigade z dne 30. 12. 1944. IZDG, fase. 190/11.

³¹ Poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva z dne 26. 1. 1945. Zbornik VI-18-138.

³² O bojih od 19. do 23. 1. 1945 glej relacijo XV. divizije z dne 22. 1. 1945, IZDG, fase. 21/IV; relacijo borb VII. korpusa od 19. do 24. 1. 1945, IZDG, fase. 21/IV; štabno poročilo 12. brigade za čas od 21. 12. 1944 do 20. 1. 1945 z dne 26. 1. 1945, Zbornik VI-18-65; redno mesečno poročilo XV. divizije za čas od 21. 12. 1944 do 21. 1. 1945, IZDG, fase. 150/VI; operativno poročilo štaba VII. korpusa z dne 9. 2. 1945 za januar 1945, Zbornik VI-18-88; fascikel depeš v IZDG, fase. 44/1; mesečno poročilo štaba XV. divizije za čas od 1. 1. do 21. 1. 1945, IZDG, fase. 21/IV; Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 719; poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 26. 1. 1945, IZDG, fase. 188/III.

³³ Zapoved XV. divizije z dne 24. 1. 1945. IZDG, fase. 188/III. Naredba štaba VII. korpusa z dne 24. 1. 1945. IZDG, fase. 154/11.

³⁴ Dnevno poročilo glavnega štaba Slovenije z dne 1. 3. 1945 o imenovanju Dvanajste brigade za udarno. IZDG, fase. 150/11. Predlog štaba VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 26. 1. 1945, naj se Dvanajsta brigada imenuje udarna. IZDG, fase. 163/III.

³⁵ Kronika od 15. novembra do 1. decembra 1944: petnajstdnevno poročilo štaba XV. divizije z dne 2. 12. 1944 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-17-89; bojno povelje štaba XV. divizije za zavarovanje napada na Kočevje z dne 17. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; povelje štaba XV. divizije z dne 15. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; petnajstdnevno operativno poročilo 12. brigade z dne 30. 11. 1945, IZDG, fase. 190/III; operativno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 15. 11. do 1. 12. 1944, IZDG, fase. 153/1; povelje 12. brigade

z dne 17. 11. 1944, IZDG, fase. 190/11; zapoved štaba VII. korpusa z dne 17. 11. 1944, IZDG, fase. 154/1; poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 18. 11. 1944, IZDG, fase. 188/IV; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade od 15. do 30. 11. 1944 in z dne

1. 12. 1944, IZDG, fase. 68/11; ukaz XV. divizije z dne 20. 11. 1944 12. brigadi, IZDG, fase. 188/III; navodilo XV. divizije Dvanajsti brigadi z dne 21. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; operativna poročila XV. divizije za 15. do 30. november in 1. december 1944, IZDG, fase. 26/11; ukaz XV. divizije z dne 21. 1. 1944, IZDG, fase. 188/III; poročilo 12. brigade XV. diviziji z dne 21. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; poročilo XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 25. 11. 1944, IZDG, fase. 188/11; povelje XV. divizije z dne 22. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; povelje 12. brigade z dne 25. 11. 1944, IZDG, fase. 190/11; zapoved 12. brigade z dne 26. 11. 1944, IZDG, fase. 190/11; povelje XV. divizije z dne 26. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; povelje XV. divizije z dne 28. 11. 1944. brigadi, IZDG, fase. 188/III; zapoved 12. brigade z dne 27. 11. 1944, IZDG, fase. 190/11; ukaz 12. brigade

I. in 3. bataljonu z dne 28. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; ukaz XV. divizije 12. brigadi z dne 29. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; ukaz štaba VII. korpusa XV. diviziji z dne 29. 11. 1944, IZDG, fase. 188/11; povelje 12. brigade bataljonu z dne 30. 11. 1944, IZDG, fase. 190/11; povelje XV. divizije 12. brigadi z dne 1. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III; poročilo XV. divizije štabu VII. korpusa z dne 19. 11.

1944, IZDG, fase. 26/11; poročilo 12. brigade XV. diviziji z dne 20.

II. 1944, IZDG, fase. 188/III; poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 19. 11. 1944, IZDG, fase. 188/III; dnevno operativno poročilo št. 29 glavnega štaba Slovenije za 23. november 1944, IZDG, fase. 20/III. Kronika od 2. 12. 1944 do 8. 1. 1945: mesečno poročilo VII. korpusa z dne 9. 1. 1945, IZDG, fase. 21/11; mesečno poročilo XV. divizije z dne 24. 1. 1945, IZDG, fase. 150/VI; mesečno poročilo XV. divizije z dne 30. 12. 1944, Zbornik VI-18-22; operativno poročilo VII. korpusa za december 1944, IZDG, fase. 153/1; operativno poročilo XV. divizije za obdobje od 2. do 31. 12. 1944, IZDG, fase. 26/11; zapovedi štaba 12. brigade za 2., 4., 5., 11., 12., 14., 16., 21., 23., 27.,

28. in 31. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; zapoved štaba XV. divizije z dne 2., 5., 11., 12., 16., 27., 28. in 31. 12. 1944, IZDG, fase. 188/III; zapoved štaba VII. korpusa za napad na Občine z dne 29. 12. 1944; Zbornik VI-18-20; poročili 12. brigade z dne 27. in 31. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; štabno poročilo 12. brigade za čas od 21. 12. 1944 do 20. 1. 1945, IZDG, fase. 190/11; dnevno operativno poročilo glavnega štaba Slovenije, št. 49, 52, 57, IZDG, fase. 20/111; situacijsko poročilo obveščevalnega centra 12. brigade za čas od 2. do 31. 12. 1944, IZDG, fase. 68/11; sporočilo komandanta XV. divizije Milana Tominca političnemu komisarju divizije Janezu Vipotniku z dne 2.

12. 1944, IZDG, fase.

163/III; poročili XV. divizije z dne 6. in 13. 12. 1944, IZDG, fase. 188/11; poročilo 12. brigade z dne 10. 12. 1944, IZDG, fase. 190/11; obvestilo XV. divizije 12. brigadi z dne 13.

12. 1944, IZDG, fase.

188/III; ukaz XV. divizije z dne 30. 12. 1944 štabu 12. brigade, IZDG, fase. 188/III; obvestilo XV. divizije Dolenjskemu odredu z dne 23. 12. 1944, IZDG, fase. 188a/I; poročilo 12. brigade XV. diviziji o borbi

pri Kamnem vrhu z dne 31. 12. 1944, Zbornik VI-18-24; poročilo VII. korpusa z dne 5. 1. 1945 glavnemu štabu Slovenije, Zbornik VI-18-30; relacija VII. korpusa o borbah pri Občinah od 1. do 8. 1. 1945, Zbornik VI-18-37; poročilo 12. brigade z dne 26. 1. 1945 štabu XV. divizije, Zbornik VI-18-65; mesečno poročilo VII. korpusa z dne 9. 2. 1945, Zbornik VI-18-88; zapoved VII. korpusa z dne 6. 12.

1944 za napad na Občine, Zbornik VI-18-96; poročilo načelnika štaba XV. divizije z dne 7. 1. 1945, IZDG, fase. 188/11. Kronika akcij in borb 12. brigade od 9. do 24. 1. 1945; poročilo 12. brigade štabu XV. divizije z dne 26. 1. 1945, Zbornik VI-18-65; relacija XV. divizije o borbah od 19. do 22. 1. 1945 z dne 22. 1. 1945, Zbornik VI-18-50; mesečno poročilo VII. korpusa glavnemu štabu Slovenije z dne 9. 2. 1945, Zbornik VI-18-88; poročilo organizacijskega štaba slovenskega domobranstva z dne 26. 1. 1945, Zbornik VI-18-138; mesečno poročilo XV. divizije z dne 21. 1. 1945 štabu VII. korpusa, IZDG, fase. 21/IV; redno mesečno poročilo štaba XV. divizije z dne 24. 1. 1945 štabu VII. korpusa, IZDG, fase. 150/VI; operativno poročilo VII. korpusa za januar 1945, IZDG, fase. 153/1; relacija borb od 19. do 24. 1. 1945, IZDG, fase. 21/IV; ukaz XV. divizije 12. brigadi z dne 18. 1. 1945, IZDG, fase. 188/III; relacija o borbah od 19. do 22. 1. 1945 štaba XV. divizije z dne 22. 1. 1945, IZDG, fase. 21/IV; mesečno borbena poročila XV. divizije z dne 25. 2. 1945, IZDG, fase. 188/11; Lado Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 720.

SVOBODI NAPROTI

(Od 25. januarja do 8. aprila 1945)

Blížal se je konec vojne. Toda na Slovenskem ni bilo izgledov za izboljšanje vojnih razmer. Sovražne čete so se na umiku pred prodirajočimi jugoslovanskimi armadami in korpusi na Slovenskem znašle v ozkem grlu. Postajale so vedno bolj agresivne, da bi prizadejale čim več škode osvobodilnemu gibanju slovenskega naroda in slovenski partizanski vojski. Zima je prinesla borcem še svoj delež v trpljenju. Toda moralno stanje partizanske vojske je bilo na izredni višini. Vsem borcem in borkam ter vsemu narodu je bilo jasno, da je zmaga pred durmi. To jih je bodrilo, da so vztrajali v najtežjih razmerah in da pred nevarnostmi in težavami niso klonili.

Naleti na Stransko vas

S prihodom na levi breg Krke med Žužemberkom in Dvorom je dosegel sovražnik velik taktičen uspeh. Dosegel je obrambno linijo, ki mu je zagotavljala velike prednosti. Levi breg je višji od desnega in tam so bila največja naselja tega področja, ki niso bila primerna le za bivanje, pač pa tudi za utrditev in obrambo. Sam Žužemberk, ki je med osvobodilno vojno doživel toliko divjih in krvavih bitk, je ponovno postal središče bojnih akcij. Ker je bil sam po sebi trdnjava, si ga je sovražnik izbral za glavno postojanko in nanjo navezal vse druge: Sadinjo vas, Vinkov vrh in Dvor pri Žužemberku. Verjetno je sovražno poveljstvo sodilo, da so bile partizanske enote med nedavno operacijo tako poražene, da niso bile več sposobne izvesti podobne akcije, kot je bil napad Cankarjeve brigade na Občine ob novem letu

1945. To je bil eden od vzrokov, da se sovražnik na levem bregu reke ni začel takoj utrjevati. Glavni vzrok pa je bil vsekakor ta, da je bilo linijo ob Krki prav lahko braniti, saj je sovražnik z visokega krškega brega popolnoma in z lahkoto obvladoval vse prehode čez reko in odbijal vse napade, ki bi jih partizani usmerili na njegovo obrambno linijo.

Posebno pozornost je sovražnik posvetil prehodom čez Krko. Od Šmihela pri Žužemberku do Dvora so bili trije: pri Šmihelu, Žužemberku in Dvoru. To so bili mostovi, ki so bili zgrajeni iz priročnega materiala in niso imeli velike nosilnosti. Zadostovali pa so za prehajanje čet s težkim pehotnim orožjem in mulami. Nemci ne bi bili dobri taktiki, če ne bi bili pri Žužemberku postavili mostišča za obrambo prehoda čez reko. Za to so uporabili Stransko vas, ki so jo preuredili za obrambo. Spočetka je niso utrdili. Na pomoči žužemberške postojanke je slonela obramba posadke v Stranski vasi, kamor niso postavljali posebno veliko posadk. Za enkrat se za prehode pri Šmihelu in na Dvoru niso posebno zanimali. Zadostoval jim je žužemberški in tega so z vso zagrizenostjo branili.

Nemško poveljstvo je uporabljalo pri obrambi krške linije zelo gibčno taktiko. Medsebojna povezava postojank je bila tesna. Če je bila napadena ena, so ji kaj hitro priskočile na pomoč čete iz sosednje postojanke. Včasih so držali rezerve na področju Dobrnič. Nadalje so poskrbeli, da je bilo mostišče pri Stranski vasi živo in aktivno. Od tam so usmerjali vpade na partizansko ozemlje in začenjali spopade na področju Gradenca in Primoža. Namesto tankovskih enot, ki jih v Suhi krajini niso mogli uporabljati, ker je bilo prehajanje čez Krko nezanosljivo, so posadke okrepili s težkim orožjem, topovi in minometi, ki so z ognjem posegali kar precej globoko v Suho krajino. V kratkih presledkih so zamenjavali posadke, da so si v zaledju odpočile. Na dolenski cesti in železnici so izboljšali pogoje za Transporte in premike čet. Cesto so uredili, začeli pa so tudi popravljati železnico iz Novega mesta proti Trebnjemu in iz Trebnjega proti Sevnici. Radi so kombinirali napade na partizanske čete v Suhi krajini s tem, da so vdirali s področja Ribnice, Velikih Lašč in Kočevja na prostor med Smuko in Hinjami ter prisilili partizane na boj na dveh frontah. Za zdaj sovražnik še ni imel na voljo dovolj enot, da bi sprožil ofenzivno operacijo, s katero bi izrinil partizane iz

Suhe krajine. Zanemariti pa tudi ne smemo dejstva, da je sovražnik okoli Novega mesta ustvaril žarišče nevarnosti za vdor v Belo krajino. Tukaj je moral biti VII. korpus zelo oprezen. Sovražnik je torej imel na fronti proti VII. korpusu izredno ugodne taktične možnosti in si je ustvarjal prednost za akcije.

Naloga VII. korpusa je bila presoditi, kje je najvažnejše bojišče. Na njegovem operativnem področju so bila ob koncu januarja tri, ki so bila pomembna: na Notranjskem, pri Novem mestu in v Suhi krajini ob Krki. Odločiti se je bilo seveda treba med bojiščema, ki sta branili Belo krajino. Sedmi korpus je presodil, da je trenutno najnevarnejše in zato najpomembnejše bojišče pri Novem mestu, saj je neposredno na braniku Bele krajine. Ta pokrajina pa mora še dolgo ostati svobodna, kam naj bi sicer premestili tako množico ljudi, ki so delali na političnem področju ali pa bili v visokih parti-zanskih štabih. In kam s prebivalstvom, ki je bilo ves vojni čas naklonjeno partizanom?

V skladu s tako presojo je štab VII. korpusa poslal najmočnejše sile na področje Gorjancev in Dolenjskih Toplic. To je bila XV. divizija in še nekatere enote, ki jih je dal na voljo glavni štab. Osemnajsta divizija pa je ostala v Suhi krajini na pomožnem bojišču. Tedaj je imela na voljo le dve brigadi. Zato se je korpus odločil pustiti v Suhi krajini tudi 12. brigado, ki jo je začasno dodelil za okrepitev XVIII. diviziji. V Suhi krajini je torej 12. brigada ostala po 24. januarju pod operativnim poveljstvom XVIII. divizije.

Na bojišču ob Krki med Žužemberkom in Dvorom se je tedaj razplamtel boj, ki je bil deloma podoben akcijam proti postojankam na dolenski komunikaciji decembra 1944. Razume se, da je XVIII. divizijo in vse partizanske štabe najbolj bodla v oči tista postojanka, ki je bila najbolj zadrta v Suho krajino, to je bila Stranska vas pri Žužemberku. Proti Stranski vasi je tedaj uperil svojo bojno ost štab XVIII. divizije. Začeli so se krvavi vsakodnevni boji, kakršnih ne pomnimo v zgodovini narodnoosvobodilnega boja na Sloven-skem. Brigade so se druga za drugo zaganjale v sicer slabe utrdbe posadke te vasi, vendar pa so bili vsi ti napadi brez uspeha. Sovražnik je odgovarjal na ta način, da je prav iz Žužemberka skozi Stransko vas prodiral na najbolj občutljive položaje XVIII. divizije v Suhi krajini in zaplodil prav tako

krvave boje na zemljišču okoli Gradenca, Velikega in Malega Lipja ter Primoža. Na relaciji Stranska vas—Primož so se torej ob koncu januarja in februarja razplamteli vsakodnevni boji. Vse izpade iz Stranske vasi oziroma iz Žužemberka na področje Gradenca in Primoža, pa čeprav niso bili usmerjeni na položaje 12. brigade, bomo zaradi njihove važnosti zabeležili pod črto; zabeležili pa bomo tudi vse napade zavezniškega letalstva na postojanke na severnem bregu Krke.

Osemnajsta divizija se je postavila s tremi brigadami na take položaje, ki so zagotavljali najuspešnejšo obrambo. Pravzaprav je bila taktično najmočnejša točka Suhe krajine vas Hinje z okolico. Kdor jo je imel v rokah, je obvladal zelo široko področje prav do Ambrusa, kompolske doline, Starega Loga in krške doline. Toda partizanski štabi so tedaj izbirali druge položaje. Vzrok je bil ta, da so hoteli kolikor mogoče tesno pritisniti sovražne posadke ob Krki v postojanke in jih s tem onesposobiti. Kajti Suha krajina je sicer predstavljala velik manevrski prostor, ki je zahteval več čet, kot pa jih je tedaj zmogla npr. XVIII. divizija. Jugozahodno od Krke na področju Žužemberka sta bili dve znameniti poziciji, kot bi bili nalašč postavljeni tja, s katerih bi se dalo krotiti sovražnika ob reki. To je bil Primož, ki je obvladoval Dvor in Stavčo vas in hrib severno od Gradenca, kjer sta bili znameniti koti 503 in 516, ki sta se v zgodovini narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem zelo uveljavili. Ta hrib je obvladoval Žužemberk in Stransko vas in bedel nad sovražnimi postojankami ob Krki. Na ti dve poziciji so se zanašale partizanske čete. Navadno so štabi divizij zasedli omenjeni poziciji tako, da so na vsako posadili po eno brigado ali njen del, kar pa ni pomenilo, da so njihove čete noč in dan čepele v strelskih jarkih, ampak se je jedno teh brigad naselilo v bližnji vasi, bataljon pa je navadno bedel nad brigadno varnostjo. Tako je storila tudi XVIII. divizija, ki je 12. brigado postavila na področje osrednjega obrambnega položaja — na Primožu, osrednje brigadno nastanišče pa je bilo v Laščah pri Dvoru. Slabost položajev XVIII. divizije je bila edino odprtost proti Kočevju in pa slabo zavarovanje Hinj. Toda zaenkrat od tam niso pričakovali napadov.

Žužemberk in Stransko vas je povezoval most, ki je bil mnogokrat razrušen in mnogokrat postavljen. Sovražnik ali pa partizanski inženirski bataljoni so ga bili zmožni v nekaj

urah usposobiti za prehajanje pehote. Partizanska poveljstva je zelo bodla v oči izpostavljena postojanka v Stranski vasi. Na prvi pogled ni bila niti tako močna niti dobro branjena. V prvih akcijah, ki jih je XVIII. divizija izvajala proti njej, so bile tam le zasede, ki so si pripravile le zasilne bunkerje in kak jarek. Partizanski štabi so mislili, da bodo te zasede kratko malo pregnali, podrli most in vzpostavili na Krki fronto, na kateri bodo branili Suho krajino. Zato je štab divizije pošiljal v boj proti Stranski vasi večinoma bataljone. Le prva akcija 27. 1. 45, ki jo je štab XVIII. divizije zaupal 12. brigadi, je bila izvedena z močnejšimi silami. Dvanajsti je XVIII. divizija dodelila v pomoč skupino minercev iz minerskega bataljona te divizije in četo jurišnega bataljona. Brigada je tudi prejela nalogo, naj poruši most, ki povezuje Žužemberk s Stransko vasjo. Prav na dan napada, 27. 1. 1945, je sovražno poveljstvo zamenjalo posadke postojank ob Krki. Tu so do tedaj bili deli 13. SS policijskega polka, ki so odšli na Koroško, namesto njih pa sta prišla 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev in bojna skupina iz Novega mesta. Sovražnik je že od prej dobro poznal področje, ki ga je prejel v obrambo. Domobranci so bili takoj pripravljeni na obrambo, a tudi na aktivno bojno akcijo. Trije bataljoni 12. brigade so se zvečer s treh strani približali Stranski vasi in začeli napad. Bila je svetla noč, sneg pa je omogočil sovražniku dobro vidljivost. Posadka v Žužemberku in v Stranski vasi je vsula na 12. brigado in četo jurišnega bataljona XVIII. divizije močan ogenj, da se borci postojanki niso mogli približati. Tudi akcija bataljona 8. brigade, ki je šel pri Šmihelu čez Krko in napadel sovražnika pri Cvibljju, ni imela uspeha in tudi ni vplivala na boj Dvanajste. Brigada se je zato umaknila, ko je imela že 2 mrtva in 12 ranjenih. Njena akcija se je torej končala brez uspeha, tudi mostu ni porušila, pač pa so brigade XVIII. divizije porušile mostova pri Dvoru in Šmihelu. Manjši napadi na Stransko vas so bili vse do 3. februarja, ko je končno štab VII. korpusa uvidel, da s tako taktiko sovražnika ne bodo ugnali. V čem je torej bila moč sovražnikove obrambe Stranske vasi? V tem, da je imel v Žužemberku močno posadko 300 do 400 mož, ki je z vsem orožjem podpirala tiste v Stranski vasi. Položaji žužemberške posadke so popolnoma gospodovali nad dolino Krke in vsi ostri napadi partizanov so se razbili ob ognju, ki so ga vsipali z levega brega

Krke. Sovražnik pa ni samo pasivno čakal, kdaj ga bodo parizani napadli, ampak je z aktivno obrambo skušal odvrčati neposredne napade na postojanke. Glavni štab Slovenije, ki je bil najvažnejši pobudnik za operacije VII. korpusa, je uničenju postojanke v Stranski vasi posvečal veliko pozornost. Zato je usmerjal tudi zavezniško letalstvo, ki je tedaj na Slovenskem dajalo na voljo že precejšnje število bojnih poletov, v napade na Stransko vas in njeno zaščitnico Žužemberk. Zato so še naprej precenjevali moč in sposobnost letalstva, v resnici pa so bile njegove akcije razdrobljene in namenjene ciljem, ki niso bili dobro premišljeni. Partizanski višji štabi na Slovenskem niso imeli letalskih oficirjev, ki bi bili dobro seznanjeni z zmogljivostjo vojnega letalstva.

Ko se je tako na obrambnih položajih ob levem bregu Krke lomila partizanska bojna moč, se je štab VII. korpusa odločil spremeniti taktiko in napasti sovražne postojanke, ki še vedno niso bile dobro utrjene, s samega levega brega Krke, in to z zahoda in vzhoda. Odločilno vlogo je štab XV. divizije namenil dvema najbolj izkušenima brigadama, Gubčevi in Cankarjevi, ki naj bi začeli čistiti sovražne postojanke od Vinkevega vrha proti Žužemberku. V napadu na žužemberško postojanko bi z zahoda sodelovala 12. brigada. Zamisel je bila odlična. Toda tudi sovražnik je imel svoj načrt. Za ta primer je namreč izbral zelo giblivo obrambo. Posadke naj bi nemudoma priskočile sosednji na pomoč, poleg tega pa je imel v Dobravi in Dobrniču rezerve, ki so bile sposobne hitro poseči v boj na kateremkoli mestu obrambne linije. Tudi težka orožja, topništvo in minometi, so lahko s stalnih ognjenih položajev tolkla vse ogrožene točke. Partizani so imeli težave z bojem onkraj Krke. Poveljniki so se posebno bali podnevi umakniti čez reko. Ta bojazen se je izražala v tem, da akcije niso bile zadosti odločne in da so se poveljniki često prezigodaj odločali za umik na desni breg. Tudi precej mrzla zima s snegom in dobra preglednost pred sovražnikovimi položaji sta prispevali k temu, da tovrstne akcije niso uspele. Za zvečer 5. februarja je štab XVIII. divizije ponovno pripravil akcijo za osvojitve Stranske vasi. Napadale naj bi tri enote: jurišni bataljon XVIII. divizije s severozahodne strani ob Krki do mosta in dalje v Stransko vas, en bataljon 9. brigade z jugozahodne smeri in bataljon 12. brigade z jugovzhodne smeri. Za akcijo je štab 12. brigade odredil 2. bataljon, ki mu

je dodelil 2 lahka italijanska minometa, dva protitankovska minometa piata in dve protitankovski puški. Prideljena mu je bila tudi baterija z dvema minometoma, ki sta imela na voljo 200 min. Bataljon naj bi se po načrtu štaba brigade priplazil v neposredno bližino Stranske vasi, nato bi na znak z raketo začelo delovati vse težko orožje. S primernega mesta bi težki mitraljez varoval bataljon pri približevanju utrdbam, sledil bi juriš, bombaši pa naj bi okrepljeni s piati in protitankovskimi puškami zavzemali hišo za hišo. Odrejeno je bilo, da bo težkemu orožju poveljeval komandant brigade. Tudi komandant 9. brigade je sodeloval v boju svojega bataljona. Ob 17. uri zvečer se je napad začel. Zužemberška posadka je krepko podpirala svojo enoto v Stranski vasi in jim je poslala v pomoč tudi nekoliko vojaštva. Boj je bil trd in je zahteval veliko žrtev. Sovražno vojaštvo, ki je odbijalo napade enot XVIII. divizije je bilo iz 5. bataljona slovenskih domobrancev. V boju je bil težko ranjen komandant 9. brigade. Ker ni bilo izgledov za uspeh, se je bataljon 9. brigade umaknil, sledila sta mu še bataljon 12. brigade in jurišni bataljon. Partizani so imeli 3 mrtve in 11 ranjenih, sama 12. brigada pa 2 ranjena.

Do 6. februarja 1945 je bila 12. brigada prideljena XVIII. diviziji, potem pa je prišlo do sprememb. Dne 7. februarja 1945 je namreč štab XV. divizije zbral svoje enote, da bi se nekoliko odpočile in opremile z obleko in obutvijo ter z novim orožjem. Zato je Dvanajsto premestil v Dolenjske Toplice, kjer so se vsi borci okopali in se otesli uši. Do 9. februarja zvečer je bila Dvanajsta na počitku, kar je mnogo prispevalo k njeni okrepitvi.

Dogodki na dveh bojiščih, v Suhi krajini in na področju Dolenjske Toplice—Gorjanci, so pokazali, da je glavno bojišče vendarle v Suhi krajini. Tam so bile zbrane glavne sovražnikove sile. Glede na tako presojo in glede na to, da je bila XVIII. divizija po dolгих bojih zelo izčrpana, je štab VII. korpusa sklenil zamenjati operativna področja obeh divizij. Osemnajsto bi premestil na področje 'Dolenjske Toplice—Gorjanci, XV. pa v Suho krajino. Petnajsto divizijo, ki je bila tedaj najmočnejša divizija narodnoosvobodilne vojske Slovenije, so okrepili še z Dolenjskim odredom, ki se je v bojih zelo izkazal in se je bil sposoben boriti ne samo kot odredna enota, pač pa celo kot partizanska taktična enota. Tako je XV. di-

vizija imela 9. februarja, ko je odkorakala v Suho krajino, štiri brigade (Gubčevo, Cankarjevo, Dvanajsto in Petnajsto brigado) in Dolenjski odred, poleg tega pa še odlični jurišni bataljon. Seveda je divizija imela na voljo tudi inženirski bataljon, artilerijo in še nekatere druge enote. Glede na njeno moč je bil tudi načrt obrambe Suhe krajine nekoliko spremenjen. Divizija je zasedla vse tiste položaje, ki jih je imela XVIII. divizija, sčasoma pa tudi najvažnejše taktično področje okoli Hinj. Tako je bila izoblikovana celovita obramba Suhe krajine, ki je temeljila na dveh obrambnih oporiščih okoli Hinj in na področju kot 503, 516 (severno od Gradenca) ter na Primožu. Diviziji, ki je do 10. februarja do 7. ure zjutraj že zasedla vse načrtovane položaje, so se ponujale za cilj napadov edino postojanke ob Krki, med njimi pa Stranska vas, ki je bila glavna. Zato je nadaljevala prizadevanja, da bi raztrgala obrambno fronto na Krki in od tam pregnala sovražnika. Odločila se je za frontalne posege pa tudi za obklojevalne manevre. Sodila je, da ima glede na svojo moč pogoje za uspešen boj.

Prva velika akcija proti Stranski vasi se je začela zvečer 12. februarja in ker prvo noč ni bilo uspeha, so jo ponovili naslednji večer. Nosilec glavnih naporov je bila Cankarjeva brigada, Dvanajsti pa so naložili pomožne naloge. Tudi pri drugem napadu ni bilo uspeha. Potem je divizija poslala v boj Gubčevo brigado.

Do 13. februarja 1945 so bili v sovražnih postojankah 1.,

4. in 5. bataljon slovenskih domobrancev, bojna skupina iz Novega mesta ali tako imenovani 6. bataljon slovenskih domobrancev, bataljoni 14. SS policijskega polka in polk »Variagov«. Kot vemo, so se menjavali na vsakih nekoliko dni. Dne 13. februarja pa je nemško poveljstvo odtegnilo 14. SS policijski polk iz Slovenije. Ta polk je bil na področju Slovenije od 12. novembra 1943, torej več kot leto dni in lahko rečemo, da je bil temeljna sila za boj proti partizanom. En bataljon tega polka je bil v postojanki Novo mesto, eden pa v postojanki Kočevje. Partizani so vodili z njim ogorčene borbe in polk je imel velike izgube. S posebnim dnevnim poveljem z dne 13. februarja 1945 se je policijski general Rösener poslovil od svojega polka in je med drugim povedal, da »velike žrtve v krvi tega polka — 225 mrtvih, 850 ranjenih in 15 pogrešanih — pričajo o težkih borbah in o svoje-

vrstnem načinu borbe te enote.«¹ Kot vidimo, je polk v borbi s partizani izgubil skoraj polovico svojega moštva, kar na drugi strani priča tudi o svojevrstnem načinu borbe partizanskih enot na Slovenskem. Razume se, da je general Rösener nerad izpustil iz rok tako dobro izurjeno in elitno enoto. Namesto nje so mu poslali bataljona iz 25. in 19. SS policijskega polka, ki sta bila nekoliko slabše borbene vrednosti. Odhod 14. SS policijskega polka iz Slovenije pa obenem priča, da so bili Nemci v veliki stiski za nove čete. Zelo so se zanašali na čete slovenskega domobranstva, na čigar ramena so prelagali veliko breme boja proti partizanom; v zameno za to pa domobrancem niso ničesar ponudili. Nasprotno! Vedno bolj so jim zategovali vajeti in jih podrejali svojim nemškim poveljnikom. Tedaj so skoraj v vseh domobranskih bataljoni imeli tudi po eno svojo četo, poveljstvo nad bataljoni pa so polagoma prevzemali nemški oficirji. Nemci so gospodarno uporabljali za boj proti partizanom vse mogoče čete. Med temi naj ponovno omenimo polk »Variagov«, ki je bil razmeščen v postojankah vzdolž Krke. Počasi se je začel sovražnik tudi bolje utrjevati. To je bilo zaradi ostrih partizanskih napadov, deloma pa tudi zaradi napadov zavezniških letal. Med 25. januarjem in 24. februarjem 1945 so zavezniki izvedli na postojanke ob Krki najmanj 5 letalskih napadov, nekateri od njih so povzročili požare in prizadejali branilcem žrtve. Nemci so morali izseljevati prebivalstvo iz vasi, pripravljati zaklonišča proti bombnim napadom in mitraljiranju ter ukreniti vse potrebno za varnost svojih čet.

Petnajsta divizija je po nalogu štaba VII. korpusa že precej časa pripravljala ponovitev napada na Stransko vas. Ker je bila Cankarjeva brigada na tej akciji že dvakrat, je tokrat prišla na vrsto Gubčeva brigada. Načrt divizije pa je bil naslednji: Gubčeva brigada bo napadala Stransko vas z enim bataljonom, 15. brigada Jamo in Stavčo vas, če bo tam sovražnik, 12. brigada pa Vinkov vrh. V Vinkovem vrhu je tedaj tvoril posadko del 1. bataljona polka »Variagov«, v Dobrniču in Dobravi pa 31. četa in 4. četa težkega orožja 4. bataljona slovenskih domobrancev. Ti dve četi sta predstavljali nevarnost za 12. brigado. Sovražnik je bil v Vinkovem vrhu oborožen s težkim minometom, dvema lahkim minometoma in z dvema težkima mitraljezoma. Stalna ogledniška točka je bila v zvoniku. V vasi so imeli nekoliko na hitro

zgrajenih bunkerjev in jarkov. Komandant brigade je najodgovornejšo nalogo direktnega napada na postojanko namenil

3. bataljonu, ki mu je dodelil piate in lahke minomete iz 1. in 2. bataljona ter partop s 25 minami. Drugi bataljon je imel nalogo z bojno patruljo pregledati razmere na levem bregu Krke, na področju, kjer se bosta bataljona borila, med borbo pa zavarovati 3. bataljonu desno krilo. Prvi bataljon je ostal na Primožu, čez noč pa v Laščah. Minometna baterija je postavila težka minometa blizu Jame, da bi obstreljevala zahodni del Vinkovega vrha glede na to, da bo 3. bataljon napadal z vzhoda. Komandant brigade je osebno vodil akcijo. Na čelu enot je bil jurišni vod brigade. Ko so bojne patrulje 2. bataljona ugotovile, da je pot proti cilju čista, sta se oba bataljona in jurišni vod prepeljala čez Krko pri Soteski in odšla proti svojim ciljem. Tretji bataljon in jurišni vod sta začela napadati 17. februarja 1945 ob 23.30. Ko so se približali postojanki, so odprli ogenj iz vsega avtomatskega orožja in partopa. Najprej so borci likvidirali 3 bunkerje, nato so zavzeli nekoliko poslopij, s pomočjo partopa pa cerkev. Borba je trajala dve uri, ko je obetavni začetek pokvaril poseg sovražnika iz Mačkovca, ki je zagrozil, da bo udaril brigadi v hrbet. Med borbo je partop uničil sovražnikov težki minomet. Bataljona sta se nato začela umikati in sta se vrnila čez Krko v jutranjem mraku. Imela sta 2 lažje ranjena. Ta akcija se je torej končala le z delnim uspehom Dvanajste, ki pa ni vplival na glavno, sicer neuspešno akcijo Gubčeve brigade.

Tedaj so bile brigade že izredno dobro oborožene. Izpeljali so sortiranje orožja, tako da je vsaka brigada imela orožje enakega tipa in izvora. Italijanskega orožja v brigadah tedaj ni bilo več, puške pa so bile vse istega tipa. Od težkega orožja so imeli poleg minometov — 81 mm vse protitankovske minomete angleškega izvora, piate, ki jih že poznamo, v zadnjem obdobju pa so uvedli v enotah novo orožje, partizanskega izuma in izdelave — partope. To orožje je bilo zelo preprosto. Minometna cev je izstreljevala po kakih 5 kilogramov eksploziva, ki je bilo skrbno spravljeno v pločevinastih škatlah, granatah ali bombah. To orožje, ki so ga zasnovali na Primorskem po znameniti akciji IX. korpusa v Baški grapi, dokončno pa izpopolnile delavnice glavnega štaba Slovenije, je imelo svoje hibe in prednosti. Prednosti so bile v tem, da je bil učinek 5-kilogramske mine izreden in ruši-

len, da je bilo orožje lahko za transport in da so ga partizani izdelovali iz zaplenjenih italijanskih minometov. Njegova slabost pa je bila v kratkem dometu in površnem zadevanju. To je bilo učinkovito orožje, prve bojne vrste. Partizani so se zelo težko navadili nanj. Nekateri so se bali, da jim bodo zaradi zadetkov puškinih in puškomitraljeških krogel naboji eksplodirali. Do nekaj eksplozij je res prišlo; nekateri poveljniki pa niso bili dovolj napredni, da bi sprejeli novo orožje in ga uvedli v vrste svojih čet. Štab XV. divizije je priredil za tiste partizane, ki so ravnali s partopom, posebne tečaje, kjer so jim posebno izurjeni inštruktorji prikazali vrednosti tega orožja in jih naučili praktično streljati. Povedati je treba, da so prav borci 12. brigade v akciji na Vinkov vrh 17. in 18. februarja dosegli izredne uspehe, saj so s partopom porušili nekatere utrdbe okoli vasi, razbili nekaj hiš in uničili celo sovražni minomet. Dvanajsta brigada je bila torej dobro oborožena. Glede oborožitve se je kosala z vsakim sovražnikom, pa tudi za boj na utrjene postojanke je bila opremljena. Naj povem še to, da se je komandant glavnega štaba Slovenije osebno zelo zanimal za tehnično izboljšavo partopa in ga je sam celo večkrat preizkušal.²

Šele 19. februarja je sovražnik začel uporabljati kočevsko oz. ribniško smer za napade na XV. divizijo. Prvi sunek proti Smuki, kjer je bil del štaba XV. divizije je bil presenetljiv in partizani so se morali potruditi, da so ušli iz nevarnega območja sovražnega napada. Divizija je tedaj uporabila bataljon

12. brigade in Cankarjevo brigado, ki sta zelo hitro obračunala s sovražnikom, da je izgubil ves plen in še resno se je moral potruditi, da se je rešil še večjega poraza. Sovražnik je naslednje dni poslal v boj na področje Hinj še 5. bataljon slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč, ki pa ga je divizija na področju Prevol hudo zdelala. Dvanajsta brigada je imela nato še nekaj manjših bojov okoli Primoža. Dne 24. februarja 1945 se je končal boj Dvanajste brigade na področju Primoža in Žužemberka, kajti divizija je brigado poslala z važno nalogo posebnega pomena na področje nemške meje in Save.

Boj Dvanajste brigade od 25. januarja do 24. februarja 1945 je bil težak in utrujajoč. Borci so morali marsikatero noč prečuti na stražah, v jarkih in bunkerjih, včasih pa so bili po več dni in noči na položajih v hudem mrazu in visokem snegu. Te napore označuje dejstvo, da je imela brigada

v tem času 45 zaradi mraza prizadetih borcev, ki so jih morali odpeljati v bolnišnico. Nekaterim so morali zaradi zmrzlin amputirati roke ali noge. Kljub vsem naporom je ostala morala v brigadi na izredni višini. K temu je prispevalo dejstvo, da so se borci končno popolnoma oblekli, da so bile enote dobro oborožene in da je borce prežemala zavest, da ni več daleč do končne zmage. Kljub tako težkim bojem je treba potrditi, da je brigadno poveljstvo skupaj s komandanti bataljonov in komandirji čet vodilo boje tako, da brigada ni imela nepotrebnih izgub. Tako je npr. imela brigada od 25. 1. do 20. 2. 45 2 mrtva in 21 ranjenih. Bojna zmogljivost je ostala še vedno na dostojni višini, čeprav se je število borcev in bork vedno bolj krčilo. Na voljo ni bilo več rezerv, ki bi izpolnile vse izgube.³

Akcija za sprejem štajerskih partizanskih enot na Savi

Meseca februarja 1945, ko so se na Štajerskem vrstile ofenzivne operacije druga za drugo, so bile razmere za obstoj enot IV. operativne cone zelo težke. Glavni štab Slovenije je presojal razmere na Štajerskem z veliko skrbjo, kakor je to storil vedno, kadar je v kaki slovenski pokrajini divjala sovražna ofenziva in ogrožala obstoj partizanskih enot. Tako je bilo v Ljubljanski pokrajini konec leta 1943, ko je glavni štab Slovenije pripravljal načrt za evakuacijo vseh divizij s področja Slovenije na Hrvatsko, tako je bilo na Primorskem spomladi 1944 in tako je bilo sedaj, proti koncu vojne, ko je glavni štab Slovenije v vojnih razmerah na Štajerskem videl nevarnost za obstoj taktičnih partizanskih enot. Na Štajerskem in Koroškem so bile tedaj XIV. divizija s tremi brigadami in dve štajerski brigadi pod poveljstvom operativnega štaba ter pet odredov. Vsem je poveljeval štab IV. operativne cone. Glavni štab Slovenije je sodil, da bodo razmere na Štajerskem vedno bolj slabe. Sovjetske armade so izredno hitro napredovale na Madžarskem in pričakovati je bilo, da bodo v kratkem začele potiskati nemško balkansko grupacijo s severnega področja Slovenije, jugoslovanske armade pa z vsega jugoslovanskega ozemlja proti Avstriji. Pot umika sovražnih enot bo peljala čez slovensko ozemlje, zlasti skozi Štajersko in slovensko Koroško. Tedaj se bodo na slovenskem ozemlju sovražne enote tako zgostile, da bo obstanek partizanskih enot na Štajerskem

vprašljiv. Glavni štab Slovenije se je odločil predlagati vrhovnemu komandantu jugoslovanske vojske maršalu Titu, naj ukaže, da se XIV. divizija z obema štajerskima brigadama in štabom IV- operativne cone umakne na področje VII. korpusa. Vrhovni komandant je ta predlog sprejel in izdal ukaz za premestitev vseh štajerskih enot, razen odredov na Dolenjsko.⁴

če bi to odločitev izpeljali, bi bila usodnega pomena in bi imela velike posledice, ki jih na tem mestu le na kratko navedimo. Dolgoletna vojna izkušnja je pokazala, da partizanskih enot ni veljalo umikati s področij, kjer so se uspešno bojevale. Posledice takega ukrepa bi bile v tem, da bi sovražnik brez boja dobil oblast nad vsem ozemljem, ki so ga sicer varovale partizanske enote in da bi postopoma fizično likvidiral vsa žarišča osvobodilnega gibanja, tako da bi njegove pripadnike in simpatizerje ter sodelavce OF in KPS pobil ali polovil; s tem bi se odprla pot slovenski reakciji, ki bi brez odpora obvladala izpraznjeno področje in si ustvarila politično bazo za razširjanje svojih idej in političnih ciljev; sovražnik bi si na izpraznjenem področju brez velikega truda ustvarjal baze za svoja obrambna prizadevanja ali za nemoten umik z jugoslovanskega ozemlja. Razume se, da bi bil to velik udarec za osvobodilno gibanje. Nadalje je treba poudariti, da bi umik štajerskih partizanskih brigad na Dolenjsko pomenil tudi veliko oviro za osvoboditev Koroške. V štajerskih partizanskih enotah je bila že izvedena politična akcija, ki je pojasnjevala borbem in borkam probleme osvoboditve Koroške. Seveda ni bilo znano, katere zavezniške enote bodo prodrle v Avstrijo in imele vpliv na težnje koroških Slovencev po osvoboditvi. Jasno je bilo samo to, da morajo na Koroško naše, slovenske partizanske enote, ki bodo ob podpori enot drugih jugoslovanskih narodov zavarovale interese slovenske narodnostne manjšine, ki se je hrabro uprla nacističnim osvajalcem in se pridružila partizanom v boju proti nacizmu. Kdo bo torej opravil na Koroškem zgodovinsko nalogo, če bodo brigade zapustile Štajersko?

Na koncu moramo odgovoriti še na eno vprašanje, ki je bilo važno za odločitve o premestitvi štajerskih partizanskih čet. Ali je glavni štab Slovenije vodila pri tem sklepu le misel na ohranitev žive sile? Prav gotovo je bila skrb za ohranitev partizanskih enot glavni razlog za premestitev Štajercev. To-

da glavni štab Slovenije je hotel s to premestitvijo reševati še drug pereč problem. Na osvobojenem ozemlju Bele krajine je bilo tako veliko ljudi in ustanov, da je veljalo njihovi varnosti posvetiti največjo skrb in pozornost. Ko so se enote VII. korpusa morale umakniti na desni brez Krke, je postalo jasno, da sovražnik lahko sproži ofenzivo, ki bo ogrozila svobodo belokranjskega ozemlja. Kako naj potem glavni štab Slovenije zavaruje vse bolnice, štabe osvobodilnega gibanja, poveljstva, partizanske enote, zaledne vojaške ustanove, invalide, prebivalstvo itd.? Čeprav je glavni štab Slovenije že pripravljaval evakuacijo Bele krajine in so zavezniška letala prepeljala že precej ranjencev, invalidov in političnih delavcev na osvobojeno ozemlje Dalmacije in Hrvaškega primorja, je varnost Bele krajine in njenega prebivalstva pomenila še vedno izreden problem. S prihodom petih bojevitih in izkušenih štajerskih brigad bi se razmere na bojiščih VII. korpusa korenito spremenile. Upanje je bilo, da bi korpus uspel ponovno povrniti izgubljene dele Dolenjske, pomakniti fronto na dolenjsko komunikacijo ali pa celo ponovno izolirati Novo mesto od stiškega domobranskega vozlišča in ustvariti stanje, kot je bilo sredi leta 1944. To bi Beli krajini zagotovilo varnost in omogočilo nemoteno pripravljanje za končno osvoboditev Slovenije. To je bil torej še eden od pomembnih razlogov, ki so narekovali premestitev štajerskih brigad na Dolenjsko.

Oglejmo si sedaj, kako je potekala akcija za sprejem štajerskih enot na Savi in kako se je končala.

Glavni štab je pripravil vse potrebno, da bi štajerske enote zavaroval pri prehodu čez Savo in jim potem omogočil, da bi se varno premestile na področje Suhe krajine in Dolenjskih Toplic. Štabu VII. korpusa je dal na voljo sredstva za izvedbo premestitvene operacije, štab korpusa pa je pripravil načrt in naloge razdelil med divizije. Petnajsta divizija je bila najbolj primerna za izpeljavo načrta. Poznala je kraje in razmere na obmejnem področju in bila je najmočnejša enota VII. korpusa. V svoji sestavi je imela tudi Dolenjski odred, kar je bilo zelo pomembno, saj je operativno področje tega odreda bilo prav področje, na katerem naj bi se odvijala akcija. V Dolenjskem odredu, ki je imel tri bataljone in je bil dobro oborožen, je imela divizija torej izvrstno moč. Tudi 12. brigada je bila dobra enota, ki je prav tako poznala obmejno področje, saj se je tam večkrat borila. To sta bili torej dve

enoti, ki ju je bilo treba upoštevati pri sestavi taktične skupine za podporo prehoda štajerskih enot čez Savo. Vendar ta skupina še ni bila zadosti močna. Sicer je bila sposobna zado-
stati nalogam za prehod čez reko, toda za zavarovanje mejne-
ga področja ni zadostovala. Sovražnik, zlasti pa domobranski
bataljoni, so bili dobri poznavalci nekdanje nemško-italijanske
razmejitvene linije, ki je bila utrjena in tako pripravljena, da
je ni bilo lahko prekoračiti. Kot vemo, je bila tedaj na »meji«
žična ograda, ki je bila minirana. Prehodov ali prostorov za
prehajanje je bilo zelo malo in sovražne čete so jih dobro po-
znale. Če bi jih utegnile pravočasno zapreti, bi se partizani
znašli v zelo neugodnih razmerah med Savo in »mejo«, kjer
bi imeli premajhen prostor za manevriranje. Štab XV. divi-
zije se je zato odločil, da bo poslal na »mejo« še Gubčevo
brigado, ki je tudi dobro poznala teren. Njena naloga je bila
zavarovati prehode čez »mejo«, skozi katere bi prišlo na Do-
lenjsko kar 5 štajerskih brigad, Dvanajsta in Dolenjski odred.
To bi bila dotlej največja invazija partizanskih čet na obmej-
no področje. Gubčeva brigada pa je imela še eno nalogo. Na
»meji« naj bi prevzemala ranjence in jih premeščala v roške
bolnišnice. Dvanajsto brigado in Dolenjski odred je bilo treba
na vsak način osvoboditi vsega, kar bi oviralo njuno sposob-
nost za hiter manever. Sedaj lahko na kratko povzamemo na-
črt XV. divizije. Z bojno skupino, sestavljeno iz 12. brigade
in Dolenjskega odreda, hitro prodreti do Save in na označe-
nem področju zavarovati prehajanje štajerskih partizanskih
enot čez reko. Nato jih popeljati čez »mejo«. Z Gubčevo bri-
gado, ki bi za bojno skupino potovala dan kasneje, zavarovati
prehode čez »mejo« na področju Primskovega, Poljan in Sv.
Križa (Gabrovke), zagotoviti rezervno zalogo municije in eva-
kuacijo ranjencev v bolnišnice. Moramo potrditi, da je bil
načrt dober in smotr.

Dodatno k načrtu akcije XV. divizije moramo omeniti še
doprinos štaba VII. korpusa, ki je odredil, da morajo še ne-
katere partizanske enote iz sestave XV. in XVIII. divizije
zavarovati prehajanje enot XV. divizije in štajerskih brigad
čez dolensko komunikacijo in čez Krko. To zavarovanje je
obsegalo demonstrativne napade na nekatere sovražnikove po-
stojanke, kot so npr. Občine, pošiljanje bojnih skupin čez Krko
za okrepitev partizanskih enot na pohodu z obmejnega pod-
ročja in drugo.

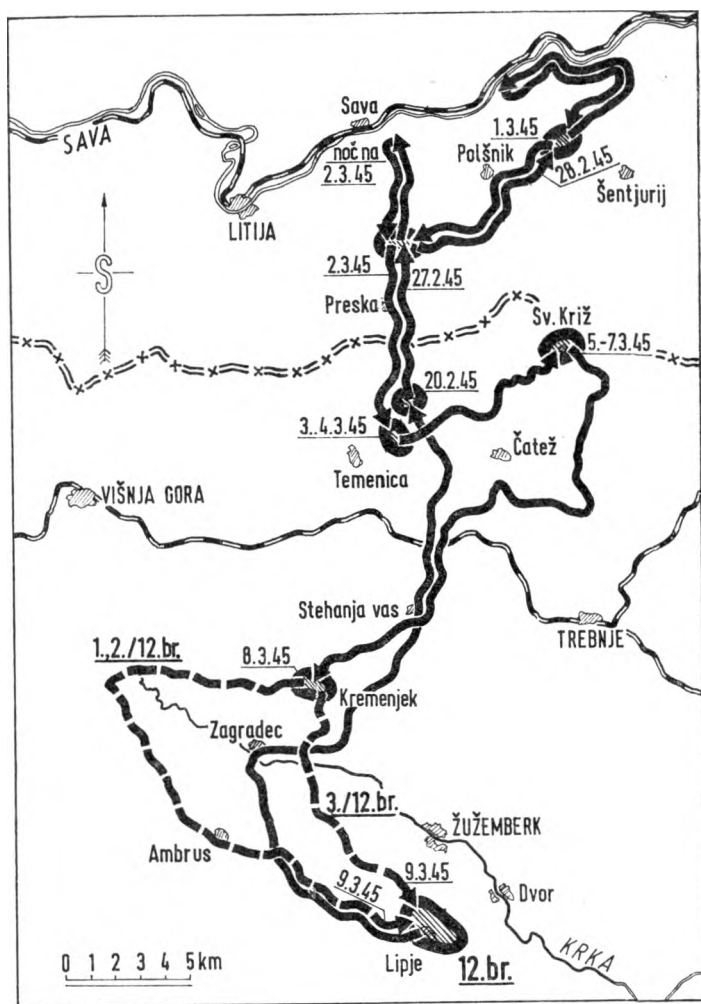
V skladu s predvideno akcijo je štab XV. divizije premeštil 12. brigado z izpostavljenih položajev v sredo bojne razporeditve enot VII. korpusa v Suhi krajini, da bi se lahko pripravila na pohod. Na dan začetka pohoda je bila takole razporejena: štab brigade in 1. bataljon sta bila v Velikem Lipju, 2. v Malem Lipju, 3. v Klopcah. Brigada je popoldne 25. februarja 1945 dobila predhodno obvestilo štaba XV. divizije, naj se nemudoma pripravi na dolgo pot in naj se razbremenijo. To je pomenilo, da mora pustiti v Suhi krajini komoro in vse tiste partizane, ki za dolg marš niso bili sposobni. Do tedaj brigada ni bila vajena živeti brez komore. Težke mitraljeze so razdelili med borce, da so jih nosili, kajti tudi tovrstne in jezdne živali je bilo treba pustiti. Z ureditvijo materialne strani pohoda je šlo lahko, težje pa je bilo izločiti borce. Razveseljiv je bil pojav, da nihče od borcev ni hotel biti izčrpan ali fizično nesposoben za pohod. Partizani so se upirali na vse načine. Tedaj je bilo zelo poniževalno za borca, če so ga pustili v komori in ga s tem izločili iz akcije. Ker pri vseh, za katere so sodili, da izrednih naporov ne bi vzdržali, prepričevanje ni zaleгло, je moral poseči vmes sanitetni referent brigade. Do 16. ure je bilo nato vse pripravljeno. Medtem so intendanti in kuharji pripravili obilno večerjo, vsak borec pa je prejel na pot še kos kuhanega mesa kot suho hrano.

Popoldne ob 15. uri sta prišla v brigadni štab načelnik štaba Alojz Dragan in namestnik političnega komisarja XV. divizije Ivan Picelj-Jon. Šele ta dva sta brigadnemu štabu izročila povelje komandanta divizije za pohod do Save. Tako so ukrepali zaradi tajnosti. Načelnik štaba je štabu brigade pojasnil, da bodo pomagali štajerskim brigadam pri prehajanju čez Savo in »mejo« in pri potovanju na Dolenjsko. Pojasnil je, da na Štajerskem ni več dobrih pogojev za obstanek brigad, ker je Štajerska postala frontno zaledje. Na Dolenjskem pa je imel VII. korpus zelo dolgo fronto, ki je z lastnimi silami ni bil več sposoben držati. Pojasnil je tudi velik pomen osvobojenega ozemlja v Beli krajini, na Kočevskem in v Suhi krajini ter na Gorjancih, ki ga je treba braniti. Sedanja fronta VII. korpusa pa bi bila izhodišče za osvobodilni pohod proti Ljubljani. Na kratko so v štabu še analizirali maršruto in ugotavljali najslabše točke na poti, ki bi jih bilo treba posebno zavarovati. Prva je bila prehod čez Krko. Od časa do

časa so jo branile enote bataljonov slovenskega domobranstva ali pa katere druge čete. Brigadi so pojasnili, da bo prehajanje čez Krko zavarovala 15. brigada. Nadalje bi morali biti zelo pazljivi pri prehajanju čez dolenjsko cesto na Medvedjeku. Na področju Primskovega se ne bi bilo treba dolgo zadrževati, ampak bi bilo treba hiteti proti Savi; na področje nemške meje pa bi dan za njimi prišla Gubčeva brigada. Za brigado in Dolenjski odred bo bivanje na področju med »mejo« in Savo zelo nevarno, vendar ko bodo štajerske enote čez Savo, sovražnik ne bo imel tako velike moči, da bi preprečil pohod tako velike grupacije na Dolenjsko. Če pa se prehajanje čez Savo začasno ne bo posrečilo, potem bosta morala 12. brigada in Dolenjski odred manevrirati in se izogibati večjim bitkam. Divizija bo po potrebi pošiljala pomoč. Varnosti pohoda obeh partizanskih enot sta glavni štab Slovenije in štab VII. korpusa posvetila veliko pozornosti.

Brigada je bila tedaj organizirana v tri bataljone, imela je štab, obveščevalni center in oddelek za zveze. S seboj so vzeli radijsko postajo, s katero so znali že kar dobro ravnati in jo koristno uporabljati. Brigada je bila izvrstno oborožena. Minometov ni jemala s seboj, ker je bilo pretežko nositi toliko min. Brigada je bila torej zelo gibčna, lahka, sposobna za manevriranje in po borčevski sestavi in oborožitvi zelo udarna. Poveljniški kader je bil skrben in je čutil veliko odgovornost do naloge, ki jo je brigada prejela.⁵

Proti večeru se je brigada dvignila in v dolgi koloni odkorakala skozi zasneženo Suho krajino. Hitela je, kajti pred njo je bila dolga pot. V prvi etapi naj bi opravila marš do Primskovega in Poljan pri Primskovem. V Brezovem dolu se je sestala z Dolenjskim odredom, ki je bil, podobno kot Dvanajsta, pripravljen na pohod. Tu sta se sestala oba štaba in se sporazumela o nadaljevanju pohoda. Sestavili so bojno skupino. Komandanta sta se dogovorila, da bo v prvi etapi pohoda na čelu Dolenjski odred. Glede poveljevanja je bilo urejeno tako, da bo po prihodu Gubčeve brigade na položaje Poljane poveljevanje koordiniral namestnik komandanta XV. divizije Aleksander Vojnovič. Vendar ni bilo zagotovo znano, ali bosta 12. brigada in odred vedno skupaj. To je bilo odvisno od razmer na bojišču. Glede bojne skupine je bilo določeno, da ji bo poveljeval komandant 12. brigade, kadar ne bo namestnika komandanta XV. divizije. V takem primeru pa

Bojni pohod Dvanajste brigade iz Suhe krajine k Savi in nazaj od
25. 2. do 9. 3. 1945

sta enoti sicer vedno ukrepali po prejšnjem soglasnem sporazumu.

Bojna skupina je v dolgi koloni odpotovala do Dečje vasi pri Zagradcu, kjer je že bila 15. brigada. Pod njeno zaščito je prekoračila Krko, kar se ji je posrečilo brez incidentov in nadaljevala pot s hitrim maršem skozi Valično vas in Orlako. Tu je bil odrejen krajši počitek. Poveljnik brigade je odposlal obveščevalce, da bi pregledali možnosti za prehod čez cesto Trebnje—Radohova vas in železnico. Potem so potovali dalje skozi Podbukovje na Babno goro in so 26. 2. ob 3. uri prispeli v Stehanjo vas. Tu so že našli poročilo obveščevalne patrulje, da je prehod čez cesto možen in da tam ni sovražnika. Bojna skupina je morala hitro nadaljevati pohod, če je hotela še za dne prekoračiti obe dolenjski komunikaciji in priti na cilj, še preden bi ljudje v vaseh vstali. Komandant je poslal v zavarovanje na cesto dve četi iz 1. bataljona. Ena se je postavila proti Korenitki, druga pa proti Velikemu Gabru. Tretjo četo

1. bataljona je poslal še naprej, da bi zavarovala prehajanje čez železnico. Na Medvedjeku je bojna skupina šla čez cesto. Prednji oddelek se je tu srečal z nekim civilistom, ki se ni hotel ustaviti na poziv, zato so ga ustrelili. To je bilo edino streljanje na vsej poti. Potem so prečkali še železnico pri Prapročah, nato pa se je 1. bataljon 12. brigade razporedil na začetju kolone kot zaščitni oddelek. Nadaljnja smer pohoda je bojno skupino peljala skozi vas Potok. Ko so prispeli v Mačji dol, se je že porajala jutranja zarja. Pohiteti je bilo treba. Šli so še skozi Dolenji in Gorenji Vrh in bili so na cilju. Dolenjski odred se je razmestil na Primskovem, 12. brigada pa v vasi Poljane. Bojna skupina si je z razmestitvijo zagotovila odlične obrambne položaje. Predno so vkorakali v vas, sta 2. in 3. bataljon naselje obkolila, da nihče ni mogel iz njega. Nato sta se vselila najprej štab in 1. bataljon, zatem pa še ostale čete, ki niso bile določene za zavarovanje. Zavarovanje okoli vasi je bilo tako tesno, da nihče od civilistov ni mogel ven. To je bil ukrep za tajnost pohoda. Na enak način je po dogovoru postopal Dolenjski odred. Pri Dvanajsti je najprej stražil okoli vasi 3. bataljon, medtem ko so drugi odšli na počitek; potem so bataljone zamenjali. Ves dan ni bilo bojev.

Na Poljanah je nastala ob prihodu Dvanajste zelo zanimiva situacija. Vaščani, ki so bili deloma pod vplivom belogardizma, sploh niso mogli verjeti, da so v vasi partizani.

Nekateri so namreč sodili, da so to domobranci, ki pa se skrivajo za partizanskimi uniformami, da bi ukanili partizane, kakor so to že večkrat storili. Vaščani so bili napačno obveščeni o razmerah na svetovnih bojiščih in o domačih zadevah. Domobranska propaganda je držala prebivalstvo v veliki zablodi glede izida druge svetovne vojne. Ko je brigada uredila vse, kar je bilo potrebno za varnost, je organizirala obveščevalno službo in intendanco. Nekateri obveščevalci so si odšli ogledovat pot, po kateri je nameravala partizanska bojna skupina potovati naslednjo noč. Proti najbližjim postojankam v Temenici in St. Lovrencu, kjer so gospodarili domobranci, pa so poslali izvidniške patrulje. Nato so našli v vasi kotle in začeli kuhati kosilo, hrano pa so nabrali kar v vasi. Dvanajsta se je zelo potrudila, da so čete redno dobivale dobro hrano. Vsi tisti, ki niso bili zaposleni, so odšli počivat. Brigada in Dolenjski odred sta imela ves dan mir, kar je pomenilo, da sta res v tajnosti izpeljala bojno nalogo.⁶

Druga etapa pohoda je skozi Pusti Malin bojno skupino najprej pripeljala na položaje, ki niso bili daleč od Litije in so ponujali dobro obrambo. Bojna skupina je popolnoma obvladovala cesto iz Litije proti Moravčam. Dolenjski odred se je postavil v vas Gradišče pri Mamolju, Dvanajsta pa v Jablaniške Laze. Brigadi sta bili oddaljeni druga od druge kako uro hoda, toda s položajev ene se je videlo na nastanišča druge. Partizanski enoti sta na novih pozicijah počivali, a počutili sta se osamljeni. Nekdaj je bilo področje južno od nemške meje v partizanskih rokah in partizanska enota, ki se je borila na tem področju, je imela zavarovan hrbet in možnost, da se umakne čez »mejo« k svojim. Skoraj vse vasi so bile prazne, kajti Nemci so slovensko prebivalstvo preselili. Le v Jablaniških Lazah, kjer se je naselil štab brigade, je bilo še nekaj ljudi. Medtem ko so zahodno stran proti Litiji zavarovale enote Dolenjskega odreda, je brigada zavarovala zlasti smer proti Preski, kjer je bila sovražna postojanka. Na položaje okoli nastanišča so se postavile čete. Pomlad je že silila v deželo in sneg je že začel kopneti.

Dopoldne je bilo vse mirno. Na Poljane je zjutraj tega dne prispela Gubčeva brigada, ki pa so jo domobranci takoj napadli. Verjetno je bil ta napad namenjen Dvanajsti. Domobranci je Gubčeva pregnala v dolino, a je vendar imela izgube. Popoldne se je vnel boj pri 3. bataljonu 12. brigade,

ki je bil v zasedi pri Preski. Sovražnik je bil poražen, vendar brigada ni posvetila posebne pozornosti temu boju, ker so jo čakale odgovornejše naloge. Ze 26. februarja je namreč štab IV. operativne cone sporočil glavnemu štabu Slovenije, da je vseh pet brigad na pohodu k Savi in da jo bodo prešle v noči *nt* 1. marec 1945 na odseku med vasjo Sava in Breg pri Litiji. Cona je želela, naj štab VII. korpusa postavi 12. brigado na ta odsek za zavarovanje prehoda in naj bo na mestu 27. februarja.⁷ To je bil razlog, da sta se partizanski enoti postavili

27. februarja prav na zahtevano mesto, le k Savi bi se bilo treba spustiti. Toda že istega dne je štajerska cona sporočila glavnemu štabu Slovenije, da čez Savo na izbranem odseku ne bo mogla. Odločila se je za spremembo odseka, na katerem bi prešla Savo in izbrala drzen načrt, po katerem bi demonstrativno napadla Zagorje, med bojem pa likvidirala posadko na levem bregu Save ob mostu, medtem ko naj bi Dvanajsta uničila bunker na desnem bregu Save, ki je branil most. Vendar pa tudi te zamisli ni mogla izpeljati. Nato se je IV. operativna cona odločila zgraditi pontonski most iz gumijastih čolnov, ki jih ji je v te namene na prošnjo glavnega štaba Slovenije poslalo zavezniško letalstvo in jih odvrгло na primerna mesta. Glede na to so spremenili mesto prehoda čez reko, ki naj bi bilo nekoliko nižje blizu savskega mosta pri Zagorju. Tam je na levem bregu Save vas Krbulje. Poveljstvi obeh partizanskih enot sta se morali torej dogovoriti, kaj naj glede na prejete podatke storita. Komandant Dolenjskega odreda je je bil tedaj Anton Kralj-Petek, politični komisar pa Franc Arko. Partizanska bojna skupina se je odločila, da se bo premestila na področje Klenovika, vzhodno od Polšnika. Tu so bili najboljše pogoji za zavarovanje prehajanja štajerskih brigad čez reko in tudi za zavarovanje operativnega področja. Zavarovati pa ga je bilo treba dobro, kajti blizu Klenovika je bila sovražnikova postojanka Sv. Jurij pod Kumom, ki je imela dobro povezavo z večjimi sovražnikovimi postojankami ob Savi ter posebno z Zagorjem in Trbovljami.

Bojna skupina je bila kar hitro na domenjenih položajih. Partizani so se naselili po praznih domovih, kajti Nemci so tudi od tod preselili vse slovensko prebivalstvo. Enoti sta se zavarovali in poslali obveščevalne patrulje zlasti na Savo. Radisti so vzpostavili zvezo s štabom VII. korpusa in IV. operativne cone. Razveseljiv je bil podatek obveščevalnega od-

delka štaba VII. korpusa, da sovražnik ni okrepil postojank vzdolž dolenjske ceste, kar je bilo za organizacijo vrnitve velike važnosti.

Kako je pri štajerskih brigadah onkraj Save, niso imeli posebnih podatkov, saj jih tudi niso potrebovali. Sami so se lahko prepričali, da so se zapletle v težke boje, saj so slišali hrumenje borbe, ki je prihajalo s severa. Bali so se, da s prehodom ne bo nič, kajti pod pogoji, ko so se razvemale borbe, je bilo tako akcijo težko izvesti. Toda obvestila iz štaba VII. korpusa so jih bodrila in upali so, da bodo to noč vendarle pozdravili štajerske borce na dolenjskih tleh in jih popeljali čez Krko.

Kot zanimivost naj omenimo, da sovražnik ni bil kdove kako skrben glede ugotavljanja prebivališč partizanskih enot. To je pokazal boj s sovražno enoto, ki se je zaletela v partizansko zasedo pri Orljeku, bila presenečena in potolčena. Ujetnik je izjavil, da niso vedeli za prisotnost partizanskih čet na njihovem območju. Vendar je bila na ta način prisotnost bojne skupine odkrita in pričakovati je bilo sovražnih napadov.

Zvečer sta partizanski enoti krenili k Savi in se razpostavili, kot sta se bili dogovorili. Dvanajsta je prevzela neposredno zavarovanje prehajanja čez Savo. Bojna skupina si je zavarovala hrbet na ta način, da sta obe enoti pustili po en bataljon v nastanišču. Del štaba 12. brigade s komandantom brigade Vidom Jeričem je spremljal svoja dva bataljona in jima neposredno poveljeval. S seboj so ponesli tudi radijsko postajo, kajti štab VII. korpusa je organiziral neposredno povezavo med štabom IV. operativne cone in 12. brigade. Dolgo so se trudili, da bi se povezali s Štajerci. Končno je bila zveza vzpostavljena. Brigada je prejela obvestilo, da štajerske enote te noč ne bodo mogle čez reko. Ko je namreč Bračičeva brigada ob enih ponoči 1. marca 1945 začela graditi pontonski most, se je že pri prvih poizkusih pokazalo, da s tehničnimi sredstvi, ki jih je imela na voljo, ne bo nič. Po eni strani partizani niso bili večji ravnanja s takimi sredstvi, po drugi pa tudi borci niso bili izurjeni za prehajanje po takem mostu. Velika nadloga je bila tudi topniško obstreljevanje, s katerim so sovražnikovi artileristi vso noč ovirali Štajerce. Štajerske brigade so se zato umaknile od reke in se začele pripravljati na ponovitev prihodnjo noč. Tudi partizanski enoti sta se vrnili v svoja dotedanja nastanišča.

Partizanska bojna skupina se je torej vrnila v Klenovik. Partizani se niso nič kaj dobro počutili. Vedeli so, da bo sovražnik kmalu odgovoril na njihovo prisotnost. Iz štaba korpusa so tudi že prejeli obvestilo, da se krepijo postojanke vzdolž dolenjske ceste. Obveščevalci pa so poročali, da se krepijo tudi postojanke v njihovi neposredni bližini, zlasti v Sv. Juriju pod Kumom in v Preski. Grmenje težkega orožja ki je prihajalo z druge strani Save pa je oznanjalo, da se tam bije bitka, ki se je oddaljevala, kakor je izgledalo, in da zato s ponovnim preходом čez reko verjetno ne bo nič.

Vendar štajerske partizanske enote niso vrgle puške v koruzo. Mesto prehoda so premestile ob reki navzgor med kraja Litija in Sava. To je bilo približno tam, kjer sta 12. brigada in Dolenjski odred Štajerce pričakovala že 27. februarja. Zatorej sta se morali partizanski enoti še podnevi premakniti. Dopoldne sta odkorakali mimo Polšnika in se razmestili: Dvanajsta na Jablaniške Laze, Dolenjski odred pa na Gradišče pri Mamolju. Drugi bataljon 12. brigade je bil v zaselku Dolgi rt in je bil odgovoren za zavarovanje s področja Polšnika in iz zaledja. Zvečer sta partizanski enoti odšli v dolino, vsaka z dvema bataljonom. Dvanajsta je pustila v Dolgem rtu 2. bataljon, Dolenjski odred pa 2. bataljon na Gradišču.

Vso noč so čakali, toda Štajercev ni bilo. Zjutraj 2. marca sta se partizanski enoti vrnili na nastanišča in pričakovali navodil za nadaljnje delovanje. Štab korpusa se je odločil, naj se bojna skupina umakne čez »mejo« in naj na primernem mestu, na položajih med Primskovim in Gabrovko, počaka na nadaljnja navodila.

Zanima nas, kakšne so bile razmere onkraj Save, kjer si je štab IV. operativne cone prizadeval prepeljati na Dolenjsko XIV. divizijo in Šlandrovo ter Zidanškovo brigado? Kot smo videli, tudi poskus prehajanja v noči na 2. marec ni uspel. Štajerske brigade so bile odkrite in sovražnik se je z vso silo pognal proti njim, da bi jim preprečil pohod proti jugu. Nato se je štab IV. operativne cone odločil, da z vsemi brigadami hkrati ne bo več poskušal čez Savo. Tako veliko število partizanov je bilo prevelik cilj za sovražnika in tudi tajnosti ni bilo mogoče zagotoviti. Brigade naj bi šle torej čez reko posamič ali pa v manjših skupinah. Glavni štab Slovenije je 6. marca zahteval, naj štajerske brigade na vsak način izsilijo prehod čez Savo. Odločno vztrajanje glavnega štaba Slovenije

je bilo odločilno tudi za sklep, naj 12. brigada in Dolenjski odred še čakata na »meji«. Toda v prvi polovici marca ni bilo mogoče organizirati posamičnega prehajanja čez Savo Na Štajerskem je namreč bil zelo aktiven polk gorskih lovcev »Treeck«, na področju Mozirskih planin pa je začela veliko hajko 14. SS divizija »Galizien«. Štajerske brigade so bile zapletene v težke obrambne boje.⁸ Seveda so te razmere prisilile obe partizanski enoti južno od »meje«, da prenehata čakati na Štajerce in da se zlasti zaradi težkih bojnih razmer umakneta v Suho krajino.

Ko se je bojna skupina vrnila čez »mejo«, se je Dolenjski odred naselil v Gradišću pri Primskovem, 12. brigada pa na Primskovem. Enoti sta bili kar blizu skupaj, zasedli pa sta najboljše obrambne točke tistega področja. Tudi tukaj so onemogočili vaščanom, da bi zapuščali vasi in tako prispevali k zagotovitvi tajnosti bivanja. Še vedno so pričakovali poziv štaba VII. korpusa, naj gredo ponovno k Savi. Do 4. marca je bojna skupina ostala v omenjenih dveh vaseh, nato se je premaknila bližje »meji«, da bi ji bilo lažje pohiteti na Savo. Dolenjski odred se je nastanil v vasi Vodice, 12. brigada pa v vasi Brezovo.* Potovali so v noči na 5. marec in so zelo hitro dospeli na cilj, saj pot ni bila dolga. Odred je imel na skrbi severno smer, brigada pa južno in zahodno. Že prejšnji dan so oddali ranjence Gubčevi brigadi. Kot je bilo načrtovano, je Gubčeva prišla na Poljane 27. februarja, dan za Dvanajsto in je imela še istega dne boj. Napad domobrancev je verjetno veljal še 12. brigadi. Gubčeva je sovražnika pregnala. Ko je od bojne skupine prevzela ranjence, je srečno s pomočjo partizanskih čet, ki jih ji je poslal štab VII. korpusa naproti, prispela v Suho krajino.

Dvanajsta brigada se je takole razporedila za obrambo. Prvi bataljon so postavili severno od vasi Brezovo. Varoval je področje ceste, ki pelje iz Brezovega v Čeplje in dalje proti Dolam. Levo od ceste (zahodno) so postavili eno četo, na samo cesto v bližini kapelice, kjer je bila vzpetina, so postavili drugo četo, tretja pa je bila desno (vzhodno) od ceste. Komandant brigade, ki je dobro poznal okolje, saj je bil tu domačin, je sodil, da je ta smer najvažnejša in od tod so pričakovali prvi in najmočnejši napad. Drugi bataljon brez ene čete so posta-

* Ta vas je na specialkah označena z imenom Brezje.

vili desno od prvega bataljona. Razporedil se je tako, da je zavaroval brigadi hrbet iz smeri, ki je po tihabojski rebri (greben med vasjo Tihaboj in Cirknik) peljala proti Brezovemu z jugovzhoda. Ta bataljon bi obenem podpiral umik bojne skupine čez tihabojski reber, če bi v tak manever bila prisiljena. Tretji bataljon se je postavil južno od vasi in je imel pod nadzorstvom Sv. Križ (Gabrovko) in Moravško goro. Tukaj so bili imenitni položaji za obrambo in v štabu brigade so sodili, da v tej smeri nima sovražnik nobenih možnosti za uspeh. Zahodni bok brigadne razporeditve je zapiral Dolenjski odred na Vodica, ki se je postavil tako, da je zlasti branil smer iz Javorja in jugozahoda. Taka je bila razporeditev enot v primeru sovražnikovega napada. Za zavarovanje so poslali še obveščevalne patrulje v vse smeri.

Dne 6. marca 1945 je bil štab brigade obveščen, da je glavni štab Slovenije imenoval 12. brigado za udarno. Naredbo o tem je glavni štab izdal 1. marca 1945, kakor smo že prej omenili. V brigadi je zavladalo veliko navdušenje. Štab brigade se je odločil, da bo kljub napetosti, ki jo je povzročalo pričakovanje velikega sovražnega napada, pripravil v vasi proslavo. Tako so 6. marca pripravili za večerjo nekaj boljšega, dobili so vino in skupaj s prebivalstvom praznovali veliki dogodek. Politični komisarji pa so pri vseh enotah imeli politične sestanke, na katerih so poročali o častnem nazivu brigade in o dogodkih na svetovnih in domačih bojiščih. Borci so se takih sestankov zelo veselili.

Bojni skupini ni bilo treba dolgo čakati na sovražno akcijo. Začela se je 7. marca 1945 in 12. udarna narodnoosvobodilna brigada, kakor so jo odslej uradno imenovali, je imela priložnost, da se izkaže. Nemci so napadli s svoje, tj. z nemške strani, onkraj »meje« z lastnimi četami, ki pa jih ni bilo veliko in z dvema četama slovenskih domobrancev iz 1. bataljona. Sovražnika je bilo za dva nepopolna bataljona. Zakaj ni sovražnik izkoristil ugodne priložnosti, ki se mu je ponujala že več dni in ni napadel bojne skupine s tako močnimi silami, da bi jo obkolil in dodobra porazil? Preprosto, ni imel na voljo zadosti sil. Za ta dan je komaj zaposlil 1. bataljon slovenskih domobrancev iz Stične, 5. bataljon pa je prispel na bojišče šele popoldne, ko ni bilo več izgledov, da bi porazili partizane. Vendar je bil boj srdit. Bojna skupina se je dobro upirala, 5. bataljon slovenskih domobrancev pa z juga ni imel

nobenih uspehov. Bojna skupina je med bojem izvedla le en manjši manever, in sicer tedaj, ko se je 12. brigadi približal Dolenjski odred z namenom, da bi preprečil sovražniku med obe enoti zabiti klin in ju tako razdvojiti. Sovražnik je imel izgube in je komaj reševal padle in ranjene pred partizanskim ognjem. Povedati je treba, da prave koordinacije med severno sovražnikovo skupino in južno ni bilo. Ko je sovražnik uvidel, da z bojem na odprtem zemljišču ne bo dosegel odločilnega uspeha, je začel s težkimi minometi močno obstreljevati Brezovo. Potem je uporabil še zažigalne mine in vas je začela goreti. To je poslabšalo položaj partizanskih čet. Vaščani so zbegani tekali okoli, sejali nered in gasili goreča poslopja. Brigada je morala pomagati vaščanom, kolikor je mogla. Del partizanov se je na položajih boril dalje, del pa jih je gasil. Glede na take razmere so se sestali k posvetu oba štaba enot in načelnik štaba XV. divizije, ki je ostal pri bojni skupini. Vendar enotnih pogledov na bojne razmere ni bilo. Eni so bili za to, naj se bojna skupina nemudoma umakne, drugi pa so bili mnenja, da se je treba boriti do mraka. Prvič na tej bojni poti se je zgodilo, da odgovorni poveljniki niso dosegli enotnega mnenja. Tisti del štaba brigade, ki se je zavzemal za to, da do mraka ostanejo na položajih, je sodil, da bi bilo politično popolnoma zgrešeno v stiski zaradi požara pustiti vaščane na cedilu, da bi izgubili še tisto premoženje, ki jim je v vojni ostalo. Zato so prevzeli odgovornost za boj in vztrajanje do mraka na bojišču. Bojno skupino pa so zelo motila poročila, da se krepijo postojanke ob dolenjski cesti in da se bo torej zelo težko prebiti čez »mejo«, kajti sedaj je bilo jasno, da je sovražnik začel hajko in da se je treba čimprej umakniti.

Ko se je razvil za boj še 5. bataljon slovenskih domobrancev, proti kateremu je brigada postavila ves 3. bataljon in še četo drugega, so poveljniki izdali povelje, da se brez posebnega povelja ne sme nobena partizanska enota umakniti. Ker so se vsi držali tega povelja, so si zagotovili organiziranost v borbi. Tudi na varnost smeri za umik so mislili. Drugi bataljon je pazil na jugovzhodno smer, ki je ves čas borbe ostala prosta. Medtem pa je sovražnik že obkolil partizansko bojno skupino in nadaljeval boj. Bojna skupina je imela že precej ranjencev. Odločili so se, da bodo lažji ranjenci korakali vsak v svoji enoti, težje in nesposobne za hojo pa bodo zbrali v

odrednem bataljonu, ki jih bo prenašal ali pa bodo jahali konje.

Medtem so se popoldne vrstili juriši sovražnih čet. Sedaj je sovražnik imel na bojišču že tri nepopolne bataljone in je uspel doseči dva in polkratno premoč nad partizani. Toda obrambni položaji partizanske bojne skupine so bili čvrsti, le pri četi 1. bataljona, kjer je padel četni komandir, je prišlo do omahovanja. Tedaj je komandant bataljona poslal namesto padlega komandirja namestnika komandanta bataljona, ki je prevzel poveljstvo in nato je bilo vse v redu. Ko se je zmračilo, je bil izdan ukaz za umik, ki ga je bojna skupina dobro izvedla. Po tihabojski rebri so zvečer srečno prispele v Cirknik.

S tem se je končala težka bitka, doslej najtežja v posebni akciji bojne skupine. Podatkov o izgubah ni. Menda je bojna skupina imela tega dne 2 mrtva in nekoliko ranjenih. Dvanajsta je zaplenila puškomitraljez in nekoliko municije ter opreme. Sovražnik je imel po partizanski sodbi 8 mrtvih in 16 ranjenih. Potem ko sta se partizanski enoti umaknili na Cirknik, so se tudi sovražne enote začele umikati. Nemci so odšli v savsko dolino, 1. bataljon slovenskih domobrancev v Stično, 5. pa v Trebnje. Zvečer so intendanti pripravili večerjo.

Tedaj se je bilo treba odločiti o nadaljnjih ukrepih. Ali naj ostanejo na Cirkniku in na področju Čateža, ali naj se umaknejo čez cesto na področje Kremenjka? Sovražnik bi jih na doseženih mestih vsekakor zjutraj napadel. Bali so se, da bi zbral še močnejše sile, ki bi se jim bojna skupina še težje upirala. Prejeli so tudi obvestila iz štaba VII. korpusa o tem, da je dolenska cesta zelo zastražena, Krka pa blokirana. Poveljnikom je bilo jasno, da do dne ne bodo mogli doseči Krke in iti čez njo. Če se torej odločijo za nadaljevanje pohoda, morajo računati s tem, da bodo do dne komaj dosegli področje Sel pri Šumberku. Čez dan bo pač treba ostati tam in se do večera boriti, če bodo napadeni, kakor so to storili na Brezovem. Tako so se odločili. Po kratkem počitku in po večerji so se odpravili na pot. Ranjence 12. brigade je prevzel 2. bataljon. Dobili so nekoliko konj, da so olajšali transport ranjencev. Pohodna kolona se je takole razvrstila: v predhodnici je bil 1. bataljon 12. brigade, za njim 3. bataljon in nato 2. z ranjenci. Odred je korakal zadaj in je zagotavljal zaščito. To so storili zato, ker so sodili, da jih bo sovražnik v primeru akcije napadel iz začelja. Bojna skupina je korakala skozi

Roje in Zagorico, med Prapročami in Stehanjo vasjo pa je šla čez železnico in cesto. Že med prehajanjem čez železnico so poslali na Medvedjek bataljon Dolenjskega odreda, da bi na cesti postavil zasedi. Dolga kolona bojne skupine je nato šla čez cesto brez nevšečnosti. Šele ko je njeno jedro bilo na drugi strani ceste, je prišla domobranska enota, ki je name-ravala prehod pri Medvedjeku zasesti. Partizani so bili pri-pravljeni na tako možnost in so že prej postavili zasedo, na katero so naleteli domobranci ter se presenečeni umaknili. Bojna skupina je tako srečno premostila eno največjih ovir na svoji poti. Nadaljevala je marš skozi Stehanjo vas in mimo Sel pri Šumberku ob 11. uri 8. marca 1945 dospela na Kreme-njek. Kremenjek si je izbrala zato, ker je nudil odlične polo-žaje za borbo. Področje je poleg tega pokrito z gozdom in v njem bi se lahko skrile in zakamuflirale strelske vrste. Po-veljniki so se zbrali na posvet. Ponovno so se morali odločiti o tem, kaj naj store. Ali naj podnevi le nadaljujejo potovanje ali naj se ustavijo in sprejmejo borbo? Dobro so vedeli, da bo sovražnik obveščen o njihovem pohodu in da jih bo zagotovo napadel. Bali so se, da bi se ob Krki ne zapletli v boje. Rajši so se odločili za to, da bodo sprejeli boj na Kremenjku in zvečer nadaljevali potovanje. Borci so bili že zelo utrujeni, a čakalo jih je še veliko naporov.

Najprej so organizirali krožno obrambo. Prvi bataljon 12. brigade je postavil strelsko linijo v smeri proti Lučarjevemu kalu in Srebotnici, 2. bataljon pa se je usmeril proti Kitnemu vrhu. Oba bataljona sta se naslonila na koto 454, ki je obvla-dovala vse področje. Tretji bataljon je prevzel v varstvo ran-jence, kar je storil z dvema četama, eno pa je postavil v smeri proti Valični vasi. Dolenjski odred je prevzel vzhodne položaje in je branil bojno razporeditev od Orlake do Srebotnice. Po-veljstvo bojne skupine je hotelo preprečiti, da bi jih sovražnik prezgodaj našel. V ta namen ni poslalo nobene ogledniške patrolje iz bojnega taborišča. Vse obveščevalce pa so porazde-lili v strelske vrste. Pred strelske linije so postavili na približ-no 100 do 200 metrov izpostavljene bojne skupine tako na gosto, da so videle druga drugo. Nadzorovale so teren pred seboj in so imele možnost takoj obvestiti jedro enot o pohodu sov-ražnih čet, obenem pa jih z mitralješkim ognjem ustaviti. Poveljstva so sodila, da so storila vse, kar je bilo v njihovi moči in da bojna skupina sedaj lahko mirno pričakuje sovraž-

nika. Zavedali so se tudi slabosti, ki so jih imeli. Za manever namreč ni bilo nobene možnosti. Če bi jih sovražnik še podnevi vrgel s položajev, bi to pomenilo, da bi zabredli v tako situacijo, ki bi sovražniku dajala možnost za zmago.

Sovražnik je seveda kmalu zvedel za prisotnost partizanske bojne skupine na področju Kremenjka. Začutil je priložnost, ko bi partizansko bojno skupino lahko napadel, jo obkolil ali pa potisnil v dolino Krke. Zbral je 1. in 5. domobranski bataljon, ki sta se proti partizanski bojni skupini borila že na nemški meji, in še nekatere nemške čete. Prvi domobranski bataljon je prispel nekoliko pred 16. uro iz Stične na Lučarjev kal. Za neposreden napad so odredili dve četi tega bataljona. S Kitnega vrha je 2. bataljon 12. brigade napadla

28. četa, z Lučarjevgea kala pa je 1. bataljon 12. brigade napadla še 16. četa 1. domobranskega bataljona. Peti bataljon slovenskih domobrancev, ki je prenočil v Trebnjem, se je v Velikem Gabru združil z neko nemško četo in odšel skupaj z njo v Sela pri Šumberku. Večji del tega bataljona se je razporedil za napad med Srebotnicami in Lučarjevim kalom, del bataljona z nemško četo pa je udaril proti Dolenjskemu odredu iz Srebotnice. Domobranci so tudi zasedli odsek ceste med Volčjimi jamami in Seli pri Šumberku, en del pa je napadel Dolenjski odred iz Orlake. Tako je bila partizanska bojna skupina napadena z vseh strani in partizani so se branili v obkolitvi. Ob 16. uri se je začel srdit boj. Le s severne strani med Srebotnicami in Lučarjevim kalom ni bilo čutiti sovražnega pritiska. Po enournem boju, ko sta obe strani izvajali juriše in sta se včasih borili prsi v prsa je bil sovražnik povsod odbit, le pri prvem bataljonu, kjer je bil težko ranjen njegov hrabri komandant Janez Prezelj, je prišlo do omahovanja, ker so nekateri padli ali pa so poveljniki bili ranjeni. Kljub temu, da je poveljnik 12. brigade okrepil 1. bataljon, so se čete začele umikati proti koti 454. Nastopil je kritičen trenutek. Tedaj je komandant brigade zbral bojno grupo, sestavljeno iz osmih puškomitraljeških skupin in strelcev z brzostrelkami ter bombašev. Namen je bil napasti v smeri proti zahodu, nato pa z udarom v hrbet odpreti pot ostalim enotam iz obkolitve. Najbolj so jih skrbeli ranjenci. Napad udarne skupine se je posrečil, obroč je bil prebit; nato je del udarne skupine napadel domobrance v hrbet, kar je zaleгло in preboj se je razširil tako, da bi bile lahko skozi odšle vse partizanske

enote. Udarna skupina, ki je napadla domobrance v hrbet, se je prebijala do kote 454, da bi povedla 3. bataljon z ranjenci in odred iz obkolitve. Toda udarna skupina ni več našla partizanov, ki jih je iskala. Razdelili so se bili v dve skupini. K tisti, v kateri je bil 3. bataljon in del Dolenjskega odreda, je namreč prihitel Alojz Dragan, načelnik štaba XV. divizije, in je bataljonu ukazal, naj se z jurišem prebije proti jugovzhodu. Ko prvi juriš ni uspel, so ga ponovili in se s pomočjo bomb in avtomatskega orožja prebili v odrejeno smer. Ko so v koloni nadaljevali pohod, so se na neki majhni čistini znašli pred nemško zasedo in zašli na odprtem zemljišču v težak položaj. Sovražna zaseda je štela kakih 15 do 20 mož in na čelu kolone je nastala majhna zmeda. Sovražnik pa je v zrak izstrelil rdečo raketo. V čelni skupini sta bila načelnik štaba brigade Marjan Žitnik in namestnik političnega komisarja brigade Jože Butara. Ze sta hotela ukazati ogenj, ko se jima je približal nemški oficir in začel pogovor v slabi srbohrvaščini in ruščini ter dejal, da so njihove enote imele nalogo ta dan uničiti 12. brigado in Dolenjski odred. Njegova enota pa je imela poleg drugih tudi nalogo postaviti ob Krki zasede. To je tudi storila, le pri Drašči vasi vzhodno od Zagradca pri jezu, ki so ga sicer partizani imeli za prehod, zasede namerno ni postavila. Prehod bo torej prost do 21. ure, kar naj partizani izkoristijo. Zatrdil je, da je partizanski simpatizer in da se bo prihodnji dan javil v Lipju partizanom z večjo skupino vojakov. Nemški oziroma ruski oficir, ki je bil oči vidno iz sestave polka »Variagov«, je partizanskim poveljnikom izročil svojo fotografijo. Rdeča raketa pa, ki so jo izstrelili, je pomenila, da na smeri njihove zasede ni partizanov.

Partizanski poveljniki sovražnemu oficirju niso zaupali, a so vendarle nadaljevali pot in blizu vasi Zavrh naleteli na del 3. bataljona, s katerim so bili med bojem izgubili zvezo. Tu je bil tudi del ranjencev in nekoliko partizanov iz Dolenjskega odreda. Vodil jih je ranjeni politični komisar brigade Stefan Gebert-Stepko, ki so ga poveljniki partizanske skupine obvestili o sestanku s sovražnim oficirjem. Dogovorili so se, da bodo le nadaljevali pohod v smeri jezu pri Drašči vasi, vendar se bodo za vsak primer dobro zavarovali. Ko so prišli do prehoda čez Krko, so postavili na vsako stran reke zasede in Krko srečno prešli, ne da bi jih sovražnik vznemirjal. Pri prenašanju ranjencev je deroča voda spodnesla nosače

in težki ranjenec je utonil, kajti v temi ga niso mogli najti in rešiti. To je bil borec 1. bataljona Dolenjskega odreda Anton Mihelič, ki je bil doma iz Moravč pri Domžalah. Ko je bila partizanska skupina čez Krko, je mobilizirala vozove za prevoz ranjencev. Povedati je treba, da so pri oskrbovanju ranjencev na prehodu čez Krko sodelovala Sadarjeva dekleta, ki so ranjencem kuhala čaj in preskrbela večerjo. Tretji bataljon je prispel v Veliko Lipje zjutraj 9. marca 1944.*

Vrniti se moramo k 12. brigadi (k 1. in 2. bataljonu) in Dolenjskemu odredu. Dvanajsta brigada je potem, ko ni mogla najti ne 3. bataljona ne Dolenjskega odreda, šla skozi pribojeno vrzel v smeri proti izviru Krke. Dolenjski odred pa je samostojno ubral isto pot in je korakal nekoliko za Dvanajsto, seveda ne da bi vedel, koga ima pred seboj. Tako sta obe skupini prispeli na področje Muljave, obšli izvir Krke in se nato ponoči umikali skozi Suho krajino, ne da bi bili vedeli druga za drugo. Odred je potoval mimo Kitnega vrha in Sušice in je pri Znojilah prekoračil cesto, ki pelje skozi Muljavo v Ivančno gorico ter odšel na Ilovo goro. Dvanajsta pa je korakala mimo Muljave, obšla izvir Krke in takoj zavila proti Ambrusu. Dne 9. marca je prvi prispel na cilj v Suho krajino Dolenjski odred, pa čeprav je opravil daljšo pot kot 12. brigada. Dvanajsta brigada je prišla v Lipje okoli poldneva, zadovoljna, ker je tam našla svoj 3. bataljon z ranjenci in ker je zvedela, da je tudi Dolenjski odred srečno prispel v Ratje. Velja zapisati, da je bila pot 12. brigade in Dolenjskega odreda od Vodice oziroma Brezovega do Lipja in Ratja dolga okoli 55 km. Opravili so jo z maršem, ki je trajal 42 ur, od tega so počivali le 6 ur. Le 7. 3. 45 zvečer so na Cirkniku zaužili večerjo, potem hrane niso več dobili. Med pohodom pa so imeli še težak boj na Kremenjku. Odred je imel 9 mrtvih, 15 pa je bilo ranjenih. Po prihodu v Ratje so pogrešali 32 borcev. Manjkalo je tudi 6 puškomitraljezov, 24 pušk in 2 brzostrelki. Med pogrešanimi je bila večina tistih, ki so zaradi izčrpanosti na poti omagali, toda vrnili so se v odred kasneje, tako da izgube niso bile takšne, kot so jih nakazovali prvi podatki. Na Kremenjku naj bi sovražnik na odseku odreda imel 20 mrtvih in

* Zvečer se je v štabu brigade res javil oficir, ki je prejšnjega dne 3. bataljonu nakazal pot za pohod iz sovražne obkolitve. (Podatke o tem je prispeval Jože Butara. Pismena izjava je v arhivu odbora 12. brigade.)

30 ranjenih. Dvanajsta je imela na Kremenjku 4 mrtve in 11 ranjenih, pogrešala pa je 6 borcev. Sovražnik pa naj bi imel v boju na Kremenjku z njo 22 mrtvih in 24 ranjenih. Podatki o sovražnikovih izgubah so bržkone pretirani.

Dvanajstdnevni marš je bil končan. Trajal je od 25. februarja do 9. marca 1945. Posebnost je bila v tem, da sta bili v akciji dve partizanski enoti, kar zahteva posebno pozorno organizacijo poveljevanja. Kar zadeva potovanje, manevriranje in boj, se je marš uspešno končal. Pokazal je izredne sposobnosti obeh partizanskih enot, vzdržnost borcev in bork ter hrabrost v boju. Poveljniški kader pa je pokazal, da čuti odgovornost do težke naloge. Zelo je skrbel za varnost enot in za to, da borci niso po nepotrebnem trpeli pomanjkanja.

V bojih je poveljniški kader neprestano ocenjeval razmere na bojišču in pametno ukrepal, da enoti' ne bi bili poraženi. Poglavitna skrb pa je bila seveda posvečena izpolnitvi naloge, ki je bila v tem, da omogočijo štajerskim partizanom prehod čez Savo in jih popeljejo na Dolenjsko. Akcije v zvezi s to nalogo so bile zelo tvegane, vendar dobro izpeljane, čeprav objektivni razlogi niso dovolili Štajercem, da bi izpolnili povelje vrhovnega komanda tovariša Tita. Posebno pozornost velja posvetiti akciji obeh enot 7., 8. in 9. marca. Brigada je dokazala, da je zaslužila naziv udarna.⁹

Na novomeški in krajinski fronti.

Vnovič k Savi

Do meseca marca 1945 se je v brigadi marsikaj spremenilo glede kadrov. Ožje poveljstvo Dvanajste je sicer ostalo isto, vendar so nastale spremembe na mestih namestnika komandanta in načelnika štaba brigade. Omeniti je treba še to, da je formalna potrditev postavitve političnega komisarja brigade bila izvedena šele 29. marca 1945, čeprav sta bila Stefan Gebert-Stepko in Jože Butara že več kot pol leta na položajih voditeljev političnega dela v brigadi. Medtem ko je bil Stefanu Gebertu priznan rang majorja, so pomočniku političnega komisarja Jožetu Butari priznali rang kapetana, vendar je bila formalna potrditev tega izvedena tudi zelo kasno, šele 13. aprila 1945. Ožji štab 12. brigade je bil marca 1945 naslednji: Vid Jerič, kapetan, je bil še nadalje komandant brigade, major Stefan Gebert-Stepko pa politični komisar. Pomočnik po-

litičnega komisarja je bil Jože Butara, kapetan, načelnik štaba brigade Marjan Žitnik, namestnik komandanta pa Janez Jeras.¹⁰

Največji problem v brigadi, kakor tudi v vseh brigadah in partizanskih enotah, je bilo nezadržno upadanje številčnega stanja. Vzrok je tičal v tem, da so usahnili viri za mobilizacijo, da so postopoma začeli evakuirati bolnice s področja VII. korpusa v Dalmacijo in da so enote imele neprestane boje, ki so zahtevali žrtve. Glede usihanja vira mobilizacije je treba navesti, da so na Štajerskem sicer še bile možnosti za novачenje, vendar so neprestane hajke in ofenzive na področju Štajerske in Koroške te možnosti močno omejevale; mobiliziranih novincev pa ni bilo mogoče prepeljevati na Dolenjsko. Tudi štajerske in koroške enote so imele velike izgube, pa so zato v prvi vrsti same porabile novince za izpopolnitev lastnih partizanskih čet. Ker so bile postopoma bolnice s področja VII. korpusa premeščene v Dalmacijo ali v Italijo, se ozdraveli borci niso več vračali v enote. Meseca marca so partizanske brigade v VII. korpusu imele le še po kakih 250 do 350 borcev in bork. Tako se je dogajalo, da so poveljniki bataljonov lahko postavili v bojno vrsto le kakih 50 do 60 borcev. Vendar je ta slabost imela v sebi tudi nekaj dobrega. Zaradi zmanjšanja številčnega stanja so namreč partizanske enote postale gibčnejše, poveljniki pa so lažje poveljevali, saj so imeli nad manjšimi enotami boljši pregled in so jih lahko osebno popeljali v boje. Dvanajsta brigada je marca 1945 imela le okoli 300 borcev in bork v bojni vrsti. Štab VII. korpusa je glede na kritičnost številčnega stanja borcev že ob koncu marca 1945 predlagal, naj se njegove enote začno dopolnjevati s partizani iz Dalmacije. Tu je prihajala v poštev uporaba enot ali pa njihovih delov iz sestave prekomorskih brigad ali pa iz ozdravelih ranjencev. Glavni štab Slovenije si je kolikor mogoče prizadeval, da bi vsaj zakrpal vrzeli. O tem ni popolnih podatkov, vemo le to, da je Dvanajsta prejela ob koncu marca 1945 kakih 35 do 45 novincev, ki so bili mobilizirani s področij, ki jih je nadzoroval okupator.¹¹

Ko govorimo o zmanjšanju številčnega stanja v brigadi, je vsekakor treba omeniti, da je padlo zelo veliko poveljniškega kadra. Naj omenimo le, da je štab brigade v eni izmed mnogih list za svobodo padlih borcev (to so bile liste, ki so jih v partizanskih enotah uvedli, da bi imeli točno evidenco pad-

lih) navedel priimke desetih padlih partizanov, od katerih sta bila 2 komandirja čete, 1 politični komisar čete, 1 pomočnik političnega komisarja čete, 2 vodnika, 3 deseterji in le en borec.¹²

Štab VII. korpusa je vse češče začel dostavljati glavnemu štabu Slovenije predloge za odlikovanja tudi z drugimi odličji ne le z redom in znakom za hrabrost. Vendar so ti predlogi le počasi upoštevali tudi partizane iz brigad. Naj omenimo, da je štab VII. korpusa 24. februarja 1945 predlagal, naj dobi odlikovanje s partizansko zvezdo II. stopnje nekdanja pomočnica političnega komisarja 12. brigade Ljudmila Saje-Maruša, ki je to odgovorno funkcijo imela v brigadi celo leto.¹³ Se naprej so poskrbeli za to, da so prejeli spominske znake 1941 tisti partizani, ki so bili aktivni delavci ali borci narodno-osvobodilnega gibanja leta 1941. Te značke so podeljevali zelo slovesno. Tako jo je 1. marca 1945 prejel tudi načelnik štaba 12. brigade Janez Jeras-Džule.¹⁴

Od posebnih enot 12. brigade naj na tem mestu omenimo minometno baterijo, ki je odigrala v bojih veliko vlogo. Dne

8. marca 1945 je imela komandirja in političnega komisarja (politični komisar je bil oficir, komandir pa še ni bil imenovan za oficirja), 2 podoficirja in 23 borcev. Skupaj je bilo

27 partizanov, pri čemer je treba pripomniti, da so imeli minometalci za seboj že posebne tečaje ali pa so v bivši jugoslovanski vojski služili v artileriji. Divizija je posvečala veliko pozornost strokovnemu napredovanju minometalcev in je prirejala tečaje, kamor so prihajali na izpopolnjevanje svojega znanja.¹⁵

V brigadi so na temelju načrta štaba XV. divizije snovali tudi enote jurišnih pionirjev, da bi okrepili sposobnost brigad za zavzemanje utrjenih postojank in položajev. V diviziji so 26. februarja 1945 osnovali tečaj za jurišne pionirje. Štab divizije je zahteval, naj brigade pošljejo kar precejšnje število borcev. Brigada jih je poslala 11, po tri iz vsakega bataljona in dva iz jurišnega voda. V diviziji so osnovali tudi pionirski tečaj, ki pa je imel namen usposobiti za pontonirstvo pontonirsko četo iz inženirskega bataljona XV. divizije. Iz 12. brigade na ta tečaj sicer ni odšel nihče, vendar pa so bili ti tečaji važni tudi za brigado, saj so odslej imeli v diviziji pontonirska sredstva za postavljanje mostov čez reke ali za gradnjo splavov. To je bilo pomembno, saj smo se že lahko seznanili

s težavami, ki so jih imeli štajerski partizani pri prehajanju čez Savo, ker niso imeli izurjenih pontonirjev in tudi ne ustreznih pomagala. Spoznali bomo še, kako velikega pomena je bilo, da so pontonirstvo v diviziji usposobili za delo.¹⁶

V višjih partizanskih štabih, kot v divizijah, korpusih in glavnem štabu Slovenije, so se veliko ukvarjali z mislijo, kako bi izboljšali kvaliteto propagandnega in kulturnega dela v brigadah in odredih. Kolikor bolj se je približeval konec vojne, toliko bolj so težili k temu, da bi kulturno in propagando delo osredotočili v višjih enotah. Razlogi so bili popolnoma razumljivi. Čim več sposobnih kadrov bo zbranih na enem mestu, tem bolj bo delo kvalitetno. Sodili so, da v brigadah kulturno propagandno delovanje ni kaj prida napredovalo. Tako se je zgodilo, da je neposredno delovanje političnih komisarjev in kulturnikov ter propagandistov v brigadi zamiralo, na visoko raven pa se je razvilo v štabu divizije, v korpusu in v glavnem štabu Slovenije. Naj samo omenimo, da so v mesecu marcu in aprilu 1945 v propagandnem odseku VII. korpusa ustanovili vojaško godbo, ki je imela kapelnika, političnega komisarja in 35 godbenikov. V kratkem je dosegla godba zavidljivo strokovno raven. Njen kaplenik Jože Brun je sam priredil partizanske pesmi za godbo. Seveda godba ni bila sama sebi namen, ampak je prirejala nastope in koncerte, s katerimi se je okoriščala tudi brigada. Nadalje so v VII. korpusu ustanovili frontno gledališče, ki je imelo 17 igralcev. Ko pa je biloodeljeno propagandnemu odseku glavnega štaba Slovenije, so v korpusu ustanovili novo kulturno grupo, ki je imela tudi odličen oktet. Tudi izdajanje literature se je spremenilo. V brigadah so ostali le žepni in stenski časopisi. Dvanajsta je imela kar dobro urejevane žepne časopise. Vse važnejše pa je začel tiskati in urejati glavni štab Slovenije in nekateri časopisi, ki so bili velikega pomena za razvijanje kulturnega delovanja v brigadah, so bili ukinjeni. Kakor vidimo, je prevladovalo mišljenje, da je prišel čas, ko je treba vse kulturno delovanje odločno dvigniti na visoko raven in se tudi pripraviti na osvoboditev, kajti v miru bodo morale kulturniške skupine vseh vrst in vsi časopisi nadaljevati svoje kulturno poslanstvo. Čeprav je taka koncentracija sredstev in kadrov rodila uspehe, je vendarle v brigadah ostala praznina. Nekdanjega navdušenega kulturno-prosvetnega delovanja ni bilo več toliko. Brigade, med njimi tudi Dvanajsta, so si pomagale

Ančka Kodrič-JeriEeva, sekretarka
skoja v brigadi

s tem, da so s pomočjo kultumo-propagandnih oddelkov višjih štabov osnovala pevske zборе in petje se je v četah množično gojilo. Skoraj vsi partizani so znali peti partizanske pesmi. Pesem je dvigala bojnega duha in krepila moralo.¹⁷

Ko je 12. brigada po znamenitem pohodu k Savi in nazaj prispela v Lipje, ni prav dolgo počivala. Sovražnik je namreč 10. marca 1945 začel ofenzivno operacijo na področju Suhe krajine. Njen cilj je bil oslabil partizanske sile v Suhi krajini, kakor lahko presodimo po razpletu borb. Sovražnik je uporabil 1., 4., 5. in 6. bataljon slovenskega domobranstva, polk »Variagov«, tri čete slovenskega domobranstva iz sestave posadnih čet, tri policijske čete iz sestava 25. in 19. SS policijskega polka ter del baterije slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč. To je bilo skupaj za 8 bataljonov sovražnega vojaštva. Na izhodiščih na levem bregu Krke med Žužemberkom in Vinkovim vrhom so sovražne enote podpirali artilerija in močni oddelki minometov.

Na partizanski strani je bila kompletna XV. divizija, ki je imela Gubčevo, Cankarjevo, Dvanajsto in Petnajsto brigado, Dolenjski odred in jurišni bataljon XV. divizije ter še nekaj artilerije in drugih divizijskih enot. Razmerje moči je bilo 1 :1,6 v sovražnikovo korist. Stab XV. divizije je krožno

razpostavil svoje enote v Suhi krajini, tako da je področje Hinj in Vršička branil s 15. brigado in Dolenjskim odredom. Na Primožu in na Stari gori je bila Gubčeva brigada, levo od nje je koto 503 in vasi Sela pri Hinjah ter Vrh pri Hinjah zasedla Cankarjeva brigada. Stab XV. divizije je pravilno presodil, da iz kočevske smeri ni pričakovati odločilnega udarca, zato je tja postavil 12. brigado, ki je bila obenem divizijska rezerva. V rezervi je komandant divizije Milan Tominc zadržal tudi jurišni bataljon.

Razporeditev enot XV. divizije je bila polkrožna. Le na jugovzhodni smeri od Kočevskega Roga divizija ni imela četa, ker od tam ni pretila nevarnost. Sovražnik je napravil načrt, ki je bil prilagojen razporeditvi XV. divizije. Udaril je z vseh strani, razen z roške, da bi stisnil divizijo k vasem Veliko in Malo Lipje.

Dne 10. marca 1945 se je boj začel. Na divizijskem levem krilu, kjer sta bila 15. brigada in Dolenjski odred, so bili težki boji. Komandant divizije pa ni poslal v boj 12. brigade. Počakal je, da bi videl, kako se bodo razmere razvijale na bojiščih drugih brigad. Sele za 12. marec je pripravil protinapad na 5. domobranski bataljon. V boj na smeri Hinje—Zvirče je poslal tudi 12. brigado, ki se je priključila 15. brigadi, Dolenjskemu odredu in jurišnemu bataljonu XV. divizije. Brigada je prevzela desno krilo bojne razporeditve. Naslanjala se je na Dečjo goro — koto 577, ki je severno od ceste Smuka—Zvirče. Tja je komandant brigade postavil dva bataljona, enega pa desno od njiju. Dopoldne je napadel 5. bataljon slovenskega domobranstva s pomočjo bojne skupine iz Kočevja. Dvanajsta se je morala zaradi silovitega obstreljevanja s težkim orožjem skupaj s 15. brigado umakniti v okolico vasi Lazina, ki je severno od Hinj. Umik je bil ob 14. uri. Sovražni bataljon je zasedel Hinje. Tedaj je štab XV. divizije pripravil protiudar. Izvedli sta ga obe brigadi, 15. in 12. ter jurišni bataljon

XV. divizije. Smer napada 12. brigade je bila severno od ceste Hinje—Zvirče. Zopet se je naslanjala na koto 577 na Dečji gori. Levo v bojni razporeditvi brigade je bil 3. bataljon, ki je usmeril napad proti Prevolam, desno od njega je bil

2. bataljon, na desnem krilu pa 1. bataljon, usmerjen proti vasi Ratje. Ob 16. uri je brigada izvedla juriš. Sovražni 5. domobranski bataljon se je nekaj časa upiral, potem pa se je pod strahovitimi juriši obeh brigad in zlasti jurišnega bata-

ljona začel umikati najprej proti Prevolam, nato pa v Zvirče. Akcija enot XV. divizije je bila tako hitra, da sovražnik ni mogel uporabiti težkega minometa — 120 mm, ki ga je imel postavljenega na Prevolah. Kako srdit je bil boj, izpričujejo izgube vseh partizanskih enot. Dvanajsta brigada je imela

1 mrtvega in 6 ranjenih. Padel je komandant 2. bataljona Anton Lindič, ranjeni pa so bili poleg drugih še načelnik štaba brigade Marjan Žitnik, komandant 3. bataljona Anton Merlak-Marjan in komandir čete iz 1. bataljona. Ob 19. uri je brigada bila zopet na starih položajih na Dečji gori in na Plešu. Zvečer sta se obe sovražni skupini umaknili z bojišča. Kočevska bojna skupina iz Poloma v Kočevje, 5. domobranski bataljon pa v Struge, kjer se je začel utrjevati. Ker so se tudi na drugih odsekih boji končali s partizansko zmago, je bilo 13. marca 1945 konec sovražnikove ofenzivne operacije, ki se je končala s popolno partizansko zmago. Boji so bili tako srditi in partizanski juriši tako odločni, da je imel sovražnik veliko izgub. Tudi na strani enot XV. divizije je bilo veliko žrtev. Med ranjenimi in padlimi je bilo največ poveljnikov, ki so osebno vodili čete v boj.¹⁸

Dne 15. marca so brigadi naložili zelo nepopularno nalogo, naj razruši utrdbe v Zvirčah in izseli vse prebivalstvo. Tudi v tej vasi, kakor pred odselitvijo prebivalstva iz Hinj, je bila organizacija za obveščanje domobrancev in Nemcev zelo uspešna. Sovražnik je zato na tem operativnem področju lahko hitro reagiral na partizanska gibanja in akcijo. Na Slovenskem ni bilo veliko primerov, da je partizanska vojska posegla po tako drastičnih ukrepih, kot je bilo rušenje nekaterih zgradb v vasi. Znano nam je, da so partizani izpod Gorjancev izselili nekoliko družin, za katere so vedeli ali pa sumili, da so njihovi člani sovražnikovi obveščevalci in da so njihovi domovi na voljo belim vojakom in njihovim nemškim gospodarjem. Toda pod Gorjanci niso porušili hiš preseljenih prebivalcev.

V Zvirčah so minerei inženirskega bataljona XV. divizije razstrelili trdneje zidana poslopja. Poleg tega so porušili približno 45 bunkerjev okoli vasi. To delo so opravili tako, da sovražnik ni imel več možnosti, da bi se daljši čas zadrževal v vasi, izkoriščal podatke domačinov ali pa vas izpremenil v postojanko. Tudi v Hinjah so istočasno razbili še nekatere trdne zidove, ki so ostali od prejšnjega miniranja. Akcija je pri prebivalstvu naletela na proteste. Izkazalo se je, da domo-

branske enote v spremstvu nemških policijskih čet niso branilci kmečkih domov, kot so domobranci radi razlagali, ampak da so nasprotno povzročitelji uničevanja vasi. To je bila zadnja tovrstna akcija partizanskih čet. Domobrancem je prišla prav kot argument pri določanju bojnih ciljev nadaljnjih ofenzivnih operacij, ki so jih sprožili Nemci v Suhi krajini.

Do 21. marca je brigada ostala v Hinjah in okoliških vaseh in ni imela posebnih bojev. Tedaj pa je štab VII. korpusa zamenjal obe diviziji, kot je to že večkrat storil. Petnajsta divizija brez Gubčeve brigade se je preselila na blokado Novega mesta, XVIII. divizija, okrepljena z Gubčevo brigado, pa jo je zamenjala v Suhi krajini. Kdor je bil v Suhi krajini, je bil na najbolj razgibanih odsekih bojišča VII. korpusa in mu ni bilo lahko. Zato so tedaj menili, da se bodo enote, ki jih bodo postavili na blokado Novega mesta imele tako, kot bi bile na oddihu. Bližina Dolenjskih Toplic in možnosti za kopanje v toplih bazenih so to še posebno potrjevale. Štab XV. divizije je sklenil postaviti svoje tri brigade na blokadne položaje tako, da bi do 22. marca vzpostavile fronto od Podgrada do Krke. Na desnem krilu okoli Podgrada naj bi bila Cankarjeva brigada, na levem krilu Dvanajsta okoli Velikega Podljubna in Mraševa, centralni del pa bi zasedla 15. brigada, ki bi se opirala na položaje okoli Sv. Florjana in na zaselek Ušivec. Do 22. marca so brigade res zasedle predvideno blokadno linijo. Toda 12. brigada tam ni bila dolgo. Na zahtevo glavnega štaba Slovenije se je začela pripravljati na novo posebno nalogo.

Glavni štab Slovenije je bil namreč še naprej trdno odločen, da se morajo štajerske partizanske enote premakniti na Dolenjsko. Štab IV. operativne cone pa je spoznal, da prehoda čez reko z vsemi brigadami naenkrat ne bodo mogli opraviti, zato se je odločil prebroditi reko z manjšimi skupinami in se postopoma preseliti na Dolenjsko. Glavni štab Slovenije je ukazal VII. korpusu, da mora na podoben način kot prej zavarovati prehajanje Štajercev čez Savo in jih sprejeti na obmejnem področju. Ker je izgledalo, da bi štajerske tri brigade — Tomšičeva, Šlandrova in Zidanškova prispele čez Savo že okoli 17. do 20. marca, je naprej k Savi poslal Dolenjski odred. Seveda je ta pohod za Dolenjski odred pomenil, da je nastopil čas, ko se bo moral ponovno boriti kot samostojna odredna enota in da verjetno do konca vojne ne bo več videl

Suhe krajine. Odred se je pripravljajl v Dolenjskih Toplicah, kjer je pustil vse, kar bi ga utegnulo na pohodih ovirati, izločil pa je tudi vse tiste borce in borke, ki za težke boje in dolge pohode niso bili sposobni. Zvečer 18. marca je zapustil Dolenjske Toplice in 20. marca je že prestopil »mejo«. Prav to noč so Tomšičeva, Šlandrova in Zidanškova brigada poskusile ponovno prekoračiti Savo. Reka pa je bila deroča in je partizanom odnesla 3 čolne. Brigade zopet niso mogle čez Savo. Medtem je štab VII. korpusa pripravil novo bojno skupino. Njena naloga je bila varno prepeljati štajerske brigade čez »mejo« na Dolenjsko, Dolenjski odred pa naj bi pomagal Štajercem čez Savo.

Tako je bila sestavljena bojna skupina iz 12. brigade, jurišnega bataljona XV. divizije in minerskega voda inženirskega bataljona XV. divizije in je štela približno 500 borcev. Sestava bojne skupine, ki ji je poveljeval štab 12. brigade, je nakazovala taktiko, ki jo bodo partizani uporabljali na pohodu in na »meji«. Dvanajsta bi bila udarna pest, jurišni bataljon pa manevrska rezerva. Minerei bi minirali poti, ceste in železnico, na »meji« pa naj bi odstranili mine in naredili dovolj široke prehode. Tudi tokrat se je bojna skupina opremila za pot, podobno kot meseca februarja. Postala je lahka partizanska enota, sposobna za hiter pohod in manever. Bila je dobro oborožena, a znala je tudi dobro udariti. Bojno skupino je prevevala trdna odločenost izpolniti zaupano nalogo, saj četam ni primanjkovalo borbenega duha.

Dne 24. marca 1945 zvečer je skupina pionirjev inženirskega bataljona XV. divizije prepeljala bojno skupino čez Krko vzhodno od vasi Polje, kjer so bil stalni prehodi čez reko. Bojna skupina se je nato potuhnila v gozdovih blizu Ajdovca, zvečer pa se je podala na pot in je šla čez dolenjski komunikaciji tik ob Trebnjem pri vasi Benečija. Jurišni bataljon je na Prudofu pri Trebnjem napadel četnike (verjetno dolenjski četniški odred), ki jih je z ognjem podpirala četa težkega orožja 3. domobranskega bataljona iz Občin. Dne 26. marca je bojna skupina že bila na »meji«, pripravljena na sprejem štajerskih partizanov. Prav v noči na 26. marec so Štajerci ponovno nameravali čez Savo in bojna skupina je torej pravočasno prispela na obmejno področje. Dogovorjeno je bilo, da bo Dolenjski odred, ki se je po bataljonih razpo-

redil med »mejo« in Savo, v noči na 27. marec poslal bataljon k bojni skupini, vendar tega ni storil. Štajerci niso prišli čez Savo, Dolenjski odred pa se je zapletel v boje.

Na tem mestu naj opišemo še nadaljnje poskuse štajerskih partizanskih enot, da bi izpolnile povelje vrhovnega komandanta Tita o premestitvi na Dolenjsko. Tomšičeva in Zidanškova brigada sta 27. marca 1945 zvečer pripravili pri Kresnicah splav, ki pa se je prevrnil in trije borci so utonili. Dne 1. aprila so se Tomšičeva, Zidanškova in Slandrova brigada ponovno približale Savi, da bi jo s čolni preveslale. A žc prvi čoln se je prevrnil in ker so borci v vodi kričali na pomoč, so jih začeli obstreljevati Nemci iz postojanke Sava in Ponovič. Brigade so se nato umaknile. To je bil četrti neuspešen poizkus. Dne 5. aprila 1945 pa je končno prišlo do razčiščevanja vprašanja, ali naj brigade gredo na Dolenjsko ali naj ostanejo na Štajerskem. Tega dne je namreč vrhovni komandant izdal povelje, naj brigade le ostanejo na Štajerskem.¹⁹ To so štajerski partizani, ki niso imeli volje, da bi šli na Dolenjsko, sprejeli z velikim veseljem. Po eni strani jim bojne razmere na Dolenjskem niso bile všeč, po drugi strani pa so čutili, da Štajerska, zlasti pa Koroška, potrebuje partizanske brigade, saj se je približeval že konec vojne in so se bojne ter politične naloge na Štajerskem in Koroškem kopičile druga na druga.

Ko je bojna skupina 26. marca zjutraj prišla do »meje«, se je pri Ježen vrhu spopadla s sovražno enoto in je imela tri ranjene. S tem je bila njena prisotnost sovražniku znana in konec je bilo konspiracije. Štab 12. brigade je sodil, da bo kmalu prišlo do bojev. Po spopadu na »meji« se je bojna skupina umaknila na Poljane, kjer se je namestila in ostala do 27. marca, ko je zjutraj odšla k vasi Klanec, da bi bila pri roki enotam IV. operativne cone, ki so zvečer nameravale ponovno poskusiti srečo. Štab brigade je sodil, da bodo Nemci

27. marca bojno skupino zagotovo napadli, zato je poiskal primerno mesto za boj. Poveljstvu brigade je bilo področje, kjer so se nastanili, dobro znano, saj so bili nekateri člani poveljstva tu domačini. Komandant brigade je postavil brigado na položaje južno od vasi Klanec, ki je bila vzhodno od ceste Tlaka—Moravče. Tukaj je organiziral krožno obrambo, v rezervi pa je zadržal jurišni bataljon. Njegov načrt je bil napasti prvo sovražno skupino, ki se bo pojavila pred bojno

vrsto in jo razbiti. S tem bi sovražniku onemogočil, da bi hitro in organizirano napadel bojno skupino, jo vrgel s položajev in preganjal po hribih okoli Sv. Križa (Gabrovke). Do boja je res kmalu prišlo. Organizacijo napada na bojno skupino so prevzeli Nemci s področja Litije, a so verjetno vendarle pritegnili tudi katero od domobranskih enot z Dolenjske. Do prvega spopada je prišlo pri Brezovem, kjer je partizanska patrulja udarila po sovražniku. Nato pa se je že pokazala skupina, ki je prišla iz smeri Primskovo proti vasi Klanec. Ko se je sovražna skupina začela pomikati proti Sv. Križu (Gabrovki), je bilo očitno, da ni vedela za položaje partizanske bojne skupine. Tedaj je komandant brigade ukazal napasti. Prvi bataljon je začel jurišati, pridružil pa se mu je tudi jurišni bataljon. Sovražnik je bil na mah razbit.

Medtem sta se pojavili še dve oboroženi skupini. Ena je korakala od Javorškega pila, druga pa po cesti iz Čateža. Stab brigade še ni vedel, ali se pomika proti njemu tudi kakšna skupina iz Mirne. Sodil je, da glede na sovražnikovo razporeditev in moč v krožni obrambi bojna skupina ne bo mogla

Pri tabornem ognju

dolgo vzdržati. Odločil se je za manever. Najprej je poslal 2. bataljon, bilo je okoli 13. ure, na sosednji greben nad Tihabo-
 jem, ki je južno od Pretržja. Po tem grebenu je bil možen
 hiter in varen umik proti Cirkniku. Medtem ko sta se 1. in 3.
 bataljon brigade zapletla že v ostre boje, je 2. bataljon zase-
 del odrejeni greben in se pripravil na sprejem celotne bojne
 skupine. Nato so se začeli umikati vsi trije bataljoni bojne
 skupine. Umikali so se tako, da je vsak pustil eno četo, ki
 je nadaljevala boj, jedra pa so prešla na tihabojski greben.
 Po uspelem prehodu so se vrstile tudi čete, ki so bile v zaščiti.
 Vsa bojna skupina je tako brez žrtev menjala bojišče in sov-
 ražnik je moral izvesti preureditev čet za ponoven napad. Iz-
 gubil je nekoliko dragocenih ur. Štab brigade se je nato ra-
 dijsko povezal s poveljstvom XV. divizije, da bi dobil po-
 datke o razmerah na komunikacijah okoli Trebnjega. Nadalje
 je obvestil divizijo o borbah, ki so trenutno potekale in izrazil
 bojazen, da se bodo zapletli v tvegane boje, če bodo ostali še
 naprej na teh mestih. Ker je tedaj postalo že jasno, da s pre-
 hajanjem štajerskih brigad ne bo nič, se je bojna skupina
 začela pripravljati na umik v Dolenjske Toplice. Bali so se,
 da ne bi sovražnik zasedel Cirknika, s čimer bi bojna skupina
 izgubila najboljše položaje. Zato so tja poslali 3. bataljon, ki
 naj bi kril njihov umik proti Trebnjemu. Tako je bojna sku-
 pina zasedla dolgi tihabojski greben od Pretržja do Cirknika,
 s čimer je imela zavarovan prostor in položaje za premik pro-
 ti jugu. Tu je ostala do mraka in je imela le manjši boj ob
 grebenu moravske gore pri tako imenovanem Rihterčku. Sov-
 ražnika je ustavila, položaj pa obdržala.

Bojna skupina je medtem po radijski zvezi prejela obve-
 stilo o koncentraciji sovražnih enot med Trebnjem in Velikim
 Gabrom. Močno so okrepili posadko v Trebnjem. Naloga šta-
 ba 12. brigade je sedaj bila napraviti načrt za vrnitev na po-
 dročje Dolenjskih Toplic. Odločili so se, da bodo čez dolenj-
 ski komunikaciji šli spet prav blizu trebanjske postojanke in
 bodo s to drzno akcijo preslepili sovražnika. Tako so tudi sto-
 rili in srečno brez boja med Starim trgom in Vino gorico preč-
 kali železnico in cesto. Le nekaj sto metrov so bili na vsaki
 strani oddaljeni od sovražnikovih postojank. Ker so imeli ra-
 dijsko zvezo, so obvestili štab divizije, da se vračajo. Še isto
 noč so jih pionirji inženirskega bataljona prepeljali čez Krko,
 zjutraj pa so bili že v sestavi svoje divizije.²⁰

Pohod bojne skupine do »meje« in nazaj je bil izredno dobro izpeljan. Ta akcija je bila pomembna zaradi drznih in dobro izpeljanih manevrov, bodisi v boju pri Klancu, bodisi pri prehajanju čez dolensko cesto in železnico pri Trebnjem.

Dvanajsta brigada je bila le en dan v Dolenjih Sušicah, nato so jo premestili v Gorenje in Dolenje Mraševo in v Podluben. Desno od nje je bila 15. brigada, pod Gorjanci pa Cankarjeva brigada. Do 5. aprila je Dvanajsta ostala na teh mestih, ne da bi imela pomembnejše borbe. Omenimo naj le, da so zavezniška letala 31. marca bombardirala Novo mesto, in sicer postojanke na Grmu, v Gotni vasi in Žabji vasi. Dne

4. aprila 1945 je bila v Dolenjskih Toplicah prireditev, ki se je udeležila tudi 12. brigada. Trajala je pozno v noč in 2. bataljon se je npr. vrnil v Mraševo šele 5. aprila ob 3. uri zjutraj. Do tega dne pa je štab VII. korpusa napravil načrt za večjo operacijo v Suhi krajini. Zato je Gubčeva brigada prispeła iz Suhe krajine na področje Dolenjskih Toplic že 31. marca, da bi od enot XV. divizije prevzela blokado Novega mesta.

V Suhi krajini so še vedno vladale razmere, ki so jih ustvarile akcije XV. divizije 13. marca 1945. Sovražnik pa je začel utrjevati nove postojanke, da bi zadržal severozahodni del Suhe krajine v svoji posesti. Te postojanke so bile v vasi Pri cerkvi-Struge in na Kalu pri Ambrusu. Sovražnik bi jih v primeru ponovne operacije v Suhi krajini uporabil tudi za izhodišče. Ker je tedaj premikal svoje čete v smeri proti Žužemberku in Suhi krajini, je VII. korpus pričakoval ponovitev akcije, ki naj bi imela namen vreči partizanske čete iz Suhe krajine. Zato je hotel vzeti pobudo v svoje roke in napasti. Cilj je bil zavzeti postojanko Pri Cerkvi-Struge, kjer se je utrdil 5. bataljon slovenskih domobrancev, imenovan bataljon »Gereis«, nato pa še Kal, kjer se je utrdilo jedro 1. bataljona slovenskih domobrancev. Sedmi korpus je načrtoval veliko operacijo z obema divizijama. Uporabil bi tankovsko skupino 4 tankov in del artilerijske brigade z novimi topovi — 75 mm.

V topovskem divizionu bi bilo 7 takih topov. Glavno nalogo napada na postojanko Pri cerkvi-Struge je zaupal XVIII. diviziji, XV. divizija pa je imela nalogo s tremi brigadami blokirati postojanko Kal ter zavarovati Suho krajino proti Žužemberku in Dvoru. V Žužemberku je bil tedaj 4. bataljon slovenskih domobrancev, ki so ga 28. marca okrepili z neko

nemško četo in artilerijo. V Sadinji vasi, Vinkovem vrhu in na Dvoru pa sta bila dva bataljona polka »Variagov«. Postojanke ob Krki so bile važne za 12. brigado, ker je prav njim bila namenjena obramba teh smeri. Obetavna opracija naj bi se začela 6. aprila 1945 ob zori.

Štab XV. divizije je svojim trem brigadam dal naslednje naloge: Cankarjeva brigada je morala blokirati postojanko Kal, Dvanajsta naj bi se postavila na položaje pri Plešivici z naslonitvijo na Sv. Katarino, 15. brigada pa naj bi zasedla Lašče pri Dvoru in Primož.²¹

Dvanajsta brigada je zapustila blokadne položaje pred Novim mestom 5. aprila zvečer in je zasedla nove v Suhi krajini 6. aprila zjutraj. Prav tega jutra se je začel napad XVIII. divizije na postojanko Pri cerkvi. Divizija je postojanko zavzela, vendar se je sovražniku uspelo pravočasno umakniti in rešiti topove. Nato pa se je XVIII. divizija zaradi slabega sodelovanja med pehoto, artilerijo in tanki prezgodaj umaknila iz postojanke in sovražnik jo je zopet zasedel.

Medtem ko je Cankarjeva brigada tega dne blokirala Kal, je 4. bataljon slovenskih domobrancev, okrepljen verjetno z manjšo enoto polka »Variagov«, popoldne napadel 12. brigado. Najprej je sovražna skupina okoli 80 mož prodirala iz Stranske vasi pri Žužemberku proti Sv. Katarini. Dvanajsta je udarila po njej z minometi in avtomatskim orožjem in jo hitro pregnala. Medtem pa se je iz Budganje vasi približala že druga skupina, ki je šla skozi Gradenc in dalje po dolini na Sv. Katarino. Naletela je na 3. bataljon, ki je borbo sprejel. Vendar se je moral po enournem boju umakniti k vasi Plešivica. Od tod je skupaj z 2. bataljonom 12. brigade napravil protinapad in pregnal sovražnika, kakih 200 mož, ki pa je zaradi pozne ure tudi že zapuščal bojišče. Brigada je imela precejšnje izgube: 3 mrtve in 1 ranjenega, sovražnik pa po nezanesljivih partizanskih poročilih 10 mrtvih in 12 ranjenih.

Naslednjega dne je imela pri Kalu Cankarjeva brigada težke borbe s 1. domobranskim bataljonom. Da bi preprečila sovražni prodor proti Plešivici in Visejcu, sta se 3. bataljon Cankarjeve in bataljon 12. brigade postavila pri vasi Brezovi dol, obrnjena proti Ambrusu. Bataljona nista imela bojev. Cankarjeva brigada je opustila obleganje Kala in se zvečer umaknila v Klopce. Tudi 12. brigado so poklicali s položajev in ji ukazali, naj gre v Lašče pri Dvoru. Plešivico je zapustila

ob 20. uri in prispela v Lašče ob 23. uri. Štab XV. divizije je brigado odpoklical, ker je štab korpusa pripravljala novo operacijo, ki je bila namenjena sovražnim postojankam na levem bregu Krke. Opisali jo bomo v naslednjem poglavju.²²

Dne 8. aprila 1945 se je končalo obdobje uspešnih bojev partizanskih enot VII. korpusa v Suhi krajini. Uspešni so bili zato, ker so partizani obdržali Suho krajino in v dveh obrambnih bojih dosegli pomembne uspehe, kajti hudo so porazili sovražnika, zlasti pa domobranske enote. Med temi boji je 12. brigada opravila še dve znameniti manevrski akciji. Šla je na pomoč brigadam IV. operativne cone, ki so imele nalogo priti na Dolenjsko. Vsi ti boji so dokazovali izredno sposobnost Dvanajste. Svojo udarnost, ki jo je glavni štab Slovenije podčrtal s podelitvijo formalnega naziva — udarna —, je brigada dokazala z izrednimi dosežki v boju. in na pohodih.

Čeprav so bile razmere na svetovnih in tudi na jugoslovanskih bojiščih take, da je bilo pričakovati skorajšnjega konca vojne, na slovenskih bojiščih še vedno ni prišlo do olajšanja. Nasprotno, boji so postajali vedno bolj krvavi, sovražnik je vrstil ofenzivo za ofenzivo proti partizanskim enotam na Primorskem in na Štajerskem. V Suhi krajini pa je prav v tem času pripravil odločilno operacijo, ki naj bi VII. korpus končno izrinila iz te pokrajine.

KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE

OD 25. JANUARJA DO 8. APRILA 1945

25. 1. 45. Osemnajsta divizija je z 8., 9. in 12. brigado zasedla operativno področje Lašče—Gradenc—Smuka. Naloga: braniti Suho krajino. Dvanajsti je ukazala zasesti Lašče, Staro goro in Primož, torej del ključnih položajev za obrambo Suhe krajine. Brigada je zasedle odrejene položaje do 7. ure. Prehode čez Krko od Budganje vasi do Podgozda je branilo dolenjsko vojno področje.

27. 1. 45. Razmestitev 12. brigade: 1. bataljon je bil v Klopcah, 2. in štab brigade v Laščah, 3. pa nad Stavčo vasjo. Zvečer je brigada napadla posadko v Stranski vasi. (Glej tekst!)

28. 1. 45. Razmestitev: 1. bataljon je bil v Klopcah, 3. in štab brigade v Laščah, 2. pa na Cegelnici. Ob 10. uri je sovražnik poslal skupino 100 mož iz Žužemberka v smeri proti Malemu in Velikemu

Lipju na ogledniško nalogo. Opoldne je prišla v vinograde nad Lipje in tam ujela 3 neprevidne politične delavce in izvidnika iz

12. brigade. Potem se je vrnila, ne da bi bila imela borbo. Kar se v Stranski vasi ni posrečilo 12. brigadi, je izvršila 8. Levstikova z jurišnim bataljonom XVIII. divizije. Enoti sta zvečer napadli, potisnili sovražnika k cerkvi pri Sv. Roku, nato je jurišni bataljon porušil most, ki je povezoval Stransko vas z Žužemberkom.

29. 1. 1945. Prvi bataljon je bil nad Stransko vasjo, 2., 3. bataljon in brigadni štab pa v Laščah. Četa 3. bataljona je bila na Primožu. Čez dan je 12. brigada blokirala Stransko vas in Sv. Rok. Zvečer pa sta 2. bataljon in jurišni vod odšla na ogledniško akcijo v Stransko vas. Ob 22. uri je predhodnica dospela do prvih hiš, a so jo hudo napadli. Po kratki borbi sta enoti 12. brigade prodrli do srede vasi, vendar dalje ni šlo, ker so od hudega mraza odpovedali mitraljezi. Partizani niso imeli izgub in so se po enourni borbi vrnili v sestavo brigade.

30. 1. 1945. Prvi in 2. bataljon ter štab brigade so bili v Laščah, 3. pa med Stransko vasjo in Stavčo vasjo. Tega dne je bil zelo hud mraz. Deli 1. in 4. domobranskega bataljona so se namenili prodreti do Lipja, da bi tam pokopali mrtve domobrnce in Nemce, ki so padli 21. 1. 1945. Sovražnih vojakov je bilo kakih 150. Iz Žužemberka so odšli v dveh kolonah. Ena se je spustila proti Cegelnici, ki jo je imela na skrbi 12. brigada, druga pa je začela prodirati proti Primožu. Sovražniku se je najprej postavila v bran zaseda 12. brigade v gozdu nad Stransko vasjo, a se je morala umakniti, ker avtomatsko orožje ni delovalo. Nato sta boj sprejela 2. bataljon 12. brigade in jurišni bataljon XVIII. divizije. Ker mitraljezi niso delovali, so se borili le s puškami in bombami. Domobranci so prodrli do Lipja in pokopali mrtve iz boja z dne 21. 1. 45. Sovražnik je imel 2 mrtva, partizani pa 1 mrtvega in 3 ranjene.

31. 1. 45. Prvi bataljon z brigadnim štabom je bil v Laščah, 2. na Primožu, 3. pa v Klopcah. Ta dan se je začela menjava 1. in 4. bataljona slovenskih domobrancev. V Žužemberk je najprej ob 17. uri skozi Zagradec prispel 5. bataljon slovenskih domobrancev iz Velikih Lašč, ki je imel dva težka minometa in okoli 400 mož. Dvajset natovorjenih mul je nosilo orožje in municijo.

1. 2. 45. Prvi bataljon je bil na Primožu, vse ostale enote pa v Laščah. Iz Žužemberka in postojank sta se izmaknila 1. in 4. bataljon slovenskih domobrancev ter odšla v Stično in St. Vid pri Stični. Bataljona sta zapustila Žužemberk ob 14,45, čez pol ure pa so zavezniška letala že pozdravila novo žužemberško posadko z bombami in mitraljezi. Po sporočilu organizacijskega štaba slovenskega domobranstva je napadalo 18 letal, ki so v 15 minutah odvrгла 46 bomb, težkih od 25 do 150 kg. O učinkih tega napada partizanski obveščevalci niso mogli dobiti obvestil. Verjetno je sovražnik imel

4 mrtve. Tega dne je prispela v Žužemberk tudi izvidniška četa polka »Variagov«, ki so ga začeli ustanavljati v Ljubljani. Januarja 1945 so sestavili 1. in 2. bataljon in izvidniško četo, 3. bataljon pa so ustanovili šele marca. Ves polk »Variagov« so postopoma poslali v postojanke na levem bregu Krke od Žužemberka do Vinkovega vrha.

2. 2. 45. Četa 5. bataljona slovenskih domobrancev je vdrla na koto 516, ki je na tako imenovanem Trškem borštu nad vasjo Gradenc. Ta kota je bila cilj mnogih napadov sovražnih čet. Napad so zavrnile enote 8. brigade. Ob 14,30 so zavezniška letala ponovno bombardirala Žužemberk in okolico. Po poročilih organizacijskega štaba slovenskega domobranstva so to pot metala zažigalne bombe, sovražne položaje pa so mitraljirala. Po partizanskih poročilih so bili zadetki kar dobri. Dvanajsta je bila takole razmeščena: 1. in 3. bataljon sta bila na Primožu, 2. in štab brigade pa v Laščah.

3. 2. 1945. Zavezniško letalstvo naj bi ponovno močno bombardiralo Žužemberk. Štab XVIII. divizije je letalski napad nameraval izkoristiti, da bi zavzel Stransko vas in Žužemberk. Na levi breg Krke je nameraval poslati dva bataljona 8. brigade, z juga pa naj bi napadla Dvanajsta z enim bataljonom. Štab 12. brigade je za to nalogo določil 2. bataljon, da bi najprej opolnoči napadel Stransko vas in pregnal 114. četo 5. bataljona slovenskih domobrancev, ki je bila tedaj posadka v tej vasi. Če bataljon domobrancev ne bi uspel pregnati, bi jih moral močno obstreljevati. Potem naj bi se zjutraj umaknil v Lašče, kjer bi bil brigadna rezerva. Drugi bataljon je Stransko vas napadel ob določenem času, a ni imel uspeha. Prvi bataljon pa je prejel nalogo, naj se ob 5. uri postavi na rob gozda nad Stransko vas. Imel je dve nalogi. Prva je bila v tem, da se tesno poveže z enoto 8. brigade, ki bo levo od njega in prepreči sovražniku prodiranje proti koti 503, ki je nad Gradencem. Prodirajočemu sovražniku naj udari v bok in hrbet. Ko pa bo zavezniška aviacija bombardirala Žužemberk, naj vdre v Stransko vas, jo zavzame in po možnosti prodre še dalje v sam Žužemberk. To je bila druga naloga. Tretji bataljon se je postavil na Primož. Res je zjutraj sovražnik izpadel iz Stranske vasi, naletel na enote 8. brigade in se moral vrniti. Ob 10. uri pa je zbral močnejše sile in udaril iz vasi v treh kolonah. Usmeril se je v Gradenc in na koto 503, kjer je 12. brigada vodila z njim težke boje. Ob 16. uri se je sovražnik, del 5. bataljona slovenskih domobrancev, vrnil v izhodišče. Tako tega dne nista bila izvedena niti načrt štaba XVIII. divizije niti načrt 12. brigade. Partizani so imeli v teh bojih 1 mrtvega in 4 ranjene, sovražnikove izgube pa niso znane. Zvečer se je brigada premaknila na področje vasi Plešivica in je budno pazila na prehod pri Šmihelu, ker je nameravala prihodnji dan prav tukaj iti čez Krko. Ker se je izkazalo, da so bili vsi napadi na Žužemberk z desnega brega

Krke neuspešni, je štab XV. divizije dobil nalogo, naj se s tremi brigadami in jurišno četo premesti čez Krko in napade sovražne postojanke z dveh smeri: z vzhoda z napadom na Vinkov vrh in z zahoda z napadom s področja Valične vasi. Po načrtu naj bi najprej Cankarjeva in Gubčeva brigada z vzhodne — glavne smeri likvidirali Vinkov vrh in prodirali dalje proti Žužemberku, da bi ga zavzeli skupaj z 12. brigado, ki bi prodirala z zahoda. Dvanajsta brigada je bila torej na pomožni smeri. Neposreden napad na Vinkov vrh so zaupali Gubčevi brigadi in jurišni četi XV. divizije. V noči na 4. februar so enote pri Soteski prešle Krko.

4. 2. 45. Te enote so zjutraj začele napadati. Dvanajsta brigada pa je odšla na pot skozi vas Plešivica v Suhi krajini, kjer je bila že 3. 2. 45 zvečer. Z dvema bataljonoma je pri Šmihelu ob 14. uri

4. februarja prešla na levi breg Krke. Tretji bataljon se je postavil na položaje pri Valični vasi in Sv. Martinu, ki sta neposredno nad obalo Krke, od koder je pregnal sovražno zasedo 60—80 mož. Drugi bataljon pa se je postavil v vas Vrh in razpredel obveščevalne ti-palke proti Žužemberku in vasi Reber pri Žužemberku. Brigada si je dobro zavarovala mesto prehoda čez Krko pri mostu v Šmihelu. Njen 1. bataljon se je namreč v te namene postavil na ugodne položaje med vasjo Šmihel in Dešečo vasjo. Brigada ni imela bojev, le patrulje 2. bataljona so se spopadle s sovražnimi pri vasi Križ in Reber. Dvanajsta je čakala na ugoden razplet bojev na vzhodnem bojišču, kjer sta bili Gubčeva in Cankarjeva brigada, da bi skupaj z njima sodelovala v zaključnem delu akcije pri napadu na Žužemberk. Ker pa se na vzhodnem bojišču akcija ni posrečila, se je Dvanajsta 5. 2. 45 ob 1. uri vrnila čez Krko. Prvi bataljon je odšel na Primož, 2. v Klopce, 3. s štabom brigade pa v Lašče. Brigada je še nadalje ostala pod operativnim poveljstvom XVIII. divizije, čeprav je bilo določeno, da se bo za Žužemberk borila pod poveljstvom matične XV. divizije. Tudi tega dne je sovražnik prodril iz Stranske vasi proti kotu 503 nad Gradencem, kjer se je z njim spopadla 8. Levstikova brigada, nato so se sovražne enote umaknile. Zvečer sta

2. bataljon 12. brigade in bataljon 9. brigade poskušala presenetiti posadko Stranske vasi. Po trdem in neuspešnem boju sta se bataljona umaknila. (Glej tekst!)

6. 2. 45. Brigada se je zgodaj zjutraj vrnila in zasedla prejšnje položaje.

7. 2. 45. Zjutraj je brigada odpotovala iz Lašč v Dolenjske Toplice, da bi se borci okopali in se znebili uši. Odslej je bila spet pod poveljstvom matične XV. divizije.

8. 2. 45. Na področje Sadinje vasi je prispel 4. domobranski bataljon.

9. 2. 45. Do tega dne je bila Dvanajsta v Dolenjskih Toplicah. Divizija pa je začela zbirati brigade za vrnitev v Suho krajino, da

bi zamenjala XVIII. divizijo. Dvanajsta se je tega dne okopala, nato pa je zavarovala področje koncentracij enot XV. divizije s tem, da je postavila en bataljon na Veliki Podluben, enega v Dolenje, drugega pa v Gorenje Mraševo. Desno od nje so bili Dolenjski odred, 15. brigada in italijanska brigada »Fontanot«. Vse te enote so bile pod skupnim poveljstvom XV. divizije. Medtem se je tudi XVIII. divizija pripravljala na pohod. Bila je zelo izčrpana in je imela tudi velike izgube. Ukaz o pohodu v Suho krajino je 12. brigada prejela že 9. 2. 45. Divizija je v Suhi krajini takole razporedila svoje enote: Gubčeva brigada Plešivica—Visejec; Cankarjeva Gradenc, Malo Lipje, Stara gora; Dvanajsta Klopce, Lašče, Žvenglovec; 15. brigada Sela, Vrh; Dolenjski odred Smuka. Naloga divizije je bila, da prepreči sovražnikove izpade na področje Suhe krajine. Naloga 12. brigade pa je bila zasesti Primož in nadzorovati zemljišče proti Stranski vasi, Stavči vasi in Jami pri Dvoru. Zvečer so se brigade podale na pot.

10. 2. 45. Do 7. ure so vse enote XV. divizije zasedle določene položaje. Dvanajsta se je razporedila: 1. bataljon na Primožu, 2. s štabom brigade v Laščah, 3. pa v Klopcah. Med odsotnostjo XV. divizije je od 7. do 9. 2. 45 sovražnik iz Stranske vasi trikrat izpadel proti k. 503, Gradencu in Jami; jurišni bataljon XVIII. divizije je pa v noči na 8. 2. 45 napadel Stransko vas. Prav na dan zamenjave divizij v Suhi krajini je tudi 1. bataljon slovenskih domobrancev zamenjal 5. domobranski bataljon in se naselil v Žužemberku, Cviblju, Zafari in v Stranski vasi. Njegova sestava:

16., 28. in 1. četa težkega orožja ter 5. četa verjetno 2. bataljona

14. SS policijskega polka. Zavezniško letalstvo je spet bombardiralo in mitraljiralo Stransko vas in Zafaro ter odvrгло okoli 14 bomb. Učinek ni bil posebno velik.

11. 2. 45. Peti bataljon slovenskih domobrancev se je vrnil v Velike Lašče. Stiri zavezniška letala so mitraljirala Stransko vas in Zafaro ter odvrгла 4 bombe. Manjša sovražna skupina je prodrla iz Dvora v Jamo in Podgozd, a se je kmalu vrnila na Dvor.

12. 2. 45. Za zvečer je štab XV. divizije pripravil veliko akcijo za likvidacijo Stranske vasi. Glavno nalogo so zaupali Cankarjevi brigadi, ki so jo izdatno okrepili. Gubčeva brigada je branila in varovala njeno levo krilo pri Budganji vasi, Dvanajsto pa so poslali na desno krilo, da bi pri Jami pregnala sovražne čete, če bi tam bile in razrušila most med Jamo in Dvorom. Boj v Stranski vasi je bil srdit, vendar zopet neuspešen. Prvi bataljon Dvanajste se je tolkel na Jami, pregnal sovražnika na Dvor, od tam pa s pomočjo partopa, s katerim so znali borci 12. brigade dobro ravnati, celo na Vinkov vrh. Minerei so tedaj popolnoma porušili most.

13. 2. 45. Brigada se je čez dan tako razporedila, da je bil 1. bataljon v Laščah, eno četo je pustil na Jami, 2. bataljon so raz-

poredili na robu gozda med Stavčo in Stransko vasjo, 3. je bil na Primožu, štab brigade pa v Laščah. Dvanajsta je imela v nočni akciji 4 lažje ranjene borce. Zvečer je XV. divizija akcijo ponovila, ker je hotela izkoristiti uspehe napada zavezniške aviacije, ki je ob 13. uri s 17 letali bombardirala Stransko vas, Zafaro, Cvibelj in Žužemberk. Letala so metala 50 do 200 kg težke bombe, 4 so bile težke, okoli 30 pa lažjih. Uspeh bombardiranja je bil velik. V večerni akciji je divizija odredila naloge enotam, podobno kot prejšnjega dne. Cankarjeva je ponovno napadla Stransko vas, Dvanajsta je branila njen desni bok, Gubčeva pa levega. Dvanajsta je za izpolnitev naloge uporabila 1. in 2. bataljon, ki ju je postavila k Stavči vasi, 3. bataljon je imel četo na Primožu, dva bataljona pa v Laščah. Tudi to noč je bil boj težak in zopet neuspešen. Dvanajsta brigada ni imela niti posebnega dela niti bojov. Nemško poveljstvo je izvedlo zamenjavo neke važne policijske enote, ki je bila od 12. 11. 43 na področju Slovenije pod poveljstvom generala Röserja. To je bil 14. SS policijski polk. Namesto njegovega 1. bataljona je v Novo mesto še istega dne prispel 1. bataljon 25. policijskega polka, imenovan »Cholm«, namesto 3. bataljona pa je na področje kočevske železnice prispel 3. bataljon 19. SS policijskega polka. Razne čete teh dveh bataljonov so zamenjale odgovarjajoče čete 14. SS policijskega polka v sestavi bataljonov slovenskega domobranstva.

14. 2. 45. Dvanajsta se je razporedila tako, da sta bila 1. in 2. bataljon z brigadnim štabom v Laščah, 3. pa na Primožu.

15. 2. 45. Štab brigade je spremenil razmestitev bataljonov. Drugi je bil s štabom brigade v Laščah, 1. na Primožu, 3. v Klopcah. Tako razporeditev je ostala do 17. 2. 45.

17. 2. 45. Kombinirana sovražna četa kakih 200 mož, verjetno iz sestave 1. bataljona slovenskih domobrancev in izvidniške čete polka »Variagov«, je ob 16. uri zavzela koti 503 in 516 nad Gradencem. Z njo sta se spopadla 1. bataljon 12. brigade in del 15. brigade, ki je z jurišem končno pregnal sovražnika v dolino. Partizani so imeli 3 ranjene. Zvečer je brigada odšla z dvema bataljonoma napadat Vinkov vrh. Akcija je le delno uspela. (Glej tekst!)

18. 2. 45. Bataljona 12. brigade sta se zjutraj vrnila na prejšnje položaje, 2. bataljon na Primož, 3. v Klopce, 1. pa je bil s štabom brigade v Laščah. Tudi tega dne je sovražnik iz Žužemberka v treh kolonah vdrl na koti 503 in 516 ter ju zavzel. Čez eno uro ga je pregnala 15. brigada v izhodišče.

19. 2. 45. Iz Kočevja je nepričakovano prišla na Smuko enota, sestavljena iz delov 61. posadne čete slovenskih domobrancev in delov 3. bataljona 19. SS policijskega polka in presenetila odseke štaba divizije, kjer se je zadrževala tudi delegacija avstrijskih komunistov. Odseki so se sicer umaknili, vendar je bilo nekoliko

izgub, med njimi sta padla dva člana avstrijske delegacije. Komandant divizije je v Smuko poslal 3. bataljon Dvanajste in bataljon Cankarjeve brigade. Tretji bataljon 12. brigade je napadel sovražnika s severne smeri in sovražnik je pred napadom obeh partizanskih bataljonov začel bežati proti Hinjam. Spotoma je odvrzel ves material, ki ga je zaplenil v Smuki, med drugim 3 radijske postaje. Sovražnik je imel 6 mrtvih, bataljon 12. pa je zaplenil precej municije. Bataljon je ostal na Smuki na povelje komandanta divizije do 21. 2. 45.

20. 2. 45. Izkazalo se je, da napad iz kočevske smeri ni bil osamljen. Kajti že 20. februarja se je pojavil na Prevolah 5. bataljon slovenskih domobrancev, ali kakor se je tedaj imenoval, bataljon »Gereis«, ki je bil sestavljen iz 25. in 114. čete slovenskih domobrancev in 10. čete 3. bataljona 19. SS policijskega polka. Z njim se je spopadel Dolenjski odred.

21. 2. 45. Komandant XV. divizije je za ta dan pripravil veliko obkoljevalno akcijo proti 5. domobranskemu bataljonu na Prevolah, v kateri so sodelovali Dolenjski odred, Cankarjeva in 15. brigada. Sovražni bataljon je bil hudo poražen in se je komaj rešil obkolitve. Imel je velike izgube. Dvanajsta v tem boju ni sodelovala, pač pa je imela nalogo varovati Suho krajino pred izpadom iz Stavče vasi in iz Jame pri Dvoru. Vendar je sovražnik udaril tudi iz te smeri, da bi svojo akcijo uskladil z bojem 5. bataljona slovenskih domobrancev. Prva sovražnikova skupina je udarila proti Plešivici, druga pa iz Dvora v smeri obrambnih položajev 12. brigade. V sestavo brigade se je tedaj že vrnil 3. bataljon iz Smuke. Sovražno skupino iz Dvora so sestavljali deli 1. bataljona polka »Variagov«. Z njimi se je brigada hudo spopadla, medtem ko je s prvo omenjeno skupino vodila boj Gubčeva brigada.

22. 2. 45. Bil je ponoven napad na koti 503 in 516 tor proti položajem 12. brigade. Sovražna skupina je bila sestavljena iz 16. čete 1. bataljona slovenskih domobrancev, 32. čete 4. bataljona slovenskih domobrancev in čete 1. bataljona polka »Variagov«. Sovražni napad je podpiralo topništvo in minometi. Sovražnikova skupina okoli 150 mož je celo prodrla na Primož, vendar jo je Dvanajsta z odločnim napadom pregnala v dolino. Gubčeva in 12. brigada sta imeli v teh bojih 3 mrtve in 6 ranjenih, sovražnik pa 12 mrtvih in 20 ranjenih.

23. 2. 45. Dve sovražnikovi skupini sta iz Žužemberka napadli proti Gubčevi brigadi in iz kompoljske doline proti Zvirčam. Gubčeva je sovražnika zavrnila, Cankarjeva in 15. brigada pa sta pregnali skupino iz Zvirč,

25. 2. 45. Brigada je pripravljena na pohod zvečer odpotovala proti meji.

26. 2. 45. je bila na Poljanah. Zvečer se je dvignila in odpotovala dalje. Blizu Oble gorice na Grmadi je šla čez »mejo«, nato pa po strmi stezi do Pustega maina in navzgor ter je prispela

27. 2. 45. ob 3. uri na Jablaniške Laze. Dolenjski odred je ves čas potoval skupaj z brigado. Tukaj pa sta se enoti ločili. Dvanajsta je ostala, Dolenjski odred pa je odšel naprej in je ob 9. uri prišel na Gradišče pri Mamolju. Ko je Dvanajsta brigada prispela na Jablaniške Laze, je odposlala dve zavarovanji. V prvem je 3. bataljon postavil zasedo v neposredni bližini Preske, kjer je bila nastanjena sovražna postojanka. V drugem pa je bojna patrolja imela na očeh Polšnik. Bojni skupini se je posrečilo neopaženo priti do ciljev. Brigada je odšla na počitek, le na greben Jablaniških Laz je postavila za varstvo enoto, ki so jo čez dan zamenjali. Intendanti so poskrbeli za prehrano na enak način kot na Poljanah. Popoldne ob 14. uri je krenila iz Preske proti Jablaniškim Lazam sovražna bojna skupina 60 mož. Naletela je na zasedo 3. bataljona, ki sovražnika ni spustila preveč blizu, temveč ga je napadla in pregnala. V boju je padel merilec težkega mitraljeza, dva partizana pa sta bila lažje ranjena. Sovražnik je pustil na bojišču 1 mrtvega, ranjene pa je odvelkel s seboj. Bataljon je zaplenil 2 puški in še nekaj materiala, kot municijo in drugo. Odločeno je bilo, da bo brigada z večernim mrakom odšla na pot. Ker je bila obveščena, da bodo štajerske enote izsilile prehod čez Savo naslednjo noč na 1. marec 1945, je morala pohiteti. Proti večeru je štab brigade izdal povelje za nadaljnji pohod, 3. bataljonu na položajih pa ga je odnesel načelnik štaba brigade. Brigada je potovala skozi Alič na Št. Jurij pri Polšniku, ter skozi Sušje v Klenovik.

28. 2. 45. Zjutraj ob 2. uri je že bila v vasi Klenovik na cilju te etape pohoda. Tukaj je bilo izhodišče za pohod v dolino Save. Brigada se je temeljito zavarovala, tako da so bile njene enote še pred jutranjim svitom na položajih. Prvi bataljon je zasedel Sv. Lovrenc ter koto 875 severno od tega kraja, 3. se je ustavil pri Sv. Lenartu in zasedel koto 898. Prvi bataljon je nadzoroval Polšnik, tretji bataljon pa je prevzel pod varstvo smer proti Sv. Juriju pod Kumom. V Klenoviku je ostal 2. bataljon kot brigadna rezerva. Tudi Dolenjski odred je prispel v bližino brigade in se je ustavil v vasi Preveg ter zasedel zlasti odlične položaje pri Sv. Katarini. Obe enoti sta bili blizu druga drugi, kar je olajšalo osebno sporazumevanje med komandantom. Zvečer je bilo treba oditi na pot in opraviti najvažnejšo nalogo vsega potovanja. Sprejeti je bilo treba štajerske partizanske enote, ki so nameravale čez Savo na odseku med Renkami in Zagorjem. Komandanta brigade in Dolenjskega odreda sta se zvečer glede na to dogovorila, da bo Dolenjski odred zavaroval smer proti Trbovljam, Dvanajsta pa smer proti Litiji ter da bo zaprla most pri Zagorju. Ves dan so borci poslušali

grmenje težkega orožja, ki je prihajalo čez Savo in oznanjalo, da štajerske enote na drugi strani reke bijejo težak boj. Zvečer sta partizanski enoti odkorakali vsaka v svojo smer izpolnjevati naloge. Dolenjski odred se je usmeril ob 18. uri čez Klenovik do naselja

V Dolu, kjer so bataljoni odšli vsak na svoj položaj. Dvanajsta brigada pa tega dne ni ostala brez boja. Že ob 7. uri zjutraj je slučajno naletel na položaje 3. bataljona sovražni oddelek kakih 50 nemških vojakov iz postojank Sv. Jurij pod Kumom. Sovražnik ni vedel za partizane. V kratkem boju je bil poražen in pognan v postojanko, 3. bataljon pa je pospravil plen: 3. puške, brzostrelko, municijo in opremo. Na bojišču so ostali 3 mrtvi vojaki, enega pa so partizani ujeli. Tretji bataljon je imel le lažjega ranjenca. Ta borba pa za brigado ni bila posebno zanimiva in pomembna, kajti skrbelo jo je, kako bo ponoči opravila glavno nalogo. Zvečer sta iz Klenovika odpotovala le dva bataljona: 1. in 3.; drugi je ostal v Klenoviku skupaj z delom štaba brigade, da bi vsej akciji zavaroval hrbet. Dva bataljona pa sta ponoči oz. zvečer že bila na odrejenih mestih. Prvi bataljon je zaprl zagorski most, 3. pa se je spustil k Savi na področje, kjer bi morali Štajerci čez Savo. Ko se je brigada razmestila za boj, se ni zgodilo nič posebnega. Sovražna patrulja pri zagorskem mostu je pred partizani zbežala.

X. 3. 45. Ko je cona obvestila brigado, da to noč Štajerci ne morejo čez Savo, se je brigada vrnila v Klenovik. Dolenjski odred je bil na položajih od 6. ure. Eden od bataljonov je imel kratek spopad s sovražno skupino, ki se je iz Trbovelj pripeljala z osebnim avtomobilom in kamionom. Bataljon je razbil vozila, pobil nekoliko sovražnikov in pobral plen. Potem se je odred vrnil na prejšnje položaje. Ko je 12. brigada zjutraj poslala štabu korpusa sporočilo, da se akcija ni posrečila, je dobila odgovor, naj ostane tam, kjer je in naj se s štabom IV. operativne cone dogovori, kdaj bo ponovila poskus preboja čez Savo. Odgovor cone je bil tak, da je treba v noči na 2. marec ponovno zasesti dolino Save. Toda odmev boja na levem bregu Save ni bil nič kaj bodrilen za brigado in odred. Kmalu so zvedeli, da nameravajo Štajerci čez Savo naslednjo noč na odseku med krajem Savo in Bregom. Bojna skupina je torej odšla na Jablaniške Laze in Gradišče pri Mamolju, zvečer pa na Savo.

2. 3. 45. Partizanski enoti sta se vrnili. Čez Savo sta se prebila le dva partizana, ki sta bila poslana za povezavo med brigado in odredom ter štajerskimi partizanskimi enotami. Končno so Štajerci obvestili brigado, da s preходом ne bo nič, ker so jih Nemci odri-nili od reke in se pomikajo proti severu. Zato je navodilo VII. korpusa za ta dan bilo, naj se obe partizanski enoti začasno umak-neta čez »mejo«.

3. 3. 45. Dvanajsta brigada se je naselila na Primskovem, Dolenjski odred pa je zasedel Gradišče pri Primskovem.

4. 3. 45. Brigada in Dolenjski odred sta se zvečer začela premikati, da bi zasedla nove položaje.

5. 3. 45. Brigada se je še ponoči naselila v vasi Brezovo, Dolenjski odred pa je zasedel vas Vodice.

7. 3. 45. Bojna skupina je imela težak boj pri Brezovem. (Glej tekst!) Zvečer je bojna skupina zapustila Cirknik. Vso noč je potovala in je

8. 3. 45. dopoldne prispela na področje Kremenjka, kjer je organizirala krožno obrambo. Kmalu se je začel boj. Dvanajsta se je pretokla skozi obkolitveni obroč in odšla proti izviru Krke, za njo pa samostojno Dolenjski odred po isti poti. (Glej tekst!)

9. 3. 45. Obe partizanski enoti sta srečno prispeli v Suho krajino, ne da bi se bili na potovanju srečali.

10. 3. 45. Začela se je ofenzivna operacija sovražnih enot v Suhi krajini. Brigada je dobila obrambni odsek kočevske smeri in se je naselila na Smuki. Glavni obrambni položaj je bil na koti 563, imenovan Kravski vrh. Tam je bil 2. bataljon. Ta dan brigada ni imela borb, ker sta Dolenjski odred in jurišni bataljon XV. divizije sovražnikovi bojni skupini, ki je prodirala proti Smuki, preprečila napredovanje, da se je usmerila proti Polomu in Hinjam. Cesta od Kočevja do Starega Loga pa je bila v sovražnikovih rokah.

11. 3. 45. Tega dne so divjali hudi boji na vsej krajinski fronti. Sovražnik je usmeril glavni udarec ob cesti Zvirče—Hinje, kjer so se borili 15. brigada, Dolenjski odred in jurišni bataljon XV. divizije. Sovražnik je prodrl celo do Hinj, a so ga partizanske enote pregnale. Dvanajsta brigada je ostala na starem mestu in še nadalje varovala kočevsko smer, a bojev ni imela.

13. 3. 45. Zvečer je štab brigade poslal 1. bataljon v Ambrus na rekvizicijo. Toda v vasi so bile še sovražnikove čete, ki so bataljon napadle. Zato se je po kratkem boju umaknil in

14. 3. 45. zjutraj prispel v sestavo brigade.

15. 3. 45. Brigada je odšla v Zvirče. Njena naloga je bila uničiti utrdbe in preseliti prebivalstvo, da bi bile partizanske enote v Suhi krajini varne pred izdajo in presenečenji. Zavarovanje proti Strugam je opravil 2. bataljon. Na koti 589, kjer je vrh Hribka, 50 bili patroljni spopadi, pri tem je brigada imela 1 mrtvega in 1 ranjenega.

16. 3. 45. Brigada se je naselila v vasi Lazina, v Hinjah in v Plešu, kjer je ostala do 21. 3. 45.

21. 3. 45. Zjutraj ob 5. uri je odpotovala na blokado Novega mesta in prevzela svoj odsek Birčna vas—Sv. Florjan—Ušivec. Desno od nje je bila na področju Podgrada Cankarjeva brigada.

24. 3. 45. Brigada je odšla čez Krko na področje Ajdovca.

25. 3. 45. Dvanajsta brigada, jurišni bataljon XV. divizije in vod 2. čete inženirskega bataljona XV. divizije so se združeni v bojno skupino naselili v gozdu med Brezovo rebri j o in Lipovcem, da bi ostali neopaženi. Zvečer je šla bojna skupina dalje mimo Ostrega vrha in Kala ter je pri vasi Benečija, ki je čisto blizu Trebnjega, šla čez cesto in železnico. Minerei so položili na progo tri mine, dve pa na cesto. Potem so nadaljevali potovanje mimo vasi Prudof, jurišni bataljon pa je napadel četnike v tej vasi. V tej borbi je jurišni bataljon po partizanskih poročilih uničil težki mitraljez z posadko vred, razbil bunker in hišo.

26. 3. 45. Brigada je že blizu »meje«, ko je potovala mimo Trebanjskega vrha in Dolenje vasi pri Čatežu. Ker ni mogla čez »mejo«, se je vrnila proti jugu in se naselila na Poljanah.

27. 3. 45. Ob 5. uri se je bojna skupina iz Poljan premaknila na odlične obrambne položaje južno od vasi Klanec, kjer je imela borbo. (Boj je opisan v tekstu.) Po boju je šla skozi Cirknik in med Starim trgom ter Vino gorico prešla cesto in železnico. Zjutraj

28. 3. 45 pa so jo že prepeljali čez Krko. Brigada se je naselila v vasi Dolenje Sušice. Podrobneje o pohodu bojne skupine na »mejo« in nazaj glej v tekstu!

29. 3. 45. Brigada je zasedla svoj blokadni odsek pri vaseh Gorenje in Dolenje Mraševo ter Veliki Podljuden. Na tem odseku je ostala do

5. 4. 45 in ni imela borb. Zvečer je začela pohod v Suho krajino.

7. 4. 45. Brigada se je naselila v Gradencu in na nam že znani koti 516.

8. 4. 45. Pripravljala se je na naslednjo akcijo. Med 13. in 14. uro je 11 zavezniških letal bombardiralo Žužemberk in vas Kal pri Ambrusu. Zadetki so bili dobri.²³

OPOMBE

¹ Dnevno povelje generala Rösenerja z dne 13. 2. 1945. Zbornik VI-18-143.

² Odredba štaba XV. divizije z dne 14. 2. 1945. IZDG, fase. 188/III. Zahteva štaba XV. divizije z dne 24. 2. 1945. IZDG, fase. 188/III. Sporočilo štaba 12. brigade štabu XV. divizije z dne 18. 2. 1945, po spominu avtorja.

³ Poročilo štaba XV. divizije za čas od 20. 1. do 20. 2. 1945. IZDG, fase. 188/III. Mesečno poročilo 12. brigade od 24. 1. do 20. 2. 1945 z dne 20. 2. 1945. IZDG, fase. 190/11.

⁴ Knjiga depeš. IZDG, fase. 41/111. IZDG, fase. 68/11. Mesečno poročilo štaba VII. korpusa jugoslovanske armade za čas od 28. 2. do 31. 3. 1945. IZDG, fase. 154/1. Knjigi depeš. IZDG, fase. 20/11 in

44/1. Operativno poročilo štaba VII. korpusa za čas od 1. 3. do 1. 4. 1945. IZDG, fase. 153/11.

⁵ O pripravah na marš k Savi glej Vid Jerič, »Trinajst dni borb in pohoda 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade; opombe odbora 12. brigade, v arh. tega odbora.

⁶ O razmerah na Poljanah glej Vid Jerič, »Trinajst dni borb in pohoda 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade.

⁷ Operativni dnevnik VII. korpus od 1. 1. do 28. 2. 1945. Zbornik VI-18-125.

⁸ Dr. Miroslav Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 645—651.

⁹ Za opis razmer in večjih bojev na pohodu bojne skupine je največ podatkov vzetih iz: Vid Jerič, »Trinajst dni borb in pohoda 12. brigade«, v arh. odbora 12. brigade; Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 459—471 in dnevnik Jožeta Lužarja, v arh. odbora 12. brigade. Pohod 3. bataljona je opisan po pismenem prispevku Jožeta Butare. Prispevek je v arh. odbora 12. brigade.

¹⁰ Seznam šefov odsekov in štabov brigad štaba XV. divizije. IZDG, fase. 172/III. Odredba štaba VII. korpusa JA z dne 13. 4. 1945. IZDG, fase. 164/1. Potrditev funkcionarjev, ki jo je izdal personalni odsek glavnega štaba Slovenije z dne 29. 3. 1945. IZDG, fase. 164/1. Odlok štaba VII. korpusa z dne 12. 2. 1945 o razporeditvi enot. IZDG, fase. 166/1. Poročilo o spremembah štaba VII. korpusa z dne 24. 2. 1945. IZDG, fase. 163/III. Postavitve štaba XV. divizije z dne 18. 2. 1945. IZDG, fase. 188/III. Odredba štaba VII. korpusa o postavitvah z dne 20. 2. 1945. IZDG, fase. 164/1. Odredba o postavitvah štaba VII. korpusa JA z dne 2. 4. 1945. IZDG, fase. 164/1.

¹¹ Mesečno poročilo štaba VII. korpusa JA za obdobje od 28. 2. do 31. 3. 1945. IZDG, fase. 21/IV. Sporočilo 12. brigade z dne 7. 4. 1945 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 68/11.

¹² Listina za svobodo padlih borcev 12. brigade, ki jo je VII. korpus odposlal 27. 3. 1945 glavnemu štabu Slovenije. IZDG, fase. 163/III.

¹³ Predlog za odlikovanje štaba VII. korpusa z dne 24. 2. 1945. IZDG, fase. 163/III.

¹⁴ Sporočilo štaba VII. korpusa XV. diviziji z dne 1. 3. 1945. IZDG, fase. 188/11.

¹⁵ Poročilo štaba XV. divizije z dne 8. 3. 45 štabu VII. korpusa. IZDG, fase. 154/11. Operativno poročilo štaba VII. korpusa za marec 1945. IZDG, fase. 153/1.

¹⁶ Odredba štaba XV. divizije z dne 24. 2. 1945. IZDG, fase. 188/III. Knjiga depeš. IZDG, fase. 20/11.

¹⁷ Mesečno poročilo propagandnega odseka VII. korpusa štabu IV. armade z dne 28. 4. 1945. IZDG, fase. 178/1.

¹⁸ Prav tam in Lado Ambrožič-Novljan, »Cankarjeva brigada«, str. 760.

¹⁹ Informacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 18., 19. in 20. 3. 1945. IZDG, fase. 68/11. Operativno poročilo štaba VII. korpusa za marec 1945. IZDG, fase. 153/1. Mesečno poročilo štaba VII. korpusa JA od 28. 2. do 31. 3. 1945. IZDG, fase. 21/IV.

²⁰ O pohodu bojne skupine na obmejno področje glej prispevek Vida Jeriča pod naslovom »Njun umik«, v arh. odbora 12. brigade; Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 483; mesečno poročilo XV. divizije za čas od 21. 3. do 20. 4. 1945, Zbornik VI-19-81; Jože Lužar, »Dnevnik«, v arh. odbora 12. brigade; petnajstdnevno poročilo inženirskega bataljona XV. divizije z dne 31. 3. 1945, IZDG, fase. 156/1—III.

²¹ Bojno povelje štaba VII. korpusa z dne 4. 4. 1945. Zbornik VI-19-46.

²² O razmerah in bojih od 5. do 8. 4. 1945 glej mesečno poročilo XV. divizije z dne 21. 4. 1945 za čas od 21. 3. do 20. 4. 1945, Zbornik VI-19-81; Lado Ambrožič-Novljan, »Cankarjeva brigada«, str. 770; dnevni borbeni poročili glavnega štaba Slovenije z dne 6. in 7. 4. 1945, IZDG, fase. 20/11; relacija štaba XV. divizije o borbah v Suhi krajini od 6. do 16. 4. 1945, IZDG, fase. 26/111; mesečno operativno poročilo štaba VII. korpusa JA z dne 27. 4. 1945 za čas od 20. 3. do 20. 4. 1945, Zbornik VI-19-105; opis pokretov in borb obveščevalnega centra 12. brigade od 5. do 17. 4. 1945 z dne 17. 4. 1945, IZDG, fase. 68/11; izredno poročilo štaba VII. korpusa JA z dne 16. 4. 1945 za čas od 6. do 15. 4. 1945, IZDG, fase. 154/1; Jože Lužar, »Dnevnik«, v arh. odbora 12. brigade.

²³ Zapovest štaba VII. korpusa z dne 3. 2. 1945 za napad na Vinkov vrh, Mačkovec in Sadinjo vas. Zbornik VI-18-78. Relacija XV. divizije z dne 6. 2. 1945. Zbornik VI-18-83. Poročilo štaba XVIII. divizije z dne 8. 2. 1945 o bojih pri Gradencu. Zbornik VI-18-87. Mesečno poročilo štaba VII. korpusa od 1. do 31. 1. 1945 z dne 9. 2. 1945. Zbornik VI-18-88. Mesečno borbeno poročilo XV. divizije od 21. 1. do 21. 2. 1945 z dne 25. 3. 1945. Zbornik VI-18-115. Izvod iz operativnega dnevnika VII. korpusa od 1. 1. do 28. 2. 1945. Zbornik VI-18-125. Knjiga depeš v IZDG, fase. 44/11. Mesečno poročilo VII. korpusa od 1. do 28. 2. 1945. IZDG, fase. 154/1. Mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade od 20. 1. do 20. 2. 1945. IZDG, fase. 188a/IV. Mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade od 20. 2. do 20. 3. 1945. IZDG, fase. 68/11. Dnevna operativna poročila glavnemu štabu Slovenije z dne 28. 1., 4., 5., 6., 8., 9., 10., 13., 17. in 18. 2. 1945. IZDG, fase. 20/IV in 20/11. Informacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 15. do 31. 1. in 1. do 28. 2. 1945. IZDG, fase. 68/11. Zapovesti štaba XV. divizije z dne 9., 10., 12., 14., 16. in 21. 2. 1945. IZDG, fase. 188/III. Zapovesti štaba 12. brigade z dne 27. 1. ter 2., 3., 5., 9., 13. in 16. 2. 1945. IZDG, fase. 190/11 in 21/IV. Odredba štaba XV. divizije z dne 9. 2. 1945. IZDG, fase. 188/11. Vid Jerič, »Trinajst dni borb in pohoda 12. brigade«, prispevek k zgodovini 12. brigade, v arh. odbora 12. brigade. Jože Peskar, »Dolenjski odred«, str. 459—471. Dr. Miroslav Stiplovšek, »Šlandrova brigada«, str. 642—655. Jože Lužar, »Dnevnik«, v arhivu odbora 12. brigade. Mirko Fajdiga, »Zidanškova brigada«, str. 608 do 612. Lado Ambrožič-Novljan, »Gubčeva brigada«, str. 907—912. Naredba štaba IV. operativne cone z dne 28. 2. 1945. Zbornik VI-18-123. Izvod iz operativnega dnevnika štaba VII. korpusa od 1. 1. do 28. 2. 1945. Zbornik VI-18-125. Dnevna operativna poročila

glavnega štaba Slovenije z dne 25. in 26. 2. ter 3., 4., 6., 8., 9., in 10. 3. 1945. IZDG, fase. 20/IV. Mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade za čas od 20. 2. do 20. 3. 1945 z dne 17. 3. 1945. IZDG, fase. 68/11. Relacija štaba XV. divizije z dne 14. 3. 1945 o borbah v Suhi krajini od 10. do 14. 3. 1945. Zbornik VI-19-20. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 1. 3. 1945 glavnemu štabu Slovenije. Zbornik VI-19-2. Mesečno poročilo VII. korpusa za čas od 28. 2. do 31. 3. 1945. IZDG, fase. 21/IV. Relacija štaba XV. divizije z dne 14. 3. 1945 o borbah v Suhi krajini od 10. do 14. 3. 1945. Zbornik VI-19-20. Relacija štaba XV. divizije z dne 17. 4. 1945 o borbah v Suhi krajini od 6. do 16. 4. 1945. IZDG, fase. 26/111. Naredba štaba VII. korpusa z dne 20. 3. 1945 za zamenjavo položajev med XV. in XVIII. divizijo. Zbornik VI-19-28. Poročilo VII. korpusa z dne 31. 3. 1945 glavnemu štabu Slovenije o bojni aktivnosti v mesecu marcu 1945. Zbornik XI-4-13. Zapoved štaba VII. korpusa z dne 4. 4. 45 za napad na postojanko v kraju Pri cerkvi. Zbornik VI-19-46. Mesečno poročilo štaba XV. divizije štabu VII. korpusa za čas od 21. 3. do 20. 4. 1945. z dne 21. 4. 1945. Zbornik VI-19-81. Poročilo štaba VII. korpusa z dne 27. 4. 1945 štabu IV. armade za čas od 20. 3. do 20. 4. 1945. Zbornik VI-19-105. Mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 17. 3. 1945 za čas od 20. 2. do 20. 3. 1945. IZDG, fase. 68/11. Mesečno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 17. 4. 45 za čas od 20. 3. do 20. 4. 1945. IZDG, fase. 158/III. Dnevna operativna poročila glavnega štaba Slovenije za 11., 12., 13., 16., 24., 25., 28. in 29. 3. 1945. IZDG, fase. 20/IV. Informacijska poročila obveščevalnega centra 12. brigade z dne 13., 16., 18., 20., 23., 24., 30. in 31. 3. ter 1., 2., 5. in 6. 4. 1945. IZDG, fase. 68/11. Naredba štaba VII. korpusa JA z dne 20. 3. 1945 štabu XV. divizije in XVIII. divizije. IZDG, fase. 154/11. Petnajstdnevno poročilo inženirskega bataljona XV. divizije z dne 31. 3. 1945. IZDG, fase. 156/I-III. Poročilo štaba XV. divizije z dne 17. 4. 1945 glavnemu štabu Slovenije o borbah v Suhi krajini od 6. do 16. 4. 1945. IZDG, fase. 21/IV. Jože Lužar, »Dnevnik«, v arh. odbora 12. brigade. Knjiga depeš, v IZDG, fase. 44/1. Dnevni borbeni poročili XV. divizije za 6. in 7. 4. 1945. IZDG, fase. 188a/IV. Opis pokretov in borb obveščevalnega centra 12. brigade z dne 17. 4. 1945 za čas od 5. do 17. 4. 1945. IZDG, fase. 68/11.

SKLEPNE BORBE

(Od 9. aprila do 15. maja 1945)

Do konca vojne sta Dvanajsto čakali še dve pomembnejši operaciji. Prva je bila obrambna, namenjena zoper sovražne čete, ki so začele akcijo za zavarovanje ceste Kočevje—Dvor pri Žužemberku—Novo mesto, druga pa je bila sklepna operacija za popolno osvoboditev Slovenije, ki je brigado pripeljala v Ljubljano.

Na roški fronti

Štab VII. korpusa je kmalu po napadu na postojanki Pri cerkvi in Kal pri Ambrusu ugotovil, da sovražnik zbira čete, s katerimi naj bi dokončno osvojil Suho krajino. Dotlej je to poskušal storiti že dvakrat, a je bil vselej poražen. Za tretji poizkus pa je zbral tako veliko moč, da se je bilo treba dobro pripraviti na obrambo. Štab se je odločil, da ne bo čakal na sovražnikov napad, ampak bo sam začel akcijo, s katero bi prekrizal sovražnikove načrte in prevzel pobudo v svoje roke. Udariti je nameraval na Vinkov vrh. S to akcijo, s katero bi ogrozil Žužemberk, bi sovražnika prisilil na boj onkraj Krke. S tem bi bila olajšana obramba Suhe krajine.

Tedaj je imel sovražnik na področju Žužemberka že zbrane čete za akcijo, ki jo je nameraval začeti 9. aprila 1945. To so bili 1. in 2. bataljon slovenskih domobrancev in polk »Variagov«. Ta polk je imel v Vinkovem vrhu posadko okoli 150 mož. Po poročilih partizanskih obveščevalcev je imel čete tudi v Velikem, Srednjem in Malem Lipovcu. V skladu s temi podatki je štab XV. divizije pripravil načrt. Glavno nalogo je zaupal svojemu jurišnemu bataljonu in 2. bataljonu 12. brigade, ki naj bi z nenadnim jurišem v Vinkov vrh presenetila

posadko in jo premagala. Da bi zavarovala njune akcije, naj bi Cankarjeva brigada očistila vas Lipovec in s severa zaščitila prizorišče boja. Dvanajsta brigada naj bi s 1. in 3. bataljonom prodrla do Sadinje vasi in blokirala tamkajšnjo posadko. S tem bi zavarovala najvažnejšo severozahodno smer, kajti Žužemberk je imel mnogo vojaštva. Četrty bataljon Cankarjeve je bil določen za zavarovanje mesta prehajanja čez Krko, 15. brigado so postavili med Žužemberk in Dvor na desni breg reke, bataljonu 10. brigade pa so namenili nalogo, naj prežene sovražne čete iz Dvora. V ta namen so mu dodelili nekoliko tankov. Določeno je bilo še, da bosta 2. bataljon Dvanajste in jurišni bataljon po likvidaciji Vinkovega vrha udarila proti jugu na Dvor in uskladila svoj napad z akcijo bataljona 10. brigade. Del artilerije VII. korpusa z novimi topovi so postavili na področje G. Tople rebri, da bi podpiral boj v Vinkovem vrhu.

To drzno zamisel je XV. divizija hitro izpeljala. Jugovzhodno od vasi Kot, kjer je bil tedaj najvažnejši prehod čez Krko, sta pontonirski četi XV. in XVIII. divizije pripravili gumijaste čolne in ponoči na 9. april postopoma prepeljali partizanske čete čez reko. Dvanajsta je zapustila področje okoli Plešivice v Suhi krajini okoli polnoči in je bila kmalu pred jutranjo zoro 9. aprila pri pontonirjih na Krki. Prehajanje je bilo izpeljano v popolnem redu in brigada se je znašla na področju hriba Plešivica nad najožjim delom krške soteske. Tu se je razdelila. Drugi bataljon se je skupaj z jurišnim bataljonom XV. divizije usmeril proti Vinkovemu vrhu, ostala dva pa sta začela prodirati proti Sadinji vasi in Mačkovcu. Njuna naloga je bila nevarna, saj sta se tako rekoč vrinila med sovražnikove postojanke.

Po izdatni artilerijski pripravi sta bataljona uprizorila tako silovit juriš v Vinkov vrh, da se posadka ni mogla upirati. Ostanki čet polka »Variagov« so zbežali proti Sadinji vasi, jurišni bataljon pa je v vasi zaplenil težki minomet, 20 pušk, 400 min in mnogo druge opreme. Po podatkih relacije operativnega odseka XV. divizije z dne 17. aprila o borbah v Suhi krajini naj bi padlo 50 sovražnikovih vojakov, 80 pa naj bi bilo ranjenih. Sam jurišni bataljon je imel 1 mrtvega in 5 ranjenih. Čeprav so podatki o sovražnikovih izgubah verjetno pretirani, nam le nakazujejo popoln poraz sovražnikove posadke. Med tem časom je Cankarjeva brigada uničila vse sov-

razne čete v Lipovcih. Ker le-teh ni bilo veliko, se je en bataljon premestil čez Krko, dva pa sta se postavila na področje hriba Plešivica, da bi varovala vrnitev partizanskih enot čez reko.

Ko je 2. bataljon 12. brigade v Vinkovem vrhu opravil svojo nalogo, je odšel proti Sadinji vasi, da bi se pridružil ostalima bataljonoma. Vendar do združitve ni prišlo, ker so hitro posegli vmes domobranci iz Žužemberka. Prodrli so v Vinkov vrh, jurišni bataljon XV. divizije pa se je moral umakniti. Tudi 2. bataljon 12. brigade se je začel umikati proti rečnemu prehodu. Prvi in 3. bataljon sta se znašla v zelo neugodnem položaju. Sovražne čete so jima v Vinkovem vrhu ovirale vrnitev. Med srditim bojem sta se umikala. Tedaj se je od vsakega bataljona ločila ena četa in poveljstvo brigade je bilo zaskrbljeno za njuno usodo. Ponju so poslali namestnika komandanta brigade. Četi sta se uspešno izognili vsem nevarnostim in sta se pozneje vrnili v sestavo svojih bataljonov. Pod varstvom jurišnega bataljona XV. divizije in dveh bataljonov Cankarjeve brigade se je Dvanajsta ob 13. uri prepeljala čez reko. V bojih je zaplenila puško, dva konja z vprego in nekaj vojaške opreme ter ujela dva vojaka ruske narodnosti. Sovražnik je imel 7 mrtvih in 10 ranjenih. V brigadi sta bila ranjena šef obveščevalnega centra Rudi Pintar in kurir komandanta brigade. Omeniti je treba še boj bataljona 10. brigade, ki je sovražnika hitro pregnal iz Dvora.¹

Akcija XV. divizije na Vinkov vrh je imela sicer velik lokalni uspeh, ni pa mogla preprečiti začetka sovražnikove ofenzivne operacije. Medtem ko so se Dvanajsta in Cankarjeva brigada, jurišni bataljon XV. divizije in druge enote borili na levem bregu Krke, so sovražne čete že napadale postojanke partizanskih brigad v Suhi krajini in v Kočevskem Rogu.

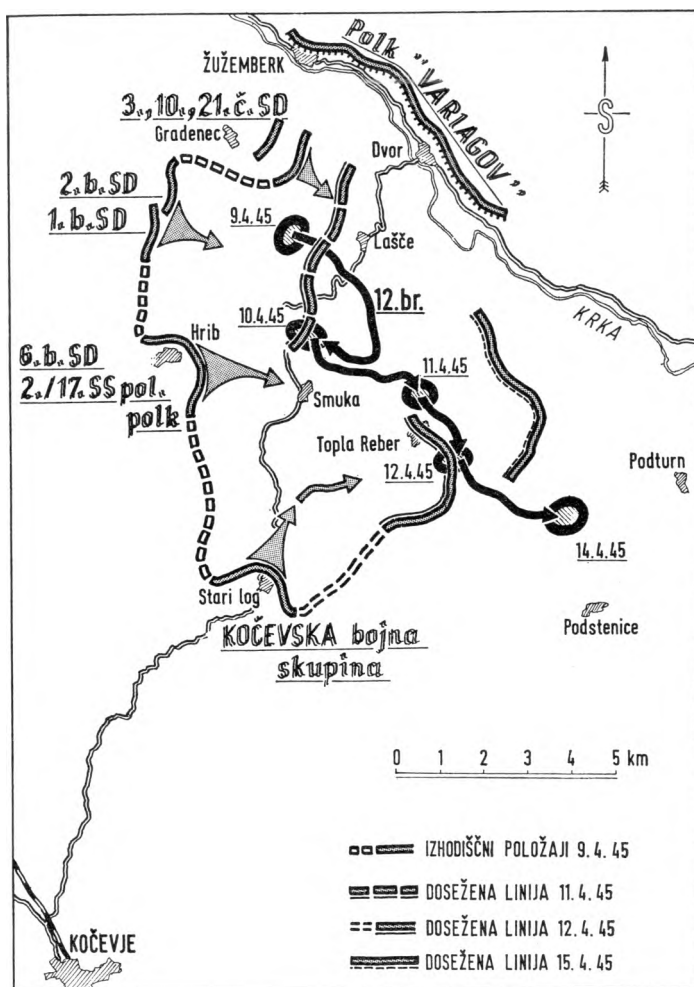
Nemško poveljstvo je na področju Suhe krajine sprožilo tretjo operacijo z namenom, da bi odrinilo s svojimi silami čete VII. korpusa v Kočevski Rog in s tem popolnoma zagospodarilo nad cesto Kočevje, Dvor, Soteska. Ta cilj naj bi doseglo z akcijo, ki bi predstavljala glavni del celotne operacije, ki je bila zamišljena nekoliko bolj široko. Tudi pri Soteski je sovražnik nameraval pognati partizanske čete proti Črmošnjicam in si zagotoviti popoln pregled nad cesto Kočevje, Soteska, Novo mesto.

Že prejšnji boji v Suhi krajini so Nemcem pokazali, da s četami iz Ljubljanske pokrajine ne morejo računati na zmago. Zato so se to pot izdatno oskrbeli z bojno silo, ki naj bi strla odporne zmogljivosti VII. korpusa. Na operativnem področju Suhe krajine so zbrali 9—10 pehotnih bataljonov, 8—9 posebnih samostojnih čet, dve tankovski četi in dve topniški bateriji.* To je bilo okoli 5700 mož. Na pomožnem bojišču okoli Dolenjskih Toplic so zbrali še okoli 4 bataljone vojaštva, del tankovske čete in artilerijo iz Novega mesta.

V celotni operaciji je torej sodelovalo 16 do 17 bataljonov, 2 do 3 tankovske čete in več kot dve bateriji sovražnega topništva. Skupaj je bilo okoli 7000 vojakov. Zanimivi so podatki o vojaški moči, s katero je razpolagal VII. korpus. V svoji sestavi je imel 11.853 borcev in bork.² To je bila razmeroma velika moč, ki pa je VII. korpus v celoti ni mogel postaviti na bojišče, kajti več kot polovica borcev je bila v zalednih ustanovah in enotah, ker so bili zaradi bolezni, invalidnosti, starosti ali pa kakšnega drugega vzroka nesposobni za boj. Petnajsta divizija je sicer bila številčno močna, toda njene brigade so bile precej slabotne. Cankarjeva brigada je imela npr. 412 borcev, Gubčeva 355, Dvanajsta nekaj manj kot 300, Petnajsta pa le 299 borcev in bork. Če upoštevamo še druge divizijske enote, potem je bilo v XV. diviziji za boj sposobnih 1967 partizanov. Osemnajsta divizija je bila še slabša. Sedmi korpus se je mogel sovražnemu napadu postaviti v bran le s kakšnimi 4000 partizani, iz česar je jasno razvidna sovražnikova premoč.

Dne 9. aprila se je začel boj. Najbolj aktivna je bila kočevska bojna skupina. Njena naloga je bila premeteno zamišljena. Ze prvi dan akcije naj bi prodrla na Rdeči kamen in Luško gorico za hrbet četam VII. korpusa. Skupina je res

* Sovražne čete, namenjene za boj v Suhi krajini: deli SS polka »Variagov«, deli 1. bataljona »Cholm« 25. SS policijskega polka, 13. in 14. tankovska četa 19. SS policijskega polka, policijska pionirska četa »Alpenland« iz St. Vida pri Ljubljani, žandarmerijska erzatzkompanija (nadomestna četa) iz Celja, pet bataljonov slovenskih domobrancev, kočevska bojna skupina, sestavljena iz treh bataljonov 17. SS policijskega polka, 11., 61. in 72. posadna četa slovenskih domobrancev ter baterija topov — 105 mm, deli 3. težke čete, 21. posadna četa, deli 15. posadne čete in 1. baterija topov iz sestave slovenskih domobrancev. (Podatki so po poročilu štaba XV. divizije z dne 21. aprila 1945. Zbornik VI-19-81, op. 6.)

Razvoj sovražnikove ofenzivne operacije v Suhi krajini in na Kočevskem Rogu od 9. do 15. 4. 1945

zavzela Stari Log in prodrla na omenjeni dve poziciji. Italijanska brigada »Fontanot« se je pred njo umaknila. S tem so v Suhi krajini nastale za sovražnika zelo ugodne razmere. Petnajsta divizija se je začela hitro umikati z levega brega Krke, oba štaba divizij pa sta začela na zahtevo VII. korpusa naglo ukrepati.

Dvanajsto brigado so postavili na Cisti vrh, ki je južno od Primoža. Bila je pred fronto domobranskih bataljonov kot divizijska rezerva. To je bilo mogoče zato, ker so bile domobranske čete ta dan neaktivne, čeprav so ob odsotnosti enot XV. divizije brez boja zasedle najvažnejše položaje na Stari gori pri Primožu. Šele do naslednjega dne, 10. aprila, se je XV. diviziji posrečilo pritegniti v Suho krajino vse svoje enote, razen Gubčeve brigade, ki je na Gorjancih varovala Belo krajino. Tega dne je postal boj srditejši in se je razširil na vso fronto. Za korpus so se bojne razmere še poslabšale. Da bi se zavaroval pred sovražno obkolutvijo, je ukazal XV. diviziji, naj pošlje 15. brigado in jurišni bataljon proti Staremu Logu. Enoti sta proti večeru z jurišem pregnali kočevsko bojno skupino in s tem začasno odstranili nevarnost, da bi sovražnik obkolil VII. korpus. Toda nasprotnik je imel pri Hinjah še dva dobra bataljona, ki ju je kar hitro uporabil na smeri proti Rdečemu kamnu. Zmaga pri Starem Logu pa je vendarle omogočila preureditev enot VII. korpusa, ki si je zadal nalogo braniti pristope h Kočevskemu Rogu. To je bilo odločilno za nadaljnjo obrambo. Sovražnik je le na nekaterih manj pomembnih mestih prestopil cesto Kočevje, Dvor. Skupina bataljonov slovenskih domobrancev, ki je bila na levem krilu sovražnikove fronte, nikakor ni mogla čez cesto. Nemško poveljstvo je poskusilo srečo naslednjega dne, 12. aprila. Njegovi bataljoni so napadli na vsej črti. Toda tudi tokrat niso imeli posebnega uspeha. Dvanajsta brigada se je v teh bojih spopadala bodisi z bataljoni slovenskega domobranstva bodisi z 2. bataljonom 17. SS policijskega polka. Partizanska poveljstva so za temeljno obliko boja izbrale aktivno obrambo. Kjerkoli se je sovražnik pojavil, že so ga partizani napadli. Navadno se je frontalno spustila v boj katera od brigad, jurišna bataljona obeh divizij pa sta prišla sovražniku za hrbet in odločila izid borbe. Ta dva bataljona sta bila nosilca manevrske obrambe in sta sijajno izpolnila svoje naloge. Borci vseh partizanskih enot so se borili skrajno zagrizeno in z veliko odloč-

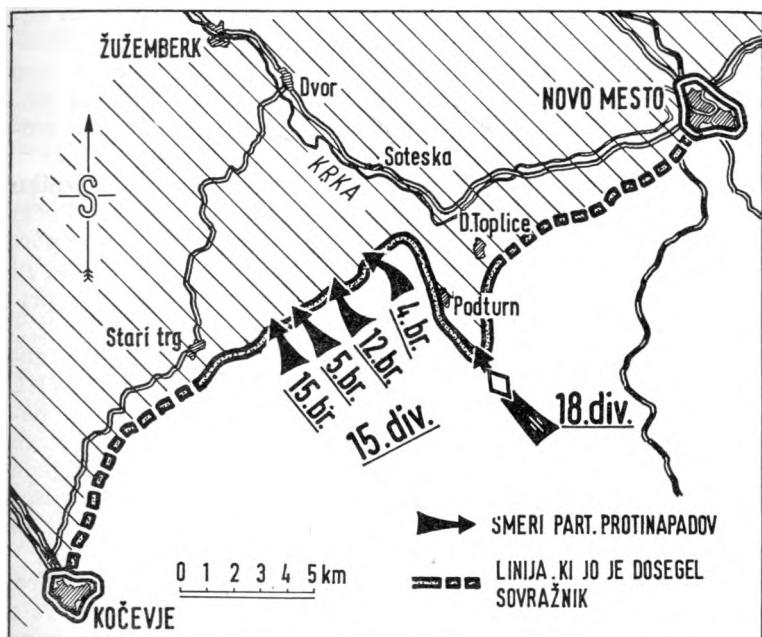
nostjo. Njihova morala je bila na visoki ravni. Verjetno so bili tedanji boji najbolj uporni in krvavi. Sovražnik je imel velike izgube. Omeniti je treba, da zlasti domobranske enote niso mogle doseči nikakršnih pomembnejših uspehov. Njihova morala je bila zelo omajana. Njihove taktične težave pa so morale često reševati nemške policijske čete.

Šele 15. aprila 1945, po šestdnevnih bojih, se je sovražniku posrečilo odriniti partizane s položajev pri Sv. Petru, na Pečki in pri Komolcu in obvladati toliko ozemlja, da je bil transport po cesti Kočevje, Dvor dokaj varen. Toda operativni cilj še ni bil dosežen. Partizanske čete niso bile poražene. Že so se pripravljale na protinapad.

Petnajsta divizija je premestila 12. brigado globlje v gozdove Kočevskega Roga, da bi jo zaradi premikov enot XVIII. divizije obvarovala pred nepričakovanimi sovražnikovimi napadi. Brigada se je nastanila ob cesti, ki pelje od Faberjevega križa proti Podhosti. Na tej cesti je kota 630, kjer je brigada ostala do 29. aprila 1945. Kota 630 je postala njeno izhodišče za nadaljnje boje, saj je z nje posegala prav k Sv. Petru in na področje Komolca.

Dne 15. aprila zjutraj so bile na bojišču naslednje razmere. Sovražne čete so zasedle vse položaje, s katerih so obvladovale cesto Kočevje, Dvor in se začele utrjevati. Gradile so bunkerje, kopale rove in postavljale mitralješka gnezda. Medsebojno so se povezovale in uredile podporo topništva. Osemnajsta divizija je bila na desnem krilu korpusove fronte. Zelo je bila utrujena. Levo od nje se je postavila XV. divizija. Na njenem desnem krilu je bila večinoma Dvanajsta, v sredini Cankarjeva, na levem krilu pa 15. brigada. Na tem bojišču je nastalo trenutno zatišje. V dolini na področju Dolenjskih Toplic pa se je sovražniku posrečilo pregnati maloštevilne partizanske čete. Naselil se je v Podhosti in Meniški vasi. Tako je tudi na tem odseku zavaroval cesto Kočevje, Novo mesto in si ustvaril priložnost za prodor proti Črmošnjicam.

Korpus je tedaj izdelal načrt, po katerem naj bi se XVIII. divizija spustila po strminah Kočevskega Roga v dolino in pregnala sovražnika iz Meniške vasi in Podhoste. Petnajsto divizijo pa bi okrepil na ta način, da bi ji vrnil Gubčevo brigado. Ta divizija bi nato udarila na Pečko in Toplo reber in pregnala sovražnika zahodno od ceste Kočevje, Dvor. S tem bi se sovražnikova fronta na Kočevskem Rogu pretrgala in

Protinapadi obeh divizij VII. korpusa za ponovno osvojitve ceste Kočevje—Dvor—Soteska 15. in 16. 4. 1945

divizija bi zopet vzpostavila staro stanje, kakršno je bilo pred sovražno operacijo.

Osemnajsto divizijo so podprli s tremi tanki in sedmimi topovi. Akcijo pa je opravila 9. brigada z jurišnim bataljonom te divizije. Sovražnik se je moral z begom čez Krko rešiti pred popolnim porazom. Petnajsta divizija se je do 16. aprila pripravljala na akcijo. Gubčeva brigada je prispela pravočasno in se postavila na desno krilo divizije. Njej so namenili vso topniško podporo, saj je bila na glavni smeri divizijskega napada. Najprej naj bi zavzela Pečko, ki je bila najvišja točka bojišča. Tam se je branil 10. bataljon slovenskih domobrancev, ki je prav tedaj spočit prispel na bojišče. Levo od Gubčeve se je borila Dvanajsta. Njen cilj je bila kota 868 nad Toplo rebrijo, kjer se je branil 2. bataljon 17. SS policijskega polka. Levo od Dvanajste sta Cankarjeva in Petnajsta napadali utrd-

be bataljonov slovenskih domobrancev in nemških čet. Ves 15. april je topništvo obstreljevalo sovražne položaje.

Dne 16. aprila zjutraj se je začel juriš XV. divizije na vsej črti. Po artilerijski pripravi je Gubčeva udarila na Pečko in jo z manevrom iz Tople rebri zavzela. Sovražnik pa jo je s protinapadom ponovno osvojil. Brigada se je preuredila in spet ji je uspelo zavzeti to sovražno pozicijo. Pomembno je bilo, da je Dvanajsti uspel naskok na koto 868, ki jo je ob 13. uri po treh napadih osvojila. Imela je 1 mrtvega in 8 ranjenih.

Cankarjeva in Petnajsta sta v silovitih bojih pregnali sovražnika iz bunkerjev in popoldne je bila celotna nasprot-nikova obrambna linija v partizanskih rokah. Izgledalo je, da je XV. divizija na Kočevskem Rogu dosegla odločilno zmago. Toda domobranci so ponovno zavzeli Pečko in sovražne rezerve so stopile v boj. Deseti domobranski bataljon je pregnal Gubčevo brigado, da se je umaknila proti Podstenicam, Dvanajsta pa se je na povelje divizije umaknila na izhodišče.

Ko je štab XV. divizije presojal razmere, se je odločil, da bo opustil nadaljnje napade, kajti v dolini na področju

Zbor v gozdu

Dolenjskih Toplic so se pojavile nove nevarnosti. Postalo je tudi vse bolj očitno, da bojišče na Kočevskem Rogu in pri Dolenjskih Toplicah izgublja svoj pomen, kajti 4. jugoslovanska armada je dosegla odločilne uspehe na frontah ob jadranski obali, kamor se je selilo težišče bojev. Ko je sovražnik 18. aprila uspel prodreti celo do Stare žage, so ga odondod pregnale enote XVIII. divizije in 5. prekomorska brigada. Moral se je umakniti čez Krko in tako je bila cesta, za katero se je več dni bil krvavi boj, zopet pod ognjem partizanskega orožja. To je praktično pomenilo, da na tem odseku cesta za Nemce ni bila več uporabna, s čimer je bil pomen sovražne operacije deloma izničen.³

Boj 16. aprila na Kočevskem Rogu je bil zadnji partizanski poskus, da bi vrgli sovražne bataljone iz kočevskih gozdov. Potem se je XV. divizija umaknila na cesto Podhosta—Žaga Rog. Tudi sovražnik se je ustalil na doseženih položajih. Dne 17. aprila je Gubčeva brigada odšla iz sestave XV. divizije na Kočevsko, 24. aprila pa je XV. divizijo zapustila tudi Cankarjeva brigada, ki je odšla k Vinici. Do 29. aprila 1945 sta imeli Dvanajsta in Petnajsta spopade le z izvidniškimi sovražnimi oddelki. Samo 23. aprila je Dvanajsto presenetila močnejša bojna skupina. Tedaj je sovražniku uspelo, da je njegova četa prišla borcev za hrbet in brigada je imela v boju precejšnje izgube. Padlo je 8 partizanov.

Dne 29. aprila se je končal boj 12. brigade na Kočevskem Rogu. Tedaj se je namreč ves korpus preselil na Kočevsko, da bi izpolnil naloge, ki jih je dobil v zvezi z operacijami 4. jugoslovanske armade.

Osvobodilni pohod

Dvanajsta se je torej 29. aprila podala na zadnji osvobodilni pohod, ki jo je pripeljal v Ljubljano. Kakšna je bila tedaj in kakšno moč je imela?

Povedali smo že, da je bila številčno zelo oslabela. Dne 9. aprila, ko se je začela sovražna operacija v Suhi krajini, je imela 296 borcev in bork. Do 16. aprila je to število padlo na 276. Toda 20. aprila so se razmere glede števila partizanov zelo spremenile. Tedaj je namreč Dvanajsta prejela iz 5. prekomorske brigade kar 200 borcev s poveljniškim kadrom in oborožitvijo vred, tako da se je njeno številčno stanje nena-

doma povzpelo na 453, 22. aprila pa že na 478 borcev in bork.* Pojasniti je treba vlogo 5. prekomorske brigade, ki je na koncu vojne oskrbela obe diviziji VII. korpusa s tolikim številom partizanov, da so brigade dosegle skoraj nekdanjo bojno moč in tako postale sposobne izpolniti častno in slavno nalogo, kakršna je bila osvoboditev Ljubljane.

Peta prekomorska brigada »Ivana Turšiča-Iztoka« je bila osnovana 23. decembra 1944 v Splitu* Vanjo so vključili večinoma nekdanje vojake iz nemške vojske ali pripadnike delovnih enot, ki so pobegnili ali pa so jih ujeli zavezniki in so nato prostovoljno vstopili v narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije. Brigadi se je priključilo tudi mnogo ozdravelih ranjencev, ki so bili na okrevanju v bolnišnicah Italije in Dalmacije. Ta brigada je v sestavi 20. udarne divizije sodelovala v mnogih borbah v Liki. Na zahtevo glavnega štaba Slovenije so jo 3. aprila poslali v Slovenijo. Dne 18. aprila 1945 je skozi Vinico prispela v Črnomelj, kjer so jo sprejeli z velikim navdušenjem. Najprej se je borila na področju Poljan in Podturna, nato so jo 20. aprila razformirali in njeno moštvo razporedili po enotah XV. in XVIII. divizije.⁵ S tem je bila rešena velika kriza v partizanskih enotah VII. korpusa in to je bil tudi razlog za razformiranje brigade, ki je sicer želela sodelovati v sklepnih borbah druge svetovne vojne kot celovita enota. S prihodom 200 novih borcev v Dvanajsto, ki niso poznali razmer na slovenskem bojišču, so nastali problemi, ki jih je bilo sicer treba kar hitro rešiti. Na novo je bilo treba razporediti poveljniški in politkomisarski kader ter razdeliti orožje, nove borce je bilo treba seznaniti s političnimi razmerami na Slovenskem in z nalogami, ki jih je imela Dvanajsta, urediti je bilo treba kulturno-prosvetno in politično delovanje in partijsko organizirati številne nove člane, saj je bilo dotlej med borci 5. prekomorske brigade le malo partijcev ali skojcev.

Glede kulturno-političnega dela je treba omeniti, da je bilo aprila 1945 zaradi neprestanih bojov zelo ovirano. V enotah so bili aktivni pevski zbori, ki so se s prihodom prekomorcev še okrepili. Dne 27. aprila, na dan obletnice OF slovenskega naroda, je brigada v Kočevskem Rogu zakurila več

* Ivan Turšič-Iztok, slavni komandant XXX. divizije, narodni heroj, padel 29. julija 1944 v bojih pri Lokvah na Primorskem.

kresov, politični komisarji pa so borcev pojasnjevali pomen tega datuma. Govorili so tudi o 1. maju in o tem, da se približuje konec vojne, z njim pa velika zmaga osvobodilnega gibanja. Do prihoda prekomorcev je bila partijska organizacija še močna, saj je vključevala nad 50 % borcev in bork. Nove borce so člani partije in namestniki političnih komisarjev seznanjali z vlogo partijske organizacije. Moralno politično stanje v brigadi je kljub prihodu prekomorcev ostalo na visoki ravni. Oborožitev okrepljene brigade je bila odlična, borci pa so bili dobro seznanjeni z vsemi vrstami orožja. Ko je torej Dvanajsta krenila na zadnji bojni pohod, je bila to enota z dobro bojno kakovostjo in visoko moralno politično zavestjo.⁶

Bojno delovanje enot VII. korpusa JA je postajalo vse bolj odvisno od napredovanja 4. jugoslovanske armade, ki se je proti koncu aprila 1945 usmerila proti Reki, Klani in Goman j cam in si prizadevala ustvariti manevrske možnosti za vdor proti Trstu in za osvoboditev Slovenskega primorja. Zato je sovražnik okrepil svoje sile na prostoru Kočevje, Brod na Kolpi, Borovec, Gotenica, kjer je zbral približno 3500 nedičevcev in četnikov ter nemški bataljon »Buchberger«, da bi poizkusil ogroziti desni bok 4. jugoslovanske armade. Sedmemu korpusu je 4. armada dodelila nalogo, naj v sodelovanju z 8. brigado 20. divizije iz sestave 4. armade očisti omenjeni predel in nato napreduje na linijo Ribnica—Stari trg.⁷

Formalno je VII. korpus pripadal 4. armadi že ob njeni ustanovitvi 3. marca 1945. Toda do 25. aprila je prejemal od nje le splošna navodila.⁸ Dne 25. aprila pa je prišel pod neposredno poveljstvo te armade. Ze 20. aprila je VII. korpus v skladu z zahtevo 4. armade preuredil svoje enote. Za neposredno zavarovanje desnega boka 4. armade in za uničenje sovražnih čet na Kočevskem je sestavil posebno kočevsko bojno skupino iz Gubčeve in 8. brigade, 1. brigade I. divizije KNOJ in baterije artilerijske brigade VII. korpusa. Ta skupina naj bi očistila področje med Kočevjem in Kolpo.⁹ Kočevska bojna skupina je bila hitro sestavljena in je hitro začela boj na svojem področju.

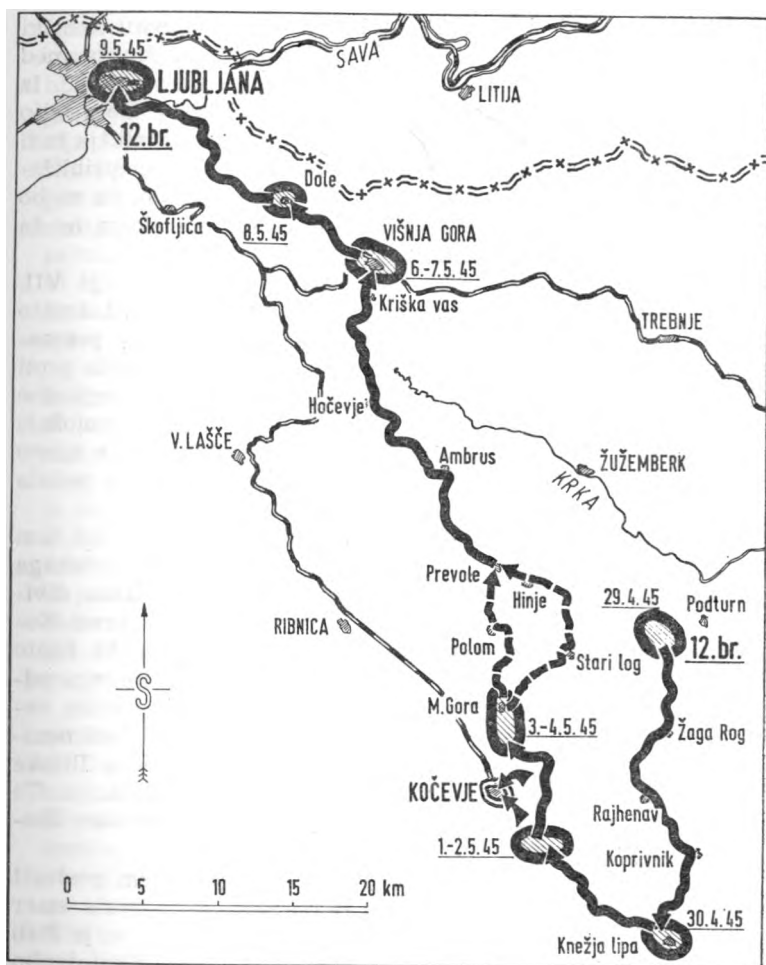
S tem je na operativnem področju VII. korpusa nastala dolga fronta od Novega mesta do Kočevske Reke. Bila je slabo zasedena in njen pomen je usihal. Sovražnik je zato z nje jemal čete in jih pošiljal na druge odseke, kajti na fronti 4. armade je prišlo do velikih in globokih prodorov partizanskih

divizij, ki so se že bližale Trstu in začele obkoljevati nemški 97. korpus generala Kiiblerja. Vse je kazalo, da fronta med Novim mestom in Kočevjem nima nobenega pomena več. Iz Bele krajine so namreč do tedaj že evakuirali v Dalmacijo najvažnejše ustanove osvobodilnega gibanja, prepeljali tja tudi težje ranjence in mnogo ljudi. Od juga so se Vinici približevale hrvatske partizanske divizije. Postalo je očitno, da se bo moral sovražnik vsak čas začeti umikati s Kočevskega in da operacija proti Beli krajini zanj ni več pomembna.

V takih razmerah in na zahtevo štaba 4. armade je VII. korpus izdal naredbo, s katero je v glavnem opustil fronto pri Dolenjskih Toplicah in na Kočevskem Rogu in jo premestil na Kočevsko. Osemnajsta divizija je 29. aprila odšla proti Nemški loki, XV. divizija pa je dobila ukaz, naj istega dne ob 18. uri zapusti Kočevski Rog in 30. aprila zasede položaje na področju Rajndola in Mačkovca. Tam naj bi se v njeno sestavo vključili Gubčeva in Cankarjeva brigada. S tem je bila kočevska bojna skupina ukinjena.¹⁰

Prav ob prihodu obeh divizij na Kočevsko, so se od tam začele sovražne čete umikati. Drugi, 3. in 4. polk srbskega prostovoljskega korpusa, dve brigadi četniške dinarske divizije in en nemški bataljon so odšli na sever in pot proti Kočevju je bila prosta. Prvega maja 1945 so partizanske enote IX. korpusa, enote 4. armade in sile notranjega mestnega odpora zavzele in osvobodile Trst, kar je povzročilo veliko veselje tudi med partizanskimi enotami VII. korpusa. Tudi nemški 97. korpus je bil obkoljen na področju Klane in Ilirske Bistrice in vsak čas so pričakovali njegovo kapitulacijo. Ta korpus je bil zadnja resna ovira za popolno osvoboditev Slovenskega primorja.¹¹

Štab XV. divizije je v operacijah na Kočevskem postavil 12. brigado na desno krilo. Dne 1. maja je zavarovala smer iz Kočevja proti Štalcerjem. Ker sovražnika ni bilo, se je štab korpusa odločil, da bo uničil kočevsko posadko. Postojanko sta branili dve četi 3. bataljona, deli 13. ter 14. oklopne čete (z 18 tanki) 19. SS policijskega polka in bataljon 17. SS policijskega polka. Sovražnih čet je bilo za 3 nepopolne bataljone, ki so bili okrepljeni s tanki in artilerijo. Posadka je bila torej zelo močna. Štab XV. divizije, ki so mu dodelili to nalogo, je za neposreden napad na Kočevje določil Gubčevo brigado, ki naj bi napadala z juga in Cankarjevo brigado, ki naj

Osvobodilni pohod Dvanajste brigade od Faberjerevega križa na Kočevskem Rogu do Ljubljane 29. 4. do 9. 5. 1945

bi udarila z vzhoda. Dvanajsta naj bi Cankarjevi brigadi varovala desni bok na položajih v Šalki vasi in na Mali gori. Petnajsta brigada je bila na levem krilu. Dne 3. maja zjutraj se je začel oster boj. Prve napade je posadka odbila in brigadi, zlasti Gubčeva, sta imeli precej izgub, čeprav ju je izdatno podpirala artilerija. V noči na 4. maj 1945 se je kočevska posadka pod pritiskom partizanskih brigad umaknila proti Ribnici in XV. divizija je osvobodila Kočevje. Dvanajsta brigada je imela le manjše boje.¹²

Petnajsta divizija se je za nadaljevanje operacije razporedila tako, da je bila Dvanajsta brigada na desnem krilu, levo je bila Cankarjeva nato še Gubčeva in 15. brigada. Najprej so se brigade usmerile proti Ribnici. Toda sovražnik je Dolenjsko tako hitro zapuščal, da ga niso mogle dohajati. Petnajsta divizija je usmerila svoje glavne sile proti Ljubljani. Levo od nje je šla istemu cilju nasproti XVIII. divizija, 29. hercegovska divizija pa se je glavnemu mestu Slovenije bližala z Vrhnike.

Dvanajsta se je na cesti Kočevje—Polom spopadala z manjšimi sovražnikovimi enotami in jih preganjala. Vendar sovražnik ni imel volje, da bi se ustavljal in se spuščal v večje boje. Hitel je proti severozahodu, da bi čimprej ubežal na Koroško. Njegova morala je bila slaba. Dvanajsta je s kočevske ceste zavila proti Suhi krajini ter skozi Hočevje in Kriško vas 6. maja 1945 dosegla Višnjo goro in jo zasedla. Višnjegorska posadka je pobegnila že pred prihodom brigade, tako da jc le-ta ujela samo še njene zaščitnice. Ker je bila obveščena, da iz novomeške smeri prihajajo nove sovražne čete, se je Dvanajsta z dvema bataljonoma postavila na Peščenik, da bi jih pričakala. Toda nemške in domobranske čete so se izogibale spopadom in se umikale proti Savi.

Nemško poveljstvo je Ljubljano močno utrdilo. Glavni obrambni položaji so bili na Orlah. Petnajsta divizija se je odločila, da bo s hitrim naletom prebila obrambno linijo in vkorakala v mesto; to je bila tedaj velika želja vseh partizanov. Dne 8. maja sta obe diviziji začeli z jugovzhodne smeri odločilen naskok na ljubljanske utrdbe. 29. hercegovska divizija pa je napadala z Vrhnike. Napad slovenskih divizij je bil ta dan odbit in Gubčeva brigada je imela zadnje velike žrtve. Med jurišem je padlo okoli 60 njenih borcev. Štab XV. divizije jo je umaknil na Polico, namesto nje pa poslal v boj

na isti odsek 12. brigado, ki se je do večera 8. maja postavila tako, da bi lahko takoj posegla na bojišče. Nastopila je noč in brigada je počivala, da bi zjutraj sveža naskočila ljubljanske utrdbe. Partizani so bili pripravljeni na odločilen boj. Med njimi ni bilo nikogar, ki bi ga prevzelo malodušje zaradi vesti o izgubah Gubčeve brigade in o trdnosti sovražnikove obrambe. Nasprotno, borci so hoteli kar v naletu prebiti nemške položaje in vreči sovražnika iz mesta. Moralno stanje v brigadi je bilo na izredno visoki ravni, saj je bila misel na dan, ko bodo vkorakali v Ljubljano, že dolga leta prisotna pri slehernem borcu. Posebno so bili neučakani tisti partizani, ki so prišli v brigado iz Ljubljane.

Kmalu po polnoči je v brigado prispela vest, da se sovražnik umika iz mesta. Komandant divizije, ki je bil obveščen o tem, je ukazal, naj Dvanajsta takoj odide na izhodiščne položaje in če se sovražnik še zadržuje na Orlah, naj začne z njim boj. Dvanajsta je brez posebne priprave odšla v smeri, ki ji je bila odkazana: severno od Orel, Poljanska cesta, ljubljanski kolodvor. Zgodaj zjutraj je prispela do utrjene linije

Dvanajsta brigada koraka v osvobojeno Ljubljano. Spredaj na belem konju komandant brigade Vid Jerić

na Golovcu, toda sovražnika ni bilo več tam. Zato je severno od Orel stopila na cesto, ki pod Golovcem zavije proti Ljubljani in ob 8. uri so borci Dvanajste že ponosno korakali v četrterostopih po Poljanski cesti, zavili na Zmajski most ter se po Resljevi napotili na kolodvor.

Partizanske brigade so se z vseh strani vsipale v mesto. Sprejem je bil nepopisen. Na vseh poslopjih so plapolale zastave, na pročeljih hiš so bile Titove in Stalinove slike. Borce Dvanajste so na ulicah dobesedno zasuli s cvetjem. Na čelu kolone so korakale tri partizanke, nato so se razvrstili bataljoni. Partizani so bili oblečeni v dokaj lepe obleke, bogato orožje pa je napravilo silen vtis. Poveljniki in politični komisarji so jahali na konjih. Strumno je odmeval korak osvoboditeljev po mestnih ulicah. Prebivalci so se v splošnem navdušenju pomešali med partizane, da so ti le stežka napredovali proti kolodvoru. Mnogi so borce spraševali o usodi svojcev. Veličasten sprejem je bil bogato plačilo borcem Dvanajste za njihov boj. V slovesnem ozračju so se prebijali naprej in ljudsko navdušenje jih je nosilo kot na krilih. Občutek in zavest, da so zmagovalci v veliki osvobodilni vojni, sta jih navdihnila s ponosom.

Okoli 10. ure se je 12. brigada utaborila na področju ljubljanskega kolodvora. Štab in še nekatere enote so se naselile v tedanjem hotelu »Miklič« (sedaj dom JLA). Kuharji so po stari bojni navadi postavili poljsko kuhinjo, tokrat kar na hotelskem dvorišču in zakurili pod kotli. To je bilo za prebivalstvo zelo zanimivo, zlasti tedaj, ko so kuharji nekaterim postregli s partizansko jedjo.¹³

Dne 8. maja 1945 je kapitulirala Nemčija, toda to za Jugoslavijo še ni pomenilo konca vojne. Na Gorenjskem, Štajerskem in na Koroškem se je vojna nadaljevala. Med Celjem in Dravogradom se je nakopičilo ogromno število vojaštva Löhrove balkanske grupacije, ki se je trudila, da bi se prebila na Koroško. Skupaj z njo so se borile izdajalske formacije ustašev, četnikov, nedičevcev, domobrancev in drugih, ki so napenjale vse sile, da bi se prebile k Angležem, ki so tedaj zasedali avstrijsko Koroško. Štab XV. divizije je prejel nalogo, naj iz Ljubljane krene na področje Domžal in Kamnika, kjer naj bi divizija prestrezala sovražne čete, ki bi se hotele po tej poti izmuzniti ujetništvu v Jugoslaviji. Osemnajsta di-

vizija je ostala v Ljubljani kot posadna garnizija. Devetin-dvajseto hercegovsko divizijo pa so poslali na Gorenjsko.

Ze 9. maja popoldne je Dvanajsta prejela ukaz, naj odide proti Zalogu. Slavje v osvobojeni Ljubljani je trajalo torej le nekaj ur. Zvečer je brigada vkorakala v Zalog, kjer jo je prebivalstvo burno pozdravilo. Potem je odšla skozi Dragomelj in Dob pri Domžalah ter 13. maja 1945 prispela v Lukovico. Ko je dobila predhodni ukaz za premik v Celje, se je komandant brigade hotel osebno seznaniti z razmerami na področju, kamor so pošiljali brigado. Zato je z dvema spremeljvalcema odpotoval proti Celju. Blizu Vranskega je z avtomobilom zapeljal v nemško kolono in se znašel v podobnem položaju kot tiste čase mnogi partizanski poveljniki. Komandant brigade je zahteval naj višjega poveljnika enote, na katero je naletel. To je bil nemški general in od njega je komandant zahteval predajo. Nemški poveljnik je nanjo pristal, vendar pod pogojem, da bodo partizani dovolili njegovim oficirjem odpotovati na Koroško. Tako so torej oficirji prepustili vojsko usodi, sami pa so se nameravali izmuzniti ujetništvu jugoslovanske armade. Ko je 12. brigada na področju Lukovice razorožila sovražnika, se je, kakor je bilo dogovorjeno, ločila od jedra oficirska skupina, ki je nameravala naprej na Koroško. Toda ni se ji uspelo izmuzniti, saj jo je na ukaz komandanta brigade razorožil bataljon, ki je zapiral pot proti zahodu in jo odposlal v Kamnik, kjer je 15. brigada organizirala zbirno taborišče ujetnikov. Sovražna vojska je štela 4 do 5000 mož.

Med tem časom se je Dvanajsta popolnoma motorizirala. Razoroženemu sovražniku je vzela motorizacijo in oborožitev, ki jo je še potrebovala. Tako se je usposobila za hiter premik. Še istega dne, tj. 13. maja, je brigada prispela v Celje, od tam pa so jo usmerili proti Koroški na pomoč enotam IV. operativne cone. Zvečer je zapustila mesto in se naselila v Velenju. Tedaj so bile na Štajerskem in Koroškem zelo težke razmere. Enote IV. operativne cone, med njimi je bila najmočnejša

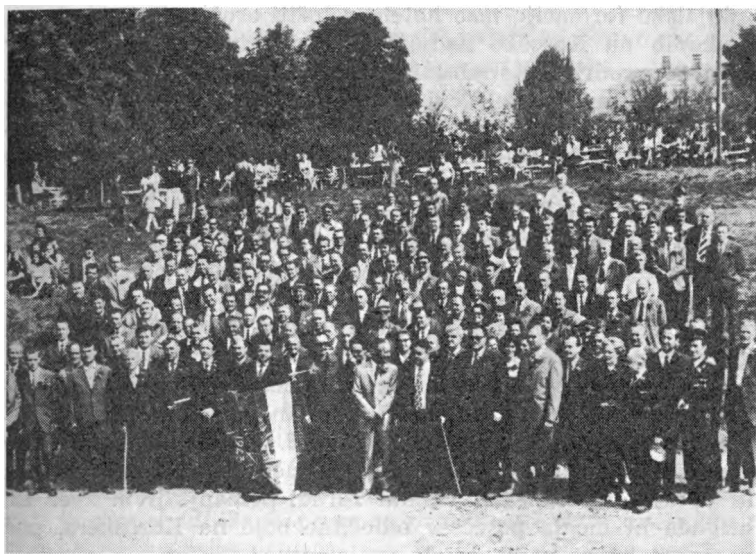
XIV. divizija, so osvobajale Koroško, na prehodih iz Jugoslavije v dravsko dolino pa so postavljale zapore, da bi preprečile sovražni balkanski grupaciji, da bi se prebila na Koroško. Večina nemških čet je odložila orožje, ko se je predal poveljnik general von Löhr. Nekatere nemške enote pa so se hotele za vsako ceno rešiti na Koroško. Zlasti ustaši in druge

izdajalske formacije niso hotele položiti orožja. Zato se je na prehodih na Koroško nadaljeval krvav boj. Z zahoda je v Celovec prodrli motorizirani odred 4. jugoslovanske armade, ki ga je spremljal politični komisar te armade general Boško Šiljegovič. Z zahoda so v dolino Drave v smeri proti Dravogradu prodirali deli Prekmurske brigade, enote bolgarske armade in divizije 3. jugoslovanske armade. Sredi med obema armadama pa se je kot živi zid borila vojska iz sestave IV. operativne cone. Od Celja so na obkoljene sovražne čete že pritiskale enote 1. in 2. jugoslovanske armade, pot proti Gorenjski pa je med Kamnikom in Domžalami zasedla XV. divizija. Ker so imele najtežji položaj enote IV. operativne cone, ki so bile na prehodih na Koroško in na Koroškem samem, so tja poslali bojno skupino iz Lukovice, sestavljeno iz Dvanajste in Cankarjeve brigade ter jurišnega bataljona XV. divizije. Postavili so jo pod poveljstvo 3. jugoslovanske armade generala Koste Nadja, da bi se priključila IV. operativni coni in ji v boju pomagala. Vendar zaradi pomanjkljivih zvez 12. brigada ni mogla poseči v odločilne boje na Koroškem, pač pa je do konca vojne ostala v Velenju.

Naj na koncu še na kratko opišemo nadaljnjo pot 12. brigade in njeno usodo. Po končani vojni je iz Velenja odpotovala v Kamnik, od tam pa v Preddvor na Gorenjskem, kjer se je združila z bataljonom 15. brigade in z 10. ljubljansko brigado v novo Ljubljansko brigado, ki je imela nalogo na severnem obmejnem področju Gorenjske poloviti ostanke sovražnih vojsk, zlasti pa ostanke slovenskih domobrancev, in zavarovati »mejo«. Potem je 10. brigada odpotovala v Škofjo Loko. Okoli 10. junija 1945 je XV. divizija, ki je pripadala KNOJ, imela v svoji sestavi poleg 10. ljubljanske še Gubčevo in Cankarjevo brigado.¹⁵

Izviri moči

Ob sklepu zgodovinskega prikaza bojne poti Dvanajste udarne brigade je potrebno poudariti nekatere značilnosti te slavne partizanske brigade, ki jo uvrščamo med pomembnejše enote slovenske narodnoosvobodilne vojske. Njene splošne naloge so bile takšne, kakršne so bile naloge vseh drugih brigad; priboriti si je bilo treba zmago in izgnati sovražnika iz domovine. Pripraviti pa je bilo treba tudi politične pogoje za zamenjavo buržoaznega družbenega reda s socialističnim,

Zbor nekdanjih partizanov in partizank 12^a brigade na Grmu, ko so proslavili 30-letnico ustanovitve brigade

kar je bilo mogoče doseči s politično-vzgojnim delom med partizani in prebivalstvom. Dvanajsta je med vojno prispevala svoj delež k uresničitvi postavljenih ciljev in je skupaj z drugimi enotami narodnoosvobodilne vojske Slovenije in Jugoslavije te cilje tudi izbojevala. Kakšna je bila njena dejanska bojna moč in kje so bili izviri politične moči, da se je mogla obdržati v silni vihri druge svetovne vojne?

Oglejmo si prilogo »Grafična podoba bojne poti Dvanajste brigade«, s pomočjo katere moremo dobiti pregledno sliko razvoja brigade od njene ustanovitve pa do konca vojne. Sestavljena je podobno kot grafične preglednice v monografijah o Gubčevi in Cankarjevi brigadi.

Prva značilnost je bila ta, da se je brigada ves čas svojega obstoja borila. Čas med dvema akcijama ni bil namenjen le počitku, saj se je tedaj brigada premikala iz kraja v kraj ali pa se pripravljala, da bi izvedla bojni manever. Brigada je bila torej zelo aktivna in le malo časa ji je bilo odmerjenega za oddih.

Druga značilnost je bila v tem, da je velika nemška ofenziva zelo prizadela brigado. Kot je znano, sicer ni imela velikih izgub v mrtvih in ranjenih, velik pa je bil njen osip, saj je tedaj izgubila okoli 650 borcev in bork. Število partizanov te enote je nekaj časa še upadalo, zlasti v bojih na severni blokadi Novega mesta, dokler se ni končno ustalilo na številu 500. Vse do konca vojne je njeno številčno stanje nihalo med 300 in 650, podobno kot v vseh drugih partizanskih brigadah.

Tretja značilnost je bila v tem, da brigada glede oborožitve skoraj nikoli ni zašla v kritičen položaj. To pa zato, ker je bila ustanovljena v času, ko je bilo dovolj zaplenjenega italijanskega orožja, ker se je za orožje borila tudi sama in ker je bila proti koncu vojne z orožjem dobro oskrbovana.

Značilno je bilo tudi operativno področje brigade. Bilo je razmeroma ozko in je obsegalo v glavnem Dolenjsko. Pri tem je treba pripomniti, da je Dvanajsta često prodrla čez nekdanjo nemško-italijansko demarkacijsko linijo do Save in se borila na tem delu nemškega okupacijskega področja. Včasih je prestopila hrvatsko mejo in se skupaj s hrvatskimi partizanskimi četami borila onkraj Kolpe*

Če izvzamemo izjemne izgube, ki jih je brigada utrpela med veliko nemško ofenzivo, pri čemer je treba pripomniti, da so podobne izgube imele skoraj vse partizanske enote, ki jih je zajela ofenziva, potem je treba zabeležiti, da brigada

* Pojasnilo o sestavi grafične podobe bojne poti 12. brigade.

Diagramu številčnega stanja v grafični podobi smo prilagodili podatke o oborožitvi na ta način, da smo jih s posebnim izračunom predstavili v »jezik številčnega stanja«. Za temeljno enoto oborožitve smo vzeli puškomitraljez. Tako smo se odločili, da 6 pušk velja za en puškomitraljez, težki mitraljez odtehtata 2 puškomitraljeza, lahki minomet enega, težki minomet tri, protitankovska puška pa en puškomitraljez itd. Dobljeno število puškomitraljezov smo pomnožili s faktorjem štiri, s čimer smo izenačili vrednost oborožitve s številčnim stanjem brigade spomladi 1944. ker sodimo, da je bila takrat brigada oborožena na ravni poprečne vrednosti. Podrobnosti o tem so natančneje pojasnjene pri razlagah grafičnih podob bojnih poti Gubčeve in Cankarjeve brigade. Dosežke v bojih smo nanašali na srednjo linijo diagrama, ki pomeni vrednost bojne zmogljivosti brigade. Neodločene akcije so poudarjeno vnesene v diagram, zmage se vzpno nad linijo, porazi pa pod njo. Dimenzije za prikazovanje zmag in porazov so izbrane popolnoma poljubno, zato nam grafično točno ne določajo bojne vrednosti posameznih bojev, ampak kažejo le, ali so bile večje ali manjše od teoretične vrednosti bojne zmogljivosti.

ni doživela katastrofalnih porazov. Povprečno največje izgube, ki jih je brigada imela v bojih, so bile okoli 8 mrtvih. To pomeni, da je brigadno poveljstvo skrbelo za varnost v boju in pri počitku in da zato izgube niso bile velike. To je bila odlika poveljniškega in politkomisarskega kadra, ki jo je treba posebno poudariti.

Brigada je dosegla izredne zmage, ki so odjeknile daleč po Sloveniji in Hrvaški. Naj omenimo njeno zmagovito udeležbo pri ofenzivi XV. divizije na obmejnem področju Dolenjske, ko so njene enote sredi oktobra 1943 zavzele Boštanj in se pojavile na Savi. Na položajih tako imenovane severne blokade Novega mesta se je brigada od novembra 1943 do februarja 1944 nenehoma borila pred Novim mestom in njegovo najbližjo okolico. Dne 30. marca 1944 je strla sicer ne preveč močno sovražno postojanko Lavrica, ki je bila na samem pragu Ljubljane. Popolna zmaga nad ustaši in Nemci v Bosiljevu 30. junija 1944 je bila plod tesnega sodelovanja med Cankarjevo in 12. brigado ter hrvaškimi partizanskimi četami. Silovito se je brigada uprla poskusu invazije v Belo krajino, ki so ga izvedle domobranske in nemške čete od 13. do 15. novembra 1944. V tridnevni boj je porazila sovražno bojno skupino, se proslavila pri Uršnih selih in skupaj z Gubčevo brigado premagala Hasslerjevo bojno skupino v Pribišju. Brigada je sodelovala v obrambnih bojih XV. divizije, ko je bilo treba odbijati silovite napade sovražnika na dolenski komunikaciji, v Suhi krajini in drugod. Znameniti so njeni bojni posegi na področje ob Savi. Dvanajsta je imela ob koncu druge svetovne vojne čast, da se udeleži bojnega pohoda za osvoboditev Ljubljane in da poseže v sklepne operacije jugoslovanskih armad in slovenskih partizanskih enot, ki so na Štajerskem in Koroškem pripeljale do popolnega uničenja sovražnikove balkanske grupacije, izdajalskih jugoslovanskih enot in slovenskega domobranstva.

Kdo je razvijal stvarno in moralno moč brigade, da je ohranila svojo izredno bojno silo do konca vojne in se uvrstila med slavne udarne brigade naše vojske? To je bila osebna prizadevnost borcev in bork, ki niso nikoli klonili pred težkimi preizkušnjami. To je bil poveljniški in politkomisarski kader, ki je vzgajal partizanske enote, da sta se njihova moralna zavest in bojna moč nenehno krepili. Na koncu te zgodovine naj posebno naglasimo nekatera dejstva, ki še sedaj

Odločno, s smehom na ustnicah v hoj
za svobodo. Alojz Popič-Topič, naj-
mlajši partizan Dvanajste brigade

zbujajo občudovanje slovenskega naroda in so za zgled mlademu rodu. Glavni štab Slovenije in vsi štabi, ki jim je bila brigada podrejena, so zelo skrbeli za rast te partizanske enote. Toda neposredno skrb in odgovornost za njeno moralno stanje in bojno zmogljivost so nosili poveljniki in politični komisarji v brigadi. To so bili povečini mladi ljudje. Naj povemo, da je bil npr. komandant brigade Vid Jerič, ki je brigadi najdlje poveljeval, star 23 let! Ljudmila Saje-Maruša, ki je bila leto dni partijska sekretarka v brigadi, je bila stara 21 let. Brigadni sekretar SKOJ Moretti je bil mladenič pri osemnajstih letih. Komandanti bataljonov Avgust Dremelj, Ivan Ugovšek-Janko in Anton Lindič pa so z devetnajstimi leti vodili v težkih bojih svoje bataljone in zmagovali! Politični komisar brigade Stefan Gebert-Stepko, ki je imel le 22 let, je več kot leto dni vodil politkomisarske posle in bil soodgovoren za bojne podvige. To je le nekaj podatkov o starosti najodgovornejših vodij brigade, ki zgovorno dokazujejo, kako mlada je bila Dvanajsta in kako veliko delo so opravili tisti partizani, ki so jih domovinska ljubezen, revolucionarnost in osebna hrabrost pripeljali na odgovorna mesta. Primer Dvanajste bo še dolgo razvnel misli revolucionarjev in vseh Slovencev ter jim kazal pot, kako se pripravi bitka in dobi zmaga.

**KRONIKA AKCIJ IN BOJEV DVANAJSTE BRIGADE
OD 9. APRILA DO 15. MAJA 1945**

9. 4. 45. Brigada je sodelovala pri napadu na Vinkov vrh. (Podrobnosti te akcije so opisane v tekstu.) Popoldne je prispela na Čisti vrh jugozahodno od Lašč pri Dvoru, kjer je bila v divizijski rezervi. Tam je ostala do

10. 4. 45, nato je ob 12. uri odšla v bližino Tople rebri, kjer je koto 844. Od tam je odpotovala v vas Kot pri Smuki, kamor je prispela ob 18. uri. Zavezniško letalstvo je uspešno bombardiralo Žužemberk in Kočevje.

11. 4. 45. Zjutraj so čete 6. bataljona slovenskih domobrancev in 2. bataljona 17. SS policijskega polka napadle 9. brigado med Smuko in Hinjami. Z njimi se je spopadla tudi 12. brigada, ki je uporabila le težko orožje. Ob 10. uri je odšel 1. bataljon v vas Klopce, kjer se je ob 11. uri spopadel z nekaterimi enotami 1. in 2. bataljona slovenskih domobrancev, ki so šteje okoli 200 mož in so prispale iz Žužemberka. Sovražnik je imel menda pet mrtvih in nekoliko ranjenih. Ob 14. uri je brigada odšla na Toplo reber, kamor je prispela ob 16. uri. Zasedla je obrambne položaje blizu kote 844 in je imela nalogo varovati pot, ki je peljala iz Lašč na Toplo reber. Okoli 21. ure jo je napadla sovražnikova skupina iz sestave 2. bataljona 17. SS policijskega polka, ki je prišla iz Smuke. Boj je trajal dve uri, nato je brigada s pomočjo jurišnega bataljona XV. divizije pregnala sovražnika. Zaplenila je nekoliko vojaške opreme. V boju je imela 7 ranjenih.

12. 4. 45. Brigada se je ob 15,30 premestila na koto 868, ki je vzhodno od Tople rebri. Imela je manjši patroljni spopad.

13. 4. 45. Skupina 2. bataljona 17. SS policijskega polka 200 mož je napadla 8. brigado, ki je bila na koti 844 pri Topli rebri. Dvanajsta ji je pomagala s težkim orožjem. Ob 12. uri se je brigada premaknila h koti 759, ki je približno dva kilometra vzhodno od Komolca.

14. 4. 45. Ob 22. uri se je premestila proti vzhodu v gozdove Kočevskega Roga h koti 630, ki je na cesti Faberjev križ—Podhosta. Vzhodno od te kote je Sedlata gorica. V tem okolju se je zadrževala do odhoda na Kočevsko.

15. 4. 45. Brigada ni imela bojev; XV. divizija pa je s topovi obstreljevala sovražne položaje na Sv. Petru.

16. 4. 45. Dvanajsta je prejela nalogo, naj napade 2. bataljon 17. SS. policijskega polka na koti 868 nad Toplo rebrijo. Ob 7. uri se je podala na pot, ob 10. pa je začela napadati. Šele po tretjem jurišu je ob 13. uri koto zavzela. Sovražnik je imel 8 mrtvih in nekoliko ranjenih, brigada pa 1 mrtvega in 8 ranjenih. Zvečer ob 17. uri se je vrnila na koto 630.

20. 4. 45. Prvi bataljon se je spopadel s skupino 50 Nemcev, ki so bili verjetno iz sestave 17. SS policijskega polka. Prodirali so proti koti 630. Bataljon je Nemce pregnal in je imel enega mrtvega in dva ranjena.

21. 4. 45 je bil manjši spopad s sovražno skupino 50 mož. Divizija je razporejala borce razformirane 5. prekomorske brigade. Tudi Dvanajsta se je močno okrepila z novimi borci.

22. 4. 45 je imel boj vod 2. bataljona. V zasedi pri koti 575 ga je dvakrat napadel sovražnik. Vod je imel 1 mrtvega, 2 ranjena in

1 pogrešanega, izgubil pa je puškomitraljez. Drugi boj je imela brigada ob 7,30 s skupino 80 sovražnikovih vojakov, ki je prodirala iz Podhoste. Sovražnik je bil iz 1. ali 5. bataljona slovenskih domobrancev ali pa iz kazenske čete XVIII. nemškega vojnega okrožja. Boj je bil kratek.

23. 4. 45. Brigada je imela težak boj. Sovražnik, približno en bataljon, je proti brigadnim položajem prodiral v treh kolonah. Borila sta se 2. in 3. bataljon. Po enourni borbi so se zmagovite sovražne čete umaknile. Po partizanskih poročilih je imel sovražnik 7 mrtvih in precej ranjenih. Brigada je imela 8 mrtvih, 1 pogrešanega in 3 ranjene. Izgubila je 2 puškomitraljeza, 6 pušk in 2 brzostrelki.

25. 4. 45. Verjetno je četa 1. bataljona slovenskih domobrancev iz Podhoste prodirala proti Pečki. Prvi bataljon se je z domobranci boril do 10. ure, dokler se niso le-ti vrnili v dolino.

26. 4. 45. Kratek spopad s 30 domobranci na cesti iz Podhoste proti Podstenicam.

27. 4. 45. Z linije Komolec, Rdeči kamen, Kunče, Pogled pri Starem Logu in Novi breg je sovražnik začel napad na 12. in 15. brigado ter na jurišni bataljon XV. divizije. Sestava sovražnikove skupine: 12. bataljon slovenskih domobrancev, deli 1. SS posebnega polka »Variagov« in deli 17. SS policijskega polka. Boj je bil težak in sovražnik je celo prodril do žag na Kočevskem Rogu.

29. 4. 45. Ob 18. uri je Dvanajsta z delom XV. divizije začela pohod na Kočevsko.

30. 4. 45. Brigada je skozi Koprivnik prispela na področje Knežje lipje. Divizija se je z vsemi štirimi brigadami pripravljala za napad na sovražnika v Kočevski Reki in Burger bregu — kota 729 severno od Stalcerjev. Napad na Burger breg naj bi izvedla 15. brigada, 12. pa naj bi se postavila na njeno desno krilo in tako preprečevala prihod sovražnih okrepitev iz Kočevja.

1. 5. 45. Dvanajsta se je postavila na Zajčje polje in na Golobjo jamo. Oba položaja sta južno od Livolda in dobro zapirata pristope k Štalcerjem. Bojev ni bilo.

3. 5. 45. Petnajsta divizija je napadla Kočevje.

4. 5. 45. Do jutra je bilo mesto osvobojeno. Sovražnik se je umikal proti Ribnici in proti Staremu Logu. Z njim se je 12. brigada borila pri Klinji vasi. Vendar je sovražniku iz Stare cerkve prispel na pomoč tank, ki pa se je moral skupaj z napadeno skupino umakniti pred protitankovskim brigadnim ognjem. Zjutraj ob 5,30 sta se na križišču cest pri Mali gori spopadla s sovražnikom 12. brigada in jurišni bataljon XV. divizije, ki je bil okrepljen z dvema tankoma. Brigada je imela 1 mrtvega in 2 ranjena. Ranjen je bil komandant 2. bataljona Avgust Dremelj. Pred Dvanajsto se je sovražnik umikal v Lašče pri Dvoru in na Plešivec.

5. 5. 45 bi morala XV. divizija napasti Ribnico. Dvanajsta brigada je bila še vedno na desnem krilu divizijske bojne razporeditve. Boja ni bilo, ker se je sovražnik umaknil. Napadla je sovražne čete v Starem Logu in Polomu, ki so se umikale proti Grosupljemu in Dobrepolju. Brigada je nadaljevala osvobodilni pohod skozi Korinj na Hočevje v Suhi krajini.

6. 5. 45. Dopoldne je prispela v Hočevje. Nato je odšla skozi Kriško vas in osvobodila Višnjo goro.

7. 5. 45 je en bataljon zasedel Kriško vas, dva pa Peščenik. Njuna naloga je bila preprečiti sovražnikov beg proti Ljubljani. V zasedo na Peščeniku so padli trije sovražni vojaki, obveščevalci, ki so se pripeljali na motociklu s prikolico. Partizani so enega ujeli, dva sta padla.

8. 5. 45. Brigada je bila v vasi Dole pri Polici. Nato je nadaljevala pot in se usmerila proti utrdbam na Orlah, da bi prevzela položaje Gubčeve brigade. Ker se je sovražnik umaknil, je odšla po severnih pobočjih Golovca in

9. 5. 45 v jutranjih urah slovesno vkorakala v osvobojeno Ljubljano, kjer je bila z navdušenjem sprejeta. Popoldne je šla v Zalog.

10. 5. 45 je prispela v Dragomelj.

12. 5. 45 je prišla v Dob pri Domžalah, od tod pa je odšla v Lukovico.

13. 5. 45. Dvanajsta brigada je na kamionih odpotovala v Celje. Nato so jo usmerili proti Velenju, kjer je

15. 5. 45 dočakala konec vojne.¹⁶

OPOMBE

¹ O bojih na Vinkovem vrhu glej: relacijo borb v Suhi krajini operativnega odseka XV. divizije z dne 17. 4. 1945, IZDG, fase. 26/111; knjigo depeš, v arh. IZDG, fase. 44/1; borbeno poročilo XV. divizije za 9. 4. 1945, IZDG, fase. 26/IH; mesečno poročilo XV. divizije z dne 21. 4. 1945 za čas od 21. 3. do 20. 4. 1945, Zbornik VI-19-81; mesečno operativno poročilo VII. korpusa JA z dne 27. 4.

1945 za čas od 20. 3. do 20. 4. 1945, IZDG, fase. 154/1; Ambrožič, »Cankarjeva brigada«, str. 770; izredno poročilo VII. korpusa JA z dne 16. 4. 1945 za čas od 6. do 15. 4. 45, Zbornik XI-4-38.

² Pregled številčnega stanja in oborožitve enot VII. korpusa JA z dne 6. 4. 1945. IZDG, fase. 154/III-4.

³ Boji na Kočevskem Rogu in na področju Dolenjskih Toplic so opisani po poročilu štaba VII. korpusa JA z dne 16. 4. 1945. Zbornik XI-4-38.

⁴ Borbena poročila XV. divizije za 9., 19., 20. in 22. 4. 1945. IZDG, fase. 26/111.

⁵ Glej Zbornik VI-19-81, op. 71.

⁶ Jože Smit, Rado Bordon, Albert Klun, Peta prekomorska brigada, str. 201 do 255. Založba CZP Nova Gorica, 1. 1969. Prispevek Jožeta Butare, v arh. odbora 12. brigade.

⁷ Zapoved štaba VII. korpusa JA z dne 30. 4. 1945. Zbornik VI-19-115.

⁸ Naredba štaba VII. korpusa JA z dne 30. 4. 1945. Zbornik VI-19-116.

⁹ Poročilo Kočevske bojne skupine VII. korpusa JA z dne 23.

4. 1945. Zbornik XI-4-57.

¹⁰ Zapoved štaba VII. korpusa JA z dne 29. 4. 1945. Zbornik VI-19-110.

¹¹ Poročilo štaba VII. korpusa JA z dne 14. 5. 1945 štabu 4. armade. Zbornik XI-4-94.

¹² Zapoved štaba VII. korpusa JA za napad na Kočevje z dne 2. 5. 1945. Zbornik VI-19-122.

¹³ Po ustni izjavi Vida Jeriča.

¹⁴ Po izjavi Vida Jeriča.

¹⁵ Opis poti Dvanajste oz. 10. brigade iz Velenja do Škofje Loke je narejen po ustni izjavi Vida Jeriča.

¹⁶ Kronika akcij in bojov Dvanajste brigade od 9. 4. do 15. 5. 1945. Izredno poročilo VII. korpusa JA z dne 16. 4. 1945 za čas od

6. do 15. 4. 1945. Zbornik XI-4-38. Mesečno operativno poročilo VII. korpusa JA z dne 27. 4. 1945 za čas od 20. 3. do 20. 4. 1945. Zbornik VI-19-105. Mesečno poročilo XV. divizije z dne 21. 4. 1945 za čas od

21. 3. do 20. 4. 1945. Zbornik VI-19-81. Borbeno poročilo XV. divizije za 9. 4. 1945. IZDG, fase. 26/111. Desetdnevno operativno poročilo GSS za čas od 8. do 17. 4. 1945. IZDG, fase. 20/11. Relacija borb

v Suhi krajini od 6. do 16. 4. 1945 štaba XV. divizije z dne 17. 4. 1945. IZDG, fase. 26/111. Operativno poročilo VII. korpusa JA za

čas od 9. do 29. 4. 1945. IZDG, fase. 153/1. Poročilo obveščevalnega centra 12. brigade za čas od 5. do 17. 4. 1945. IZDG, fase. 68/11.

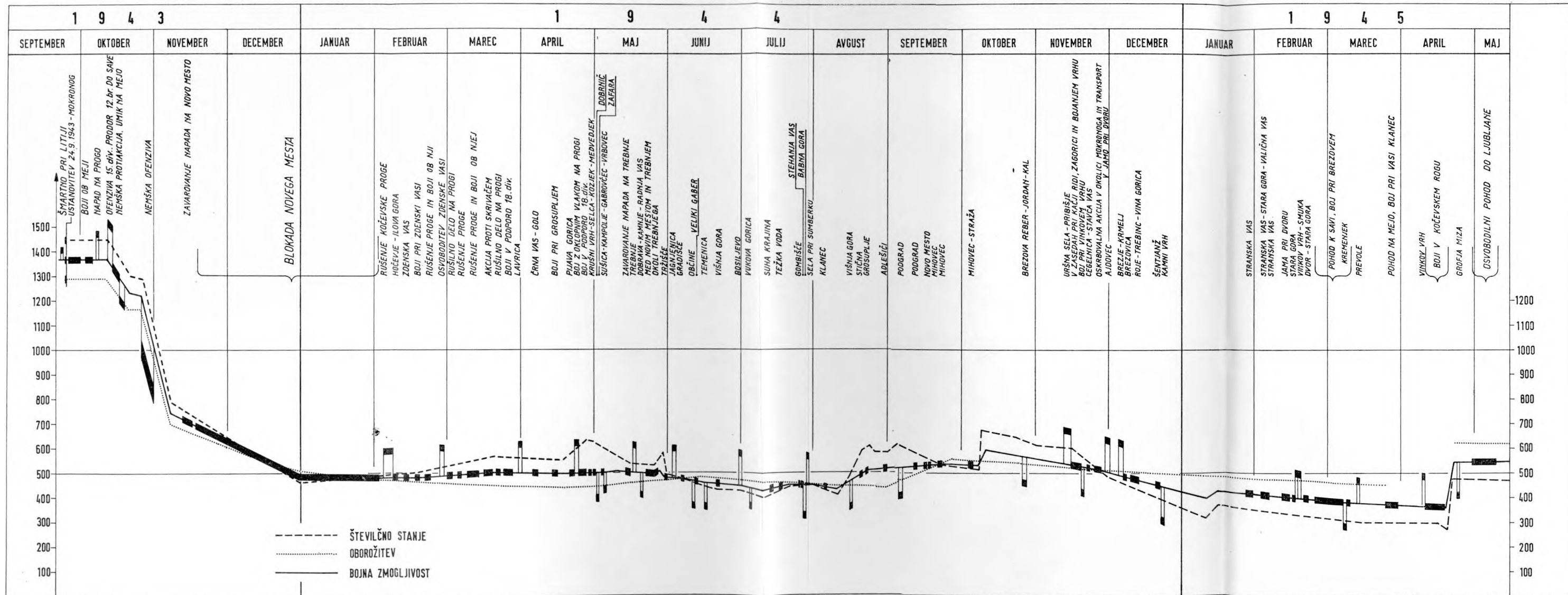
Dnevnik Jožeta Lužarja, v arh. odbora 12. brigade. Dnevno borbeno poročilo XV. divizije za 10. 4. 1945. IZDG, fase. 188/a/IV.

Operativna poročila XV. divizije za 11., 12., 13., 15., 16., 18., 19., 20., 23., 24., 25. in 26. 4. 1945. IZDG, fase. 26/111. Dnevna operativna poročila GSS za 16., 19., 23., 24. in 25. 4. 1945. IZDG, fase. 20/IV.

Izredno operativno poročilo VII. korpusa JA z dne 14. 5. 1945 za čas od 20. 4. do 12. 5. 1945. Zbornik XI-4-94. Informativno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 22. 4. 1945 za čas od 18. do

22. 4. 1945 in od 23. do 24. 4. 1945 z dne 24. 4. 1945. IZDG, fase. 68/11. Poročilo štaba VII. korpusa JA z dne 19. 4. 1945. Zbornik XI-19-66. Zapoved XV. divizije z dne 30. 4. in 1. 5. 1945. XI-19-47. Poročilo operativnega oddelka 4. armade z dne 27. 4. 1945. IZDG, fase. 188/11. Zapoved XV. divizije za napad na Kočevje z dne 2. 5. 1945. IZDG, fase. 21/IV. Zapoved XV. divizije z dne 4. 5. 1945 za napad na Ribnico. IZDG, fase. 188/11. Borbeno poročilo XV. divizije za 1., 4., 5., 8. in 9. 5. 1945. IZDG, fase. 26/111. Informativno poročilo obveščevalnega centra 12. brigade z dne 8. 5. 1945. IZDG, fase. 68/11. Operativna poročila XV. divizije z dne 6., 7., 8., 11. in 13. 5. 1945. IZDG, fase. 188a/IV in 26/111. Poročilo VII. korpusa JA z dne 14. 5. 1945 o sklepnih operacijah. Zbornik XI-4-94. Zapoved štaba VII. korpusa JA za pohod na Kočevsko z dne 29. 4. 1945. Zbornik VI-19-110. Lado Ambrožič, »Gubčeva brigada«, str. 940.

GRAFIČNA PODOBA BOJNE POTI 12. BRIGADE

POVELJNIŠKI KADER

Komandanti

Radomir Božovič-Raco	od 24. 9. 1943 do 22. 12. 1943
Drago Jerman	od 24. 12. 1943 do 1. 5. 1944
Bogomil Gaberc-Huso	od 1. 5. 1944 do 26. 6. 1944
Franc Krese-Coban	od 30. 6. 1944 do 29. 7. 1944
Vid Jerič	od 29. 7. 1944 do 15. 5. 1945

Politični komisarji brigade

Alojz Zokalj-Džidži	od 24. 9. 1943 do 26. 11. 1943
Lojze Colarič	od 26. 11. 1943 do 10. 1. 1944
Franc Turner-Kostja	od 10. 1. 1944 do 23. 1. 1944
Niko Šilih-Boris	od 23. 1. 1944 do 23. 3. 1944
Niko Majcen	od 23. 3. 1944 do 6. 4. 1944
Ivan Groznik-Vanja	od 9. 4. 1944 do 23. 4. 1944
Niko Šilih-Boris	od 25. 5. 1944 do 13. 6. 1944
Stefan Gebert-Stepko	od 13. 6. 1944 do 15. 5. 1945

Namestniki komandanta brigade

Ilija Badovinac-Ilija	od 24. 9. 1943 d.o 26. 11. 1943
Alojz Pacek-Platin	od 26. 11. 1943 do 10. 1. 1944
Jovo Vukša	od 10. 1. 1944 do 15. 2. 1944
Tone Znidaršič-Stefan	od 15. 2. 1944 do 1. 3. 1944
Leopold Gerdovič-Jur	od 1. 3. 1944 konec 3. 1944
Vid Jerič	od 16. 6. 1944 do 29. 7. 1944
Viktor Pezdirc-Cmi	od 29. 7. 1944 do 30. 8. 1944
Radoje Perovič	od 26. 9. 1944 do 8. 1. 1945
Franc Kačar-Boštjan	od 8. 1. 1945 do 12. 2. 1945
Janez Jeras-Džule	od 20. 2. 1945 do 12. 3. 1945
Anton Teršelič-Zagar	od 2. 4. 1945 do 15. 5. 1945

Namestniki političnega komisarja brigade

Ljudmila Saje-Maruša	od 24. 9. 1943 do 26. 7. 1944
Jože Butara	od 26. 7. 1944 do 5. 5. 1945
Jože Kromar	od 5. 5. 1945 do 15. 5. 1945

Načelniki štaba brigade

Aleksander Čadež	od 24. 3. 1943 do 10. 12. 1943
Jovo Vukša	od 16. 12. 1943 do 10. 1. 1944
Leopold Gerdovič-Jur	od 10. 1. 1944 do 1. 3. 1944
Tone žnidaršič-Stefan	od 1. 3. 1944 do 20. 3. 1944
Tomaz Slapar-Tugo	od 20. 3. 1944 do 9. 8. 1944
Franc Kačar-Boštjan	od 9. 8. 1944 do 8. 1. 1945
Radoje Perović	od 8. 1. 1945 do 18. 2. 1945
Marjan Žitnik	od 20. 2. 1945 do 12. 3. 1945
Janez Jeras-Džule	od 12. 3. 1945 do 15. 5. 1945

Komandanti I. bataljona

Alojz Pacek-Platim	od 24. 9. 1943 do 26. 11. 1943
Karl Krautberger-Gagovič	od 26. 11. 1943 do 27. 12. 1943
Ivan Slapnik-Blisk	od 27. 12. 1943 do 14. 3. 1944
Ivan Radman-Bosanc	od 14. 3. 1944 do 25. 6. 1944
Ivan Košir-Julče	od 25. 6. 1944 do 31. 8. 1944
Alojz Lah-Franci	od 3. 9. 1944 do 25. 10. 1944
Anton Teršelič-Zagar	od 2. 11. 1944 do 28. 11. 1944
Ivan Ugovšek-Janko	od 28. 11. 1944 do 15. 1. 1945
Janez Prezelj	od 15. 1. 1945 do 8. 3. 1945
Leon Prašnikar	od 8. 3. 1945 do 15. 5. 1945

Politični komisarji I. bataljona

Franc Sever-Franta	od 24. 9. 1943 do 15. 12. 1943
Alfonz Kermec-Fono	od 16. 12. 1943 do 20. 3. 1944
Stefan Slosar-Nace	od 20. 3. 1944 do 25. 6. 1944
«tarija» Čad-Nadja	od 2. 7. 1944 do 9. 8. 1944
Viktor Maglica	od 9. 8. 1944 do 15. 9. 1944
Janez Suštaršič	od 15. 9. 1944 do 25. 10. 1944
San Mavrin	od 25. 10. 1944 do 7. 12. 1944
«osip» Ružič	od 7. 12. 1944 do 15. 5. 1945

Komandanti 2. bataljona

Peter Kos-Petruška	od 24. 9. 1943 do 2'5. 1. 1944
Vinko Drenik	od 25. 1. 1944 do 15. 4. 1944
Tone Primožič	od 15. 4. 1944 do 2. 5. 1944
Marjan Žitnik	od 20. 5. 1944 do 28. 11. 1944
Janez Zupančič-Zan	od 28. 11. 1944 do 30. 1. 1945
Valentin Štampcar-Tine	od 30. 1. 1945 do 3. 3. 1945
Anton Lindič	od 3. 3. 1945 do 12. 3. 1945
Avgust Dremelj	od 12. 3. 1945 do 3. 5. 1945
Tone Dobravec	od 6. 5. 1945 do 15. 5. 1945

Politični komisarji 2. bataljona

Franc Tumer-Kostj a	od 2'4. 9. 1943 do 10. 1. 1944
Danilo	od 10. 1. 1944 do 3. 1944
Ivan Vrvščar-Joško	od 3. 1944 do 25. 7. 1944
Lojze Hočevlar-Slavko	od 3. 9. 1944 do 17. 9. 1944
Venčeslav Rode-Nande	od 17. 9. 1944 do 4. 10. 1944
Jože Lužar	od 4. 10. 1944 do 15. 11. 1944
Janez Jesenšek	od 15. 11. 1944 do 1. 1. 1945
Jože Lužar	od 1. 1. 1945 do 3. 3. 1945
Viktor Burkeljc	od 3. 3. 1945 do 15. 5. 1945

Komandanti 3. bataljona

Jakob Golob-Metod	od 24. 9. 1943 do 2. 11. 1943
Jože Logar-Slovan	od 7. 11. 1943 do 23. 11. 1943
Tone Kamin	od 23. 11. 1943 do 29. 12. 1943
Vid Jerič	od 29. 11. 1943 do 3. 5. 1944
Anton Kramarič	od 3. 5. 1944 do 24. 8. 1944
Franc Semprimožnik-Lojze	od 24. 8. 1944 do 20. 12. 1944
Anton Škrinjar	od 20. 12. 1944 do 2. 4. 1945
Anton Merlak-Marjam	od 2. 4. 1945 do 15. 5. 1945

Politični komisarji 3. bataljona

Jakob Molek-Mohor	od 24. 9. 1943 do 2. 11. 1943
Dušan Rebolj-Bor	od 7. 11. 1943 do 23. 11. 1943
Ivan Strnad	od 23. 11. 1943 do 21. 12. 1943
Tone Gorenc-Jesen	od 21. 12. 1943 do 20. 8. 1944
Anton Merlak-Marjam	od 3. 9. 1944 do
Janez Jesenšek	od 2. 4. 1945 do 15. 5. 1945

Komandanti 4. bataljona

Karl Krautberger-Gagovič	od	24. 9. 1943	do	1. 10.1943
Jože Logar-Slovan	od	1. 10. 1943	do	10. 11.1943

Politični komisarji 4. bataljona

Dušan Rebolj-Bor	od	24. 9. 1943	do	7. 11.1943
Ivan Strnad	od	7. 11. 1943	do	23. 11.1943

Komandanti 5. bataljona

Jože Logar-Slovan	od	24. 9. 1943	do	1. 10.1943
Karel Krautberger-Gagovič	od	1. 10. 1943	do	7. 11.1943

Politični komisarji 5. bataljona

Ivan Strnad	od	24. 9. 1943	do	7. 11.1943
-------------	----	-------------	----	------------

Šefi obveščevalnega centra brigade

Cveto Klopčič-Gorazd	Vid Kocjan
Lojze Drenik	Franc Saje
Ljubo Podlogar	Vito Pirc
Franci Košak	Rudi Pintar
Stanko Kos	Franc Gognjavc
Milan Svet	

Intendanti 12. brigade

Oskar Malič	Polde Deček
Jože Saje-Iztok	Jože Poglajen
Jože Jakič-Šturm	

Sanitetni referenti brigade

dr. Kolar	medicinese Dušan	Grom
dr. Kuražija	medicinese Jože Verbič	
dr. Valentinčič		

Sekretarji SKOJ brigade

Stane Ulčar-Jurček	Stane Ulčar-Jurček
Marija Štembal	Anica Kodrič
Milan Oblak	Albin Stok

KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN

A

Adlešiči — 343—346, 351, 352
 Ajdovec (D. in G.) — 103, 104,
 106, 128, 143, 151, 153, 154, 134,
 187, 188, 246, 248, 252, 254, 288,
 325, 329, 331, 348—350, 405,
 413, 423, 425, 426, 428, 430, 472,
 473, 523, 539
 Alič (kmetija, Polšnik) — 535
 Alpe — 39
 Ambrožič Lado-Novljan — 8, 32.
 80—82, 121, 122, 144, 145, 196,
 197, 243, 244, 294, 295, 352, 353,
 355, 415, 417, 478—481, 483,
 540, 541, 569, 570
 Ambrus — 351, 464, 472, 476, 487.
 514, 527, 528, 538, 539, 543
 Anglija, glej Velika Britanija
 Apeninski polotok — 84
 Arbiter Danica — 457
 Arko Franc — 504
 Armade jugoslovanske:
 — 1. armada — 561
 — 2. armada — 561
 — 3. armada — 561
 — 4. armada — 552, 554, 555, 561
 Arnejšek Boris-Maks — 36
 Artilerija:
 — XV. divizije NOVJ — 38, 50,
 97, 136, 170, 171, 181, 223, 251
 — VII. korpusa NOVJ, glej 1.
 slovenska artilerijska briga-
 da
 AVNOJ — 183

Avstrija — 269, 495, 496
 Avšič Jaka — 15, 409

B

Babič Jože-Voj teh — 9
 Babna gora — 292, 327—329, 331,
 348, 349, 448, 451, 455, 457, 476,
 502
 Badovinac Ilija — 25, 70, 73, 90,
 138
 Bajec Teodor — 256
 Bakar — 41
 Bakerc — 346, 351, 476
 Balkan — 39, 429
 Banovec Silvo-Leon — 36
 Barbič Jože — 362
 Bataljoni:
 NOVJ:
 — »18. oktober« Zetskega odre-
 da — 25
 — Avstrijski — 465
 — dopolnilni VII. korpusa
 NOVJ — 316, 336, 350, 413
 — inženirski XV. divizije NOVJ
 — 491, 517, 521, 523, 539
 — jurišni XV. divizije NOVJ —
 465, 519, 520, 523, 524, 538,
 539, 544, 545, 548, 561, 566 do
 568
 — jurišni XVIII. divizije NOVJ
 — 406, 457, 465, 468, 469, 488,
 490, 530, 533, 548, 550
 — Kamniški — 9, 11, 12, 26
 — Koroški — 12, 17, 18
 — Kozjanski — 12

- • Pohorski — 12
- Savinjski — 9, 10, 12, 26, 28
- Zasavski — 9, 11, 12
- italijanski:
- 98. črnih srajc — 40
- nemški
- »Buchberger« — 554
- »Cholm« 25. SS policijskega polka — 534, 546
- »Süd« vermanšaftski — 69, 75, 76, 78, 97, 99, 102
- šolski dopolnilni — 68, 74
- šolski SS tankovske divizije
- »Wiking« — 68, 75
- slovenskega domobranstva:
- 1. domobranske legije — 43
- 3. domobranske legije — 130
- Alarmni (-> peti -v »Gereis« šesti) — 428, 434, 435, 437, 454, 464, 466—470, 473, 490, 491, 494, 508—510, 512, 519 do 521, 527, 530, 531, 533. 535. 567
- »Fidler« (šesti »Kasper« deseti) — 491, 519, 550, 551, 566
- »M« (->-tretji) — 273, 278, 281, 284, 286, 323, 337, 339, 348, 350, 428, 441, 446, 451, 454, 465, 523
- »N« (-> »Križ — p r v i Köhl« -v prvi) — 269, 278, 281, 323, 326, 337, 338, 350, 398, 401, 408, 409, 428, 441, 454, 455, 464, 467—470, 488, 491, 519, 527, 528, 530, 532, 535
- »W« (-> drugi -> »Rupnik« peti) — 276, 324, 398, 401, 406, 408, 409, 543, 566
- 12. bataljon — 567
- Baterije:
- 1. slovenskega domobranstva — 546
- Bayer (nemški general) — 85
- Begunje (zdaj Begunje pri Cerknici) — 158
- Beiler (nemški kapetan) — 210
- Bela cerkev — 17, 95, 97, 131, 136, 143, 147, 148, 150, 191
- Bela krajina — 49, 73, 79, 88 do 92, 95, 115, 123, 128, 129, 141, 146, 148, 179, 286, 294, 298, 300, 301, 308, 311, 313, 314, 320 do 323, 333, 343—347, 351, 356, 357, 359, 364, 380, 386, 388, 390 do 394, 396, 398, 400, 402, 405 do 410, 420, 430, 464, 471, 486, 497, 499, 548, 555, 564
- Benečija (Trebnje) — 523, 539
- Beograd — 25, 387, 388, 396
- Berkopce Josip-Mišel — 14
- Bič — 248, 286, 288
- Birčna vas — 112, 189, 322. 347, 375, 377, 399, 405, 406, 412, 538
- Birna vas — 76
- Bistrica (zdaj Bistrica pri Šentrupertu) — 292
- Biška vas — 44
- Blagovica — 9
- Blatnik — 108
- Bohle (nemški kapetan) — 444
- Bojanci — 343
- Bojanji vrh — 278, 477
- Bojne:
- 10. ustaška — 300
- Bojne skupine:
- NOVJ:
- Kočevska — 554
- nemške:
- »Einspiller« — 256, 262
- »Fleckner« — 454, 465, 467, 477
- »Haag« — 395, 398—403
- »Hassler« — 392—406, 564
- Bokal (partizan) — 333
- Bole (partizan) — 218
- Bordon Rado — 569
- Borko Jože — 177
- Bormann Martin — 67
- Borončev hrib — 411
- Borovec (zdaj Borovec pri Kočevski Reki) — 554, 567
- Borštinar Jože — 12, 38, 201
- Bosanci — 91, 302, 310, 311
- Bosiljevo — 89, 286, 298—314, 319, 320, 345, 346, 427
- Boštanj — 55—57, 63, 65, 69, 72, 74, 79, 100, 564

- Boštanj (grad pri Boštanju) — 66
- Boštanj (grad, Grosuplje) — 238
- Božovič Radomir-Raco — 24, 25, 31—33, 59, 122, 124, 171
- Bračič Mirko — 164
- Brajovič Petar-Pero — 97
- Bratnice (Veliki Gaber) — 239
- Bratun Ivan-Perko — 215, 216, 243
- Breg (zdaj Breg pri Litiji) — 504, 537
- Brezje (Krmelj) — 64, 473
- Brezje (Šentjanž) — 77, 431 do 433
- Brezje (Šentrupert) — 291
- Brezje (zdaj Brezje pri Kumpolju) — 271, 274, 288
- Brezje (zdaj Brezje pri Trebelnem) — 102, 168, 194
- Brezova reber (zdaj Brezova reber pri Dvoru) — 103, 104, 151, 184, 187, 192, 193, 248, 252, 255, 258, 348, 380, 413, 425, 426, 473, 539
- Brezovica (zdaj Brezovica pri Mirni) — 289—291, 433—438, 473, 474
- Brezovi dol (Ambrus) — 314, 346, 467, 500, 528
- Brezovo (Gabrovka) — 507, 509, 510, 514, 525, 537
- Brežice — 54, 55, 59
- Brigade:
- 1. proletarska — 25
 - 1. slovenska artilerijska VII. korpusa — 251, 257, 260, 261, 263, 265, 278, 289, 299, 301, 325, 347, 348, 379, 381, 419, 454, 544, 554
 - 1. SNOUB »Toneta Tomšiča« — 25, 522—224
 - 1. VDV — 359, 390, 454, 457, 554
 - 2. SNOUB »Ljubo Šercer« — 19
 - 3. SNOUB »Ivana Gradnika« — 15
 - 4. »Kordunaška« — 88
 - 4. SNOUB »Matije Gubca« — 5, 9, 10, 12, 15, 17, 18, 20, 26 do 28, 30, 32, 34, 38, 40, 46, 49, 50, 55, 58, 59, 66, 70, 75, 76, 78, 95—97, 99, 100, 102—104, 106, 112—116, 128, 129, 131, 133, 134, 136, 137, 139—141, 150, 152, 157, 170, 174, 176, 181, 185, 187—189, 200, 209, 220 do 224, 228, 240, 248—253, 255, 258, 262—265, 270—274, 278, 287—290, 299, 314—316, 320, 324, 333, 336, 346, 374, 379, 380, 391—394, 398, 399, 402 do 405, 407, 410, 413, 414, 418, 430, 489, 491—493, 498, 503, 507, 519, 520, 522, 532—535, 546, 548—552, 554, 555, 557, 558, 561—564, 568
 - 5. Prekomorska — 552, 553, 567
 - 5. SNOUB »Ivana Cankarja« — 5, 12, 15, 20, 25, 26, 30, 32, 38, 42, 46, 50, 52, 55—59, 63, 66, 67, 69—71, 74—76, 87, 95 do 97, 99, 102, 106, 109, 110, 115, 128, 129, 131, 132, 134 do 140, 148—150, 153, 157, 158, 165—171, 174, 181, 185, 187, 200, 209, 220—223, 228—230, 241, 248—255, 258—232, 264, 266, 278, 286, 287, 289, 294, 298—314, 316, 320, 324, 333, 336, 342, 345, 346, 351, 352, 356, 357, 363, 365, 374, 390, 391, 393, 398, 404—406, 420, 423, 424, 430, 431, 433, 435, 438, 440, 442—446, 448—451, 455—458, 463, 466—470, 475 do 477, 484, 489, 491, 492, 494, 519, 520, 527, 532—535, 538, 544—546, 549—552, 555, 557, 561—564
 - 6. SNOUB »Slavka Šlandra« — 9—28, 30, 34, 37, 41, 42, 47, 90, 106, 376, 379, 424—426, 440, 506, 522—524
 - 7. SNOUB »Franceta Prešerna« — 19, 21

- 8. brigada XX. divizije — 554
- 8. SNOUB »Frana Levstika«
 - 38, 347, 406, 446, 448, 451, 453, 455, 458, 468, 476, 488, 529, 530, 532, 554
- 9. SNOB — 38, 221, 226, 263, 466, 469, 470, 489, 490, 529, 532, 550, 566
- 10. SNOUB »Ljubljanska« — 38, 108, 253, 263, 265—267, 289, 291, 321—324, 347, 356, 406, 544, 545, 561
- 11. SNOB »Miloša Zidanška«
 - 376, 379, 405, 406, 424—426, 440 506, 522—524
- 13. proletarska — 88, 90
- 13. SNOUB »Mirka Bračiča«
 - 505
- 14. SNOB »Železničarska« — 38, 48, 55, 57, 58, 66, 70—73, 116, 123
- 14. zaščitna glavnega štaba — 359
- 15. SNOB »Belokranjska« — 5, 32, 38, 49, 50, 54, 73, 87, 89, 113, 115, 128, 129, 131, 138, 139, 141, 166, 181, 200, 202 do 204, 207, 210, 211, 214 do 217, 220—224, 226, 236, 237, 239, 240, 251, 266, 278, 284 do 286, 294, 299, 314, 324, 325, 328—333, 338, 340, 341, 348, 350, 351, 374, 391, 398, 421, 423, 424, 426, 430—433, 435, 436, 438—440, 443, 444, 446, 450, 458, 465, 471—473, 475, 491, 492, 500, 502, 519, 520, 522, 527, 528, 533, 535, 538, 544, 546, 548—552, 557, 560, 561, 567
- 24. INO »Fontanot« — 533.. 548
- Prekmurska — 561
- Brilej dr. Jože-Bolko — 38, 132
- Brkini — 53, 84, 316, 381
- Bleč Janez-Nace — 36, 106
- Brod na Kolpi — 72, 84, 87, 554

- Broz Josip-Tito — 5, 31, 38, 157, 182, 183, 310, 342, 387, 496 515, 524, 559
- Bršljin — 5, 97, 99, 135, 190, 191, 348
- Brun Jože — 518
- Brunk — 46, 56, 57, 62, 63, 66, 70, 72, 74, 75, 79
- Brunška gora — 56, 68, 39, 76
- Bučka — 46, 50, 54, 55, 58, 59, 66, 68, 70, 71, 75, 76, 78, 79, 95 do 97, 133, 172, 423
- Bučna vas (M. in V.) — 14, 49 158, 190, 193
- Budganja vas — 345, 457, 528, 529, 533
- Budna vas (Šentjanž) — 74
- Burger breg — 567
- Burja (komandir baterije) — 28, 206
- Butara Jože — 7, 8, 32, 33, 122, 184, 199, 218, 337, 389, 513 do 516, 540, 569
- Butara Milan — 253

C

- Cegelnica (Žužemberk) — 469, 477, 530
- Celje — 7, 546, 559—561, 568
- Celovec — 41, 43, 561
- Cencelj Vlado-Zivko — 108
- Cenk (partizan) — 307
- Cerklje ob Krki — 16, 75
- Cerknica — 42, 96, 158
- Cerkno (Temenica) — 442
- Cerovec (M. in V.) — 360, 367, 371, 414
- Cerovec (zdaj Cerovec pri Trebelnem) — 195
- Cerovo (Grosuplje) — 239
- Cerutti Guido — 14, 15
- Cikava (Grosuplje) — 224, 226, 240
- Cikava (M. in V.) — 411
- Ciril (brigadni higienik) — 332
- Cirnik (M. in V.) — 60, 78, 98, 288, 291, 292, 508, 510, 514, 526, 537, 539

CK KP Slovenije — 177, 185,
220, 223, 284, 305, 319, 337
Oof Emil — 464
Colarič Lojze — 126, 171, 172
Cvetko Ciril — 23, 184, 199
Cvibelj — 251, 253, 423, 488, 534

C

Čabar — 41
Cad Marija-Nadja — 180
Čateška gora — 239, 442
Čatež — 99, 100, 102, 123, 128,
131, 150, 151, 156, 255, 258, 274,
275, 282, 284, 288, 290—292,
294, 333—336, 349, 379, 434, 440,
473—475, 510, 525, 539
Cepi je — 273, 507
Certaldč Jože — 8
Češence (Mirna peč) — 192, 194
Češnjice (zdaj Češnjice pri Tre-
belnem) — 11, 12, 102, 103

Cete:
NOVJ:
— jurišna XV. divizije — 430,
432—436

nemške:
— 1. rezervna motorizirana
orožniška »Alpenland« — 75
— kazenska XVIII. vojnega
okrožja — 567
— policijska pionirska »Alpen-
land« — 546
— žandarmerijska (Ersatzkom-
panie) — 546

vermanšafta:
— 1. alarmna »Brežice« — 57
— 1. alarmna »Maribor-mesto«
— 57
— 2. alarmna »Brežice« — 57
— • 2. alarmna »Maribor-okolica«
— 57
— 2. alarmna »Slovenj Gradec«
— 57

slovenskega domobranstva :
— 1. težka — 533
— 3. težka — 546

— 4. težka — 256, 468, 492
— 5. šolska — 229
— 1. posadna — 224, 226, 546
— 15. pehotna — 339, 451, 546
— 16. pehotna — 428, 512, 533.
535
— 21. pehotna — 226, 229, 339.
348, 428, 546
— 22. pehotna — 229, 284, 339,
428, 441
— 23. posadna — 224, 229
— 24. posadna — 284
— 25. posadna — 428, 434, 535
— 26. posadna — 203, 209, 213
— • 28. pehotna — 512, 533
— 29. posadna — 454
— 31. pehotna — 250, 262, 281.
282, 327, 329—331, 335, 347 do
349, 428, 468, 492
— 32. pehotna — 262, 281, 282.
326, 327, 329, 347—349, 428,
468, 469, 535
— 33. posadna — 256
— 34. posadna — 390, 428, 444,
454
— 35. posadna — 265, 390
— 36. posadna — 390, 428
— 38. posadna — 256, 357, 407.
412
— 39. pehotna — 331, 335, 441
468
— 40. posadna — 357, 40-7, 428
— 52. pehotna — 256, 357, 428
444, 454
— 53. posadna — 357
— 54. pehotna — 357
— 55. pehotna — 281, 282, 329.
331, 348
— 61. posadna — 454, 534, 546
— 62. posadna — 428, 434
— 63. pehotna — 284
— 71. pehotna — 428, 441
— 72. posadna — 546
— 114. posadna — 428, 434, 531.
535
— 115. posadna — 454
Cilpoh — 102
Čisti vrh — 548, 566
Čizmek Boris-Bor — 21

Crešnje (Otočec) — 139, 140
 Crmošnjice (Dolenjske Toplice)
 — 107—110, 114, 545, 549
 Črna vas — 225—227, 241
 Črnomelj — 50, 91—94, 129, 312,
 313, 343—346, 351, 352, 393, 395.
 398, 401, 405, 408, 553
 Cušperk — 200, 203, 205, 208, 236
 do 238

D

Dahm (nemški major) — 408
 Dalmacija — 497, 516, 555
 Daljni vrh — 99, 195, 429, 476.
 477
 Damelj — 343
 Debenc — 290, 291, 438
 Debevc Franc — 327
 Debevc Jože — 236
 Dečja gora — 520, 521
 Dečja vas (zdaj Dečja vas pri
 Zagradcu) — 502
 Dedni dol — 241, 338
 Delnice — 92
 Dešeča vas — 532
 Divizije:
 NOVJ:
 — I. slovenska KNOJ — 457, 554
 — XIII. udarna hrvatska — 298,
 300, 303, 308
 — XIV. udarna slovenska — 19,
 28, 42, 55, 72, 73, 86, 158, 161.
 164—166, 170, 173, 181, 495.
 496, 506, 560
 — XV. slovenska — 5, 6, 11 do
 13, 15—17, 19, 20, 22, 28—30.
 32, 38, 40, 46, 48—58, 66—77.
 79, 83, 86, 87, 89, 90, 92, 95 do
 98, 102, 103, 105, 111, 115, 116,
 119, 120, 123—132, 135, 136.
 138—143, 148, 150, 151, 157
 do 159, 161, 165—173, 176,
 178, 181, 185, 189, 195, 200,
 201, 205, 207—209, 213, 215,
 221—224, 229, 232, 235, 237,
 238, 240, 248, 251—255, 257 do
 267, 270, 272, 273, 277—279,

284, 286, 288, 290, 298—303,
 307—312, 314, 315, 319, 324,
 325, 327, 328, 331—337, 341,
 342, 346, 348, 356, 376, 378 do
 383, 385, 390—396, 398, 399.
 402, 405, 410, 413, 414, 418 do
 420, 422—427, 429—431, 433 do
 435, 437—441, 443—448, 451,
 455—459, 461—463, 465, 466.
 471, 473—477, 486, 489—492,
 494, 497—500, 509, 513, 517,
 519—522, 526—529, 532—535,
 543—546, 548—553, 555, 557,
 559, 561, 564, 566—568
 — XVIII. slovenska — 19, 38,
 54, 55, 86, 165, 173, 181, 200,
 208, 209, 213, 219, 223, 224,
 226, 240, 241, 248, 251, 255,
 257, 262, 263, 265, 267, 278,
 279, 281, 290, 293, 324, 325,
 327, 336, 337, 349, 356, 376,
 379, 406, 418—420, 422, 437,
 445, 446, 448, 451, 455, 457,
 465—468, 471, 474, 476, 486 do
 491, 498, 522, 527—529, 531 do
 533, 544, 546, 549, 550, 552,
 553, 555, 557, 559
 — XX. udarna — 553, 554
 — XXIX. hercegovska — 557.
 560
 — XXX. slovenska — 553
 italijanske:
 — »Cacciatori delle Alpi« — 18
 — »Isonzo« — 14, 15, 18, 19
 — »Lombardia« — 18
 nemške:
 — 14. SS »Galizien« — 507
 — 44. grenadirska — 85, 92—94,
 99, 100, 106, 107, 109
 — 71. pehotna — 40, 85
 — 162. »Turkestanska« — 85,
 86, 91, 92, 94, 96, 99, 100, 103.
 107, 109, 115, 161, 164, 165, 167,
 169, 170, 193
 Divizioni:
 — 1. petnajste divizije — 113,
 129, 131

- 2. petnajste divizije — 97, 99.
102—104, 106, 128, 129, 131.
152, 158, 188, 189
- Dob (Domžale) — 560, 568
- Doberlet Milenko — 184
- Dobje (Šentrupert) — 63, 64, 79
- Dobličje — 313, 346, 398
- Dobra (r.) — 309—312
- Dobrava (Dobrnica) — 158, 168,
247—250, 253, 268, 287, 289.
350, 423, 425, 473, 489, 492
- Dobrava (M. in V.) — 374
- Dobrava (pri Daljnem vrhu) —
192, 195, 196, 289
- Dobrava (zdaj Dobrava pod Ra-
ko) — 17, 191
- Dobravica (zdaj Dobravica pri
Velikem Gabru) — 348
- Dobrepolje — 217, 568
- Dobrnica — 246—251, 254, 261,
268, 286—288, 292, 294, 334, 336,
338, 347, 349, 350, 424, 425, 453,
455, 485, 489, 492
- Dole (Polica) — 568
- Dole (zdaj Dole pri Litiji) — 50,
55, 57, 273, 275, 423, 507
- Dolenja Dobrava (Trebnje) —
103
- Dolenja vas (zdaj Dolenja vas
pri Čatežu) — 239, 349, 539
- Dolenja Straža — 191
- Dolenje Kamence — 12, 158, 190,
192, 194
- Dolenje Kamenje (Trška gora)
— 193
- Dolenje Kamenje (zdaj Dolenje
Kamenje pri Dobrnici) — 413
- Dolenje Lakovnice — 188, 189,
412,
- Dolenje Mraševo — 527, 533, 539
- Dolenje Selce — 287
- Dolenje Sušice — 527, 539
- Dolenje Zabukovje — 424
- Dolenji vrh (Primskovo) — 283,
294, 502
- Dolenjska — 9, 10, 12, 18, 21—24.
26, 28, 40, 47, 52, 79, 90, 99,
115, 123, 128, 129, 141, 147, 156.
157, 180, 231, 246, 256, 265, 268
- do 270, 272, 276, 278, 323, 324,
379, 423, 427, 453, 496—500, 506.
515, 516, 522—525, 529, 557, 562.
564
- Dolenjske Toplice — 15, 94, 107
do 110, 114, 121, 148, 152, 168.
170, 179, 255, 321, 325, 343, 345.
347, 348, 351, 358, 359, 390, 391
408, 412, 414, 464, 465, 467, 470.
471, 478, 486, 490, 497, 522, 523,
526, 527, 532, 546, 549, 552, 555
- Dolga njiva (Velika Loka) —
288, 292, 293
- Dolgi rt — 506
- Doljšek Franc — 163
- Dolnja Težka voda — 322, 356
412
- Dolnji Ajdovec — 425, 426, 473
- Dolomiti — 379
- Domžale — 514, 559—561, 568
- Dragan Alojz — 499, 513
- Dragatuš — 89
- Dragomelj — 560, 568
- Draška vas — 255, 288, 513
- Draščiči — 320
- Drava (r.) — 561
- Dravograd — 559, 561
- Drečji vrh (Trebelno) — 27
- Dremelj Avgust — 331, 565, 568
- Drenik Vinko — 50, 79, 108
- Drganja sela — 377, 412
- Drušče — 63, 77, 423
- Dugače -r 302, 311, 345, 346
- Dvor (Žužemberk) — 106, 107.
109, 110, 165—168, 188, 192, 252.
254, 255, 288, 314, 315, 325, 347
do 349, 385, 421, 424, 425, 434.
464, 466—470, 473, 477, 478, 484
do 488, 527, 528, 533, 543—545
548—550, 566, 568
- E
- Einspiller Anton — 256, 262
- Evropa — 228
- F
- Faberjev križ — • 549, 556, 566
- Fajdiga Mirko — 417, 478, 541

Ferenc dr. Tone — 32, 80—82.
 93, 101, 121, 122, 143
 Fleischacker (domobranski poroč-
 nik) — 395
 Francija — 277
 Frankič Oskar — 256
 Furlanija — 41

G

Gaber (M. in V.) — 239, 288
 Gaberc Bogomil-Huso — 257,
 261
 Gabrijele — 29, 59, 60, 431, 473
 Gabrje — 112—115, 124, 360, 367
 Gabrovčec — 287
 Gabrovka — 333, 422, 433, 440 do
 444, 473, 475, 506
 Gabrovka (Zagradec) — 294
 Gabrska gora — 442
 Garnizon, glej bataljon dopolnil-
 ni VII. korpusa
 Gatina — • 239, 241
 Gebert Štefan-Stepko — 330,
 400, 513, 515, 565
 Generalski Stol — 299, 301, 303,
 309, 346
 Glavica — 311
 Glavni štab NOV in PO Hrvat-
 ske — 153, 208
 Glavni štab NOV in PO Slove-
 nije — 13, 15, 21—24, 37—39.
 42, 45—47, 53—55, 72, 73, 86,
 87, 119, 123, 127, 153, 155—158,
 161, 164—166, 168, 169, 172, 178,
 179, 181, 202, 205, 208, 209, 219,
 223, 231, 237, 247, 268, 269, 274,
 277, 278, 298, 299, 302, 309, 312
 do 317, 320, 331—333, 337, 341
 do 343, 359, 378—382, 384—386,
 388—391, 406, 409, 410, 418, 421,
 427, 430, 436, 443, 461, 471, 486.
 489, 493—497, 500, 504, 506, 508,
 516—518, 522, 529, 553, 565
 Globodol (D., Sr. in G.) — 103,
 104, 255, 425, 426
 Globoko (M. in V.) — 236
 Glušenko Anica-Olga — 206
 Goba (M. in V.) — 50

Gobnik — 441
 Golo — 227, 228
 Golob Jakob-Metod — 9, 26
 Golobinjek — 104, 290, 426
 Golobja jama — 567
 Golovec — 559, 568
 Golušnik — 192
 Gomanjci — 554
 Gombišče — 249, 325—327, 348
 Gomila — 473
 Gorenc Tone-Jesen — 79, 108
 Gorenja Straža — 412
 Gorenja Topla reber — 544
 Gorenja vas (Ivančna gorica) —
 239
 Gorenja vas (Mirna) — 434, 435,
 439, 474
 Gorenja vas (zdaj Gorenja vas
 pri Čatežu) — 156, 239
 Gorenje Brezovo (Višnja gora)
 — 284
 Gorenje Kamence — 158
 Gorenje Kamenje — 174, 184,
 193
 Gorenje Lakovnice — 154, 188,
 189, 412
 Gorenje Mraševo — 527, 533.
 539
 Gorenje Selce — 287
 Gorenje Sušice — 377
 Gorenje Zabukovje — 424
 Gorenji vrh (Otočec) — 193
 Gorenji vrh (Primskovo) — 283,
 502
 Gorenjska — 21, 22, 40, 42, 362.
 559—561
 Gorenj šček Maks — 462
 Gorica — 21, 24
 Goriška vas — 426
 Gorjanci — 15, 17, 19, 43, 49, 50,
 55, 58, 71, 73, 76, 92, 96, 100,
 111—115, 119, 121, 124, 128, 129.
 138, 148, 156, 248, 255, 321, 322,
 324, 333, 345, 352, 356—361, 364
 do 369, 371, 372, 377, 385, 388,
 391, 392, 394—396, 398, 399, 405.
 408, 410, 411, 414, 421, 430, 459,
 470, 471, 486, 490, 499, 521, 527,
 548

Gornji Ajdovec — 425, 426, 473
 Gorski kotar — 71, 72, 83, 84, 92,
 142, 181, 200
 Gotenica — 554
 Gotna vas — 357, 358, 411, 414,
 527
 Gradec (Graz) — 54, 78
 Gradec — 418, 421, 422, 457,
 464, 467, 469, 472, 476, 477, 485,
 487, 491, 528, 529, 531—534,
 539
 Gradež — 241
 Gradišče (D. in G.) — 108, 412
 Gradišče (Dole pri Litiji) — 275,
 291
 Gradišče (Priskovo) — 507, 538
 Gradišče (Višnja gora) — 284
 Gradišče (zdaj Gradišče pri Li-
 tiji) — 503, 506, 536, 537
 Grahovo — 158
 Grandič-breg — 73, 89
 Grčarice — 19
 Grčevje (D. in G.) — 162, 193,
 289
 Griblje — 91—93, 344, 345, 351,
 352
 Grič — 444, 473, 475
 Gričar Miha-Mile — 36, 218
 Grm (minerec) — 333
 Grm (Novo mesto) — 357, 527
 Grm (Trebnje) — 562
 Grmada (Trebnje) — 260, 261,
 424, 446, 450, 473, 536
 Grosuplje — 130, 156, 158, 181,
 200, 203, 204, 206, 209, 210,
 218—222, 224, 228—230, 237 do
 241, 248, 264, 277, 288, 323, 338,
 342, 351, 358, 374, 429, 568
 Grozdnik Anton — 307
 Groznik Ivan-Vanja — 230, 257
 Grupacije:
 — italijanska »XXI. Aprile« —
 18
 — nemška balkanska — 39

H

Haag (nemški kapetan) — 395,
 398—403, 406—408
 Hafner Ančka — 125, 157

Hafner Vinko — 476
 Haner (domobranski poročnik)
 — 395
 Hassler (nemški major) — 392
 do 408, 410
 Hauser Paul — 84
 Hegler Lojze — 322
 Heinig (nemški poročnik) — 209,
 213
 Henigman (domobranski nadpo-
 ročnik — 397
 Herbst Pavel — 185
 Herinja vas — 137, 139, 140, 148.
 169, 189, 191, 193
 Himmler Heinrich — 41, 67, 78
 Hinje — 314, 315, 342, 346, 347.
 351, 420, 421, 455, 457, 458, 461,
 472, 476, 485, 487, 491, 494, 520
 do 522, 535, 538, 548, 566
 Hinje (Šentjanž) — 60
 Hinjice — 431, 432
 Hitler Adolf — 41, 67, 33—85,
 276, 471
 Hmeljčič — 194, 195
 Hmeljnik — 97, 137, 194, 195
 Hočevje — 200, 203, 204, 207, 215,
 235—237, 341, 350, 351, 557, 568
 Hrastje (Mirna peč) — 195
 Hrastnik — 71
 Hrastovica — 102
 Hrib (Semič) — 405
 Hrib (zdaj Hrib pri Hinjah) —
 166
 Hrib (zdaj Hrib pri Koprivniku)
 — 406
 Hribar Janez — 390
 Hribka (k. 589) — 538
 Hrušica (Stopiče) — 413
 Hrušica (Šentjanž) — 68
 Hrvatska — 58, 72, 73, 79, 83 do
 85, 87, 88, 90, 95, 139, 148, 152,
 153, 155, 181, 208, 286, 294, 298
 do 301, 308, 309, 312, 313, 345,
 346, 351, 495, 564
 Hrvatsko primorje — 497
 Hudeje — 434, 435
 Hudo (M. in V., Ivančna gorica)
 — 338
 Hudo (Prečna) — 195

I

Ig — 229
 Igljenik — 290
 Ilirska Bistrica — 55, 555
 Ilova gora (M. in V.) — 200, 203,
 205, 207, 236, 238, 278, 350, 351,
 514
 Iskra Ivan — 462
 Istra — 10, 13, 18—21, 36, 38 do
 40, 84, 104, 516, 553
 Ivančna gorica — 235, 239, 248,
 253, 287, 463, 514
 Ivanov Janez-Rems — 36
 Izlake — 57
 Izvršni odbor OF — 36

J

Jablan — 97, 188, 476
 Jablaniške Laze — 503, 506, 536,
 537
 Jadranska obala — 21, 84
 Jadransko morje — 39
 Jagnjenica — 269, 271, 272, 291
 Jagodnik — 126, 162, 174, 193
 Jama (zdaj Jama pri Dvoru) —
 165, 347, 424, 425, 434, 452, 466,
 467, 473, 477, 492, 493, 533, 535
 Jančigaj (partizan) — 331
 Janja (sekretarka SKOJ) — 215,
 216
 Jasnica — 472
 Jastrebarsko — 89
 Javorje (zdaj Javorje pri Litiji)
 — 50, 508
 Javorovica — 222, 223, 365
 Javorški križ — 52
 Javorški pil — 475, 525
 Jelenov žleb — 404
 Jeras Janez-Džule — 516, 517
 Jeraša Lojze-Miško — 184
 Jerebica Jože — 466
 Jerič Vid — 7, 8, 23, 33, 36, 79
 do 82, 105, 108, 114, 121, 122,
 143—145, 171, 196, 198, 258, 299,
 302, 306, 329, 330, 396, 410, 417,
 431, 441, 505, 515, 540, 541, 558,
 565, 569

Jerman Drago — 160, 171, 206,
 215
 Jesenice (Tržišče) — 102
 Jevnica — 10, 51, 52, 74, 79
 Jezero (Trebnje) — 289
 Ježni vrh — 524
 Jones William — 15
 Jordankal — 168, 413, 424, 444
 Jovanovič Arsa — 24
 Jugorje pri Metliki — 91, 109,
 112, 351
 Jugoslavija — 21, 36, 39, 40, 43,
 44, 162, 182, 277, 363, 387, 389,
 559, 560
 Jurka vas — 188
 Juma vas — 347, 375, 412

K

Kačar Franc-Boštjan — 295, 477
 Kačja rida — 102, 103, 187, 188,
 190, 263, 290, 476
 Kajfež Karel — 476
 Kajin Janez — 275
 Kal (Ambrus) — 527, 528, 539,
 543
 Kal (Dobrnich, glej Rdeči kal)
 Kal (zdaj Kal pri Dolah) — 271
 Kamence (D. in G.) — 99, 168,
 169
 Kamenje (D. in G., Novo mesto)
 — 99, 131, 132, 195, 289
 Kamenje (D. in G. pri Dobrničju)
 — 448, 451
 Kamin Tone — 124, 171, 193
 Kamnik — 559—561
 Kamni vrh — 440—442, 444, 475
 Kandija — 134, 137
 Kanižarica — 398
 Kapiteljski Marof — 134, 135,
 139, 140
 Kardelj Edvard — 208
 Karlovac — 73, 88, 298, 301,
 352
 Karlovec (Otočec) — 193, 195
 Karteljevo (D. in G.) — 162, 174,
 184
 Kascek Jaka — 333
 Kastav — 41

- Kerenc Alfonz-Tone — 36
 Kerin Vinko-Dolanc — 28
 Kiauta Ladislav — 295, 353
 Kidrič Boris — 15, 234
 Kitni vrh — 287, 294, 511, 512, 514
 Klana — 554, 555
 Klanec (Gabrovka) — 334, 350, 440, 524, 527, 539
 Klečet — 255, 288
 Klemenčič Ivo — 257
 Klenovik — 504, 506, 536, 537
 Klinja vas — 568
 Klopce — 499, 528—530, 532 do 534, 566
 Klopčič Cveto-Gorazd — 177
 Klopčič Mile — 161
 Klun Albert — 569
 Knežja lipa — 92, 567
 Knežja vas — 449
 Kobiljek — 239, 241
 Kočevar Franc-Ciril — 201, 223, 252, 273, 299, 300, 309
 Kočevje — 36, 130, 146, 147, 158, 161, 164, 165, 180, 181, 195, 200, 208—210, 219, 220, 227, 251, 313, 314, 346, 347, 379, 390, 391, 393, 398, 406, 418—422, 434, 454, 468_T, 472, 485, 487, 491, 520, 521, 534, 538, 543, 545, 548—550, 554, 555, 557, 566, 567
 Kočevska Reka — 554, 567
 Kočevski Rog — 92—94, 99, 100, 103, 105—110, 114, 120, 188, 313, 520, 545, 547—549, 551—553, 555, 566, 567
 Kočevsko — 89, 92, 105, 123, 208, 313, 346, 499, 552, 554, 555, 566, 567
 Kodrič Ančka — 519
 Köhl (nemški kapetan) — 464
 Kolman Alojz-Marok — 10, 22, 73, 124
 Kolpa (r.) — 52, 55, 71—73, 87, 89—92, 94, 120, 153, 286, 298 do 300, 303, 309, 311, 312, 343, 345, 346, 351, 352, 554, 562
 Komanda mesta:
 — Črnomelj — 39, 201
 — Grosuplje — 39
 — Metlika — 39
 — Mirna — 435
 — Novo mesto — 39, 111—113
 — Stari trg ob Kolpi — 39
 — Stična — 39
 — Trebnje — 39
 — Vinica — 39, 89
 — Žužemberk — 39
 Komanda vojnega področja:
 — Belokranjsko — 39
 — Novomeško — 39
 — Ribniško — 39
 Komjanc (domobranski poročnik) — 395
 Komolec — 549, 566, 567
 Kopolje (M. in V.) — 287, 477
 Konc Alenka — 8
 Konec — 362, 372, 399, 411, 413
 Kopanj — 237
 Koper — 6
 Kopič Franc — 7
 Kopriva Anton — 470
 Koprive Jano — 81
 Koprivnik — 346, 395, 398, 406, 567
 Korenitka — 448—451, 476, 502
 Korinj (M. in V.) — 236, 314, 346, 568
 Korita — 254, 287
 Koroška — 40—42, 47, 68, 208, 316, 362, 387, 454, 488, 495, 496, 516, 524, 557, 559—561, 554
 Koroška vas — 113, 320, 411, 414
 Korpusi:
 NOVJ:
 — IV. hrvatski — 298, 300, 308, 320, 321
 — VII. slovenski — 32, 38, 45, 53—55, 59, 71—73, 81, 119, 123, 127—132, 136, 137, 141, 158, 161, 164—166, 168—171, 176, 180, 181, 200, 205, 208, 209, 213, 214, 219, 220, 223, 225, 227, 228, 230—232, 246, 247, 251, 255, 257, 260, 262—265, 267 do 269, 274, 277—279, 281, 283,

288, 299—302, 304, 315, 319 do
 321, 323—325, 331—334, 337,
 341—343, 347, 356, 362, 363,
 374, 376, 378—380, 383, 389 do
 391, 409—411, 418, 419, 421,
 422, 424, 425, 428—430, 436 do
 439, 443, 445, 446, 452—456,
 458, 459, 463, 465, 467, 468,
 470—472, 474, 486, 488—490,
 492, 496—500, 504, 505, 507,
 510, 516—518, 522, 523, 527,
 529, 537, 543, 545, 546, 548,
 550, 553—555
 — IX. slovenski — 165, 277, 493.
 555
 četniški:
 — srbski prostovoljski (SDK) —
 555
 nemški:
 — II. SS tankovski — 84, 85, 92.
 99
 — XCVII. armadni — 555
 italijanski:
 — XI. armadni — 18, 106
 Kos Anton-Cobo — 36
 Kos Jože — 7
 Kos Peter-Petruška — 9, 14, 26,
 195
 Kos Stane-Ris — 383, 462
 Kostanjevica (zdaj Kostanjevica
 na Krki) — 15, 17, 21, 40—13,
 49, 50, 54—56, 58, 59, 66, 68,
 70, 73, 75, 78, 79, 85, 86, 91, 129,
 148, 357—359, 364, 367, 374,
 390, 391, 422
 Košak Milan — 185
 Kot (D. in G.) — 544, 566
 Kovač (konjevodec) — 333
 Kovačič (miner) — 333
 Kozjek — 287, 328, 455—457
 Koželj evc — 236
 Kraigher Boris — 208
 Krajno brdo (Krašnja) — 106
 Kralj Anton-Petek — 504
 Kralj Ivan — 256, 262
 Krampačnik Vili — 253
 Kraševac Franc — 462

Kraševac Nada — 203
 Krautberger Karel-Gagovič —
 13, 14, 26, 171, 193
 Kravski vrh — 538
 Krbulje — 504
 Kremenjek — 510, 511, 514, 515,
 537
 Krener Franc — 44
 Krese Franc-Coban — 7, 299,
 311, 315, 316, 329, 331, 353
 Kresinji vrh — 423
 Kresnice — 11, 51, 79, 524
 Krim — 20, 120
 Kriška reber — 282
 Kriška vas — 156, 238, 241, 284
 do 286, 294, 338—340, 568
 Križ (D. in G.) — 532
 Križ (Krmelj) — 65
 Križ Ladislav — 323
 Krk (otok) — 41
 Krka — 253, 287, 340, 463
 Krka (r.) — 17, 22, 30, 40, 45, 55,
 96—100, 105, 108, 112, 124, 125,
 127, 129, 131—134, 136, 138,
 139, 141, 142, 147, 148, 150, 152,
 153, 157—160, 162, 165—168,
 170, 176, 179, 181, 187, 189, 190,
 192, 200, 246, 248, 251, 252, 254.
 255, 276, 278, 288, 314, 323, 328.
 329, 348, 356, 357, 362, 363, 365.
 366, 374, 379, 386, 391, 392, 395.
 398, 406, 412, 418, 422, 423, 425,
 428, 436, 452, 453, 455, 457, 458,
 463—468, 470, 476, 477, 484 do
 489, 491—493, 497—500, 502,
 505, 510—514, 519, 522, 523,
 526, 528, 529, 531, 532, 537, 539,
 543, 545, 548, 550, 552
 Krmelj — 18, 29, 42, 46, 60, 63,
 64, 77—79, 102, 265—267, 431
 do 433, 473
 Kronovo (D. in G.) — 99, 132, 135
 do 137, 139, 141, 148, 149, 157,
 158, 162, 169, 170, 176, 187, 192,
 194, 357, 374
 Krško — 55, 56, 76, 129, 132, 133,
 135, 137, 139, 149, 150, 169, 187,
 192, 357

Krušni vrh — 280, 287, 292, 327.
 348, 449, 451, 452, 455
 Kržišnik (vet. referent) — 319
 Kühler Ludwig — 555
 Kukman (vet. bolničar) — 319
 Kunče — 567
 Kunstelj Maks — 464
 Kuzarjev kal — 158, 162, 168 do
 170, 188—190, 192, 194
 Kuželj evce — 237
 Kvarner — 41
 Kveder Dušan-Tomaž — 430

L

Lačni vrh — 442
 Lah Borivoj-Boris — 144
 Lakovnice (D. in G.) — 347, 360.
 366, 368, 371, 372, 375, 377, 380.
 397, 411, 413
 Lang (Sturmbanführer) — 68
 Lanišče — 222
 Lašče — 315, 347, 418, 421, 464,
 466, 467, 469—472, 477, 478,
 487, 493, 528—531, 533, 534,
 566, 568
 Lavrica — 224—226, 235, 240, 564
 Laze (Gabrovka) — 441
 Laze (Uršna sela) — 356
 Laze (zdaj Laze nad Krko) —
 203, 206, 351
 Lazina — 520, 538
 Leben Rudolf — 332
 Leč-Otavnik (propagandist) —
 184
 Leskovec (Višnja gora) — 76,
 284
 Leskovec (zdaj Leskovec v Pod-
 borštu) — 68, 74, 76
 Lešče — 309—311
 Lešnica — 148, 149, 188, 190, 192,
 193, 195, 357, 374
 Lika — 553
 Lindič Anton — 521, 565
 Lindner (nemški kapetan) —
 256, 260
 Lipa — 310, 311
 Lipje (M. in V.) — 347, 464, 467,
 469, 513, 514, 519, 530

Lipi j ene (M. in V.) — 240
 Lipnica (Avstrija) — 68, 74
 Lipoglav (M. in V.) — 241
 Lipovec (M., Sr. in V.) — 336,
 423, 428, 476, 539, 544, 545
 Lisec (hrb) — 249, 380, 413
 Litija — 11, 15, 30, 46—48, 50,
 52, 54—58, 63, 74—76, 79, 96,
 123, 131, 135, 157, 170, 246, 256,
 259, 264, 269, 270, 279, 290, 376,
 433, 503, 504, 506, 525
 Livold — 567
 Ljuban — 103, 105, 110—113, 121,
 377, 397, 399, 403, 408, 412
 Ljubič Tone — 65
 Ljubljana — 6, 8, 15, 19, 20, 26,
 38, 40—44, 55, 73, 78, 84, 85,
 108, 118, 135, 146, 156, 164, 165,
 169—171, 177, 194, 206, 209,
 219—224, 226, 229, 241. 246,
 256, 269, 276, 342, 362, 366, 393,
 398, 404, 419, 447, 464, 499, 531,
 543, 552, 553, 556—560, 564,
 568
 Ljubljanska pokrajina — 9, 10,
 18, 19, 22, 26, 38—43, 45, 48, 53,
 71, 72, 84—86, 118, 127, 130,
 142, 146, 155, 179, 180, 229, 247,
 323, 332, 362, 363, 378, 418, 429,
 446, 453, 495, 546
 Lobček — 238—240, 351
 Ločna — 99, 149, 190, 192
 Logar Jože-Slovan — 18, 28, 105,
 125, 134, 155—157
 Logatec — 43
 Löhr von, Maximilian — 559,
 560
 Loka — 97
 Lokve — 553
 Lopata — 347, 469
 Lovič Prekriški — 73, 88, 89
 Lučarjev kal — 294, 327, 477,
 511, 512
 Luče (Ilova gora) — 341
 Lukov dol — 91
 Lukovec — 195, 289
 Lukovica — 560, 561, 568
 Luška gorica — 546
 Luža (Dobrnica) — 438, 449

Lužar Jože — 7, 8, 249, 302, 540
do 542, 569

M

Mačji dol — 282, 502

Mačji hrib — 252, 425

Mačkovec (Kočevje) — 555

Mačkovec (zdaj Mačkovec pri
Dvoru) — 128, 445, 458, 466,
477, 493, 544

Mačkovec (zdaj Mačkovec pod
Trško goro) — 95, 97, 99, 121,
132, 136, 143, 148, 158, 162, 187,
189, 191

Madžarska — 269, 495

Maglica Grego — 462

Maglica Ivan — 7

Maiwald Richard — 17, 51, 68
do 70

Majcen Niko — 227

Mala gora (Kočevje) — 347, 557,
568

Mala Loka — 289, 291, 438, -143,
473, 474

Mala Račna — 237

Mala Slevnica — 181

Male Dole (Veliki Gaber) — 288,
292

Maletiči — 309

Malkovec — 423

Mali Lipovec — 413, 458, 476,
543

Mali Ločnik — 241

Malič Oskar — 59

Malnarič Jože-Križevski — 299

Malo Globoko — 202

Malo Lipje — 469, 477, 487, 499,
520, 529, 530, 533

Mamolj — 503, 506, 536, 537

Maribor — 6, 7, 17, 40, 57

Marinča vas — 294, 350

Marindol — 346

Marn Janez-Črtomir — 334

Marolt A. — 332

Martinja vas — 98, 294, 349

Marvin Ivan-Zan — 435

Mavec (domob. poročnik) — 395

Mavrlen — 93, 94, 106, 107, 120,
138, 346, 398, 401, 406

Medvedjek (Tržišče) — 423

Medvedjek (Veliki Gaber) —
278—282, 287, 288, 292—294,
349, 433, 448, 450—452, 455,
502, 511

Medvedje selo — 474

Meničanin P. Dušan — 323, 408,
409, 464

Meniška vas — 549

Mer kal Marjan — 340

Merlak Anton-Marjan — 404,
521

Metlika — 73, 89, 129, 299, 313,
314, 320, 321, 345, 356, 359, 408

Metnaj — 55, 248

Midorfer Nada — 203, 332

Migolica — 440, 475

Migolska gora — 289

Mihelič Anton — 514

Mihelič Stane-Ambrož — 235

Mihevc (domob. poročnik) — 395

Mihevc Edo-Dore — 13, 14

Mihovec — 372, 374, 375, 377, 411
do 413

Miklarji — 401, 409

Mikuž dr. Metod — 54, 80, 81,
122, 144

Mirna — 46, 58, 72, 79, 100, 137,
158, 255, 265, 267, 270, 275, 288,
290—292, 423, 433—435, 439,
440, 473—475, 525

Mirna (r.) — 46, 50, 55—58, 63,
68, 74—77, 430

Mirna peč — 12, 99, 102—104,
168, 169, 171, 176, 184, 187 do
189, 191—196, 201, 249, 251,
254—256, 258, 259, 262—265,
268, 280, 281, 287, 289, 290, 294,
325, 378, 380, 423, 425—427,
437, 444, 454, 455, 474, 476, 477

Mišji dol — 441

Močnik (veter. bolničar) — 333

Mojškrc Vinko-Jesen — 329

Mokre — 20, 120

Mokronog — 9, 18, 20, 22—24,
46, 50, 51, 55, 58, 73, 78, 83, 95,
97, 98, 102, 120, 131—133, 137,

139, 148, 158, 168, 191, 192, 194.
 246, 265, 289, 290, 292, 423, 473
 Mokro polje (D. in G.) — 17, 42,
 47
 Molek Jakob-Mohor — 9, 26
 Moravče (Domžale) — 514
 Moravče (Gabrovka) — 100, 239,
 334, 335, 349, 350, 440—444,
 475, 503, 524
 Moravska gora — 508
 Moretti Josip — 7, 565
 Mozelj — 398
 Mozirske planine — 507
 Mrak Janez — 172
 Mraševo (M. in V.) — 392, 406,
 522 527
 Mršeča vas — 15—17, 41, 43, 45
 Mrzi jaki — 302, 345, 352
 Muljava — 239, 341, 351, 464, 514

N

Nadj Kosta — 561
 Nadlesk — 362
 Nagel (nemški podpolkovnik) —
 40, 57, 74
 Naglič Stanislav-Džoli — 36, 108
 Na straži (Na Vahti) — 138, 363,
 365, 367, 368, 372, 396, 411, 414
 Nemčija — 229, 379, 559
 Nemška loka — 398, 555
 Nemška vas (D. in G.) — 289,
 290, 473, 474
 Nickel (nemški podpolkovnik) —
 393, 398, 401, 403, 464
 Niedermayer von, Oskar — 85
 Njivice — 272
 Normandija — 277
 Notranjska — 43, 120, 158, 164,
 266, 276, 278, 299, 323, 324, 362,
 486
 Nova gora — 99, 102, 121, 149,
 174, 175, 187, 188, 193—195
 Novak (konjevoдец) — 333
 Novak Jože — 8
 Nova vas (Višnja gora) — 340
 Novi breg — 567
 Novo mesto — 5—7, 12—15, 18,
 19, 21, 38, 42, 48, 50, 73, 91, 92,
 95—97, 99, 100, 102—104, 106,

107, 109, 110, 112, 123, 126, 128
 do 143, 146—150, 152, 153, 157
 do 159, 161, 163—171, 176, 179,
 181, 187—195, 200, 201, 208,
 209, 218, 221, 223, 224, 239, 246,
 248, 251, 255, 256, 258, 260 do
 263, 265, 266, 276, 279, 280, 239,
 320, 322—325, 329, 331—333,
 336, 343, 347, 349, 351, 356 do
 360, 363, 365—368, 371, 372, 374,
 375, 377, 378, 385, 390—399,
 402, 403, 405, 406, 408—414,
 418, 422, 423, 425, 427—429, 433,
 436, 442, 444, 445, 455, 458, 463,
 467, 4ft). 474, 476, 478, 435, 486,
 488, 492, 497, 522, 527, 528, 534,
 538, 543, 545, 546, 549, 554, 555,
 562, 564

O

Občine — 249, 250, 254, 261, 280,
 287, 292, 380, 424, 446, 428 do
 430, 433, 436—439, 443, 445 do
 455, 457, 458, 471, 473—476, 484,
 498, 523
 Obla gorica — 441, 536
 Oblak (domobr. poročnik) — 395
 Obolno — 47, 58

Odredi:

NOV J:

— Belokranjski — 153, 155, 314,
 343, 344, 393, 394
 — Dolenjski — 6, 47, 151—153,
 155—159, 200, 208, 209, 220,
 223, 238, 247, 248, 251, 278,
 333—335, 350, 378, 379, 430,
 444, 457, 465, 472, 490, 491,
 497, 498, 500, 502—504, 506 do
 509, 511—514, 519, 522—524,
 533, 535—538
 — Karlovački — 89, 300, 308,
 309
 — Motorizirani IV. armade —
 561
 — Notranjski — 209, 251
 — Štajerski — 21, 22
 — Zetski — 25

četniški :

— Dolenjski — 523

nemški :

— lovski mejnih stražnikov — 16

Odrga — 258

Ogulin — 298, 299, 301, 310

Okrog (Mirna) — 46

Operativne cone:

NOVJ:

— IV. štajerska — 21—23, 277,
376, 439, 495, 496, 504—506,
522, 524, 529, 537, 5*0, 561

nemške:

— Jadransko primorje — 41, 43

Operativni štabi:

NOVJ:

— 6. in 11. brigade — 418, 472,
495

nemški:

— za uničevanje tolp XVIII.
voj. okrožja — 42, 44, 393,
464, 469

Orehovica — 17, 50, 346

Organizacijski štab slov. domo-
branstva — 44, 323, 464, 531

Orlaka — 254, 287, 327, 349, 350,
502, 511, 512

Orle — 557, 558, 568

Orl j ek (trig. 808) — 505

Ornuška vas — 49, 125, 126

Osojnik — 310, 311

Osredek — 457

Ostendorf Werner — 84

Ostrog — 78

Oteč vrh — 283, 294

Otok (Prmskovo) — 502

Ovčjak (Koprivnik) — 346, 398

Ozalj — 88, 298—300, 313

P

Pacek Alojz-Platin — 9, 25, 63.
178

Paipič (partizan) — 332

Pakiž Odon — 180

Pavlič Miroslav — 395, 403

Pavlin Mile — 5, 81, 144, 242,
243, 245, 354, 478, 479

Pečka (k. 912) — 549—551, 567

Perovič Radoje — 386, 397

Peskar Jože — 6, 47, 80—82, 121,
122, 134, 143—145, 196, 197!
354, 540, 541

Peščenik — 239, 241, 286, 338.
339, 557, 568

Petrovič Stojan — 206

Picelj Ivan-Jon — 499

Pijava gorica — 209, 224, 228 do
230, 239—241

Pijavice (Tržišče) — 266

Pintar Rudi — 7, 462, 545

Pirc Vito — 462

Piano — 348, 426

Plemberk — 412

Pleš (hrib) — 400, 521, 538

Plešivica (k. 366 pri Adlešičih)
— 344

Plešivica (k. 590 pri Dvoru) —
544, 545

Plešivica (k. 421 pri Žalni) —
238, 239

Plešivica (vas pri Gradencu) —
457, 464, 476, 528, 531—533,
544, 568

Podboršt (D. in G.) — 423, 474

Podboršt (Šentjanž) — 60, 431

Podbukovje (Krka) — 236, 341,
350, 351

Podbukovje (Sela pri Šumber-
ku) — 502

Podgorje (predel) — 179

Podgozd — 254, 288, 466, 467.
477, 529, 533

Podgrad — 358, 360—364, 366 do
369, 371—373, 375—377, 380,
392, 396, 397, 403, 408, 410, 411,
414, 420, 421, 425, 522, 538

Podhosta — 347, 348, 467, 549.
552, 566, 567

Podlipa — 103, 350

Podlisec — 249, 250

Podljuben (M. in V.) — 112, 113.
377, 527

- Podlogar Ljubo — 178
- Pod odsek obmejni XVIII/F — 430
- Pod okrožja OF:
- Sentjernejsko — 19
 - Šmarješko-škocjansko — 19
- Podstenice — 551
- Podturn — 107—109, 121, 299, 553
- Podzemelj — 244, 345, 351, 352
- Pogance — 153, 188, 322
- Poganeč — 376
- Pogajen Franc-Kranjc — 21, 430
- Pohorje — 23
- Polc (partizan) — 327
- Polica — 238, 557, 568
- Polič Radko — 121, 355, 394
- Poljane (zdaj Kočevske Poljane) — 108, 114, 553
- Poljane (zdaj Poljane pri Mirni peči) — 168, 171, 184, 194—196, 201
- Poljane (zdaj Poljane pri Primskovem) — 349, 442, 498, 500, 502, 503, 507, 524, 536, 539
- Polje (D. in G.) — 108, 523
- Polje (Tržišče) — 265
- Polki:
- nemški:
- 1. rezervni lovski — 300
 - 1. SS tankovski grenadirski — 75, 76, 85, 91, 92, 94—96, 100, 109, 110
 - 13. SS policijski — 246, 451, 452, 454, 456, 465, 488
 - 14. SS policijski — 85, 89, 90, 92, 203, 209, 210, 212, 213, 219, 222, 246, 254, 262, 267, 276, 280, 357, 362, 365, 374, 390, 393, 395, 408, 428, 434, 444, 453, 454, 464, 491, 492, 533, 534
 - 17. SS policijski — 546, 548, 550, 555, 566, 567
 - 19. SS policijski — 15—17, 40, 51, 57, 68, 74, 75, 85, 97, 99, 130, 254, 492, 519, 534, 546, 555
 - 25. SS policijski — 492, 519, 534, 546
 - 112. topniški — 85, 99
 - 131. grenadirski — 85
 - 132. grenadirski — 85, 92
 - 194. grenadirski — 85
 - 303. tankovski grenadirski — 85, 96, 108—110, 112
 - 314. tankovski grenadirski — 85, 96, 100, 102, 103, 164, 165, 167—171, 192—194
 - 901. tankovski grenadirski — 85, 92—94, 106
 - »Admont« gorskih lovcev — 77, 85
 - »Treeck« gorskih lovcev — 507
 - »Variagov« — 491, 492, 513, 519, 528, 531, 534, 535, 543, 544, 546, 567
- kvislinški:
- 2. srbskega prostovoljskega korpusa — 555
 - 3. srbskega prostovoljskega korpusa — 555
 - 4. srbskega prostovoljskega korpusa — 555
- Polom — 469, 521, 538, 557, 568
- Polšnik — 57, 66, 70, 71, 270, 273, 504, 506, 536
- Ponikve (D. in G.) — 12, 13, 137, 149, 444, 475
- Ponikve (Hrvatska) — 310, 311
- Ponova vas — 230, 239, 240
- Ponoviče — 524
- Popič Alojz-Topič — 565
- Popivoda Pero — 38, 96
- Postojna — 19, 55, 209
- Potok (zdaj Potok pri Gorenji Straži) — 392
- Potoki (Semič) — 405
- Požar (konjevoдец) — 333
- Prapreče (zdaj Prapreče pri Gorenji Straži) — 113
- Praproče (zdaj Praproče pri Temenici) — 292, 502, 511

Prečna — 128, 158, 188, 191, 192,
 252, 336, 348, 413
 Predvor — 561
 Predole — 181, 240, 351, 374
 Pregelj (domobr. poročnik) —
 395
 Prelesje — 275
 Preloka (Črnomelj) — 346
 Preserje — 55
 Preska, glej Velika Preska
 Pretržje — 475, 526
 Preveg (Polšnik) — 536
 Prevole — 315, 324, 346, 347, 421,
 472, 494, 520, 521, 535
 Prezelj Janez — 151, 512
 Pribišje — 394, 400—402, 405,
 407, 408, 410, 414, 420, 471, 564
 Pri cerkvi (zdaj Pri cerkvi-
 Struge) — 527, 528, 543
 Primorska — 53, 178, 381, 387,
 493, 495, 529, 553
 Primož (hrib) — 467, 468, 470,
 478, 485, 491, 493, 494, 520, 528
 do 534, 548
 Primožič Tone — 180, 253
 Primskovo — 279, 282—284, 290,
 294, 335, 349, 441, 442, 475, 498,
 500, 502, 506, 507, 525, 538
 Pristava (Stopiče) — 376
 Pristava (zdaj Pristava nad Stič-
 no) — 11
 Privis — 309, 346
 Prudof — 523, 539
 Pugled (zdaj Pugled pri Starem
 Logu) — 346, 567
 Pusti Malin — 503, 536

R

Račje selo — 288, 443, 474
 Račna (M. in V.) — 204, 207,
 211, 236, 237, 351
 Radanja vas — 281, 283
 Radeče — 46, 54—56, 58, 63, 66,
 68—72, 74, 75, 246, 265, 266,
 269, 270, 272, 273, 291
 Radna (Boštanj) — 70
 Radna vas — 106, 289, 293
 Radoha — 103, 105, 112, 113, 399,
 414

Radohova vas — 277, 292, 294,
 463, 502
 Rainer dr. Fridrich — 41, 43
 Rajndol — 555
 Rajonski odbori OF:
 — kostanj eviški — 20
 — svetokriški (Podbočje) — 20
 Raka — 17, 46
 Rakek — 85, 158, 324
 Rakovnik (zdaj Rakovnik pri
 Birčni vasi) — 375, 412
 Ratje — 346, 347, 514
 Ravne (Dole pri Litiji) — 271,
 275
 Ravni dol — 341, 350
 Rdeči kal (Dobrnič) — 103, 294,
 380, 413, 539
 Rdeči kal (Sad) — 329
 Rdeči kamen — 546, 548, 567
 Reber (Žužemberk) — 166, 254,
 287, 330, 348, 532
 Rebolj Dušan-Bor — 9, 12, 17,
 26, 36, 125, 157
 Reka — 85, 554
 Renke — 536
 Resnik (partizan) — 333
 Reva (Dobrnič) — 350
 Ribbentrop von, Joachim — 43
 Ribičič Mitja-Ciril — 10, 15, 23
 Ribnica — 200, 208, 209, 223, 224,
 227—229, 240, 246, 247, 251,
 313, 314, 379, 419—422, 434^
 454, 472, 485, 554, 557, 568
 Rigelj — 108—110, 405
 Rihpovee — 102, 106, 137, 138,
 143, 149, 194, 195, 423
 Rim — 39
 Rodine — 424, 474
 Rog, glej Kočevski Rog
 Roje — 349, 438, 443, 473, 474,
 511
 Rolih Jože-Ciril — 184
 Rommel Erwin — 69, 84
 Rösener Erwin — 40—44, 67, 69,
 74, 75, 77, 78, 130, 229, 324, 353,
 366, 393, 447, 453, 491, 492, 534,
 539
 Rozman Franc-Stane — 22, 24,

157, 173, 213, 312, 313, 379, 389,
471, 472
Rožni dol — 108, 400, 405
Rumanja vais — 108
Runčec — 162
Ruperč vrh — 153, 188, 322, 371,
979 979 "in
Rupnik Lev — 41—44, 161, 182,
363
Rupnik Vuk — 14, 15, 41, 43.
86, 130, 276, 323, 401, 409

S

Sadinja vas (zdaj Sadinja vas
pri Dvoru) — 423, 425, 445,
449, 458, 466, 471, 475, 477, 484,
528, 532, 544, 545
Saje Ljudmila-Marušca — 7, 8,
25, 32, 33, 62, 81, 90, 10-4, 121,
122, 185, 206, 243, 337, 517, 565
Saje Lojzek — 206
Salomon (intendant) — 333
Sava — 66, 75, 504, 506, 524, 537
Sava (r.) — 10—12, 23, 34, 46 do
48, 53—57, 59, 60, 63, 66, 68 do
74, 78, 79, 83, 106, 116, 118, 156,
157, 179, 265, 269, 272, 376, 385,
389, 431, 436, 440, 494, 495, 497
do 501, 504—507, 515, 518, 519,
522—524, 536, 537, 557, 562, 564
Savnik Boris — 81
Schmitz (nemški kapetan) —
211, 434
Schumacher Erich — 44, 323,
324, 398, 401, 408, 464, 469
Sedlata gorica — 566
Sekirnik Janko-Simon — 10, 15,
20
Sela pri Šumberku — 128, 248,
254, 287, 293, 325, 326, 328, 329,
331, 348, 349, 446, 448, 449, 455,
456, 477, 510—512
Sela (zdaj Sela pri Ajdovcu) —
348, 425, 426, 473
Sela (zdaj Sela pri Dobu) — 280,
282
Sela (zdaj Sela pri Hinjah) —
520, 533

Sela (zdaj Sela pri Jugorju) —
386
Selce (D. in G.) — 449, 452
Selo — 275
Semič — 91, 92, 108, 109, 112,
114, 359, 390, 392—395, 397, 399
do 401, 405, 410, 414, 420, 472
Semič Stane-Daki — 257, 261,
272, 273, 296
Semprimožnik Franc-Lojze — 7,
440
Seničar Štefan — 7, 333
Senožeti — 10
Sever Franc-Franta — 25
Severin — 89, 91
Sevnica — 5, 46, 55, 56, 59, 64,
66, 72, 74, 76, 102, 246, 256, 259,
265—267, 430, 431, 485
Sinji vrh — 89
Skupina armad (nemška):
»B« — 84, 85
Slančji vrh — 423
Slapar Tomaž-Tugo — 257
Slapnik Ivan-Blisk — 7, 8, 171.
214, 215, 218, 243
Slivnica (Sp. in Zg.) — 238, 240
Slovenija — 10, 13, 14, 24, 31,
32, 40, 42, 44, 45, 55, 69, 83, 84,
117, 142, 153, 155, 161, 180, 182,
209, 228, 253, 269, 276, 301, 331,
429, 471, 472, 484, 486, 487, 489,
491, 492, 495, 497, 521, 534, 543.
553, 557, 564
Slovensko primorje — 19, 39, 45,
83, 84, 379, 554, 555
Sluga Zlata — 7
Smolenja vas — 218
Smrjene — 239, 241,
Smuka — 346, 421, 467, 468, 485,
494, 520, 529, 53?—535, 537, 566
SNOS — 461
Sobrače — 281—283, 293
Sopota (r.) — 270, 272
Soteska — 100, 106, 103, 110,
112, 142, 165—167, 187, 251, 358,
412, 493, 532, 545
Sovjetska zveza, glej Zveza sov-
jetskih socialističnih republik
Split — 553

Spodnja Slivnica — 237—241.
342, 351
Spodnja Štajerska — 54, 57, 66
do 69, 78
Spodnje Brezovo — 241
Spodnje Lanknice (zdaj Dolenje
Lanknice) — 423
Srđič Simon — 180, 226, 243, 245
Srebot Jože — 327
Srebotnica — 329, 348, 511, 512
Srednik — 68
Srednje Lanknice — 423
Srednji Lipovec — 350, 458, 476
543
Stalin, glej Visarionovič Josip
Stamenković Miroslav — 323
Stara cerkev — 92, 568
Stara gora (Mirna) — 434
Stara gora (Žužemberk) — 467.
468, 450, 478, 520, 529, 533, 548
Stara žaga (Dolenjske Toplice)
— 194, 293, 390, 394, 395, 552
Stare žage (Mokre) — 8
Stari grad (Otočec) — 139, 192
Stari grad (Višnja gora) — 285,
286, 338, 340
Stari Log — 92, 106, 107, 346, 421,
487, 538, 548, 567, 568
Stari trg ob Kolpi — 89, 92, 554
Stari trg (Trebnje) — 526, 539
Stative — 300, 311
Stavča vas — 346, 425, 477, 487,
492, 529, 530, 533—535
Stehanja vas — 241, 248, 255,
286—288, 325, 327, 348, 349, 448,
452, 455, 476, 502, 511
Steindl Franz — 69, 74, 98, 100
Stična — 23, 269, 270, 286, 293,
294, 323—326, 333, 337, 338, 340,
341, 349, 350, 401, 464, 469, 508,
510, 512, 530
Stiplovšek dr. Miroslav — 8, 20,
23, 32, 33, 47, 80, 106, 478, 540,
541
Stojan Anton — 125, 156, 157
Stojdraga — 49, 50
Stopiče — 412
Stranje — 249

Stranska vas (Novo mesto) —
153, 154, 189, 412
Stranska vas (zdaj Stranska vas
pri Žužemberku) — • 166, 345,
425, 472, 473, 484—492, 528 do
534
Straža (D. in G.) — 15, 43, 105.
108, 109, 113, 167, 168, 176, 187.
189, 194, 195, 248, 358, 412
Straža (Šentrupert) — 439, 475
Stražberg — 265
Strmec (hrib) — 327
Strnad Ivan — 18, 28
Struge (predel) — 347, 472, 521,
538
Suha krajina — 171, 203, 231,
236, 241, 246, 253—255, 314, 315,
317, 319, 320, 324, 325 332, 336,
338, 342, 347, 351, 362, 363, 379,
389, 406, 422, 428, 459, 463—467,
469—472, 477, 478, 485, 486, 488.
490, 491, 497, 499—501, 507, 514,
519, 520, 522, 523, 527—529, 532,
535, 537, 539, 543—548, 552, 557.
564, 568
Suhor (D. in G.) — 73, 90
Suhy Brane-Šenk — 7, 211
Sušak — 41
Sušica — 287, 514
Sušje (Polšnik) — 536
Sv. Ahac — 241
Sv. Ana (Mirna peč) — 194, 262,
281, 289, 290, 424, 426, 429, 430
433, 444, 474, 475, 477
Sv. Ana (Ribnica) — 472
Sv. Anton (Zdenska vas) — 210,
213, 214, 216—218, 351
Sv. Duh — 340, 341, 350
Sv. Florijan — 189, 375, 376, 522
538
Sv. Gregor — 181, 200, 228
Sv. Helena — 291, 423, 473
Svibno — 69, 74, 75
Svinjsko — 275
Sv. Jurij (Tržišče) — 77, 265,
267
Sv. Jurij pod Kumom (zdaj
Podkum) — 66, 74, 77, 270, 273,
504, 506, 536, 537

Sv. Katarina — 528
 Sv. Katarina (Polšnik) — 536
 Sv. Križ (zdaj Gabrovka) — 15,
 30, 46, 48, 55, 56, 58, 63, 76, 96,
 100, 239, 248, 266, 270, 271, 282,
 291, 292, 335, 379, 457, 498, 508,
 525,
 Sv. Lenart — 536
 Sv. Lovrenc — 536
 Sv. Magdalena — 344, 345
 Sv. Marjeta — 69, 431
 Sv. Martin — 532
 Sv. Mohor — 442
 Sv. Peter — 549
 Sv. Rok (Stična) — 342
 Sv. Rok (Žužemberk) — 530
 Sv. Vrh (zdaj Vrh pri Mokrono-
 gu) — 423, 424

Š

Šahovec — 249, 413,
 Šalka vas — 398, 406, 557
 Šenberg — 346
 Šetrajčič Pavle-Pavček — 206
 Sevnica (M. in V.) — 291
 Šifre akcij:
 — Schneegestöber — 393
 — Wolkenbruch I — 95
 — Wolkenbruch II — 95, 101
 Šilih Niko-Boris — 178, 206, 257,
 261
 Šiljegovič Boško — 561
 Šipek (trig. 956) — 9
 Škocjan — 15, 46, 55, 58, 95, 99,
 102, 128, 131—133, 137, 139, 147
 Škofja Laka — 561
 Škofljica — 209, 222, 228, 229,
 240, 337
 Škovec — 438, 443, 473
 Škrli anče (M. in V.) — 322 375
 Škrli evo — ■ 292
 Šlosar Štefan — 216
 Šmarje pri Ljubljani (zdaj
 Šmarje-Sap) — 222, 224, 226,
 230, 240, 327
 šmarješke Toplice — 17, 169,
 175, 190, 191, 193
 Šmarjeta — 97, 102, 120, 128, 131
 do 133, 139, 140

Šmartno pri Litiji — 48, 79
 Šmid (partizan) — 332
 Šmihel (zdaj Šmihel pri Novem
 mestu) — 357, 414
 Šmihel (zdaj Šmihel pri Žužem-
 berku) — 255, 288, 328, 485,
 488, 531, 532
 Šmilk — 273
 Šmit Jože — 569
 Šnuderl Savo — 236

Šole:

NOVJ:

- oficirska glavnega štaba NOV
 in PO Slovenije — 37, 92,
 178, 314, 315, 317
- oficirska vrhovnega štaba
 NOV in PO Jugoslavije —
 396
- podoficirska VII. korpusa
 NOVJ — 359, 385, 390

nemške:

- SS podoficirska — 398
- Šonc Lojze — 7, 236, 310, 332,
 352

Štajerska — 12, 13, 17, 18, 21 do
 24, 26, 29, 34, 36, 37, 40, 42, 47,
 105, 106, 117, 118, 127, 142, 157,
 172, 173, 177, 178, 181, 208, 277,
 316, 362, 379, 381, 387, 429, 440,
 453, 459, 495, 496, 499, 507, 516,
 524, 529, 559, 560, 564

Štalcerji — 555, 567

Štampetov most — 55, 72, 73,
 269, 277, 278, 284, 376, 378

Štatenberg — 12, 128

Stefan (zdaj Stefan pri Treb-
 njem) — 475

Štimac Vladimir — 7

Št. Janž (zdaj Šentjanž) — 18,
 46, 55—58, 60—62, 68, 70, 73 do
 79, 97, 267, 430—434, 439, 471,
 473, 475

Št. Jernej (zdaj Šentjernej) —
 17, 40, 172, 346, 357—359, 364,
 366—368, 374, 376, 378, 391, 392

St. Jošt (zdaj Šentjošt) — 412
 Št. Jurij (cerkev) — 536
 št. Jurij (Mirna peč) — 196
 Št. Jurij pri Grosupljem (zdaj Podtabor) — 228, 239—241
 Št. Lovrenc (zdaj Šentlovenec) — 287, 503
 štorovje — 293
 Št. Pavel (zdaj Sentpavel na Dolenskem) — 280, 282, 293
 Št. Peter (zdaj Otočec) — 99, 132, 139, 148, 149, 187, 188, 192, 193, 357
 Št. Peter na Krasu (zdaj Pivka) — 55
 Štravberk — 174
 Št. Rupert (zdaj Šentrupert) — 46, 83, 97—99, 292, 473
 Št. Vid pri Ljubljani (zdaj Šentvid) — 546
 Št. Vid pri Stični (zdaj Šentvid pri Stični) — 248, 255, 270, 276, 278—281, 283, 286, 287, 293, 294, 323—329, 331, 333—335, 342, 348—350, 428, 429, 433, 442, 445, 448, 464, 470, 474, 530
 Subašic dr. Ivan — 342

T

Tanaskovič Rajko — 12, 38
 Tanča gora — 92—94, 106, 107, 120
 Tavčar Janez — 236
 Telče — 46, 58
 Temenica — 279, 281, 282, 292 do 294, 503
 Temenica (r.) — 95, 96, 150, 264, 279, 282
 Teršelič Anton-Zagar — 404
 Težka voda (D. in G.) — 322, 347, 367, 368, 391, 396, 411, 413, 414
 Tihaboj — 18, 271, 273—275, 291 292, 350, 508, 526
 Timm (nemški kapetan) — 464
 Tito, glej Broz Josip
 Titograd — 25

Tlaka (Gabrovka) — 524
 Tlake — 239
 Tomič Leopold — 464
 Tominc Milan — 399, 419, 420, 482, 520
 Topla reber (D. in G.) — 549, 551, 566
 Toplice, glej šmarješke Toplice
 Trbinc — 266, 291, 292, 433 do 43Q 47*3_4-7^
 Trbovlje — 6, 7, 71, 75, 504, 538, 537
 Trebanjski grad — 258, 260
 Trebanjski vrh — 239, 349, 474, 539
 Trebča vas — 423, 445, 458, 475
 Trebelno — 10, 11, 26, 58, 102, 103, 105, 119, 125, 126, 128, 129, 137, 143, 148, 150, 157, 159, 246, 255, 265, 266, 275, 288, 290, 291, 334, 423
 Trebelno (Šentjanž) — 68
 Trebnje — 12—14, 18, 20, 100, 102, 103, 130, 135, 137, 140, 147, 149, 150, 153, 156, 157, 164, 166 do 169, 187, 189, 194, 196, 239, 247—249, 251, 253, 255—265, 268, 279—281, 287—292, 308, 329, 334, 380, 424, 430, 433 do 435, 437—439, 441, 444, 445, 450, 462, 473—476, 485, 502, 510, 512, 523, 526, 527, 539
 Trebnji vrh — 250
 Tribučje — 344, 351
 Trošmarija — 310, 311
 Trst — 21, 40, 41, 374, 379, 554, 555
 Trstenik — 292, 439, 475
 Trška gora — 97, 99, 113, 121, 126, 132, 137, 140, 148, 157, 169, 171, 175, 187, 189—191, 193, 195, 196, 221, 222, 239, 263, 289, 290, 358
 Trupej Franjo — 332
 Tržišče — 35, 46, 50, 55, 57, 63, 76—79, 99, 265—269, 274, 291, 390, 423, 424, 430

Tuji grm — 47
Turjak — 19, 228, 230, 240
Turn (grad) — 271
Turner Franc-Kostja — 26, 171,
172, 178
Turšič Ivan-Iztok — 553

U

Udje — 239
Ugovšek Ivan-Janko — 565
Uiberreither dr. Sigfried — 67
do 69, 78
Urbas Janez — 317
Uršna sela — 108—110, 112, 321.
322, 347, 348, 359, 377, 378, 392
do 400, 405, 408, 411, 414, 564
Ušivec — 347, 522, 538

V

Vahta, glej Na Straži
Valentič Fabio — 332
Valična vais — 502, 511, 532
Vavta vas — 187, 392
V Dolu — 537
Velenje — 560, 561, 568
Velika Loka — 378, 434, 448, 474
Velika Preska — 70, 71, 75, 270,
273, 503, 504, 506, 536
Velika Račna — 237
Velika sela — 345, 352
Velike Dole (Veliki Gaber) —
292, 293
Velike Kompolje — 287
Velike Lašče — 158, 161, 204 do
206, 208—210, 212, 213, 219,
221, 223, 228, 230, 239—241,
251, 314, 420, 434, 454, 473, 485,
494, 530, 533
Velike Lipljene — 239—241
Velike Poljane (Ortnek) — 228
Veliki Cerovec — 371, 373, 411
Veliki Cimik — 97
Veliki Gaber — 269, 278—281.
291—293, 325, 348, 349, 429,
437, 438, 441, 448, 450, 452, 463,
502, 512, 526

Veliki Kal — 168, 177, 192, 194,
195
Veliki Lipovec — 151, 184, 187,
349, 425, 458, 543
Veliki Podljuben — 392, 396,
522, 533, 539
Veliko Globoko — 202
Veliko Lipje — 468, 487, 499, 514,
520, 529, 530
Verdun (zdaj Verdun pri Uršnih
selih) — 405
Verd — 55
Vesela gora — 292, 439, 475
Veternik — 70
Videm (Krka) — 235, 341, 350,
351
Videm (zdaj Videm pri Temeni-
ci) — 294
Vidregar Sonja — 333
Vidmar Drago — 180, 332
Vidmar Nande — 183, 184
Vidmar Tončka-Heda — 333
Vina gorica — 439, 474, 526, 539
Vina vas — 439
Vinica — 79, 89—94, 120, 301,
310, 343, 345, 552, 553, 555
Vinja vas — 368, 371—373, 411,
414
Vinkov vrh — 425, 458, 466, 471.
477, 484, 489, 492—494, 519,
528, 531—534, 543—545, 566
Vipotnik Janez — 223, 399, 482
Visarionovič Josip-Stalin — 157.
559
Visejec — 346, 476, 528, 533
Višner Drago — 306, 332
Višnja gora — 42, 76, 96, 156.
238, 270, 276, 278, 284—286,
294, 323, 333, 336—341, 348
do 350, 374, 458, 470, 557, 568
Vivodina — 299, 314, 320
Vodale — 77
Vodice (Gabrovka) — 507, 508,
514, 537
Vodice (Videm-Dobropolje) —
235, 237, 238, 240

Vojna področja:

- belokranjsko — 385
- dolenjsko — 318, 529
- Vojno okrožje XVIII (nemško)
— 40, 567
- Vojnovič Aleksandar — 500
- Volčja jama (Žužemberk) — 449.
457, 512
- Vozenk (Drušče) — 63, 77, 79
- Vraničar Marko — 333
- Vransko — 560
- Vrbičje — 239, 240
- Vrbovec — 103, 288
- Vrbovsko — 92, 301, 310
- Vrh (D. in G. pri Dobrniču) —
413
- Vrh (Dolž) — 367, 411
- Vrh (Šmarjeta) — 97, 120
- Vrh (Višnja gora) — 284
- Vrh (zdaj Vrh pri Hinjah) —
520, 533
- Vrh (Zežemberk) — 532
- Vrhek — 50, 51, 79
- Vrhnika — 77, 557
- Vrhova Gorica — 309, 346
- Vrhovni štab NOV in PO Jugo-
slavije — 24, 42, 179, 268, 277
- Vrhpeč — 426
- Vrhtrebnje — 254, 259, 261
- Vršiček (k. 574) — 421, 520
- Vukova Gorica — 299, 309, 311.
312, 346
- Vukša Jovan — 178
- Vukšinič Nada — 203

W

- Weichs von, Maximilian — 69, 84

Z

- Zaboršt (Stična) — 280, 281, 293
- Zabrdje — 423, 444, 472, 473, 475
- Zafara — 167, 251—253, 287, 430.
449, 466, 533, 534
- Zagorc Janez — 346
- Zagorica (Videm-Dobropolje) —
237

- Zagorica (zdaj Zagorica pri Vel.
Gabru) — 248, 278, 286, 292.
326, 327, 348, 448, 477, 511
- Zagorje ob Savi — 71, 504, 536
- Zagozd — 271, 272
- Zagrad (Radeče) — 66
- Zagradec — 202, 206, 253, 288.
294, 299, 338, 350, 502, 513, 530
- Zagreb — 68, 298
- Zajčje polje — 567
- Zajčji vrh — 371, 412, 413
- Zalaznik Stanko — 462
- Zalisc — 455
- Zalog (Ljubljana) — 47, 560, 568
- Zalog (Novo mesto) — 190
- Zalog (zdaj Zalog pri Škofljici)
— 224, 226, 240
- Zaloka (Šentrupert) — 150, 274.
291
- Zameško — 17, 100, 194
- Zaplaz — 239, 291, 292, 294, 335
- Zapotok — 43
- Zavrh (Dole) — 292
- Zavrh (Grosuplje) — 238, 240
- Zavrh (Radeče) — 270, 275
- Zavrh (Zagradec) — 513
- Zavrl Žarko — 7, 82, 122
- Zavrtace — 338, 340, 348
- Zbure — 17, 190, 422
- Zdenska vas — 181, 200, 202 do
205, 207—221, 223, 228, 234 do
238, 342, 351
- Zgornja Savinjska dolina — 429
- Zgornje Laknice (zdaj Gorenje
Laknice) — 423
- Zidani most — 54—56, 66, 68,
72, 74, 75, 265, 266, 374, 430,
431
- Zilje (Vinica) — 92
- Zlatnar Mirko — 419
- Znojile — 514
- Zofka (bolničarka) — 253
- Zonta Luka — 332
- Zornada Josip-Frenk — 138
- Zupančič Jože — 305, 307
- Zupančič Zan — 7
- Zveza sovjetskih socialističnih
republik — 39, 182

Z

Žabja vas — 134, 411, 527

Zaga (Gorjanci) — 367, 411

Zaga-Rog — 552

Žalna — 239, 241

Žaloviče — 150, 151, 156, 187, 191

Zdinja vas — 171, 190, 192, 193

Železno — 250, 287

Zelimplje — 227

Žitnik Marjan — 7, 8, 513, 516

521

Žlajpah Jaka — 208

Žnidaršič Anton-Stefan — 206

Žnidaršič Jože — 184

Zokalj Alojz-Džidži — 25, 31, 59

Zumberak — 52, 92, 100, 115, 128,
298, 299, 313, 314, 320—322, 385

Z uniči — 346

Žužemberk — 99, 100, 110, 142,

147, 150, 157, 158, 166—168,

170, 180, 201, 231, 246—256,

262, 263, 268, 287, 288, 299, 314,

315, 325, 329—331, 334, 345,

347—350, 385, 390, 423, 425,

430, 439, 441, 445, 446, 455, 457,

458, 466, 469, 470, 472—474,

477, 484—489, 519, 527—532,

534, 535, 539, 543—545, 566

Zvenglovec — 533

Zvirče — 324, 422, 458, 472, 476,

520, 521, 535, 538

V S E B I N A

UVOD.....	5
USTANOVITEV DVANAJSTE BRIGADE (24. 9. 1943)	9
Prihod Šlandrove brigade na Dolenjsko.....	9
Aktivnost Šlandrove brigade do vrnitve na Štajersko . .	13
Razmere pomembne za štajerske enote na Dolenjskem . .	18
Ustanovitev Dvanajste brigade.....	23
Opombe.....	32
DVANAJSTA BRIGADA SE PREBIJE DO SAVE (25. 9,—19. 10. 43).....	34
Organizacijsko utrjevanje.....	34
Nemške tegobe in nadloge.....	39
Predofenzivno obdobje.....	45
Bojni pohod k Savi.....	53
Umik na mejo.....	74
Kronika akcij in bojev.....	78
Opombe.....	80
MED VELIKO NEMŠKO OFENZIVO (20. 10.—2. 11. 43) . . .	83
Nemški bojni cilji in sredstva.....	83
Delovanje 2. in 5. bataljona v Beli krajini.....	88
»Wolkenbruch II«.....	95
Dvanajsta v boju s Turkestansko divizijo.....	99
Doživetja 2. in 5. bataljona.....	106
Pregled razmer po ofenzivi.....	115
Kronika akcij in bojev.....	120
Opombe.....	121
UDELEŽBA PRI NAPADU NA NOVO MESTO (3,—16.11.43)	123
Ukrepi za okrepitev bojne moči Dvanajste.....	124
Sodelovanje pri napadu na Novo mesto.....	128
Sovražnik se prebije v Novo mesto.....	136

Kronika akcij in bojev.....	143
Opombe.....	143
NA BLOKADI NOVEGA MESTA (17. 11. 43—2. 2. 44)	146
Vojaške razmere v Ljubljanski pokrajini.....	146
Skupaj s Cankarjevo na blokadi.....	148
Preoblikovanje 3. bataljona.....	155
Tesneje k mestu.....	157
Preboj Turkestancev v Novo mesto.....	164
Manevrska blokada.....	173
Politično in kulturno delovanje. Presoja KP o razmerah	182
Kronika akcij in bojev.....	187
Opombe.....	196
OB KOČEVSKI PROGI (3. 2.-27. 4. 44).....	200
Boj za železniške naprave.....	200
Osvojitev Zdenski vasi.....	208
Na pragu Ljubljane.....	219
Vojaška in politična izgradnja.....	231
Kronika akcij in bojev.....	236
Opombe.....	242
SODELOVANJE V OFENZIVNI OPERACIJI VII. KORPUSA	
(28. 4.-24. 6. 44).....	246
Dobrnič, Žužemberk.....	246
Trebnje in Mirna peč.....	255
Vdor do Save.....	265
Boji z domobranskimi bataljoni.....	276
Kronika akcij in bojev.....	286
Opombe.....	294
BOJNI PREMIKI (25. 6,—1. 9. 44).....	298
Bosiljevo.....	299
Pomoč pri obrambi Bele krajine in utrjevanje brigade . . 313	
Bojna srečanja z domobranci.....	323
Brigadni manevri.....	332
Kronika akcij in bojev.....	345
Opombe.....	352
BRIGADA BRANI BELO KRAJINO (2. 9,—15. 11. 44)	356
Kako izpolniti nalogo?.....	356
Boji.....	363
Zatišje.....	378
Vihar.....	389

Kronika akcij in bojev.....	411
Opombe.....	414
SOVRAŽNIK OBVLADA DOLENJSKO CESTO (16. 11. 44 do	
24. 1. 45).....	418
Boj za Kočevje in oskrbovalna akcija.....	418
Sovražnik obvlada dolensko cesto.....	428
Bitka v Suhi krajini.....	459
Kronika akcij in bojev.....	472
Opombe.....	478
SVOBODI NAPROTI (25. 1.—8. 4. 45).....	
Naleti na Stransko vas.....	484
Akcija za sprejem štajerskih partizanskih enot na Savi .	495
Na novomeški in krajinski fronti. Vnovič k Savi	515
Kronika akcij in bojev.....	529
Opombe.....	539
SKLEPNE BORBE (9. 4.—15. 5. 45).....	
Na roški fronti.....	543
Osvobodilni pohod.....	552
Izviri moči.....	561
Kronika akcij in bojev.....	566
Opombe.....	568
POVELJNIŠKI KADER.....	
KAZALO KRAJEV, IMEN IN ENOT.....	
VSEBINA	

Knjižnica NOV in POS 16
Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik Zdravko Klanjšček

Lado Ambrožič-Novljan

DVANAJSTA BRIGADA

Rokopis je odobrila komisija za zgodovino
na seji 2. avgusta 1976

Strokovna recenzenta

Miroslav dr. Stiplovšek in Jože Novak

Lektor Alenka prof. Konc

Izdelava skic Vladimir Stimac

Tehnični urednik Jože Certalič

Založila »Partizanska knjiga« v Ljubljani

zanjo Matija Potokar

in odbor Dvanajste brigade v Ljubljani

zanj Vid Jerič

Natisnila in vezala tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani

septembra 1976 v 2200 izvodih

Klišeje izdelala klišarna »Ljudske pravice« v Ljubljani

Knjiga je izšla s pomočjo Kulturne skupnosti Slovenije

ODBOR BORCEV XII. SNOU BRIGADE SE ZAHVALJUJE
DRUŽBENOPOLITIČNIM SKUPNOSTIM IN ORGANIZACIJAM,
TEMELJNIM IN DRUGIM ORGANIZACIJAM ZDRUŽENEGA
DELA, DELOVNIM SKUPNOSTIM IN POSAMEZNIKOM, KI SO
S SVOJIMI PRISPEVKI OMOGOČILI IZDAJO TE KNJIGE. TO
SO:

Skupščina občine Novo mesto. Skupščina občine Sevnica in
družbenopolitične organizacije občine Sevnica. Skupščina občine
Maribor. Skupščina občine Trbovlje. Občinski komite ZKS Novo
mesto. Občinska konferenca SZDL Novo mesto. Občinski svet
zveze sindikatov Novo mesto. Kulturna skupnost Novo mesto. Ob-
činski odbor zveze rezervnih vojaških starešin Trbovlje. Tovarna
Krka — farmacevtika. Zdravilišča Novo mesto. Novoles lesni kom-
binat Novo mesto — Straža. Avtopromet. Gostinsko in turizem
Gorjanci Straža — Novo mesto. Gozdno gospodarstvo Novo mesto.
Splošno gradbeno podjetje Pionir Novo mesto. Iskra — TOZD Upo-
ri Šentjernej. Industrija obutve Novo mesto. Laibod tovarna pe-
rila Novo mesto. Novoteks tekstilna tovarna Novo mesto. Birostroj
Maribor. Iskra tovarna polprevodnikov Trbovlje. Dada Mirna na
Dolenjskem. Gozdno gospodarstvo Maribor. Kreditna banka Ma-
ribor. Novomontaža Novo mesto. INTES — TOZD Pekatin Mari-
bor. Mariborska livarna Maribor. SGP Konstruktor TOZD Gradbe-
ništvo Maribor. Vema Maribor. Tovarna verig Lesce. Tovarna
Zlatorog Maribor. Podjetje za PTT promet Novo mesto. Zavaro-
valnica SAVA — PE Novo mesto. Elektrokovina Maribor. Cestno
podjetje Maribor. Osnovna šola Grm — Novo mesto. Trgovsko
podjetje Prvi junij Trbovlje. Ribarstvo — Export Ljubljana. Sploš-
na bolnišnica Novo mesto. Veletrgovina Koloniale Maribor. Služba
družbenega knjigovodstva Maribor. Strojna tovarna Trbovlje. Ve-
letrgovina Mercator — TOZD Standard Novo mesto. Tekol Ma-
ribor. Splošna bolnišnica Maribor. Almira Radovljica. Cestno
podjetje Novo mesto. Trgovsko podjetje Novotehna Novo mesto.
Trgovsko podjetje Dolenjka Novo mesto. Kmetijska zadruga Krka
Novo mesto. Kovinar Novo mesto. Iskra TOZD napajalne naprave

Novo mesto. Pivovarna Union — TOZD Hmeljnih Novo mesto. Tehnogradnja Maribor. Avtoturistično podjetje Izletnik Celje. Aero Celje. Cestno podjetje Celje. Hotel Evropa Celje. Kovinotehna Celje. Gozdno gospodarstvo Celje. Plinarna — vodovod Celje. Železarna Štore. Jutranjka Sevnica. Kopitarna Sevnica. Stiles Sevnica. Splošna vodna skupnost Dolenjske Novo mesto. Komunalno podjetje Novo mesto. Vodovod Novo mesto. Dominvest Novo mesto. Dolenjska banka in hranilnica Novo mesto. Tobak Ljubljana. Kreditna banka Celje. Celjski tisk Celje. Tovarna lesovine in lepenke Ceršak. Podjetje za PTT promet Maribor. Veletrgovina Tanin Maribor. Ljubljanska banka, podružnica Maribor. Jeklotehna Maribor. Tovarna umetnih brusoiv Swaty Maribor. Certus — turistično, gostinsko in prometno podjetje Maribor. Regionalna zdravstvena skupnost — strokovna služba Novo mesto. Industrijsko montažno podjetje IMP Ljubljana. Uprava javne varnosti Novo mesto. Dolenjski list Novo mesto. Slapnik Ivan Novo mesto. Durjava Peter Šentjernej. Bobič Ivan Novo mesto. Bevc Marjan Novo mesto. Osolnik Milan Novo mesto. Osolnik Sonja Novo mesto. Črtalič Jože Novo mesto. Kečkeš Aleksander Novo mesto. Barbič Albin Novo mesto. Bobič Jože Novo mesto. Mariin Tone Novo mesto. Hren Gvido Novo mesto. Novak Vinko Novo mesto. Dajmovič Jože Zameško.

XII. SNOUB — SEZNAM PADLIH

Anzeljc, Vrh pri Trebeljnem, —1944
Arbiter Marij a-Danica, —1945
Badovinac Ilija-Ilija, —1944
Bavle Marjan, Gor. Podboršt, 1927—1945
Bele Ivan-Zan, Smolenja vas, —1944
Benedičič Franc, Kozaršče, 1913—1945
Bevk, iz Primorske, —1944
Bezovšek Franc, Lenart pri G. Gradu, 1915—1944
Blaj Vinko, Podbrežje,
Blatnik Jože, Dol. Grčevje, 1923—1944
Blažič Jože, Mirna vas, 1926—1944
Bojane Stefan, Grčevje, 1903—1944
Borsan Anton, Cadraže, zajet in ubit
Božič Jože, Orehovica, 1926—1944
Brancelj Jože, Bezuljak, 1912—1945
Bratun Franc, Volovlje, 1927—1944
Brcar Tomaž, Vrh, Trebnje, 1906—1943
Bučar Anton, Petrušnja vas, 1923—1943
Butara Milan, Vinji vrh, Šmarjeta, 1929—1944
Cene Anton-Dazar, Špitalič, 1911—1943
Debevec Franc, Klenovik, Škocjan, 1909—1943
Debec Jože, Klenovik, Škocjan, 1914—1945
Debec Franc, Gabernik, Škocjan, 1926—1944
Dolinšek Lojze, Jeperjek, Škocjan, —1945
Faganel Martin, Gorica, 1901 — pogrešan
Florjančič Franc, D. Dobrava, Trebnje, 1906—1944
Furlan Sonja, Črnomelj, —1944
Globevnik Franc, Novo mesto
Globevnik Mici, Novo mesto
Gospodarič Stanislav, Mirna, Trebnje, 1924—1944
Grebenc Franc
Grčar Pavel, Kamne, Trebnje, 1916—1943

Grčar Viktor
 Gričar Anton, Trstenik, Trebnje, 1927—1945
 Gričar Franc, Otočec
 Grm Leopold, Gabrska gora, 1923—1944
 Grom Smiljan, Novo mesto, —1943
 Groznik Anton, Tuji grm, 1926—1944
 Habič Ivan, Zg. Besnica, Prežganje, 1926—1944
 Habjan Franci, Radulja, Šmarjeta, 1424—1945
 Hacin Alojz
 Hervolj Alojz, D. Kamence, Novo mesto, 1924—1944
 Hočevar Alojz-Slavko, Gorenja vas, Šmarjeta, 1918—1944
 Hrastar Franc, Jedinščica, N. mesto, 1926—1944
 Jakše Franc, Novo mesto, 1919—1944
 Jančigaj Slavko, Šentjur pod Kumom, —1944
 Janežič Janez, Blato, Trebnje, 1922—1943
 Janežič Jože-Šinkovec, Poljane, 1912—
 Jelnikar Janez, Kresnice, Litija, 1907—1944
 Jenič Anton, Gabrje, Brusnice, 1904—1945
 Jenko Stanislav, Izlake, 1921—1944
 Jeraj Franc, Savina, Ljubno ob Savinji, 1927—1944 (pogrešan)
 Jerman Lazar, Marežige, 1904—
 Jesenšek Leopold-Blaž, Završje, Trbovlje, —1944
 June Janez, Razdrto, Postojna^, 1924—1944
 Juvančič Janez, Zg. Hotič, 1919—1943
 Kajin Ivan, Podklanec, 1906—1944
 Kajin Janez, Podklanec, 1919—1944
 Kamin Anton, Vel. Loka, 1914—1943
 Kastrevc Franc, Dol. Kamence, Novo mesto, 1923—1943
 Kavšek Milan-Branko, Vel. Cernelo, 1926—1943
 Klanjšček Dušan, Bršljin, Novo mesto, 1927—1944
 Kocjančič Jože, Gor. Kamence, N. mesto, 1912—1944
 Kočar Alojz, Rova, Radomlje, 1915—1944
 Končar Janez, Tuji grm, 1921—1944
 Končina Leopold, Velika Stanga, Litija, 1911—1944
 Korošec Miran, Križevce, Sl. Konjice, 1925—1944
 Kos Anton-Čobo, Trbovlje, 1922—1944
 Korman, —1944
 Košir Julče, Bruna vas, Mokronog, 1923—1945
 Kovačič Jože, Požarje, Zagorje, 1924—1945
 Kramar, Brežice, —1944
 Krampačnik Vili, Ljubno, 1919—1944
 Krnc, Trebelno, —1944
 Kromar Stanko, Čadraže, 1924—1943
 Kronika Silvo, Izola, 1925— (pogrešan)

Kvuc Janez, Vel. Strmica, Trebelno, 1920—1944
Laboda Dušan, —1944
Lah Franci
Lah Stanko, Volčje, 1913—1944
Lindič Anton, Radovlja, Šmarjeta, 1924—1945
Lindič Franc, Martinja vas, Mokronog, 1912—1944
Logar Anton, —1944
Logar Lovro, Gor. Straža, —1943
Lužar Milka-Kink, Mirna peč, 1919—1944
Majnik Pavel
Majer Ivan, Novo mesto, —1944
Malek Janez, Cagana, Sl. Gorice, 1910—1944
Medoš Marjan, Medoši, 1926— (pogrešan)
Miklavčič Avgustin, Vel. Kal, Šentvid, 1922—1944
Miklavčič Ignac, Dol. Stara vas, Šentjernej, 1923—1943
Močilnikar Jože—Mito, Česnjice, Moravče, 1913—1944
Muha Ivan, Lokev, Sežana, 1907—1944
Mušet Drago, Novo mesto, —1944
Muzič Ivan, Bršljin, N. mesto,
Novak Franc, Golobinjek, Mirna peč, 1909—1944
Obročec Štefan, Podlehnik, 1903—1944
Obreza Milan, Trbovlje, 1920—1945
Palčar Franc, Polhovica, Šentjernej, 1907—1943
Per Cveto, Novo mesto, 1925—1943
Piskar Boštjan, Motnik, 1911—1944
Pleskovič Franc, Muhaber, N. mesto, 1901—1943
Pole, Zagorje, —1944
Potočar Franc, Muhaber, N. mesto, 1909—1944
Prašek Gorazd, —1944
Prašnikar Anton, Kisovec, Zagorje, 1908—1944
Primožič Tone, Novo mesto, 1917—1944
Rangus Anton, Orehovica, Šentjernej, 1921—1944
Ravnikar Jože, Dolenja vas, Mirna peč, 1923—1945
Ravnikar Martin, Dobrava,
Resnik Franc, Ravne, Zagorje, 1908—1944
Rome Jože, Gaberje, Stična, 1920— (pogrešan)
Ropaš Jože, —1945
Rozenberger, Regerča vas
Rozman Drago, Ljubljana, 1926—1944
Rožič Leopold, Račiča, Litija, 1924—
Sadar Jože, Gaberje, Stična, 1925—1943
Semen Tomaž-Brkač, Preserje, Radomlje, 1914—1944
Sintič Peter, Gorenja vas, 1909—1943
Slaček Jožef, Vanetina, Lenart, 1906—1944

Smrekar Hinko, Pijavice, Mokronog, 1924—1944
 Srobot Jože, Gabrovka, —1944
 Staniša Jože, Zalog, Prečna, 1926—
 Stepišnik Roman, Novo mesto, 1918—1944
 Stibrič Jože, Bršljin, N. mesto, 1927—1944
 Strah Engelbert, Mirna na Dol., 1899—1943
 šerek Alojz, Stična, 1913—1945
 Šklander Stanko, Paha, Otočec pri N. m., —1944
 Skoda Franc, —1945
 Šmalc Rudolf, Zalog, N. mesto, 1911—1945
 Šmid Alojz
 Šraj Anton, Gor. Dole, N. mesto, 1913—1943
 Tavčar Janez-Janko, Ljubljana, —1944
 Udovč Leopold, Vrh, Trebnje, 1907—1943
 Vehovec Janez, Kresnice, 1908— (pogrešan)
 Vidmar Drago, —1944
 Vidmar Jože, Dol. Nemška vas, Trebnje, 1909—1944
 Virt Jože, Klenovik, Škocjan, 1908—1943
 Višnjar Drago, Bršljin, N. mesto, —1944
 Žagan Jože, Gor. Vrhpolje, 1907—1944
 Zagorc Janez, Orehovica, Šentjernej, 1917—1944
 Zagorc Leopold, Imenje, Šentjernej, 1920—
 Zajc Anton, Pšata, Cerklje, 1919—
 Zidar Marija, Dolge njive, Šentlovrenc, 1915—
 Zofka —1944
 Zrimšek Ivan, Krka, 1920—1945
 Zupanek Franc, Šempeter v Savinjski dolini, 1902—1944
 Žagar Jože-Joco, Novo mesto, —1944
 Zidanek Jože, Trška gora, 1923—1943
 Žitnik Vinko, Tihaboj, 1922—
 Žnidaršič Franc
 Žnidaršič Jože, Vrhpolje, Šentjernej, —1945
 Zur Anton, Novoi mesto, 1926—1943

SEZNAM BORCEV XII. SNOUB

Adamič Franc, 1895, Novo mesto f
Ahčin Anton-Pavle, 1926, Domžale
Ajdič Alojz, Mirna peč
Ajdišek Janez
Ajdišek Jože, Ljubljana
Anderlič Jože, 1928, Šentrupert
Andlovič dr. Jože, Ljubljana
Anžič Stane, Litija
Anžlovar Jože, 1915, Ljubljana
Apanasinko Paša, 1908, Krim ZSSR
Arh Martin, Češnjice pri Bohinju
Arko Dominek, 1906, Mokronog
Arlič Franc, 1913, Celje
Arnejšek Boris-Maks, 1921, Ljubljana
Avbar Alojz-Pipo, 1898, Novo mesto
Avbar Franc, Novo mesto
Avbar Rudi, Novo mesto
Avbelj Avgust, 1912, Žužemberk
Avbelj Marija, 1923, Domžale
Avsec Franc, Semič
Avsec Stanislav

Babič Emil
Babič Franc, 1900, Sv. Miklavž
Babič Ivan, 1919, Laško
Babnik Jože, 1926, Kamnik
Babošek Franc, 1906, Negova
Babšek Balda, 1920, Ljubljana
Bačič Silvo
Bajc Franc-Tiln, 1907, Domžale
Bajuk Jože, 1926, Metlika
Balant Franc, 1925, Šentvid pri Stični

Bambič Viktor, Divača
 Ban Anton, 1925, Divača
 Bandi Karel, 1908, Italija
 Banič Jože-Tone, 1923, Mirna
 Bantelj
 Barbaraš Ivan, 1911, Odesa ZSSR
 Barbič Jože, Maribor
 Barborič Anton, 1920, Smarjeta
 Barborič Boštjan
 Barkrat Jožef, 1906, Sv. Anton
 Barle Marjan
 Barič Jurij, 1922, Stari trg ob Kolpi
 Bašelj Anton, Gor. Kamnje
 Baškovič Ivan, Koper
 Baškovič Ivan ml., Novo mesto
 Batistič Ivan, Solkan
 Bautin Alojz
 Bavcon Boris-Ciko
 Bažič Anton, 1920, Ostrožno brdo p. Prem
 Becele Jože, Šentjernej
 Belavič Mate-Matija, 1916, Novo mesto
 Bele Ančka, Novo mesto
 Bele Anton, Novo mesto
 Bele Franc, 1926, Novo mesto
 Benčič Jože-Grom, 1925, Litija
 Bergant Stane, Razbor, Sevnica
 Berkopec Janez. Maribor
 Bernetič Milan
 Bernot Jože, 1914, Klek
 Bertoncelj Anton-Darko, Ljubljana
 Bertoncelj Jože
 Beškovnik Jernej, 1917, Celje
 Beule Jože, 1902, Šentjernej
 Bevčič Lado, 1923, Ljubljana
 Bezjak Martin, 1.907, Ptuj
 Bezovšek Janez, 1911, Velenje
 Bezovšek Matija
 Bistan Ciril-Jernač, Ljubljana
 Bizjak Pavel, 1912, Polzela
 Blaj Vinko-Jožef, 1912, Dob pri Domžalah
 Blatnik Gustelj, Novo mesto
 Blatnik Janez, 1908, Visejc, Žužemberk
 Blatnik Viktor
 Blažič Jože-Papež, 1921, Ljubljana

Blažič Tone, Novo mesto
Bloha Vera, 1924, Krim ZSSR
Bojane Vinko, 1923, Novo mesto
Bok Ivan, Sečovelje
Bokavšek Robert-Janeš, 1926, Ljubljana
Bole Franc
Bolha Metka, Ljubljana
Bolte Stanislav, Zagorje
Bon Viljem, 1923, Novo mesto
Bordon Bruno, Izola
Bordon Renato, Portorož
Borišek Franc, 1917, Moravče, Gabrovka
Borin Anton-Miha
Borko Jože, Osilnica ob Kolpi
Borin Alojz, 1923, Tržišče
Borodin Viktor, 1904, Gorod Tula
Borsan Franc, 1924, Šentjernej
Borštnar Jože, 1925, Litija
Borut Lidija, Koper, Gabrovica
Boštjančič Anton, Ilirska Bistrica
Bovcon Ciril-Ciko, Novo mesto
Bovcon Frančiška, Kisovec, Zagorje ob Savi
Božič Albin, Črnomelj
Božič Alojz, Brusnice
Božič Anton, Izola
Božič Franc, Zapuže, Orehovica
Božič Ivan, Izola
Božič Ivan, 1925, Lanišče
Božič Ivan, 1923, Ljubljana
Božič Jože
Božič Matija-Branko, 1923, Ljubljana
Božič Socerb-Bolte, 1909, Ljubljana
Božovič Radomir-Raco, Beograd
Bračun Rudolf, 1904, Šmarje pri Jelšah
Bradač Lado, Podgora
Bradač Vlado, Dol. Toplice
Brate Jože-Mali
Bratkovič Anton, 1900, Orehovica, Hrastje
Bratun Ivan-Perko, 1923, Ljubljana
Brcar Anton, 1911, Šentrupert
Brecl Franc, 1926, Liboje
Bregar Alojz, 1908, Sava
Bregar Franc-Vlado
Bregar Ivan, 1912, Šmarje Sap

Bregar Jože, 1926, Šentjernej
Breme Ludvik
Breznik Franc, 1913, Lesane
Breznik Jože-Sine, Trbovlje
Brezovnik Ivan, 1928, Braslovče
Brglez Martin, 1927, Mozirje
Brsan Ivan, 1926, Straža
Brudar Franc-Frenk, 1908, Brusnice
Brudar Franc, 1902, Daljni vrh f
Brudar Frančiška, Zagorje f
Brudar Jože-France, 1925, Novo mesto
Brunskole Anton, 1907, Črnomelj
Brvar Franc
Brvar Ivan, 1923, Litija
Brzin Franc, 1912, Trebnje
Bubnič Anton, Materija
Bučar Anton, 1914, Prežganje
Budak Ivan, Polje
Bukovec Jože, 1905, Straža
Bukovšek Franc, Kotredež 19
Bukovšek Franc, 1905, Zagorje ob Savi
Bulc Franjo-Kajetan, 1901, Mirna
Burja Franc, 1897, Prikrnica
Burja Miha-Rado, 1926, Lukovica
Burkeljc Viktor, Zagorje
Butara Franc
Butara Ema f
Butara Jože, 1913, Novo mesto
Buzakjan Anton
Buzič Anton, Koper
Castelani Pino, Trst
Cejan Franc, Novo mesto
Cencelj Vlado-Zivko, 1921, Ljubljana
Centrih Karol, 1914, Ljutomer
Cepek Vilko
Cepin Ivan, Loka, Šmarje
Čeplak Slavko
Cerar Ciril, 1912, Radomlje
Cerar Franc, 1911, Moravče
Cerar Maks-Vitez, 1924, Mengeš t
Cerkovnik Jože, Bohinj
Cеровšek Stanislav, 1920, Laško
Cestnik Alfonz, 1919, Ljubljana
Ciglar Matija, 1902, Žalec

Cimerman Janez, 1925, Kresnice
Cizelj Adolf, 1926, Gomilsko
Cizelj Mihael, 1904, Sv. Peter, Sav. d.
Cok Miroslav-Gasparo, 1924, Italija
Cokan Drago, 1927, Gorica pri Šmartnem
Colarič Alojz, Krško
Colarič Anton, 1908, Novo mesto
Colarič Lojze
Conta Anton, 1905, Šentjernej
Corin Franc
Cvelbar Jože, 1910, Novo mesto
Cvetko Ciril, Ljubljana
Čad Marija-Nada, Ljubljana
Čadež Aleksander
Campa Ivan, 1920, Novo mesto
Čebela Viktor, 1903, Litija
Cepin Ivan, 1915, Dol
Čeplak Slavko
Čerin Angel, Jablanica
Cerne Ivan
Cerne Josip, 1908, Italija
Cerne Maks, 1917, Trbovlje
Cernec Milan, Radovljica
Černič Domine
Černič Ivan
Černigoj Gizela-Majda, 1927, Maribor
Černigoj Matija, Litija
Čermelj Maks
Česen Alojz
Česen Franc, 1903, Dol
Česen Jože, 1927, Lukovica
Češko Rudolf, 1901, Trbovlje
Cešnovar Ivan, 1909, Hrastnik
Ceteros Marjan
Cok Miroslav, Trst
Čopič Milan, 1925, Vel. Pišce
Čretnik Jožef, 1905, Šmartno P.
Čretnik Ludvik, 1918, Rogatič
Črnigoj Albert-Vinko
Crtalič Alojz-Mišo, 1928, Grosuplje
Crtalič Marjan, Ljubljana
Cuk Franc
Cuk Tone, Ljubljana
Cvan Milan, Zagorje

Danijel Ivan, 1925, Ljubljana
 Danilo
 Darnik Ivan, 1904. Sv. Peter
 Debevc Franc
 Debevc Rudolf
 Deček Leopold, Domžale
 Dejak Janez, Cerklje
 Dermota Marjan, Litija
 Dilica Rudolf, Koper
 Dobovičnik Ivan, 1910, Polzela
 Dobravec Töne, Medvode
 Dobršek Milan, 1927, Hrastnik
 Dolar Viktor, 1926, Vransko
 Dolenc Franc, 1917, Maribor
 Doles Ivan, 1928, Hrenovica, Postojna
 Dolgan Anton, 1903, Domžale
 Dolinar Andrej, 1928, Jesenice
 Dolinšek Adolf, 1903, Zagorje
 Dolinšek Jože, 1904, Vransko
 Dolinšek Lojze
 Dolšek Franjo, 1914, Ljubljana
 Dolšina Alojz, 1912, Zagorje ob Savi
 Doltar Lojzka, Maribor
 Dolžan Vilijem, 1927, Maribor
 Domjo Baziliko, Koper
 Dornik Ivan, 1926, Jesenice
 Dovrač Valentin
 Dovršek Alojz, 1903, Trbovlje
 Dragan Alojz, 1912, Trebelno
 Dragan Franc, Mokronog
 Dragan Jože-Drago, Slovenske Konjice
 Dražumerič Anton, 1909, Litija
 Dremelj Avgust, 1927, Zg. Draga, Grosuplje
 Dremelj Jože, 1924, Ljubljana
 Drenik Lojze, Ljubljana
 Drenik Vinko, Bršljin
 Dresar Valentin-Vinko, 1910, Begunje na Gor. +
 Drganc Anton, Semič
 Drganc Jože, 1903, Dol. Straža
 Drnovšek Adolf, 1913, Mokronog f
 Drnovšek Jože, 1927, Zagorje
 Drobež Ivan, 1926, Polzela
 Drobnič Franc
 Družina Bogdan

Dular Marjan, 1928, Novo mesto

Duša Jože, 1908, Grosuplje

Emeršič Franc, 1907, Sv. Barbara

Epih Alojz-Pepi

Erjavec Avguštin, 1926, Ivančna gorica

Erjavec Franc, 1905, Ptuj

Erjavec Jakob, Novo mesto

Erjavec Jože-Gaber, 1916, Ivančna gorica

Erjavec Stane, 1924, Krmelj

Eršte Ivan, Otočec

Eržen Anton, 1911, Trebnje

Fabijan Ivan

Fabijan Maks

Fabijan Matija, Kočevje

Fabjan Drago, 1915, Višnja gora

Fabjan Urban, 1899, Gor. Straža

Fajdiga Jože, 1921, Praproče, Šentvid pri Stični

Falčič Ana

Faleskini Stanko, 1907, Straža f

Fekonja Maks, 1910, Ljutomer

Felicijan Slavko

Feme Alojz, 1913, Novo mesto

Ferbežar Ivan, 1925, Murska Sobota

Fesel Franc, 1927, Šmartno

Fifolt Tone, Koper

Fink Jože, 1924, Novo mesto

Firm Anton, 1912, Kresnice pri Litiji

Flego Ivan, Ljubljana

Flerini Jože-Tarzan, 1901, Domžale

Flis Milan

Florijan Franc, 1901, Vransko

Foganc Martin, Gorica

Forte Ivan, Trbovlje

Fortič Bojan, 1921, Idrija

Fortun Ivan, 1922, Vinica

Frangeš Avgust, 1926, Rače

Frece Vladimir, Laško

Frfolja Lado, Rupa

Frice Jože, Črnomelj

Gaberc Bogomil-Huso, Vrhnika

Gabriel Jože, 1900, Gradišče

Gagljojev Nikola, 1924, Gor. Kavkaz
 Galun Jože, Šmarje
 Garantirli Ciril, Zagorje
 Gartnar Franc, Novo mesto
 Gašperič Tomaž, 1909, Sv. Lenart
 Gazvoda Franc, 1906, Brusnice
 Gazvoda Ivan-Lovro, 1913, Straža
 Gebert Štefan-Stepko, 1924, Stražišče* Kranj
 Gerdijenko Ivan, 1899, Nikolaj ska O., ZSSR
 Gerdovič Leopold-Jur
 Germini Janez
 Giorgi Santo, 1919, Italija
 Glavič Anton, Novo mesto
 Giliha Ivo, 1922, Ivančna gorica
 Glovina Jože, Gunje
 Glušenko Anica-Olga, Kirovoograd, ZSSR
 Godec Anton, Ihan
 Godec Jože, 1904, Male Dole, Vel. Gaber
 Godec Peter-Pero, 1917, Ljubljana
 Gognjavec Franc-Frank, 1922, Ljubljana
 Gojčič Jože, 1925, Rače
 Goljuf Stane, Novo mesto
 Golob Franc, Žabja vas, NM
 Golob Jakob-Metod
 Golob Jože, 1925, Novo mesto
 Golob Ivan, 1924, Petrovče
 Gorenc Tone-Jesen, Litija
 Gorenšek Maks, Kobarid
 Goričan Viktor, Maribor f
 Gorišek Jože, 1900, Vel. Loka
 Gornik Vincenc, 1909, Italija
 Gorše Leopold, Dragatuš
 Gosak Andrej, 1905, Sv. Benedikt
 Gostinčič Miro
 Gošte Maks, 1920, Zagorje ob Savi
 Gotvein Mirko, 1908, Vel. Nedelja
 Gozdnik Maks, Crna na Koroškem
 Grabljevec Ferdo, 1922, Ljubljana
 Grabnar Anton, Zagorje
 Grabnar Milan, 1927, Šentvid pri Stični
 Gradešič Matija, 1925, Dragatuš, Golek
 Grahek Franc, Črnomelj
 Grajner Aleksander, 1911, Zabukovica
 Granda Franc, 1925, Zalog, Škocjan

Granda Jakob
Grandljič Franc, 1927, Biška vas
Grandljič Franc, Mirna peč t
Grašič Srečko, 1923, Radeče
Grebenc Ivan-Džuro, 1921, Ljubljana
Gregorčič Alojz, 1927, Ljubljana
Gregorčič Rudolf
Gregorčič Janez, 1905, Smolenja vas
Gregorič Benedik, 1909, Dekani
Gregorič Ivan, Koper
Gregorin Dinko-Dinko, 1926, Ljubljana
Grgič Josip, Trst
Grgič Milan, 1910, Grapadi
Gričar Ciril, Slov. Bistrica
Gričar Ivan-Žan
Gričar Milan
Grile Ivan-Vovk, 1912, Vače
Grišičnik Konstantin, 1913, Kursk
Grižon Jožef, 1903, Zagorje ob Savi
Grm Stane
Grobelshek Franc, 1911, Makole
Grom dr. Dušan, 1920, Ljubljana
Gros Alojz
Grosar Anton, Ajdovščina
Grošelj Vinko, 1916, Celje
Grošelj Valentin
Grošičar Mihael, 1913, Zagorje ob Savi
Grubar Anton, 1905, Šentjernej
Grubar Martin, 1922, Šentjernej
Gruđen Franc, 1906, Škocjan
Gruđen Janez, 1911, Ivančna gorica
Gubič Ivan, 1903, Negova
Guček Miha, Laško
Guber Franc, 1923, Dramlje
Gunjač Italo, 1925, Šmarje
Gunjač Izak
Gustinčič Miro

Habijan Franc, Trbovlje
Habijan Jože, 1908, Trbovlje
Hafner Ana, 1921, Kranj
Halek Janez, 1910, Sv. Anton
Hegler Alojz
Hegler Janez

Henigman Pavel, Dolenjske Toplice
 Herbst Anton, Ljubljana f
 Herbst Pavle, Ljubljana
 Herc Ivan, 1907, Muk
 Herci Miha, 1905, Trbovlje
 Hercog Mihael
 Herle Franc, Zagorje
 Herman Mirko-Ciril, 1916, Zagorje ob Savi
 Hernaus Ivan
 Hiti Matija, 1902, Begunje pri Cerknici
 Hlačar Frančiška, 1905, Zabukovica
 Hlačar Konrad-Milan, 1927, Griže
 Hlačar Radoš, 1927, Zabukovica
 Hlade Rafael, Solkan
 Hlebec Anton, 1916, Zagorje ob Savi
 Hlič Anton
 Hliš Franc
 Hliš Jakob, 1906, Podlehnik
 Hoban Ivan, Gorica
 Hočevar Anton, 1924, Škocjan
 Hočevar Franc, 1907, Ljubljana
 Hočevar Micka, Dobova, Kronovo
 Hodej Jožek, 1909, Trbovlje
 Holoma Ivan, 1910, Sumska Obl.
 Honzak Dragan, Ljubljana
 Horvat Franc, 1926, Breg pri Polzeli
 Hostnik Franc, 1900, Križ
 Hrastnik Andrej, 1905, Paneče, Jurklošter
 Hribar Alojz, Ptuj t
 Hribar Alojz-Metod, 1919, Novo mesto
 Hribar Filip, 1904, Trbovlje
 Hribar Franc, 1905, Trbovlje
 Hribar Franc, 1909, Tržišče
 Hribar Jakob-Potepe, 1912, Zg. Tuhinj f
 Hribar Jože-Milutin, 1911, Šmarje
 Hriberšek Janez, 1908, Podlehnik
 Hrovat Franc, 1926, Polzela
 Hrvat Janez, Krško
 Hrvatini Emil, 1927, Šmarje, Koper
 Hrvatini Jože
 Hrvatini Rudolf, 1914, Šmarje
 Huč Silvester, 1912, Trebnje
 Hudak Matija, Vinica
 Hudelja Alojz, Maribor

Hudoklin Anton, Ljubljana
Hudoklin Anton, 1912, Orehovica
Hudomalj Danilo, Zagorje
Hudomalj Franc, Zagorje
Hudomalj Ivan, Zagorje
Huš Rudolf, 1912, Marija Reka
Hvalič Jože

Ipavec Jože, 1896, Črni vrh nad Idrijo f
Iskra Ivan

Jagrič Jakob, 1901, Sien
Jaklič Alojz, 1916, Dobrnič
Jaklič Anton
Jaklič Jože-Sturm
Jakobe Anton, 1912, Šentjernej
Jakopin Jože-Ježek, 1926, Mirna
Jakša Matija, 1919, Semič
Jakše Anton, 1922, Šentjernej
Jakše Jože, 1912, Celje
Janko Karol, 1924, Grosuplje
Jankovič Peter
Janšovek Matija, 1905, Veličane
Jarc Ivan, Zagorje
Jarm Jože, 1924, Vel. Loka
Jasenc Ciril
Jasenc Janez, 1908, Krtina
Javoršek Ferdo, Zagorje
Jeglič Peter-Pero, Trbovlje
Jelen Alojz, 1909, Petrovče
Jelen Gregor, 1916, Šmarje
Jelenc Miha, 1922, Lože, Rimske Toplice
Jelnikar Vinko, 1910, Kresnice
Jenko Ciril, Ilirska Bistrica
Jenko Franc, 1904, Izlake f
Jeras Ivan-Miško
Jeras Janez-Djule
Jeraša Lojze-Miško
Jere Ivan, 1925, Zagorje ob Savi
Jere Leopold
Jereb Branko
Jerebica Jože
Jerebič Matija, Brezovica
Jerič Jože, 1912, Mokronog

Jerič Miroslav, 1924, Moravče, Gabrovka
 Jerič Vid, Tihaboj
 Jerič Viktor, Ilirska Bistrica
 Jerin Jože-Boris, 1925, Kamnik
 Jerina Franc
 Jerina Ivan
 Jerman Anton, 1927, Zagorje
 Jerman Drago-Drago, Pula
 Jerman Franc, Piran
 Jerman Miha, Otočec t
 Jerše Pavla, 1927, Trbovlje
 Jesenšek Janez, Trbovlje
 Jesih Evgen, 1926, Črnomelj
 Jevnikar Alojz, 1908, Trebnje
 Jevnikar Alojz, 1905, Ivančna Gorica
 Jevšnik Franc-Strnad
 Jež Ignac, 1911, Dol. Trebuša, Tolmin
 Jošt Jože, 1912, Škofja vas, Celje
 Jožef Alojz, 1911, Novo mesto +
 Judež Pavel, 1906, Moravče
 Jug Ivan, Solkan
 Jugovec Oto, Ljubljana
 Juhant Ivan, Mlaka, Kranj
 Juntez Lado, 1927, Komenda
 Jurak Alojz-Zajc, 1917, Novo mesto
 Jurajevčič Martin, 1925, Metlika
 Jurca Otman, Zagorje
 Jurgelj Franc, 1914, Jurklošter
 Jurjevec Jože, 1911, Rečica ob Savinji
 Jurjevič Albin, Izola
 Jurjevič Santo, Trst
 Jusupov Ivan, 1916, Kzanski — ZSSR

Kačar Franc-Boštjan, 1918, Zalog, Ljubljana t
 Kadivc Janez, 1906, Dol pri Ljubljani
 Kadunc Jože
 Kagljojev Nikola, ZSSR
 Kajtna Leopold
 Kalčevič Franc
 Kaligarič Marjan, 1926, Koper
 Kaljope Olga, Zagorje
 Kamin Rudi, 1917, Cerklje na Gorenjskem
 Kaplan Vinko-Nun +
 Kaplja Pavel, 1.904, Hrastnik

Karba Andrej, 1908, Ljutomer
Karmidek Vladimir, 1924, Odesa
Kastelani Jože, 1906, Trst
Kastelic Alojz, 1926, Ljubljana
Kastelic Janez
Kašček Jakob, Straža
Kavčič Miro, Radovljica — NM.
Kavšek Ciril, 1923, Ivančna Gorica
Kemr Hugo, 1918, Radenci
Kerin Vinko-Dolenc, Koper
Kerne Janko, 1925, Ljubljana
Kermc Alfonz-Fono, Ljubljana
Kersnič Alojz, 1921, Nemška vas, Ribnica
Kersnik Jože, 1913, Trbovlje
Keršič Stane, Radenci
Kic Jože, 1906, Novo mesto
Kifer Valter, Šentvid pri Stični
Kisovec Ivan, 1916, Ljubljana
Kisovec Jože-Dušan, 1924, Kresnice
Klajdarič Franc, 1911, Škofja Loka
Klančar Anton
Klančar Ludvik, Radenci
Klančar Marjan, Ljubljana
Klančar Tone-Zmago, 1911, Maribor
Klanček Jožef, 1908, Podlehnik
Klanjšek Jože, 1921, Koroška 110
Klavžar Anton, 1901, Trbovlje
Klemenčič Franc
Klemenčič Ivo, Ljubljana
Klemenčič Janez, 1903, Otočec, Zdinja vas
Klemenčič Jože, 1911, Novo mesto
Klepec Martin
Kleva Jože, Portorož
Kljun Ignac
Klobučar Alojz, Uršna sela
Klobučar Vinko, Uršna sela
Klopčič Franc
Klopčič Ivan-Rajko
Klopčič Mihael, 1902, Prevole
Klopčič Peter, Bob
Knafelc Jožef, 1911, Laško
Knavs Franc-Rafko
Knez Alojzij, 1924, Ljubljana
Knez Ludvik, Ljubljana

Knez Vladimir, Piran
Kobal Mirko, Kočevje
Kobal Vilijem, 1923, Gabrijele, Sevnica
Kobe Drago, Črnomelj
Kocbek Franc, 1924, Ljutomer
Kocjan Franc, Ilirska Bistrica
Kocjan Vido, 1924, Ljubljana
Kocjančič Danilo, 1927, Materija
Kocjančič Emil, 1926, Šmarje
Kocjančič Ivan, 1919, Izola
Kocjančič Janez-Stojan, 1925, Beograd
Kocjančič Marjan, Izola
Kocjančič Stefan, Crni kal
Kočar Franc, Ilirska Bistrica
Kočevar Franc
Kodarin Andrej, 1902, Marezige
Kodarin Anton, 1905, Koper
Kodarin Jože, 1909, Marezige
Koderman Jože
Kodrič Anica, Celje
Kodrman Tine, 1913, Velika vas
Kofalt Matija, 1923, Semič
Kogoj Jože
Kogovšek Pavle, Ljubljana t
Kokalj Anton, 1921, Ihan
Kokalj Ivan, 1906, Novo mesto
Kokalj Viktor, 1908, Zg. Jarše
Kokot Andrej, 1910, Zavrch
Kokovnik Franc-Jaka, 1921, Mozirje
Kolar dr.
Kolarič Jožef, 1913, Gornja Radgona
Kolenc Konrad, 1909, Breg pri Polzeli
Koleša Franc, 1912, Kamnik
Koncilja Jože, 1909, Komenda
Končar Jakob, Ljubljana
Konjar Albin, Smlednik
Konjar Danica
Kopič Franc, 1920, Novo mesto
Kopriva Anton, 1927, Petrovče
Korač Alojz, 1910, Cerknica
Koražija dr. Ivo, 1921. Maribor
Korber Vincenc, 1912, Polzela
Kordiš Franc
Kordiš Rudi, 1908, Brežice

Kor eie Franc, Kočevje
Korelc Miha, 1901, Goljek, Vel. Loka
Koren Anton, 1907, Sv. Jur Sč.
Korenič Virgilij, Izola
Korenika Silvo, Izola
Korenjak Martin, Košaki, Maribor
Korent Franc, 1912, Griže
Korošek Dominik, 1924, Konjice
Korošek Jože-Miklavž, 1916, Ljubljana
Korošec Mirko, 1925, Konjice
Kos Alojz, Trbovlje +
Kos Anton, Šentjernej
Kos Boris, 1920, Novo mesto
Kos Franc, 1927, Sromlje
Kos Franc, 1910, Sv. Jur. TAB
Kos Jože, Črnomelj
Kos Karolina, Trbovlje — Mokronog
Kos Peter-Petruška, Trbovlje f
Kos Stane-Ris, Ljubljana
Kos Viktor, 1908, Trbovlje
Kosavska Roza, 1925, Krim, SSSR
Kosmač Radko-Peter
Kosmatin Jože-Krpan, 1920, Celje
Košak Franci
Košak Ivan, Trbovlje
Košak Milan
Košela Danilo, Črnomelj
Košič Feliks, Trbovlje
Košir Franc, Straža
Košir Jože, 1900, Straža
Košir Jože, 1925, Bušinja vas, Metlika
Košir Radoslav, 1929, Sečovelje
Košmrlj Alojz
Koštalj Rade-Ludvik, 1927, Mirna peč
Kotar Alojz, 1928, Petrovče
Kotnik Franc-Ferko, 1914, Rakek
Kotnik Jože, 1909, Dob pri Domžalah
Kotnik Karel, Šmarje
Kovač Albert-Miha, Dol. Logatec
Kovač Alojzij
Kovač Ivan, Zagorje
Kovač Miha, Novo mesto
Kovač Stefan, Straža
Kovačič Breda, Trbovlje

Kovačič Ferdo-Janko, 1914, Sava pri Litiji
 Kovačič Franc, Trbovlje
 Kovačič Janez-Riko, 1914, Novo mesto
 Kovačič Jože-Joco, Koper
 Kovačič Jožef, 1911, Makole
 Kovačič Marija, Trbovlje
 Kovreši Anatol
 Koza Jožef, 1925, Grečane
 Kozina Albin, Ljubljana
 Kozina Andrej
 Kozina Leopold, 1920, Jurjeviča, Ribnica
 Kozlovič Andrej, 1913, Koper f
 Kozlovič Matija, 1927, Piran
 Kozman Ivan
 Koželj Anton
 Kralj Anton, 1927, Mokronog
 Kralj Stanko, Pivka
 Kralj Tone-Petek, 1910, Domžale
 Kraljič Edo-Dimo, 1923, Ljubljana
 Krampf Renato, Izola
 Kramašteter Sergej
 Kramar Anton
 Kramarič Jože
 Kramarič Tone, Novo mesto
 Kranjc Martin, 1903, Sv. Volbenk
 Kraševac Franc, 1924, Sela, Straža
 Kraševac Martin, Brusnice
 Krašovec Bojan, 1926, Ljubljana
 Krašovec Franc, 1922, Straža
 Krašovec Janez
 Krašovec Jože
 Krašovec Nada, Ljubljana
 Kravcar Milan
 Krautberger Karl-Gagovič, 1919, Zagorje t
 Kravogelj Anton-Božo, 1919, Litija
 Kreča Franjo, Ljubljana
 Kresal Franc
 Krese Franc-Coban, 1919, Ljubljana — Bognéča
 vas
 Kresnik Jernej
 Krištof Bojan, 1921, Domžale
 Krištof Darko, 1927, Mirna
 Križan Jože, 1919, Ljubljana
 Križičnik Ivan-Janko, 1914, Kostanjevica

Krk Ferdo, 1927, Polzela
 Krk Ludvik, Velenje
 Krmac Paimiro, Koper
 Krnac Maks
 Krnc Anton, 1924, Tržišče
 Kromar Jože-Jovan, 1921, Ljubljana
 Kroteč Jože, 1912, Vinica
 Krušec Jože, Črnomelj
 Krznar Franc, 1927, Kamnik
 Kukman Franc, 1912, Ljubljana
 Kulovec Jože, 1910, Straža
 Kumer Anton, 1903, Novo mesto
 Kumič Franc
 Kump Janez, Dragatuš
 Kunej Henrik, 1910, Nemčija f
 Kunčič Franc, Ljutomer
 Kunič Franc, 1922, Dragatuš
 Kuražija dr.
 Kurent Ivan, 1921, Celje
 Kuret Peter, 1904, Domžale
 Kuret Rihard, 1906, Dob
 Kuselj Franc, 1919, Trebnje
 Kuster Janko, Maribor
 Kotnik Franc, 1912, Dobrna
 Kuzma Anton, 1924, Dragatuš
 Kuzma Janez, 1920, Dragatuš
 Kvas Rudolf-Vasja, 1913, Domžale

Laboda Franc-Maks, 1903, Dol pri Ljubljani
 Lag Martin
 Lah Alojz-Franci, 1921, Laško, Rečica
 Lah Avgust, 1916, Ormož
 Lah Janez, 1910, Cerknica
 Lah Mirko, 1926, Laško
 Lajh Franc
 Lakota Marjan
 Lampret Ivan, Stranska vas
 Lamut Anton-Stari, 1882 t
 Lauš Aleksander, 1927, Ljubljana
 Lavrač Leopold, 1925, Izlake
 Lavrič Andrej, 1921, Izlake
 Lavrič Angelca, Mozelj
 Lavrič Filip, Ivančna gorica
 Lavrič Jože, 1927, Ivančna gorica

Lavrin Anton, Črnomelj
 Lazar Angel-Hrast, 1921, Novo mesto
 Laznik Edvard, 1929, Velenje
 Leben Rudolf
 Lebeničnik Albin, 1911, Zagorje ob Savi
 Lehnar Alojz, Zg. Gorica, Maribor
 Legiša Bogomil-Milan, 1923, Ljubljana
 Leksan Anton, Trbovlje
 Lenart Feliks
 Leskovec Anton
 Leskovšek Anton, 1915, Sv. Peter
 Leskovšek Franc, 1907, Trbovlje
 Lešnjak Franc, Novo mesto
 Letnar Zora-Cveta, 1921, Slov. Konjice
 Leve Franc, 1911, Blagovica
 Levstik Anton
 Levstik Franc, Zagreb
 Likar Janez
 Lipovec Anton-Tonček, 1922, Kočevje
 Lipovšek Ciril, 1916, Podlipovica
 Lipovšek Stane
 Ljubeč Jože, Ljubljana
 Logar Jože-Slovan, 1921, Ljubljana
 Logar Karel, Ljubljana
 Londer Miklan
 Longar Alojz-Milan, 1928, Dvor
 Loparnik Blaž, 1903, Hum, Ormož
 Lovrač Valentin-Jaka, 1921, Zagorje ob Savi
 Lovrin Janez, Semič
 Ložar Franc, 1925, Ormož
 Lukar Ivan, 1919, Zagorje
 Lukane Ana, 1925, Tržišče
 Lukančič Vinko
 Lukman Franc, 1900, Šentvid
 Lunder Miroslav-Tone, 1919, Ljubljana
 Luzar Jože, Brusnice
 Lužar Ema, 1925, Mirna peč, Novo mesto
 Lužar Jože, 1923, Zalog, Novo mesto

 Magdič Janko, 1922, Ljutomer
 Maglica Anton f
 Maglica Gregor, 1912, Piran
 Maglica Ivan
 Maguša Konrad, Videm ob Ščavnici

Majcen Franc, 1922, Hrastnik
 Majcen Niko
 Majerle Jože, 1927, Vojna vas, Črnomelj
 Majula Milka
 Makota Stane, Novo mesto
 Makovec Alojz, Lukovci, Ljubljana
 Malek Martin, 1904, Vurberk
 Malerič Franc, Črnomelj
 Malešič Martin, 1924, Metlika
 Mali Albin-Miško, 1919, Litija
 Mali Anton
 Mali Lado, Novo mesto — Češča vas
 Malič Kazimir, 1907, Vinica
 Malič Oskar, Vinica
 Maljevič Franc, 1918, Gabrovčec, Krka
 Malovič Srečko, 1908, Novo mesto
 Mandelc Ivan, Ljubljana
 Marakovič Avgust, Avče
 Marela Franc-Jože, 1912, Ljubljana
 Marinšek Pavle
 Markelj Jožefa, 1925, Litija
 Markelj Alojz, 1910, Škofja Loka
 Markelj Franc, 1918, Krka
 Markovič Rihard
 Markovič Stanko, 1928, Rimske Toplice
 Marn Franc, 1919, Sela pri Sumberku
 Marolt Anton, 1911, Radomlje
 Martinčič Franc, 1926, Kostanjevica
 Materini Marjan
 Matko Drago, 1913, Kostanjevica — Novo mesto
 Matko Franc
 Mavrič Jože, 1927, Gornji grad
 Mavrin Franc
 Mavrin Zan
 Maznik Janez, 1907, Orehovica
 Medik Franc, 1912, Ormož
 Medle Franc, 1925, Otočec
 Medle Franc, 1926, Otočec
 Medle Jakob, Varaždin
 Medved Edo, 1924, Ljubljana
 Medved Rudi, 1923, Griže
 Medvešek Boris, 1921, Nova Gorica
 Meglič Franc, 1926, Tržišče
 Mejak Anton, Piran

Melig Franc, Ormož
 Merkužič Anton-Gorenjc, 1913, Dob pri Domžalah
 Merlak Anton-Marjan, Vrhnika f
 Mesar Anton-Franc, 1904, Dob pri Domžalah
 Mesojedec Anton, 1927, Novo mesto
 Mesitnik Alojz-Lojze, 1922, Ivančna gorica
 Mezgec Stane
 Mežan Henrik-Riko, 1928, Murska Sobota
 Mežan Rudolf, 1910, Trebnje
 Mežnar Ludvik-Avgust, 1921, Domžale
 Mihalič Slavko, Novo mesto — Smolenja vas
 Mihelčič Drago-Puc, Novo mesto
 Mihelčič Ivan, 1912, Nova lipa, Preloka
 Mihelčič Janez
 Mihelčič Marjan, Zadar
 Mihelič Lojze, Dragatuš
 Mihelič Marjan
 Mihelin Alojz, 1910, Celje
 Mikec Stefan, Novo mesto
 Miketič Jože, 1909, Vinica
 Miklavčič Anton, 1906, Dolenjske Toplice
 Miklavčič Avgust, Mirna peč
 Miklavčič Pavla, 1906, Kobarid
 Mikuletič Pavel, Nabrežina
 Mikulič Jože, Kočevje
 Miler Marija, 1923, Ljubljana
 Miler Rudi, Ljubljana
 Milok Hortenzij, Trst
 Midorfer Nada, Novo mesto
 Mirtič Alojz, 1895, Novo mesto t
 Mirtič Franc, 1900, Novo mesto t
 Mirtič Mirko, Novo mesto
 Mirtič Franček, Novo mesto
 Mlakar Jožef, 1926, Essen
 Mlinarič Anton
 Mlinarič Janez, 1904, Ptuj
 Močnik Anton, 1913, Dob
 Modišek Ivan
 Moguša Konrad, 1920, Sv. Anton
 Mohar Ludvik, 1899, Cerknica
 Mohor Vinko, 1911, Segova vas, Ribnica
 Mohorčič Vlado-Vlado, 1909, Ljubljana
 Mohorčič Vlado, 1920, Ljubljana
 Molek Jakob-Mohor

More Branko, Ljubljana — Novo mesto
Morela Maks-Titan, Ljubljana
Moretti Jože, 1927, Novo mesto — Novo mesto
Može Vinko, 1920, Novo mesto
Mrak Jože
Mrgole Ančka, Škocjan
Mugerli Stefana-Franc, 1900, Kanal
Muhič Stanko, Črnomelj
Murato Albin, Izola
Murato Peter
Murgale Franc
Murgelj Ignac, 1911, Cemše f
Murn Franc, 1919, Sela, Žužemberk
Murn Gregor
Murn Jože, Sela, Novo mesto
Mušet Zdravko, Logatec — Novo mesto
Mušič Janko, 1916, Dragatuš
Mušič Vinko, 1928, Golek, Dragatuš
Muzika Ivan, 1923, Kirovograd
Muženič Jordan, Izola
Muženič Peter, 1915, Dekani

Naglič Stane-Džoli, 1908, Ljubljana
Nakrst Franc-Luka
Narad Albert, 1908, Trbovlje
Naraks Silva-Marja, 1927, Hrastnik
Nemec Jakob, 1906, Sv. Barbara
Nemec Jožef, 1909, Kal Nedelja
Nezič Libero, Koper
Nidarla Ignac, 1907, Sv. Anton
Nikolič Djuro, 1924, Ljubljana
Novak Danilo, 1917, Crni kal
Novak Franc-Peter, 1909, Vir
Novak Franc, Otočec
Novak Franc-Janez, 1912, Kamnik
Novak Ivan-Tone, 1926, Domžale
Novak Jože-Matevž, 1905, Dob pri Domžalah
Novak Jože, 1912, Moravče
Novak Slavko-Peter, 1.919, Motnik
Novak Stane-Peter
Novak Tomaž, 1905, Muk

Oblak Andrej-Pavle, 1915, Ljubljana
Oblak Milan

Obreza Anton, 1905, Begunje
 Obreza Ludvik-Dušan, 1926, Mengeš
 Oder Ivan, Škocjan
 Okoren Andrej, 1913, Ljubljana
 Okoren Jože-Kic, 1923, Ivančna gorica
 Okretič Stefan, Kostanjevica
 Okrogar Viktor, 1918, Mala Kostrevnica
 Olenik Rudolfo, 1903, Trst
 Omahen Jože, 1926, Laško
 Omahne Jože, 1926, Petrovče
 Opraž Franc, 1905, Radomlje
 Orehek Janez, Mirna peč
 Orel Ivan-Rastko, 1927, Mengeš
 Orožen Rafko, 1926, Brestanica
 Osmirski Ivan, 1921, Kamenac Podol.
 Osojnik Franc
 Osojnik Maks, 1927, Crna na Koroškem
 Osojnik Terezija, 1922, Crna na Koroškem
 Ostanek Anton, 1900, Mačkovec — Vel. Loka
 Osterman Martin, 1909, Trška gora, Novo mesto
 Oštir Franc
 Otavnik Leon-Leč, Novo mesto †
 Oven Janko-Janče, 1925, Trebnje
 Ovniček Anton, Novo mesto †

Pacek Alojz-Platin, Ljubljana
 Pahole Anton, 1902, Cerknica
 Pakiž Odon, Ljubljana
 Palahuta Ivan, 1912, Dnepropetrovsk
 Palčič Angel, 1925, Slov. Gračišče
 Palčič Marjan, Škofije
 Pance Karel-Miro, 1913, Ihan
 Pangerc Jožef
 Pangerc Karel-Oto, Ljubljana
 Papež Draga, Krmelj
 Papež Edvard, Hinje
 Papež Ivan, 1923, Krmelj
 Papež Janko, 1921, Črnomelj
 Papež Justa, Krmelj
 Papež Mara, Krmelj
 Papič Alojz, Ljubljana
 Pasareli Feliks, Avče
 Pašič Franc, 1912, Črnomelj
 Pate Alojz, 1919, Mirna

Pate Ludvik, 1906, Rodine, Trebnje
Pavelj Jože, 1903, Hiromin
Pavlič Jože-Pepe, 1908, Radomlje
Pavli Franc, Krtina /
Pavlovič Jože, 1.912, Metlika
Pavšič Alojz
Pavšič Anton
Perčič Franc, 1910, Ljubljana
Perger Franc
Perič Albert, Divača
Perme Ivan, 1901, Trbovlje
Peroša Jože, 1905, Marezige
Peroša Rudi, Koper
Perovič Radoje, 1914. Podgorica, Crna gora
Pestotnik Andrej, Zagorje
Pestotnik Franc, 1904, Šmartno
Pestotnik Tilka, Zagorje
Peterk Alojz, 1910, Križ, P. Kamnik
Petelin Avgust, 1922, Portorož
Peterlin Janez, 1927, Ljubljana
Peterčič Franc, 1924, Podbočje
Peteros Marjan
Peteros Martin
Petje Franc, 1923, Gabrovka
Petje Janez, 1916, Ljubljana
Petrevčič Alojz, Gorica
Petrevčič Viktor
Petrič Ivan, 1920, Vel. Lašče
Petrovič Jože, 1904, Studenci
Petrovič Stojan, Beograd
Pezdirc Vikrtor-Crni
Pihan Mirko, 1929, Novo mesto
Pilih Drago, 1927, Hrastnik
Pintar Rudi, 1926, Novo mesto
Pintarič Anton, 1910, Sv. Ivan, Sč.
Pipan Danilo, Motne
Pipan Franc, 1915, Dutovlje
Pipan Miroslav, 1912, Novo mesto
Pirc Jože, 1919, Zalog, Straža
Pirc Ludvik, 1908, Straža
Pirc Vekoslav-Vito, 1923, Ljubljana
Pirečnik Jože-Bobek, 1927, Velenje
Pirker Franc
Pirnar Dušan, 1927, Ljubljana

Pirnar Jože-Joško, 1926, Ljubljana — Novo mesto
Pirnat Stane, 1924, Dob
Pirnovar Lovrenc, Gaberška gora
Pirš Ivan-Rastko, 1912, Radomlje
Piškur Anton, 1917, Mali Gaber
Pižorn Alojz, 1926, Polzela
Plantan Franc, 1917, Straža
Plantan Julij, 1922, Trbovlje
Plaveč Alojz, 1924, Slov. Bistrica
Plemenitaš Franc, 1915, Rogaška Slatina
Plevnik Albin, Novo mesto
Plevnik Franc, Novo mesto
Počervina Slavko
Počervina Viktor
Počrvina Stane, Ivančna gorica
Podgoršek Stefan, 1904, Podlehnik
Podkrajšek Ivan, 1903, Trbovlje
Podlogar Ljubo
Podobnik Milan, 1923, Gorenja vas
Podsitudenšek Franc-Rog, 1916, Ljubljana
Pogač Oto, 1928, Trbovlje
Poglajen Jože-Jerin, 1913, Dolenjske Toplice
Poglavec Karel, 1905, Trebnje
Poglavec Slavka-Tončka, Ljubljana — Nemška
vas

Pokale Pavel, 1916, Šmartno
Polajnar Stane, Stefanja gora, Kranj
Potiska Angel-Slavko, 1920, Slov. Gračišče
Poljak Jože, 1924, Črnomelj
Pončur Ernest-Ljubo, 1909, Domžale
Ponikvar Franc, 1928, Šentjernej
Porok Jakob, Tomažja vas
Posega Anton, Hrenovica
Poteko Ivan, 1894, Brežice
Poteko Jože, 1911, Petrovče
Potočar Janez, 1919, Novo mesto
Potočar Rudi
Potočar Stanko, 1919, Trška gora f
Potočnik Slavko, Špitalič
Potokar Alojz, Grosuplje
Povhe Jože
Povše Janez-Alojz, 1922, Sp. Vodale
Požar Jakob

Požar Silvo, Novo mesto t
Požeg Alojz
Požek Jože, Adlešiči
Prašnikar Jakob, 1925, Izlake
Prašnikar Leon, Izlake
Prašnikar Leopold, 1905, Griže
Prelesnik Janez, 1913, Hrvače, Ribnica
Prelesnik Jože
Premrl Franc, Vipava
Premru Alojz, 1925, Piran
Prezelj Janez-Ambrož, 1924, Kamnik
Prhe Anton, 1925, Cerknica
Prhne Jože, 1907, Šentjernej
Pribac Jože
Prijatelj Franc, 1926, Višnja gora
Princ Alojz, 1919, Pristava, Stopiče
Primožič Ivan, Koper t
Princ Franc
Princ Jule, Ilirska Bistrica
Pristov Franc, 1910, Prevoje
Prodnik Avgust, 1908, Luče ob Savinji
Prosenc Pavel, Zagorje
Prosenik Janez, 1926, Trebnje
Puc Gustelj, Novo mesto
Pucelj Jože
Pučko Anton, 1902, Čagana Sl. Gorice t
Pučko Franc, 1910, Stročja vas, Ljutomer
Pungartnik Ciril, 1923, Velenje
Pur Jože, 1919, Polzela
Puš Alojz, Novo mesto

Race Jože, Koper
Radešček Jože, 1923, Novo mesto (D. Grčevje)
Radman Ivan-Bosanc, 1909, Kresnice
Radojčič Niko, 1927, Črnomelj
Radovan Alojz, 1904i, Cužna vas, Trebelno t
Radovan Anton, 1904, Novo mesto
Radovič Janez
Radovič Matija, Obrh, Črnomelj
Raj er Alojz-Miško, Ljubljana
Rajšter Jože-Marjan, 1919, Maribor
Ramšak Alojz, 1907, Zagorje ob Savi
Rant Jože-Silvo, 1903, Šentvid pri Stični
Ravbar Stane, Straža

Ravnikar Andrej-Adam, 1901, Dob pri Domžalah
 Ravnikar Franc, 1924, Domžale
 Ravnikar Ivan, Mirna peč
 Ravnikar Slavka, 1920, Maribor
 Rebec Ivan-Vasja, 1923, Šoštanj
 Rebolj Dušan-Bor
 Rebolj Martin, 1926, Maribor
 Rebolj Stanko, 1914, Moravče
 Reja Ivan, 1924, Krgoš
 Rekar Franc
 Rems Franc, 1919, Izlake
 Rems Jože, Izlake
 Rems Vinko, 1921, Motnik
 Remz Jože, 1917, Podlipnica +
 Renčof Franc, Zagorje ob Savi
 Repnik Alojzij
 Repnik Stanko-Rok, Dol pri Ljubljani
 Repovž Janez, 1902, Zagorje ob Savi
 Resnik Anton, 1906, Dob pri Domžalah
 Resnik Danijel, Kamnik
 Resnik Leon, Straža
 Rešetič Ivan, Novo mesto
 Režun Drago, 1926, Trbovlje
 Ribič Alojz-Rudar, 1915, Novo mesto
 Ribičič Antonija-Jana, Ljubljana
 Rifelj Franc, 1927, Velenje
 Rifelj Jože-Brko, 1901, Bučna vas +
 Rihtar Vinko-Viktor, Crni kal
 Rihtaršič Vinko
 Rijavec Milan
 Rijavec Miroslav
 Robič Jože, Ljubljana — Novo mesto
 Robida Anton, 1907, Debro, Laško
 Rode Venčeslav-Nande, 1921, Ljubljana
 Rodič Alojz, 1927, Škocjan
 Rodič Ignac, 1923, Škocjan
 Rogldč Franc, 1912, Zagorje ob Savi
 Roglič Ivan, Zagorje
 Rohar Peter, Grahovo
 Rojko Janez, 1912, Sv. Anton
 Rokavec Alojz-Jastrebn, 1925, Kresnice pri Litiji
 Rokavec Anton, 1926, Mirna
 Rokavec Stane-Kos, 1916, Kresnice
 Rolih Ciril, 1922, Šentjernej t

Rolih Ivan, 1925, Novo mesto
Rolih Jože
Rolih Viktor, Bohinjska Bistrica
Rolih Viktor, Ilirska Bistrica
Rom Jože, 1927, Črnomelj, Ručetna vas
Rotor Vladimir-Maj, 1917, Litija
Rovinšek Alojz, 1911, Sevnica
Rozman Oto
Rožič Jože, 1906, Moravče
Rožič Jurij-Marjan, 1920, Ljubljana
Riožun Karl, 1926, Trbovlje
Rugole Jože, 1921, Gornja Radgona
Rukše Martin, Brusnice
Rupnik Marjan, 1923, Maribor
Rus Anton
Rutar Mirko, Novo mesto
Ružič Josip-Primorc, 1919, Ljubljana
Ržen Jože, 1919, Tržišče

Sadar Anton, 1916, Piran
Sadar Zvonko, 1916, Gameljne
Saje Drago, Split
Saje Franc, 1926, Gor. Vrh, Trebnje t
Saje Franc-Sine, 1923, Mirna peč
Saje Jože-Iztok, 1920, Ljubljana — Mirna peč
Saje Jože-Tiger, Mirna peč
Saje Ljudmila-Maruša, 1922, Mirna peč
Saje Lojze, Mirna peč
Saje Stane, Ljubljana
Salij Alojz
Savenko Vasiljo, 1915, Odesa
Savnik Boris, 1924, Novo mesto
Savov Konstantin, 1916, Odesa
Sečnik Peter-Pero, Vrhnika
Sedevčič Justin, 1920, Šmartno pri Litiji
Sedinak Konrad, Košaki, Maribor
Sekelšek Franc, 1907, Žetale
Selšek Irena, Ribnica
Selan Karel, 1910, Šentvid pri Stični
Selakovič Janko, 1905, Suhor
Semenič Edo, 1919, Litija
Semprimožnik Franc-Lojze, Maribor
Senicki Sergij, Odesa Obl.
Seničar Stefan, 1922, Novo mesto

Sever Anton, 1912, Predjama
Sever Franc-Franta, 1923, Ljubljana
Sevnšek Franc, 1920, Laško
Sijanec Janez, 1907, Sv. Jurij Šč.
Sikret Nadja, 1925, Kirovojeograd, ZSSR
Simončič Jože-Vili, Maribor
Simončič Rudolf, 1925, Šentjernej
Simonič Janez, 1912, Semič
Simonič Jože, 1928, Vojna vas, Črnomelj
Simonič Ludvik, 1926, Šentjernej
Sinko Anton, 1913, Ščavnica
Sivalop Marija-Dora, 1925, Vidokomenta, ZSSR
Sivka Anton, 1898, Trata, Slivnica pri Celju t
Sitar Bazilij, Novo mesto
Skantar Janez, Srednja vas pri Bohinju
Skobe Nikolaj
Skubic Alojz, 1923, Ivančna gorica
Skubic Franc, 1909, Postojna
Skubic Franc t
Skubic Ivan-Črnukar, 1924, Šmartno
Skubic Karel-Korl, 1926, Višnja gora
Skušek Slavko, 1925, Maribor
Slabanja Ivan-Peter, 1926, Dragomalj
Sladič Anton, 1906, Mirna
Sladič Anton, Novo mesto
Sladič Jože, 1912, Novo mesto
Slak Karel, Sečovelje
Slana Ludvik, 1925, Mota, Ljutomer
Slapar Tomaž-Tugo
Slapnik Ivan-Blisk, 1917, Motnik
Slatinšek Alojz, 1927, Ravne na Koroškem •
Slatinšek Jože-Srečko, 1926, Ravne na Koroškera
Slatnik Martin, 1909, Ormož
Sieve Damjan, 1905, Radomlje
Slinkar Ivan, 1926, Črnomelj, Rodine
Slovenec Miha
Sluga Jožef, 1909, Kamnik
Smeh Ivan, 1925, Pristava
Smotlak Alojz, 1907, Dolina pri Trstu
Smotlak Pavel, Mačkovlje pri Trstu
Smrekar Franc, 1921, Škocjan, St. Bučka
Smrekar Ivan, Podbočje
Smrke Lojze-Cenko, Korita, Dobrnič
Smrke Jože

Sodnik Anton, 1912, Diione
 Sodnik Vladimir, Trst
 Sokolova Valja, 1926, Krim, ZSSR
 Sonšek Stane, 1926, Celje
 Sosič Elio, Trst
 Satler Ančka, Maribor
 Sotler Janko
 Sotler Marjan
 Srčič Jože, 1916, Smarjeta
 Srdič Simon-Boksan, 1915, Celje
 Srna Anton, 1902, Lezije
 Stadler Janko, Ilirska Bistrica
 Stajanko Rudolf, 1907, Ljutomer
 Stakne Rudi, 1928, Trbovlje
 Starc Jože, 1925, Mirna
 Starc Ignac
 Starič Alojz, 1913, Trebnje
 Starič Franc, 1907, Trebnje f
 Starič Ivan, 1927, Trebnje
 Stelcar Karl, 1903, Sv. Jur. SC.
 Stepančič Bruno
 Stepančič Ivan, 1924, Koper
 Stepančič Peter, Pula
 Stepančič Viktor, 1911, Mačkovlje, Trst
 Stojc Franc, 1927, Kamnik
 Strajnar Karol, 1923, Šentjernej
 Strašek Jakob
 Stražar Andrej, 1909, Lukovica
 Stražar Leopold-Polde, 1906, Domžale
 Strelj Franc, 1907, Mokronog f
 Strgar Franc, 1915, Novo mesto
 Strmole Alojz, 1923, Ivančna gorica
 Strnad Ivan, 1908, Vižmarje
 Stubljar Janez, 1900, Griblje, Gradac
 Sturman Zorko-Srečo
 Suhv Brane-Senk, 1922, Novo mesto
 Suhy Marija-Miša, 1925, Novo mesto
 Sušina Albina, 1920, Kamnik
 Svet Milan
 Svinšek Stanislav, 1926, Maribor

Safuta Ivan, 1909, Vuberg
 Salehar Ivan, Ljubljana
 Sali Alojz, 1906, Vavta vas f

Sampel Edvard, 1903, Gbr. Radgona
 Sav Novel
 Savli Viktor, 1910, Sela, Tolmin
 Semert Hamdija, 1910, Ljubljana
 Semrov Anton, 1927, Šentvid
 Serclj Anton, Slov. Gradec
 Serek Marija
 Šeruga Marjan, 1926, Litija
 Setina Franc, Novo mesto
 Setrajčič Pavle, 1930, Ljubljana
 Severkar Ivan, 1908, Izlake
 Sik Aleksander, Koper
 Sikovec Ivan, 1914, Hrastnik
 Šilih Niko, Novo mesto
 Sime Anton, 1914, Orehovica, Šentjernejski
 Siminov Dmitrij, 1918
 Šinkovec Janez, 1908, Šentjernejski
 Šinkovec Jože, 1912, Zalog, Škocjan
 Šircelj Franc, 1909, Prežganje
 Škarja Franc-Marko, 1905, Velenje
 Skodič Ivan, Maribor
 Skof Jože, 1916, Crmošnjice, Semič
 Skofjanc Ignac, 1910, Loka
 Skrabanja Avgust-Srečko, 1908, Kresnice
 Skrabolje Viktor, Ilirska Bistrica
 Škrbec Franc-Silvo, 1926, Mirna peč
 Škrinjar Anton, 1914, Apače
 Škufca Martin, Maribor
 Škufca Martija-Kovač, 1913, Maribor
 Škufca Stane-Stari, 1902, Novo mesto
 Slajpah Jaka, Mokronog
 Slosar Stefan-Nace
 Smid Marko, 1907, Gračnica, Rimske Toplice
 Sneler Ivan, Vinica
 Snuderl Sava
 Sonc Ivan, 1915, Domžale
 Sonc Lojze-Toni, 1920, Ljubljana — Novo mesto
 Spajzer Alojz, 1916, Hrastnik
 Spajzer Ferdinand, 1903, Dol. Hrastnik
 Speh Mihael, Sečovelje
 Špehar Mihael, 1927, Vinica, Učakovci
 Spendal Franc-Slavc, 1909, Muljava
 Spoljarevič Djuro, Virovitica
 Springer Jože, 1926, Dol. Straža

9raj Alojz, 1905, Cerknica
Srok Avgust, 1.912, Maribor
Stadler Fridrih, 1900, Petrovče
Stajdohar Alojz, 1926, Dragatuš
Stajdohar, Vel. Nerajc, Črnomelj
Stamcar Valentin-Tine, 1914, Gorenja vas f
Stampar Ivan, 1912, Frankovci, Ormož
Stebin Franc, 1908, Polance
Stefanie Ivan, 1911, Dragatuš
Stefanič Janez, 1907, Metlika
Stefanič Viktor
Stembal Marija
Stibernik Janez, 1909, Grosuplje
Stih Avguštin, 1927, Jedinščica, Novo mesto t
Stok Albin, Ljubljana — Rumanja vas, Novo
mesto
Stok Franc, Ljubljana
Strucelj Janez, 1908, Podlehnik
Štrukelj Anton-Stefo, 1915, Mengeš
Sltrukelj Franc, 1907, Dob
Štrukelj Miha, 1914, Dob
Štrukelj Stanislav-Ciril, 1909, Ljubljana
Sturm Ignac, Vavpča vas — Dobrnič t
Šuligoj Valdič, čepovan
Suklje Ivan, 1.926, Kamnik
Suklje Jože, 1906, Metlika
Sum Franc, Zagorje
Šuštar Janez
Sluštar Stanko-, 1909, Črnomelj
Šušteršič Janez-Zan, 1919, Šentvid
Svab Jakob, 1901, Gor. Radgona
Svab Janez
Švara Leopold, Trst
Svarc Franc, Kočevska reka — Mokronog

Tanšek Leopold
Tavčar Anton, 1921, Loka
Tence Ferdinand, Sv. Križ
Tekonja Anotn, 1910, Negova
Tič Ivan, 1908, Spodnja Dobrava
Tolminšek Tine, 1920, Trbovlje
Tomažič Anton, 1906, Zagorje ob Savi
Tomažič Franc-Nanos, 1925, Vipava
Tomc Janez

Tomc Jožef
Tomc Franc, Kočevje
Tominšek Anton
Tomše Stanislav, 1901, Trbovlje
Tonin Franc-Gašper-Nace, 1926, Kamnik
Toplak Franc, 1904, Sv. Bolfenk t
Trap Anton, 1944, Maribor
Trapečar Nevenka, 1922, Maribor
Traitar Gregor, Mokronog t
Trbovec Jože, 1908, Sv. Krištof
Trdin Tončka-Urška, 1920, Kamnik
Troha Lado
Trpin Francka, 1923, Ljubljana
Tršič Dušan, Kočevje
Trupej Franc, 1920, Sevnica
Tul Basilio, 1927, Boljunec pri Trstu
Tul Josip, 1907, Mačkovlje pri Trstu
Turner Franc-Kostja
Turk Franc, Otočec
Turk Franc, 1902, Brusnice
Turk Janez, 1926, Veliki Gaber
Turk Janez, 1908, Sela pri Ratežu

Učakar Janez-Polž, 1911, Motnik
Udak Matija, Vinica
Udovič Franc
Ugovšek Ivan-Janko, 1924, Gornji grad
Uhan Marjan, 1915, Mokronog
Uhan Vinko
Uhan Ivan
Uhan Mirko, Ljubljana t
Ukmar Leopold, 1907, Trbovlje
Ukmar Stanko-Figar, 1913, Ljubljana
Ukmar Vinko, 1912, Ljubljana
Ulčar Stane-Jur, 1924, Radomlje
Ulbreht Franc-Branko, 1927, Ljubljana
Urabič Franc, 1909, Polzela
Urbančič Franc, 1909, Maribor
Urbanija Franc, 1916, Zagorje ob Savi
Urbanija Vinko, 1923, Novo mesto
Urbas Janez, Ljubljana f

Vadlan Anton, 1926, Vransko
Vahen Miha, 1910, Kresnice

Vaj celiò Ivan, 1911, Velka
Vajde Ivan, 1909, Blagovica
Valenčič Fabi, Koper
Valentinčič dr. Vekoslav-Veko, Ljubljana
Vandot Branko-Brane, 1918, Novo mesto
Veble Slavko
Vegelj Marija, 1920, Maribor
Vehovec Jože, 1922, Trzin
Vehovec Jože-Savo, 1908, Ljubljana
Vehovec Jože-Gusar, 1912, Kresnice
Veligovšek Fric, 1920, Griže
Verbič Jože
Verbič Lojze, 1914, Smlednik
Vercog Ivan
Verden Franc, 1911, Topolščica
Verd jan Ivan
Vergan Jože, Koper
Vehar Jožef, Slov Gračišče
Verlič Jože, Ljubljana
Verlič Lojze, Ljubljana
Vesel Stanko, 1926, Golče
Veselak Anton, 1927, Prebold
Vezjak Oskar-Bojan-Stojan, 1921, Maribor
Vidic Ludvik, 1906, Daljni vrh, Novo mesto
Vidic Milan-Silni, 1919, Slov. Bistrica
Vidmar Ana-Romana, 1921, Kamnik
Vidmar Franc, 1908, Črnomelj
Vidmar Friderik
Vidmar Jože, 1927, Semič
Vidmar Nada
Vidmar Nande
Vidoni Drago, Kočevje
Vidrih Ivan, Hmelčič
Vidrih Jože, 1926, Lenart
Vidregar Rafael, 1918 f
Viler Gvido, 1927, Piran
Viler Jožef, Idrija
Viršek Franc, 1902, Novo mesto
Viršek Martin, 1914, Grosuplje
Vodišek Ivan
Vodlan Franc, Vir
Vodopivec Ciril
Vodopivec Jože
Vogrič Rudi, Gor. Logatec

Vološenko Antonija, 1924, Soči, Krim, ZSSR
Vončina Franc, 1908, Cerkno
Vozel Stanislav
Vrancar Martin
Vrančič Bogdan, Ljubljana — Novo mesto
Vraničar Anton, 1913, Metlika
Vrček Anton, 1916, Novo mesto
Vrček Ivan, Novo mesto
Vrhovec Jože
Vrhovšek Franc, 1921, Trebnje
Vrvišcar Ivan-Joško
Vuk Franc, Sečovelje
Vuk Viktor, Piran
Vukša Jovo

Zadravec Jeronim, 1901, Vodramac
Zagorc Jože, 1926, Postojna
Zagorjan Karel
Zajc Anton-Miha, 1914, Motnik
Zajc Franc
Zajc Ivan, 1927, Izlake
Zajc Janez, Višnja gora
Zajc Jože
Zajc Mirko, 1917, Domžale
Zajc Mirko-Bobi, 1926, Šoštanj
Zakšek Stefan
Zaletelj Jože, 1924, Dolenjske Toplice
Zamida Franc, Uršna sela
Zavrl Žarko, 1926, Ljubljana
Zbičajnik Franc, 1925, Zreče
Zelene Ivan
Zen Janez
Zeriul Albino, 1927, Dolina pri Trstu
Zevnik Jože, Smarjeta (Amerika)
Zgaga Franc, Grahovo
Zgonc Anton, 1911, Begunje
Zlatnik Martin, 1909, Frankovci, Ormož t
Zor Marija, 1925, Ljubljana
Zorčič Ivan, 1909, Kapele f
Zorec Janez, 1908, Vurberg
Zorko Karel, 1918, Studenec
Zupan Ferdo, Zagorje
Zupan Franc, Zagorje
Zupan Franc, 1904, Laško

Zupan Tone

Zupanc Anton, 1906, Petrovče

Zupanc Franc, 1902, Sv. Peter

Zupanc Franc, 1897, Griže

Zupanc Lidij an, 1928, Brestanica

Zupančič Alojz, 1901, Trbovlje

Zupančič Alojz, 1925, Višnja gora

Zupančič Franc, 1903, Smolenja vas

Zupančič Janez-Zan, 1922, Novo mesto

Zupančič Janez, 1903, Trebnje

Zupančič Jožef

Zupančič Pavel, 1918—1972, Kisovec t

Zupančič Peter, 1925, Domžale

Zupet Drago, 1918, Škocjan f

Žagar Ivan-Jud, Ljubljana

Žagar Ludvik, Novo mesto

Žagar Janez, 1920, Novo mesto

Zagovec Karl, 1911, Gor. Radgona

Zavbi Janez-Marko, 1901, Dob pri Domžalah

Zavbi Vincenc-Jurče, 1913, Laze v T.

Zebovec Joško-Lipko, 1920, Domžale

Železnik Filip-Hrast, 1913, Motnik

Železnik Ivan, 1919, Polzela

Železnik Stanko

Železnikar Jože-Benše, 1911, Gradec

Zen Janez, Bohinjska Bistrica

Žerjal Rudi, 1920, Trst

Zežeda Aleksandrija, 1926, Krim, ZSSR

Zibert Tone, 1929, Trebnje

Zidanek Stane, 1920, Novo mesto

Zidanek Valentin-Mali, 1928, Celje

Žilavec Franj a-Cvetka, 1921, Maribor

Žitnik Marjan, Ljubljana — Zagradec

Žitnik Martin, 1920, Zagradec na Dol.

Žlogar Ivan, Ljubljana

Žmavc Feliks-Slovenec, 1920, Šmartno ob Dreti

Žnidarič Anton-Stefan, 1926, Slatina Radenci

Žnidaršič Franc, Muhaber, Novo mesto f

Žnidaršič Franc, 1903, Ljutomer

Žnidaršič Ignac, 1906, Ljutomer

Žnidaršič Jože, Ljutomer

Žnidaršič Slavko, 1911, Grosuplje

Zokalj Alojz-Didi, Ljubljana

Zonta Luka
Zorž Lojzka, Trebnje
Zun Franc, 1909, Trzin
Žurga Avgust, 1923, Ivančna gorica
Žurga Janez
Zutek Peter, 1920, Polhov Gradec
Žužek Anton

»KNJIŽNICA NOV IN POS« je zbirka zgodovinskih orisov bojnih poti slovenskih brigad in odredov ter tematskih monografij iz zgodovine narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Orise bojnih poti avtorji pripravljajo v sodelovanju z odbori enot pri Zvezi združenj borcev NOV Slovenije in pod vodstvom mentorjev, ki jih določi komisija za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije.

Iz spodaj navedenega programa so izšle že knjige, ki so označene z velikimi črkami.

Osnovni program:

1. *Partizani na Gorenjskem* (O partizanskih četah na Gorenjskem do ustanovitve Gorenjskega partizanskega odreda junija 1942)
2. DRUGA GRUPA ODREDOV IN ŠTAJERSKI PARTIZANI 1941—1942 (Ivan Ferlež)
3. *Partizani na Notranjskem, in Dolenjskem* (O partizanskih četah na Notranjskem in Dolenjskem do konca velike italijanske ofenzive)
4. *Partizani na Primorskem* (O partizanskih četah na Primorskem do ustanovitve Gradnikove brigade maja 1943)
5. *Tomšičeva brigada*
6. SERČERJEVA BRIGADA (Milan Guček) — I. del
7. GRADNIKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
8. GUBČEVA BRIGADA (Lado Ambrožič)
9. CANKARJEVA BRIGADA (Lado Ambrožič-Novljan)
10. ŠLANDROVA BRIGADA (dr. Miroslav Stiployšek)
11. PREŠERNOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
12. *Levstikova brigada*
13. *Deveta brigada*
14. *Ljubljanska brigada*
15. ZIDANSKOVA BRIGADA (Mirko Fajdiga)
16. DVANAJSTA BRIGADA (Lado Ambrožič-Novljan)
17. *Bračičeva brigada*
13. PETNAJSTA BRIGADA (Mile Pavlin)
19. VOJKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
20. *Gregorčičeva brigada*
21. BAZOVIŠKA BRIGADA (Franjo Bavec-Branko)
22. KOSOVELOVA BRIGADA (Radosav Isakovič)
23. Posebne brigade NOV in POS
I. SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA (Borivoj Lah)
PREKMURSKA BRIGADA (Mitja Hribovšek)
Rabska brigada
Zaščitna brigada GS
1. *brigada VDV*
2. *brigada VDV*
3. *brigada VDV*
24. Italijanske enote v NOV in POS
Brigada Triestina d'assalto — Tržaška udarna brigada
Divisione »Garibaldi Natison« é brigata »Fontanot« — Diviziya »Garibaldi Natison« in brigada »Fontanot«
25. Prekomorske brigade
PRVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA (Srečko Vilhar, Albert Klun)
TRETJA PREKOMORSKA BRIGADA (Radule Butorovič, Albert Klun)

ČETRТА PREKOMORSKA BRIGADA (Edvin Pervanje, Jože Hočevar)
PETA PREKOMORSKA BRIGADA (Jože Smit, Rado Bordon, Albert Klun)
ARTILERISTI PREKOMORCI (Karel Levičnik)
LETALCI PREKOMORCI (Rafael Perhauč)
TANKISTI PREKOMORCI (Manojlo Babič Miroslav Luštek)

26. Partizanski odredi na Gorenjskem
JESENISKO-BOHINJSKI ODRED (Mile Pavlin)
ŠKOFJELOŠKI ODRED (Tone Lotrič)
Gorenjski odred
Kokrški odred
27. Partizanski odredi na Primorskem
ISTRSKI ODRED (Maks Zadnik)
Južnoprimorski odred
Briško-beneški odred
28. *Partizanski odredi na Koroškem*
29. Partizanski odredi na Štajerskem
Kamniško-zasavski odred
Pohorski in Lackov odred
Kozjanski odred
30. Partizanski odredi na Dolenjskem
BELOKRANJSKI ODRED (Radko Polič)
DOLENJSKI ODRED (Jože Peskar)
Vzhodnodolenjski odred
Zapadnodolenjski odred
31. Partizanski odredi na Notranjskem
DOLOMITI V NOB (Rudolf Hribernik)
Notranjski odred

Problemski del »KNJIŽNICE NOV IN POS« :

32. OSVOBODITEV SLOVENSKEGA PRIMORJA (Stanko Petelin)
33. POHOD STIRINAJSTE (L. Ambrožič)
34. KAPITULACIJA ITALIJE IN NARODNOOSVOBODILNA BORBA V SLOVENIJI JESENI 1943 (Tone Ferenc)
35. NACISTIČNA RAZNARODOVALNA POLITIKA V SLOVENIJI 1941—1945 (Tone Ferenc)
36. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV NA SARDINII, KORZIKI IN V JUŽNI FRANCIJI (Srečko Vilhar, Albert Klun)
37. PEVSKI ZBOR JUGOSLOVANSKE ARMADJE SREČKO KOSOVEL (Ivan Jerman)
38. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRIMORCEV IN ISTRANOV V AFRIKI (Srečko Vilhar, Albert Klun)
39. SODELOVANJE SLOVENSkih IN HRVASKIH NARODNOOSVOBODILNIH ENOT 1941—1945 (Stevo Sunajko)
40. PARTIZANSKE TISKARNE NA SLOVENSKEM — OSREDNJE TISKARNE (Jože Krall)
PRIMORSKE TISKARNE (Jože Krall)
GORENJSKE IN ŠTAJERSKE TISKARNE (Jože Krall)
41. PRIMORCI IN ISTRANI OD PRIGNANSTVA DO PREKOMORSKIH BRIGAD (Srečko Vilhar, Albert Klun)
42. NARODNOOSVOBODILNI BOJ NA JADRANU IN SLOVENSKI POMORŠČAKI (Janez Tomšič)
43. VETERINARSKA SLUŽBA V NOB SLOVENIJE (Milan Dolenc)
44. ZDRAVLJENJE RANJENCEV V SCVPB (dr. Ivan Kalinšek)

Pripomba: Komisija za zgodovino si pridržuje pravico manjših sprememb v naslovih ali razporeditvi vrstnega reda knjig.